

**ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ
Б
І
Р
Н
И
К**

*Перший у світі пам'ятник
жертвам Голодомору 1932-33 років, м. Едмонтон, 1983*

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В КАНАДІ

Том XLIV

**ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ
ЗБІРНИК**

ЧАСТИНА П'ЯТА

Едмонтон – Острог
2008

Збірник про українське життя в Західній Канаді

Частина п'ята

Редактор: Микола Ів. Сорока

Редакційна колегія: Валерій Полковський

Ярс Балан

Петро Саварин (координатор)

Наталія Ковальова (асистент)

Публікація даної книги стала можливою завдяки дотації
від Альбертського товариства збереження української культури
Альбертської фундації збереження історичних пам'яток

Надруковано в Україні заходами
Наукового товариства ім. Шевченка в Канаді

Collected Papers on Ukrainian Life in Western Canada

Part Five

Editor: Mykola Iv. Soroka

Editorial collective: Valery Polkovsky

Jars Balan

Peter Savaryn (Coordinator)

Natalia Kovaliova (Assistant)

The publication of this book was made possible
through the grants provided by Alberta Ukrainian Commemorative Society and
Alberta Historical Resources Foundation

Published in Ukraine by the Shevchenko Scientific Society in Canada

ISBN 978-0-9688187-7-0

ВСТУПНЕ СЛОВО

Від видання попереднього збірника проминуло вісім років. Така досить тривала часова відстань, проте, аж ніяк не засвідчує про завмирання українського життя в Західній Канаді. Навпаки, воно було досить інтенсивне, супроводжуване різними суспільно-політичними й культурно-мистецькими подіями та відзначене різною мірою ствердженням та пошуками своєї ідентичности на етапі світової глобалізації та стабілізації української державности, особливо після Помаранчевої революції 2004 р.

Головним завданням даного збірника було задокументувати хронологію подій, найбільш значимих у житті української спільноти на західних теренах Канади. Отже, це своєрідний літопис. Звідси й певна його еkleктичність: від науково опрацьованих статей відомих дослідників до аматорських спроб, базованих, проте, на значному особистому досвіді і тому по-своєму цінних.

Про розмаїття українського життя в Країні кленового листка свідчить низка представлених тут тематичних розділів: суспільне життя, преса й радіо, релігійний досвід, школа, архіви, танець, малярство, музика, література й переклад, зв'язки з Україною та матеріяли, присвячені окремим особам. Окремі матеріяли базуються на спогадах (Ревуцький, Черненко), інші — це проникливий аналіз сучасних подій (Гарасимів, Когут і Мезенцев), а деякі (як-от інтерв'ю Михайла Саварина) мають унікальну історичну вагу. Тому цей збірник може бути пізнавальним як для українців у Канаді, які пишуться своїм походженням і здобутками, так і в Україні, які цікавляться життям української діаспори та зв'язками з зарубіжжям.

Строкатість збірника визначила і його правописні й стилістичні особливості. Редактори намагалися зберегти як харківський (що здебільшого вживається в діаспорі), так і сучасний (і досі неуніфікований) правопис, усуваючи по можливості істотні розбіжності.

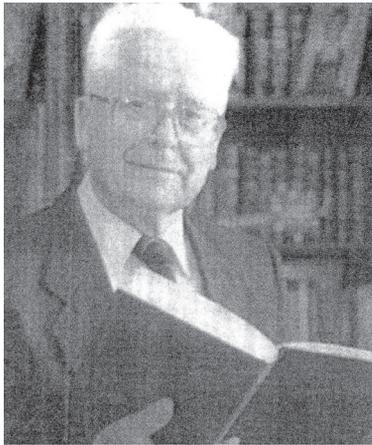
П'ятий збірник став можливим завдяки невгамовним старанням координатора видання Петра Саварина, який подбав і про те, щоб зібрати представлені тут праці, і про його фінансове забезпечення.

Микола СОРОКА

ЮВІЛЕЇ

Віктор О. Буйняк

ДО 90-РІЧЧЯ ЯРА СЛАВУТИЧА ЗВЕРНЕННЯ ДО НАЩАДКІВ

Яр Славутич,
професор-емерит
українських студій
Альбертського університету

До свого збірника *Arts poetica* римський поет Гораций включив оду під заголовком “*Exegi monumentum aere pergenium*”, яка проголошувала, що його твори триваліші, ніж бронза, та існуватимуть тисячі років. І вони існують. Яр Славутич створив подібний пам’ятник своєю літературною і науковою продукцією. Найостанніша збірка його творів і їхня літературна критика (всі англійською мовою) охоплює лише малу частку його внеску у царину поезії та літературознавства.

Славутич не марнував свого хисту. Він написав сотні віршів, багато нарисів, статей до журналів і газет, професійних книжок про українську мову, підручників, посібників із граматики та інше. Він був поетом, а крім того – редактором, видавцем, літературним критиком, перекладачем, філологом, професором, борцем за свободу, пережив народобивство, запроваджене Кремлем, і голодомор 1932-1933 рр. Його надзвичайна життєва біографія заслуговує, щоб окреслити її основні риси.

Він народився як Григорій Михайлович Жученко 11 січня 1918 року на хуторі Жученки (поблизу Гурівського лісу) в Олександрійському повіті Херсонської губернії. Його навчання було перерване сталінськими репресіями. 1932 року Григорія та його батька вночі арештували й везли, із багатьма іншими, на заслання. В дорозі до Сибіру цьому підліткові та іншим хлопцям пощастило втекти з поїзда і повернутися в рідні краї, де він був очевидцем голодомору, який запровадив московський режим. Його дід, бабуся і піврічна сестричка померли з голоду. У передсмертні години дід просив онука, нащадка гордої української козацької старшини, не забути злочину проти

української нації і розповісти всьому світові про чорні діла Москви.

Наступне десятиріччя Григорієвого життя також було тяжким і трагічним. Однак він зумів здобути вищу освіту та вчителював кілька місяців у середній школі. 1938 року його перший вірш (“Коню мій буланій”) був надрукований у харківському *Літературному журналі*. Через два роки його призвали до Червоної армії, де він здобув звання молодшого лейтенанта. В час німецько-радянської війни він був на фронті, однак уже на десятий день війни його дивізія потрапила в оточення. Григорій спільно з іншими червоноармійцями створили підпільну групу. Тоді саме він змінив своє ім’я та прізвище на Яра Славутича, що й стало його літературним псевдонімом. У той час він одружився, але дружина та одноденна донька загинули під час німецького наскоку на село. Самого ж Славутича арештовували два рази: 1938 року радянська влада, а 1944 – німецька. Проте він пережив війну і в 1945 році побував у таборі для переміщених осіб у Баварії, де й відновив свою літературну діяльність.

У 1948 році він одружився із Вірою Цибар, родом із Мелітопольщини, а наступного року подружжя переселилося до США. Упродовж 1953-1955 рр. Яр Славутич студював у Пенсильванському університеті, у Філадельфії, де отримав науковий ступінь магістра (1954), а рік пізніше доктора філософії.

У 1955-1960 рр. Славутич був викладачем української мови в Американській військовій школі мов у м. Монтереї, в Каліфорнії. 1960 р. переїхав до Канади і став професором Альбертського університету. От там і розквітла його літературна та наукова діяльність.

Збірник *Postscript to Posterity*, який ми рецензуємо у цій статті, доповнює попередні англомовні збірники Славутичевих творів. Він містить десять його вибраних статей у хронологічному порядку, десять статей інших авторів про Славутичеві твори, десять рецензій на його книжки та бібліографію. Ця книжка має привабливу обкладинку та історичний герб роду Жученків. У ній також знаходяться зразки атестатів та нагород, які Славутич отримав, та кілька особистих фотографій.

Статті професора Славутича стосуються різних тем української літератури в Україні та за кордоном: окремих письменників, ономастики, радянської політики стосовно національних мов, оповідей про життя українських поселенців на канадських преріях і деяких чужоземних письменників. Ці статті виявляють широкий діапазон авторових інтелектуальних зацікавленостей та спроб. Будучи стійким прихильником української мови, культури і традицій, Славутич викриває радянську політику русифікації українських місцевих назв та мови на територіях України. Статті, що стосуються цього питання,

основані на дослідницьких записах, які професор Славутич читав на різних міжнародних конференціях, де були присутні представники Радянського Союзу. Його викриття процесів русифікації викликали сердиті протести у тих представників, зокрема на науковому конгресі у Флоренції. Напочатку 1960-их років радянські агенти навіть спробували викрасти його силою на вулицях Риму, коли він їхав на конгрес ономастики. Пам'ятаю, як про той випадок широко писали в українській пресі на Заході. Звичайно, Славутич писав та публікував про ті теми багато більше, як українською, так і англійською мовами.

Статті, написані про доктора Славутича, дають критичну оцінку його творів та описують в загальних рисах його особу як письменника, поета, перекладача, вченого та людину, що пережила народо-вбивство, запроваджене Кремлем, і як патріота. Досі видано чотири обширні публікації Славутичевих творів українською мовою, починаючи від першого тому 1963 року і закінчуючи п'ятитомником 1998 року. Крім того, перший збірник його поезії у перекладі англійською мовою з'явився 1959 р. та у двомовному виданні під заголовком *За-войовники прерій* і був опублікований 1974 р. Вибрані твори Славутичевої поезії також були перекладені французькою, німецькою, іспанською, італійською, португальською, польською, угорською, румунською, хорватською, литовською, білоруською та російською мовами. Як поет і перекладач, він цікавився англійськими, польськими, чеськими, болгарськими та білоруськими поетами. Він переклав українською мовою понад тридцять віршів свого улюбленого англійського поета-романтика Джона Кітса. Будучи майстром форми сонета, він переклав вибрані поезії Джона Мілтона, Едмунда Спенсера, Джона Донна, Роберта Бровнінга, Вільяма Вордсворда та інших англійських поетів.

На молодого Славутича сильно вплинули українські неокласики, а особливо Максим Рильський. Тоді він не досліджував вільного вірша чи сюрреалізму. Славутич – епіко-ліричний поет, який продовжує традицію неокласицизму в українській літературі, додаючи деякі елементи бароко та експресіонізму. Хоча він провів дорослі роки поза межами України, проте глибоко вкорінений у рідну українську культуру. Після 1990 року він став відомим і в Україні, коли багато подорожував і читав там свої поезії. Нещодавно його десята збірка поезій вийшла в Україні. Він здобув кілька нагород за свої твори, зокрема державний орден “За Заслуги” (1998 р.).

Робочий словник Славутича багатий та вишуканий аж до межі поетичної вільності, особливо у сфері творення слів, граматики і лексики. Це робить його поетом для поетів. Як мовознавець і пурист, він займає рішучу позицію, щоб його українська мова була чиста від

чужих елементів та впливів, але одночасно його поетична уява інколи випереджує сучасну літературну мову та творить мовні нововведення. Справді деякі рецензенти піднімали питання про його неологізми. Славутич також сміливо використовує архаїчні форми. Його твори свідчать про глибоке знання української історії, літератури, культури і детальну обізнаність із біблійною та стародавньою історією. Він використовує велику кількість ритмів та поетичних форм: сонет, октава та олександрійський вірш і тріолет. Поет komponує балади, містерійні п'єси, монологи, діалоги та розмови самих із собою. Його мова багата на алітерації, метафори, порівняння та епітети. У цьому відношенні його поезія представляє найвитонченішу художню працю української літератури, написаної поза межами України, а тепер також і в Україні.

Додаткова частина містить дві статті, які написав Славутич: одна про літературне відродження в Україні у 1920-их рр., а інша – його особисті спогади про голодомор. Остання була опублікована раніше – у п'ятдесятю річницю голодомору в *Українському кварталнику* та в *Alberta Reporter* (1983). Додано також двомовний текст його поеми “Нестор Махно”, написаний 1947 р. Після неї слідує бібліографія Славутичевих творів і вибрані відгуки про нього.

Упорядник цього збірника, Володимир Жила, написав до цієї книжки дві критичні статті та дві рецензії. Йому випало тяжке завдання – вибрати матеріали для цієї книжки. Він добре обізнаний із Славутичевими творами і вже упорядкував кілька збірників українською мовою про поета. Більша частина матеріалу в цьому збірнику вже появлялася друком. Однак не можна бути невдячним п. Жилі за його зусилля ознайомити англомовного читача із Славутичевим внеском в українську літературу.

З англійської переклав Леонід Коровник
(Yar Slavutych. *Postscript to Posterity*, Edmonton, Canada, 2003)

Академія педагогічних наук України

ПОЧЕСНА ГРАМОТА НАГОРОДЖУЄТЬСЯ

ЯР СЛАВУТИЧ

(Григорій Михайлович Жученко)
доктор філософії, професор
Альбертського університету в Канаді
за вагомий внесок у розвиток українського
літературознавства та з нагоди
90-річчя від дня народження

Президент

В.Г. Кремень

січень 2008 р.

PER ASPERA AD ASTRA (ДО 85-РІЧЧЯ ЙОСИПА ГОШУЛЯКА)

Йосип Гошуляк

Йосип Гошуляк, довголітній соліст-бас канадської опери в Торонто, відзначає у цьому році своє 85-річчя й понад 50 років своєї співацької кар'єри. Він заслужений мистець у жанрі оперного мистецтва, виконавець та винятковий інтерпретатор української клясичної й фольклорної пісні й відданий пропагатор української клясичної вокально-музичної спадщини. П'ятдесят років на службі красним Музам – це довгий, у більшості трудний шлях людини, яка всупереч тим труднощам не зневірювалась, не зраджувала свого покликання й добровільно взятої на себе

місії нести в культурний світ те, що на батьківщині було під чужим ключем.

Як і багато українських мистців, інтелігентів і патріотів з різних верств українського народу, війною вирваних з рідної землі, Йосип Гошуляк став мистцем без рідного ґрунту й джерел, які нормально живлять таланти народу. Його український “ґрунт”, ота Україна в мініятурі, в розсіянні, також була емігрантом, нитки з якою постійно рвалися, а в багатьох місцях природним ладом емігранта вже порвалися. Та й сама мистцева географічна батьківщина, яка народила та втратила його, була відгороджена “залізною завісою”, й живого контакту з нею для емігранта не було. Були тільки принагідні “жести” з рук тих, які нею володіли. Все це, разом із втручанням чужої видимої й невидимої руки, карбувало глибокий слід на долі мистця та на його стосунках з рідним народом. Людська потреба ділитись з тим народом своїм талантом була заборонена ненаситністю загарбників, захланністю та малістю провідників тієї зграї.

Все, що Йосип Гошуляк досягнув за ці роки, було не завдяки підтримці фундацій і грантів, а власним зусиллям. Як утікач з дому, який переходив з рук до рук, а може й біженець від смерті з тих рук, він попав до країни емігрантів, де не було багато простору для його таланту, де оперне мистецтво було в пеленках і забезпечувало успіх тільки горстці щасливців. А в своїй вузькій українській спільноті він

крил розширити не міг. Вона сама, в різний спосіб, боролась за своє існування. До того ж у ній діяли різні сили, що цю спільноту обезсилювали. Отже, треба було існувати всупереч усьому, з любови до своєї Музи, з почуття обов'язку та для, якщо не розвитку, то збереження рідної культури.

Йосип Гошуляк народився 7 жовтня 1922 р. в с. Палашівка Чортківського району Тернопільської області. По закінченні гімназії в Чорткові за німецької окупації він вступив на богословські студії в Українській греко-католицькій семінарії в Станиславові, де вчився до 1944 року. В цьому році з наближенням армії червоних та другої советської окупації Західної України він виїхав з батьками “на Захід” з надією, що після війни “повернемось додому”. Надії не здійснились, додому вороття не було. І в 1946 р. він продовжує студії з богословії в Українській католицькій духовній семінарії в Гіршбергу (Німеччина), а згодом у Кулемборгу (Голандія), які закінчує в 1948 р.

Оцінюючи його музичні зацікавлення й здібності, ректорат Семінарії дозволив йому одночасно з богословією студіювати сольоспів у Королівській консерваторії в Амстердамі, які він продовжує до 1949 р. Того ж року виїжджає до Канади, поселяється в Торонто, де продовжує музичні студії (1952-54) в Королівській консерваторії при Торонтському університеті. По кількох роках записується на студії бібліотекарства в Оттавському університеті, які закінчив зі ступенем бакалавра в 1960 р., що й стало його побічною професією.

Наше знайомство з Йосипом Гошуляком сягає весни 1946 р. з часу студій із теології в Німеччині й Голандії, а згодом у Канаді в Оттавському університеті: він у школі бібліотекарства, а я – у відділі славістики. Як колега-студент він був загально шанований за свою чесність, відкрите товариське ставлення до всіх – старших і молодших – та за його завжди погідний, веселий настрій. Був він респектований і своїми професорами й настоятелями, а відрізняла його від багатьох інших не часта прикмета людського характеру – радіти успіхам своїх колег.

Належали ми до студентського хору, з яким протягом трьох років відвідали чи не кожний важливий закуток невеликої Голандії. Співали нашу Літургію, а згодом влаштовували концерти українських духовних і світських пісень. Українська пісня голандцям подобалась, і хор теологів постійно запрошували концертувати.

Нас у Голандії, очевидно, мало знали або й зовсім не знали. Часто, в найкращому своєму переконанні, називали нас “росіянами”, так що перед нами з'явилась нова місійна робота – “перевиховувати” голандців з “русознавців” на “українознавців” і пісню їм доказати, що ми не діти Петра I, якого вони вчили кораблі будувати для нової

імперії, а зовсім інші – їхні південні сусіди. Перед концертом хтось із професорів або студентів виголошував короткий “українознавчий” вступ. (А був випадок, коли ми були відмовились співати. Нас перепросили, й ми заспівали).

Голандські газети почали реферувати до наших виступів і нашої Семінарії як ”шматок України в серці нашої землі” (“Een stukje Oekraïne in het hart van ons land”)¹. Захоплювалися нашим літургічним співом, Гошуляковим ”Отче наш” Новохатського та його сольними виконаннями на концертах. А що українська пісня справді зачарувала голандців, свідчить хоча б те, що вони після закриття Семінарії в Голандії, заснували (під мистецьким керівництвом д-ра Мирослава Антоновича – диригента богословського хору) свій власний ”Візантійський хор”, що складався виключно з голандців, співав українські релігійні, а пізніше й світські пісні та гастролював по Західній Європі й Північній Америці.

Репертуар Гошуляка охоплює понад 30 клясичних оперних арій, які він бездоганно виконує п’ятьма оригінальними мовами, та включає ряд вокальних камерних творів, записаних на платівках, аудіокасетах та компакт-дисках. Серед них значну частину займає українська клясична музика на слова Тараса Шевченка (34 сольоспіви) й Івана Франка (15) та народна пісня. В своїм доборі він зосереджується на творах, які дають йому найширші можливості голосові, інтерпретаційні та гідно репрезентують українську пісенну культуру. Він виконував їх в оперних виступах, на концертній естраді, радіо й телебаченні, в супроводі торонтської симфонічної оркестри, як соліст Капелі бандуристів та як учасник багатьох українських святкових імпрез в Канаді, Америці та ін.

У 1980 р. Гошуляк концертував у Києві та інших містах західної та центральної України (на східну його чомусь не запрошували), не піддаючись офіційному тискові елімінувати деякі речі зі своєї наміченої програми. Співав він пісні, яких в Україні з різних причин (включно з політичними) тоді не співали. І після цього першого турне по Україні Товариство “Україна” відмовилось його знову запрошувати. Не запросили й на відзначення 175-х роковин народження Шевченка 1989 року в часі нібито “відлиги”, бо ”ми нікого з діаспори не запрошуємо”. Виступив удруге (1990 року) напередодні розвалу СРСР та виходу України з Союзу.

Як оперний співак Гошуляк дебютував на сцені Канадської опери в Торонто 1954 р., виконуючи партію Людовіко в опері Верді ”Отелло”, і тут довгий час був провідним солістом. У його репертуарі басові

¹ *Katholieke Illustratie*, Weekblad, Utrecht, 82 Jaargang, 19 August 1948, Nummer 18.

партії: в “Аїді” Верді (партія фараона й Рамфіса), в “Макбеті” (Банко), в “Тосці” Пуччіні (Ангелотті), “Турандоті” (Тімур), в опері Чайковського “Євгеній Онєгін” співав партію Гремїна, партію Сенєки в опері Монтеверді “Коронація Попеї”, короля Філіппа в опері “Дон Карльос” Верді – “Спатиму сам у мантиї царській”. Виконував партії з опер “Сила долі” Верді, “Богєма”, “Турандот” Пуччіні, “Лючія з Ляммермуру” Доніцєтті, “Джоконда” Понікієллі, партію Прочїди з “Сїцїлійської вечєрні” Верді, Захарїї з “Набуко”, Тараса в опері “Тарас Бульба” Лисєнка, басові партії з опер “Запорожець за Дунаєм” Гулака-Артемєвського, “Золотий обруч” Лятошинського, “Ярослав Мудрий” Майбороди та інші.

Гошуляк записав і видав три довгограючі платівки: “Українська клясика ч. I” (1969), “Басові арїї та монологи” (1975), *Taras Shevchenko. The Great Bard in Song. Ukrainian Classics II* (1982) в музичному супроводі піяністки Тєтяни Ткачєнко. Текст творів поєта поданий у цїй платівцї в українській, англїйській та французькій мовах з англємовним вступом “Taras Shevchenko” Юрїя Луцького, профєсора Торонтського унїверситєту. Перша частина платівки вклучає композиції М. Лисєнка “Гєтьмани” (“Свято в Чигиринї”), “Рєвє та стогнє Днїпр широкий” (“Причинна”), “Минають днї”, “Понад полєм ідє”, “Мєнї однаковє”, “Доля”, “Ой Днїпрє мїй, Днїпрє”; а друга – “Гайдамаки” (єпілог) муз. А. Кос-Анатольського, “І золотї, і дорогї” муз. Дєніса Сїчинського, “За байраком байрак” муз. Станїслава Людкєвича, “Думи мої, думи мої”, “І небо невмитє, і заспанї хвилї”, “Марїя” (поєма) муз. Остапа Бєбикєвича. Компакт-диск з цїєї платівки “Тарас Шевчєнко в словї та піснї” вклучає також художнє читання Йосипа Гїрняка Шевчєнковї поєми “Чи не покинуть нам небого”, що було начє заповїтним прощанням цього корифєя української сцени. Він також автор п’ятьох компакт-дисків² і готує два новї, присвячєнї Шевчєнковї, ”*У поклонї Кєбзарєві*”.

Музична критика на Заходї – англємовна й україномовна – та в Україні в унїсон підкрєслєює рїдкїсну красу, особливї якостї Гошуляковєго голосу та його драматичний талант: “A magnificent voice and strong dramatic talent” (H. Thompson, *Toronto Daily Star*), “Mr. Hoshuliak is an artist of the highest rank” (C. Carter, *Winnipeg Free Press*), “Foremost among them Ukraine-born basso Yosyp Hoshuliak who sang powerfully his arias” (*Canadian Broadcaster and Telescreen*), “One of the finest bass singers to appear in Winnipeg in recent years” (*Winnipeg Free Press*). Тембр його голосу порівнюють з голосом інших визначних українських басів (Б. Гмирї, М. Паторжинського). Підкрєслєють виняткову посвяту Гошуляка в популяризацїї україн-

² *Український Форум*, Київ, 14 жовтня 1999.

ської пісні на світовому рівні та ставлять його поруч С. Крушельницької й М. Менцінського.

Клайд Гілмор, ведучий програми СВС "Gilmour's Albums" в Торонто, писав про Гошулякову платівку *Ukrainian Classics Vol.I*: "Цей співак українського роду з глибокогрудним голосом ... записав зворушливий альбом ... у супроводі авторитетного торонтського піяніста Лео Баркіна". А в приватному листі писав співакові: "I am grateful to you for musical talents that I was able to present to my listeners for their enjoyment. Many people have told us they were impressed by your singing. So was I"³. На іншому місці він пише: "A powerful and enjoyable recital by a robust-voiced Ukrainian-Canadian in the honourable tradition of Chaliapin and Cristoff" (*Sound Magazine*).

Критик Девід Робертсон, рецензуючи той же альбом, пише: "In this album, dedicated to the commemoration of our Centennial, Mr. Hoshuliak displays what must be one of the most beautifully sonorous bass voices in the world today" (*The Sault Daily Star*, 1968)⁴. Він із жалем радить співакові виїхати за кордон або до Сполучених Штатів, щоб здобути собі ім'я та бути визнаним у Канаді. Цей же критик у приватному листі до співака писав 20 січня 1982 р.: "Після прослухання Вашого запису ... я сміло можу сказати, що, коли б я не був шотландцем ... я був би українцем"⁵.

До цих оцінок варто додати слова довголітнього музичного акомпаніатора співака й піяніста-композитора Натана Шульмана, який акомпанював багатьом відомим співакам – Л. Собінову, братам Пироговим, І. Козловському, Б. Гмирі та іншим пише: "Йосип Гошуляк володіє красивим ліричним і міцним басом, який дуже добре й рівно звучить по всьому діапазону. Його чудова вокальна школа доповнює всі його звукові здібності. Його величезна музикальність та найвища виконавська манера дає слухачам справжню насолоду". У виконаннях Гошуляка він бачить легкість у переключенні з одного образу на інший, а поруч з вокальним драматизмом і експресивністю він виявляє велику душу й сердечність, яка "глибоко проникає в серця слухачів"⁶. А Сергій Козак пише: "З першої фрази арії Альвізе з опери "Джоконда" Понкієллі заля відчула, що на сцені майстер високої кляси. До останньої ноти у складній і цікавій програмі Й. Гошуляка відчувалася ґрунтовна вокальна школа, глибока музикальність, яскравий талант тонкого інтерпретатора, чітка і виразна дикція, і як

³ Clyde Gilmour, "Gilmour's Albums" СВС Toronto, June 25, 1976.

⁴ David Robertson, "Canadian singers deserve a hearing", *The Sault Daily Star*, Sault Ste. Marie, Canada, Thursday, May 23, 1968.

⁵ Гарасевич, Марія. "На мистецьких вершинах", *Нові дні* (Торонто), січень 1983, с. 18.

⁶ Шульман, Натан. "Мої зустрічі з Йосипом Гошуляком", Київ, 1981.

результат плідної творчості артиста – живі музичні фрази, зігріті внутрішнім ліризмом і красою тембру”⁷.

Критика, особливо підкреслює Гошулякове виконання й інтерпретацію музичних творів на слова Шевченка, а на першому місці ставить поему-монолог “Чернець” для баса з оркестрою муз. М. Вериківського. Цей драматичний твір глибоко психологічний, який, на жаль, пише київський критик д-р Марія Загайкевич, в Україні “виконується дуже рідко, хоча належить до кращих здобутків національного музичного мистецтва”⁸. Критик називає Шевченкового “Ченця” “коронним номером” Гошулякових концертних програм. Із захопленням висловлюються про цей твір також діяльні музикознавці й композитори – В. Витвицький і М. Антонович, а Г. Китасти у листі до співака назвав “Ченця” твором “високої кляси музичної культури”. “Слухаючи твір М. Вериківського, – пише Китасти, – я не міг стримати своїх сліз. Я був під впливом великої сили мистецтва”⁹.

Український композитор В. Грабовський звертає увагу на “глибину” Гошулякових інтерпретацій усіх Лисенкових композицій на слова Шевченка, незважаючи на те, що співак учився й формувався в іншомовному світі в неукраїнських професорів¹⁰. А Григорій Нудьга підкреслює іншу дуже важливу грань Гошулякового таланту, яку часто занедбують навіть найкращі оперні майстри в Україні. В листі до співака він коментує: “Радять Вам рецензенти більше уваги віддавати творам світового репертуару. Звичайно, його цуратися не слід, але, на мій погляд, не варто забувати й того, що слухачі чули й завжди можуть почути з уст багатьох співаків світову клясику, а українську – не всі можуть представити в такому чудесному виконанні, як Ви...”¹¹

Варто додати враження про Гошуляка професора Львівської консерваторії Юрія Луцева: “Як професійний співак артист цікавий своєю музикальністю, дуже правильним звукобудуванням, дзвінкою чистотою інтонацій. Переконалива його інтерпретація за стилем творів.”¹²

Гошуляк активний також в іншій галузі. Він автор трьох книжко-

⁷ *Нові дні* (Торонто), січень 1981.

⁸ Загайкевич, Марія. “Сповідь Йосипа Гошуляка”, *Культура і життя*, Київ, 18 вересня 1996.

⁹ Гарасевич, Марія. “На мистецьких вершинах”, *Нові дні* (Торонто), січень 1983, с. 16.

¹⁰ Грабовський, Володимир. “Життя коротке – мистецтво вічне”, *Міст*, 1 вересня 2005.

¹¹ Гарасевич, Марія. “На мистецьких вершинах”, *Нові дні* (Торонто), січень 1983, с. 17.

¹² *Там же*, с. 17.

*Із музичною елітою Львова біля стін Меморіального музею
ім. Соломії Крушельницької. У центрі – співак Йосип Гошуляк.
Жовтень 1999 р.*

вих видань: *Й свого не цурайтесь*¹³, *Пісні, думи та романси з репертуару Йосипа Гошуляка*¹⁴ та мистецького “біографічного” фотоальбому *Йосип Гошуляк – миті життя*¹⁵.

Книга *Й свого не цурайтесь* – це спогади, рецензії, листування, різні матеріали з мистецького життя Гошуляка та інформації з мистецької, літературної та культурної історії західної української діяспори після Другої світової війни: композиторів А. Гнатишина, М. Фоменка, О. Бобикевича, Г. Китастого; диригентів М. Антоновича, А. Рудницького, Я. Полянського; співаків Л. Рейнаровича, Іванни Мигаль; піяніста Р. Савицького та ін. Книга розкриває багато сторінок мистецької біографії самого автора, названих діячів та дає першоджерельний матеріал для соціологічних і психологічних досліджень проблематики, особливо культурного самозбереження української емігрантської спільноти. В книзі устами різних мистців подаються симптоми, що вказують на занепад ширшого громадського зацікавлення особливо

¹³ Гошуляк, Йосип. *Й свого не цурайтесь...* Львів: Каменяр, 1995.

¹⁴ Гошуляк, Йосип. *Пісні, думи та романси з репертуару Йосипа Гошуляка*. Тернопіль: Джура, 1999, 234 стор.

¹⁵ *Йосип Гошуляк. Миті життя*. Редактор і упорядник Марта Онуфрів. Тернопіль: Джура, 2002.

вищою формою українського мистецтва на телебаченні, радіо й на сцені. Петро Медведик назвав *Й свого не цурайтесь* “Енциклопедією музичного життя західноукраїнської діаспори другої половини ХХ століття”¹⁶.

Говориться в книзі про певну деградацію смаків людей, які повинні бути пропагаторами вищого українського мистецтва й у тому дусі виховувати свого слухача. А воно, додаю, стає очевиднішим, коли порівняти практику в нас з практикою таких емігрантських груп як італійці, німці, поляки й інші – маю на думці програми їхніх фестивалів. В нас монотонія, а в них великий наголос ставиться на клясичне мистецтво. Причини цього зрозумілі й “природні”. Багато з нас своєї клясики не знає, бо нам не дозволялося пізнавати своє національне коріння та кращі здобутки наших талантів під різними заїманщинами. А ці речі не приходять нам з народженням або ритуально. Їх треба вивчати. Зрештою, кожний не надто морально розвинений займанець бачить у чужій культурі небезпеку для себе й старається ту небезпеку елімінувати. А елімінує її способами природними його національній природі. Контролюючи культурну й національну свідомість, він забезпечує своє повне володіння над нами – все робиться в знанні, що самосвідома нація не дозволить собою володіти.

Занепад зацікавлення власним клясичним мистецтвом у діаспорі має свої додаткові причини. Це в основному безґрунтя кожної еміґрації, включно з втратою рідної мови, яка є носієм культури. Перша генерація емігрантів ще зберігає матірню мову, але наступні поступово її втрачають і одночасно втрачають зв’язок з корінною культурою. І це не завжди емігрантів вибір, а результат прерізних чинників його довкілля, над яким він не має контролю.

Отже, “аматорство й дилетантизм” у нашій музичній практиці в діаспорі (та його застій на материках) – це не наш психологічний або естетичний дефект, а симптом глибоких соціологічних і політичних умов. І завданням нашої освіченої верстви (чи еліти, як тепер звикли говорити) є більше про це говорити й розкривати причини цих феноменів. Книга *Й свого не цурайтесь* є якраз такою спробою, де на досвіді одного мистця висувуються ці питання, щоб вийти із зачарованого кола. А з нього, бодай на батьківщині, вийти можна. А коли врятує себе материк – він допоможе діаспорі. Такий уже закон природи.

Друга книга – *Пісні, думи та романси з репертуару Йосипа Гошуляка* – це 45 текстів з мелодіями українських народних та авторських пісень. Це видання є продовженням серії, започаткованої давніше видавництвом “Музична Україна” в Києві. І першими в цій

¹⁶ Медведик, Петро. “Творчий доробок Йосипа Гошуляка”. *Соломія*, № 5, жовтень, 1999.

серії були *Українські народні пісні з репертуару Соломії Крушельницької* (1971). Це насамперед важливі посібники для викладачів консерваторій та музичних училищ.

Третя – книга-фотоальбом *Йосип Гошуляк: миті життя* – має автобіографічний характер. У ній за допомогою ілюстраційного й архівного матеріалу відтворено мистецький шлях співака та історія культурного життя українців у західному розсіянні.

В статті “Рятуймо українську музичну культуру”¹⁷, яка появилася в газеті *Міст* 26 січня 2006 року в Торонто, Йосип Гошуляк торкається стану української культури, зокрема клясичної пісні й музики в Україні й частинно в діяспорі. Свої аргументи він пов’язує зі статтею Максима Рильського¹⁸, який говорить про часи, коли мистецтво в Україні (та інших національних республіках ССРСР) обмежувалось і тенденційно принижувалось, а до зануди вивищувалось мистецтво російське. Є певні паралелі з нинішнім днем. Сьогодні музичний ринок в Україні засипається подібним товаром. Часто, пише Гошуляк, відомі співаки з України хизуються на Заході перед українськими й неукраїнськими слухачами виконанням італійських пісень, які можна почути у виконанні Паваротті, Домінго і Каррераса, і нехтують своїм українським репертуаром, який потребує доброї репрезентації на Заході, де українська клясика майже невідома. Нас, натомість, забавляють “переспіваними народними піснями”, які вже давно втратили свою популярність. Подібне відбувається в діяспорі. І одні, і другі, твердить автор статті, в своїх програмах обминають українські клясичні твори, яких або не знають, або з якихось причин не включають у свій репертуар.

У нинішній українській державі, як видно із заяв і коментарів в українській пресі в Україні й діяспорі, віз нашої історії стоїть на місці, а якщо стоїть на місці, то він котиться назад. Прочитаймо, наприклад, недавнє звернення Івана Дзюби до Віце-прем’єра “країни, що зветься “Україна”, Дмитра Табачника у зв’язку з його інтерв’ю в російській газеті *Сьогодні* (12 жовтня 2006). Звернення називається “Совість нації розшукує совість Табачника”¹⁹. Прочитаймо “Відкритий лист Д. В. Табачнику, Віце-прем’єру з гуманітарних питань” України, підписаний респектованими в Україні й на Заході іменами – Мирославом Мариновичем і Євгеном Сверстюком²⁰. Прочитаймо інтерв’ю з Іваном Дзюбою – “Україні потрібна духовна аристократія”²¹, та спо-

¹⁷ Йосип Гошуляк, “Рятуймо українську музичну культуру”, *Міст*, 26 січня 2006.

¹⁸ Максим Рильський, “Про наші музичні справи”, 1944.

¹⁹ Там же, с. 31-32.

²⁰ *Універсум*. Львів, No 11-12 (157-158), листопад-грудень, 2006, с. 33.

²¹ Там же, с. 23-30.

стереження музикознавця В. Грабовського, що в українській державі “ще не розпочалися ті вагомні зміни, яких очікує елітарний прошарок діячів культури”; що “нинішня влада ще не прийшла до усвідомлення вартості культурних цінностей”²², які друкувалися в торонтонському тижневику *Micm*²³. Не будемо детально їх цитувати, але Україні потрібна ґрунтовна зміна.

В. Грабовський заявив, що “нинішня влада ще не прийшла до усвідомлення вартості культурних цінностей”. Якраз навпаки, нинішня влада вже давно прийшла до усвідомлення, що національна культура та її носій – національна мова – є для цієї влади небезпекою. Культура, а з нею й мова – це найсильніші чинники, які об’єднують народ, творять з нього націю. А особливо пісня, бо в ній з’єднане слово народу з його енергією, розумом і серцем. І влада якраз цього панічно боїться й докладає всіх старань, щоб така небезпека не існувала.

Сьогодні Йосип Гошуляк належить до вже не багатьох українських культурних діячів часів великого ісходу з рідних земель у часі Другої світової війни, який віддано стоїть на сторожі кращих досягнень української музичної культури і в українському розсіянні, і на материку. Він без перебільшення став уособленням тих багатьох, кого зла доля вирвала з батьківщини, але не вирвала батьківщини з їхнього серця. І це стало чи не головною причиною багатьох колод на мистецькому шляху Гошуляка – професіонала й пропагатора українського клясичної пісні. Різними руками й різними дорогами й способами, часто навіть назовні “патріотичними”, цій праці робились різні свідомі й несвідомі перепони.

Музична критика на Заході та в Україні визнає Йосипа Гошуляка визначним співаком, виїнятковим інтерпретатором українського музичного слова та культурним його пропагатором тут на Заході та в Україні й ставить його ім’я між найбільш заслуженими. Але нерозвинутий канадський ринок оперного мистецтва, як висловився Девід Робертсон, на жаль, не зміг відкрити йому всіх своїх дверей. Всупереч цьому, Гошуляк зробив багато й достойно. І це з віддалі часу скажуть майбутні дослідники, коли без нашарувань дня та упереджень складатимуть історію цього народу.

Дивно, що не віддано цьому мистцеві та його виценазваним заслугам належного місця, наприклад, у англomовній *Ukraine: Encyclopedia*. Є тільки єдина згадка про нього в статті *Recorded music*, де сказа-

²² “Життя коротке – мистецтво вічне”, інтерв’ю з Володимиром Грабовським, *Micm* (Торонто), 25 серпня і 1 вересня, 2005 року, розмову вела Марта Онуфрив.

²³ “Життя коротке – мистецтво вічне”, *Micm*, четвер, 1 вересня 2005.

но: “Outstanding recordings have been produced both in and outside Ukraine by such singers as Y. Hoshulak, A. Kocherha, S. Kopchak, I. Malaniuk, Yu. Mazurok, P. Plishka, and A. Solovianenko” (vol. 4, p. 325A). Донині не нагороджено Гошуляка Шевченківською медаллю Конгресу українців Канади за його музичний вклад та міжнародне пропагування української класичної вокальної музики та Шевченкового слова, не відзначив його український уряд за репрезентування української музики на Заході. Кілька років тому, за президентства Леоніда Кучми Національна всеукраїнська музична спілка, Національна академія України ім. П. Чайковського та інші були висунули його на присвоєння звання заслуженого діяча мистецтв, але ... “документи десь загубилися”. Зрештою, як нам відомо, Й. Гошуляк і так не збирався приймати признань від президента Л. Кучми.

Не є таємницею, що цей остракізм Гошуляка пов’язаний з його концертними гастролями в Радянській Україні 1980 року на запрошення товариства “Україна”. Українська західна діаспора закидала співакові “зраду” й співпрацю з товариством “Україна”, а товариство “Україна” після першого запрошення відмовилося його знову запрошувати (навіть на відзначення 175-річчя народження Шевченка 1989 р.). Отже, точкою суперечки в діаспорі були гастролі співака в Україні 1980 р.

Якщо говорити про діаспору, то парадокс у тому, що до УРСР і СРСР їздили перед тим і в тому часі також інші українські професіонали на наукові конференції й конгреси, але чомусь нікого так не осуджено, як співака Йосипа Гошуляка – людину, яка возила туди не технологію, а заборонений плід – українське мистецтво. Судила його частина діаспори й судила “офіційна” Україна. Перші засуджували співака з позицій патріотизму, а другі – за патріотизм.

У своїй рецензії на книгу Й. Гошуляка *Й свого не цурайтесь* кивський мистецтвознавець д-р Марія Загайкевич пише: “Ознайомлення з матеріалами книжки викликає в душі болісний щем, відчуття несправедливості долі супроти митця, котрий заслуговує на далеко ширше визнання ніж він його здобув по цей і по той бік океану”²⁴. Мистецтво, продовжує вона, стало знаряддям внутрішнього розбрату. Закиди діаспорним мистцям у “симпатії до більшовицького режиму”, що вони допускались “зради національної ідеї”, з одного боку, та бойкот діаспорою радянських мистців як патріотичний протест “проти імперського гноблення” й проти “русифікації української культури”, з другого боку, то це “трагічне непорозуміння”. Виступи радянських колективів і артистів, пише вона, виконували іншу місію.

²⁴ Загайкевич, Марія. “Сповідь Йосипа Гошуляка”. *Культура і життя*, 1996.

Вони показували, що не все в СРСР є “російським”, що існує українське національне мистецтво й талановиті професійні кадри. “Тим, хто не зазнав комуністичного ідеологічного тиску, нівелювання всього національного, самобутнього, важко навіть уявити, наскільки оживляючими були зустрічі з митцями США чи Канади, що нагадували про існування вільного світу, про важливість збереження мови, традицій. Недарма гості з зарубіжжя завжди знаходили розуміння і підтримку людей відданих справі української культури”²⁵.

Це одна з болючих сторінок професійної біографії Йосипа Гошуляка, яку можна знайти в біографіях багатьох мистців-емігрантів, які, служачи здобуткам культури свого народу, стають жертвами “трагічних непорозумінь”.

Прийшла пора ще раз уважно перечитати цю сторінку й повернути українському мистецтву, його носіям і тим, що стояли й стоять на його сторожі, належне їм місце й побажати Йосипові Гошулякові на його 85-ліття ще багато років творчого служіння своєму покликанню й народові. На многі літа, Маестро! *Почерез перепони – до зір!*

Манітобський університет
Вінніпег, 30 липня 2007

²⁵ Загайкевич, цитована рецензія.

У ВИРІ СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Богдан Гарасимів

ВПЛИВ УКРАЇНЦІВ НА КАНАДСЬКУ ФЕДЕРАЛЬНУ ПОЛІТИКУ І ЧОМУ ВОНА ТЕПЕР ЗМЕНШУЄТЬСЯ

У вересні 2007 р. Відділ канадської спадщини (Department of Canadian Heritage) федерального уряду відхилив просьбу Українсько-канадського архіву-музею Альберти (УКАМА) на дотацію важливої суми грошей на відновлення будинку для музею¹. До того часу провінційний уряд Альберти, як також саме місто Едмонтон, уже пообіцяли по 3 мільйони доларів на цей проект. Загальний кошт музею мав би бути коло 21 мільйона доларів. Президент УКАМА Христина Когут була серйозно незадоволена рішенням федерального уряду, особливо беручи до уваги, що у травні того самого року Прем'єр-міністр Стівен Гарпер передав чек на 5 мільйонів доларів для військового музею в місті Калгарі. Навіть підтримка УКАМА зі сторони провінційної ради Конгресу українців Канади (КУК) не допомогла у цій справі. Віцепрезидент УКАМА висловила думку, що Гарпер не вважає голоси едмонтонців взагалі, а особливо голоси українців, важливими. Чи дійсно вплив українців на федеральну канадську політику став так очевидно меншим після вибору 2006 р. консервативного уряду?

Існує широко розповсюджене враження, що українці мають величезний вплив на державну політику в Оттаві. Це випливає з того, що сорок років тому королівська комісія у справі двомовності і двокультурності (Bilingualism and Biculturalism Commission) прийшла до висновку, що Канада є в дійсності багатокультурною, а не тільки двокультурною, нацією. До того ж сама політика багатокультурності (multiculturalism) була спочатку оголошена на конгресі КУК у 1971 р. самим Прем'єр-міністром Канади П'єром-Еліотом Трюдо. Ця зміна від політики двокультурності до багатокультурності вважалась – і ще далі вважається – як зроблена головним чином завдяки надзви-

¹ "Ottawa Spurns UCAMA," *UCAMA Matters*, Fall 2007; *Ukrainian News/Українські вісті*, November 9, 2005, February 22, 2006, August 22, 2007, і September 20, 2007.

чайному впливу української громади.² Про свою власну і довготривалу боротьбу за таку нову політику прекрасно і критично написав у своїх споминах професор Манолій Лупул.³

Однак сучасні обставини відрізняються від колишніх. Канадське суспільство, як також й українське, змінилося в Канаді. З одної сторони, велике число іммігрантів прибуло зі середньої, південної та південно-східної Азії і поселилося у найбільших містах країни. Число т. зв. видимих меншин (*visible minorities*) значно збільшилося, розвиваючись як вагомий соціологічний феномен. З другої сторони, Україна стала незалежною у 1991 р., отже, українському населенню в Канаді відпала необхідність відстоювати рідну мову та культуру від радянської влади і русифікації. КУК став більш професійним у своїх відношеннях до федерального уряду, деякі провінційні уряди влаштували двомовне (українсько-англійське) навчання у школах, в Альберті були засновані Село спадщини української культури, Канадський інститут українських студій та інші організації. Федеральна політика багатокультурності стала більше займатися тим, щоб допомогти новоприбулим іммігрантам пристосуватися до канадських норм і стилю життя та менше тому, як розвиваються культури давніших поселенців. У споминах проф. Лупула виразно висвітлюються фактори, які впливали на попередні успіхи українців на федеральному політичному терені: віддане керівництво у громаді, яке безперервно натискало на політиків та плекало глибокі політичні і суспільні відносини з ними; присутність у парламенті послів і senatorів, прихильних до української справи; одночасна присутність на федеральній державній службі, в тому числі й на ключових посадах, осіб, які могли перебороти інертність ізсередини; готовність провінційних урядів вживати нові заходи для задоволення потреб української громади щодо збереження культурної спадщини і створення мережі відділів Клубу українських професіоналістів та підприємців, який підпирав, а часом випереджав КУК у справі визнання та розширення політичних прав української громади.⁴ Але час минає – люди відходять.

Дана стаття має на меті переглянути найновішу історію у відносинах між федеральним урядом і парламентом, з одного боку, й українською громадою, з другого. Автор ставить собі завдання

² Julia Lalonde, "The Roots of Multiculturalism – Ukrainian-Canadian Involvement in the Multiculturalism Discussion of the 1960s as an Example of the Position of the 'Third Force'," *Canadian Ethnic Studies* 38, no. 1 (2006): 47-64.

³ Manoly R. Lupul, *The Politics of Multiculturalism: A Ukrainian-Canadian Memoir* (Edmonton and Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 2005).

⁴ Там же.

порівняти уряд ліберального Прем'єр-міністра Пола Мартіна у 2004-2005 роках з наступним консервативним урядом Стівена Гарпера у 2006-2007 рр. щодо їхнього відгуку на політичні бажання української спільноти. Оскільки обидва уряди були міноритарними, це повинно було їх спонукати у приблизно однаковий спосіб звертатися до етнічних груп, шукаючи між ними голосів на наступні вибори та відповідаючи на їхні скарги і просьби. Як голос української громади стаття розглядає пресові заяви та інші документи Конгресу українців Канади. Головні питання є такими: чи зроблені відповідні зміни у федеральній політиці, наприклад щодо багатокультурності, через тиск на ці два уряди зі сторони КУКу, чи відносини між КУКом та Ліберальною партією, особливо з послами в парламенті, відрізнялися від відносин із Консервативною партією Гарпера?

Оскільки обидва уряди були і є (на час писання цієї статті) міноритарними, а (нео)консервати Гарпера мали і мають на меті зовсім заступити лібералів як “природна урядова партія” на цілу Канаду, то їхній підхід до політичних просьб етнічних груп – особливо до української спільноти – повинен бути практично однаковий. Маючи на увазі, що фактори які співпадали при створенні політики багатокультурності у 1960-70 роках, тепер, без сумніву, ледве існують. Можна сподіватися, що ні один, ні другий уряд не був і не буде відчувати себе вимушеним відповідно реагувати на політичний тиск української сторони. Найкраща міра такої реакції була б готовність уряду виділити українцям значні суми грошей з державної казни на їхні спільні потреби. Інакше, якщо уряд реагуватиме тільки символічними акціями і словами, тоді можна сказати, що вплив даної етнічної групи не має великого значення.

Ліберали при владі, 2004-2005 рр.

Коли парламент Канади 38-го скликання зібрався на свою першу сесію після виборів 2004 р., ліберальний уряд не мав ніякого надзвичайно теплого або прихильного ставлення до української громади. Таке ставлення Пол Мартин дістав у спадщину від свого попередника, Жана Крет'єна. Ще від 2001 р., як і перед тим, КУК часто звертався з просьбами до федерального уряду у найголовніших для нього справах, таких як: (1) зміна політики відбирання громадянства і заслання осіб, котрі урядом підозрюються у воєнних злочинах під час Другої світової війни; (2) підтримка незалежності і добробуту України через посилення зв'язків між нею і Канадою; і (3) Голодомор 1932-33 рр. та його офіційне визнання, щоб кожного року четверта субота у місяці листопаді була б призначена на спомин цієї трагедії.⁵ Довгими

⁵ “Canada’s War Crimes Program 1998-2001,” Briefing Note, October 22,

роками, розуміється, просьби КУК стрічалися тільки мовчанкою.

Отже, восени 2004 р. канадський парламент та уряд були б далі неуважними щодо українських справ, якби не вибухла на вулицях України у зв'язку з президентськими виборами Помаранчева революція. Зовсім по-звичайному, наприклад, палата відхилила проект закону Bill C-272, запропонований послом Білом Сиксеєм, маючи на меті полегшити процедуру злучення родин через імміграцію. Це повинно було цікавити українців у Канаді, а також послів українського походження. Без сумніву, тому що цей проект був представлений членом Нової демократичної партії, на другій стадії свого розгляду він був рішуче відхилений завдяки 167 голосів проти нього послами Ліберальної та Консервативної партій. Навіть такі "українці", як Безан, Ластівка і Луківський, голосували проти, а також і Діон, майбутній лідер Ліберальної партії.⁶ Надзвичайним було те, що під впливом подій у Києві на 26 жовтня ліберальний посол Борис Вржесневський отримав одностайну підтримку цілої палати на свій внесок, заохочуючи канадський уряд натискати на уряд України, щоб провести чесні вибори президента 31 жовтня і 21 листопада.⁷ Після другого туру президентських виборів, на котрих він сам був спостерігачем, паном Вржесневським влаштовано надзвичайні дебати у парламенті 24 листопада про положення в Україні.⁸ Впродовж п'яти годин 35 послів зі всіх партій висловлювали свої думки. Самі дебати не зобов'язували уряд до вчинення певних дій, а мали більш символічне значення, показуючи, що українська справа стає відомою ширшим колам суспільства, хай навіть тимчасово. Починаючи усні питання того ж дня, лідер офіційної опозиції Стівен Гарпер спитав про події в Україні, на яке урядова відповідь була, що Канада не визнаватиме результатів виборів.⁹ 25 листопада Борис Вржесневський представив ще один внесок, підтриманий одностайно, що на думку канадського парламенту українські вибори були фальшивими та що канадський уряд повинен відреагувати на це відповідним способом.¹⁰ Беручи до

2001; "Press Release: March 18th 2002"; "Press release: August 6th 2002,"; "Recognition of the Ukrainian Famine/Genocide of 1932-33"; всі документи доступні на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитані автором 29 жовтня 2007 р.

⁶ Canada, *House of Commons Debates* (November 5, 2004), pp. 1279-80, and (March 23, 2005), pp. 4522-3; Bill C-272, *An Act to amend the Immigration and Refugee Protection Act (sponsorship of relative)*, 1st sess., 38th Parliament, 2004.

⁷ Canada, *House of Commons Debates* (October 26, 2004), pp. 807-8; *Ukrainian News / Українські вісті*, October 27, 2004.

⁸ Canada, *House of Commons Debates* (November 24, 2004), pp. 1847-83.

⁹ Там же, р. 1810; *Ukrainian News / Українські вісті*, November 24, 2004.

¹⁰ Canada, *House of Commons Debates* (November 25, 2004), p. 1934.

уваги широке зацікавлення в українських виборах, уряд вирішив послати не менше як 500 спостерігачів на третій тур, значно більше від тих 40, котрі були послані до України у жовтні.¹¹ КУК намагався, щоб відповідне число було 1,500.¹² Хоч уряд не задовольнив цієї просьби, Прем'єр-міністр Мартин все-таки мав зустріч з делегацією від КУКу напередодні виборів, призначивши головою спостережної місії колишнього ліберального Прем'єр-міністра Джона Тернера.¹³ Після виборів 26 грудня Мартин і його міністр закордонних справ П'єр Петігру вислали привітання Вікторові Юценку. Без Помаранчевої революції можна сумніватися, чи взагалі Україна й українські справи, турбуючі українську спільноту в Канаді, були б згадані по-слами канадського парламенту у 2004 р.

Внаслідок цих надзвичайних подій відносини між федеральним урядом і КУКом упродовж майже цілого наступного року були відносно близькими і лагідними. Але хоч уряд Мартина прислухався частіше до представників української громади, ймовірно, що це не було тільки через раптовий більший вплив українців, а й через небезпеку для лібералів, що вони програють на наступних виборах і тому їм потрібні навіть голоси українців.

Отже, 24 лютого КУК видав пресову заяву, висловлюючи своє задоволення тим, що на 2005 р. федеральний уряд виділив 25 мільйонів доларів на трирічну програму, визнаючи несправедливість інтернування українців, колишніх підданих Австро-Угорської імперії під час Першої світової війни. Як згадувалося у заяві, КУК працював упродовж 20 років над справою реабілітації інтернованих і нещодавно наголосив на її важливості на своїм конгресі у жовтні 2004 р.¹⁴ Сума на 25 мільйонів доларів була призначена на т. зв. програму АСЕ (acknowledgement, commemoration, and education), до цього дня викликаючи незгоду і незадоволення. Так само КУК із приємністю сприйняв вістку, що федеральний бюджет буде доповнений сумою в 5 мільйонів доларів для багатокультурних програм.¹⁵ У квітні

¹¹ Canada, *House of Commons Debates* (October 13, 2004), p. 317; (December 6, 2004), p. 2308; *Ukrainian News/ Українські вісті*, December 8, 2004.

¹² Canada, *House of Commons Debates* (December 6, 2004), p. 2314.

¹³ *Ukrainian News/ Українські вісті*, December 22, 2004. Див. також *Final Report of the Canadian Observers Mission to Ukraine*, Delivered by The Rt. Hon. John N. Turner, P.C., C.C., Q.C., Head of the Canadian Observers Mission (Ottawa, May 2005).

¹⁴ "Ukrainian Canadian Congress pleased with Budget commitment on redress," Press Release: February 24th 2005, на веб-сайті КУК: <http://www.uss.ca/> і прочитане автором 29 жовтня 2007 р.; *Ukrainian News/ Українські вісті*, March 2, 2005. Див. також Lubomyr Y. Luciuk, *Without Just Cause* (Kingston, Ont.: Kashtan Press, 2006).

¹⁵ "UCC applauds increase to Multicultural funding for groups," Press

КУК знову гратулював федеральний уряд – тепер щодо його міжнародної політики, в якій між іншим зазначено Україну як одну з 25 країн, достойних отримати не менше 66% коштів від CIDA (Canadian International Development Agency).¹⁶

Не все було гладко між парламентом і КУКом, навіть якщо відносно з урядом стали нібито кращими. При кінці березня проект закону Bill C-331, маючи прямий зв'язок із згаданою програмою АСЕ, перейшов другу стадію обговорення. Пропонований консервативним послом з Манітоби Інкі Марком, проект дістав особисту підтримку від лідера опозиції Стівена Гарпера, як і від ліберального посла Вржесневського та інших. Джеймс Безан, також консерватор з Манітоби, підкреслив, що проект прямо пристосований до загальної політики Консервативної партії. Цікавим був факт, що ця справа була перш представлена у парламенті ще 1991 р. і лишилась, очевидно, недокінченою. По-друге, пан Марк старався ще від 2001 р. перепроводити цей самий проект через парламент, поки що без успіху. Ще цікавішим було те, що у лютому ліберальний уряд пробував вилучити цей проект зовсім з порядку денного, а окремі ліберальні послы пробували під час дебатів відкинути його на підставі того, що його кошт завеликий. Зрештою Bill C-331 був прийнятий на третій стадії обговорення 23 листопада 2005 р., хоча це ніяк не означало кінця цієї історії.¹⁷

Закон, що був Bill C-331, має скорочену назву Internment of Persons of Ukrainian Origin Recognition Act.¹⁸ У його підготовці брав участь КУК. Акт зобов'язує уряд вести переговори з представниками української громади (включаючи КУК), щоб узгодити спосіб визнання інтернування українців у Канаді під час Першої світової війни. Згідно із законом, узгоджені заходи можуть включати встановлення поминальних таблиць у місцевостях, де люди були інтерновані, а також виставка інформації і виготовлення навчальних матеріалів. Уряд разом із громадою можуть попросити, щоб канадська пошта випустила поминальні поштові марки. Значить, що інтернування стане відомим, якщо уряд колись у невідомому майбутньому згодиться на певні кроки.

Release: February 24th 2005, на веб-сайті КУК, при адресі <http://www.ucc.ca/>, і прочитане автором 29-го жовтня 2007 р.

¹⁶ "UCC applauds Canada's commitment to Ukraine," Press release: April 25th 2005, на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитане автором 29 жовтня 2007 р.

¹⁷ *Ukrainian News/ Українські вісті*, March 30, 2005; *Canada, House of Commons Debates* (February 22, 2005), pp. 3834-7; (February 24, 2005), p. 3928; (March 21, 2005), pp. 4372-3; (March 24, 2005), pp. 4584-91; (November 23, 2005), pp. 10062-70. Bill C-331, *An Act to acknowledge that persons of Ukrainian origin were interned in Canada during the First World War and to provide recognition of this event*, 1st sess., 38th Parliament, 2004-2005.

¹⁸ Statutes of Canada, c. 52.

ки до цієї мети, а це може тривати аж до грецьких календів. На проголошення цього акту КУК реагував з ентузіазмом, тепло дякуючи всім за вклад у цю історичну подію.¹⁹

Подібного успіху у справі скасування громадянства українській громаді не вдалося досягти у 2005 р. КУК довго і сильно боровся за те, щоб не були можливими скасування громадянства і депортація через т. зв. D and D (denaturalization and deportation) процедуру. Хоч парламентський комітет і навіть ціла Палата громад були згодні з цим, тобто що закон про громадянство не повинен суперечити Хартії прав і свобод, вони не могли перекопати міністра. Міністр громадянства Джо Волпе ніяк не відступав від свого підходу, що громадянство може бути скасоване й особа депортована на основі “правдоподібності” підозри у воєнних злочинах, а не тільки “безсумнівної” достовірності.²⁰ Очевидно, протистояння таким змінам у громадянському законі було сильніше, ніж тиск зі сторони української громади за такими змінами, і політика скасування громадянства і депортація тих, хто прикрив свою участь у воєнному злочині при приїзді до Канади після війни, продовжуватиметься. У цій грі КУК програв.

Процес скасування громадянства йде вперед, незважаючи на те, чи то ліберали чи консерватори при владі. У грудні 2004 р. ліберальний міністр громадянства Джуді Стро повідомила, що рекомендуватиме скасування громадянства для Василя Одинського у зв'язку з підозрінням, що він по прибуттю до Канади не відкрив усієї правди про своє діяння під час війни.²¹ У серпні 2006 р., коли консерватори вже були при владі, федеральний суддя вирішив, що Йосиф Фурман з Едмонтону і Юра Скоматчук із Ст. Кетеренс підлягають такій самій долі з подібної причини.²² У 2007 р. федеральний кабінет вирішив, що громадянство буде скасоване для двох німців з України (83-річний Гелмут Оберлендер і 96-літній Якоб Фаст), а у двох українців (Василь Одинський і Володимир Картюк) не буде. Доля Фурмана і Скоматчука лишилася тимчасово не вирішена.²³ У всякім разі Фурман помер 31

¹⁹ “Ukrainian Canadians Applaud the Parliament of Canada on *Internment of Persons of Ukrainian Origin Recognition Act*,” Press Release: November 25th 2005, на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитане автором 29 жовтня 2007 р.

²⁰ *Ukrainian News / Українські вісті*, February 16, 2005; April 13, 2005; June 8, 2005; June 22, 2005; July 20, 2005; “UCC endorses the Report of the House of Commons Standing Committee on Citizenship and Immigration, ‘Citizenship Revocation: A Question of Due Process and Respecting Charter Rights’,” Press Release: June 8th 2005, на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитане автором 29 жовтня 2007 р.

²¹ *Ukrainian News / Українські вісті*, January 19, and February 2, 2005.

²² Там же, August 23, 2006.

²³ Там же, May 30, 2007.

серпня 2007 р., отримавши повідомлення місяць перед тим про скасування свого канадського громадянства. Як звичайно, рішення про скасування апелюються українською громадою, а рішення про нескасування Бней Брітом.²⁴

Надії на поліпшення у відносинах між українською громадою і федеральним урядом були відновлені підписанням угоди між ними 24 серпня 2005 р.²⁵ З урядової сторони угоду підписав міністр багатокультурності Реймонд Чен. Зі сторони громади підписали: голова Шевченківської фундації Андрій Гладішевський, віце-президент КУК Павло Гроді і директор Українсько-канадського союзу цивільних прав Любомир Луцюк. Присутніми також були сам Прем'єр-міністр Мартин і міністр канадської спадщини Ліза Фрюла. В угоді повторювалося, що у федеральному бюджеті на 2005 р. виділено суму на 25 мільйонів доларів на три роки на багатокультурну програму, щоб розповсюджувати досвід етнічних груп у воєнних часах. Через програму АСЕ, говорилося в угоді, уряд постачатиме спочатку 2.5 мільйонів дол. Шевченківській фундації на поминальні проекти. Це мало б допомогти громаді підготовляти пропозиції для відзначення свого власного історичного досвіду і його поширення в канадському суспільстві, висвітлення свого вкладу до розбудови Канади і розширення співрозуміння і почуття канадської ідентичності. Важливо відзначити, що угода була тимчасовою; остаточна угода повинна бути закінчена якнайшвидше. І виконання фінансових обов'язків урядом залежатиме не від самого уряду, а від урядовців, які стоять на чолі фінансового управління (Treasury Board), від парламенту та від завершення остаточної угоди. Також уряд відмовлявся від якого-небудь правового обов'язку відносно якої-небудь особи через цю угоду. Дуже обережно федеральний уряд давав українцям признання. Чи не було у цій угоді менше, ніж здавалося?

Стало яснішим при кінці року, що можливо було нерозумно цілком надіятися на лідера Ліберальної партії, коли йшла підготовка до но-

²⁴ Там же, September 6, 2007.

²⁵ *Ukrainian News/ Українські вісті*, August 31, 2005; "Agreement-in-Principle between the Government of Canada and the Ukrainian Canadian Community," Press Release: August 24th 2005, "Ukrainian Canadians Applaud Prime Minister's Internment Reconciliation," Press Release: August 24th 2005, "Transcript of Prime Minister Paul Martin's speech to the Ukrainian Canadian Congress," Press Release: August 25th 2005, "Prime Minister Opens New UCC Head Office in Winnipeg," Press Release: August 25th 2005, всі документи доступні на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитані автором 29 жовтня 2007 р.; "Acknowledging Our Past to Build Our Future: Agreement-in-Principle between the Government of Canada and the Ukrainian Canadian Community, August 24, 2005," Canadian Heritage, Multiculturalism, <http://www.pch.gc.ca/>, прочитане автором 31 жовтня 2007 р.

ворічних виборів. У торонтському окрузі Етобіко-Лейкшор на місце пані Джін Августін, міністра багатокультурности, центральна управа партії призначила Майкла Ігнат'єфа, канадця, який 30 років перебував за кордоном і на даний момент був професором Гарвардського університету, кандидатом на посла до федерального парламенту. Два тутешніх українці не встигли записатися вчасно кандидатами на цю саму номінацію. Це створило обурення в українській громаді не тільки тому, що ніхто не міг змагатися на кандидатуру, а також тому, що Ігнат'єф неприємно висловлювався про українців і Україну у своїх публікаціях. КУК намагався, щоб прем'єр Мартин відкликав кандидатуру Ігнат'єфа, але цього не сталося.²⁶

Як виявилось пізніше, українцям Етобіко-Лейкшор не було сенсу бути занадто або постійно обуреними через “парашутування” Ігнат'єфа у їхній округ. Через короткий час пан Ігнат'єф виявився типовим політиком, який дбає про своїх виборців. Так, 1 березня 2007 р. у парламенті він висловився про те, що хоч закон (Bill C-331) у цій справі був проголошений ще 25 листопада 2005 р., до того часу ще не виповнив своїх обов'язків щодо вшанування інтернованих українців.²⁷

У сфері зовнішніх справ восени 2005 р. були приємніші вістки для українців, сподіваючись від федерального уряду чогось відповідного до їхніх потреб.²⁸ У жовтні міністр міжнародної торгівлі Джеймс Пітерсон і міністр оборони Вільям Грегем відвідали Україну з метою прискорити її вступ до НАТО і до СОТ (Світової організації торгівлі). У той самий час міністр міжнародної співпраці Ейлін Карол повідомила, що Канадська агенція міжнародного розвитку (CIDA) надасть для трьох проєктів в Україні суму на 5 мільйонів доларів. Недавно перед тим уряд проголосив, що доставить протягом 5 років суму на 5.5 мільйонів доларів, щоб допомогти Україні у справі регіональної політики.

Консервати при владі, 2006-2007 рр.

23 січня 2006 р. ліберали під проводом Пола Мартина програли загальні вибори через величезний скандал і невдалу кампанію, на їхнє місце прийшли консерватори під проводом Стівена Гарпера.²⁹ Але Гарперів уряд був також міноритарним: консерватори підвищили свою частину послів тільки від 99 до 124, ліберальна частина впала від 135 до 103. Загальне число послів у парламенті є 308. Ліберали і

²⁶ *Ukrainian News / Українські вісті*, December 14, 2005; Canada, *House of Commons Debates* (November 28, 2005), pp. 10202 and 10210.

²⁷ Canada, *House of Commons Debates* (March 1, 2007), p. 7497.

²⁸ *Ukrainian News / Українські вісті*, October 26, 2005.

²⁹ Jon H. Pammett and Christopher Dornan, eds., *The Canadian Federal Election of 2006* (Toronto: Dundurn Press, 2006).

консерватори помінялися місцями, і перемога була неповною.

Відразу після виборів голова КУКУ Орісія Сушко написала лист до Прем'єр-міністра Гарпера, вітаючи його і Консервативну партію з нагоди перемоги на виборах та повідомляючи, що КУК готовий до співпраці у справах, які турбують українську громаду. Вона зазначила, що під час виборів його партійна платформа в основному співпадала з поглядами КУКу. Особливо важливими справами, повідомляла вона, для української громади є: (1) імміграція українців до Канади; (2) питання про спосіб скасування громадянства; (3) рішення про інтернування; (4) зміцнення зв'язків між Канадою й Україною; і (5) поліпшення стану багатокультурності у Канаді.³⁰ Цікаве питання, до якої міри консерватори мали намір бути більш сприятливими до українських справ, ніж були ліберали.

Перші дії Гарпера були суперечливими. 6 лютого, проголошуючи свій кабінет, Гарпер призначив трьох послів українського походження помічниками міністрів (парламентськими секретарями): Ед Комарницький і Том Луківський із Саскачевану, та Марк Варава з Британської Колумбії. Це був позитивний крок. У той самий час пост державного секретаря з багатокультурності був скасований.³¹ Під час виборчої кампанії Консервативна партія, відповідаючи на анкету, вислану КУКом усім партіям, дала запевнення, що "Консервативний уряд підтримав би принципи закону про канадську багатокультурність і запевнив би, щоб кожна громада могла розвиватися і сприяти Канаді без дискримінації і перешкод". Оскільки Гарпер походить з "реформістського" крила Консервативної партії, а не з "прогресивного", можна було сподіватися від нього зовсім низького рівня зацікавленості в багатокультурності й інтересах етнічних груп.³²

У наступні місяці представники КУКу зустрічалися багато разів з новими міністрами, представляючи їм свою позицію щодо найважливіших для них питань федеральної політики. Так, на зустрічі у березні з міністром канадської спадщини Бев Одою вона запевнила українську делегацію у тім, що угода, підписана у серпні 2005 р., шануватиметься новим (консервативним) урядом.³³ Але коли пані Ода, відповідаючи у парламенті на питання про відсутність у кабінеті Гарпера міністра у справі багатокультурності, сказала що ця сфера

³⁰ Letter of Irene (Orysia) Sushko to Stephen Harper dated January 26, 2006, на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитаний автором 29 жовтня 2007 р.

³¹ *Ukrainian News / Українські вісті*, February 8, 2006.

³² Інтерв'ю з професором Манолієм Лупулом, Калгарі, 30 листопада 2007 р.

³³ *Ukrainian News / Українські вісті*, April 5, 2006; "Ukrainian Canadians meet with Federal Government on Ukrainian Canadian Internment," March 24, 2006, на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитаний автором 29 жовтня 2007 р.

політики “переглядається”, тоді директор КУКу був стривожений, що консерватори мають на думці зовсім скасувати багатокультурну політику.³⁴ У червні була зустріч із міністром громадянства й імміграції Монті Солбергом, на якій згадувалися питання торгівлі людьми, прийому іммігрантів, новий закон про громадянство і сучасну програму щодо воєнних злочинів. Як повідомляв КУК, пан Солберг вислухав ці пропозиції з глибокою цікавістю.³⁵ На наступній зустрічі в серпні міністр був згідний з тим, щоб полегшити в’їзд у Канаду іммігрантам з України.³⁶ Наприкінці року за ініціативою КУКу відбувся успішний “круглий стіл” з представниками Відділу громадянства й імміграції та посольства України, на якому розглядалися різні питання, пов’язані з інтеграцією новоприбулих.³⁷

У листопаді делегація під проводом пані Сушко мала зустріч з міністром зовнішніх справ Пітером МакКеем. У документі, врученому Міністру МакКееві, КУК домагався, щоб канадський уряд (1) вплинув на уряд Росії не втручатися у внутрішню політику України; (2) поміг Україні плекати громадянське суспільство; (3) призначив постійного торгівельного представника та зорганізував торгівельну місію в Україні; (4) відновив мандат Канадсько-української консультативної ради (Canadian Ukrainian Advisory Council) з питань зовнішньої політики; (5) відкрив консульство у місті Львові; (6) відновив фонди на культурні обміни; (7) поліпшив імміграційні процедури у посольстві у Києві; (8) визнав Голодомор геноцидом; і (9) працював над припиненням міжнародної торгівлі людьми.³⁸ КУК також запросив міністра дати головну промову на конференції про канадців в Україні у 2007 р. і щоб його відділ також узяв у ній участь. Але цього не сталося. Отже, ні МакКей, ні його відділ не мали настрою занадто приблизитися до канадських українців у їхніх справах. (У жовтні 2007 р. згадана конференція відбулася в Оттавському університеті, але МакКей не брав у ній участі, а його Відділ не спонсорував її. Замість того, CIDA був спонсором, а конференція була перейменована на “Семинар про ка-

³⁴ Canada, *House of Commons Debates* (April 7, 2006), p. 186; *Ukrainian News/ Українські вісті*, 19 April 2006.

³⁵ *Ukrainian News/ Українські вісті*, June 14, 2006; “UCC Meets with Citizenship and Immigration Minister,” на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитаний автором 29 жовтня 2007 р.

³⁶ *Ukrainian News/ Українські вісті*, August 23, 2006.

³⁷ “UCC holds successful Immigration Roundtable,” November 14, 2006, на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитаний автором 29 жовтня 2007 р.

³⁸ “Ukrainian Canadian Congress meets with Foreign Minister,” “Briefing Note on Canada Ukraine Relations Presented to the Hon. Peter MacKay Minister of Foreign Affairs, 10 November 2006, Ottawa,” на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитані автором 29 жовтня 2007 р.; *Ukrainian News/ Українські вісті*, November 15, 2006.

надську технічну допомогу Україні”).³⁹

Хоч у парламентських дебатах протягом 2006 р. Україна і українські справи згадувалися багато разів, відгук від канадського уряду на це був незначним. Щоправда у листопаді КУК був дуже задоволений тим, що парламент вирішив прийняти закон про визнання Голодомору геноцидом.⁴⁰ У той самий час філія КУКу у Калгарі висловила у листі до свого посла Джейсона Кені своє незадоволення затриманням коштів на суму 2.5 мільйонів доларів, призначених на програму АСЕ стосовно інтернованих у Першій світовій війні.⁴¹ Отже, цілий 2006 рік пройшов без значного поступу у справах, які цікавили українську громаду.

Після виборів у січні 2006 р., як відомо, Пол Мартин зрезигнував з поста лідера Ліберальної партії. Восени відбулася кампанія та конвенція для виборів нового лідера. Поміж кандидатами був Джерард Кеннеді, колишній міністр освіти провінції Онтаріо українського походження. Після другого туру голосування Кеннеді рішив поступитися на користь Стефана Діона, беручи із собою значне число делегатів під проводом посла Вржесневського. Ці делегати, здебільшого українці, на підставі цього говорили, що саме їхні голоси остаточно допомогли Діонові виграти лідерство у Ліберальній партії.⁴² Таким чином стосунки між українською громадою і Ліберальною партією стали тіснішими, хоч, будучи в опозиції, ця партія не принесла значної користі українцям, окрім риторики.

На початку нового 2007 року Прем'єр-міністр Гарпер відновив пост державного секретаря з багатокультурности та призначив Джейсона Кені на це відновлене місце.⁴³ Невідомо, чи цей поворот був спричинений тиском від української громади, чи з інших сторін, але зорганізовані етнічні групи зустріли цю вістку із задоволенням. Незабаром на зустрічі з представниками української громади міністр Кені повідомив, що уряд виділить не менше ніж 2.5 мільйонів доларів на визнання травми інтернування. Ця сума, заявив він, складатиметься з фондів т. зв. Community Historical Recognition Programme (CHRP) та National Historical Recognition Programme (NHRP).⁴⁴ Слід заявити, що CHRP замінив програму АСЕ ще у червні 2006 р. і що одночасно призначена сума грошей була зниженою з 55 до 24 мільйонів

³⁹ На веб-сайті Катедри українських студій при Оттавському університеті, <http://www.ukrainianstudies.uottawa.ca/>, відвіданий автором 5 грудня 2007 р.

⁴⁰ *Ukrainian News / Українські вісті*, November 29, 2006.

⁴¹ Там же, November 1, 2006.

⁴² Там же, September 20, October 4, and December 13, 2006.

⁴³ Там же, January 24, 2007.

⁴⁴ Там же, February 21, 2007.

доларів.⁴⁵ Ця зміна не задовольнила українську громаду, бо при цих нових правилах гроші, призначені на дану ціль, контролюватиме федеральна бюрократія, а не сама громада. Спираючись на Bill C-331, Internment of Persons of Ukrainian Origin Recognition Act, представники громади домагаються, щоб кошти були переведені до вічного фонду під егідою Шевченківської фундації.⁴⁶ По-друге, громада не згідна з тим, що сума, призначена українській спільноті, є тільки 2.5 мільйонів доларів, коли, з її точки зору, вона повинна бути 12.5 мільйонів доларів, тобто на 10 мільйонів більше. Міністр Кені особисто відхилив претензії колишнього міністра фінансів Ральфа Гудейла, який насправді призначив був суму на 12.5 мільйонів доларів.⁴⁷ У всякому разі остання жива людина, яка пережила інтернування, пані Марія Манко Гаскет, померла у липні, не побачивши здійснення політики ушанування інтернованих “австрійців” у період Першої світової війни.⁴⁸ Міністр Кені висловив співчуття, але його наступна зустріч із представниками української громади, запланована на кінець липня, була перенесена на вересень.⁴⁹ Відвідуючи український павільйон під час фестивалю “Фолклорама” у Вінніпезі у серпні, ліберальний лідер Стефан Діон ще раз звернувся до консервативного уряду, щоб полагодити угоду з українською громадою у справі інтернування. У жовтні знову у Вінніпезі Діон як головний промовець на XXII з’їзді КУКу, присягнув, що ліберальний уряд повернув би громаді обіцяну суму на 12.5 мільйонів доларів на дану ціль.⁵⁰ Замість остаточного розрахування з урядом, справа інтернування стала, очевидно, політичним копаним м’ячем.

Щоб не згубити зовсім зв’язку з Консервативною партією, КУК влаштував у квітні 2007 р. урочистий бенкет на вшанування колишнього Прем’єр-міністра Браєна Малруні. Серед гостей були теперішній Прем’єр-міністр Гарпер та 14 членів його кабінету. На бенкеті Малруні дістав найвищу нагороду КУКу – Шевченківську медаль, а від уряду України – орден Ярослава Мудрого. Ці нагороди були спричинені тим, що канадський уряд під проводом Малруні не тільки був один із перших у світі, який офіційно визнав незалежність України у

⁴⁵ Там же, August 22, 2007.

⁴⁶ “The Ukrainian Canadian Community’s Position on Recognition, Restitution and Reconciliation for Canada’s First National Internment Operations 1914-1920: The Need for an Endowment,” 13 March 2007; “Ukrainian Canadians reject Community Historical Recognition Program,” June 15, 2007, на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитані автором 29 жовтня 2007 р.

⁴⁷ Див. *Ukrainian News/ Українські вісті*, May 3, 2006.

⁴⁸ Там же, July 25 and August 8, 2007.

⁴⁹ Там же, August 8, 2007.

⁵⁰ Там же, August 22 and November 1, 2007.

1991 р., але також був ініціатором процесу визнання неправильності інтернування українців у 1914-1920 рр.⁵¹ Певна річ, це була добра нагода для консерваторів пробитися глибше в українську громаду задля політичної підтримки на майбутніх виборах.⁵² Щодо стосунків з двома головними партіями, можна сказати, що у 2007 р. українці “залицялися на два фронти”.

У парламенті тим часом протистояння двох головних партій, консерваторів і лібералів, перешкоджало рішенням найголовніших питань, які турбують українську громаду. З початку червня, наприклад, ліберальний посол Борис Вржесневський представив на перше читання свій Bill C-450, маючи на меті офіційне призначення четвертої суботи у місяці листопаді кожного року на поминання по всій Канаді українського Голодомору.⁵³ Наступного тижня консервативний посол Джеймс Безан представив однаковий по суті Bill C-459.⁵⁴ На другий день Вржесневський просив у колег-послів, щоб його версія була прийнята у всіх трьох читаннях, але консерватори відмовилися дати йому на це одностайний дозвіл.⁵⁵ Нарешті пан Вржесневський відкликав свою пропозицію, згоджуючись підтримувати Безанову версію, але у всякі разі парламент був незабаром розпущений, так і не проголосувавши за цей законопроект. Таким чином, як і в справі інтернування, святкування Голодомору стало ще одним політичним копаням м'ячем.⁵⁶ КУК, який брав участь в обох проектах та домагався обов'язкового включення слова “Голодомор” у них, був змушений видати два прес-релізи: в одному підпираючи Вржесневського, у другому Безана.⁵⁷ Замість згоди і підкріплення, акції двох партій таким чином перешкоджали одна одній. Виходить, що існують принципи політичної математики, при котрих один плюс один дорівнює нулю.

Байдужість, ба навіть цинізм консерваторів-реформістів щодо Голодомору висловив Державний секретар з багатокультурности і ка-

⁵¹ Там же, May 2, 2007; “UCC Joins with Ukraine in Honouring Brian Mulroney,” на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитаний автором 29 жовтня 2007 р.

⁵² *Ukrainian News / Українські вісті*, April 18, 2007.

⁵³ Canada, *House of Commons Debates* (June 5, 2007), p. 10123; Bill C-450, *An Act respecting a national day of remembrance of the Ukrainian Holodomor-Genocide*, 1st sess., 39th Parliament, 2006-2007.

⁵⁴ Canada, *House of Commons Debates* (June 13, 2007), p. 10536; Bill C-459, *An Act to establish a Ukrainian Famine and Genocide Memorial Day and to recognize the Ukrainian Famine of 1932-33 as an act of genocide*, 1st sess., 39th Parliament, 2006-2007.

⁵⁵ Canada, *House of Commons Debates* (June 14, 2007), p. 10589.

⁵⁶ *Ukrainian News / Українські вісті*, June 13 and June 27, 2007.

⁵⁷ “UCC supports Borys Wrzesnewskyj, MP on Holodomor-Genocide Bill,” і “UCC welcomes Conservative MP’s Bill to recognize Holodomor as Genocide,” на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитані автором 29 жовтня 2007 р.

надської ідентичности 31 жовтня 2007 р. у парламенті. Відповідаючи на питання свого колеги-консерватора Джеймса Безана щодо існуючих урядових ініціативів стосовно визнання Голодомору, Джейсон Кені відповів, що уряд вітає плани КУКу відсвяткувати протягом наступного року цю історичну трагедію.⁵⁸ Значить, що нехай українці святкують, як хочуть, але уряд не планує ніяких офіційних заходів. Також у своїм виступі 28 листопада Прем'єр-міністр Гарпер уникнув зовсім слово “геноцид” у зв'язку з Голодомором, хоч канадський Сенат ще у 2003 р. заохочував уряд уживати цей термін. Можливо, Гарпер хотів відрізнити себе від лібералів.⁵⁹ Подібні дії розчарували КУК і окремих українців, котрі стежили за цими справами.

Більш позитивними можна вважати події у сфері зовнішньої політики. У 2007 р. міністр закордонних справ України Арсеній Яценюк побував у Канаді, а канадський міністр закордонних справ Пітер МакКей відвідав Україну.⁶⁰ Під час цих зустрічей було проголошено, що Канада й надалі допомагатиме Україні не тільки фінансово (напр., даруючи 5 мільйонів доларів на поліпшення безпеки на летовищах і кордонах), але й організаційно (напр., проекти СІДА, спрямовані на реформування державного і місцевого управління). В Оттаві Яценюк мав зустріч із Гарпером, а в Києві МакКей зустрівся з українським Прем'єр-міністром Віктором Януковичем. Представники КУКу брали участь у підготовці до цих нарад і в самих зустрічах, схваливши всі проекти, як такі, що збігаються з цілями організації.

Важко пояснити, чому українська громада при консервативній владі досягла відносно більших успіхів у зовнішній політиці і менше у внутрішній. Можливо тому, що у парламенті існує група парламентарів і сенаторів, зацікавлених Україною, і що ця група щороку стає більшою. Відновлена у 2005 р. після Помаранчевої революції паном Вржесневським, вона спочатку числила 40 членів. У 2006 р. їх уже було 100, а у 2007 р. – 140.⁶¹ Об'єднуючи представників усіх партій, т. зв. Канадсько-українська парламентська товариська група (Canada-Ukraine Parliamentary Friendship Group) має можливість єднати парламентарів навколо цілей, корисних для обох країн, замість того, щоб займатися політичними іграми на користь тільки своєї власної партії.

Порівнюючи лібералів і консерваторів, Любомир Луцюк висловлює думку, що партія Малруні і Гарпера має у своїх рядах “порядних по-

⁵⁸ Canada, *House of Commons Debates* (October 31, 2007), pp. 621-2.

⁵⁹ *Ukrainian News/ Українські вісті*, November 29, 2007.

⁶⁰ Там же, May 16, 2007; “UCC pleased with Canada’s renewed commitment to Ukraine,” на веб-сайті КУК: <http://www.ucc.ca/> і прочитане автором 29 жовтня 2007 р.

⁶¹ *Ukrainian News/ Українські вісті*, March 30, 2005, May 31, 2006, May 16, 2007.

літиків”, на яких українцям можна надіятися. Навіть якщо прийдеться довго чекати, консерватори, слідуючи своїй традиції, будуть більш прихильними до українських справ.⁶² У цьому можна сумніватися. Як писалося недавно в англomовній пресі на основі внутрішніх партійних документів, стратегія консервативного уряду щодо збору голосів полягає у плеканні стосунків із окремими етнічними групами. Значить, не зі всіма групами. Тільки таким способом Консервативна партія думає притягнути на свою сторону від лібералів значну частину голосів, виграти на виборах і стати “природною урядовою партією” Канади, замість лібералів.⁶³ Отже, стає зовсім зрозумілим, чому Прем’єр-міністр Гарпер від імени свого уряду перепросив китайців за поголовний податок (Head Tax) та виділив кошти особам, які заплатили цей податок, а також на проекти, пов’язані з цим,⁶⁴ але справу про інтернування українців – як уже сказано – не виконано, і на неї не виділено нічого. Надіятися на консерваторів можуть ті етнічні групи, від котрих Консервативна партія має намір отримати солідний блок голосів – від “нових канадців” і “видимих меншин”, а до категорій сучасні українці в Канаді не належать.

Виконавчий директор КУКу згідний з тим, що з консерваторами вигідніше спілкуватися, ніж із Мартиновими лібералами.⁶⁵ З його точки зору, КУК і ліберальний уряд Крет’єна були дуже рідко в контакті. Уряд Мартина був більш гостинний, через те, що він був мінориторним, і не знати було, чого сподіватися на наступних виборах. Також у тім уряді був один посол, сильно зорієнтований на українську громаду в особі Бориса Вржесневського. Щодо Гарпера, відносини могли б бути кращими. На жаль, українці-консерватори здебільшого належать до того крила партії, яке не має того самого доступу до Прем’єр-міністра, що мають “реформісти”. По-друге, урядовці (бюрократи) мають свою натуру, яка не збігається з цінностями української громади. КУК має дуже малий вплив на Відділ канадської спадщини і на політику багатокультурності ще від початку 1990-х років. Взагалі, на думку Остапа Скрипника, для КУКу “гарперівці” кращі від “мартинівців”.

Підсумки

Нічого не можна дістати задурно. Щоб мати вплив на державну політику потрібні гроші або блок голосів. Тільки одним або другим

⁶² Там же, Мау 2, 2007.

⁶³ *Globe and Mail* (Toronto), October 16 and 19, 2007.

⁶⁴ Canadian Heritage, Multiculturalism, “Chinese Head Tax and Historical Recognition Initiatives,” on the internet at <http://www.canadianheritage.gc.ca/progs/multi/redress-redressement/>, consulted on October 31, 2007.

⁶⁵ Остап Скрипник, електронною поштою до автора, 29 жовтня 2007 р.

способом можна “купити” згаданий вплив. Інакше уряд відповідає на просьби зі сторони етнічної групи символічними, а не істотними заходами. Наприклад, у жовтні 2007 р. уряд Стівена Гарпера, щойно відмовившись від фінансової підтримки УКАМА, вислав Державного секретаря Джейсона Кені до Едмонтону привітати філію УНО з нагоди свого 75-літнього ювілею – зовсім символічний і безкоштовний акт.⁶⁶

З історії, поданої вище, видно, що переважно канадський уряд відповідає на просьби української громади, особливо КУКУ, найменш коштовним для себе шляхом. Інший висновок, що у парламенті партизанське протиставлення завжди перемагає принципи: коли партія в опозиції, їй легко підтримувати яку-небудь просьбу від української громади, але як тільки вона перейде до урядових лав, тоді ті самі посли виступають проти тих самих справ. У таких обставинах стає зовсім не дивним, що задля найголовніших для нашої громади питань КУК мусить боротися цілими декадами.

⁶⁶ Canadian Heritage, “Government of Canada Commemorates Milestone in Edmonton’s Ukrainian Community,” News Release, October 26, 2007, on the internet at <http://www.pch.gc.ca/>, consulted on 31 October 2007.

Манолій Р. Лупул,
заслужений професор (історія і філософія освіти),
Альбертський університет

ПРО МОЮ КНИГУ “ПОЛІТИКА БАГАТОКУЛЬТУРНОСТІ: УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКІ МЕМУАРИ”

У цій короткій статті обговорюватиму, чому я написав мемуари і опишу дещо з їх змісту. Власне, я припускаю, що в певному сенсі у мемуарах не уникнути марнослів'я, оскільки завжди приємно згадати про себе. Однак, я написав мемуари у першу чергу, щоби забезпечити “запис” того, що було досягнуто за мого членства і, час від часу, керівництва у різних українських і неукраїнських організаціях й установах у 1970–80-х роках.

Ті роки були дуже специфічними для етнічних угруповань в Канаді і насамперед для канадських українців, котрі намагалися реалізувати традиційне своє завдання – зберегти і розвивати своє суспільство через утримування української мови. Відбулося багато зустрічей з різними особами – представниками уряду, науковцями з університетів, провідниками українських громад і членами інших етнокультурних об'єднань. Багато було створено документів, зорганізовано нових закладів, деякі недіючі організації відродилися, інші були частково реформовані, нові освітні програми були запроваджені на шкільному та університетському рівнях, і були намагання здійснювати вплив на уряд, службовців, науковців та внутрішньо в самому українському-канадському суспільстві. Політичні вибори ретельно відстежувалися, оскільки відповідні зміни у керівництві держави також були впливовими факторами. В цілому щодо етнічної політики було багато міркувань, і важливим є визначити хто і як був задіяний, де і коли, а головне – які результати були досягнуті.

Те що відбулося – зараз уже, зрозуміло, історія, але все ще важливо знати факти. Існують численні документи, багато з яких є частиною мого дійсно великого архіву, який фактично і є джерелом цих мемуарів. Оскільки поряд з успіхами були і невдачі, то й останні також включені до контексту. На мою думку, звіт є правдивим, але інші нехай подивляться на свій розсуд. Тим часом визнаю, що деякі ті самі факти можна було б легко упорядкувати якимось інакше – адже ж, насамперед, саме видання англійською підписано з неозначеним артиклом “A”, а не “The”.

Я опинився у зовсім незвичайній для професійного історика ситу-

ації після серпня 1970 року, коли я розпочав політичну активність у канадському багатокультурницькому русі: впродовж принаймні 20 років я мав нагоду особисто спостерігати за змінами, які відбувалися. Наскільки мені відомо, жодний інший науковець не користувався подібними можливостями бачити людей і подій цього періоду. Через те, що канадська багатокультурність є унікальною, я переконаний, що вчені, які одного дня візьмуться доповнити такі дослідження, вважатимуть мої мемуари корисними. У них описуються чинники, котрі спонукували інших до дій, а також і мене. Обговорюється характер лобювання щодо центральної, на мою думку, проблеми в русі підтримки політики багатокультурності, а саме: потреба урядових програм з реабілітації поняття етнічності в Канаді та існуюче протиставлення до неї. “Ethnicity” – це репресоване поняття, котре до того замовчувалося принциповими англо-американськими націоналістами (традиційна асиміляційна сила). На їхній погляд, толерувати прояви етнічності можна було лише в першому поколінні іммігрантів. Проте для громад етнічних меншин Канади, відносно якої офіційна політика багатокультурності була затверджена в жовтні 1971 року, потрібно було дещо більших заходів. Передусім потрібні були двомовні й двокультурні особи, котрі залишалися етнічно свідомими далеко після покоління першої імміграції.

Завдання було поставлено здобути сприйняття в загальному суспільстві поняття етнічності, як природну властивість даного суспільства – таку саму вагому, як стать, расова приналежність, вік, визнання чи поділ на верстви-касти. Отже, завдання мемуарів двопланове:

(1) Дати признання зусиллям, які були вжиті для того, щоби поставити поняття етнічної приналежності на гідне місце в широких межах канадського суспільства; і

(2) Описати протидію таким зусиллям, а також опір етнічно свідомих людей тій протидії.

Згідно визначеної вище орієнтації, мемуар не є автобіографією, хоча перші дві глави присвячені походженню моєї родини, моїй освіті та філософським поглядам на життя, включно з першими роками професійної діяльності в Альбертському університеті. Усе-таки наголос зроблено на моїй участі у політиці щодо багатокультурницького руху. З мого особистого життя, можливо, найцікавішим є розділ про моє виховання у двокультурному середовищі села Віллінгдон, провінція Альберта. Зовсім мало написано про становище українців у сільських місцевостях Канади у 1930-х роках та на початку 1940-х. У певному сенсі с. Віллінгдон було на той час дуже специфічним місцем. І не тільки через те, що воно входило в найбільший блок поселення

українців у Канаді, але й завдяки тому, що було також одиноке селище, котре мало штатного спеціаліста з української культури (Михайла Гуменюка), який zorganizував дитячу струнну оркестру, вів українську школу влітку і під час року в суботні дні, а також підготував хор для новозбудованої православної церкви.

У розділі “Навчання і життя у світі двох культур” подається атмосфера того, як упродовж моїх перших років університетської практики не було завжди легко збалансувати погляди академічного світу зі світом мого українсько-канадського виховання. Це зіставлення спричинило досить важкі часи до 1970 року, головню через мою початкову амбівалентність щодо поняття етнічності та її місця в канадському суспільстві (ця точка зору може деяких людей здивувати, а інших обурити). Розділи про мою освіту, особливо університетську, і мою ранню академічну кар’єру включені, щоби показати, як пануючий у мені настрій світського гуманізму і сильне зацікавлення політикою “холодної війни” підсилили труднощі життя в обох культурних середовищах мого оточення.

Зрештою, тодішні українці в Канаді не тільки з гордістю шанували християнську віру, але й були переконаними антикомуністами. Мої широкі контакти з комуністичним світом у Східній Європі (включно з двома тижнями перебування у Радянській Україні) впродовж творчої відпустки у 1967/68 році (обговорюється у третьому розділі) призвели до великого особистого іспиту совісти – особливо після публікації в квітні 1970 року Четвертої книги, IV тому Королівської Комісії з питань двомовності і двокультурності. Було би помилково зробити висновок, що я раптово повернувся по дорозі до якогось Дамаску, але це також правда, що декілька тижнів за “залізною завісою”, разом з появою Четвертої книги, для мене поставили традиційні завдання української культури в Канаді у принципово новому освітленні, без якого, напевно, ці мемуари не писалися б (або щонайменше вони були би зовсім інакшими).

Так само, як уся праця не є автобіографічна, вона і не представляє цілої історії становлення державної ідеї багатокультурності. Натомість, як уже було підкреслено, вона є українсько-канадським спомином, котрий зосереджується на моїй участі у втіленні історичних завдань українського суспільства в Канаді шляхом реалізації нової державної політики багатокультурності. Повне висвітлення історії політики багатокультурності потребувало би уважного аналізу всього, що можливо до цього долучити – від прав людини і расизму, до т.-зв. “етнічного видавництва” та програм підтримки мистецтва і багато, багато іншого. Такі різноманітні питання при нагоді згадуються у зв’язку з моєю роботою у федеральній Канадській консультативній

раді з питань багатокультурності і в провінційній Раді Альберти з питань культурної спадщини, але головне бачення завжди підпорядковане культурному порядку денному канадських українців, особливо на ключевім питанні мови у виживанні українців як етнічного угруповання в Канаді. За прикладом сильного тиску французів у Квебеку та інших місцевостях Канади, спрямованого на здобуття для їхньої мови вищого статусу в державі (з остаточним результатом отримання конституційного статусу французької мови як офіційної державної в урядових установах і всіх публічних школах), я сподівався (можливо наївно), що такі самі дії українців під рубрикою офіційної багатокультурності якраз могли б дозволити їм здійснити їхні завдання – тим самим наздогнати законодавчі програші після скасування у 1916 році двомовних українських занять у публічних школах в західних преріях. В мемуарах відводиться значне місце тому, як українські двомовні кляси були засновані у публічних школах, особливо в Альберті й Манітобі, але запровадження таких клясів, на жаль, продовжувало завжди залежати від прихильності місцевих шкільних рад, дуже мало котрі з яких виявляли велике бажання вирішувати такі справи.

У мемуарах описується організоване життя канадських українців як приклад того, що можна досягнути, коли люди разом співпрацюють (особливо про це в розділах “Перші культурні прориви” і “Становлення Канадського інституту українських студій при Альбертському університеті”) і що трапляється, коли цього не роблять, – у розділі “Катедра україністики при Торонтському університеті”. Оприлюднено чимало “брудної білизни” у дискусіях про останнє та, в меншому обсязі, про необхідність реформування українського суспільства з ініціативи Комітету з питань розвитку українських громад.

З точки зору особистостей, я вдячний за умови добрих міжособистих стосунків, у котрих працювали Едмонтонський комітет з питань багатокультурності, а також і провідні спеціалісти у Вінніпезі, котрі очолили справу запровадження для українців двомовного навчання, а згодом потрібних реформ наших громад. Усі вони виражали суттєву прикмету: відмінності віровизнання, філософських концепцій чи політичних перспектив найкраще підпорядкувати тому, що вважалося найкращим для життєдіяльності українського суспільства в цілому. В особистому плані я можу сказати, що дві особи, з якими я найтісніше співпрацював – Петро Саварин і Лоренс Декор – так само відрізнялися між собою, як і я в порівнянні з ними. Тим не менше, як згадується в мемуарах, ми відкинули наші суперечки заради більшої загальної користі.

Остаточо, книга була написана з метою показати українсько-канадським та іншим лідерам, котрі прагнуть вирішити етнокуль-

турні завдання саме через канадські державні установи, ті труднощі, які вони мали подолати. Передусім їм необхідно зрозуміти упередження двох культур – англо-кельтів і французів. Етноцентричні французи Квебеку ніколи не підтримували офіційної канадської політики багатокультурності, хіба що за умов сприяння їхнім власним інтересам – зокрема швидкої асиміляції власних провінційних культурних меншин під місцеву франкоетнічну дійсність. Більшість канадських англомовних громад, з іншого боку, швидко позбуваються свого етнічного походження чи приналежності, коли стикаються з утиском ділитися владою чи можливостями (особливо доступом до джерел фінансування) з угрупованнями етнокультурних меншин. Англомовні завжди бувають лицемірами стосовно поняття етнічності. Загалом вони не відмовляються пишати походженням власних прадідів, вважаючи це частиною культурологічної мозаїки країни, але, як подається у мемуарах, “більшість з них не була надто етнічно свідомі і мало з них підтримували т. зв. “канадійськість з ризикою” чи програми навчання мов етнічних меншин. І канадійськість з ризикою, і другі мови толеруються тільки серед іммігрантів, проте більшість англомовних канадців не були такі вже охочі надати офіційний статус поняттю “ethnicity”, ані виділити кошти, які могли б навіть забезпечити йому належне місце у державних установах країни”. Отже, в запровадженні офіційної політики і відповідних програм щодо багатокультурності найбільшою перешкодою була завжди “домінуюча культурна атмосфера англомовної Канади, що відбивало охоту більшості етнокультурних груп скористатися перевагами, які пропонувалися новоствореною політикою багатокультурності” (с. 480). Будь-які заходи щодо відновлення дієвості програм у рамках цієї політики врешті-решт змушені неодмінно пристосовуватися до ширшого північноамериканського (а отже, канадського) культурного контексту.

Валерій Полковський

MANOLY R. LUPUL. THE POLITICS OF MULTICULTURALISM: A UKRAINIAN-CANADIAN MEMOIR. – EDMONTON – TORONTO: CANADIAN INSTITUTE OF UKRAINIAN STUDIES PRESS, 2005. – 508 PP. [МАНОЛІЙ Р. ЛУПУЛ. ПОЛІТИКА БАГАТОКУЛЬТУРНОСТІ: СПОГАДИ КАНАДСЬКОГО УКРАЇНЦЯ. – ЕДМОНТОН – ТОРОНТО: ВИДАВНИЦТВО КАНАДСЬКОГО ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ, 2005. – 508 С.]

Політика багатокультурності (а саме канадський досвід) ще належним чином не досліджена в Україні. А тема ця надзвичайно цікава і корисна, оскільки Україна в недалекому майбутньому зіткнеться з проблемою розробки стратегії і тактики культурного пристосування/адаптації все більшої кількості нових різноманітних націй та народностей, які її населятимуть. Рецензована книга Манолія Лупула в цьому аспекті неоціненна.

Вона, власне, заперечує тезу, висунуту Владиславом Галецьким про те, що “практика мультикультуралізму – своєрідна форма корупції, підкупу різноманітних етнокультурних меншин” (Галецький 2006: 189). Теорія та практика багатокультурності/мультикультуралізму значно складніша і неоднозначна.

Книга складається з 15 розділів. Цінним та корисним є *список* публікацій автора щодо меншин, багатокультурності та українських канадців (сс. 483-486). Детальний та професійно розроблений *індекс* (сс. 487-508) дає можливість легко та швидко знайти необхідну читачеві тему/поняття, оскільки в книзі заторкнуто питання освіти, політики, міжкультурних відносин, етнічності, українського життя в Канаді з 30-х років до кінця ХХ століття.

Книга відкривається 5-сторінковою передмовою доктора Романа Петришина, в якій він зазначає, що, “розглядаючи поняття громадянства, які були проартикульовані в 1990-х роках політичними філософами Чарльзом Тейлором та Вільямом Кімлікою, стає ясно, що Лупул був на ціле покоління попереду свого часу” (с. XIV). Петришин вказує на те, що вдалося і не вдалося досягнути Лупулу в його намаганні підняти етнокультурні меншини Канади на якісно новий рівень їхнього функціонування і розвитку.

Перша глава присвячена раннім рокам життя автора та здобуван-

ня освіти (1927–1958 рр.). Народився він 1927 року і перших 17 років свого життя провів у Віллінгдоні, Альберта. Рамки рецензії не дають можливості зупинитися на роках формування двокультурної особи, важливості раннього виховання, впливу та ролі батьків у цьому процесі. Описані також його університетські роки, одруження, пошуки дослідницького напрямку, інтелектуальне збагачення.

Друга глава називається “Викладання та життя в двох культурних світах (1958–1967 рр.)”. Автор розглядає окремо університетський та український світи. Отримана ним ґрунтовна освіта (бакалаврат з історії, а пізніше педагогіки з Альбертського університету, а також докторат з Гарвардського університету) була надійною основою його творчих пошуків та дерзань. На конкретних прикладах Лупул показує “байдужість офіційних осіб та властей до альбертської багатокультурної спадщини в 1960-х роках ” (с. 47). В Альберті серед першопроходців багатокультурності були Петро Саварин, Богдан Боцюрків, Михайло Лучкович та Манолій Лупул.

Третя глава має назву “В творчій відпустці в Східній Європі” (1967–1968 рр.). Надзвичайно цікавим читач знайде розділ про відвідини автором України, а також інших держав комуністичного блоку на той час.

Четверта глава – “На шляху до багатокультурності” (1968–1971 рр.). Відродження етнічних субкультур стає нагальною вимогою часу. Обговорюється поняття трьохмовності/трилінгвізму та намагання української громади підняти статус української мови в Канаді.

П’ята глава має назву “Перші культурні прориви” (1971–1973 рр.). В квітні 1971 року дозволено викладати українську мову в школах Альберти. Детально розглядаються бріфи (пропозиції) щодо багатокультурності, подані в альбертський уряд. Описуються також успіхи в Едмонтоні (найменування нових вулиць) та в університеті (призначення Івана Лисяка-Рудницького на посаду професора катедри історії для викладання історії України та курсу історії з “Освіти окремих груп меншин в Західній Канаді”, який читав Манолій Лупул). Політика федерального уряду щодо багатокультурності була проголошена Прем’єр-міністром Трюдо 8 жовтня 1971 року.

Шоста глава присвячена втіленню багатокультурності на федеральному рівні (1973–1976 рр.), зокрема роботі Канадської консультативної ради з багатокультурності.

Сьома глава – “Втілення багатокультурності в інших місцях (1973–1976 рр.)”. Описані початки української двомовної програми в Альберті. “Етнічність, як творча основа багатокультурності, могла забезпечити Канаду відмінною національною ідентичністю” (с. 231).

Восьма глава – “Організація Канадського інституту українських

студій, Альбертський університет (1973–1976 рр.)”. Відзначається особиста роль Петра Саварина та автора монографії в якості “хресних батьків” (с. 256) інституту.

Дев’ята глава – “Багатокультурність в політичних джунглях Оттави (1976–1980 рр.)”. Боротьба за “культурний плюралізм (с. 277) як суть канадської ідентичности” була нелегкою.

Десята глава – “Багатокультурність та канадська конституційна криза (1980–1982 рр.)”.

Одинадцята глава – “Катедра українських студій, Торонтський університет (1977–1982 рр.)”.

Дванадцята глава – “Рух за реформу української громади (1977–1982 рр.)” (Початки української двомовної програми в Манітобі; пакет реформ громади, ініційований Інститутом українських студій).

Тринадцята глава – “Оттава та розвиток української громади (1982–1986 рр.)”.

Чотирнадцята глава – “Втілення багатокультурности на інших рівнях (1976–1986 рр.)” (в Альберті, в Едмонтоні та в академічному середовищі).

П’ятнадцята глава – “Політика багатокультурности на спаді (1986–1996 рр.)”.

Хотілося би вірити, що ця книга, раніше чи пізніше, буде перекладена українською мовою і буде доступна читачеві в Україні.

Бібліографія

Галецький Владислав. Критическая апология мультикультурализма // *Дружба народов*. – 2006. – № 2. – с. 169–189.

Петро Саварин

КАНАДСЬКА ФУНДАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ (Нотатки до історії)

Треба належати до своїх часів. Отже, і революціонер і реакціонер видаються мені однаково незрозумілими. Реакціонери хочуть жити так як колись жилось. Це божевілья. Революціонери хочуть жити так як колись будемо жити. Це ще більше божевілья, бо ніхто не знає, що буде змістом завтрашнього дня. Ми повинні тільки ВИВЧАТИ, ОГЛЯДАТИ і ПІДТРИМУВАТИ.

Анре Моруа.

Петро Саварин

1. Замість вступу.

20 травня 1975 р. федеральне Міністерство корпорацій прийняло прохання Федерації клубів українських професіоналістів і підприємців (ФКУПіП) і зареєструвало Канадську фундацію українських студій (КФУС) (оригінальна назва була “Фундація Канадського інституту українських студій”). Від того часу минуло вже понад 5 літ, КФУС має вже понад \$ 350,000.00 і гроші далі приходять, то ж пора розказати українській спільноті, як її зорганізовано, які в неї цілі, хто нею керує і чому її варто підтримати. Зокрема – це останнє. Як може спільнота підтримати щось, про що навіть не знає і чого не розуміє? Якщо правдою є, що навіть демократія без організації неможлива, то тим більше без організації неможлива підтримка, яка починається від інформації: хто, що, чому. І тому першою ціллю цих нотаток – поінформувати. Точніше – поінформувати, щоби дістати підтримку.

Другою ціллю цих нотаток є передати певну дозу досвіду з її організування: хай цікаві колись дізнаються, скільки часу і праці бере щось подібного зорганізувати. Людина, спільнота, нація живуть трьома вимірами: минулим, сьогоднішнім і майбутнім, а розумна людина, спільнота чи нація – повинна не тільки жертвувати частинку свого сьогоднішнього в ім’я свого майбутнього, але й повинна використати досвід свого минулого. Взагалі, хто знає минуле – не має ілюзій. Як

всі родичі знають, почати дитину – жодна штука, але мистецтво є її виховати. Коли ж йдеться про фундацію з роду “студій”, то навіть за-початкування її не є легке. Творити фундації – значить давати гроші і збирати гроші, а як відомо – гроші мають на людей страшний (в точному того слова значенні!) вплив. Багато є таких, що якщо б могли, то взяли б їх з собою в домовину. І навпаки: дуже мало є людей, які знають, що гроші – є тільки засобом до життя, і вміють погодити потреби особисті з потребами спільноти, потреби тіла з потребами духа, і потреби сьогоднішнього дня з потребами майбутнього. Ще на особисті потреби люди видають гроші відносно легко, на місцеві, так би сказати “парафіяльні” потреби, вже не так легко, але остаточно – теж дають, але зібрати гроші на щось таке невиразне, несходиме як наука – то справді твердий горіх, зокрема серед нас, українців.

2. Федерація КУПіП шукає цілі.

ФКУПіП в Канаді, як одна з головних складових організацій Конгресу українців Канади (КУК), появилася порівняно пізно. Вона була заснована щойно на конвенції КУПіП у Вінніпезі 9-11 жовтня 1965 р., головню завдяки заходам св. п. Всеволода Свистуна. І її цілі, навіть як на початки, були доволі скромні: “скріпити товариські, культурні та економічні взаємини” між щораз швидше зростаючою верствою українських професіоналістів і підприємців в Канаді. До того, передчасна і зайва смерть основника рік пізніше на кілька літ припинила дальші поважні організаційні заходи, то ж коли в 1971 році управа ФКУПіП перейшла до Торонта, то майже все прийшлося починати від початку. Два роки в Торонті однак Федерація використала на консолідацію і після того сумніву, чи вона закріпиться, вже не було. Поважніших конкретних цілей проте ФКУПіП почала шукати щойно за каденції едмонтонської управи під головством д-ра Манолія Лупула, яку вибрано на конвенції 18-21 травня 1973 р. в Шато Ляком в Едмонтоні. На тій конвенції відбувся навіть під проводом д-ра Лупула окремий семінар на тему цілей Федерації: д-р Йосиф Слоган говорив про важність впливів українців в Канаді взагалі, Едвард Топорницький про товариські взаємини, а Петро Саварин – про важність мови і культури. Треба теж згадати, що на тій же конвенції д-р Петро Кондра і адв. Святослав Фроляк прекрасно з’ясували стан українського зорганізованого життя в Канаді, позитиви і негативи, а про багатокультурність говорили лідер опозиції у федеральному парламента Канади Роберт Стенфілд і референт культури при ліберальному уряді д-р Стенлі Гайдаш.

Фундація, як окрема ціль, виринає вперше щойно на програмі сходин управи ФКУПіП, які відбулися осінню 20 жовтня 1973 р. в готелі

Мідтавнер в Едмонтоні. Іншими точками (цілями) були: центр українських студій, реформа централі КУК та англомовна українська газета. Тому, що ці сходини були дуже поважні (принаймні у своїх наслідках), хочу подати, хто був на них присутнім. І так, на цих сходинах були наступні особи: ш. Лупул, Дікур, Талпаш, Олюк, Кей, Дячук, Іванишин та Саварин з Едмонтону, Фроляк і Топорницький з Торонта, Лисак зі Сандер Бей, Карасевич (мол.) і Гуйда з Вінніпегу, Мельник з Ріджайни, Франко зі Саскатуну, Копот з Калгарі, Баер і Кокольський з Вернону і Шашук з Ванкуверу. Відкликаючись до рішень конвенції, ведучий сходинами д-р М. Лупул ще раз підкреслив, що вже “пора Федерації подумати про вищі цілі, сягнути ширше, очолити українську спільноту в Канаді і добитись кращих результатів”.

Дискусія була довга і цікава, але не місце тут подавати хто, що і чому казав. Вистарчить згадати, що у висліді її управа рішила взяти за свій головний проєкт реформу централі КУК: більшість вважала, що наша репрезентація перед урядом Канади повинна бути на найвищій рівні. Але не так склалося як гадалося і тому, забігаючи наперед, знову без пояснень подам лише, що незадовго після цих сходин управа ФКУПіП відложила реформу централі КУК як свій проєкт, а взяла за свій проєкт – центр українських студій, який остаточно став дійсністю під назвою “Канадського інституту українських студій” (КІУС), а разом із ним – фундацію, яку на цих сходинах також поважно продискутовано.

3. Дискусія на тему фундації.

Дискусію на тему фундації започаткував, згідно з програмою сходин, Едвард Топорницький з Торонта. Він розказав, як роздобуває гроші КУПіП в Торонті, згадуючи “баль деб’ютанток” та інвестиційну компанію, як можливі способи, а “вечір в Ляс Вегас”, як зовсім реальний спосіб. Газардова гра завжди манить людей, то ж на таким вечорі народ не тільки забавиться і заграє “в гроші”, але й хтось щасливий виграє кадиляка, а при тім лишиться дещо і на харитативні цілі. Святослав Фроляк, теж з Торонта, вказав на т.зв. “державні ґренти”, як можливі джерела доходів на різні українські цілі, а я вважав, що народ повинен складати гроші на добрі цілі сам, свідомо і добровільно. Свою “філософію” я виніс ще з дому, бо мій батько завжди казав, що в життю ніхто нічого не дає даром, а бабуня казала, що “на чийм коні їдеш – тому пісню співай”. Петро Олюк, мій приятель і скарбник в управі ФКУПіП, сам фінансист, підійшов до справи по фінансовому: він пропонував дістати фонди в основному із вкладів членства (“дебенчирс”), з тим, що члени одержали б назад тільки свій капітал, чи евентуально капітал і дещо відсотків.

В дискусії на тему фундації, “як шило з мішка”, вилазить характер людей: з місця видно, чи хто скупий чи ні, хто має довір’я до людей, хто готовий заризикувати, а зокрема – хто розуміє потреби своєї спільноти і готовий їй допомогти на ділі, а не тільки на словах. Деякі не мають прямо почуття реальності, інші зовсім не знають “натури” людей, ще інші – скрайні егоїсти, за долара, як в нас колись казали, “гна-ли б козу до Пацикова”. Базуючись на своєму досвіді з праці в партії, я пропонував, щоби винесли рішення, щоб як найбільше число членів Федерації зобов’язалося рік-річно виплачувати на цілі фундації по \$ 100.00. Тоді Федерація начисляла понад 1,000 членів і я рахував, що якщоб навіть лише половина з них на рік дала по сотці, то це дало б біля \$ 50,000.00, що є поважною сумою, зокрема, коли б вона приходила регулярно. Більшість присутніх однак вважали, до великої міри слушно, що збирати гроші можна тільки на конкретні цілі чи проекти, щоби люди знали наперед на що дають, а не “купували kota в мішку”, і заявили проти такого “оподаткування”. Ще інші мали ще інші думки, але на загал було два підходи: ідеалістичний та “бізнесовий”, з тим, що всі знали, жодний не буде легким і ніхто не рвався братися до діла конкретно. Як я вже писав, гроші мають над людьми страшну силу та владу, мимо того, що ніхто не візьме зі собою на другий світ цента. Мало того, виглядає, що чим багатша людина, тим на загал на суспільні цілі більше скупа. А здавалося б, що в народу, який бореться за свою самостійність на рідних землях, а своє дослівно біологічне збереження у вільному світі – повинно бути навпаки. Чи не тому тиняємося по світі? Якось завжди беремося до будови власної хати, а до будови спільної хати так і не доходить. Тоді люди й кажуть: “моя хата з краю”.

4. Плян Олюка.

Петро Олюк представив вперше свій плян збірки фондів на цілі Федерації усно, 10 січня 1974 р., на тих же сходинах, на яких управа формально вирішила взятися за заснування КІУСу (тоді ще “Центру українських студій”). На сходинах були присутніми пп. Лупул, Олюк, Дікур Талпаш, Кей, Іванишин і я. По довгій дискусії, що, коли і як робити, мій внесок, піддержаний д-ром Орестом Талпашем, звучав так:

“Не зважаючи на зусилля, якого ще буде потрібно національній управі з місцевим клубом, щоби завершити заснування українськомовного передшкілля і двомовних українсько-англійських I, II і III клас в едмонтонських публічних і католицьких шкільних системах, національна управа, після поважної застанови, є рішення взятися за ще один проєкт національного значення, а саме за активну підтримку і збірку фондів на КІУС при Університеті Торонта, і в тій цілі упо-

важнює президента попросити підтримки на письмі від усіх клубів, а зокрема від клубів в Едмонтоні, Вінніпезі і Торонті, як теж від централі КУК та відділів КУК в Едмонтоні, Вінніпезі та Торонті”.

Внесок пройшов одногосно. Петро Олюк, знаменитий фінансіст, запропонував дістати перших \$ 25,000.00 з “вечора в Ляс Вегасі”, а далі – з 500-тисячного фонду Федерації, продаючи членам т. зв. “дебенчирс”. Він говорив: “Коли 40 членів КУПіП продадуть по 10 квитків по \$ 100.00, то дістанемо \$ 40,000.00, а що кошти вечірки і кадил яка виноситимуть яких \$ 15,000.00, то на цілі Федерації повинно остатися \$ 25,000.00. Просто, ясно і так, як в Торонті. Зате плян Олюка зібрати \$ 500,000.00 на фундацію Федерації був багато складнішим навіть на папері, бо згідно з ним члени Федерації мали його створити з безвідсоткових позичок, в деномінаціях \$ 100.00, \$ 500.00 і \$ 1,000.00, ось як:

Клуб Число членів Повинен зібрати

Оттава	20	\$ 15,000.00
Ошава	25	15,000.00
Торонто	200	100,000.00
Гамільтон	54	35,000.00
Віндзор	29	15,000.00
Лондон	25	15,000.00
Сандер Бей	15	10,000.00
Вінніпег	225	100,000.00
Йорктон	60	20,000.00
Саскатун	17	10,000.00
Ріджайна	25	15,000.00
Едмонтон	175	100,000.00
Калгарі	40	20,000.00
Вернон	20	10,000.00
Ванкувер	40	20,000.00
<u>1,000 членів</u>		<u>\$ 500,000.00</u>

Коли б цих \$ 500,000.00 вложити до банку на 9% на рік, то прийшло б \$ 45,000.00, з яких \$ 15,000.00 оставалося б в банку далі, а \$ 30,000.00 йшло б на потреби Федерації. За 17 років гроші, які щорічно оставалися б в банку, зросли б до \$ 500,000.00, а тоді їх можна би звернути членам. Самозрозуміло, члени мали б нагоду з часом подарувати навіть капітал, бо остаточно \$ 500.00 від члена – це аж не такі великі гроші. Петро Олюк закінчив своє слово словами: “такий мій плян в теорії, але чи ми вже доросли до того, щоб його здійснити в практиці – покаже час”.

Сьогодні, з перспективи часу, ясно “як на долоні”, що здійснити плян Олюка через безвідсоткові позички членства було неможливо тоді, та мабуть було б неможливо ще й тепер, зокрема коли згадати, хотів він зібрати \$ 500,000.00 до року. Навіть на церкву такі гроші і в такий короткий час було б неможливо серед нашої спільноти зібрати, не то що на “якийсь там інститут”. Не грішить теперішнє покоління ні такою жертвенністю, яка була у їхніх батьків чи дідів піонерів, ні розумінням справи. Взагалі, виглядає, що розвиток народу ледве чи можна прискіпити. Ясно теж тепер, що \$ 35,000.00 річно на інститут – це, як в нас казали, “псові муха”. І дивно робиться, коли сьогодні подумати, що ще 26 жовтня 1973 р. пп. Лупул, Луцький, Струк, Даревич і Фроляк, в домі останнього, мріяли за \$ 35,000.00 річно вести інститут, а д-р Даревич казав, що хтось там в Торонті готов дати на Фундацію \$ 350,000.00. Зате слушно звітував президент Федерації д-р Манолій Лупул 23 січня 1974 р., що “здібність Федерації збирати фонди ще не була ніколи перевірена”. Мало того, ще довелося організаторам зужити чимало енергії, щоби вирішити, де має приміщуватися цей інститут, та й що б дістати до співпраці в інституті біля 40 українців-професорів, затрунених по різних канадських університетах. Свій плян Петро Олюк представив на письмі 13 березня 1974 р. і наша управа Федерації його схвалила, але до реалізації його так і не дійшло, бо справа інституту в той час вже почала повертати в іншу сторону.

5. Переговори з урядом Альберти.

Коли Лупул організував професорів, а Олюк розробляв плян збірки фондів, в думці, що інститут повинен приміститися при Університеті Торонта і що його має фінансувати Федерація, мені прийшла думка так, на всякий випадок, перевірити з моїми колегами-консерватами, чи не можна б інститут примістити при Університеті Едмонтону, а то й дістати на нього урядові гроші. Ця думка прийшла мені в голову ще 1971 р., коли вийшов IV том “Звіту Комітету в справі двомовности і двокультурности”, а Комітет припускав навіть можливість “етнічних університетів”. Згодом, коли наш т. зв. “Комітет багатокulturности” КУПіП та КУК в Едмонтоні писав свої бріфи до Провінційного уряду, я навіть це домагання включив у бріф. Коли ж осінню 1973 р. за інститут взялася Федерація і я погодився з д-ром Лупулом, що він повинен бути в Торонті, мій колега Лаврентій Дікур, жартома, навіть закидав мені “зраду”. То ж весною 1974 р., коли я зміркував, що справа інституту набагато складніша, як ми собі думаємо, так що до осідку як і що до його фінансування, я вирішив перевірити альбертську “можливість”. З початком березня, будучи в парламенті, я зустрів Міністра

вищої освіти Джіма Фостера, а зустрівши, поінформував його про бажання української спільноти заснувати при одному з канадських університетів Інститут українських студій. Під кінець нашої розмови, я запитав його, чи не було б можливо з ним зустрітися і поговорити про все те детальніше. Він погодився, “дуже радо”, зокрема коли я йому згадав, що в нашій “комітеті багатокультурності” є його особистий приятель Лаврентій Дікур. Про мою розмову з Фостером я змісця розказав моїм колегам-послам Василеві Дячукові, Юліянові Козякові, Василеві Юрко, Кен Папроському та другим, а Василь Дячук урядив побачення. Побачення з міністрами відбулося в клубі Роял Гленора 21 березня 1974 р., а учасниками його були: міністер Джім Фостер, його ексекютивний асистент Пітер Дженнер, міністер Юліян Козяк, міністер д-р Альберт Гоголь, посол Василь Дячук (тепер вже міністер), д-р Манолій Лупул, Лаврентій Дікур і я. На наше здивування, міністри виявили і розуміння і зацікавлення, а навіть обіцяли піднести справу на зборах “кабінетного комітету освіти”, запланованих на 16 квітня 1974 р. Я зокрема зрадив, бо Джім Фостер не тільки виявив зацікавлення сам, але й погодився поспробувати “продати ідею інституту” для українців трьом Іншим західним провінціям: Бр. Колумбії, Саскачеванові і Манітобі. Тепер, теж з перспективи часу, ледве чи можна і треба дивуватися, що інститут не піддержала Бр. Колумбія, але можна і треба дивуватися, що не підтримали його Саскачеван і Манітоба, де живе велике число українців. Бракувало зв’язків і розуміння справи, а нагода в життю приходить лише раз. Роя Романова ще тоді в Саскачевані не було, а в Манітобі хоча був Ганушак – та не було кому йому “порадити”, а сам він не мав і мабуть вже й не буде мати якогось почуття споріднености. Я завжди казав і далі кажу, що українська спільнота в Альберті завдячує свої скромні. А все таки успіхи, співпраці КУПіП, КУК, обох церков і українців політиків. Коли щось поважніше робиться, то немає труднощів їм всім зійтися і порадитися, а там узгіднити спільну акцію. Так було і з інститутом весною 1974 р., коли в Пластовому домі, вечером 31 березня, зібралися на нараду наступні: д-р М. Лупул, посол Василь Дячук, посолка Катруся Чічак, д-р І. Л. Рудницький, Орест Іванишин, д-р М. Гулюцян і я. Предсідником зборів був д-р М. Лупул, а темою нарад був інститут, точніше поміч уряду Альберти. Ці сходи були такі цікаві, що я хочу їх бодай коротко зреферувати. І так, д-р Лупул привітавши всіх, переказав історію заходів Федерації в справі інституту; як то Федерація взяла “ідею інституту” за свій проєкт, як Олюк робить пляни збірки фондів, як він організує професорів і т. д., включно із зустріччю в Роял Гленора, на якій виринула думка заснувати інститут і одній зі західних канадських провінцій, при фінансовій підтримці всіх чотирьох. Під

кінець свого слова Лупул згадав, що Федерація “рішила” примістити цей інститут при Університеті Торонта. Після нього взяли слово учасники. Я не буду переказувати хто-що сказав, але зауважу, що ідею інституту поперли всі, хоча більшість не могла погодитися з рішенням, що інститут має приміщуватися в Торонті. Мало того, ніхто не мав навіть сумніву, що уряд Альберти не погодився би давати гроші на схід, який все використовував захід. Посли Чічак і Дячук заявили, що навіть вони не зможуть підтримати інституту, якщо він має бути в Торонті, але зате підтримають його, якщо він буде на заході, а зокрема коли він буде в Едмонтоні. Реасумуючи дискусію я сказав, що рішення Федерації треба буде перевірити, якщо Альберта погодиться фінансувати інститут, і що переговори з Альбертою треба продовжувати.

б. “З великої хмари – малий дощ”.

Різні люди різні речі роблять в різний спосіб. Деякі роблять дискретно, інші ж з великим розголосом, чим часто шкодять справі в самому зародку. Особисто, я не люблю “кричати гоп – поки не перескочив”, в першу чергу тому, щоб зайве не тривожити людей (ану ж не вийде!), а по-друге тому, щоби не звертати непотрібної уваги, а тоді витратити масу енергії на пояснювання. Краще зробити щось, а тоді говорити, чим наробити багато шуму і не зробити нічого. В зв’язку зі заснуванням інституту і фундації нам трапилася пригода, яка прекрасно ілюструє повище згадані способи праці.

На зустрічі з нами 21 березня 1974 р. Міністер освіти Джім Фостер обіцяв обговорити справу фінансування інституту на конференції міністрів освіти чотирьох західних канадських провінцій 16-го квітня 1974 р. у Вікторії, але так собі, без зобов’язання-приватно, розраховуючи на нашу мовчанку, аж поки не зможе нам сказати щось конкретно. Зате ми, ще заки подали йому нашу “пропозицію” на письмі, так як це звичайно робиться, на конференції українських професорів 6 квітня 1974 р., як то кажуть, “випустили kota з мішка”: необережно дали промову проф-ра Лупула про обіцянку міністра Фостера репортерів “Вінніпег трібюн” Рокові Кустрі. Конференція українських професорів і бібліотекарів відбулася в суботу, 6 квітня 1974 р., а вже в понеділок, 8 квітня 1974 р. у газеті появилася стаття під заг. “Плянунється український академічний центр”, в якій м. інш. писалася:

“Урядові Альберти подобається ідея (заснування інституту українських студій – П. С.) і її мають обговорити міністри чотирьох західних канадських провінцій на своїй конференції у Вікторії. Навіть якщо уряди західних провінцій поставлять вето щодо фі-

нансування інституту, то виглядає, що ФКУПіП є готова зібрати гроші на працю такого інституту при одному з канадських університетів сама, хоча не конечно на заході. Управа Федерації має застановитися над пляном роздобути \$ 30,000.00 з лотерії, яка має відбутися пізніше ц.р., а \$ 500,000.00 з окремого фонду через продаж боргових зобов'язань. Д-р М. Р. Лупул президент Федерації і професор Альбертського Університету, представив ці можливості під час суботньої конференції, які скликав КУК. Міністер вищої освіти Альберти Є ГОТОВИЙ НЕ ТІЛЬКИ ПРЕДСТАВИТИ ЦЮ ІДЕЮ СВОЇМ КОЛЕГАМ З ІНШИХ ПРОВІНЦІЙ, АЛЕ Й ПОПРОСИТИ ЇХ О ФІНАНСОВУ ПІДТРИМКУ, НА БАЗІ ПРОПОРЦІЙНОСТИ НАСЕЛЕННЯ – сказав д-р Лупул”, і т. д.

Ви уявляєте собі, як треба було, коли появилася та стаття, заспокоювати міністра Фостера і просити його, щоби не припиняв своїх “неофіційних” заходів і розмов. Сьогодні тяжко сказати напевно, але хто зна, чи той передчасний розголос його не насторожив і не причинився до того, що Фостер остаточно справу фінансування інституту не взяв “перед кабінет”. У всякому разі, кількох нас, я, Лупул, Дікур, а зокрема Дікур, який телефонував Фостерові, мали велику неприємність, заки вияснили міністрові, що вістка попалася газеті через нашу необережність, а не навмисне.

Зате інші висліди конференції українських професорів і бібліотекарів у Вінніпезі управа ФКУПіП прийняла з ентузіазмом, бо щоби створити інститут треба не тільки фінансів, але й професорів, які б при тому інституті працювали, а на тій конференції наші професори і бібліотекарі не тільки схвалили ідею інституту, але й обіцяли з ним співпрацювати. Звіт з тої конференції здав д-р Лупул на сходинах управи ФКУПіП 10 квітня 1974 р., а в протоколі зі сходин секретар д-р Орест Талпаш записав: “Саварин дав признання Лупулові за його провідну ролу у Вінніпезі і сказав, що ми повинні бути горді з нашої ініціативи”. Ні Олюк, ні я до Вінніпегу не літали, бо йшлося там головно про академічні справи, а не справи фінансів. На тих же сходинах д-р Лупул познайомив управу зі своєю “пропозицією”, і вона пішла до міністра Фостера з датою 11 квітня 1974 р. під заг. “Пропозиція достойному Джіму Фостеру, Міністрові вищої освіти провінції Альберти від ФКУПіП, в справі інституту українських студій в західній Канаді, який би задовольняв потреби цілої Канади”. Намічений бюджет? – \$ 310,500.00 на рік. Цю пропозицію взяв був зі собою міністер Фостер до Вікторії, обговорював її з міністрами освіти Бр. Колумбії, Саскачевану та Манітоби і пізніше, але, як я вже згадав передше, жодний з тих міністрів не виявив справжнього заінтересування, а коли охолов згодом і сам Фостер, ми знову стали про фінансування інституту членством Федерації,

тобто – про створення фундації. Лупул і я ходили до міністра Фостера кілька разів в 1974 р. і все було гаразд, але на побачення з нами 3 лютого 1985 р. міністер вже не з'явився. Побачення ж Лупула з міністром Б. Ганушаком з Манітоби – не давало надії від початку.

Хочу на цім місці однак згадати, що думки дістати фонди на інститут від уряду Альберти ми не закинули навіть тоді, коли міністер Фостер не прийшов на замовлене побачення. Навпаки, розробляючи плян заснування власної фундації, ми далі підготовляли ґрунт і шукали однодумців серед політиків, але вже без розголосу, а дискретно. Перша невдача ще нічого не значить, якщо справа добра в принципі, а навпаки: часто свідчить, що не все було як слід належно приготоване чи продумане. А ми не мали сумніву, що не тільки наша справа була справедлива, але й пляни добрі, тільки підхід трохи не дописав. Згадаю теж, що наш бюджет в сумі \$ 310,500.00, який ми подали міністрові 11 квітня 1974 р. свідчив, які наївні ми були ще хоч би 6 місяців перед тим, мріючи вести інститут за \$ 35-50,000.00 річно. Починаючи щось нове, людина не знає справжньої ціни, аж поки не пічне робити. Як слушно в нас колись казали: “щойно в пранні все показується”. Навіть бюджет, який ми остаточно дістали – це дуже скромна сума. Наука – надзвичайно коштовна справа, але без неї люди сьогодні мабуть далі жили б в печерах.

7. Конкретні заходи заінкорпорувати фундацію.

Протокол зі сходин управи Федерації 10 червня 1974 р. пише: “Лупул заявив, що Фроляк запитує, чи Федерація заснує харитативну фундацію. Це якраз досліджує Дікур і Лупул має попросити його о звіт, щоб заснувати її якнайскоріше”. Це перша згадка про інкорпорацію фундації, але я й досі не знаю, чому і як вона від Дікура перейшла до мене. Протокол зі сходин управи Федерації 30 липня 1974 р. занотував про це ось як: “Лупул заявив, що він роздобув інформації і заяву на створення фундації при ФКУПіП. Саварин погодився провірити ту заяву, а також провірити, чи часом не потрібно яких змін у статуті Федерації, щоби пристосуватися до урядових вимог в цілі заснування харитативних фундацій”. Насправді, на згаданих сходинах д-р Лупул передав мені якогось листа від Міністерства прибутків, з інформаційним циркулярем, і попросив “розглянути інкорпорацію фундації”, а тоді повідомив про те решту управи, не чекаючи моєї згоди. Д-рові Лупулові йшлося ще й про те, щоби на загальні річні збори повної управи Федерації, які мали відбутися підчас конгресу КУК у Вінніпезі в жовтні 1974 р., представити проєкт змін статуту Федерації, який би дозволяв на заснування фундації, а він не мав навіть того статуту під рукою. Треба було братися до праці: знайти і провірити

статут Федерації, подумати над цілями майбутньої фундації, написати заяву, і т. п. , і все те на скору руку, щоби на зборах управи Федерації 13 жовтня 1974 р. у Вінніпезі бодай подати краєвій управи що, як і чому хочемо зробити.

Хто мав до діла зі статутами, той знає, що це значить – робити статут, і буде розуміти мене, коли скажу, що зі статутом фундації мав я чимало мороки. Життя не дається вмістити в жодну форму чи параграфи, а тут ще хотілося знайти такі форми, які б відповідали вимогам майбутнього, як найбільше достосувати фундацію до потреб незформованого ще інституту, знайти ключ до розвитку української науки і культури в Канаді. Все ж таки, півтора місяця пізніше, точніше – 18 вересня 1974 р., я передав д-рові Лупулові першу чернетку заяви, повідомляючи при тім, що: я вже менш-більш знаю, як заінкорпорувати харитативну фундацію і які вона повинна мати цілі; що, заки посилати нашу заяву до Оттави, нам треба дістати на те згоду всіх Клюбів-членів Федерації; що харитативне число дістанемо щойно тоді, коли узгіднимо з урядовцями наші цілі; і що ту заяву тимчасово прийдеться підписати самим членам управи з Едмонтону. На сходинах управи 4 жовтня 1974 р. присутні заслухали інформацій Лупула про мою працю над фундацією і схвалили мій плян акції без змін. Вони не лише погодилися на потрібні зміни статуту Федерації, але й на те, щоби ввійти тимчасово до дирекції фундації, тобто, заки буде можна до дирекції покликати відповідних осіб – очолити Фндацію. Ті ж з управи, які зголосилися поїхати до Вінніпегу, дістали завдання діло підтримати теж у Вінніпезі, щоб на конвенцію Федерації весною 1975 р. ми могли дістати харитативне число.

На загальні збори екекутиви і екекутивної ради Федерації 13 жовтня 1974 р. в Голідей Інн у Вінніпезі зійшлося кілька десятків осіб, майже всі делегати від Федерації на Конгрес КУК. Після полагодження всяких технічних організаційних справ, президент Федерації д-р Лупул чудово розказав про “інститут” (на його думку “довговічний внесок в українське життя Канади”!), а тоді перейшов до фундації. Він говорив (цитую з протоколу – П.С.): “Однак, якщо б урядова підтримка показалася недостатньою, або якщо б було треба більше фондів, ми повинні знайти спосіб збірки фондів на підтримку на підтримку цього інституту українських студій серед української спільноти”. Далі він поінформував, що в тій цілі Саварин приготував заяву заінкорпорувати при Федерації згідно з “Канадським актом про установи” харитативну фундацію українських студій. Заснування цеї фундації таке спішне (необхідне), що Лупул просив членів екекутивної ради “дати національній екекутиві право подати його заяву до уряду”. Але тут вже виникла дискусія, сумніви, запити. “Вже маємо Шевченківську

фундацію”, казали деякі. “Чекаймо, що уряди західних провінцій скажуть”, докидали другі. Дійшло до того, що Іван Карасевич (мол.), поставив внесок, який підтримав Ярослав Росляк, щоби не подавати заяви, аж поки не переговоримо справи зі Шевченківською фундацією: ану ж можна нашу фундацію примістити “під крилом” Шевченківської фундації. Треба було великої наполегливості Лупула, щоби цей внесок дещо змінити і дістати згоду ексекутивної ради подати заяву без огляду на переговори зі Шевченківською фундацією. Іншими словами, рішено говорити зі Шевченківською фундацією, але заходів заїнкорпорувати нашу власну не припиняти. Тепер з перспективи часу вже ясно, що це рішення було одиноко правильне (завданням Шевченківської фундації є підтримувати українську культуру, а не науку), але в той час ми боялися, щоби наша фундація не відтягала фондів від Шевченківської.

8. Прохання про встановлення Фундації.

Заява, точніше – прохання про встановлення, в моєму досить довільному перекладі, звучить так: “Прохання про встановлення без акційного капіталу на підставі канадського закону про установи”. “До достойного Міністра справ населення і установ”. “Прохання Манолія Р. Лупула, Лаврентія Ю. Дікура, Ореста Талпаша, Петра Олюка, Едварда Кея, Василя В. Дячука, Ореста Іванишина і Петра Саварина шанобливо виказує ось що: Підписані петенти бажають одержати установчий декрет на підставі II частини канадського закону про установи, який би надавав петентам та іншим особам, що пізніше стануть членами оцим створеної установи, право створити установу без акційного капіталу, і вести без грошових прибутків для своїх членів, працю суспільного, наукового та добродійного характеру, під назвою “Канадська фундація українських студій (КФУС) ФКУПіП”, чи якою іншою назвою, яка вам виглядатиме властивою, з далі зазначеними цілями.

Підписані петенти упевнилися, що назва, під якою прохається про створення, не є така сама або подібна, під якою діє яка небудь інша фундація, компанія, товариство, асоціація чи фірма в Канаді, з далі зазначеними цілями, чи в провінціях Канади, і своєю подібністю не має на меті ввести кого небудь у блуд, а також не протирічить суспільним нормам. Підписані петенти мають кожний по 21 років життя і є повнолітні та спроможні діяти на підставі закону про угоди. Цілі і завдання, для яких бажаємо створити КФУС ФКУПіП, є ось які:

а) піддержувати розвиток української мови, літератури, історії суспільних наук, мистецтва і виховання учителів.

б) сприяти розвиткові, координації і фінансуванню українських студій, дослідів і публікацій на канадських університетах.

в) помагати у закладанні творчих контактів (зв'язків) поміж професорами, науковцями, вченими, письменниками і бібліотекарями, через організування сходин, лекцій, конференцій, семінарів, турне та інших виховних занять.

г) помогти у заснуванні Канадського інституту українських студій (КІУС), в наразі ще не визначеному місті в західній Канаді.

д) збирати та адмініструвати фонди в повище вирахованих цілях і завданнях, і з тою метою звертатися до урядів чи властей, міських, місцевих чи яких інших, які сприяють цілям Фундації, за фінансовою допомогою, правами, привілеями чи концесіями, потрібними Фундації у її праці.

Свою діяльність установа може проявляти в більше як одній провінції Канади.

Місцем осідку Фундації буде місто Едмонтон, в Провінції Альберті, або Вінніпег, в Провінції Манітобі, або Торонто, в Провінції Онтаріо, залежно як це час-до-часу вирішить дирекція Фундації.

А ось імена, адреси і звання петентів: (вираховано – П.С.)

Згадані петенти Манолій Р. Лупул, Лаврентій Ю. Дікур, Орест Талпаш, Петро Олюк, Едвард Кей, Василь В. Дячук, Орест Іванишин та Петро Саварин будуть першими директорами Фундації.

У випадку розв'язання або відмови від Установчого декрету, майно Фундації буде передане Шевченківській фундації.

Цю заяву супроводить у двох примірниках Статут Фундації.

Діяльність Фундації не має приносити грошового приходу для її членства, а всі гроші, зиски чи прибутки мають бути зужиті для досягнення її завдань.

Підписані петенти просять про Установчий декрет (Леттерс петент), який би надавав їм та іншим особам, що пізніше стануть членами оцим створеної Фундації, право творити устанovu без акцій нового капіталу, з вище поданими цілями.

Датовано в місті Едмонтоні, в Провінції Альберті, цього 10 дня місяця січня, Р.Б. 1975. (8 підписів)

Зробити повищу заяву мені забрало чимало часу: нелегко було вибрати “цілі чи завдання”, які б відповідали збереженню української науки і культури в Канаді. Довго треба було теж морочитись з вибором назви, але накінець ми вибрали “Фундація КІУС”, яку, як я вже згадав передще, ми в 1979 році змінили на КФУС. Що більше, навіть коли ми нашу аплікацію вислали до Міністерства в Оттаві, 10 січня 1975 р., вона повернулася, бо Міністерство вимагало параграфу який би казав, куди піде майно Фундації, в разі її розв'язання. Ми вирішили, що майно піде на Шевченківську фундацію, або на іншу українську харитативну устанovu. Д-р Лупул, samozрозуміло, цілий час ви-

правляв мову і теж мусів пріти, бо легальна термінологія не дається легко. Управа Федерації остаточно затвердила не тільки мову “заяви”, але й мову “статуту”, а підписавши заяву і статут, стала першою номінальною дирекцією Фондації.

Одиноке питання, яке оставалося до вирішення, було: коли реєструвати Фондацію – перед чи після конвенції ФКУПІІ в травні 1975 р.?

9. Статут Фондації.

Опрацювавши прохання про встановлення, я взявся за опрацювання статуту. І тут мені став у пригоді досвід зі статутами, над якими мені приходилось працювати не тільки в різних українських організаціях, але й загальних канадських, а зокрема в консервативній партії. Першою і основною характеристикою статуту є те, що його не тільки тяжко зробити, але й ще тяжче опісля змінити. Хто з нас, активних у громадській праці не переживав довгих і завязятих дискусій на тему статуту в різних організаціях, включно із КУК? Часто яка третина часу конгресу йшла на обговорення статутувих змін, так що мало часу лишалося на інші справи. На ХІ Конгресі КУК справу статутувих змін передано міжконгресовій статутувій комісії і два останні конгреси вже так багато часу не тратили, але більших змін все одно не внесено. Другим знаним прикладом може послужити статут УККА на ХІІІ конгресі УККА: коли організації Визвольного фронту без згоди різних демократичних організацій завели певні зміни статуту, біля 20 організацій опустило конгрес і УККА до сьогодні вже не репрезентує цілої української спільноти в ЗСА. Третім, найбільш маркантним прикладом, може послужити статут Канади, за який ведуться завзяті бої кілька десятків літ, і хто знає, який буде вислід канадської конституційної драми, яка якраз розіграється перед нашими очима. Іронія для нас українців у тім, що одиними акторами у цій драмі наразі тільки англосаксони і французи, а про інші національності в новому канадському статуті навіть не згадується. “Багатокультурність”, яку так гучно проголосили ліберали 1971 р., зігноровано зовсім, а зате французьку мову хочуть накинути навіть провінціям, де живе більшість громадянства не-англосаксонського і не-французького походження. Що буде варта така конституція, яка каже, що всі рівні, але деякі “рівніші”? Чи візьмуть до уваги аргументи делегації КУК під проводом д-ра Манолія Лупула, які один із присутніх кореспондентів назвав “блискучими”, наразі не знати, але якщо ні, то хай нас Бог милує.

Другою, не менш важною характеристикою статуту є його, так би сказати, нормативна роля чи вплив на життя держави, спільноти, організації чи інституції. Бо що є “статут”? Статут, це система всіх

основних принципів, згідно з якими керується державою, спільноту, організацією чи інституцією. Чим краща “система”, чим здоровіші, людяніші, справедливіші “принципи”, тим легше буде людям під ними жити, і навпаки. Тому такий важний статут, зокрема в демократичних спільнотах, бо тоталітарні режими жодним статутом не в’яжуться. Для кращого розуміння тут треба згадати, що слово “статут” англійською мовою найкраще перекласти словом “конституція”, не важно чи вона відноситься до держави чи якої організації чи інституції. Велику нормативну роль статуту можна пізнати хочби зі статуту ЗСА, який, з невеликими поправками, вже витримав пробу століть і далі служить моделлю багатьом країнам світу. Або кому не відомі різні конституційні, тобто статутіві, акти Великої Британії, які й нам забезпечують наші права в Канаді? Справедливий людяний – Боже благословення. Добра логічна система – часто рішає, чи і як жити – державі, організації чи інституції.

Але повернімося до статуту Фондації, що він каже. А каже те, що кожний статут каже: як буде зватися інституція, хто і в який спосіб може стати її членом, де буде місце її осідку, які будуть її цілі і завдання, хто буде нею керувати, яка буде її управа, які обов’язки матимуть члени управи чи дирекції; збори, ревізор, печатка, постанови, розв’язання і т. д. Про цілі і завдання вже була мова в проханні про встановлення, і над ними найбільше треба було застановлятися, але навіть вибрати назву не було легко. На кінець, ми вирішили назвати нашу фундацію “Фондацією Канадського інституту українських студій”, бо й нашим головним проектом було тоді заснування цього інституту, і ми ще тоді не знали, що Інститут фінансувати Альбертський уряд. Крім того, нам йшлося про підтримку української мови в першу чергу. На конвенції ФКУПіП в 1979 р., ми змінили назву на “Канадську фундацію українських студій” (КФУС), як більш відповідальну нашим завданням.

Роздумуючи над “членством”, ми рішили обмежитися до членства Федерації, з тої простої причини, що вона майже нічого на українські цілі не дає, точніше, що тільки 7% наших професіоналістів і підприємців підтримує українське життя в Канаді, і що вже пора і їх включити. Крім того, ми не хотіли входити у конкуренцію зі Шевченківською фундацією, яка базується на традиційних українських організаціях і церквах, і має за завдання підтримку української культури у Канаді. Логічно думаючи, кому підтримувати українську науку, як не якраз тим, які її мають – тобто професіоналістам і підприємцям? І так, ми рішили, що членами Фондації можуть бути особи і клуби, члени ФКУПіП, які внесуть заяву вступу, погодяться дотримуватися статуту і заплатять членську вкладку. Під цю пору членами Фондації,

практично кажучи, є всі клуби ФКУПіП в Канаді, яких 24, а вкладка – номінальна. Навіть свою дирекцію Фундація вибирає на конвенції Федерації, що 2 роки, і Управа Фундації звітує перед конвенцією Федерації, яка її, так би мовити, породила. Доцільно і логічно.

Над місцем осідку – була суперечка: одні вважали, що воно повинно бути там, де буде Інститут (а тоді ми ще плянували Інститут у Торонті), а інші хотіли його в західній Канаді. Остаточно ми рішили, що місце осідку буде там, де рішить дирекція, а дирекція вибрала на перші 4 роки Торонто, і щойно тоді, в 1979 р., управа Фундації перейшла до Едмонтону. Більшість з нас була певна, що краще буде, коли буде управа Фундації на сході, бо тоді й східняки будуть зобов'язані збирати на неї гроші, а західнякам Торонто грошей не дасть, по знаним причинам – “ex oriete lux”. Зрешті, чергування – це не поганий принцип, бо кожний має шансу показати, він вміє, виробляється здорове суперництво (компетиція) та провід, нові люди вводять нові методи праці і т.п. Українці і так терплять на “парафіялізм”.

Як це скрізь практикується, провід Фундацією ми передали дирекції, зразу 12- 16 осіб, а тепер 18, яка зі себе вибирає президента, заступника, секретаря і скарбника. Каденція – 2 роки, але коли який член вибуде (зрезигнує, збожеволіє, збанкрутує чи помре, або коли його викинуть), дирекція має право на його чи її місце назначити до кінця каденції іншу особу. Причиною, чому ми збільшили членство дирекції, було те, що треба було в однім місці 4 особи до управи, а при тім дати репрезентацію всім більшим клубам. Як відомо, директори всякої харитативної установи, хоча не одержують жодної платні за своє директорство, це “довірені люди”, по-англійському “трастїс”, і закон накладає на них надзвичайно строгі обов'язки. Вони мусять бути “чистіші за дружину Цезаря”, і горе тим, які чим небудь провиняться, навіть несвідомо. Дирекція збирається на сходини за 30-денним повідомленням на письмі і вповні відповідає за все, що діється. Самозрозуміло, що працівники Фундації можуть одержувати платню, згідно з домовою, і навіть членам управи можна час-до-часу давати винагороду за час і видатки, але не як стали платню. Обов'язки дирекції і управи – точно визначені в статуті. Є й застереження про “почесне членство”, на певний час, а то й досмертне, кажеться в статуті про “кворум” (5 членів), річні загальні збори, а навіть про “екзекутивний комітет”. Я ввів цей комітет так, на всякий випадок, якщо б коли не могла діяти дирекція, а було трьох директорів, охочих далі вести Фундацію і збирати фонди. Самозрозуміло, що такий “екзекутивний комітет” вповні відповідальний перед дирекцією за все, що робить. Під кінець кожного календарного року книги Фундації перевіряє чартерований ревізор (назначений дирекцією), а звіти йдуть до

уряду. Датки на Фундацію можна відтягати від доходового податку, і посвідки мають на собі відповідне число. Уряд може у всякий час відібрати це число, якщо не дістане звітів чи знайде щось не в порядку. Всякий документ Фундації, з підписом двох членів управи, potwierджений печаткою Фундації, зобов'язує цілу Фундацію. Дирекція має право час-до-часу виносити певні постанови чи правила, але вони мають право сильні лише до загальних зборів, і на кожних загальних зборах їх треба potwierджувати. Всі постанови дирекції рiшаються більшістю голосів, хіба що статут вимагає інакше, чи Державний акт про населення і установи. Допускається голосування “доручення” (“байпрокси”), кожна присутня особа може мати тільки один голос, а клуби можуть делегувати одну особу від десяти членів клубу, залежно від числа членства. Управа дирекції скликає різні збори теж за 30-денним повідомленням на письмі. В разі розв'язання, майно Фундації переходить на Шевченківську фундацію, або яку іншу українську інституцію з подібними цілями. Зміна статуту заходить лише за рішенням дирекції, точніше – на внесок більшості дирекції, коли за ним заявиться 2/3 членства Фундації на надзвичайних загальних зборах і її затвердить Міністерство.

Закінчу мову про статут ще згадкою, що крім статуту, Фундація керується ще й “постановами” (“гайдлайнс”), які кажуть, що ФУНДАЦІЯ ПОТВЕРДЖУЄ СВОЮ ПІДТРИМКУ ШІСТЬОМ ЦІЛЯМ КАНАДСЬКОГО ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ, А ДИРЕКЦІЯ ФУНДАЦІЇ У СВОЇХ ДІЯХ БУДЕ ДОДЕРЖУВАТИСЯ НАСТУПНИХ ПРАВИЛ: а) всі проекти Фундації до \$ 50,000.00 будуть прийматися рішенням 2/3 голосів дирекції, а понад \$ 50,000.00 – рішенням 3/4 голосів дирекції; б) що проекти можуть виходити від директорів, управи Фундації, управи Федерації або дирекції Інституту, але їх можна розглядати лише тоді, коли наспіє “оцінка” дирекції Інституту на письмі, з тим, що дирекція мусить дати таку оцінку 60 днів; і в) що першим і головним проектом Фундації є ПУБЛІКАЦІЯ АЗБУЧНОЇ 4-ТОМОВОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ. Згадані цілі КІУСу такі:

- 1) Сприяти розвиткові студійних програм та аспірантури в ділянках українсько-канадських та українських студій; 2) служити допоміжним осередком для англо-українського двомовного навчання, удосконалюючи такі проекти, як в Едмонтоні, включно із підготовкою учителів, спонукаючи їхній розвиток в інших осередках; 3) заохочувати наукові дослідження над українсько-канадськими й українськими темами. До цієї праці будуть притягнені аспіранти, університетські професори ті інші науковці, що можуть довести свої кваліфікації поважними публікованими працями, а також наукові співробітники Ін-

ституту за контрактом; 4) заохочувати видання трьох типів праць: а) дослідів над українсько-канадськими та українськими проблемами; б) передруків в м'якій оправі кращих магістерських та докторських дисертацій; в) передруків в м'якій оправі рідкісних та інших книжок 5) служити всеканадським міжуніверситетським координаційним центром для українських студій, щоб узгіднювати розвиток навчальних програм зокрема на аспірантурі, та обминути дуплікацію в дослідіах і виданнях; б) підтримувати творчі контакти між професорами, письменниками, дослідниками та бібліотекарями шляхом зустрічей, семінарів, лекцій, конференцій, подорожей, та даванням допомоги у їх переведенні.

10. Маємо Фундацію.

22 лютого 1975 р. я знову написав до Оттави листа, цим разом залучуючи прохання про встановлення, статут і афідавіт “бона фідес” (мій власний), але без підписів і з тимчасовою назвою “Фундація ФКУПіП”, прохаючи конкретних завваг і корект. Копію мого листа я вислав до посла зі східнього Едмонтону, Василя Скорейка, з допискою-проханням, щоби він час-до-часу навідався до уряду і запитав, як йде реєстрація. Як відомо, урядовці люблять густо-часто справи затягати, але коли хтось збоку підштуркує, то все йде набагато швидше. Василь Скорейко, мій давній приятель з консервативної партії, в справі інкорпорації чимало допоміг. Він справді відвідував урядників, а опісля мені звітував, усно чи листами. З ним, як послом, ще тоді й рахувалися, бо консервати були при владі. Трошки пізніше, 12 березня 1975 р., я вислав копію всіх документів для остаточного перегляду і поправок до проф. Лупула, вже певним, що назва “Фундація Канадського інституту українських студій”, буде багато відповіднішою. Рівночасно я попросив проф. Лупула апробувати назву і статут Фундації остаточно. Це він і зробив, то ж 13 травня 1975 р. згадані попередньо директори прохання про встановлення підписали і я вислав його до Оттави, щоби зареєструвати.

Формальності – формальностями. Папери пішли до Оттави, але тепер треба було подумати, де примістити управу Фундації, хто має її очолити, кого попросити до дирекції, і найголовніше – кого приймати в члени. І в цих справах зібралось нас трьох, проф. І. Л. Рудницький, проф. М. Р. Лупул і я, раз 30 квітня 1975 р., а другий раз 5 травня 1975 р. Застановляючись над місцем осідку Фундації, ми були однозгідні, що ним повинно бути Торонто. Причини, чому Торонто, прекрасно подав проф. І. Л. Рудницький у своєму “резюме” зі сходи: “Головною функцією Фундації буде субсидувати публікаційну діяльність Інституту. Тому, що цією програмою буде керувати проф. Ю. Луць-

кий, йому буде вигідніше комунікуватися з управою Фундації прямо. Що більше, датки на Фундацію найбільш правдоподібно будуть спершу надходити зі сходу. Наші заможні люди на сході належать до “нової іміграції”, виказують більше зрозуміння для українських культурних потреб, як їхні земляки на заході. Може навіть таке бути, що приклад східняків застидає західняків до більшої жертвенности”. Щодо членства, то по довшій застанові, ми вирішили обмежитись до членства Федерації, тобто – КУПіП, і з двох причин. Поперше, інші організації вже мають свої фундації, по одній, а то й по кілька. По-друге, членство Федерації, в більшості, не належить до інших організацій і прямо потребує якогось визову (“челендж”), виразно свого і окремого. Перебираючи імена різних осіб з Торонта, які би повинні ввійти до першої управи, ми рішили оставити питання управи відкритим. Зрешті, надходила конвенція ФКУПіП у Вінніпезі, після якої буде видніше.

В міжчасі – надійшла конвенція ФКУПіП у Вінніпезі, 16-17 травня 1975 р. і на ній д-р Лупул, президент Федерації, широко позвітував не тільки про КІУС, але й про Фундацію. На цім континенті навіть найкращі речі – треба вміти “продати”, і під цим оглядом д-р Манолій Лупул – майстер. Впродовж останніх 17 років, від коли я з ним працюю на громадським полі в Едмонтоні, я завжди подивляв його аналітичний ум, як і його “мистецтво” слова. Розказавши про Інститут, д-р Лупул продовжав: “А в міжчасі – що робити? Чи Федерація має просто чекати? Відповідь є – абсолютно НІ!” І став розказувати про наші заходи заснувати Фундацію, про те, що вона має робити, де буде її осідок, хто буде нею керувати, чому її потрібно взагалі. “Я свято переконаний, що українська спільнота в Канаді щодо проводу швидко зближається до своєї четвертої великої кризи. Перша криза мала місце перед I Світовою війною, але її розв’язали спеціальні учительські школи для “рутенців” чи “чужинців”, засновані урядами трьох західніх степових провінцій. Друга криза настала в 1918 році, коли ті школи було закрито, але її розв’язали самі українці, створюючи українські інститути (бурси). Третю кризу було ясно видно під 1950 рр., але її розв’язала іміграція до Канади понад 30-ти тисяч українців між 1948-1952 роками. Ми тепер на краю четвертої кризи... Характеристичні ціхи кожної кризи подібні: зростаючий добробут, вслід за яким іде мобільність населення, зростаюча урбанізація і зростаюча асиміляція, а у їх висліді – затрата мови, мрячне фрагментарне знання української історії, літератури, мистецтва, звичаїв, і загальне збайдужіння до нашого небезпечного становища вдома і закордоном. А наше становище сьогодні таке, як завжди було: лишитися живими, або; вживаючи знаної французької фрази – “ля сервіванс”. – говорив д-р Лупул. Отак уперше

членство дізналося про великі пляни управи Федерації на збереження нашої спільноти в Канаді і про свою роллю в тих плянах.

Повертаючись до хронологічного порядку подій, зазначу, що д-р Лупул постійно контактувався з проводами великих клубів, а зокрема з Торонто, а секретар д-р Талпаш з місця висилав протоколи засідань управи не тільки президентам клубів, але й різним заінтересованим особам. І так, проїздяючи крізь Торонто 22 травня 1975 р., д-р Лупул відбув нараду із пп. Бардином, Даревичем, Фроляком, Луцьким, Онищуком і Топорницьким, на яких намічено кандидатів з Онтарія до дирекції Фундації, а до мене пішло прохання збільшити дирекцію із

12-членів до 16-ти. 12 червня 1975 р. я по-телефоні це виконав, бо сугестія була слухна. Хоча Василь Скорейко своїм листом із 9-го травня дав мені знати, що вже “папери в порядку”, офіційний лист від п-і Г. Кокс, повідомляючий мене про реєстрацію, прийшов щойно з датою 19 червня 1975 р. Він зводився до того, що “Фундація заінкорпорована з датою 20 травня 1975 р.” 7 липня, на сходинах управи

Федерації, я повідомив про це моїх колег, і ми навіть рішили про те, скільки з якої провінції ввійде до дирекції, а саме: Квебек – 1, Онтаріо – 6, Манітоба – 3, Саскачеван – 2, Альберта – 3, і Бр. Колумбія – 1 особа. Тиждень пізніше я написав до Оттави в справі “харитативного числа”, а вже 18 серпня я дістав від Ігора Бардина з Торонта листу “кандидатів” до дирекції. Порозумівшись зі всіма провінціями, д-р Лупул 2 вересня 1975 р. розіслав до всіх намічених директорів потрібні метеріяли, і попросив їх на перші збори дирекції Фундації – 11 жовтня 1975 р., в готелі Марльборо у Вінніпезі. Це було рішено на сходинах нашої тимчасової управи Федерації, які відбулися 25 серпня, на яких ми теж погодилися передати керівництво Фундацією на схід. На цих сходинах були ми всі, крім Олюка, який був перешкоджений, тобто: Лупул, Дікур, Талпаш, Кей і я, точно тиждень перед цими сходинами (18 серпня) я одержав з Оттави харитативне число, але формальності в зв’язку з Фундацією закінчилися щойно у Вінніпезі, коли ми вибрали сталу дирекцію.

Збори дирекції Фундації у Вінніпезі 11 жовтня 1975 р. провів д-р Манолій Лупул. Запрошені були наступні: Іван Сташук з Бр. Колумбії, д-р Манолій Лупул, д-р Іван Бачинський і я з Альберти, Марвін Мартинюк і Рома Франко зі Саскачевану, д-р Левко Мелоський, д-р Ярослав Барвінський та адв. Іван Карасевич (мол.) з Манітоби, адв. Святослав Фроляк, адв. Богдан Онищук, адв. Ігор Бардин, д-р Микола Остафійчук, Валерія Касурак та Едвард Топорницький з Онтарія, і проф. Володимир Тарнопольський з Квебеку. Усі запрошені, крім д-ра Остафійчука, були вибрані до першої дирекції. До Екзекутиви

ввійшли: Святослав Фроляк – президент, Богдан Онищук – заступник, Едвард Топорницький – скарбник, Ігор Бардин – секретар, та Володимир Тарнопольський, Іван Карасевич і я – члени. Хоча це були збори Фундації і то т. зв. “статутів”, я детально позвітував про Інститут, а Фроляк позвітував про заходи Торонта заснувати при Торонто-нському університеті Катедру українознавства (на письмі). Це такі цікаві речі, що я розкажу про них у двох наступних розділах, а цей розділ закінчу згадкою, що після вибору дирекції і широкої дискусії на тему Фундації, ми рішили не давати до преси жодних інформацій: ні про Фундацію, ні про Інститут, ні про Катедру українознавства. Отак ми дістали “Канадську фундацію українських студій” і харитативне число.

11. Маємо також Інститут.

“Канадський інститут українських студій” став дійсністю 18 червня 1976 р., о год. 12:30. Я можу навіть подати точний час його народження, бо був при його народженні. Мало того: я мав навіть приємність поставити внесок на його затвердження на нарадах Борд оф Гавернорс Альбертського Університету, який підтримали: президент Університету д-р Гаррі Ганінг, канцлер Університету Рон Далбі і член Борду, теперішній канцлер Університету, п-і Джін Форест. 6 вересня 1976 р. мій добрий приятель мгр. Михайло Хом’як мав зі мною на тему Інституту інтерв’ю, і його згодом помістила “Свобода”, але що можна сказати в одному інтерв’ю? Однак, писати “історію” Інституту я досі не збирався і не збираюся робити це тепер, пишучи про Фундацію. Немає часу, а може ще й не пора. Проте, дещо хочу подати, хоча б тому, що ФКУПіП створила КФУС саме на підтримку Інституту і української науки взагалі, як ви це вже знаєте з попередніх розділів. То ж продовжуймо.

Як я вже згадав передше, Міністер вищої освіти Джім Фостер на зустріч з нами 3 лютого 1975 р. не з’явився. Це для мене був знак, що він “далі” задля нас не піде; не хоче чи не може, не важно. Надходили вибори і ходили чутки про зміни в Кабінеті. Проте, не маючи сумніву, що він в Кабінеті лишиться далі, я 10 лютого 1975 р. зложив йому візиту сам. І добре, що зложив, бо мав нагоду з ним “поладнати” трохи наші особисті відносини, а від нього довідався, що “гроші не становлять проблеми”. Це для мене означало одне: що треба підтримки других, не тільки його самого. Крім того я взнав, що його урядники не мають теж нічого від Університету. В Канаді університети мають фактичну автономію і хоча уряди платять – вони до них стараються не мішатися, принаймні офіційно. Але труднощів з цим другим аспектом справи я не мав взагалі: я був членом Борд оф Гавернорс. Який

місяць пізніше, точніше – 7 березня 1975 р. я вже мав від президента Університету листа, останнє речення в яким звучало: “Просимо не сумніватися, що ми зробимо все, що тільки в нашій силі, щоби перевести проєкт в дійсність, і то так скоро, як тільки буде можливо”.

“Король помер – хай живе король”, каже англійське прислів’я. Із міністром Фостером нам вийшло точно так, як каже прислів’я, бо невдовзі після нашої розмови, він дістав призначення на іншу позицію, а на його місце Міністром вищої освіти став д-р Альберт Гоголь, член Едмонтонського КУПіП і мій особистий приятель. Правда, треба було все пояснити від початку, але це було легко. Вже 24 квітня 1975 р. д-р Лупул і я зложили новому Міністрові освіти візиту, детально вияснили, про що нам йдеться, а навіть дістали від нього “підтримку в принципі”. Добрий знавець людської психіки, д-р Гоголь добре “відчитав” нашу реакцію на таку його “принципову” підтримку (ми не виявили “жодного ентузіазму”!) і ще 7 травня, розмовляючи зі мною по-телефоні, мені дорікав, кажучи “а ви що, хотіли гарантії?”. Та вже в тій же розмові зі мною він також мені сказав, що “справа не в грошах”. Треба було щось робити, і я пішов до своїх приятелів, мовляв, колеги, допоможіть. 7 серпня я одержав копію листа мого приятеля Василя Скорейка до всіх членів Альбертського Кабінету, включно із Прем’єром, прохаючи підтримати наш Інститут. Того ж самого дня, мій другий колега Василь Дячук роздав копію нашої “пропозиції” всім членам Кабінету, як і всім послам, а через день-два, я став діставати бажану підтримку, а Міністер д-р Гоголь відчув, що є попертя.

Цілий серпень я просив Бога, щоби допомагав: д-р Гоголь готувався до виступу з нашою “пропозицією” перед Комітетом “суспільного плянування”. На мої питання, чи чимсь можу допомогти, він відповідав, що ні, але я не відчував у нього потрібної “певности”. 25-го вересня я не витримав і заалармував д-ра Гоголя знову, ще раз і ще раз вияснюючи йому важність цього проєкту для нашої спільноти, і цим разом – він зрозумів. 30 вересня, після гарячої, а навіть я б сказав – запальної розмови з д-ром Гоголем, д-р Лупул і я вийшли з його міністерського кабінету певні, що “він рішений і готовий”. А було це вже “5 до 12-ї”, бо на другий день – мали відбутися наради Комітету соціального плянування. Вістка після нарад прийшла, як дощ після довгої спеки: рішення було позитивне і одноголосне! “Я можу тобі чесно сказати, що це була моя найкраща презентація в життю” – казав мені д-р Гоголь по-телефоні, радіючи, як мала дитина. Мені ще багато пізніше колеги міністри казали, як то Гоголь почав словами “ми, українці, не маємо більшого проєкту, як Інститут”, і т. д. Ніде правди діти: брат є брат, і є ситуації, в яких відзивається кров. Зателефонував мені і мій приятель Бил (Василь) Юрко, а коли я йому сказав, що ще “треба

перейти крізь Кабінет” і “бюджетову комісію”, то він мені сказав: “а хіба ти там не маєш мене, Д-ра Горнера, Козяка, Крофорда”? І став вичисляти. І справді: 21 жовтня д-р Гоголь поставив справу Інституту перед цілий Кабінет міністрів, і знову дістав одноголосне попертя. Лишилися тільки фінанси, точніше – перейти через бюджетову фірточку, на початку 1976 р. Але з цим я вже знав, що робити. 7-го листопада 1975 р. я зложив візиту Прем’єрові, а він, під кінець нашої розмови, мені сказав: “грошами не журися, вони будуть”. Ви можете собі уявити, в якому настрої ми, того ж вечора – 7-го листопада, вшанували д-ра Гоголя окремою вечіркою вдячності у “Троянді”. А було нас понад 20 осіб, а їжа була прекрасна, а напитки міцні! Хоча ще справа мала перейти через університетські власті і бюджетову комісію – я вже, властиво, не журився, бо з одної сторони – “гроші не становили проблеми”, а з другої – я був на Борд оф Гавернорс.

4-го листопада я одержав від д-ра Гоголя листа такого змісту: “Дорогий п. Саварин. Ти і твої колеги з Федерації будуть щасливі дізнатися, що Кабінет схвалив заснування Канадського інституту українських студій в Едмонтоні. Представники вашої Федерації КУПіП мабуть тепер забажають співпрацювати з д-ром Г.Е. Ганінгом, президентом Альбертського Університету, у виготовленні детальних плянів для розгляду урядові. Залучена брошурка, “Координація навчальних програм”, повинна вам допомогти у вашій праці з Університетом і з нами. Я також залучую для твоєї інформації копію листа могого Асистент-міністра до президента Університету. При цій нагоді, я хочу дати признання тобі і проф. Лупулові за вашу посвяту і труди, в користь Федерації, української спільноти Альберти і Канади, а дійсно – й всіх альбертійців і канадців. Ми дивимось на цей почин, як на дійсно значний, і надіємось працювати разом з вами, щоби став він унікальною часткою Провінції, так, як ви це замріяли. А. Е. Гоголь, Міністер вищої освіти, з пошаною”.

Лист Асистент-міністра д-ра Вирса до президента Університету д-ра Ганінга із 31 жовтня 1975 р. стверджував схвалення Кабінетом міністрів “фінансової підтримки на Інститут в принципі”, і прохав передати йому “проект”, після його схвалення Університетом, на руки д-ра Босетті. Я не буду тут розводитися над тим, як нараджувався університетський “Комітет академічного розвитку” – а засідав він яких 10 разів, від жовтня 1974 р. до половини червня 1975 р.! – погодившись на кінець на “обережне схвалення”, “кошис аксептенс”. Не буду розказувати теж, скільки разів сходився “ад хок” комітет д-ра Лупула весною 1976 р. і як 4-ох нас 10 січня 1976 р. в Голідей Інн – Д-ри Лупул, Луцький, Рудницький і я – остаточно узгіднили “інститутську пропозицію”, бо все це вже минуло. Скажу тільки, що КІУС, по-

руч двомовного шкільництва – це чи не найбільший потенційно досяг українців в Канаді за всі часи їхнього тут життя. Це бо вперше одна з канадських провінцій дозволила українцям користуватися публічними фондами на збереження своєї науки. Політика і наука – це дві найбільші рушійні сили, а українці завжди мали з ними труднощі. Не маючи власної держави – ми не мали де навчитися політики, зокрема демократичної, а будучи поневоленими – ми теж не мали публічних грошей на науку, а своїх давати, на жаль, не бачили толку. У висліді – зачароване коло.

Згадаю тільки, що “ад хок” комітет д-ра Лупула, виготовивши “пропозицію”, передав її в квітні Комітетові академічного розвитку, а той, розглянувши його на своєму засіданні 22/29 квітня, 29 квітня апробував і з рядом умов передав до Загальної ради факультетів. Управа Загальної ради факультетів в свою чергу апробувала “пропозицію” 10 травня і передала Загальній раді факультетів на затвердження 31 травня 1976 р., що та також зробила. На повних зборах Загальної ради факультетів були й ми, проф. Лупул і я, але питань вже до нас не було. На зборах Бюро оф Гвернорс схвалення КІУСу, як я вже це подав на початку цього розділу, було вже формальністю. Отак ми дістали Інститут, рік після заснування Фондації, і Фондації так і не прийшлося збирати фонди на Інститут. Інша справа, чи була б Фондація навіть в стані зібрати щорічно \$ 350,000.00 в початкові роки, а тепер – понад пів мільйона. Ми щедрі на слова, і навіть в критичних обставинах, в часах, коли рішення “жити нам чи не жити” скупі на національні потреби. А “якщо не ми – то хто?” Хто дасть? Хто зробить?

12. Але не маємо Катедри українських студій.

Наперед – маленьке уточнення. Ви мабуть вже читали про Катедру українських студій (КУС) при Університеті Торонта, з д-ром Павлом Магочі як викладачем, на яку \$ 300,000.00 дав Федеральний уряд, а других \$ 300,000.00 має зібрати наша спільнота в Торонті. Катедра, про яку буде мова, це не та КУС, яку обіцяв був уфундувати Прем’єр Онтаріо Бил Дейвіс на бенкеті Клубу УПіП в Торонті 24 травня 1975 р. Обіцяв, як звісний пан з українських прислів’їв; “обіцяв пан кожух, слово його тепле”. Хочу розказати про неї з багатьох причин. В першу чергу тому, щоби народ знав, як часом політики прямо “набирають” людей, а в кращому випадку – перед виборами обіцяють, часто зовсім щиро, щось таке, чого пізніше не можуть виконати. Чи не тому люди кажуть, що “політика – це мистецтво можливого”. Історія з цією катедрою цікава ще й тим, що вона знаменито ілюструє відношення англосаксонів до національних меншостей в Онтаріо. Що їм значить “слово”, даним якійсь там “етнічній групі”, коли в їхніх руках

вся влада? Онтаріо, зрешті, не інакше ставиться навіть до західніх канадських провінцій, як це свідчить теперішня боротьба за нафту. Свої мінерали Онтаріо продає по “світовій ціні”, але альбертську нафту хоче далі купувати за пів ціни, дарма, що запаси її – обмежені. Крім того, з цієї історії можна легко пізнати, які важні є політичні зв’язки і впливи, і що стається, коли вони не достатні. І це в однаковій мірі відноситься до уряду і до університету: пануюча кляса має ту саму ментальність. Але – перейдімо до теми.

В той час, коли ФКУПіП в Едмонтоні робила заходи в справі створення Інституту і Фундації, КУПіП в Торонті теж не спав, а думав, як би і йому включитись в акцію. Д-р Манолій Лупул, переїзджаючи крізь Торонто, часто стрічався, не тільки з управою Клубу Торонта, але й з професорами Торонтонського університету, та інформував їх про те, що робить Едмонтон. В зустрічах з д-ром Лупулом участь звичайно брали пп. Луцький, Фроляк, Даревич, Струк, Бардин, Тарнопольський, Топорницький, Онищук, Глібович та другі. Упевнившись, що Торонтонський університет, крім бюра і меблів, не готовий дати українському інституту жодної поважнішої допомоги, торонтонці звернули свої очі на онтарійський уряд. Питання набрало актуальності, коли Прем’єр Онтарія Бил Дейвіс прийняв запрошення КУПіП в Торонті бути головним промовцем на його веснянім балі 24 травня 1975 р. На сходинах 22 травня 1975 р., на яких крім д-ра Лупула, були присутні пп. Фроляк, Бардин, Даревич, Луцький, Топорницький і Онищук, вирішено поспробувати “вплинути” на Прем’єра і дістати від нього якісь фонди, чи на Інститут, чи на Фундацію, по лінії попередньої особистої розмови з ним Святослава Фроляка. І справді! На балі Прем’єр Дейвіс виголосив промову, і доручив двом присутнім послам українцям, пп. Яремкові і Лелюкові, звернутися до урядового Міністерства фінансів, щоби “вивінувало КУС” при Університеті Торонта. Можете уявити собі, які оплески зібрав Прем’єр Дейвіс після такої промови, бо ж його “доручення” було рівнозначне з обіцянкою – вивінувати КУС. Вістка про це появилася навіть в Торонтонських газетах, бо репортери слідкують за кожним словом Прем’єра. Два дні після балю зібралася група торонтонців, щоби устійнити, що властиво мав на думці Прем’єр Дейвіс, точніше – яку суму. Посол Яремко вважав, що він мав на думці яких \$ 30,000.00 річно. Пп. Тарнопольський і Луцький однак думали, що “вивінувати катедру” – означає дати відповідну суму грошей, які б приносили від 40-50 тисяч відсотками річно. Інші думали чи надіялися ще більшої суми, а проф. Юрій Луцький дістав завдання виготовити відповідний бюджет, щоби видобути з уряду якнайбільше грошей. Це він і зробив, і його бюджет виніс \$ 100,000.00 річно, і дав послам Яремкові і Лелюкові, але яке він зробив

на них враження, лишиться мабуть таємницею назавжди. 27 травня адв. С. Фроляк написав Прем'єрові листа, дякуючи йому за участь в балі, а зокрема за його обіцянку “уфундувати КУС при Університеті Торонта”. “Ваша об'ява, як знаєте, була прийнята з ентузіазмом, а ми запевняємо вас, що коли вістка про великодушність вашого уряду пошириться крізь цілу спільноту через українські газети і програми, це одушевлення буде зростати, на вічну славу консервативного уряду Онтарія і її Прем'єра” – писав п. Фроляк Прем'єрові Дейвіс. Тяжко сказати тепер, що мав теж на думці Прем'єр Дейвіс, коли відповідав 6 червня 1975 р. на листа Фроляка, але чорним по білому написано: “Я говорив з дост. Робертом Велч про можливість уфундування КУС на Університеті Торонта. Боб вгляне в цю справу і я певен, що ви “невдовзі щось від нього почуєте”. ...” Я бажаю вашій Федерації усіх успіхів в її проєкті заснувати КІУС” – кінчав свого листа Прем'єр. Коли йдеться про мене, то я вперше дізнався про цю подію в Торонті 4 червня 1975 р. від Манолія Лупула. Він зателефонував мені і розказав: як це він 3 червня зустрівся з Луцьким і Тарнопольським, і як вони радіють обіцянкою Прем'єра і надіються дістати фонди на Катедру скорше, як ми на наш Інститут. Хоча я Манолієві нічого на те не сказав, я теж радів, але не міг ніяк уявити собі такої несподіваної “великодушності” Прем'єра Онтарія. Політики нічого “за карі очі” не обіцяють, а я прямо не думав, що ми маємо такі впливи в Онтарію, цій найбільш “воспівській” провінції Канади.

Побачення з Міністром культури і розваги Р. Велч відбулося скоріше, ніж можна було сподіватися. Провінційна Рада КУК, під проводом адв. Богдана Онищука, ще перед балем урядила була з ним побачення в інших справах, на 30 травня, але довідавшись, що Прем'єр доручив справу КУС Міністрові культури, вона запросила на це побачення теж адв. С. Фроляка. Мало того, майже весь час цього побачення пішов на дискусію катедри, коли Онищук запевнив міністра, що ціла українська спільнота Онтарія її бажає. На запит міністра, яку суму мається на думці, Онищук згадав суму від мільйона до півтора, як достатню, щоби з її відсотків можна вдержати КУС. Почувши цю суму, міністер сказав, що така сума не буде проблемою, під умовою, що українці не будуть звертатися до уряду за грошами на будь-які інші проєкти. Побачення закінчилось тим, що асистент міністра Велча посол Лелюк дістав доручення зорганізувати формальні сходи в тій справі: між українцями, Міністром культури і розваги та Університетами і Коледжами, з їх штабами. “Панорама”, журнал ФКУПіП за червень 1975 р., згадує обіцянку Прем'єра Дейвіса одним реченням, мовляв, прем'єр дав об'яву, а тепер йдуть переговори. 7 липня того ж року д-р Лупул позвітував про неї на сходинах в Едмонтоні, заявля-

ючи, що відношення торонтонської КУС до Інституту ще не устійнене (не ясне), але до двох місяців вясниться.

Під кінець липня я одержав від адв. Ігоря Бардина листа, з проханням вислати йому статут КФУС, бо їм потрібно його на сходини з університетськими властями 29 липня і урядом 12 серпня. Три дні пізніше, 28 липня, я йому його вислав. Попередні сходини торонтонської групи перед зустріччю з університетськими властями відбулися 24 серпня 1975 р., з участю пп. Фроляка, Луцького, Бардина і Онищука. На них устійнено, чого домагатися від Університету на побаченні 29 серпня. А на це побачення від українців пішли згадані пп. Фроляк, Луцький, Бардин і Онищук, а Університет заступали декан філософії і природничих наук Р.А. Грін і заступник ректора М. Ізраїль. На здивування української сторони представники Університету схвалили ідею “дослідної катедри” і погодилися примістити її при Університеті Торонта, по змозі своїх куцих ресурсів і місця, але крім місця, меблів – нічого конкретного не обіцяли.

Зустріч представників Клубу УПіП Торонта з Міністрами культури і Університетів відбулися 12 серпня. Бріф, на основі едмонтонського, приготував Ігор Бардин, узгіднивши його з пп. Фроляком, Луцьким і Онищуком. Бріф ішов від Клубів УПіП Онтарія, ФКУПіП і Провінційної ради КУК Онтарія, з датою 11 серпня. Задекларувавши, що КУС являється головною ціллю української спільноти Онтарія, бріф цей подавав, що мала б ця катедра робити, хто б з неї користав і т. д., кінчаючи бюджетом: біля \$ 148,000.00 на рік, 1.9 мільйона капіталу. Самозрозуміло, що була в ньому згадка про обіцянку Прем’єра Дейвіса, а підписали його пп. Ю. Луцький, В. Тарнопольський, С. Фроляк, Б. Онищук, І. Бардин та Ю. Даревич, всі зрешті учасники цього побачення з української сторони. Від уряду були міністри Р. Велч, а Університету Дж. Аулд, зі своїми міністерськими заступниками і екзекутивними асистентами, згаданими послами Яремком і Лелюком. Після презентації бріфу, представники уряду поставили ряд питань, а тоді сказали таке, на яке представники українців не знали навіть, що відповісти. Міністер культури Р. Велч був тим, що, так би мовити, “вилив відро холодної води на вогонь”, сказавши менш-більш ось що: “Панове, прошу не інтерпретувати моїх слів, як схвалення створення катедри, але якщо б ми мали рішитися дати гроші на катедру, то з нашої точки зору було б краще передати ці гроші через Фундацію, і хай вона вивіновує цю катедру. Причиною, чому ми хотіли б передати гроші через Вашу Фундацію є те, щоби не наразити уряд на повинь прохань інших етнічних груп, щоби і їм уфундувати такі катедри”. Закінчив Міністер Велч своє слово проханням о статут КФУС. Українська репрезентація мала статут зі собою, але не хотіла його тоді передавати, бо в ньому гово-

рилося про “створення Інституту в західній Канаді”, і боялася, щоб це не зіпсувало справи. 15 серпня 1975 р. я одержав від Ігора Бардина листа, з проханням змінити цю клявзулю про місце Інституту, а ні, то додати до неї клявзулю про катедру “на сході Канади”, щоб улегшити їхні переговори з урядом Онтарія, але до жодних змін так і не дійшло, бо переговори затягнулися, а в жовтні – керівництво КФУС перебрало Торонто, і я вже не мав обов’язку щось робити.

Після цих, не дуже то відрадних сходин, пп. Тарнопольський, Луцький, Онищук, Даревич і Бардин 27 серпня мали побачення із заступником міністра культури, п. М. Ровен, але все, що той запропонував, то – \$ 600,000.00 на уфундування катедри, які приносили б яких \$ 60,000.00 річно, суму, на думку д-ра Луцького, абсолютно замалу на університетську катедру. Крім того, д-р Луцький не міг зразу погодитися, щоби уряд давав гроші через Фундацію, замість прямо до Університету, але опісля погодився з фактом. Головою муру не переб’єш. Стало на тім, що торонтонці рішили, що пп. Фроляк і Онищук попробують зустрітися ще раз, з Прем’єром Дейвісом або Міністром культури, і будуть домагатися більшої суми, але не відмовляючись від “офіційно запропонованої суми \$ 600,000.00”.

Як кмітливий читач вже знає зі заголовка, уряд Онтарія КУС так і не уфундував, але 11 жовтня 1975 р., коли на зборах КФУС С.Фроляк читав свій писемний звіт про переговори з урядом, так, як оце я їх переказав, надія, ще була. Що більше, тепер, коли вже знаємо, який був результат їхніх заходів, кінцеві слова його звіту звучать майже як іронія: “Урядове фундування нашого проекту було головно політичним рішенням, і було можливе тільки тому, що кількох з нас мали потрібні політичні зв’язки, щоб запевнити такий результат”, і т. д. Пп. послі Яремко і Лелюк, як показалося, це не пп. Гоголь, Дячук, Козяк та інші в Альберті. Можливо теж, що дещо “помішав карти” попередній бріф, під заголовком “Проект української енциклопедії”. До уряду, каже досвід, можна тільки йти з одним-однісіньким проектом. Та й йти можуть тільки ті, яким трудно відмовити, бо вони належать до “робітників”, загально знаних і визнаних. Але найбільшою причиною, на нашу думку, є таки – окремий характер Онтарія. “Естаблішмент” не радо ділиться чим небудь, і національним меншостям треба справді мати “міцні зуби”, щоб що-небудь вкусити. Або великих визначних одиниць, що зуміють ввійти в керівні круги, не затрачуючи свого національного обличчя і відчуття потреб своєї спільноти.

Закінчу мою розповідь на цю тему згадкою, що на початку 1976 р. я вислав президентові Клубу УПіП в Торонті, Ігорю Бардинові, мої побажання щасливого Нового року і подякував за протокол і звіт С. Фроляка зі зборів дирекції Фундації 11 жовтня 1975 р., кажучи:

“Це гарно, що ти так гарно все записав, бо людська пам’ять коротка і неточна”, додаючи питання: “Як там торонтонський проєкт? Чи вже маєте щось більш конкретного від уряду? Тисніть, але делікатно, щоб часом не попусти справи. Такі речі треба робити дуже делікатно, приязно і без великого шуму, щоб не викликати передчасну реакцію”. Відповіді не було, але я й не сподівався. Не все зерно впадає в добрий ґрунт, але СІЯТИ ТРЕБА, СІЯТИ – КОНЕЧНО, бо хто, не сіявши, може надіятися жнив?

13. Робими перші пляни збірки.

В життю не так як в казці: речі діються, але повільніше. Хоча Фундація була зареєстрована з датою 20 травня 1975 р., а першу дирекцію вибрано на т. зв. “статуткових” зборах 11 жовтня 1975 р. у Вінніпезі, коли ми зібралися на перші загальні збори першої дирекції 30 жовтня 1976 р., знову ж у Вінніпезі, жодних плянів збіркової кампанії на Фундацію ще не було. Сильно заангажований в акцію за Інститут, я не мав часу навіть подумати про Фундацію. А Торонто, виглядає, за старанням дістати КУС, теж нічого не робило. Я, принаймні, не маю ні одного протоколу з будь-яких сходин дирекції, очоленої адв. С. Фроляком, то ж якщо була яка праця, то про неї прийдеться писати тим, що про неї знають. Зі звіту скарбника Фундації, зданого 30 жовтня 1976 р., було ясно, що до каси за рік не вплинуло навіть нічого від членів дирекції, а одинока тисяча доларів прийшла від д-ра Богдана Медвідського (і навіть не була покладена до банку!), про яку я в листі до Ігора Бардина з 6 січня 1976 р. писав так:

“Наш колега, проф. Богдан Медвідський, ще 21 листопада передав мені першу дотацію на Фундацію в сумі \$ 1,000.00 і я цього чека залучую. Передай при нагоді нашому скарбникові з поздоровленнями від мене і проси, щоб вислав йому “ресіт”. Д-р Медвідський сам зголосився і я був дуже приємно заскочений. Виглядає, що народ сприйме Фундацію щиро”.

Людей, що дають гроші свідомо і добровільно, не чекаючи закликів, в нашій спільноті дуже мало, і тому я згадую д-ра Медвідського. Довідавшись, що мають бути збори у Вінніпезі, я почав думати про збіркову кампанію, хоча ніхто мене до того й не зобов’язував. Це вже було після заснування КІУСу, зрешті, і я мав більше часу. Але заки я поставлю на папір свій плян збірки, вернімось до зборів.

Збори цим разом відбулися в Вест Вест Інтернешенал, о 1:15 пп. з участю: С. Фроляка, І. Л. Рудницького, І. Сташука, Л. Мелоського, І. Карасевича, І. Бардина, В. Тарнопольського, М. Лупула, Ю. Луцько-

го, В. Касурак і П. Саварина, тобто 9 членів і 2 гостей. Меншість, пп. І. Бачинський, М. Мартинюк, Р. Франко, Я. Барвінський, Б. Онищук і Е. Топорницький були мабуть перешкоджені, бо не прибули. Після відкриття і відчитання протоколу із попередніх зборів, збори прийняли резигнації Р. Франко, Е. Топорницького і М. Остафійчука з дирекції, а С. Фроляка з управи, тобто з президента, а на їх місце до дирекції вибрали Ю. Луцького, І.Л. Рудницького і Ю. Фотія, а на президента – В. Тарнопольського. На місце Топорницького скарбником вибрали Б. Онищука, а С. Фроляка – на заступника президента. Далі присутні заслухали звіт скарбника і вперше вибрали ревізора, п. Р. Тицького. З черги М. Лупул, познайомивши присутніх із плянами Інституту, розказав про пляни видати азбучну енциклопедію України англійською мовою (А ЕУ 2) в 4-рьох томах, а Ю. Луцький про плян Торонта дістати біля \$ 80,000.00 від уряду Онтарія на видання різних книжок, в думці, що Фондація теж дасть \$ 80,000.00. Вив'язалася дискусія, зокрема що до А ЕУ 2, а тоді забрав слово новообраний президент.

Д-р В. Тарнопольський говорив про збірку фондів. Він заявив, що збіркову кампанію треба почати якнайскорше, ще зимою 1976/77 р., що він буде в першу чергу звертатись до членства Федерації, і що він до червня 1977 р. відвідає всі більші Клуби УПіП. І знову вив'язалася дискусія, цим разом на тему збіркової акції: хто має підготувати відповідні інформаційні матеріали, чи яку брошуру про Інститут і Фондацію, чи йти до англомовної чи української преси, чи просити о поміч експертів з Гарварду (які вже мали певний досвід, бо збирали успішно на Гарвард), і т. п. Закінчилося на тім, що пп. Лупул і Фроляк зобов'язалися виготовити відповідний памфлет чи брошуру, в яких розкажуться про Інститут, Фондацію, Торонтонський проект та Федерацію, а я зобов'язався зробити комунікат до української преси. На комунікаті до української преси зокрема настоював С. Фроляк, пригадуючи, що ми до тепер мовчали, бо було рішення не давати нічого до преси, аж поки не закінчимо пертрактацій з альбертським і онтарійським урядом, але тепер – без преси вже не обійтися, бо пора познайомити з нашою акцією нашу спільноту. Крім того, що я погодився дати про все до української преси, я зголосився поїхати з В. Тарнопольським по клюбах, щоби пояснити свій плян збірки, а рівночасно відповісти на питання “чому ми повинні давати на Фондацію?”

Заки я представляю мій “плян збірки”, скажу, що збори закінчилися після заслухання мого пляну і після полагодження ще деяких формальностей, нпр., устійнення членської вкладки, як також узгіднення “турне” на весну 1977 р. Що ж до самої збірки, то мушу згадати, що оригінальний мій плян був зібрати пів мільйона доларів, але коли згодом показалося, що кошти видання А ЕУ 2 в 4-рьох томах будуть

багато вищі, ми стали говорити про мільйон, чого тримаємося досі. Протокол зі зборів я одержав від Ігора Бардина з датою 16 грудня 1976 р., а мій плян я переписав на чисто, повернувшись до Едмонтону, і користувався ним, в нашім з Тарнопольським турне по клюбах.

“Проект збірки пів мільйона на КФУС. 30 жовтня 1976 р.”

“Чи можливо зібрати \$ 500,000.00 на КФУС? Відповідь: Так! Чи легко буде? Відповідь: Ні! АЛЕ ЦО ЗІБРАТИ ТРЕБА – НЕМАЄ СУМНІВУ! 1) Хто має зібрати? – КФУС. 2) В яким часі? – В часі до трьох років, а найдовше – до 5 років. 3) Від кого? – Від членів ФКУП і спільноти. 4) В який спосіб? – Листовною кампанією, особистими розмовами, на сплати, записами в завіщаннях, “пропам’ятними” фондами, лотеріями, бенкетами, від урядів, і т. д. 5) Потрібні матеріяли? – Двомовні листи, статті в журналах і газетах, комунікати звернення в клюбових виданнях, і тримовна брошура про Фундацію та Інститут. 6) Хто має зробити пляни? – Управа КФУС, для Федерації загально, і для поодиноких клубів. 7) За яким ключем?

7% – по \$ 1,000.00 і більше – 100 осіб

14% – по 500.00 і більше – 200 осіб

28% – по 250.00 і більше – 400 осіб

51% – по 125.00 і більше – 800 осіб

До одного року

50 x \$1,000.00 = \$50,000.00

100 x 500.00 = 50,000.00

200 x 250.00 = 50,000.00

400 x 125.00 = 50,000.00

Кожного року, через наступні три роки

50 x \$1,000.00 = \$50,000.00

100 x 500.00 = 50,000.00

200 x 250.00 = 50,000.00

400 x 125.00 = 50,000.00

Бенкети, лотереї \$50,000.00 і Урядові гренти \$50,000.00

750 осіб = \$200,000.00

Клуби в Едмонтоні, Вінніпезі, Торонті і Монреалі, які мають приблизно по 300 членів, повинні би, згідно з цим пляном, заплянувати збірку ось як:

1% тобто 3 особи x \$5,000.00 або більше

7% тобто 21 особа x 1,000.00 або більше

14% тобто 42 особи x 500.00 або більше

28% тобто 84 особи x 250.00 або більше

50%, тобто 150 осіб x 125.00 або більше

В цей спосіб, 100% членства клубу, тобто яких 300 членів, до року повинно би зложити перших \$ 50,000.00, а в наступних 3 роках – зно-

ву по \$ 50,000.00, разом 4 названі клуби – \$ 800,000.00. Одна п'ята, тобто останніх \$ 200,000.00, повинні би прийти з усіх інших, тобто менших клубів, лотерій і грентів, за тим самим ключем. Іншими словами, коли брати мільйон, то 4 великі клуби повинні би зібрати у себе по \$ 200,000.00, а решта клубів, лотерії і гренти дати останніх \$ 200,000.00.

8) Всіх членів в клубах є близько 1,500, але годі сподіватися, щоби всі дали, тому брак треба покрити через датки зпоза клубів. Треба однак сподіватися, що два із 3-х членів клубу повинні дати.

9) Роди жертводавців: звичайні жертводавці – \$ 125.00-\$ 250.00; члени – \$ 250.00-\$ 500.00; фундатори – \$ 500.00-\$ 1,000.00; меценати – \$ 1,000.00-\$ 5,000.00; і патрони – \$ 5,000.00 і вище.

10) Треба зробити однакові посвідки, для уряду; грамоти; обіцянки (pledges) для тих, що думають сплачувати; листа до всіх мистців і список їх, з їх адресами; та найважливіше – інструкції і пляни для всіх клубів та збіркових комітетів.

11) Лотерія – якщо робити лотерію, нпр., на мистецькі образи, подаровані мистцями, то можна би видрукувати 10,000 квитків по \$ 5.00, або 5,000 квитків по \$ 10.00, що дало б також \$ 50,000.00. Можна би теж старатися о казино, організувати “бінга”, розігравки авт, а зокрема звертатися до різних урядів і фундацій, і т.п.

12) Стипендії чи всякі “фонди імени” – від \$ 25,000.00 вгору, з яких відсотки йшли б на цілі Фундації, а капітал був би нерухомий. Деякі вважали, що такі “фонди” повинні починатися від \$ 10,000.00.

13) Кошти кампанії – покриває КФУС, тобто платить за всякі дружки, пошту, поїздки і т. д.

14) Кінчати збіркові кампанії – бенкетом, або в який інший публічний спосіб, залежно від обставин.

15) Як проводити збіркову кампанію? – Створити якнайкращий збірковий комітет – збіркова кампанія повинна тривати найменше 3 місяці, але не довше, як пів року! – а тоді: а) зробити списки людей, в клубі і поза клубом, і визначити “категорії” жертводавців; б) робити регулярні сходи збіркового комітету, що 2 тижні, але принаймні що місяця; в) наперед вислати листа до всіх, по категоріях, делікатно даючи їм знати, скільки від них сподіємось; г) вислати теж блянк-чек і зворотну коверту (без значка); д) а на кінець – телефонувати, щоб зійтися і поговорити з людьми особисто.

16) Хто повинен очолити такі збіркові кампанії? – Або члени дирекції Фундації, або управи клубів, або окремо вибрані до того комітети (чи комбінації всіх трьох). До комітетів треба підшукувати людей, які: самі дають щедро на різні цілі, мають довір'я спільноти і, по змозі – мають досвід у збиранні грошей. Збирати гроші – це мистецтво! Само-

зрозуміло, що є різні способи збирати гроші, але завжди треба мати на увазі найбільш практичний спосіб”.

Отаким плян представив я 30 жовтня 1976 р. у Вінніпезі, на згаданих зборах дирекції Фундації. В дальших розділах ви довідаєтеся, що з цього вийшло, тобто – які були результати. Забігаючи наперед скажу, що “плян працює”, якщо за ним стоять – працюють люди. Де немає людей, навіть найкращий плян до нічого. У нашій спільноті людей треба навчити не лише збирати гроші – технічна справа, методика – але й відповідної “психіки”, тобто наставлення збірщика, що має йти до людей, а це друге багато тяжче. Збірщик повинен засвоїти три основні правила збирання грошей: перший – що він мусить дати в першу чергу сам, і то прикладно, тобто багато більше, як він думає дістати від других; другий – що він мусить змісця і докладно розчислитися зі зібраних фондів, щоби у людей не було найменшого сумніву, на що-куди гроші йдуть; і останній, третій – що він, збираючи гроші, не повинен “робити собі ворогів” з одної сторони, як і не сміє почуватися, що він щось робить “поганого”, з другої сторони. Навпаки, збирати гроші на громадські цілі – це честь і взагалі – “Богуугодне діло”. Ніяково повинно бути збирати гроші на себе, а не на суспільні потреби. Та й спільнота, свідомо спільнота, повинна з найбільшою ласкою відноситися до всіх, які “збирають гроші”, і не робити їхнього трудного завдання ще труднішим, бо ж вони хочуть своїй спільноті допомогти, ні менше ні більше.

14. Чому давати?

Коли я представив мій плян, мене запитали: “а як пояснити людям, чому вони повинні давати гроші?” І я мусив подати ряд причин-аргументів ще на сходинах, у Вінніпезі, а повернувшись додому, я списав їх на папір 11 листопада 1976 р., а тепер пропоную читачам. Аргументи ці накидані, як бараболя в мішок, без жодної системи, так, як вони приходили на думку. Коли ми згодом з проф. Тарнопольським відвідували різні клуби, ми їх вживали, але “достосовували до публіки”. Не всім підходять ті самі аргументи. Ось вони. Ми повинні давати на фундацію, бо:

а) В першу чергу, тому, що наша Федерація, так би мовити, її народила, і хоча Фундація і Інститут будуть служити цілій українській спільноті, ми зокрема відповідаємо за її долю чи недолю. Матиме успіх Фундація та Інститут, матиме успіх і Федерація, і навпаки. Тільки Бог один знає, скільки треба було натрудитися, щоб їх добитися.

б) Бо уряд сподіється, що ми конкретно підтримаємо наші проекти. Якщо уряд готовий давати на нашу справу \$ 350,000.00 річно, то ми

прямо морально зобов'язані зібрати гроші, щоб опублікувати те, що Інститут приготує, та й взагалі допомагати Інститутіві.

в) Бо йдеться тут про нашу національну гідність. Якщо хочемо, щоби нас інші поважали, то мусимо самі себе поважати, нашу національну самобутність, мову, культуру, релігію, інституції. Українці Канадці не є громадянами другої кляси, без своєї історії, без “коріння” та культури. Допомагаючи Інститутіві в його видавничій праці, ми матимемо чим виказатися перед нашими співгромадянами.

г) Щоби побороти дискримінацію. Кого звичайно дискримінують? Того, про якого нічого чи мало знають, про кого немає інформації. Жертвою дискримінації падають не лише звичайні люди, але й професіоналісти і підприємці. Іншими словами, дискримінації підпадає ціла етнічна група, і так довго терпить, як довго співгромадяни її не “розуміють”. Ми щойно тоді доб’ємося справжньої рівності в Канаді, коли наші земляки посядуть найвищі становища в державі, включно із прем’єр-міністром; коли наші науковці, мистці, спортсмени і т. д. виб’ються на верхи, і коли наш загал двигнеться на вищий рівень життя і перестане бути предметом дискримінації.

г) Бо “кров густіша за водицю”, і якщо ми не підтримаємо своїх, то хто підтримає? Гляньмо на євреїв, які більйони, дослівно більйони, зібрали на Ізраїль від його постання, і далі дають. Це гріх не рахуватися зі зовом крові, а якщо й не гріх, то самогубство.

д) Бо ми навіть маємо з чого бути гордими, “сороці спід хвоста не вискочили”: 1000-літня культура, прекрасна література, героїчна історія. І загарбниками ніколи не були. А музика, а танці, а наші безсмертні пісні! Ми ж мали “Руську правду” давно перед тим, як появилася “Магна карта”, а наше запорозьке козацтво плекало “рівність, братерство і свободу” століття перед французькою революцією.

е) Бо ж ми, професіоналісти і підприємці, не зродилися самі зі себе, а часто завдяки нашим родичам добилися кращих становищ, і тому повинні якимось доказати їм нашу вдячність.

є) Бо ми, професіоналісти і підприємці маємо з чого дати. Ми ж привілейованою групою, а всякі привілеї вимагають взаємности, хіба що віримо у крайній егоїзм і гедонізм. Наша спільнота має моральне право на наш час, наше знання, наші гроші, наш провід.

ж) Бо Фундація є харитативною установою і датки на неї можна відтягати від доходного податку, так що, властиво, тільки частина нашого датку буде рахуватися, як наш розхід, залежно від того, скільки заробляємо.

з) Бо тільки наука, культура і мистецтво – вічні і універсальні, а люди – минуці. Цивілізації приходять і відходять, люди родяться нагі і вмирають, лишаючи все матеріяльне на землі, а остаються – тільки

твори їх духа. Духові надбання – це “та вода, що струмує у життя вічне”, ті “мастки”, якими житимуть далекі потомки наші, коли після нас і сліду не буде на землі.

і) Бо живемо в надзвичайно критичних для нас часах, часах варварської і дикої русифікації на рідних землях, і приспівшеної, непотрібної зовсім, асиміляції на цьому континенті, і якщо їх якось не прилинемо, то можемо зникнути з лиця землі, як самобутня національність. На терезах історії – важиться “наше бути чи не бути”, жити чи вмерти.

й) Бо від нас, у великій мірі, залежить закріплення “багатокультурности” в Канаді. Ми були своєрідним її рушієм, на нас орієнтуються дивляться інші національності, і найголовніше: якщо не зуміємо її закріпити, то й самі розчинимося в “розтоплювальному горщику” англоамериканської культури.

к) Бо давати – це привілей Бога, а нашою ціллю на землі не є гроші. Кожний, хто може дати, повинен дати: свого серця, свого часу, своїх грошей, свого знання, своєї віри, своєї надії. Чейже так багато, та що казати – величезна більшість людства! – не має що дати, бо є вбогою, голодною, хворою, в розпуці. Як їм дати? Що дати? “Тямте, що земля належить мені, а ви тільки мандрівники”... “Гості на одну ніч”... Щасливі ті, що можуть дати, а й Бог дає тим, що дають так, “щоб не знала лівиця, що дає правиця”.

л) Бо тільки яких 7% нас дає що-небудь на українські народні цілі і у висліді – ми не маємо ще навіть своєї держави. Блукаємо, котимось перекотиполем по світі. На все є причини. Не дуримо себе, не нарікаймо “на воріженьків”, а нарешті зрозуміймо, що наша доля в наших руках, в першу чергу. Є різні фундації: Шевченківська, СКВУ, ФВУ, ЕУ, Патріархальна, але всі вони – кульгають, ждуть зміни, ґрунтовної зміни нашого мислення і нашої дії. Хай же кожний, який почує-прочитає про нашу Фундацію, запитається себе, словами єврейського філософа Мойсея Бен Маймоніда: “Якщо не я – то хто? Якщо не тепер – то коли? А якщо я тільки для себе – то навіщо я?” Іншими словами, народ, який не розуміє, що потреби спільноти важніші за потреби одиниць, немає шанси на життя, і мусить зникнути. Чи ми хочемо того?

15. Найважливіший проєкт КФУС – А ЕУ 2.

В “Бюлетені” КІУСу, ч. 2, за Грудень 1976 р. – Січень 1977 р., під заголовком “ПІДПИСАНО ДОГОВІР ВИГОТОВИТИ ЕНЦИКЛОПЕДІЮ”, поміщена наступна новинка:

“Дня 4 грудня 1976 р. заключено поміж Науковим товариством ім. Шевченка в Європі (Сарсель, Франція) та Канадським інститутом українських студій договір стосовно виготовлення основного тексту чотиритомної азбучної “Енциклопедії українознавства”. Кошти ви-

дання не включені в договір. Сподіваємося, що Канадська фундація українських студій, разом з іншими зацікавленими товариствами чи організаціями, покрийуть усі кошти видання.” У преамбулі домови написано: “Беручи під увагу, що наслідком тридцятилітньої праці Наукового товариства ім. Шевченка, виготовлено і видано за головною редакцією проф-а Володимира Кубійовича статейну “Енциклопедію українознавства” українською мовою, а також 7 томів з десяти томної гаслової “Енциклопедії українознавства” українською мовою; усвідомлюючи свою історичну відповідальність виготовити та видати спільними силами азбучну “Енциклопедію українознавства” англійською мовою, договірні сторони заключили договір такого змісту”. Далі йдуть поодинокі пункти договору, які нормують обов’язки і компетенції договірних сторін. Головним редактором Енциклопедії є проф. Володимир Кубійович, а співредактором проф. Юрій Луцький. Договір обов’язує з днем 1 січня 1977 р. “Підписали: за Наукове товариство імені Шевченка – проф. Володимир Кубійович і д-р Атанас Фіголь; за Канадський інститут українських студій – проф. Манолій Лупул, проф. Іван Лисяк-Рудницький, проф. Юрій Луцький і адв. Петро Саварин.” Далі йде розповідь під заг. “Гло: англійська абетка “Енциклопедія українознавства”, якої не буду переповідати.

Від цього можна б і почати розказувати про найбільший проєкт КФУС – видання азбучної “Енциклопедії українознавства” англійською мовою, але я хочу розказати, як до цього дійшло, і тому повернемось дещо назад. Заки однак повернемось назад, на маргінесі треба сказати, чому я пишу “найбільший”. А пишу тому, що публікація А ЕУ 2 остаточно мабуть буде коштувати біля 1 мільйона, не згадуючи про кошти її виготовлення, які покриває КІУС. Який тиждень тому директор КІУСу д-р Лупул і я, як президент КФУС, підписали з Видавництвом Торонтонтського Університету договір про видання 1-го тому, кошти якого будуть близько \$ 200,000.00, а незабаром нашої Фундації прийдеться ще платити через два роки д-рові Василеві Маркусь, якого заангажував проф. В. Кубійович собі до помочі у праці над А ЕУ 2. Крім того, КІУС вже вложив у її виготовлення теж близько 200 тисяч. Якщо кому здається, що це багато, то хай порівняє з “Енциклопедією Канади”, яку запланувала видати Провінція Альберта з нагоди свого 75-річчя. Один том “Енциклопедії Канади”, на яких 1,700 сторінок, має вийти 25-тисячним накладом і має коштувати найменше 4 мільйони. Працюватиме над ним понад 400 науковців, під проводом кол. президента Альбертського Університету д-ра Г. Ганінга через 4-5 років і вийде вона у “Видавництві Гиртіг” в Альберті. Ця енциклопедія буде на основі “ЕК”, теж однотомника, яка появилася понад 30 років тому. Чотири мільйони – тільки за виготовлення 1700

сторінкового тому, при 400 науковцях, горах матеріалів, і т. д. А тепер – до початків.

З енциклопедією я зустрівся ще в 1950-х роках, коли Едмонтон відвідали вперше д-ри В. Кубійович і А. Фіголь, і зібрали на неї бл. \$ 6,000.00. Від тоді згадані пп. були в Едмонтоні ще найменше два рази, останньо в 1979 р., коли Едмонтон і околиці зложили понад \$ 40,000.00 на докінчення гаслової “ЕУ”. Пп. Кубійович і Фіголь у нашій спільноті – це надзвичайно рідкісна і цікава “симбіоза” науковця і фінансиста-адміністратора. Без неї ми б енциклопедії не мали. Також безприкладна в нашій спільноті є їхня впертість і відданість: вони ж вже працюють над цим ділом, поборюючи величезні труднощі, кілька десятків років, і досі ні не посварилися, ні не розчарувалися. Їхня перша візита в Едмонтоні залишила в моїй пам’яті глибокий слід: д-р Фіголь тоді порівняв “ЕУ” до звісної, улюбленої але недосяжної, Беатріче Данте. Приїхавши до Канади, я мав товариша на Університеті, який продавав “Енциклопедію Британіку” і в той спосіб заробляв собі на прожиття. Тоді я вперше застановлявся над цим твором і жалів, що українці чогось подібного не мають. Отож, коли ми стали працювати над заснуванням КІУСу, я рішив поспробувати її включити в наші пляни, і дістати згоду на те д-ра М. Лупула. Перший бріф д-ра Лупула до Міністра освіти Джіма Фостера із 11 квітня 1974 р. про “ЕУ” вправді нічого не згадує, але останній – вже згадує, і включає її навіть в бюджет, як “Сарсельський проєкт – \$ 34,700.00 річно”. А згадує, бо справа енциклопедії була вперше продискутована на конференції українських канадських професорів 6/7 квітня 1974 р. В “Протоколі нарад конференції редакційної колегії А ЕУ 2, Торонто, 11/12 жовтня 1975 р.” згадується про це так: “З черги проф. Луцький поінформував учасників конференції про заходи, роблені в Канаді, щоб роздобути фонди на публікацію А ЕУ 2. Ця ініціатива розпочалася конференцією українських професорів у Вінніпезі в квітні 1974 р., на якій виникла думка створення українського Інституту з видавничою програмою, що включала б, як головний проєкт, публікацію англomовної енциклопедії. ФКУПіП в Канаді проявило теж ініціативу в тому напрямі і зобов’язалася створити українську Фундацію шляхом оподаткування своїх членів. Крім того виринула можливість одержання фондів від провінційного уряду Альберти.” Конференцію, про яку згадує проф. Луцький, організував за піддержкою ФКУПіП – КУК, а мені довелося писати в тій справі листа до д-ра С. Я. Кальби ще 28 липня 1973 р. Д-р Кальба відповів на мого листа своїм листом із 1 серпня, а вже весною в 1974 р. та конференція відбулася, а на ній наші професори і бібліотекарі заявили за Інститутом і за А ЕУ 2.

8 січня 1975 р. я поінформував про наші заходи створити КІУС

проф. В. Кубійовича. В своєму листі до мене із 22 січня 1975 р. проф. Кубійович радіє нашими заходами і каже, що “буде радий, якщо б вдалося (може в Торонті) реалізувати Інститут Енциклопедії українознавства, тісно співпрацювати із запланованим Інститутом”. 24 квітня 1975 р. ми з Лупулом вперше порушили справу А ЕУ 2 Кубійовича з д-ром А. Гоголем, Міністром освіти Альберти. Ми хотіли почути його реакцію на те, як би уряд задивлявся на фінансування енциклопедії поза Канадою, точніше – в Сарселі, Франція. Д-р Гоголь не був здивований, а навпаки – погодився з нами, що українська наука є українською наукою, де б вона не робилася, то ж якщо уряд погодиться фінансувати Інститут, то не буде мати нічого проти виготовлення енциклопедії поза межами Канади. Це була добра вістка, зокрема для Манолія Лупула, якій зразу навіть не вірив, що Альбертський уряд погодиться “випустити” гроші поза Альберту, не те що поза Канаду. 5 травня 1975 р. д-ри Лупул, Лисяк-Рудницький і я рішили запросити, як обсерватора, на конвенцію ФКУПіП 18 травня 1975 р. у Вінніпезі д-ра Атанаса Фіголя, найближчого співпрацівника проф. Кубійовича, фінансового референта ЕУ. Точніше, д-р Фіголь, довідавшись, що твориться Інститут, який має в плані включити в свою програму А ЕУ 2, сам запросився. І добре зробив. Д-р Манолій Лупул на тій конвенції присвятив Інститутові цілу доповідь, майже годину, в якій згадав теж Сарсельську групу проф. Кубійовича, цими словами:

“Одним із найбільш значних завдань Інституту було б скоординувати біжучі заходи перенести до Канади український Сарсельський Інститут з Франції, яким керує проф. Кубійович. Говорити тільки про цю критичну справу вже не вистарчає: проф. Кубійович вже добре ввійшов у свої сімдесяті роки і напевно не є вічним. Якщо маємо спасти його цінну бібліотеку і архіви, а рівночасно закінчити розпочаті ним проекти, то Сарсель мусить бути перенесений, а Інститут (КІУС- П.С.) візьме це за свій найвищий пріоритет... Він буде координувати перенесення Сарселю до Канади від початку до кінця, а навіть готовий фінансово допомогти Фундації ФКУПіП, про яку буде мова пізніше”.

Приїхавши на конвенцію, д-р А. Фіголь почув на власні вуха не тільки про КІУС, але й про мрії КІУСу та Фундації в зв'язку зі Сарсельською групою, а тим самим міг оцінити ситуацію сам, а не тільки полягати на мої реляції. До речі, коли д-р Фіголь мені перед конвенцією зателефонував і запитався, які є вигляди дістати фонди від провінційного уряду Альберти на КІУС, та й взагалі як справи “розвиваються”, я йому сказав: “Якщо хочете справді знати, то приїдьте на нашу конвенцію, де Манолій Лупул розкаже про Інститут. Тоді самі

почуєте і самі зможете судити”. Мушу признатись, що тоді я й сам ще не був певен, але що в житті є певне? Що Лупул і Рудницький були ще менше певні як я, можна судити з того, що вони лишили рішення, чи запрошувати чи не запрошувати д-ра Фіголя на нашу конвенцію – виключно мені, зрешті, “відповідальному за політичні справи”. Я вже згадував про симбіозу пп. Кубійовича і Фіголя, науковця і організатора “парекселянс”. Дальші події покажуть, що д-р Фіголь оцінив наші заходи що до КІУСу позитивно, бо вже 11/12 жовтня 1975 р., в Парк Пляза готелі в Торонті, відбулася перша поважна конференція редакційної колегії А ЕУ 2. Але – не забігаймо наперед.

В 12-м розділі я описав заходи Торонта дістати фонди на катедру українознавства при Торонтонському університеті, але окремо не підкреслив чи згадав, що бріф адв. Ігора Бардина із 11 серпня 1975 р., в своїм бюджеті – \$ 148,000.00 на рік, вмстив суму \$ 40,000.00 на приготування, редагування і переклад тритомної “Української енциклопедії” на англійській мові. А це факт, який треба згадати. Наші колеги з Торонта не менш поважно як едмонтонці мріяли про А ЕУ 2, а зокрема проф. Юрій Луцький. Мало того, проф. Луцький зразу навіть хотів, замість катедри українознавства, щоби Прем’єр Дейвіс фінансував “Проект ЕУ” і виготовував був в тім напрямі окремий бріф, з річним бюджетом у \$ 100,000.00, ось як: “Приготування, редагування і переклад 3-томної ЕУ на англійській мові – \$ 65,000.00; 1/3 професорської платні д-ра Юрія Луцького, координатора проекту – \$ 13,000.00; двомовна (українсько-англійська секретарка) – \$ 14,000.00; бюрові припаси – \$ 3,000.00; річні тижневі конференції редакційного комітету в Торонті (6 осіб, в тому 2 з Європи) – \$ 5,000.00”.

Я не буду переповідати змісту бріфу проф. Луцького, але згадаю тільки, що він розраховував працю над А ЕУ 2 на 10 рр., 1975-1985, тобто дуже реалістично. Ну, не вийшло, але згадати треба хоча б тому, що Торонто вложило було в ці заходи велику масу енергії. Я не знаю, з чієї ініціативи точно, але Торонто теж зорганізувало було ще тої ж осени згадану мною конференцію редакційної колегії А ЕУ 2, 11/12 жовтня 1975 р., на якій проф. В. Кубійович прочитав солідний еляборат (зробив його 5 жовтня 1975 р. в Сарселі) під заг. “Деякі проблеми А ЕУ 2”. З протоколу тої конференції, що мені пізніше прислав проф. Луцький, який був господарем конференції, можна довідатися, яка це складна справа, та А ЕУ 2, а рівночасно – що є в нас відповідальні і відважні науковці, готові взятися за цю історичну справу. І знову, я не буду переповідати протоколу, але обмежуся до вичислення учасників. В конференції над А ЕУ 2, виходить (якщо не помиляюся) з протоколу, взяли участь професори: В. Кубійович, Ю. Луцький, П. Потічний, Ю. Шевельов, П. Ісаїв, І. Тесля, А. Фіголь, В. Голубничий, В.

Маркусь, Б. Будурович. “Створення осередку А ЕУ 2 в Торонті було б великим осягом” – підкреслив накінець проф. В. Кубійович.

Півтора місяця після конференції в Торонті пп. Кубійович та Фіголь відвідали Едмонтон. Це було 25 листопада 1975 р. Ми вже тоді мали “рішення Кабінету в принципі” (21 жовтня), чекали ще рішення Університету, ну й відповідної рубрики в урядовім бюджеті, але “бачили вже трошки світла на кінці тунелю”, то ж прийняли їх з великою надією. “Записка в справі А ЕУ 2”, яку вони нам після своєї візити лишили, визначає навіть “кошторис” – \$ 65,200.00 річно але каже, що “Інтенсивніша праця буде можлива щойно після підписання договору між НТШ в Європі, як власником ЕУ 2 та її головним редактором, з КІУСом в Альберті”. Вона теж каже, що “Якщо А ЕУ 2 появиться в Канаді, вона повинна обширно узгляднити “українську Канаду”. В своєму листі до д-ра М. Лупула з 29 грудня 1975 р. д-р В. Кубійович пише м. ін.: “Мило згадую наші розмови в Едмонтоні як на загальні теми, так і на тему А ЕУ 2. Мені було приємно найти у Вас і п. Саварина повне зрозуміння великого українського проєкту – А ЕУ 2, і що так легко і швидко ми устійнили напрямні співпраці КІУСу в Едмонтоні, який Ви репрезентуєте, і мною і д-ром Фіголем, як репрезентантами НТШ в Європі і ЕУ 2”. Подібного листа дістав і я. Як знаєте, дійсний договір був підписаний щойно рік пізніше. Отакі менш-більш початки найбільшого проєкту КФУС – А ЕУ 2 – як я їх знаю. Самозрозуміло, що пп. Кубійович, Фіголь, Лупул, Луцький і другі, могли б доповнити мою “історію” фактами, про які вони знають, чи так, як вони їх розуміють, але кожний може писати тільки про те, що і як він пережив чи знає, навіть якщо його навітлення іншим здається мильним.

16. Поїздка з проф. В. Тарнопольським.

Щоб добре пізнати людину, треба з нею довший час попрацювати. Ще краща нагода пізнати людину – поїхати з нею в довшу подорож. В незвичних ситуаціях вона не може користуватись завченими способами реакції, скидає зі свого обличчя “маску” і тоді, як “шило з мішка”, вилазить її справжній характер. Зокрема добре можна пізнати людину, коли поїхати з нею в поїздку по гроші. Мушу сказати, що подорожуючи з проф. Тарнопольським, я пізнав його як людину золотого характеру, високої інтелегенції, людину-ідеаліста. З такими, як Тарнопольський, можна йти на Клондайк добувати золото і спокійно лягати спати, не замикаючи скринки зі самородками. І от з проф. Тарнопольським мав я приємність відвідати і виступати в клубах УПіП в Монреалі, Йорктоні, Саскатуні, Едмонтоні, Ванкувері, Кіловні, Верноні, Кемлупс і Калгарі. До Ріджайни з ним вже їздив М. Мартинюк, а до Вінніпеґу і Сандер Бей д-р М. Лупул. Пишу “мав приємність”,

бо все, що ми робимо в життї, то робимо з приємністю, або без приємности. І щасливі ті, яким доля дарує працю з приємністю, чи якесь liebe завдання, чи приємне товариство. А що ж таке мандрівник-подорожній, як не людина, яку з приємністю приймають, гостять, і з такою ж приємністю прощають? З другої ж сторони, і сам мандрівник-подорожній, що з приємністю пускається в мандрівку – щось є з цигана на дні людської душі, що манить його, як казав народний Малахій “в голубу даль”! – ще з більшою приємністю струщує подоржні порохи і з любов’ю переступає поріг рідної хати. Отакі були наші враження з наших відвідин клубів, але – розкажімо по порядку.

Подорожні пляни виробила керівниця бюро в КІУСі, п-і Люба Петришин, і все, що до нас належало, то спакувати валізу і заїхати на летовище. Скрізь нас чекали, піднімали, брали до готелю наніч і відвозили, коли і куди треба. Самозрозуміло, що по передньому порозумінні з різними клубами, у відповідь на листа директора КІУСу д-ра М. Лупула. І скрізь ми стрічали чимало людей, знайомились, обмінювались думками, враженнями. Кожне знайомство – це знайомство із ще одним життям, як теж додаткова сторінка у власному житті. Життя можна рахувати роками, місяцями, а часто навіть днями, але можна теж рахувати життя цікавими пережитими подіями, проробленою роботою, пройденими дорогами, незабутніми зустрічами чи прощаннями. Іншими словами, рахувати життя змістом, подіями, які лишають у нашому серці невидимий, але нестертий слід, бо воно у нас одно-однісіньке. І навіть не питаючись, чому? “Чорною нічю по чорній скелі повзе чорна комашка – а Господь бачить її” – стоїть у віршах Корану.

Першим клубом, який ми з Тарнопольським відвідали, був КУПіП у Монреалі, 27 січня 1977 р., в четвер вечером. Обмінювались листом із сотником Богданом Панчуком, секретарем клубу, ми прилетіли літаком того самого вечора, що мали говорити, але літаки спізнилися, так що коли ми прийшли на салю, люди вже добру годину чекали. Як то звичайно водиться, нас коротко представили, і ми стали говорити: Тарнопольський почав по українському, а говорив по англійському, а я навпаки, почав по англійському, а говорив по українському. Людей повна саля, близько дві сотні. По промовах, запити і відповіді, дискусія. Адв. Александер Б’єга, президент клубу, зовсім слушно запросив на збори не тільки членство клубу, але й української спільноти Монреалю взагалі, а зокрема весь актив КУК. Виглядало, що люди зацікавлені, і в слушний час – дадуть. Чейже на ЕУ збірка в Монреалі принесла понад \$ 50,000.00. Що ж, “не всі тії та сади цвітуть, що весною розвиваються”, але про це згодом. Було під північ, коли Богдан Керичинський відвіз нас до мотелю. Дипломат наніч, але сон не приходив довго, бо в голові роїлося від думок. На другий день проф.

Тарнопольський виїхав, а мене з дружиною Олею (я був тоді з Олею в Монреалі) д-р Б'єга запросив на чудовий обід. Коли після обіду ми їхали на летовище, Монреаль тонув у свіжому снігу. Такий тоді випав сніг, що всі лети з монреальського летовища на той вечір скасовано, ми мушили в Монреалі ще одну ніч переночувати, а на другий день, в суботу ранком, до Торонта їхати поїздом. Проте, ми раділи, що захопили поїзд, бо в суботу вечером, 29 січня 1977 р. я мав зустріч з Братством бувших дивізійників, які презентували мені чека: п. Мирослав Бігус склав \$ 1,000.00 на КФУС з нагоди нашої зустрічі. На скільки мені відомо, це була друга тисяча на Фундацію, а перша з Торонта. Хоча це не був КУПіП, я порушив з ним, тобто з Братством колишніх дивізійників, ті самі справи, про які ми говорили з проф. Тарнопольським в Монреалі, і приємно було, коли побратими-по-зброї змістя відгукнулися, і то конкретно.

Другим клубом, в яким ми з проф. Тарнопольським говорили, був клуб в Йорктоні, а третім клуб в Саскатуні. Приземлившись з літака в п'ятницю 4 лютого 1977 р., ми зі Саскатуна до Йорктону поїхали автом. Керував Тарнопольський. В одному зі сусідніх містечок, по дорозі до Йорктону, ми повернули до давнього приятеля проф. Тарнопольського, п. "Х", заможного адвоката і підприємця. Розказуючи мені про свого приятеля проф. Тарнопольський сказав мені, скільки він думає від того свого приятеля "дістати". Я тільки посміхався щиросердечно: в мене був досвід у збиранні фондів, а Тарнопольський судив людей по собі. Поступаємо, вітаємося, фляшка на стіл, закуска, а при тім – проф. Тарнопольський говорить. Витягає людина чекову книжку, пише чека... а я гляджу і думаю, "цікаво, скільки"? Не буду вас, шановні читачі, тримати в непевності: \$ 100.00. Щойно в авті глянув Тарнопольський на чека... і зникнув. А я став йому розказувати про свій досвід, "людську натуру", про психіку "нуво ріш", про те, як "треба рахувати". Час минув, що ми й не зчулися, як були вже в Йорктоні. Вечером – бенкет, програма ціла. Тепло вітає нас президент клубу п. М. Трофаненко. Нав'язуємо до української мови, яка почалася зі Саскатуна, розказуємо про найновіші проекти. Присутній на бенкеті брат Методій (Козяк) усміхається. Це завдяки його старанням уряд дозволив на навчання української мови в школах Саскачевану в 50-х роках, і йому приємно чути про свого братанича Міністра освіти Юліяна Козяка в Едмонтоні.

Тарнопольський говорить про найбільш з'єднуючі, а рівночасно – роз'єднуючі, "сили": національність, релігію, культуру. А я говорю про народ, порівнюю його до ріки, що пливе у вічність, хоча вода в ній постійно міняється. Точно так, як покоління в народі. Кажу, що йдеться про біологічне, національне, релігійне і культурне збережен-

ня українців в Канаді. Дуже гарний, справді, теплий бенкет-зустріч, так, що тяжко було розійтися. На другий день – субота, і забава в Саскатуні, то ж ми вкінці вириваємося, йдемо “спати”, але ще які дві години розмовляємо: голови повні вражіннь з бенкету і великої гостинності наших людей.

Приїхавши до Саскатуну, ми відбуваємо короткі сходуни з управою клубу під проводом п. Івана Чижовського. Говорю – я, і то до теми, бо Тарнопольський, як “рідний син”, говорить вечером сам, на “забаві”, де вже не випадає так відкрито говорити. Людей вдвоє стільки як в Йорктоні, більше шуму, більше гамору. Але Тарнопольський звертає увагу і на мою присутність, і знову вияснює потреби КІУСу і завдання Фундації. Народ однак розбавлений, чекає на “програму”, грає оркестра “Думка” з Едмонтона, співає хор “Весна”, розіграє мистецьких образів. І минає ще один незабутній вечір. Розходячись наніч, ми константуємо з Тарнопольським, що говорити до “різноманітного народу” – тяжче, а зокрема на забаві, куди народ прийшов, властиво, побавитися. Я ще довго говорю з дітьми, донею Вірочкою і зятем Павлом, які живуть у Саскатуні. Саскатун, чудове місто, а українське життя кипить у ньому зовсім бадьоро.

Четвертим клубом, в якому ми з Тарнопольським говорили про КФУС був клуб в Едмонтоні: 4 березня 1977 р., в п’ятницю вечером, в готелі Екзекутив гавз. Прийшла поважна кількість членства. Тарнопольський говорить блискуче. Тому, що в Едмонтоні зродився КІУС і ЖФУС, він не скупиться з признанням і відважно намічує дальшу акцію. Я стараюся знизити свій тон... “немо профета ін патрія суа”, але вдячний Тарнопольському за його віру. Людей, навіть найбільш ідейних, треба до діла загригти. Навіть найжертвеннішим з нас не легко скинути зі своєї душі намул своїх щоденних потреб і побачити потреби своєї спільноти, ще й до того – в науці. В Едмонтоні я вперше усвідомив, як чудово інтерпретує проф. Тарнопольський людські права і багатокультурність, і не здивувався, коли його згодом уряд назначив канадським представником до Комітету людських прав при ООН.

На другий день Оля забирає нас на летовище і ми летимо на Ванкувер, на побережжі Тихого океану. Куди доля не закине українців? Там теж є клуб, невеликий, але активний, і з добрим проводом, на який орієнтуються всі інші клуби в Британській Колумбії. Літак сідає легенько, як пташка, день погідний і теплий (Ванкувер!), на летовищі зустрічає нас усміхнений президент клубу п. Іван Сташук. Їдемо до Ірпорт Інн де жде на нас п. Роман Герчак, а тоді їдемо на зустріч із провінційним послом Роджерс-ом. Говоримо про різні українські справи, посол вдає зацікавленість, але я “читаю” його без труднощів, і “звертаю” на канадські теми. Посол оживає, репортер із “Ванкувер сан” також. З

людьми треба завжди знайти точку спільного зацікавлення, а тоді щойно говорити. Ми ж говорили про політику, а що ж може бути більш цікавим? Вечером збори в “Українському домі”, бл. 80 осіб. Роздаємо брошуру про КІУС і КФУС, залучуємо прожектор. Ще на початку лютого п. Ігор Бардин прислав мені з Торонта великого формату ілюстровану брошуру про КІУС, приготовану під проводом пп. С. Фроляка і Л. Таского в Торонті, яка розказує про Інститут, його пляни, як і Фундацію. Людям треба щось дати в руки, а то послухають і забудуть. Під кінець лютого наші колеги в Торонті przygotowили теж короткий фільм про КІУС і Фундацію, і ми в нашій поїзді теж ним користувалися. Говоримо, в'яснюємо, народ ставить питання, з яких видно, що є поважна кількість зацікавлених, які допоможуть. По зборах ідемо до гостинної хати подружжя Романа і Тереси Герчаків на перекуску, а там, знову до готелю. На другий день йдемо до церкви, знову до Герчаків, звідкіля, пообідавши, на леговище. Приїздимо, а літак вже в русі, стукаємо у вікно, подаємо знаки, що спізнилися, і добродушний летун впускає нас. Ще трошки, і були б пішли наші пляни у шкереберть.

Висідаємо з літака, підходить до нас п. Едвард Малащук і везе прямо на збори, цим разом в залі під українською православною церквою в Кіловні. Люди, в числі яких 60 осіб, це властиво громада Кіловни, а не клуб, в стислому того слова значенні. Розмовляємо, як з давно небаченими рідними. В маленьких осередках мало знають про те, що діється в ширшій українській громаді, але багато більше інтересуються, спрагнені новин. Питанням немає кінця, а тут – треба їхати далі, до Вернону, 35 миль від Кіловни, де маємо вечірні збори, на які теж прийшло близько 60 осіб, на чолі з оо. Морозом і Мельничуком. У Верноні вже збори в Українському католицькому центрі. Президента немає, виїхав, провадять зборами пп. Остафійчук і Петрик. Тут вже атмосфера інакша, бо п. Петрик вповні поінформований, знає, що діється. Представляючи нас, говорить про Український Інститут в Гарварді, потребу праці, пожертв і зв'язків. Гостям промовцям завжди легше говорити після такого “вступу” і ми з Тарнопольським говоримо знову. І роздаємо брошуру, і показуємо фільм. Але публіка – старшого віку, тому достосовуємо наші слова до слухачів, звертаємо увагу на посмертні записи, хоча знаємо, що наш народ ще до того не звик і лишає родині, часто далекій, чи треба чи не треба, замість записати до анналів історії за добре діло своє ім'я. Переночувавши у Верноні, ми 7 березня в понеділок, в обідню пору, через Кіловну відлетіли до Кемлупс, ще одне українське поселення серед гір, в долині Окенаган. В Кемлупс зустрічає нас президент п. Кен Савка, з пп. Федораком і Новосадам. Беруть нас на вечерю, а тоді на збори. Людей біля 40, в просторій спільній залі. Володимир починає зі жарта по українському, а

говорить по англійському, а я навпаки їх цікавить, як живуть українці в інших провінціях, але місцеві справи абсорбують всю їхню енергію. Активних багато немає, а ті, що є, скрізь “тягнуть”. Байдужість до громадського життя – застрашаюча скрізь, тільки що в малих місцях, де всі себе знають, вона більш видна. Стараємося влити трохи віри, додати надії. На другий день встаємо рано, йдемо з пп. Федораком і Новосадам на снідання, а тоді – їдемо на леговище, і до Калгарі.

Калгарі, фінансова і оливна столиця Альберти, якомсь не має щастя з клюбом УПіП. Чому, тяжко сказати, але мабуть тому, що немає там “ядра”, тобто кількох відданих одиниць, які б взяли собі за пункт амбіції оживити клюб. А це жалко, бо громада українська в Калгарі не така то мала, і багато в ній і професіоналістів, і підприємців. Заїхавши до готелю, ми стали чекати на збори, точніше – вечерю. Як родина, засідаємо кругом кількох столів – всього нас 22 – і більше розмовляємо, як відбуваємо збори. Отець Ткачук говорить про “ціль” в житті людини. Та чи лише людини? Теж підприємства, професій, спільноти. Добре говорить. І ми говоримо, але слова падають без справжнього відгону, хоча не на камінь, то на дерево. Що нам гостинність і цивілізована поведінка, коли не бачити заінтересування дорогими нам справами? У вівторок раненько ми з Тарнопольським тепло розпрацалися: я полетів на Едмонтон, а він на Ріджайну, де вже мав промовляти з п. М. Мартинюком. Далі д-р В. Тарнопольський говорив: в Оттаві з Б. Боцюрковим, у Віндзорі з Ю. Луцьким, в Сен Кетринс із Д. Струком, а в Гамільтоні з П. Потічним. Закінчу цей розділ короткою згадкою, про що ми з Тарнопольським скрізь говорили. Отож, я говорив: про КІУС, КФУС, двомовне шкільництво, політику. Казав, що нас мало, що ми розсіяні, що ми “позаді”, і йдемо за матеріальними здобутками, забуваючи про все інше. А тоді говорив про ціль: зберегти нашу національність в Канаді, нашу культуру, наші церкви, через впливи в науці, політиці, культурі, індустрії, через концентрацію всіх наших ресурсів. А при тім наводив приклади: розказував, як будувалася Геритидж траст компанія, як пп. Кубійович-Фіголь роблять ЕУ. “Якщо не я – то хто?”, і т. д., мовляв, все залежить від людей, від нас самих. І закінчував своїм пляном.

Зате проф. Тарнопольський чудово говорив про людські права, про “рівність” і “гідність” українців в Канаді, про “двомовність” і “багато культурність”, про те, що називається “культурою” і “наукою”. А зокрема добре говорив про “творчих людей”, артистів, мистців, дослідників, письменників, мислителів, без яких наша культура готова стати “музейною культурою” і остаточно – завмерти. Розказуючи про КІУС, Тарнопольський ширше зупинявся над “найбільшим проектом КФУС”, азбучною ЕУ англійською мовою, яка коштуватиме 1

мільйон, щоб тільки її опублікувати, але яка одинока покаже нашим співгромадянам, з якого ми роду і народу, яка висока наша тисячелітня культура, які чудові наші традиції. Під кінець проф. Тарнопольський, як президент КФУС, зворушливо закликав до жертвенности, звертаючи увагу на наш добробут і свободу, і цитуючи Мойсея Бен Маймоніда: “Якщо не я – то хто? Якщо не тепер – то коли? А якщо я тільки для себе – то навіщо я?”.

17. Едмонтонська кампанія.

На IV конвенції ФКУПіП, яка відбулася в днях 20-23 травня 1977 р. в Гаят Рідженсі готелі в Торонті вибрано третю з черги управу КФУС в такому складі: проф. В. Тарнопольський – попередній президент, д-р О. Рудзік – президент, адв. С. Фроляк – заступник, проф. Ю. Луцький – секретар, адв. Ю. Струк – скарбник. До дирекції вибрано: з Альберти – д-ра М. Лупула, проф-а І. Л. Рудницького, д-ра О. Талпаша і П. Саварина; з Бр. Колумбії – Івана Сташука та Романа Герчака; з Манітоби – І. Карасевича (мол.), д-ра Л. Мелоського і В. Вербинюка; з Онтарія – Е. Гуцуляка, В. Касурак і Є. Зараску; з Квебеку – проф-а Я. Келебая, а зі Саскачевану – Ю. Фотія та М. Мартинюка. Два роки минуло від заїнкорпорування Фундації, добігав рік від постановня Інституту, проф. Тарнопольський відвідав більшість клубів – а збіркові кампанії якимось не починалися. Одна річ говорити, а друга робити, тому під кінець конвенції я забрав слово на тему “теорії і практики”, заохочуючи клуби творити збіркові комітети. “Форум” мій був: управи Федерації, Фундації, КІУСу і поодиноких клубів. “Комітет повинен складатися з ентузіастів, або зі всіх попередніх президентів клубів, або з управи клубу. “Магія” діє, коли комітет “ставить гроші на стіл”. Збірка не повинна тривати задовго. План мусить бути якнайдетальніший, скільки, хто, коли, як. Конечно докладно вияснити “ціль” кампанії, і т. д.” – говорив я, а братія сиділа і дивилася на годинники. Це вже був останній день, люди думали про виїзд, а я говорив про гроші. Але – я говорив, бо хтось мусить завжди говорити, та й завжди хтось – слухає! І справді: листом із 5 липня 1977 р. д-р Рудзік повідомив мене, що адв. Євген Зараска очолює збіркову акцію в Торонті, а й в Едмонтоні 6 липня 1977 р. відбулися перші сходи збіркового комітету під проводом адв. Р. Садовника.

На сходи едм. комітету я прийшов, щоби пояснити план збірки, але застряг, і вже на других сходах мене вибрали скарбником, то ж про едм. кампанію писатиму з власного досвіду. Писатиму теж з приємністю, бо комітет до трьох років осягнув свою ціль: 200 тисяч. До комітету ввійшла ціла управа едм. клубу і кількох охотників, в числі 20 осіб: Р. Садовник, д-р М. Лупул, д-р О. Талпаш, Л. Пастушенко, О.

Мулька, В. Костащ, д-р Д. Крептул, П. Саварин, Л. Цимбалістий, д-р Р. Кларк, Я. Скрипник, П. Шевчук, Я. Росляк, В. Підручний, Л. Дікур, Д. Маковський, І. Брода, О. Дедів і О. Юсипчук. Вже на перших сходинках 6 липня вибрано управу, в складі: Р. Садовник – голова, д-р Р. Кларк – заступник і д-р О. Талпаш – секретар. 20 липня я дійшов до управи як скарбник. На тих же перших сходинках ми усталили календарець сходинок, раз, а то й два рази в місяць, а я представив план кампанії і обіцяв намітити листа до членства клубу, з порадами, як збирати. Д-р Р. Лупул дістав завдання приготувати “факти” (інформації) про КІУС і КФУС, і “що зможе робити Фондація, а не зможе робити Інститут”. До двох тижнів кожний член комітету вибрав або дістав адреси 15 членів клубу, запало рішення, щоби не брати менше сотні доларів (“доларами 200 тисяч не зберемо”) і схвалено мого листа. Після редакції мого листа д-ром Лупулом і перекладом його на українську мову д-ром Горняткевичем, він пішов до всього членства 17 серпня 1977 р.

Листи з проханням на щось дати – приходять поштою кожного дня, і більшість з них опиняється в коші на сміття. Неможливо завжди і на все давати. Лист, який я намітив до нашого членства, був поважним листом. Не буду наводити його “вербатім”, але подам з нього дещо для твоєї, читачу, інформації. Починався він двома питаннями: скільки з нас кеди небудь застановилося і вираховувало, яке наше майно, і скільки з нас дає 10% свого річного доходу на харитативні цілі, як це роблять мормони? Потім лист подавав статистичні дані, скільки людей вмирає без заповіту і як мало людей в своїх заповітах лишає будь-що на громадські цілі. “Вимагаємо свободи, рівності і респекту, але чи коли подумали ми, що пошана до кожного з нас особисто, неможлива без пошани до цілої нашої спільноти в першу чергу?” Далі лист згадував, що завдяки нашому клубові/Федерації ми маємо двомовне шкільництво, КІУС, КФУС і Село УКС, на які уряд дає величезні гроші. “А що ми даємо?” “Згідно зі статистикою, лише 7% наших професіоналістів і підприємців підтримують громадські цілі”. “То ж чи не думаєте, що вже час змінити цю ситуацію?” Далі лист подавав про рішення Федерації зібрати на КФУС 1 мільйон, про поїздку проф. Тарнопольського по клубах, щоби вияснити наші цілі, і про те, скільки де треба би дістати, щоби той мільйон зібрати, тобто – про план збірки. “Простудіюйте цей план і виберіть собі відповідне місце, але місце горде, місце, яке б свідчило про Вашу любов до рідного і Вашу тривогу за його майбутнє” – закликав лист, пригадуючи, що “два рази стільки дає той, хто скоро дає”. “Ціла Канада глядить на наш клуб, де ця акція мала свій початок... Докажімо, що немає прірви між нашими словами і нашими вчинками... Пам’ятаймо, що сказав великий єврейський філософ “якщо не я, то хто”. Кінчався лист проханням прочитати “факти”

про КІУС і КФУС, а зокрема – що зможе робити КФУС, якщо матиме гроші.

Не буду тут подавати фактів про КІУС і КФУС, бо читач вже їх знає з попередніх розділів, але наведу, що “зможе робити КФУС”. Ось що: а) На спілку з університетами найняти викладачів українських предметів, на перший рік навчання, б) допомогти університетським бібліотекам набути українські книжки для українців студентів, в) опублікувати каталоги українських книжкових фондів по різних українських і неукраїнських інституціях, центрах і бібліотеках, включно із Конгресовою бібліотекою, публічною бібліотекою Нью Йорку і т. д., закупляти рідкісні цінні колекції документів, книг і манускриптів на українські теми, д) діставати всякі урядові гренти на українську науку, зокрема коли уряд вимагає “мечінг”, е) опублікувати 4-томову азбучну ЕУ англійською мовою, є) випустити серію фільмів на тему української культури і науки, типу фільму “Писанка” Новицького, ж) піддержувати українську науку взагалі. Ось які приклади навів д-р Лупул кілька років тому, з яких один вже ралізується: цеї весни 1 том А ЕУ 2 піде до друку, а публікація А ЕУ 2 – далі буде першим і найбільшим проєктом КФУС. Є надія вже й започаткувати серію фільмів з української культури, а зокрема почати давати “премії” за визначні твори з української літератури чи науки.

В моїх сугестіях для “збірщиків я подавав конкретні натяки чи поради, як збирати гроші, що робити, а що не робити, і чому ні, але тут немає на те місця. Вони були конечні, однак успіх часто залежить від духової настанови людини. Найтяжче перемогти самого себе, зокрема коли йдеться про гроші, про те дати чи не дати. Що мої принципи були правильні, хай засвідчить той факт, що вже на наших других сходинах я занотував 6 тисяч, в більшості від збірщиків. До речі, листом із 15 липня я дав знати д-рові Рудзікові, що Едмонтон починає збірку, а д-р Рудзік своїм листом із 27 липня просив інформацій про збіркову акцію в Альберті взагалі, і щоб привезти “вислід” збірки на річні збори Дирекції Фундації, намічені на жовтень 1977 р. 7 вересня 1977 р., вслід за листом від збіркового комітету, я почав писати до людей на “моїй листі” особисті листи: треба було кожного місяця звітувати, а народ з датками не спішився. Все ж таки, фінансовий звіт скарбника КФУС, п. Ю. Струка, на 30 вересня 1977 р. виказав \$ 25,248.33 з датків, \$ 1,579.55 з відсотків і \$ 76,710.00 від уряду Онтарія, т. зв. “Вінтаріо грент”. Всі ці гроші були з Торонта, або в більшості з Торонта, бо нпр. едм. комітет до того часу тільки звітував, скільки зібрано, але грошей ще не пересилавав. Треба було залізної послідовності і дисципліни, щоби дотриматись наміченого календарця сходин збіркового комітету, і якби не наперед намічений план і характер управи, нічого з кампанії було б не

вийшло. На щастя, був план і були люди, і була ціль, хоча мало коли було на сходинах більше, як 12/13 членів. Тільки на одних сходинах, 28 грудня 1977 р., не було кворуму, і сходуни не відбулися.

Д-р Роберт Кларк, заступник, почав вести сходуни із 21 вересня 1977 р., хоча формально став на чолі збіркового комітету щойно 27 жовтня. Ростик Садовник перейшов тоді на позицію його заступника. Не кожний може бути провідником у збірковій кампанії. А зокрема не всякий надається до адміністрації. Д-р Кларк – вроджений адміністратор. В моїй картотеці гора листів, протоколів, закликів, пригадок, і всі вони виходили зпід руки д-ра Кларка нормальним порядком. Таким, як д-р Кларк, можна давати адмініструвати імперію, така в них вироблена “рутина”. Працювати з ним на цім комітеті для мене було задоволення і приємність, так що коли згодом мені прийшлося очолити КФУС, я не мав найменшого сумніву, кого попросити на секретаря. До 8-ми місяців ми мали 11 сходин комітету, кожні зпрограмою, кожні з протоколом, кожні з повідомленням, з регулярним висиланням всіх протоколів до д-ра Рудзика в Торонті, президента КФУС. Як скарбник, я теж не спав: моїм завданням було постійно занотовувати всі датки, виписувати посвідки, звітувати на сходинах, рахувати й перераховувати, а при тому теж збирати. Треба було й посилати звіти до скарбника в Торонті, давати до “Кларіона”, звітувати на сходинах клубу, робити виставки жертводавців.

До людей на моїй листі я звичайно писав особисті листи, а що на першого листа мало хто реагує, то я писав принаймні два до одної особи, а то й три, заки “дав спокій”. Деякі люди, навіть приятелі, не мають навіть настільки чемности, щоби відгукнутися, так чи інакше, і їх тоді треба забути, і йти далі. Як правило, треба постукати в четверо дверей, щоби одні відчинилися, що я знав, але моїх колеґ треба було виховувати і вчити, щоби не згубили надії. Що за досвід! Чотири місяці пізніше, навіть 7 із нашого комітету ще не були здобулися на відвагу, щоби щось дати, то ж як йти до других? Була навіть дискусія, чи подавати виказ датків в “Кларі оні”. А скільки забави ми мали з обіцянками (pledges) на письмі. В першу чергу народ зі засади не хоче зобов’язуватися і що небудь підписувати, а навіть коли підпише, то це ще не значить, що і коли дасть. Понад рік ми мали більше обіцяних грошей, як готівки: 30 серпня 1978 р. я виказав \$ 52,700.00 готівкою, а \$ 57,900.00 обіцянками, і щойно на 14 грудня 1978 р. я позвітував на сходинах, що є \$ 80,700.00 готівки, а тільки \$ 42,300.00 обіцянками. На початку обіцянки переважали вп’ятеро, нпр., 5 жовтня 1977 р. було тільки \$ 11,000.00 готівкою, а \$ 55,250.00 обіцянками, але ми раділи й обіцянкам, хоча я завжди казав: “беріть сотку готівкою ВЖЕ, замість дві сотки обіцянкою пізніше”. Немає нічого крихкішого за обіцянку.

11 листопада 1977 р. я звітував до Торонта, що маємо \$ 20,870.00 готівкою, а \$ 61,530.00 обіцянками, але вже 11 січня 1978 р., на 10 сходах комітету, було готівкою \$ 44,425.00, а обіцянками \$ 61,775.00. Значний поступ. На січневих сходах однак п. Левко Дікур відійшов із комітету на власне бажання, а п. Ігор Брода відійшов, бо виїхав до Оттави, на асистента Міністра багатокультурності Н. Кафіка. Комітет працював далі в числі 18 осіб, аж доки 14 грудня 1977 р. не дійшла д-р Зеня Гавриш. Комітет працював інтенсивно аж до лютого 1978 р., коли то (23 лютого) відбулися 11-і і останні першої фази нашої збірки сходуни комітету. Далі котилося все вільно без плану, і було б так і котилося мабуть, як би я не написав 15 червня 1978 р. до колеґ пп. Кларка і Лупула листа, пропонуючи “позбирати куски” і взятися до другої фази збірки. І справді, вже 11 червня 1978 р. зібралось нас чотирьох: д-р Кларк, д-р Лупул, інж. Пастушенко (новий президент клубу) і я, щоби зредагувати мною написаного листа і почати другу фазу збірки. 30 серпня 1978 р. наш комітет знову почав свої місячні сходи, а лист до членства пішов з датою 7 вересня 1978 р. Він різнився від першого загального листа до членства тим, що вже подавав суму, яку зібрали, і суму, які обіцяли, та й підписали його новий президент клубу інж. Любко Пастушенко і д-р Роберт Кларк. Коли надходили гроші, я їх звичайно депонував в Геритидж, в Едмонтоні.

16 жовтня 1978 р. я одержав від скарбника КФУС адв. Юрія Струка з Торонта листа – вислати всі зібрані фонди до Торонта. 8 листопада 1978 р. я йому відписав, що не важно, де гроші зложені, якщо вони приносять добрі відсотки, але 10 січня 1979 р. я все одно вислав до Торонта чека на суму \$ 107,023.51. Кажуть вислати – то вишлемо, хоча тепер, коли управа КФУС перебуває в Едмонтоні, ми цього не вимагаємо, і гроші, які були в Торонті, далі є в Торонті, в українських фінансових інституціях. Щоб досягнути половину, перших 100 тисяч, нам довелося ще вислати до всего членства пригадку. Це було в половині грудня 1978 р. Ту пригадку, разом з побажаннями веселих свят, підписав президент клубу. На зборах 14 грудня 1978 р., занотовуючи понад 80 тисяч готівки, я цитував Рабіндраната Тагоре, про якого я почув від Наді Світличної на конгресі СКВУ. Тагоре говорить про дорогу, в яку вибирається група подорожуючих: мовляв, яка то вона зразу широка, але якщо далі йти, як вона звучується, став стежкою, а там й взагалі зникає. А що йти треба далі, то – каже Тагоре: “Тоді йди сам!” “Збирати гроші трудно, але куди трудніше було нашим піонерам в Канаді, як це видно із книжки д-ра Г. Пінюти, а наука – велика річ. Нам треба надолужити понад 80 літ дискримінації, нужди, тяжкого змагу за існування, без планованої науки-дослідів” – говорив я моїм добрим колеґам, які й так те все знали, для захооти.

В 1978 році наш комітет перевів два, я б сказав, “експерименти”, які варто зареєструвати в “книзі досвідів”. А було це так. Одного дня літом 1978 р. наша добра сусідка п-і Кучер принесла мені чека на \$ 1,000.00 і листа. Я з нею часто говорив про різні громадські справи, в тому про Інститут і Фундацію, але за грошами до неї не звертався. Тому її даток був для мене приємною несподіванкою. Ще більшою однак несподіванкою був її лист, якого наведу вповні:

“Я, свідома великих фінансових потреб Інституту, для широко розгорнутих студійних програм, складаю дрібну вдовину пожертву, \$ 1,000.00, в пам’ять мого дорогого чоловіка д-ра медицини Стефана Кучера, котрий відійшов у вічність 1955 р. З того місяця закликаю всіх українських жінок, котрі стали вдовами, щоби в пам’ять своїх покійних чоловіків, по спроможности, зложили пожертву на Фундацію українських студій. Даймо всі, одне одного закликаймо, поможім нашим вченим великим людям, котрі не жалують свого часу, ні здоров’я, продовжувати їхню працю для українського народу і грядучих поколінь, а тим самим винесемо наші імена на видне місце, щоби добре бачили всі українці і пішли нашими слідами. Я вдоволена і щаслива, що мала можливість дати пожертву, бо добрий Господь мені по міг, дав мені дар любови до українського народного мистецтва. Ще з дитинства любила вишивати, вишивала ціле своє довге життя, ще те роблю, і других вчу. Мала я ляльки, любила їх, ті свої мовчазні діти, шила, вишивала, прибирала у найкращі одяги. Така забава тривала довгий час. Вкінці я постановила їх продати. Було 20 ляльок і всі пішли до українського музею, мають чудове приміщення у великій шклянній габлоті, де стоять слухняно і чудуються своїми великими синіми очима. Из продажі цих ляльок маю можливість сповнити мій громадський обов’язок. На тім кінчу, а збірковому комітетові бажаю успіху у збільшенні фондів. Остаю з пошаною – Антонія Кучер, Едмонтон.”

Цей лист навів мене на думку: а чому б не поспробувати звернутися до вдів наших, з клубу, колишніх членів, щоби вони дали дещо в пам’ять своїх чоловіків? Зокрема, багатих вдів, вдів мільонерів чи майже мільонерів? Задумали, зробили. Я написав відповідного листа, Манолій поправив, додав до нього кілька публікацій Інституту факти про Інститут і Фундацію, і лист пішов... до десяти вдів, здається. “Немає сумніву, що Ви знаєте, що Ваш покійний чоловік, аж до своєї несподіваної смерти, був членом нашого клубу. Коли б він був живим сьогодні, ми є певні, що він був би одним із перших жертводавців на цей важний проект, але з конечности наше прохання мусить тепер йти до Вас, щоби Ви дали в його ім’я і замість нього”, писалося між іншим у нашому листі, за підписами д-ра Кларка, д-ра Лупула, інж.

Пастушенка і моїм. Але, що гадаєте, прийшла яка поважніша сума? Ніяк ні. Тільки дві вдови відгукнулися, по сотні-дві, і то ті, порівняльно, “найбідніші”. Раз чоловік помер, виходить, то забудь про те, щоби вдова щось дала в пам’ять чоловіка, навіть коли той чоловік лишив їй “грубі гроші”, навіть коли звертається товариство, до якого її чоловік належав, і ціль благородна. Чи з цього можна витягнути висновок, що жінки скупіші за чоловіків і по їх смерті не мають до них завеликої пошани, тяжко сказати, але факти є факти. Тому тепер, коли мені деякі кажуть: я сказав своїй жінці, щоби по моїй смерті за мене дала”, я ясно і виразно кажу – “не вірю”, і прохаю дати за життя, хіба що зроблять це “на письмі”, тобто заповітом.

А щодо заповітів, то мій особистий досвід ніяк не кращий. Рідко хто, роблячи заповіт, лишає щось на громадські цілі, один на сто, менше-більше, і то навіть тоді, коли не має дітей. Лишає майно на дальшу родину. А що би то можна було зробити, якби так бодай що друга-третя особа лишала десятину свого майна на суспільні потреби! Який тривалий пам’ятник був би це для них і яка користь для спільноти! Та й кривди дітям не було б звичайно, ні вдовам чи вдівцям, в більшості випадків. “В цьому світі нас збагачує не те, що зберігаємо, а те, що роздаємо”, писав колись Генрі Вард Бічер, зокрема коли йдеться про спільноту. Що з того, що українська спільнота має вже яку сотню мільйонерів, коли на свою спільноту вони не дають ні цента? Треба бути багатим духом, а не тільки кишенею, щоби давати. Мало того: дають звичайно ті, що хочуть дати, які розуміють, які цінять все, що рідне, які ВІРЯТЬ, а не ті, які мають. Що “добрий Бог мені поміг”, як писала п-і Кучер, багато людей забуває, а про євангельську чесноту “давай так, щоби не знала лівиця, що дає правиця”, немає що навіть згадувати. То ж як дивуватися, що досі не маємо власної держави, що нас поневолюють? Державу мають тільки ті, які для своєї спільноти готові жертвувати не лише гроші, але й життя, а ми ще наразі, на жаль, не доросли до стадії, щоби жертвувати гроші.

Другий експеримент теж цікавий і повчаючий. Як відомо, в піонерські часи, остоею нашого народу в Канаді були учителі і всякі інші професіоналісти, чи просто грамотні люди. То вони, по праці, вели наші організації, рідні школи, будували церкви, народні доми, і т. д. А які концерти уряджували, вистави, які збірки переводили на народні цілі! То ж задумав я під кінець 1978 року зібрати яку тисячу адрес різних українських професіоналістів – учителів, лікарів, інженерів, архитектів, аптекарів і т. п. – і вислати до них листа, з проханням дати дещо на КФУС. І знову, листа я виготовив поважного, на дві сторінки, д-р Лупул зредугував його, і лист пішов 1 березня 1979 р. до понад тисячі осіб, точніше – до 1,477. Цілу суботу сиділо нас щось се-

меро підписувати листи, адресувати їх, вкладати всякі інформаційні матеріали до коверт. Понад \$ 700.00 винесли кошти тих листів. Чекаємо тиждень, другий, чекаємо місяць – прийшло кілька відповідей (на пальцях одної руки порахувати можна), а від решти, ні ду-ду. Що їм рідна спільнота, коли вони мають дослівно все, чого душа забажає? “Цей лист буде Вам несподіванкою, бо ж Ви, mimo всего, не належите до КУПіП. Але ми саме тому його до Вас і шлемо. Якщо Ви не можете належати, чи не бажаєте записатися до клубу, ще не значить, що Ви не належите до української спільноти Едмонтону... Завелика частина нашої спільноти виказує безкорійну ментальність, так би мовити, є людьми “без адреси”, безцільного способу життя... Чи ж справжня міра людини не виходить поза речі матеріальні, не сягає до служби своїй спільноті?... Хто, як не українські канадці, підтримає українські справи?” – писалося в листі, разом із інформаціями про КІУС, КФУС, наші пляни і збірку, але – все дарма. На понад тисячу – відгукнулося кількоро.

І знову, які висновки можна би витягнути із цього випадку? На мою думку, з цього випадку можна би витягнути два головні висновки. Перший висновок: що минулися часи, коли диплом морально зобов’язував людину до служби своїй спільноті, щоби бодай віддячитися їй за легший кусок хліба, а давав вступ до інтелігенції, до еліти, і проводу у спільноті. Теперішні професіоналісти і підприємці, точніше – велика більшість їх, це тільки високоплатні грошери, які лише дбають за власні інтереси, своє особисте добро, і спільнота повинна подумати, чи давати їм свою підтримку. Бо яке моральне право має людина на підтримку, яка ніде не належить, на ніщо не дає, не має найменших зв’язків зі своєю рідною спільнотою? Чи шанувати її лише за те, що має диплом і заробляє добрі гроші? Другий висновок: мені здається, що мабуть треба буде знову якоїсь великої катастрофи, щоби люди отямилися, і почали наново бути “людьми”. Добробут засліплює, матеріалізм вбиває в людині людські почування, і вона забуває не тільки про Бога, якого не видно, але й про свого брата-сестру, яких бачить. Бог дає, вони приймають, але не діляться з ніким. Беруть, але не дають. Згідно зі статистикою, 6% людства на нашій американській континенті користується половиною ресурсів світу, і живе в середньому 70 літ, забуваючи більшість, 94% людства, що живе бідно і доживає тільки 40 літ. Як довго такий стан може чи буде тривати? Звичайні слова таких не зворушують, на питання “якщо не я?”, такі не відповідають, і над ним не застановляються, а у висліді – весь тягар філантропії паде на приблизно 7% жертвенних професіоналістів і підприємців, а їх спільнота, замість розвиватися, корчиться. Тільки ті, які кудись належать, ще дають, і їм належить пошана.

Ті, які нікуди не належать, на ніщо й не дають, і спільнота повинна це знати і робити відповідний висновок. Іншими словами, спільнота не має найменшого обов'язку шанувати вчених заможних скупарів, не то що їх підтримувати, бо вони не продержуються основного правила, “свій до свого по своє”.

18. Останній кілометр дороги завжди найдовший.

Чим ближче до мети, тим тяжче йти. Тоді йдуть тільки ті, які вірять. На початку 1979 р. з нашого комітету вибув Ярको Скрипник, але разом з новою управою клубу прийшли Микола Жуківський, Володимир Кудрик (з Торонта), Любка Маркевич і згадана д-р Зеня Гавриш. Також повернувся Ігор Брода. Це був рік, коли Едмонтон готувався до конвенції Федерації КУПіП і наш комітет напружив всі свої сили, щоби закінчити збірку до травня, тобто до конвенції. На загальних зборах клубу, здаючи звіт зі збіркової кампанії, я говорив:

“...Понад \$ 110,000.00 готівки і понад \$ 30,000.00 обіцянками. Половина членства дала, половина ще не дала. 70% нашої запланованої суми, якщо обіцянки прийдуть, в що я не сумніваюся, зібрано. Потрібно ще біля \$ 65,000.00, а є на те всього яких три місяці. Чи потрафимо зібрати? Погляньте на листи і подумайте, прошу. Зокрема прошу подумати всіх тих, які нічого не дали; менше тих, які дуже мало дали. Чи сума, яку Ви дали, є справжньою мірою Вашої жертвенності, Вашої ідейності, Вашого розуміння потреб нашої спільноти і Вашої спроможності дати? ...Як зібрати ще яких \$ 65,000.00? Бо що зібрати треба, бо що зібрати є справою честі нашого клубу, я не сумніваюся. Чейже за неповні 4 місяці з'їдеться до нас ціла українська Канада. Як гарно було би могли виступити перед усіма і сказати: Едмонтон обіцяв зібрати на Фундацію \$ 200,000.00, і зібрав”, і т. п.

1-го березня 1979 р. д-р Р. Кларк написав листа до всіх нових членів клубу, 16 березня т. р. написали листа до всіх членів клубу пп. Василь Підручний, голова клубу і д-р Р. Кларк, а 5 квітня 1979 р. д-р Р. Кларк написав листа до всіх членів нашого комітету. Всі листи зводилися до того, щоби членство перед конвенцією потиснуло і скінчило збірку. Але все то – не допомогло. Все, що прийшло, то кілька додаткових тисяч. В березні чи квітні люди платять податки і розставатися з грошами трудно. Мало того, навіть наш комітет охолов, так що після сходу 3-го квітня 1979 р., ми зібралися на чергові сходи щойно 30 серпня, та й то яка половина з нас. Сходи 3-го квітня були зокрема мінорні, бо я зголосив, що на наше звернення до 1,477 осіб відгукнулося тільки дві особи і нам навіть не повернулися кошти кореспонден-

ції. Більшість вважала, що збірку треба закінчити 15 травня, а решту фондів збирати в якийсь інший спосіб. Чимало з нас заявило, що хотіли б вийти з комітету.

Коли на сходинах 30 серпня прийшло нас всього яка половина тих, що звичайно приходили, наш голова д-р Кларк 24 вересня 1979 р. пише листа: “Я знаю, що деякі з Вас здригаються, коли дістають листа в по-вище згаданій справі. Це ж бо значить, що треба ще більше дати часу, праці і відданості на справу, яка вже забрала два роки. І мені неприємно до Вас звертатися знову. Але – ми мусимо скінчити нашу працю, бо ми ще не дійшли до цілі. Голова клубу і голова Фундації вважають, що ми повинні діло закінчити. І я погоджуюся. Збори комітету відбудуться ...в четвер, 18 жовтня, 1979 р. о 7:30. Ми заслухаємо звіт скарбника”. і т. д. Я теж використав нагоду і заговорив про Фундацію, коли мене попрошено скласти привіт на бенкеті клубу 13 жовтня 1979 р.:

“...Людина живе в трьох вимірах: минулим, теперішнім і майбутнім. Базуючись на минулім, змагаючись за теперішнє, ми ніколи не сміємо забувати за майбутнє і дбати про те, щоби нашим нащадкам залишити нашу українську мову, культуру, традиції і віру. КФУС має за ціль дати нашим нащадкам наукові джерела до пізнання тої нашої мови, культури, традицій і віри, і кожний долар вложений у Фундацію, приносить відсотки довго після того як нас не стане. Вклад у Фундацію – це вклад у скарбницю, з якої наші нащадки, хочеться вірити, будуть черпати вічно. Акція буде продовжуватися. Незабаром члени комітету звернуться до Вас знову, чи вперше: будьте щедрі! Не будьте скупі, не будьте матеріалісти. Спільнота не багатіє особистим багатством своїх членів, а пожертвами, які вони складають на потреби спільноти”.

На 17-тих сходах комітету 18 жовтня 1979 р. я зголосив готівкою \$ 126,700.00, а обіцянками \$ 26,550.00, разом \$ 153,250.00 тобто 75% успіх. І запропонував дальші листи до членства: до тих, що обіцяли, до тих, що нічого не дали, і до окремих осіб з української спільноти Едмонтону. Але деякі з нас просили відпустити їх з комітету, то ж д-р Кларк 22 жовтня написав листа, щоби ті, які думають далі працювати, дали йому знати. 25 жовтня пішов теж новий лист до членства, з проханням не забути про Фундацію. Охочих залишитися в комітеті було нас половина: Талпаш, Лупул, Жуківський, Врода, Маркевич, Пастушенко, Маковський, Кларк і я. На листа д-ра Кларка до голови клубу Р. Садовника додати до комітету з управи клубу прийшла відмовна відповідь, але на початку 1980 р. зголосилася Аннамарія Дікур, так що наш комітет на 1980 рік мав 10 членів, \$ 147,000.00 готівки і \$ 19,000.00 обіцянками. Близько до цілі, і як далеко.

Коли на сходинах 21 травня показалося, що збірка не поступає вперед, я запропонував, щоби члени комітету стягнули до своїх приятелів і знайомих, чи з клубу чи зпоза клубу, листом, як і особисто. Я не знаю, чи всі члени комітету це зробили, але знаю, що д-р Лупул на 15 листів до своїх приятелів і знайомих не одержав ні одної відповіді і був дуже огірчений, а писати другого листа чи телефонувати не хотів. Я теж написав біля 30 листів, але, не одержавши багато відповідей, не розчарувався, а став телефонувати і контактувати з людьми особисто. У висліді я одержав нових \$ 20,000.00 обіцянками, але готівку – під кінець року. Мої приятелі і знайомі виявилися багато кращими, бо я завжди кажу: приятелі, це ті, які людині приходять у потребі з поміччю, а не ті, які масні лише на слова. Дай їм, Боже, здоров'я за те. І хай Бог їх нагородить вдесятеро. Літо прийшло, і – пішло, але коли ми зійшлися на чергові сходи, наша готівка збільшилася на яких \$ 25,000.00, з тим, що Любко Маркевич дістав \$ 20,000.00 від п. Івана Боруха. Радість була велика: ми осягнули 85% готівкою. Пам'ятаючи свої обіцянки, на сходинах 6 листопада 1980 р. я запросив комітет на половину грудня до нас додому “на вечірку/гостину”, відсвяткувати успішне закінчення збіркової кампанії. Скарбник Фундації, п. Левко Ковалик, зголосився поділитися зі мною коштами, та й взагалі “добити \$ 200,000.00”. І так й було. 14 грудня 1980 р. гостина у нас вдома відбулася “на славу”. Левко Ковалик “накрив” 200 тисяч своїм чеком, а Андрій і Гануся Семотюки своєю тисячею – зав'язали квітку. Мало того, до кінця року ще прийшло (я зібрав в більшості) яких \$ 10,000.00, так що наша кампанія закінчилася на \$ 211,960.00. Не буду тут розказувати, скільки радості, та й розчарувань, довелось мені зазнати, так би мовити “на останнім кілометрі”. Головне: ціль ми осягнули і слова додержали. “Вада, дорогий Бруте, не в зорях. Вада у нас самих” – писав колись старий Шекспір, і це свята правда. А ось ті, яким дороге українство не лише на словах, а й на ділі:

Корпорації. По \$ 4,000.00 – РМС Рісорсис Менеджмент (В. Кудрик); по \$ 2,500.00 – Родина Козяків (І. Козяк); по \$ 2,000.00 – Діамант мотель (І. В. Дікур), Українська едмонтонська кредитівка; по \$1,000.00 – Геритидж Траст, Парк Меморіал, Вестмавнт Офіс Фіксчирс (Р. Вест); по \$ 500.00 – Ізі-Он Мфг (Е. Демків), Овкгірст Інвестмент (В. Гись) по \$ 250.00 – Бессі, Шимко і Ко. (Адвокати), Маркет Драгс (Б. Фербей) Овкмонт Інвестмент (В. Гись); по \$ 100.00 – Гавриш Агенція, Мирось Фармасі (Брати Самиці), Орбіт Ко.(М. Свистун); \$ 50.00 – Козуб і Чаглії Агенція. Спадки: \$ 1,000.00 – спадок Миколи Олексійчука; У пам'ять: д-ра Л. Фарини \$ 500.00 – Л. Г. Дікур; \$ 25.00 – Л. і Д. Маркевич. Особі: \$ 21,000.00 – І. Борух; по \$ 10,000.00 – Микола Ганас, Петро Кул; \$ 6,000.00 – Ю. Мулик; \$ 5,500.00 – д-р Богдан Медвідський; по \$

5,000.00 – Петро Р. Олюк, Петро і Оля Саварин; \$ 4,000.00 – д-р Манолій Р. Лупул; по \$ 3,000.00 – Горден Конвей, Лаврентій Г. Дікур, Петро Н. Шевчук, д-р Орест Талпаш; \$ 2,500.00 – суддя Іван Н. Дікур; по \$ 2,000.00 – Григорій Братків, Василь Демчук, д-р Корнель Е. Філіпчук, Петро Гоголь, Михайло Кавулич, д-р Денис Крептул, Николай Охота, д-р Іван Смульський; \$ 1,625.00 – Андрій Р. Базюк; по \$ 1,500.00 – д-р Володимир Р. Кудрик, Василь Підручний, Андрій і Анна Семотюк, В. Стельмащук, Мирослав Ткачук, д-р Марійка і Григорій Якимечко, Микола Жуківський; \$ 1,300.00 – Василь Кунда; \$ 1,200.00 – Роман Березович; \$ 1,100.00 – Ізидор Горецький; по \$ 1,000.00 – В. Байдала, д-р Іван Бачинський, д-р Роберт і Ірена Кларк, Іван В. Дікур, Соломея Дроздовська, о. Євген і Неоніля Дмитрук, Василь і Наталка Духній, Михайло Грушецький, Іван Гуляєць, суддя Петро Грещук, М. А. Гарісон, д-р Зеня Гавриш, Левко Ковалек, Михайло Ковалик, посол Юліян Козяк, Гелена Козир, М. З. Кубрак, Антонія Кучер, Володимир і Анна Маркевич, Любомир Пастушенко, С. Пирч, д-р Іван Лисяк-Рудницький, Ростик Садовник, В. Шевчук, Дмитро Шульган, Петро Сивенький, Кейсі Скакун; \$ 750.00 – д-р П. Козяк; по \$ 600.00 – д-р М. Кушнірук, З. Матишак, д-р Д. Тодосійчук; \$ 550.00 – д-р М. М. Середа; по \$ 500.00 – М. Байрак, Б. Білан, І. Врода, Ю. Черненко, Я. Цвікілевич, Л. Цимбалістий, Л. Дікур, посол В. Дячук, О. Дедів, Є. Дуб, д-р І. Гаук, д-р М. Гулуцан, О. Гураль, А. Головач, М. Гвоздецький, Я. Іванусів, Н. Кіт, д-р О. Король, В. Косташ, І. Кучмак, В. Лазарук, Г.С. Ленард, д-р Й. Лукенчук, Д. Маковський, Л. і Д. Маркевич, д-р А. Мартишок, д-р Б. Михалишин, О. Мулька, Н. Миськів, д-р А. Николин, д-р А. Омельчук, Р. Й. Осташевський, Е. Пяста, З. Прокоп, В. Пристава, Я. Росляк, І. Саварин, В. Середа, В. Скорейко, Д. Сленчко, В. Стельмах, Й. Г. Степа, д-р М. Суховерський, д-р С. Ткачик, Й. Янік, д-р С. Л. Яремчук, Ю. Н. Загарія; по \$ 450.00 – Л. Бартман, В. Довганюк; по \$ 400.00 – М. Козяк, Л. Романчук, М. Свистун, д-р Ф. Юстина; по \$ 350.00 – д-р Ю. Чорнел, В. Саламандик; по \$ 300.00 – Б. Блавацький, д-р Д. Данчук, О. Котишин, А. Лесів, В. і М. Лобай, А. Мельник, д-р П. Роланд, д-р З. Шевців, Т. Слабий, С. Василевський, І. Ворогаок, Б. Яріш; по \$ 250.00 – д-р В. Байрак, О. Іванишин, Б. Фербей, М. Калиновський, С. Кенвей, М. Когут, С. Масло, П. П. Ординець, д-р Р. Остоловський, В. Шимко, Я. Скрипник, д-р В. Снігурович, Т. Сулима, А. Тарнавський, Е. Топольницький, М. Вуйцік, В. Юськів; \$ 225.00 – д-р А. Малицький; по \$ 200.00 – Г. Бачинська, В. Байда, М. Базюк, В. Базюк, д-р А. Боднарчук, І. Богонос, І. Бубель, А. Чарнецький, Ю. Дитиняк, д-р Б. Іванчук, І. Грегори, Ф. Ганочко, М. Гаврилечко, О. Гнатюк, Н. Голийчук, д-р А. Горняткевич, Н. Гриник, В. Гунчак, Е. Кей, д-р Ю. Котович, Н. Крайчий, І. Кривко, О. Лукіянчук, В. Мадай, А. Мандрук, Б. Мельничук, П.

Міссурі, А. Моргард, д-р Г. Мосичук, М. Олексійчук, Є. Олексій, д-р К. Папроський, д-р В. Паранчич, д-р Г. Піставка, Н. Пухкий, М. Проккоп, п-і М. Прокопів, Е. Радомський, О. В. Самиця, Є. Сікора, І. Семков, д-р О. Семчишин, С. Середа, д-р Яр Славутич, д-р М. і Л. Снігурович, М. Стефанів, Н. Сиротюк, Р. Татух, С. Василюшин, Т. Яніс, О. Юсипчук; по \$ 150.00 – п-і Л. Гавреляк, М. Лаврин, Я. Пристаєцький, Н. Пясецький, Г. Топоровський; \$ 140.00 – д-р П. Пухкий; \$ 125.00 – І. Фляк; по \$ 100.00 – Е. Ахтемійчук, О. Аронець, Є. Барабаш, І. Байдужа, Д. Байрак, І. Бенчарський, І. Березовська, Б. Борушак, О. Врода, К. Чернявська, Н. Чумер, І. Давидюк, І. Доросевич, Ю. Дитиняк, Г. Ельков, С. Яременко, Д. Івасюк, А. Федорук, П. Геррик, С. Грох, д-р І. П. Химка, І. Грушка, Я. Єндик, А. Кабунда, В. Кошман, В. Кісіль, А. Кравченко, д-р Л. Ластівка, Ф. Магера, І. Мандрусяк, Ф. Мазепа, П. Мельник, Р. Олексій, Є. Онушко, І. Парубій, д-р Я. Петришин, М. Пилипчан, Г. Порохівник, В. Постойко, Н. Радомський, В. Романюк, В. Саганський, В. Саковський, В. Савчук, П. Симбалюк, П. Шандро, В. Шарек, Ю. Стефаник, Х. Туркевич, С. Вербіцька, Е. Верхомин, Л. Василючук, О. Віндик, Ю. Возняк, А. Вин, М. Зубрицький, А. Зинич; по \$ 50.00 – д-р С. Гавриш, П. Кулій, Я. Ласичук, д-р В. Салижин; по \$ 25.00 – д-р В. Качор, Д. Кравчук; \$ 20.00 – Д. Зіник. 19. Бурхливе Торонто.

Великі міста мають свій окремий характер, стиль, так що до свого зовнішнього вигляду, як і що до свого населення. Ментальність мешканців великих міст зокрема різноманітна, так що мешканцям менших міст часто трудно в ній розібратися взагалі; забагато різних товариств, напрямків, інтересів, а навіть поборюючих себе сил. В цьому сенсі Торонто не виняток, а правило. В українськiм Торонті – а саме про українське Торонто мова – аж кишить від різноманітності: т. зв. новоприбулі і староприбулі, професіоналісти і звичайні робітники, багаті і бідні, католики і православні, не згадуючи вже про політичне зрізничкування. Коли щось робить Торонто, то робить з розмахом та, на жаль, часто понад стан, не звертаючи уваги на практичний вислід, на “жертви”, на потреби цілоти. Хоча що до кількості населення українське Торонто майже таке саме як Вінніпег і Едмонтон воно, на мою думку, й досі “не знайшло себе”, не знає чому і чого хоче, не виловило зі себе одного проводу, не змагає до одної цілі, і діє хаотично, а зокрема – не тягне “в один гуж”. Але повернімося до теми, тобто до КФУС.

Ви вже читали про те, як Едмонтон переводив свою збірково- кампанію на публікацію А ЕУ 2 і зібрав \$ 211,960.00. Дві-третини членства клубу УПіП в Едмонтоні і кілька десятків осіб зпоза клубу, остаточно включилося в акцію, разом 290 жертводавців. А ось вам образ Торонта, яке через перші 4 роки керувало Фундацією:

Зі спадку Осипа і Йосафата Непораних \$ 92,300.00

Зі спадку Михайла Гладія 10,000.00
Вінтаріо грент 76,710.00
На катедру українознавства 18,620.00
65 жертводавців із КУПіП Торонта 52,705.00
Разом \$ 250,335.00

Заки назву жертводавців поіменно, хочу зазначити, що спадок Непораних, \$ 200,000.00 – це досі одна з найбільших пожертв на українські цілі в Канаді. Фундація наразі дістала \$ 92,300.00, але ще має прийти \$ 107,700.00. Відсотки з цього фонду призначені на “стипендії, допомоги, після-докторські студії і дослідні гренти в ділянках політичних студій, економії та споріднених дисциплін”. Хоча спадок записаний на КФУС, розподілом стипендій, допомог і т. д., згідно зі завіщанням, має завідувати КІУС. Завіщання робив адв. Ігор Бардин і йому належить велике признання за добру пораду. З нього повинні брати приклад всі українці адвокати і так, як він, радити нашим людям “записувати” своє майно на речі непроминаємі, на речі вічні, цілі, які служать рідній спільноті довго після того, як їх не стане, а при тим – лишати й свої імена в золотій книзі меценатів української науки і культури. Особисто, я ніколи не забуду захоплення Ігоря Бардина, коли він телефонував мені в тій справі з Торонта до Калгар, де я був якраз на консервативній конвенції. Двісті тисяч, це не тільки великі гроші, але й велика радість серед нас, mimo того, що багатих людей нам не бракує. На жаль, багатство – це ще не шляхетність, не розуміння потреб свого народу. Нерозвинений народ живе наперед особистими цілями, а щойно згодом суспільними, замість навпаки. Одні працюють і жертвують для спільноти лишне майно, а інші тримають його для себе, забуваючи, що все, що маємо, то маємо тільки на життя, на посідання.

62 позиції-пожертви з КУПіП Торонта, на суму \$ 52,705.00 - \$ 18,620.00 були відразу призначені на Катедру українознавства в Торонті, то ж тільки прийшли до Фундації і відразу вийшли – прийшли від наступних:

По \$ 2,000.00 – Дніпро Фюел Ойл Лтд., Острофорт Голдінгс Лтд. (В. Данилів) та Урбан енд кантрі девелопментс Лтд. (теж В. Данилів) \$ 1,100.00 – КУПіП Торонта; по \$ 1,000.00 – Аляска фюел Лтд., Дивізіоніки, Кардинал і син Лтд., Фючерс бейкеріс, Мангвен руфінг Лтд., Кооператива “Плай”, УБА Трейдінг, Українська кредитівка; \$ 500.00 – Трайдент рієл естейт Лтд.; по \$ 400.00 – Інн он дзе парк, Вестсайд сторіс; \$ 250.00 – Блур травел Лтд.; \$ 150.00 – Семчин фудс Лтд.; \$ 100.00 – КУПіП в Тсорнгіл; Особи: \$ 2,245.00 – С. Фроляк; \$ 2,100.00 – Н. Винницький; по \$ 2,000.00 – В. Данилів, д-р О. Рудзік, Є. Зараска; по \$ 1,500.00 – І. Л. Дозорський, д-р Ю. Луцький, Б. Онищук; по \$

1,000.00 – І. Бардин, В. Н. Бодді, Я. Батюк, Н. Дейнега, М. Герус, І. Грегорович, Р. Стоділка, Е. Топорницький, п-і І. Яремко; \$ 700.00 – д-р Н. Борух; \$ 650.00 – о. І. Татарин; по \$ 500.00 – М. Хабурський, Р. Чолкан, О. Джулинський, М. Івасиків, В. Керелюк, Б. Кліш, Р. Климас, д-р М. Кондрацький, Л. Козак, В. Медвідський, С. Рошко, Ю. Струк, д-р В. Тарнопольський, Р. Тицький, М. Вавришин, Д. Задорожний; \$ 400.00 – д-р М. Кушпета; по \$ 300.00 – І. Бабич, Р. Костюк; по \$ 250.00 – д-р Д. Глібович, О. Роско, Л. Залуцький, п-і А. Задорожан; \$ 210.00 – д-р Ю. Даревич; \$ 200.00 – Б. Калимон; по \$ 100.00 – д-р Р. Цурковський, В. Петришин.

Зібрав КУПіП Торонта \$ 250,335.00.

Але, пішло на проєкт книжок проф. Луцького \$ 129,420.00.

Стоїть в банку на стипендії Непораних 92,300.00.

Пішло на Катедру українознавства в Торонті 18,620.00 240,340.00.

На А ЕУ 2 фактично осталося тільки \$ 9,995.00.

Заінтересованим подам, що на проєкт книжок проф. Ю. Луцького пішло \$ 76,710.00, які прийшли на прохання президента Фондації д-р. В. Тарнопольського з Вінтаріо ґренту, як і \$ 52,705.00, які клуб зібрав зі свого членства, разом \$ 129,415.00 – і (різниця \$ 5.00?), а за ці гроші проф. Луцький видав ряд книжок – досі 6, якщо я не помиляюся – zorganizував ряд семінарів і оплатив виставку українських книжок у Франкфурті, Німеччина. Ось назви книжок, які вийшли у цьому проєкті: “Лекції з історії української літератури” Миколи Зерова, “Валітянський збірник”, “Антологія української лірики” Ореста Зілинського, “Юкрениєн фор андерграджуєтс” Данила Г. Струка, “Українські думи” та “Модерн юкрениєн” Асі Гумеської. Мушу тут зазначити, що тільки перша книжка, “Лекції” Зерова, згадує що вона вийшла за допомогою не лише Міністерства культури і розваги провінційного уряду Онтарія, але й Фондації, а інші не згадують. Це, справді, не дуже важно, бо книжки знамениті, але факти є факти. Людям треба знати, звідки гроші прийшли і на що точно пішли, бо інакше шириться недовіра і баламутство..Є велика різниця й в тім, що на чверть мільйона, який придбав КУПіП Торонта, яких 70% прийшло зі спадків і від уряду, а лише яких 30% з пожертв членства клубу чи громадянства Торонта. Математика – не поезія.

20. На кінець, є й Катедра, але...

Я, здається, може й не повинен писати на тему катедри, бо я не все та й не точно, знаю, але не писати не можу, бо Фондація затратила в зв’язку з нею багато часу та енергії. Прошу однак читачів розуміти, що пишу тільки про деталі, мені відомі, та й навітлюю їх з моєї точки зору. Торонтонці, не сумніваюся, мають на все свій погляд, то ж коли

напишуть, хай народ читає й доходить до своїх висновків. Правда ніколи не по одній лише стороні. Я, зрешті, не так збираюся судити, як розуміти, а спільноті погляд збоку завжди повинен бути цікавим.

На конвенції Федерації КУПіП в Торонті весною 1977 р. президентом КФУС вибрано д-ра Ореста Рудзика, то ж коли весною 1978 р. заходи за катедру українських студій в Торонті відновилися, д-ру Рудзикові прийшлося з тою справою чимало пережити. Протокол зі зборів дирекції КФУС, які відбулися 9 жовтня 1977 р. у Вінніпег Інн, Вінніпезі, ще про катедру не згадує нічого взагалі. Участь у тих зборах взяли: д-р О. Рудзик, д-р Ю. Луцький, Ю. Струк, Р. Герчак, І. Карасевич, В. Касурак, Я. Келебай, д-р М. Лупул, д-р Л. Мелоський, П. Саварин, І. Сташук, д-р О. Талпаш, В. Вербинюк та Є. Зараска. Все, що ті збори зробили, то прийняли фінансовий звіт Ю. Струка, резигнацію Юрія Фотія, заслухали звіт д-ра Луцького про його публікаційний проєкт та схвалили вжити до здобуття фондів льотерій. Зі своєї сторони, то я використав нагоду і попросив д-ра Луцького, секретаря КФУС, щоби написав в справі Фундації листа до всіх українців професорів в Канаді. Такий лист справді згодом пішов, з датою 4.11.1977 р. “Як Вам відомо, КФУС проводить збіркову акцію серед українських професіоналістів у Канаді, щоби таким чином здобути додаткові фонди, потрібні на видання англомовної енциклопедії України та на інші наукові цілі. Вважаю, що ми, українські науковці, повинні теж включитися в цю акцію і докинути дещо з нашої власної кишені. Інакше постане враження, що ми самі не свідомі цього обов’язку, який виконуватиме замість нас громада” – писав д-р Луцький. Відгук – ніякий! Це теж один з українських національних парадоксів. Ті, які з науки живуть, не дуже то на неї жертвують. Перегляньте списки, то самі побачите, хто і скільки дав. Д-р І. Глинка розрізняє між “передовими” людьми, які засідають перші місця на різних зібраннях, і “провідними”, які не лише роблять, але й дають, а зокрема – як радар чуйні на суспільні потреби і служать прикладом.

Згадка про катедру українських студій є шойно в протоколі із засідання управи КФУС, які відбулися 27 січня 1978 р. в Інституті св. Володимира в Торонті. Крім членів управи КФУС, пп. Рудзика, Струка, Луцького, Зараски і Гуцуляка, в засіданні взяли участь гості: д-р Ю. Данилів, президент Федерації, д-р Ю. Даревич, Б. Сірант, І. Бардин, Ю. Божик та М. Вавришин. Ось як вона звучить: “Пан Данилів коротко позвітував про план Федерації звернутися до Федерального уряду за фондами на заснування катедри української історії, в Торонті. Він подав дати зустрічей з представниками Торонтонського університету на обговорення цієї справи”. На цих зборах скарбник Ю. Струк подав, що збірка з кінцем 1977 р. принесла яких 100 тисяч, управа прийняла

до дирекції п-і Христину Пастершенк зі Саскатуну, обговорила серію лекцій Курилика, але про катедру – більш нічого. Та це не значить, що справа спала, бо вже 20 лютого 1978 р. пішло запрошення на надзвичайні збори дирекції КФУС, “які мають відбутися 4 березня 1978 р. в Гаят Рідженсі готелі в Торонті”, щоби “продискутувати пропозицію заснування катедри українських студій на Університеті Торонта і при Колегії св. Андрея на Манітобському Університеті, з допомогою Федерального уряду”. Збори відбулися згідно з планом. Учасниками їх були: 13 членів дирекції КФУС – д-р О. Рудзик, Ю. Струк, д-р Ю. Луцький, С. Фроляк, Р. Герчак, Е. Гуцуляк, суддя В. Касурак, Я. Келебай, д-р М. Лупул, д-р І. Л. Рудницький, П. Саварин, І. Сташук, Є. Зараска; і запрошені окремо гості: д-р Ю. Данилів, президент Федерації, д-р Б. Боцюрків, д-р Ю. Даревич, суддя І. Соломон. Також було кілька осіб зі збіркового комітету на катедру, але прізвищ я не занотував, а протокол не подав.

Я не думаю широко розводитися над цими надзвичайними зборами. Мої листи до Торонта після них, які збираюся зачитувати, передадуть мої враження з них. Згадаю однак коротко, що на них ми заслухали: слово судді І. Соломона на тему Колегії св. Андрея, слово д-ра Ю. Даниліва про заходи щодо заснування катедри, пропозицію п. В. Р. Абботта збирати фонди на КФУС (хотів \$ 150.00 на день) і пропозицію д-ра Рудзика взяти участь в інтернаціональній виставці книжок у Франкфурті (згодом їздило туди подружжя Царинники). Хоча д-р М. Лупул жалівся, що його, як директора КІУСу, який має координувати українські академічні студії в Канаді, ніхто про ніщо не інформував (ні про катедру, ні про Колегію св. Андрея), збори під кінець дня не тільки рішили підтримати заходи заснування катедри українських студій при Університеті Торонта, але й “послужити” збірково-му комітетові на катедру в Торонті харитативним числом КФУС. На внесок пп. Саварина, Сташука і д-ра І. Л. Рудницького, КФУС була зобов’язана висловити ту свою підтримку листовно на руки президента Федерації, а на внесок пп. С. Фроляка і Р. Герчака, КФУС дала теж підтримку ініціативі Колегії св. Андрея заснувати центр українських студій при Університеті Манітоби. Мало того, на внесок пп. Лупула і Сташука, присутні рішили, щоби Федерація в своєму проханні до Федерального уряду не лише просила о фонди на катедру, але й на Колегію св. Андрея.

15 березня 1978 р. я сів і написав до президента Федерації д-ра Даниліва і президента Клубу в Торонті Бардина довгого листа, а в ньому, м. інш., таке:

“Вп. і дорогі колеги! В першу чергу хочу передати Вам своє задоволення із вислідів наших нарад у Торонті. Головні принципи, виглядає, були задержані, тобто: 1) тільки КІУС буде координувати академічні українські студії в Канаді, 2) Федерація КУПіП буде збирати фонди тільки під фірмою одної фундації, КФУС. Воно не легко було централі КУК кілька років тому зібрати всіх наших академіків і добитися рішення, що коли постане КІУС, то тільки КІУС буде, так би мовити, господарити, коли йдеться про університетські студії, і було б не добре, коли б ми тепер творили щось інше. Рівночасно, наша Федерація не може собі дозволити на ряд різних акцій і розбиття під тим оглядом. Ми мусимо йти з’єднані, що б там що, щоби добитися певних результатів, та й взагалі, наша спільнота має забагато всяких організацій та акцій і не треба їх збільшувати. Важною однак дуже є співпраця між Федерацією, КІУСом і КФУС, тобто комунікація, і я прошу тепер на це звернути окрему увагу. А тепер до теми. Ми приїхали і відїхали, а “на фронті” лишилися Ви. Щоби Ви не думали, що ми Вам не співчуваємо, пишу цього листа. Ото ж ми радіємо, що Ви піднімаєтесь цього діла. Радіємо тому, що яка небудь катедра на Торонтському університеті – це важлива справа, а крім того тому, що вже пора й Торонтові щось фактично зробити. Це буде знаменита нагода, хай так скажу, “викурити” псевдо-патріотів з нори і показати, хто любить українство на ділі, а хто на словах. Зрешті, тільки справжня робота зобов’язує і єднає. Краще було б, як я казав, дістати ґрент без жодних умов, але навіть половина-за-половину добре. Люди звичайно не цінять те, що дістається їм даром або без труду. Було б гріхом не використати нагоду, то ж ловить її за хвіст, заки втече, хоча я й так не розумію, чому Ваш Університет не мігби запровадити курс історії України сам, так як це зробив Університет Альберти. Матеріально стоїмо краще, як хто небудь в світі, і час надробити понад 80 рр. крайнього занедбання, дискримінації і браку систематичної наукової праці. Федерація одинока може й повинна дати провід, а ні, то майбутні покоління нам того не простять. Піонери з нічого збудували більше в тяжкі часи, а тепер черга за нами...”

16 березня я написав листа й до секретаря КФУС. д-ра Луцького, в яким, разом з копією листа до пп. Даниліва і Бардина, я писав: “...До колег Даниліва і Бардина я написав листа, копію якого залу чую для Вашої інформації. Ви добре зробили, що вже відгукнулися з \$ 500.00. Так і треба. Хай Вам Бог щастить. Прошу Вас тільки пояснити торонтонській громаді, на що, властиво, Фундація збирає гроші. Торонтові здається, мабуть, що ми збираємо на КІУС, який десь там в Едмонтоні, а це зовсім не так. Я маю надію, що цим разом Торонто рушиться, і навіть якщо не вийде нічого з теперішніх заходів, то збірка допоможе азбучній англомовній ЕУ та іншим речам...”

Тому, що Торонто почало готуватися до збірки на катедру, я вважав за потрібне написати листа й до проф. В. Кубійовича і пояснити йому, що хоча Торонто скоро мабуть візьметься до збірки на катедру, всі інші клуби далі збиратимуть на А ЕУ 2. Мій лист до д-ра В. Кубійовича пішов з датою 17 березня 1978 р., а в ньому я писав: “А тепер про катедру в Торонті. Федерація і КУПіП в Торонті головно пп. д-р Юрій Данилів і адв. Ігор Бардин поробили заходи з урядом і виглядає, що уряд погоджується дати б. \$ 300,000.00 на катедру при Торонтонському університеті, з умовою, що українці теж дадуть \$ 300.000,00. Тиждень тому була навіть в тій справі нарада в Торонті, на яку їздили й едмонтонці, Лупул, Рудницький і я. КІУС і Фундація, звичайно, погодилися на акцію Торонта, з тим, що Торонтові прийдеться зібрати тих додаткових \$ 300,000.00 самому, з Онтарія головно. Грошей, які Фундація досі збрала, не будемо рухати...”

Хоча збори із 4 березня 1978 р. схвалили старання Федерації заступати катедру українських студій при Університеті Торонта і дозволили комітетові вживати посвідок КФУС, на непорозуміння між проводом Федерації/Клубу УПіП Торонта з одної сторони і проводом Фундації з другої, не прийшлося довго чекати. В квітні, з копій листів між ними я бачив, що добра не буде, але припинити недовір'я і ворожечі не було кому в Торонті. Комітет катедри мав свої ширші сходини 25 лютого 1978 р. в Роял Йорк готелі в Торонті, а вже 10 березня 1978 р. передав на руки державного секретаря Джан Робертса прохання о \$ 500,000.00 на катедру і розпочав збірку. Точніше кажучи, збірка почалася 26 травня 1978 р. бенкетом в Інн он дзе Парк готелі, з участю: о. д-ра Василя Кушніра, президента СКВУ, д-ра Омеляна Прицака з Гарварду, д-ра М. Лупула з КІУСу, як теж федеральних міністрів Алістера Гілеспі та Нормана Кафіка і кількох сотень українців Торонта. Коли Манолій Лупул повернувся з Торонта і сказав мені, що на тім бенкеті вплинуло на катедру \$ 160,000.00, мені забракло віддиху і я через кілька секунд не знав, що казати, з радості. Правду я дізнався щойно 10 липня, коли мені зателефонував д-р Юрій Данилів з Торонта і сказав, що хоча зібрано яких \$ 160,000.00, готівкою прийшло всього \$ 25,000.00! Можете собі уявити моє розчарування. “Неможливо” – казав я, а коли Данилів потвердив те, що мені сказав, я йому порадив викинути “обіцянки” в кіш, і починати збірку наново, тобто – збирати тільки готівку. Мало того, я навіть засумнівався, чи міністер Кафік (українець) говорить поважно. Коли ж знову Данилів мені сказав, що Кафік говорить “зі сльозами в очах”, я відповів: “не вір, аж поки не побачиш море повне води.” Мою реакцію на згаданий бенкет в Торонті передасть найкраще мій лист, якого я написав згорячу до д-ра Даниліва 12 липня 1978 р.:

“Дорогий Юріє: Від понеділка до сьогодні не сходить мені наша розмова з пам’яті, тому пишу цього листа. Правду сказати, Ти мене не лише здивував своєю інформацією, а прямо “застрілив”. Я чогось подібного ніколи не сподівався. Навпаки, коли з Торонта повернувся Манолій і сказав мені, що зібрали біля \$ 150,000.00, я з радості підскакував. Я радів і думав: оце Торонто! Раз покаже нам, західнякам, як збирати гроші, коли є відповідна ціль. Те саме думав д-р Прицак, який говорив Манолієві: “Я ніколи ще в житті не бачив, щоби наша громада за один вечір стільки збрала”. А тут – маєш, тільки \$ 25,000.00 готівки, а решта – обіцянки. Словом, великий “шок” для мене. Я вже казав Тобі потелефоні, але ще раз повторю: це страшно! Це не поважно, і навіть не смішно, а навпаки: плакати можна. Тоді, коли треба збирати гроші, Ви збираєте (pledges) – обіцянки. Виходить, всі мої поради йдуть на вітер. Юрку! Якщо хочеш, щоб що з того вийшло, то викинь всі обіцянки в сміття, і змісця починайте наново. І рахуйте лише гроші. І починайте від себе, збірщиків. Ти – \$ 10,000.00 на стіл, Зараска – \$ 10,000.00 на стіл, і т. д. Від себе починайте, а тоді йдіть до других, з “ресітарем” у руці, показати, хто що вже дав. Не дуріть себе і людей. Давати признання на великім бенкеті за обіцянки, я бувби ніколи не давав. Хай хтось за обіцянку купить хату, або харчі. Хіба євреї збирали обіцянки, коли збирали на Ізраїль? Я навіть не розумію, як дорослі люди можуть бавитися у таку забаву. Господи! Є два місяці, а вони – обіцянки дають.

Та ж вам не лише треба зібрати \$ 300,000.00, а ще й тих \$ 200,000.00 для Фундації, за первісним основним пляном. І то зібрати. Забудьте за яку небудь позичку, за яку небудь маніпуляцію. Я на нічого подібного, як директор Фундації, не піду. Хіба немає в Торонті 300 патріотів по тисячі готівки? Хіба немає? Як же ш тоді нашій спільноті жити? Патріотизм на словах. Як звичайно. Тільки дуримо себе, тільки мудруємо. А насправді, скрайний егоїзм. Поза собою, а в найліпшій випадку поза парафією, не бачимо України. Юрку, Ти мені вибач за такий острий лист, але я кажу: всіх не можна обманювати, а зокрема не можна обманювати самих себе. Тому нам тяжко добитися визнання в світі, що ми тільки себе дуримо, живемо тільки словами. А чейже ще Леся Українка казала: “Слова – полова!”. Нам зерна треба, зерна у формі гроша на спільну ціль, праці на користь нашого народу.

Не можемо вічно жити у фантазії. Коли я вчора Манолієві сказав те, що Ти мені сказав, він теж дістав “шок”. А тоді махнув рукою. Ну, я ще рукою не махаю. Я хочу вірити, що ви змісця завернете з фальшивої дороги і діло доведете до кінця. Та ж там кожний з вас рахується на сотні тисяч. Досить! Шлю чека на \$ 500.00 від нас, Олі і Петра Саварин, на Катедру українознавства в Торонті і мимо всього, бажаю

вам успіхів. Вірю, що обіцянки до тижня напливуть у формі готівки, і що до місяця зберете тих нещасних 300 тисяч в Торонті. З правдивою пошаною.”

1 серпня 1978 р. управа КФУС мала в Торонті своє засідання, прийняла резигнацію з дирекції д-ра Левка Мелоського і проф. Яреми Келебая, полагодила ряд поточних справ і продискутувала збірку на Катедру українських студій при Університеті Торонта, але ні словом не згадує протокол про те, що ще 18 липня пішло до провінційного уряду Онтарія прохання заінкорпорувати “Торонтонську катедру українських студій, Инк.” (по англійськи “чир”, “крісло” – П.С.) “Установчий декрет” (леттерс петент) прийшов з датою 8 серпня 1978 р. Федерація, було ясно, вирішила йти власним шляхом, не зважаючи на керівництво Фондації, хоча – ніде правди діти! – один з параграфів зазначав, що “в разі розв’язання корпорації, (Торонтонської катедри українських студій, Инк.), після сплачення всіх довгів і залеглостей, її майно буде передане на КФУС.” Іншими словами, Федерація створила нову збіркову організацію, зі завданням збирати фонди тільки на Катедру, замість вживати КФУС, як це було вирішено на надзвичайних зборах у березні. Принцип було зламано.

Спроба налагодити відношення між управою Федерації і управою Фондації 14 жовтня 1978 р. в Торонті не вдалася. В зборах дирекції Фондації, які відбулися в Парк пляза готелі, взяли участь: д-р О. Рудзій, С. Фроляк, д-р Ю. Луцький, Ю. Струк, Р. Герчак, Е. Гуцуляк, І. Карасевич, п-і В. Касурак, д-р М. Лупул, п-і Х. Пастершенк (прийшла на місце Ю. Фотія), д-р І. Л. – Рудницький, П. Саварин, суддя І. Солломон (прийшов на місце д-ра Л. Мелоського), сотник Б. Панчук (який прийшов на місце проф. Я. Келебая, але не прилетів на ті збори – П.С.), І. Сташук, д-р О. Талпаш, В. Вербинюк, д-р Ю. Данилів, І. Бардин, д-р Ю. Даревич та Л. Пастушенко. Присутні довго обговорювали завдання Фондації та відношення Федерації до Фондації і до “Торонтонської катедри українських студій, Инк.”, але до нічого конкретного не договорилися. З одної сторони д-р Ю. Данилів твердив, що Федерація ніколи й не думала творити ще одно “збіркове рам’я Федерації”, але коли Л. Пастушенко запитав, чи Федерація далі старається заінкорпорувати збірковий комітет на Катедру, він признав, що вже навіть дістав “установчий декрет”, якраз попереднього дня. З іншої сторони д-р М. Лупул непотрібно настоював на тім, що КФУС – це фінансове рамя КІУСу, і хоча дає посвідки за датки, то не підлягає контролі Федерації, а власній дирекції. От і зведи їх докупи. Клопіт був у тім, що Фондація давала посвідки, а комітет Катедри держав гроші. Клопіт був теж в тім, що президент Федерації не був “екс офіціоз” членом управи Фондації, так як директор КІУСу д-р М. Лупул. Я на тих же

зборах поставив внесок, щоб так президент Федерації як і директор КІУСу були экс офіцію в дирекції Фондації, але хоча внесок перейшов, те що сталося, не можна було направити. Не поміг теж внесок судді І. Соломона, щоби комітет не діяв, аж поки його плани не апробує дирекція Фондації. Раз віз котиться, зупинити трудно, зокрема коли ввійдуть в гру особистості. Кінчаючи розповідь про ті дуже цікаві і бурхливі збори, згадаю ще, що д-р Ю. Данилів на них зголосив \$ 87,000.00 готівкою і датованими на пізніше чеками, а \$ 120,000.00 обіцянками, і що міністер Н. Кафік листовно повідомив, що уряд дасть на Катедру \$ 300,000.00, і то за кілька місяців.

Торонтонська катедра українських студій, Інк. підписала з Торонтонськими університетськими властями договір в справі Катедри в двох фазах: 12.2.1979 р. – намір, і 13.3.1979 р. – справжній договір. 26.3.1979 р. вона теж підписала договір з федеральним урядом, а 29.3.1979 р. в Гарт гавз на Університеті Торонта відбулося офіційне проголошення заснування Катедри в присутності державного секретаря, міністра багатокультурности Н. Кафіка, президента Університету Джеймса Гем-а і президента Федерації та Катедри українських студій, Інк. д-р Ю. Даниліва. Д-р Ю. Данилів був вислав і мені запрошення на цю радісну імпрезу, але моя присутність була ні при чім і я не полетів. Учасники розказували мені опісля, що все відбулося зі смаком і гарно. Президент Університету Торонта дістав того дня \$ 300,000.00 від федерального уряду, \$ 300,000.00 від комітету. Наскільки мені відомо, українська сторона мусіла більшість грошей позичити: Торонто так і не спромоглося зібрати своєї половини на Катедру на час і довг, кажуть, досі не заплачений. Щедрости на словах замало, та й описані непорозуміння пошкодили. 17 липня 1979 р. на місце д-ра Ю. Даниліва президентом став Ігор Бардин, а під кінець 1980 р. вибрано президентом Євгена Зараску. Почесний комітет остав майже без змін: Лейтенант-Губернаторка Онтарія п-і Павлина МекГіббон, Владика Ізидор Борецький, Владика Николай Дебрин, президент Університету Джеймс Гем, сенатор Павло Юзик, міністер (колишній) Н. Кафік. До дирекції, включаючи управу, крім згаданих пп. Даниліва, Бардина і Зараски, ввійшли: Стефан Гав, Володимир Кирилюк, Володимир Болюбаш, проф. Едвард Бурштинський, Лев Кардинал, Павло Чумак, проф. Юрій Даревич, проф. Всеволод Ісаїв, проф. Василь Янішевський, Ярослав Кінах, Олег Луців, Михайло Липка, п-і Ірена Мороз, Проф. Петро Потічний, Ярослав Шудрак, Ярослав Соколик, д-р Петро Смильський, Едвард Топорницький, Роман Вжесневський, Роман Винницький та Остап Винницький. 11 грудня 1979 р. управа змінила свою назву на “Фондацію катедри українських студій”, так що тепер Федерація дійсно має дві фондації, одну загальну, а другу –

локальну, яка повинна, виконавши своє завдання, зліквідуватися.

Весною 1980 р. спеціальний університетський комітет вибрав д-ра Павла Р. Маґочі, з Гарварду, на першого професора Катедри, з 1-м липнем 1980 р. 16 травня вістка про його призначення появилася в пресі, а вже 28 травня Фундація Катедри українських студій урядила для д-ра Маґочі зустріч з громадянством, на якій він виголосив доповідь на тему “Катедра українських студій на Університеті Торонта – можливості на майбутнє”. Контрверсія в зв’язку з призначенням д-ра Маґочі була широко реферована в пресі Торонта і мені немає чого в неї встрявати. Спочатком березня 1980 р. я випадково попався на семінар на тему українських академічних студій в світі, в Торонті, на якому доповідачами були д-ри О. Прицак, М. Лупул і Б. Боцюрків, а президентом д-р Ю. Луцький. На тім семінарі учасники більше говорили про Катедру українських студій в Торонті, як про перспективи академічних в світі, і я на власні вуха чув про все. Скажу лише, що так, як це робило ці речі Торонто, ніхто не повинен робити. Не вміло теж Торонто й елегантно “програти”. Речі треба приготувати, але раз вони перерішені – треба погодитися з фактами, а не реагувати як діти.

Д-р Павло Маґочі почав виклади 9 вересня 1980 р., викладаючи курс “Україна: економія, спільнота, політика”. Студентів – понад 20, але тільки час покаже, чи спроможеться Торонто на таку кількість студентів кожного року. Українці залюбки змагаються за “право” на щось, але раз те право здобудуть, то не дуже ним користуються. Українознавчі курси на східньо-канадських університетах страждають з браку слухачів (статистика Богдана Кравченка). Одна потіха з цею катедрою: навіть якщо не буде студентів, то д-р Маґочі зможе далі щось робити. Інавгураційні церемонії відбулися 22 жовтня 1980 р. Д-р Маґочі виголосив з тої нагоди доповідь на тему “Національні культури і університетські катедри”. Промовцем на бенкеті був кол. міністер Н. Кафік, а привіти складали: президент Університету Джеймс Гем, д-р Петро Кондра від Колегії св. Андрея, д-р О. Прицак, професор історії на Гарвардському Університеті, та Іван Сташук, який репрезентував Федерацію КУПіП Канади. Треба теж згадати, що згідно з умовою між Фундацією катедри та Університетом, діє при Катедрі дорадчий комітет, на якому є три особи з української сторони і три з Університету. З української сторони є: д-р В. Тарнопольський, д-р М. Луцик та Ігор Бардин, а Університет репрезентують проф-и Артур Кругер, Віліям Келеган і п-і Лі МекЛарен. Свої фонди Катедра ульковує на кращих умовах як Університет, а за датки на Фундацію жертводавці дістають посвідку до доходного податку, під ч. 0532846-23-13.

“Давайте зійдімо з піднесення останніх кількох місяців. Давайте забудьмо непорозуміння. Давайте думаймо про історію України як

нормальну, природню часть інтелектуального досвіду Торонтонського університету. Давайте робити просто те, що ми повинні робити: вчити і вчитися разом зі студентами і збагачувати українську науку, через бібліотечні фонди і нові публікації. Багато з вас мабуть має думки. Я буду слухати. Я хочу пізнати вас. А разом ми зробимо Катедру українських студій успішною” – говорив д-р Маґочі після своєї інавгурації. Словом, добре говорив. З “карпатськими русинами” в Америці треба шукати порозуміння, а не сварити на них. Як і всі ми, вони є “продуктом нашої історії”, а мудрі народи стараються жити фактами сьогоdnішнього, а не минулим. Зрешті, великі народи застосовують принцип єдності у різноманітності. Разом з викладами, почалася й серія доповідей-викладів академіків-гостей: професорів Ф. Сисина, Р. Шпорлюка, О. Субтельного, І. Шевченка, Б. Рубчака, І. Коропецького, О. Прицака, М. Лупула, Б. Боцюркова, Ю. Шевельова, коби тільки було кому їх слухати. На едмонтонські “Шевченківські лекції”, які вже оце сягнули 16, мало коли приходять більше, як півтора сотні осіб, хоча в самім Клюбі УПіП, який їх спонсорує, є понад 300 членів. “Якби ми вчилися так як треба”... вже понад століття тому сконстатував Шевченко! Як бачимо, Катедра українських студій в Торонті мала тяжкі уродини (початки її сягають лютого 1953 р.), але що вона може зіграти позитивну роль – немає сумнівів, чого всі вільні українці їй щиро бажають. Чи зіграє, покаже майбутнє, бо залежатиме вона не лише від проф. Маґочі, але й від нашого студентства, та й цілої української спільноти.

Кінчаючи цей розділ, скажу про “але”, яке я поставив у заголовку його. “Але” у заголовку не відносилось до Катедри, а до не порозуміння, які витворилися біля неї, і до порушення двох принципів: принципу, що Федерація матиме тільки одну фундацію, і принципу, що українськими академічними студіями керуватиме тільки КІУС. Хочу вірити, що виконавши своє завдання, Торонтонська Фундація зліквідується, точніше – повернеться до КФУС, а на майбутнє, всі наші академічні заходи будуть здійснюватися через КІУС, бо і КІУС і КФУС, були подумані для цілої Канади.

21. Збіркова кампанія по інших клубах.

Монреаль. \$ 100.00 – Богдан Керечинський.

Галіфакс. \$ 20.00 – І. Цюцюра.

Гамільтон. \$ 1,000.00 – З’єднана українська кредитівка; по \$ 100.00 – С. Блашків, І. Дашко, В. Дутка, І. Наливайко, М. Німчук, Н. Німець, Н. Ольховий, проф. П. Потічний, А. Скааб, Ю. Скварчук, разом \$ 2,000.00.

Лейкгед. \$ 100.00 – Вест готел Лтд., \$ 1,100.00 – д-р Г. Пінюта; по \$

500.00 – П. Михайлишин, В. Б. Стасів; по \$ 200.00 – З. Федорій, С. Ткач; і \$ 100.00 – К. Федорчук – разом \$ 2,700.00.

Н'ягара. По \$ 100.00 – Т. Панчишин і П. Струк, разом \$ 200.00.

Ошава. \$ 1,000.00 – Медікал фармасі Лтд. (Е. Гуцуляк).

Оттава. По \$1,000.00 – А. Данилюк, А. Процюк, ген. І. Р. Романів; \$ 500.00 – май. І. Кіт; по \$ 300.00 – проф. Б. Боцюрків, С. Яворський; \$ 250.00 – З. Янковський; \$ 100.00 – А. Ільченко; по \$ 50.00 – д-р В. Шевчук, Б. Томашевський; \$ 25.00 – Т. Підгайий, разом \$ 4,575.00.

Сен Кетринс. По \$ 100.00 – д-р І. Елліс, д-р І. Грабовський, д-р І. Якібчук, д-р В. Кушнірук, д-р Д. Р. Валер; по \$ 25.00 – д-р В. Титаник, М. Знак; \$ 10.00 – І. Зінь, разом \$ 560.00.

Віндзор. \$ 305.00 – Українська кредитівка; \$ 50.00 – Парріелті Лтд. (І. Партнико); \$ 1,600.00 – суддя В. Касурак; \$ 650.00 Н. В. Костинюк; \$ 500.00 – М. Кошицький; \$ 400.00 – М. Г. Яворський; по \$ 300.00 – А. Ліст, І. Яворський; по \$ 200.00 – д-р М. Косович, Ф. І. Кулик, д-р А. Т. Вахна, В. Вахна; по \$ 150.00 – Н. Бенюк, І. Косович, В. Скалій; по \$ 100.00 – Р. А. Боер, Д. Друль, д-р Т. Дзюбановський, Т. Костинюк, В. Кудло, Н. Маціборка, суддя Г. Момотюк, О. Нілсон, Н. Олексішин, І. Пелех, І. Проктор, О. Семенюк; \$ 25.00 – А. Колодій, разом \$ 6,680.00.

Рочестер. Н. Й., ЗСА. \$ 500.00 – І. Демиденко.

Вінніпег. \$ 5,000.00 – Клюб УПіП; \$ 1,100.00 – І. Ю. Карасевич, мол.; \$ 1,000.00 – суддя І. Р. Соломон; \$ 800.00 – д-р Л. Мелоський; \$ 700.00 – М. А. Негрич; \$ 600.00 – Ю. Грицак; \$ 450.00 – Н. З. Папіш; по \$ 150.00 – д-р В. Лебедин, Ф. Неведюк, М. Г. Смеречанський, д-р Г. М. Столярський; по \$ 100.00 – П.С. Андрущук, Е. П. Белей, В. Балан, д-р Я. Барвінський, О. Бейзик, М. Белей, Ю. Берко, Г. Водій, д-р Б. В. Богонос, А. Босенко, Р. Брик, Т. А. Бунь, д-р Д. І. Чарний, М. Чернічан, І. Чорненький, В. Чернописький, Е. Цісарський, д-р А. Г. Котик, І. Чубатий, Е. Долгун, С. Долгун, І. Долинчук, В. Довган, К. Галанчук, С. Т. Генік, Т. Гловацький, д-р Б. Горський, д-р В. Греньків, О. Гавалешка, сот. С. Гавчук, д-р І. Глинка, д-р Р. Л. Глинка, Г. Р. Головчук, П. І. Гуменюк, І. В. Гусак, І. Гуйда, В. М. Яворський, д-р С. Я. Кальба, Ю. Р. Карасевич, В. Касіян, Е. Кеннеді, С. Кечен, І. Кісіль, Б. І. Климків, М. Д. Кохайкевич, д-р П. Р. Кондра, д-р Л. Н. Коник, В. Козира, С. Красноопера, Г. М. Кравчук, О. Кравчук, І. Н. Кравець, М. І. Кревеський, В. Кулик, Ф. Т. Кузик, д-р Р. Лаба, д-р М. Ласко, О. Лазарук, Ю. О. Масцюх, В. Матвіїв, д-р М. Г. Марунчак, д-р І. І. Майба, Н. Мудрий, П. Нітчук, В. Носатий, І. І. Новосад, П. Окраїнець, д-р П. Палащук, Е. Паньків, І. В. Паньків, І. Петрик, С. К. Петрик, А. Павлик, І. Петришин, К. І. Пура, д-р С. Радчук, В. Ратуський, І. Н. Ревуцький, Н. В. Роговський, д-р Я. Розумний, П. Салига, В. Саранчук, М. Савка, Н. М. Семенчук, В. Сеницький, І. Шанський, д-р П. І. Шелтон, д-р І. Слоґан, М. Ю. Смеречанський, Е.

Солипа, В. П. Солипа, О. Стефанців, Н. Страшук, Р. Строкан, М. Сворик, Н. В. Свистун, М. З. Тарнавецький, І. Г. Теплий, В. Терновецький, Е. Б. Юзвешин, В. Вербинок, Р. Гвайт, І. А. Юрків, Д. А. Загарія; по \$ 50.00 – Р. Андрьо, Ю. Баласко, д-р А. Ф. Феррій, Н. Галярник, М. Гаврилюк, д-р Р. Т. Гренков, В. Гладій, Д. Глинка, Т. Гринюк, С. І. Клим, д-р В. Т. Колтак, М. М. Корбан, І. В. Крук, о. д-р В. Кушнір, Н. Маланчук, П. Манастирський, Д. Марущак, Д. І. Марусяк, С. Марикуця, Ф. Микитишин, П. Німчук, А. Огаренко, М. Опир, Ю. Ойстрик, Р. Палій, І. Періг, А. А. Сарчук, Л. Б. Шулякевич, Е. Соханський, С. Сорока, д-р П. Стельмашук, М. Сузанський, В. Д. Запорожан, П. І. Засітко, разом Вінніпег \$ 23,000.00.

Ріджайна. \$ 1,000.00 – І. Масляний кебінет Лтд.; \$ 200.00 – П. Глек, разом \$ 1,200.00.

Саскатун. \$ 1,131.00 – Клуб УПіП; \$ 500.00 – Українське національне об'єднання; \$ 1,000.00 – спадок Василя Глуханика; Особи: \$ 600.00 – проф. Ю. Фотій; по \$ 500.00 – М. Бойчук, д-р Д. Ціпівник, П. і В. Гненний, А. Качковський; \$ 350.00 – Ірена Стрільчук; по \$ 300.00 – І. Байда, С. Франко; \$ 250.00 – Н. Романюк; \$ 200.00 – В. Керелюк; \$ 150.00 – К. Хомин; по \$ 100.00 – М. Чарнецький, О. Лазурко, Х. Пастершенк, В. І. Філіпон, разом \$ 7,181.00.

Йорктон. \$ 1,000.00 – Клуб УПіП; \$ 100.00 – Ф. Смеречинський \$ 50.00 – С. Абрамець, разом \$ 1,150.00.

Калгарі. \$ 50.00 – Р. Д. Шульський.

Подаючи висліди збірки по різних клубах до кінця 1980 р. я хочу сказати таке: я подаю прізвища зі списків по-англійськи і не сумніваюся, що багато прізвищ та імен я не подав так як треба, за що я прошу вибачення. Якщо б мені люди написали, я б їх справив; зрешті, я прошу редакторів газет, якщо знають людей, а завважають помилки, щоб їх ласкаво справили. Нема нічого більш неприємного, як перекрутити чуже прізвище. Друге, що я хочу зазначити при цій нагоді, то є: все залежить, чи є в клубі одна чи кілька осіб, які б взяли справу збірки за свою і її доглянули. Є така особа чи кілька, збірка йде, а немає, нічого не порадиш. Залежить теж від того, яку “ставку” ставлять збірщики, починаючи від себе. Коли починають низько, низькі приходять датки, бо мало є людей, які вмють пошанувати себе і дають відповідно до своїх спроможностей. Така вже людська натура, що скільки б вона не мала, все хоче більше. Більшість клубів, виглядає, ніколи поважно до збірки досі й не взялися, і результати говорять самі за себе, точніше – за управи клубів, які мали за обов'язок перевести збірку. Крім управ не виконали своїх завдань також члени дирекції КФУС. На те вони є в дирекції, щоби допомогти місцевим клубам перевести збіркову кампанію, а тимчасом – чимало з них ніколи навіть поважно не заста-

новилися над своєю функцією і Фундацією, на жаль, не заінтересувалися. Це теж один із парадоксів нашого життя: люди дозволяють себе вибирати, а опісля й пальцем не кивнуть, не напишуть ні одного листа, а то й не дадуть в міру своїх спроможностей. Вдумливий читач погляне на списки і побачить, що я маю на думці, хоча мої “жалі” не відносяться до всіх; є деякі, які не мають спроможности чи обставин відповідних, щоб дати чи допомогти, бо заангажовані в інших речах.

Після цих загальних завваг, я хочу ще й пояснити, чому Монреаль, на мою думку, досі не включився в збіркову кампанію, та й чому Вінніпег зібрав всього \$ 23,000.00. Пишу на “мою думку”, бо хто може справді сказати, та ще й здалека? Пічну з Монреалю. Як відомо, згідно з оригінальним планом, чотири міста мали б бути зібрати по \$ 200,000.00: Едмонтон, Вінніпег, Торонто і Монреаль. Едмонтон – зібрав, Торонто – зібрало між \$ 150 - 200,000.00, з тим, що більшість пішла на проєкти проф. Луцького, а часть на Катедру. Коли на початку 1977 р. проф. Тарнопольський і я відвідували Монреаль, нам виглядало, що він включиться в збірку зовсім поважно. В жертвенності своїй, зокрема на ЕУ, Монреаль не поступається навіть Торонтові і Едмонтоніві. Що більше, листом із 28 лютого 1977 р. президент клубу УПіП в Монреалі д-р Александер Бега повідомив мене, що кампанію погодився очолити проф. Ярема Келебай і вже навіть намічений збірковий комітет. І справді, знаю з кореспонденції, що проф. Келебай згодом скликав той комітет, в числі 35 осіб, на 16 березня 1977 р. на сходини. Заки однак той комітет почав акцію, відбулася в Торонті конвенція Федерації КУПіП, а у висліді її – виринули непорозуміння між Торонтом і Монреалем що до того, хто має репрезентувати Монреаль на управі Федерації і чи сенатор Іван Івасів, К. Р., є почесним президентом Федерації. Крім того, і була теж дискусія на тему доповіді проф. Сербина, яку він дав на конвенції: мовляв, чи його погляди на “партію Квебекуа” є його особистими поглядами чи КУПіП в Монреалі? Номінаційна комісія під проводом І. Карасевича, відходячого президента Федерації, не порапившись з Монреальським клубом, висунула на пост заступника президента Федерації на Монреаль проф. Я. Келебая, тоді коли Монреаль хотів сотника Б. Панчука. Крім того, друкуючи список управи Федерації, д-р Ю. Данилів, новообраний президент, не поставив імени сенатора Івана Івасіва поруч імени сенатора Павла Юзика, як другого почесного президента Федерації, так як це було схвалено на бенкеті в Торонті. Сотник Б. Панчук справді в час бенкету був встав і запропонував вибрати сенатора Івасіва на почесного президента, його піддержав Ігор Бардин, а гості бурхливо оплескали, тим більше, що сенатор Івасів сидів за головним столом. Д-р Ю. Данилів, виглядає, чи цього номінування на бенкеті не запри-

мітив чи не хотів запримітити, але до уваги не взяв, а у висліді – Монреаль почав неабияку “баталію” з того приводу, і якби не передчасна смерть сенатора Івасіва, хто знає, чи вона б не велася й досі. Сенатора Івана Івасіва я пізнав, перебуваючи з ним через тиждень на адвокатській конвенції в Едінборо, в Шкотії, і він видався мені дуже інтелегентним, приступним і відкритим політиком. (Він був президентом виборчої округи Прем’єр Міністра Канади П. Е. Трудо). Нічого було б не шкодило, коли б і він був фігурував поруч сенатора Юзика як почесний президент Федерації, раз вже сотник Панчук виніс таку пропозицію на бенкеті. Управа Федерації однак, виглядає, рішила інакше, здається тому, що ця номінація не запала на зборах Федерації, та й тому (поголоска), що сенатор Юзик вважав, що не може бути більше “почесних президентів” як один. Як би там дійсно не було, взаємини між Торонтом і Монреалем поспувалися до тої міри, що збіркова кампанія не зрушила змістя, навіть тоді коли згодом проф. Келебая на дирекції КФУС заступив сотник Б. Панчук, високої кляси організатор. Щоб щось загальмувати, багато не треба. Люди з приємністю використовують найменшу нагоду щоб “не дати”. Сто доларів від Богдана Керечинського я “витягнув” щойно підчас конгресу КУК осінню минулого року, прямо, щоби була бодай одна душа на списках Монреалу, хоча я вірю, що Монреаль свої обов’язки ще виконає, тим більше що, як я вже казав, в своїй жертвенності Монреаль не поступається жодному місту.

Чому Вінніпег зібрав всього \$ 23,000.00? З багатьох, мабуть, причин, а головню тому, що допустився “первородного гріха”: замість перевести на КФУС окрему збірку, наложив на кожного члена Клубу УПіП своєрідний “податок” – \$ 50.00 на рік, і став збирати тих \$ 50.00 разом із членськими внесками. У висліді, навіть членство клубу спало (чи не до половини), із 300 до 150. Я вінніпезький клуб розумію: він хотів “справедливо”, “по рівному”, “регулярно”, від кожного члена збирати, тим більше, що такий спосіб, на перший погляд, здався найлегшим. Але, хто визначить на цім світі “справедливість”? І хто меже кому наказати? Силою, тобто “рішенням”, в ці часи і в цій системі (дякувати Богові!) – нічого не зробити. Вкладка є вкладка, а збірка є збірка. Жертвенність – це чисто особиста справа і треба до неї підходити особисто, по-доброму. Мало того, добровільно люди завжди більше дадуть, а зокрема дадуть, коли їм все докладно і терпеливо пояснити. Виглядає, що ні досьогоднішні управи КУПіП у Вінніпезі, ні перші (д-р Ярослав Барвінський, д-р Левко Мелоський та Іван Карасевич, мол.), ні теперішні члени дирекції КФУС, свому членству цілей Фундації не вияснили. Є певним теж, що конечно буде треба відкликати рішення збирати \$ 50.00 даток на КФУС від кожного

члена клубу разом із членською вкладкою. \$ 50.00 для багатих – “як псові муха”, а для немаючих – забагато. Лікар, адвокат, підприємець – радо дасть, як “відчипне”, \$ 50.00, але багато членів навіть відпаде від членства, що й сталося. Треба буде Вінніпегові починати “наново”. Зрешті, це прямо смішно, щоб тільки 10 осіб з Вінніпегу могло збутися датком вище \$ 100.00! Досвід доказує, що “середній” даток повинен бути в сумі \$ 750.00 від особи (досвід базований на Едмонтоні і Торонті), ну, хай буде \$ 500.00, але не \$ 100.00. Не мені дорікати Вінніпегові, який на своїм хребті вже довго несе весь тягар репрезентації нашого громадського життя, то ж я вірю, що він вив’яжеться ще й з цього діла, і своїх \$ 200,000.00 збере. Професіоналісти та підприємці у Вінніпезі заробляють не менше як професіоналісти і підприємці по інших містах, і все, що треба є, щоб взяли вони й діло КФУС за своє і почали збіркову кампанію так, як це зробив Едмонтон і Ванкувер.

22. Збірка по клубах в Брит. Колумбії.

Кемпбел Рівер. \$ 200.00 – Український клуб (Клуб УПіП).

Кемлупс. \$ 250.00 – Клуб УПіП; \$ 100.00 – К. І. Савка; по \$ 50.00 – Є. Несторук і Г. Присяжняк, разом \$450.00.

Ванкувер. \$ 1,000.00 – Мелровз Парк Прайвет Госпітал Лтд.; \$ 3,750.00 – І. Сташук; \$ 1,400.00 – М. Д. Слободян; по \$ 1,000.00 анонімний, Ф. Богдан, Г. Доросевич, Д-р М. М. Микитин, по \$ 700.00 – Е. Боднарук, Д. Гузик; \$ 600.00 – М. В. Слободян; по \$ 500.00 – П. Давидяк, А. Герчак, Б. Глинський, Б. І. Гузик, Е. Камінський, М. Мужилівський, д-р Д. Німчук, В. Шумей; по \$ 300.00 – д-р Л. А. Байрак, проф. В. Ревуцький, д-р М. П. Варшавський; по \$ 250.00 – д-р Н. Басараба, В. Г. Горецький, М. Захарук; \$ 200.00 – П. Волянський; по \$ 100.00 – З. Андрияшин, М. Бахарук, М. Кметик, О. Літвінов, С. Лебедович, К. Лисик, Г. Т. Сегодня, д-р Р. Л. Шкварок, В. М. Свистун; \$ 50.00 – д-р Р. Шкварок; \$ 30.00 – Г. М. Лобас, разом \$ 18,980.00.

Вернон. \$ 1,200.00 – П. Кіндрачук; \$ 1,000.00 – М. Петриків \$ 500.00 – І. Марч; по \$ 200.00 – Б. Ханаський, М. Шульган; \$ 50.00 – І. Кольма-тицький, разом \$ 3,150.00.

Деякі клуби УПіП в Брит. Колумбії це не клуби в стислому того слова значенні, а радше групи українців, яким дорога українська культура та українські традиції, а які гуртуються разом, щоб їх плекати і розвивати. Деякі з них постали завдяки заходам Петра Баєра та Івана Сташука, тобто в останніх 7 роках, то ж треба дивуватися їхній активності. Брит. Колумбія тільки після II Світової війни стала поповнятися українцями в більшій кількості, бо до II Світової війни жили вони в більшості у Ванкувері, головню робітництво, і їх національна свідомість не була зависока. Тепер, на диво, є вони по всіх

більших містах і забирають належні їм становища, так в професійному як і в бізнесовому житті провінції, хоча розсіяність по великих просторах дуже утруднює їхню діяльність і зв'язки. Ви вже читали про нашу із проф. Тарнопольським поїздку по Брит. Колумбії весною 1977 р. Рік пізніше Іван Сташук, президент (тодішній) Клубу УПіП у Ванкувері зорганізував “Конференцію клубів у Брит. Колумбії”, і то дуже успішну. Вона відбулася 20/21 травня 1978 р. у Кіловні і взяло в ній участь 86 осіб: з Кіловни – 31, з Ванкуверу – 17, з Вернону – 9, з Кемлупс – 8, з Кемпбел Рівер – 1, з Вікторії – 5, з Принц Руперт – 7, і зпоза Брит. Колумбії – 8 осіб, між ними д-р М. Р. Лупул, д-р Ю. Данилів, п. Павло Мігус і я. Тема: “збереження нашої ідентичності”, передсідник – А. І. Мелешок. Перший день пішов на обговорення теми конференції: я говорив на тему “роля одиниці в суспільних справах”, д-р Ю. Данилів говорив “про Федерацію і її ролю в Канаді”, а опісля відбулася дискусія. На другий день: Прем'єр Брит. Колумбії Бил Беннет (завдяки політичним зв'язкам Івана Сташука) говорив на тему “урядового ставлення до меншостей”, Павло Мігус про “багатокультурність”, д-р М. Лупул про “КІУС”, я про “КФУС”, а далі відбувся панель на тему “українського шкільництва”, в яким взяли участь: п-і А. Притула, п-і М. Новосад і п. С. Юзик. Під кінець голова резолюційної комісії п. Д. Гузик представив учасникам висунені в час дискусій резолюції, які схвалено, а по вечері в місцевому театрі відбувся чудовий фестиваль українських танців. Записки з конференції я одержав на 13-ти сторінках, і якби хтось був зацікавлений, я міг би йому копію вислати, бо вони надзвичайно цікаві. Згадаю гут тільки, що результати збіркової кампанії по клубах Брит. Колумбії треба завдячувати цій конференції – зібрали стільки ж, що й в Вінніпезі! – а теж нашої поїздки по тих же клубах 17-22 березня 1980 р., яку теж коротко згадаю. До цього висновку пройшов я тому, що нпр. т. зв. “золотий трикутник” в Онтарію, де такої конференції не було і куди ніхто за останні три роки не їздив, не зложив навіть приблизної суми, хоча, як казав мені кілька днів тому Лаврентій Дікур, потенціал там багато більший. Кореспонденція, телефонічні розмови, заклики на віддаль нічого не дають. Треба живого слова, живих людей, акції, зокрема коли йдеться про збірку грошей, щоб добитися результатів.

Маючи якраз це останнє на думці, 17-22 березня 1980 р. Лаврентій Дікур, Іван Сташук і я відвідали клуби в Брит. Колумбії ще раз: Кемлупс, Кіловну, Ванкувер, Вікторію і Кемпбел Рівер. Немає місця в цій досить вже довгій розвідці зупинятися ширше над цією поїздкою, літаком і автом. Мушу зазначити однак, що поїздка з такими колегами, як згадані Сташук і Дікур, це одна велика приємність, і що гостинність нашого народу – безпримірна часто, і компенсує всі невігоди

подорожі. А який спрагнений народ по менших осередках зв'язку зі своїми, інформацій, обміну думками. Як радіє успіхами своїх, а згодом – оживає духом і теж береться до праці. Нічого нам не треба більше як живих зв'язків! А скільки можна поговорити, подорожуючи, вияснити, зрозуміти. Подорожуючи з колегами Дікурем і Стащуком, я мав нагоду широко розказати їм, яка різниця між “мельниківцями” і “бандерівцями”, про відносини між поляками та українцями з одної сторони, і українцями та росіяними з другої, а також про працю над ЕУ і А ЕУ 2. Вони ж, в свою чергу, розказали мені про “дискримінацію” і “депресію”, яку вони чи їх родичі пережили в Канаді, і про їхнє розуміння потреб української спільноти під теперішню пору в Канаді. Дивувались ми, подорожуючи, як це так, що в деяких місцевостях немає сліду релігійної ворожнечі між українцями католиками і православними, тоді коли по інших – вона глибоко закорінена, зокрема між старшими, хоча – всі хочуть єдності і співпраці. Цікаво теж було завважити участь мішаних подруж в українських організаціях, якщо “пара” не з англосаксонів, що свідчить, що дискримінація діткнулася не лише українців в Канаді, але й інших груп імігрантів з Європи, і “дискримінованим” краще спілкуватися зі собою, як з англосаксонами. У Ванкувері Л. Дікур дав знамените інтерв'ю на телебаченні на тему “Ганкі Віл”. Як відомо, наших піонерів довший час називали в Канаді згірдливими назвами “богонкс” та “ган кіс”, але один з наших земляків, як в нас казали “стиду не має”, і вжив слово “ганкі” в своєму бізнесі. Клуб УПіП у Ванкувері запротестував і став домагатися, щоби уряд заборонив йому цю згірдливу назву вживати. Але добитися зміни чи відкликання “патенту” в Канаді – річ не легка. Інтерв'ю Дікура, як і фінансова поміч Федерації, може якраз допоможе. Коли б щось таке трапилося у євреїв, вони б такий зчинили галас, що треба би було вуха затикати, але українці – народ терпеливий. На щастя – не всі: вже є чимало й в нас, в яких хребти не менш тверді, як в інших, так в Канаді як і на рідних землях.

23. Фундація повертається до Едмонтону.

Згідно з ротаційною системою на весну 1979 р. управа Федерації КУПіП мала перейти до Едмонтону. Коли ж осінню 1978 р. показалося, що відносини між управою Федерації і управою КФУС не поправляються, управа Фундації рішила віддати Едмонтонові також керівництво Фундацією. Вістку, як звичайно приніс д-р Лупул. Занятий “по вуха” всякими місцевими справами, я довший час не реагував на питання д-ра Лупула, чи не взявби я головування Фундації, але на кінець, притиснений “до стіни”, став застановлятися, кого б в разі потреби попросити до співпраці. Раз іти “на війну”, то бодай в доброму товари-

стві, з людьми, які мені “по душі”. На обіді у Факультетському клубі 28 грудня 1978 р. з д-ром Лупулом я намітив попросити до управи КФУС: д-ра Роберта Кларка на секретаря, Левка Ковалика на скарбника, а д-р Зеню Гавриш на заступницю. Самозрозуміло, якщо вони погодяться і якщо дійсно управа Фондації їм мусить перейти до Едмонтону. Д-р М. Лупул, як директор КІУСу, і Лаврентій Дікур, що був намічений на президента Федерації, мали ввійти до управи екс офіціо, то ж їх мені не потрібно було просити. 17 січня 1979 р. на обіді з д-ром Кларком (я називав його “Бобчик-ом”), я дістав його згоду перебрати секретарство, і зітхнув. Добрий секретар-адміністратор – надзвичайно “рідка птиця”, прямо на вагу золота. Я свято переконаний, що Британська Імперія завдячувала своє життя не так своїм арміям чи морській флоті, як своїм талановитим адміністраторам. Коли є добре налагоджена “канцелярія”, то навіть слаба організація може існувати, і навпаки. Тиждень пізніше, я дістав згоду теж Левка Ковалика, з яким я працював передше в двомовному шкільництві і до якого я набрав респекту, як до знаменитого книговода. Д-р Зеня Гавриш також була погодилася ввійти до управи, але коли на конвенції в травні 1979 р. номінаційна комісія призначила Едмонтонові тільки 5 із 9-ти позицій, я мусів з неї зретиґнувати, і остаточно заступником став мій добрий колеґа Іван Сташук із Ванкуверу, теж прекрасна людина.

З моїх надій, що управа Фондації залишиться в Торонті, не лишилося нічого, коли з листа д-ра Рудзіка, голови Фондації, з 7 березня 1979 р. я дізнався, що до спільних сходин управ Федерації і Фондації, згідно з внеском І. Карасевича на сходинах Фондації в жовтні 1978 р. в Торонті так і не дійшло. Треба було рішатися і я рішив, заки очиститься атмосфера в Торонті, перебрати провід Фондацією на рр. 1979-81, самозрозуміло, якщо мене виберуть. На моє рішення заважила моя розмова з д-ром Лупулом 10 квітня 1979 р., а остаточно – наради 20 квітня того ж року, скликані головою Фондації д-ром Рудзіком в приміщенні КІУСу в Едмонтоні. Участь в цих нарадах взяли: д-р Орест Рудзік, д-р Юрій Луцький, д-р Іван Лисяк-Рудницький, д-р Манолій Лупул і я. Після широкої дискусії на тему майбутнього осідку КФУС, її проводу, збірки, відношення Фондації до Катедри українських студій в Торонті, Фонду братів Непораних і А ЕУ 2, учасники прийшли до висновку, що управа КФУС повинна перейти до Едмонтону, принаймні до часу, коли Торонто покінчить з Катедрою українських студій. І тоді я рішився. 10 днів пізніше д-р Лупул передав мені листу нової дирекції, 22 особи, але я скоротив її до 19 з огляду на кошти. Дирекція мусить раз в рік зійтися на збори, а кошти подорожі літаком, які покриває Фондація, в ці часи великі.

Конвенція Федерації і Фондації відбулася в днях 18-21 травня

1979 р. в готелі Фор Сізонс в Едмонтоні. Д-р Орест Рудзік приготував програму на письмі, включно зі звітами. Участь в цих загальних зборах взяли: О. Рудзік, С. Фроляк, Ю. Луцький, Є. Зараска, Д. Струк, Б. Панчук, Е. Гуцуляк, І. Карасевич, суддя І. Соломон, В. Вербинюк, М. Лупул, О. Талпаш, П. Саварин, І. Сташук і Р. Герчак. Після затвердження програми зборів, збори заслухали і затвердили звіти президента, секретаря і скарбника. Звіт скарбника за 1978 рік був провірений книговодом, а за кілька місяців 1979 р. був без перевірки. З черги д-р Ю. Луцький дав звіт зі свого проекту, а д-р Лупул зачитав “правила” відношення Фондації до КІУСу. Над правилами вже вив’язалася поважна дискусія, але кінець-кінців її затвердили, при чому потверджено, що найважливішим проектом Фондації остається А ЕУ 2. Одинока зміна, яку прийняли, була щодо назви Фондації: більшість рішила змінити назву на “Канадську фундацію українських студій”, головно тому, щоби не зв’язувати її тільки з КІУСм. Я не був за зміною, але й не бачив в зміні трагедії, бо все залежить від праці, а не від назви, хоча часом й назва дуже важна. Пополудні, в п’ятницю 18 травня, дирекція заслухала детального звіту д-ра Ю. Луцького про А ЕУ 2, обговорила Фонд братів Непораних (якраз наспіло було \$ 42,300.00) і Катедру українських студій при Торонтонському університеті. Хоча деякі мали слухні, на мою думку, завваги щодо методів її реалізації, ніхто не був проти Катедри, а навпаки: всі висловлювали радість з приводу її створення. Під кінець зборів дирекція заявила за тим, щоби кожночасний директор КІУСу і президент Федерації КУПіП були екс офіціо членами дирекції Фондації і затвердив до номінаційної комісії пп. Рудзіка, Лупула та Сташука. В суботу 19.5.1979 р. пополудні на загальних зборах Федерації вибрано дирекцію Фондації зі мною на чолі в такому складі: О. Рудзік, поп. голова, І. Сташук, заступник, Р. Кларк, секретар, Л. Ковалик, скарбник, і пп. суддя Е. Бойчук, С. Фроляк, Е. Гуцуляк, п-і суддя В. Касурак, Б. Панчук, суддя І. Соломон, В. Вербинюк, Л. Дікур, Р. Герчак, І. Карасевич, М. Лупул, п-і Х. Пастершенк, В. Тарнопольський та Є. Зараска, директори. На ревізора-книговода запрошено Володимира Базюка. Іншої листи кандидатів не було. В неділю 20.5. перед обідом я скликав нововибрану дирекцію фундації на коротенькі сходи. Після всяких формальностей я звернувся до присутних з коротким словом (а була присутна й нововибрана управа Федерації), яке дозволю собі зачитувати:

“В імені нової дирекції сердечно дякую за довір’я і вибір. Вибір – це почесть, але в першу чергу – це завдання, обов’язок. Завдання – якнайскорше дійти до цілі, одного мільйона. Також в імені дирекції сердечно дякую уступаючій дирекції, а зокрема управі під проводом

д-ра Рудзика: пп. Рудзикові, Фролякові, Луцькому, Струкові і Тернопольському. Початки все є трудні, а вони втоптали стежку і зробили поважний шмат дороги. Чверть мільйона не жарти!

Гратулюю Торонтові за одержання першого поважного запису п. О. Непораного в сумі \$ 200,000.00. Колега Ігор Бардин, як адвокат п. Непораного, зробив Фундації велику прислугу і йому належить ся наша вдячність також. Дай Боже, щоби тепер інші місцевості, другі адвокати й інші особи пішли їхніми слідами. Також гратулюю Торонтові за Катедру українських студій. Це великий здобуток для цілої української спільноти у вільному світі. Зокрема хочу погратулювати колезі Юрієві Данилівому і його співробітникам за переведення цього задуму в життя і за зобов'язання, якого вони піднялися. Бажаю вам успіху і щасливого закінчення. Хочу заспокоїти Торонто: Фундація не буде вас за дуже тиснути, аж поки не закінчите свого проєкту, але не гнівайтесь, коли ми дамо людям “вибір”: давати на Катедру чи Фундацію, навіть в Торонті. Давати треба ціле життя, на безліч цілей. Спільнота багатіє не особистим багатством своїх членів, а датками, які вони складають на свою спільноту.

Фундація має кілька цілей: енциклопедія, КІУС (наука, тобто) є одні з перших, найважливіших, але ми радо будемо співпрацювати з усіма, включно з Катедрою в Торонті. Я вітаю на нашій дирекції колегу Євгена Зараску, члена тої Катедри. Наша дирекція, а зокрема я, готові відвідати кожний клуб, щоб ще раз пояснити цілі Фундації та Інституту і поширити збіркову кампанію. Прошу членів нової дирекції о співпрацю. Я дуже згідливий, але: я ціню людей не за слова, а за діла, конкретні речі, а в нашім випадку – за датки. Українство треба любити не лише до глибини душі, але й до глибини кишені. Вірю, що Федерація, Інститут і Фундація, це своєрідна “свята трійця”, одне тіло, і таким останеться, з тим, що в академічних справах останнє слово буде за Інститутом, який на те й був створений, щоби координувати українську науку, а у фінансових справах останнє слово буде за Фундацією.

Два роки пройде скоро. Потреби української спільноти в її змагу за біологічне, національне, релігійне і культурне життя – величезні. Але й величезні теж наші можливості, якщо ми тільки відкриємо очі, підставимо плечі, відкриємо кишені і візьмемо їх до серця в ім'я наших предків, в ім'я безсмертного нашого українського народу. Нам конечно нашої особистої посвяти, звітності, особистого прикладу: у вірі, жертвенності і праці.

На кінець, гратулюю колезі Дікурові з його управою за вибір. З такими хлопцями як він, Лупул, Галпаш, Семотюк та другі, працювати буде приємністю. Манолієві Лупулові гратулюю за його успіхи з КІУС-м. Наука дуже важна, а з ним працювати, справжня приємність. Щаслива українська спільнота в Канаді, що має Лупула. Він, як і д-р Пріцак в США, ставлять наукові основи під наше життя у вільнім світі, а рівночасно й допомагають українському народові на

рідних землях у його змагу до незалежності. Я до вашої диспозиції. Бажаю всім відізджаючим щасливої дороги. До побачення”.

24. Два роки Фундації в Едмонтоні.

Про два роки Фундації в Едмонтоні можна би писати в різний спосіб, нпр., в хронологічному порядку, чи по порядку порушуваних справ і т. д. Я однак дозволю собі розказати про них прямо цитуючи свої звіти: перший за півтора року, який я відчитав на річних зборах дирекції 12 жовтня 1980 р. у Вінніпезі, і другий, який я відчитаю на зборах дирекції в травні 1981 р. в Оттаві, на кінець моєї каденції. Ось що я писав у першому звіті:

“Члени дирекції, пані і панове. Дозвольте мені привітати вас на цих одиноких річних зборах, заки ми зустрінемося в травні 1981 р., щоб презентувати остаточний звіт та вибрати нову дирекцію і нову управу. Заки пічну звіт, я хочу використати нагоду і заохотити вас, членів дирекції і управи, до активної підтримки КФУСу. Наша ціль, один мільйон доларів, ще далеко перед нами, але ми вже зблизилися до неї новими сто тисячами, і якщо ми рішимо її досягнути то немає в світі нічого, щоб нам в тому перешкодило. Я вірю, що справді розумна людина, це та, яка зуміє досягнути здорову рівновагу між потребами тіла і духа, між потребами особистими і своєї рідні та потребами суспільними, як теж між потребами на сьогодні і потребами на завтра. Рівночасно хочу зазначити, що ціль, до якої прямуємо – поширення української науки і збереження української спадщини в світі – є висока ціль, а публікація азбучної ЕУ англійською мовою є тільки прикладом.

А тепер до звіту. Ваша управа сходилася, як умовилась, що три місяці, 6 раз разом, а протоколи із наших сходин вам висилано поштою. Як це доводиться кожній новій управі, нам треба було видрукувати нові заголовні листівки, посвідки, подячні листи, і т.п. Нам треба було теж виконати постанову загальних зборів і змінити назву Фундації, що ми й зробили. В додатку, однак, ваша управа видрукувала гарну жовтеньку брошурку про Фундацію, виробила завіщаневу клязую, приготувала “підручничок” для збіркових кампаній і написала кілька статей про Фундацію для едмонтонського “Кларіона”, Федераційної “Панорами” (2), “Рів’ю” та “Б’юлетеню КІУСу”. Як президент, я відписував на різні листи, та й сам написав два, до всіх директорів та президентів. Вислід: жодної відповіді від клубів, і ніякої акції, ніяких грошей. Мав я теж одну радіопрограму і одне інтерв’ю на телебаченні про Фундацію, і говорив до едмонтонського клубу на його річному бенкеті в жовтні 1979 р. Самозрозуміло, як президент Фундації, я ходив на місячні сходини управи Федерації, де звітував кожного місяця про працю Фундації. Тому управа кожного клубу, читаючи протоколи сходин Федерації, була поінформована, що й коли ми робили.

Крім того, я відвідав клуб у Ванкувері і зустрівся 26 січня 1980 р. з його управою, а побуваючи 4 березня 1980 р. в Торонті зустрівся з пп. В. Тарнопольським та І. Бардином, як також із пп. О. Тарнавським та Є. Борисом в справі ЕУ. Починаючи з 17 березнем 1980 р., трьох нас: Л. Дікур, президент Федерації, І. Сташук, мій заступник, та я, через цілий тиждень відвідували клуби в Брит. Колумбії: Кемлупс, Кіловну, Вернон, Ванкувер, Вікторію і Кемпбел Рівер. Під час мого другого побуту в Торонті 12 квітня 1980 р. я був учасником конференції групи Кубійовича-Луцула-Луцького в справі А ЕУ 2, а теж зустрівся з пп. С. Фроляком і О. Рудзіком, хоча надіявся, що зустрінуся з усіма членами дирекції Фундації з Онтарія. С. Фроляк говорив про Фундацію 12 травня 1980 р. до клубу в Ошаві, за що йому сердечно дякую, як і дуже дякую колезі Сташуківі за зорганізування нашої поїздки по клубах в Брит. Колумбії.

Понад рік вже жду, щоб який клуб запросив мене допомогти йому у його збірковій кампанії, чи в'яснити цілі Фундації, але запрошень немає. Що має людина в таких випадках робити – приїжджати незапрошена? Навіть директори не дуже були мені помічними в цих справах, а деякі навіть не прислали своїх власних датків, хоча свої кошти за останню конвенцію прислали до заплати змісця. Мені прикро ці речі підносити, але “щедрість починається від себе”, а моїм обов'язком, хоча яким неприємним, є їх згадати, так як є моїм обов'язком погратулювати едмонтонському збірковому комітетові під проводом д-ра Кларка за близьке осягнення його цілі – \$ 200,000.00 готівкою та обіцянками. Гратулюю, Бобчик.

Фундація заіснувала 5 років тому. Фроляк очолював її 1 рік, опісля 1 рік очолював її Тарнопольський, далі д-р Рудзік 2 роки, а оце понад рік очолюю її я. Буду щирим з вами, коли скажу, що я дуже хотів би досягнути 500 тисяч до наступного травня, тобто подвоїти суму, яку ми перебрали. Чи можете собі уявити, щоб ми тепер мали, коли б так кожний член Федерації був пожертвував всього по 100 доларів на рік через останніх 5 років? 1,500 членів (найменше) x 5 років x \$ 100.00 – \$ 750,000.00! А що маємо? Погляньте на звіт скарбника, Друзі, все можливе, якщо б ми лише ДІЯЛИ. ЛЮДИНА Є ТЕ, ЩО ВОНА РОБИТЬ, і її можна судити тільки по її ділах. Вгору серця! Пічнімо збіркову кампанію в кожнім клубі змісця і вчинімо Фундацію нашою “улюбленою харитативною установою”. “ПОШИРЕННЯ НАУКИ – НАЙВИЩИЙ ЗАКОН” – казав Маймонідес, а українці під сучасну пору змагаються за ніщо більше чи менше, як – ЖИТТЯ. Інститут і Фундація можуть зробити різницю!”

Крім мого звіту, були ще звіти секретаря, скарбника і кілька справ до вирішення, а між ними: А ЕУ 2, фільми С. Новицького під заг. “Культура – душа нації”, та спільне ком'юніке в справі Торонтонської Катедри українських студій. Тому, що згадані справи є важ-

ними, хочу над ними зупинитися трохи ширше, але наперед – ось мій другий звіт, із 17 травня 1981 р.

“Члени дирекції, пані і панове: Дозвольте мені привітати вас на наших загальних зборах. Два роки минуло як молодість, то ж пора здати звіт з нашого управління, вибрати нову дирекцію та управу і зробити деякі плани на майбутнє. Хочу признатися: коли я перебирав два роки тому, то думав, що ми зможемо зробити більше, як ми фактично зробили. Причина лежить мабуть в загальній апатії більшості наших клубів, що більше – нашої спільноти, серед якої живемо, яка дбав більше за матеріальне ніж за духове, за особисте ніж за загальне добро. Мимо старань управи, більшість клубів навіть не почала збіркової кампанії. Це означає, що нам ще прийде́ться пройти чималий шмат дороги, заки навчимося ДАВАТИ І СПІВПРАЦЮВАТИ.

Я не думаю повторяти того, що я сказав в моєму звіті із 12 жовтня 1980 р. Я вас тільки познайомлю з найновішими справами і кину децю світла на речі, які ми зробили за останні два роки. Пічну від управи. Крайшої, більш співпрацюючої та ентузіастичної управи я ледве чи міг би побажати, навіть коли б хотів. Заступник Іван Сташук, секретар д-р Боб Кларк, скарбник Левко Ковалик, директор КІУСу д-р Манолій Лупул та президент Федерації Лаврентій Дікур належать до категорії людей, рідкісних в будь-якій спільноті. Протоколи сходин, які йшли регулярно до всіх членів дирекції і президентів клубів, свідчать про їх високу якість. В моїх дописах про КФУС, я завважую, що Британська Імперія держалася не так силою британської зброї і морської флоти, як здібністю британських колоніальних секретарів. Д-р Роберт Кларк є з тої категорії і якості, а що він нас залишає, я хочу йому дати признання публічно. Він ніколи не потребував мого нагадування, а робив все на найвищому рівні і вчасно. Дякую тобі, Боб.”

Від останніх наших зборів у Вінніпезі наша управа сходилася 4 рази: 15.12.1980, і 11.2., 24.2. та 14.4.1981 р., що піднесло число зборів управи до 9-ти. А оці є треті збори дирекції. Рівно ж за останні часи:

Я написав ряд дописів про КФУС, які поміщують “УВ”, “УТ” і “НШ”, а 16.12.1980 р. дав півгодинне інтерв’ю про КФУС на КюСіТіВі.

28.2.1981 р. я зустрівся з президентом клубу в Оттаві, п. В. Жилою, а 27.12. 1980 р. з п-і Оксаною Лазурко, президентом Саскатунського клубу.

2.2.1981 р., разом із д-ром Лупулом, я мав зустріч з п. С. Новицьким, щоб показав нам “Писанку” на наших зборах у Вінніпезі.

3.3.1981 р., д-р М. Лупул, Л. Ковалик і я зустрілися із д-ром В. Маркусем, домовитися про його працю в Сарселі із Кубійовичем.

15.12.1980 р. управа схвалила: а) умову з Видавництвом Торонтонського університету про публікацію 1-го тому А ЕУ 2; б) умову з д-ром В. Маркусем, згідно з якою він пічне свої два роки праці над А ЕУ 2 в Сарселі 1.7.1981 р.; в) асигнацію \$ 50,000.00 на проєкт С. Новицького, під заг. “Культура – душа нації” (на певних умовах).

11.2.1981 р. управа схвалила три нагороди за найкращі проєкти на “лого” КФУС: \$ 200.00, \$ 150.00 і \$ 100.00.

14.4.1981 р., на рекомендацію проф-в М. Лупула, Ю. Луцького і Б. Боцюркова, управа схвалила дати першу нагороду (\$ 5,000.00) за визначні наукові успіхи проф. В. Кубійовичеві.

Шляхом інформації хочу згадати, що КІУС має вже умову з проф. В. Кубійовичем та НТШ що до права користуватися енциклопедичними матеріялами НТШ на всі 4 томи А ЕУ 2, які ми фінансуємо, і що треба сумніватися, чи Шевченківська Фундація зможе допомогти нашій Фундації опублікувати А ЕУ 2. Також шляхом інформації хочу зголосити, що управа якраз почала старання за посередництвом п-і Х. Пастершенк дістати децю фондів від Саскачеванського уряду, а за посередництвом Л. Дікура – від федерального Департаменту багатокультурності. Маємо теж намір піти за допомогою до уряду Брит. Колумбії, Манітоби і т. д. Говорячи про урядову допомогу, хочу зокрема згадати, що ми якраз одержали \$ 300,000.00 від уряду Онтарія завдяки нашому попередньому президентові С. Фролякові. Фроляк одержав чека 6.3.1981 р. і тимчасово вложив його на відсотки до Банку в Торонті, заки КФУС вирішить сплатити довг на Катедру українських студій в Торонті. Це було знаменито зроблено і в дуже побажаний час, Стен, і ми це дуже цінимо.

На кінець – децю про фінанси, головну ціль нашої Фундації. Простудійте фінансові зіставлення, які приготував Левко Ковалик, наш скарбник, і побачите, скільки грошей маємо, скільки на що пустили, а скільки нам треба, щоб сповнити наші зобов'язання. Ми пустили \$ 154,205.71 на т. зв. проєкти Луцького (видав 7 книжок), \$ 5,585.00 на виставку книжок у Франкфурті, Німеччина, а скоро піде \$ 300,000.00 на Катедру українських студій в Торонті – тобто цілих \$ 459,790.71. Останеться бл. \$ 430,000.00, всі “призначені”. Це не було б погано, коли б не факт, що більшість цих фондів прийшли від уряду і спадку братів Непораних, а менше як половина – від нашого членства. Тільки Едмонтон і Ванкувер, властиво, перевели поважну збіркову кампанію. Я певен, що ми повинні б пописатися краще... але це вже буде завданням нової управи”.

А тепер дозвольте зупинитися над двома згаданими поважними проєктами КФУС, які ми схвалили “в принципі” на зборах у Вінніпезі: А ЕУ 2 і Фільми С. Новицького “Культура – душа нації”. Резо-

люція в справі А ЕУ 2 зводилася до того, що “КФУС покриє кошти д-ра В. Маркуся, ангажуючи його на два роки до праці над А ЕУ 2 в Сарселі”. Як до цього дійшло? А ось як. З початком червня 1979 р. я одержав від проф. Луцького листа, з проханням допомогти у праці над А ЕУ 2 асигнуючи на те яких \$ 20,000.00 річно, бо фонди, які уділяє КІУС на переклади в Торонті не вистарчальні. Одержавши листа, я змістя сконтактувався з проф. Лупулом, прохаючи вияснення, бо КФУС зобов’язалася опублікувати А ЕУ 2, а не покривати кошти її написання. Проф. Лупул признав мені рацію, але рівночасно сказав, що щоби більше грошей асигнувати на А ЕУ 2, бюджет КІУС замалий. Подумавши, ми рішили, що треба дістати більше на КІУС від уряду, а КІУС тоді збільшить фонди на працю над А ЕУ 2. І справді, я пішов незабаром до Міністра вищої освіти Джіма Горсмена, а він підніс бюджет КІУСу із \$ 350,000.00 до \$ 500,000.00 річно. Але то справи все одно не розв’язало. Проблема була в тому, що проф. Кубійовичеві найбільше було потрібно помочі в Сарселі, а не в Торонті. Занятий різними справами КФУС (зміна назви, брошурка про КФУС, підручник для збіркової кампанії) я однак звернув більшу увагу на А ЕУ 2 щойно з початком 1980 року. Будучи 4 березня 1980 р. в Торонті, я зустрівся з довіреними приятелями проф. Кубійовича пп. Є. Борисом і О. Тарнавським. Їхні сугестії були: конечно заангажувати когось до помочі проф. Кубійовичеві в Сарселі; попросити до редакції і дати відповідальність за “організування матеріялів” д-рові Фіголеві; давати до перекладу всі матеріяли, без огляду на те, до якого тому вони мають йти; і попросити проф. Кубійовича, щоби назначив собі заступника, якому він міг би делегувати більшість технічних справ.

Повернувшись до Едмонтону, я відбув 15.3. довшу розмову з проф. Лупулом і ми погодилися, щоби біля А ЕУ 2 як найскорше зконцентрувати всі можливі ресурси: організаційні, інтелектуальні, фінансові і технічні. “Навіть краще буде йти збірка на Фундацію, коли народ побачить якісь результати”, ми вирішили. Кілька днів пізніше, в турне по Брит. Колумбії, я познайомив зі справою ще й мого заступника І. Сташука та президента Федерації КУПіП Лаврентія Дікура, і вони теж погодилися, що КФУС мусить “встрянути” з допомогою. На швидко скликана конференція навколо А ЕУ 2 відбулася в Торонті 12 квітня 1980 р. На тій конференції д-р В. Маркусь обіцяв дістати від свого Університету звільнення і через два роки помагати проф. Кубійовичеві. Заангажувати до помочі ще й д-ра Лончину нам не вдалося, хоча Фундація хотіла й його найняти. В той самий час проф. Кубійович назначив д-ра Маркуся на свого заступника, притягнув до редакції д-р Фіголя, і потвердив д-ра Луцького, як відповідального за англійські переклади редактора-асистента. Будучи учасниками тої

конференції в Торонті, ми з Манолієм Лупулом раділи, що “виходимо на чисті води”. Вправді, схвалена резолюція означала, що Фундації прийдеться видати яких 70 тисяч додатково, але іншого виходу не було. Нам йшлося про те, щоб все наладнати, і щоб 1-ший том вийшов як найскорше. На скільки мені відомо, 70% матеріялів вже є на руках видавництва в Торонті, а до кінця ц. року має прийти решта. Недавно (зпочатку квітня) я навіть одержав в зв'язку з 1-м томом А ЕУ 2 перші інформації: статейку проф. Луцького про Кубійовичеве 80-ліття (відбитка зі “Сучасности”), відбитку обгортки роботи Я. Гніздовського і свого власного листа, в яким я прошу читачів передплатити 1-й том і підтримати Фундацію. 28.8. КФУС погодилася покрити кошти тих інформацій (яких \$ 6,000.00) у відповідь на листа проф. Луцького до мене із 16.6.1980 р. Що більше, в листі із 10.8. проф. Луцький прислав мені проєкт угоди між проф. Кубійовичем а КІУС-м, щодо права користування матеріялами, в разі б проф. Кубійовича не стало. Недавно проф. Кубійович його підписав, то ж і та справа тепер позитивно поладжена. Угоди з д-ром В. Маркусем ми добили, коли він відвідав Едмонтон 3.3.1981 р. Отака дальша історія заходів КФУС щодо А ЕУ 2. Маю надію, що читачі тепер допоможуть у її виданні, висилаючи даток на Фундацію, або принаймні передплатять 1-й том (\$ 100.00). Ех, не раз так собі думаю, коли б наш народ був більш свідомий, то б скинув мільйон до місяця. Бо має з чого, давно має, а зокрема т. зв. новоприбулі, з вдячності Богові, що допоміг їм вирватися з радянського пекла, та й взагалі дозволив вижити тоді, коли більш як одна п'ята нашого народу в останній війні загинула. Нажаль, “минула тривога – забув про Бога”.

Друга резолюція, яку ми схвалили на зборах дирекції у Вінніпезі, звучала: “КФУС схвалює в принципі проєкт п. С. Новицького “Культура – душа нації”. А ось як прийшло до схвалення цього проєкту. В брошурці про КФУС – (подає цілі Фундації, склад дирекції, історію, напрямні, інформує, як давати на неї датки і робити посмертні записи, і вияснює, чому треба на неї давати взагалі) – під заг. “що може робити Фундація”, пар. 5, пишеться: “Найняти когось виготовити серію високоякісних научних фільмів або підручників на тему української культури”. Цю ідею піддав проф. Лупулові С. Новицький ще десь 1975 чи 1976 р., а Фундація згодом її включила до своїх потенційних завдань, поруч А ЕУ 2 та інших справ, і лише чекала нагоди, точніше – фондів. 5 квітня 1980 р. С. Новицький представив нам із Лупулом свої детальніші пляни, а вже 16.8.1980 р. я написав Новицькому листа, пропонуючи йому приїхати на збори дирекції до Вінніпегу і представити свій плян нам всім, що він і зробив.

Славко Новицький, автор “Писанки”, “Безсмертного образу” (про

скульптора Лева Молодожанина), “Овець в дереві” (про мистця Якова Гніздовського) та інших фільмів, на наших зборах у Вінніпезі 12 жовтня 1980 р. показав нам тільки “Писанку”, але за те широко зреферував свій проєкт фільмів. “Картина часто більше скаже як тисяча слів”, говорив п. Новицький. Українська культура в смертельній небезпеці – русифікація на рідних землях, асиміляція у вільнім світі – і пора її записати на фільмі, поки ще живуть люди, які знають її в автентичній формі. Якщо її не запишемо, то пропаде, не кажучи вже про те, що неможливо новому поколінню її в легший спосіб передати, як за допомогою фільмів. Є теж надія, що дивлячись на фільми, молоде покоління полюбить її і не тільки збереже її, але буде далі розвивати. Бібліотеки, збірки, музеї, так публічні як і приватні – мало доступні, а фільми закупить багато осіб, інституцій, шкіл чи бібліотек, і т. д., і т. д. В дво-годинній розмові з дирекцією Фундації п. Новицький подав, що має на думці зробити принаймні 35 фільмів, на які треба б зо три мільйони, але з яких 12 варто зреалізувати як найскорше, а саме: культура, танці, хліб, весілля, вишивки, історія, зілля, музика, релігія, декоративне мистецтво, одяги й різьба. “Образ, кольори, музика, голос, поєднані на фільмі, можуть надзвичайно яскраво і драматично показати глядачам зразки української матеріальної і духової культури” – говорив п. Новицький – “і причинитися до збереження українства в світі”. Щоби однак зробити потрібні досліді, написати скрипти, виготовити фільми і їх на кінець пустити між людей – треба грошей. І над грошами дирекція опісля поважно застановлялася, хоча, схвалити сам проєкт “в принципі”, труднощів не було. Дирекція Фундації повернулася до проєкту Новицького ще раз щойно 15 грудня 1980 р., рішивши асигнувати на нього \$ 50,000.00, під умовою, що таку ж саму суму вдається дістати від Міністерства багатокультурності в Оттаві і Альберті. 11 лютого 1981 р. п. Новицький відвідав нас з проф. Лупулом в Едмонтоні ще раз, і обіцяв виготовити бюджет на перші фільми про танці. На початку травня 1981 р. Фундація вислала до Оттави “аплікацію” о поміч, а президент Федерації КУПіП Лаврентій Дікур, голова Канадської дорадчої ради про багатокультурність, обіцяв її підтримати. Якщо вдається дістати фонди з Оттави і Альберти, то проєкт Новицького пічнемо реалізувати, а якщо ні, то його закинемо, аж поки не роздобудемо фонди. Навіть з найкращих плянів не можна скористатися, якщо немає грошей. (Альберта, на моє прохання, була схильна допомогти, під умовою, що Оттава першою дасть \$ 100,000.00, але коли Оттава запропонувала тільки \$ 25,000.00, я рішив, що немає з чим починати. – П. С.) А як хотілося б показати, своїм і чужим, українські традиції і обряди, мистецтво, розказати про козацтво, Хмельницького, Мазепу, Шевченка, Петлюру, голодо-

мор, русифікацію і змаг нашого народу до свободи і державности! Дорогий читачу: якщо маєш зрозуміння і можеш допомогти – пришли Фондації чека. Фільми, як середники комінікації, мають велику силу і вплив, зокрема на молодь. Як їй любити українську культуру, коли вона її не бачить і не розуміє?

25. Загальні збори Федерації в Оттаві.

Загальні збори Федерації КУПіП та КФУС в Оттаві відбулися в днях 15-17 травня 1981 р. в готелі Скайлайн. Це вперше, що конвенція Федерації відбувалася в Оттаві і управа досить потерпала: клуб в Оттаві не численний, а зорганізувати конвенцію не легко. Однак все вийшло досить добре, завдяки КПіП в Оттаві під проводом пп. Л. Жили, Л. Барана та української спільноти в Оттаві зпоза клубу.

Темою конвенції була “національна єдність у 1980-х роках”. Головним промовцем до теми був знаний гуманіст і спеціаліст в ділянці людських прав проф. В. Тарнопольський. Після його доповіді відбулася дискусія, яку перед полуднем очолював сенатор Павло Юзик, а після полудня проф. Богдан Боцюрків. Головним промовцем після полудня в суботу був адв. Юліян Козяк, Міністер корпорацій Альберти, а вечером на бенкеті Рой Романов, Генеральний прокурор Саскачевану. Всі три промовці справилися зі своїми завданнями блискуче. Якщо матеріяли конвенції вийдуть друком, то українській спільноті варто буде їх уважно прочитати і передумати. Я вважаю, що якщо Прем’єр міністрові Трудо вдасться затвердити-злегалізувати свій проект нової канадської конституції, то українці зможуть з рукою на серці твердити, що вони мали не неї “вплив”. А вплив цей, і то поважний, пішов через: Рой Романова, якій разом із федеральним Міністром справедливости Жан Крет’єном, очолював конституційну комісію Канади; проф. В. Тарнопольського, який виступав перед конституційною комісією з бріфом від Асоціації громадянських прав; адв. Л. Дікура, який виступав з бріфом від Канадської дорадчої ради в справі багатокультурности; і проф. М. Лупула (разом із проф. Орестом Рудзіком і пп. І. Новосадам та А. Яремівичем), який виступав з бріфом в справі нової канадської конституції від Централі КУК. Чи окремих параграфів в проекті нової канадської конституції про те, що ціла конституція повинна “бути інтерпретована в дусі збереження і поширення (advancement) канадської багатокультурної спадщини” щось дасть, наразі тяжко сказати, але треба ствердити, що навіть за нього треба було тяжко змагатися. Я вважав і далі вважаю, що право на збереження, тобто – “свобода культури”, повинна бути вирахована в параграфі ч. 2, разом зі свободою слова, релігії, зібрання, преси і т. д. Фактом однак є, що представник консерватів посол Джейк Еп, в своїх

поправках до проєкту конституції, запропонованого лібералами, про багатокультурність не мав ні слова. Це болюча правда, але правда, і чи не тому консерватам так трудно прийти до влади. Жаль теж, що конституційна комісія не взяла до уваги сугестій проф. М. Лупула в справі мов в новій канадській конституції. Взагалі, в зв'язку з новою канадською конституцією і багатокультурністю, якою однаково хвалилися так ліберали як і консервати (і ліберали і консервати мали міністерства багатокультурності, звичайно, для “замилення очей”, але мали!), я однаково дивуюся цинізму політиків, як і байдужості т. зв. етнічних (національних) груп. Аж моторошно робиться, коли подумати, що коли прийшлося робити нову канадську конституцію, то політикам що до багатокультурності, проголошеної 10 р. тому, гей-би пам'ять відняло. Не чути було про неї ні на нарадах провінційних прем'єрів із Прем'єр міністром Канади Трудо, ні в дебатах парламенту чи сенату, ні в пресі чи на телебаченні. Ще дивніше, що не піднесли цю справу етнічні групи. Майже мали в руках, і... пустили. Якби не едмонтонці, через Дікура, то мабуть і згадки не було б. Прикро стверджувати, але наразі навіть в офіційно багатокультурній Канаді, багатокультурність є тільки політичним футболом. Що можна зробити за 12 мільйонів, коли лєвова частка навіть тих фондів йде на адміністрацію? А як хотілося б, щоб нова канадська конституція дала свободу культурної спадщини на рахунок держави. Більшості, англосаксонська і французька, властиво не потребують “права на мову”, а дістали, а меншості потребують, а не дістали. Що за парадокс. Теж саме із культурною спадщиною: це меншості треба рятувати від асиміляції, від шовіністичних потягнень більшостей, а тут – конституційна комісія навіть не взяла до уваги колишнього проєкту конституції, виготовленого комісією під проводом теперішнього Міністра закордонних справ Марка МекГвігена. Та, досить на цю тему!

Як я вже згадав, панель-дискусія на тему “єдності” і нової канадської конституції, йшла цілий день. Вечером же, на бенкеті, її ще раз, вже з іншої точки зору, як Міністер Юліян Козяк підчас обіду, порушив Рой Романов. Сподіючись, що промова Романова колись проявиться друком, я не буду її переказувати, та й не місце тут на це. Що я однак згадаю, то презентацію першої нагороди КІУСу за наукові досягнення, яку Фундація признала проф. В. Кубійовичеві. Щоб не розводитися, дозволю собі навести своє слово з тої нагоди, яке я виголосив частинно в англійській, а частинно українською мовою:

“Поширення науки (знання) – це найвищий закон”, – сказав Маймонідес. І я залюбки цитую цього старинного єврейського філософа, бо він, властиво, подає причину на заснування та існування КФУС. На пропозицію проф. Ю. Луцького, 15.12.1980 р. управа КФУС вирі-

шила завести давання нагороди за визначні досяги в українській науці або літературі. 4 місяці пізніше, 14.5.1981 р., на рекомендацію дирекції КІУСу, пп. проф-в М. Лупула, Ю. Луцького та Б. Боцюркова, дирекція Фундації вирішила дати першу таку нагороду проф. Володимирові Кубійовичеві зі Сарселю, Франції. Ця нагорода є в сумі \$ 5,000.00, плюс додатки, і грамота (plaque). Пані і панове. Проф. Кубійович не потребує представлювання. Ми всі його знаємо, як найбільш заслуженого українського науковця у вільнім світі. Проф. Кубійович, це батько українських енциклопедій, трьо- і вісім-томової українських, дво-томової англійської, а тепер – 4-томової азбучної ЕУ 2. Дорогий п-е професоре: від імені Фундації і Федерації маю велику честь і приємність вручити Вам першу нагороду КФУС за визначні успіхи в науці. Жюрі КІУСу і КФУС не мали найменшого сумніву, що ця перша нагорода належить саме Вам і нікому іншому, людині, що ціле своє життя присвятила українській спільноті і науці. Честь Вам і слава, наші щирі вітання і побажання. І многих Вам ще літ, у праці на добро української науки і народу”.

Після цього слова проф. Кубійович підійшов до мене до мікрофону, я відчитав напис на грамоті, вручив йому чека на \$ 5,000.00 а народ, присутний на залі, підвівся з місць і привітав його рясними оплесками. “Це має для мене і матеріальне і моральне значення”, заявив проф. В. Кубійович в своєму коротенькому слові-подяці, і закликав Фундацію й надалі підтримувати українську науку, а зокрема А ЕУ 2, перший том якої, як Бог дасть, повинен вийти під кінець 1982 р. На другий день, в неділю після полудня, проф. Кубійович мав ще з нами – проф-и Лупулом, Луцьким, Боцюрковим і мною – наради в справі згаданої А ЕУ 2, а там – відлетів. Незабутня зустріч, і подиву гідна людина, той Кубійович. Як би ми більше таких мали!

Від створення Федерації до конвенції в Оттаві управа завжди була в одному із трьох міст: Торонті, Вінніпезі або Едмонтоні. А оце вперше, що управа Федерації перейшла до Сен Кетрінс, бо цим разом Федерацію очолив Іван Тутецький, зі Сен Кетрінс. Заступником став інж. Богдан Максимець, секретарем Орест Гарас, скарбником Володимир Пилипчак, а референтом публічних зв’язків Мирослав Босий. На провінційних заступників були вибрані пп. Петро Шостак (Брит. Колумбія), А. Семотюк (Альберта), К. Васишин (Саскачеван), М. Савка (Манітоба), Е. Баран (Онтаріо), В. Колянич (Квебек) і О. Віліямс (Нова Шкотія). До дирекції ввійшли: пп. Мартинюк, Керечинський, Котелко, Бобик, Шимко та Василько. До редакції “Рів’ю” ввійшли Михайло Вавришин, Юрій Дюравець та Мирослав Пастир. Головою номінаційної комісії був С. Фроляк, а резолюційну комісію очолював д-р О. Талпаш. Між іншим, резолюційна комісія представила конвенції всього 8

резолюцій. Найважливіша, самозрозуміло, мала до діла з темою конвенції, тобто – національною єдністю; інші відносилися до найголовніших завдань Федерації. Передаючи керівництво Федерацією І. Тутецькому, Л. Дікур просив його продовжати працю, намічену попередніми управами. І мав рацію: в нас зачасто кожний “починає історію від себе”, замість будувати на основах своїх попередників, і продовжати розпочаті діла. Нічого нам не треба більше як континуїтету, продовження діла, зокрема діла, розрахованого на довшу мету використовуючи працю і досвід попередників, а рівночасно застосовуючи нові методи праці. Інша справа, що вдержати рівень, намічений Дікуром, не буде легко. Л. Дікур приніс на пост президента певні “особисті капітали”, зокрема на полі політичних зв’язків; крім того він працював з досвідом доброї десятки років громадської праці і мав співпрацю поважного гуртка досвідчених приятелів. Чи нова управа зуміє “зігратися” і діяти скоординовано, покаже тільки час.

26. Загальні збори Фундації в Оттаві.

Я розписався про збори Федерації тому властиво, щоби показати з якого ґрунту діє Фундація. Фундація – це дитина Федерації, і якщо Федерація буде за неї дбати так як досі дбала, то Фундація з бігом часу викажеться поважними результатами. Але розкажімо тепер про загальні збори дирекції Фундації. Вони відбулися в неділю 17 травня 1981 р., теж в готелі Скайлайн, в Оттаві. На зборах було 15 осіб: Орест Рудзік, Іван Сташук, Роберт Ф. Кларк, Левко Ковалик, Лаврентій Дікур, Святослав Фроляк, Роман Герчак, Іван Карасевич (мол.), Зоня Кейван, Манолій Лупул, Христина Пастершенк, Іван Соломон, Володимир Тарнопольський, Євген Зараска і я. Чотирьох осіб не було: Василя Вербинюка (Виздоровлює. Оправдання передав через Карасевича), Е. Бойчук і Е. Гуцуляк не появились і не повідомили чому, В. Касурак (Дзвонила мені, що дуже занята). Збори тривали цілий день, з тим, що одна година пішла на збори з Федерацією. Після відкриття, прочитання та прийняття протоколів, дирекція прийняла звіт президента (мій), а там розглянула звіт скарбника Левка Ковалика. Звіт скарбника був перевірений чартерованим книговодом п. Володимиром Базюком і детально виказував всі активи і пасиви, на письмі. На внесок І. Карасевича, який піддержав С. Фроляк, присутні прийняли звіти скарбника одногосно. Заінтересовані фінансами довідаються про них згодом з мого звіту на загальних зборах Фундації, а наразі, додержуючись хронологічного порядку, я хочу зупинитись на точці, яка забрала нам кілька годин в Оттаві, а це – Катедрі українських студій в Торонті.

Ті, що читали мої нотатки від початку, знають, скільки мороки було

з тою “катедрою” і як остаточно обіцянку Онтарійського уряду уфундувати Катедру українських студій при Торонтонському університеті зреалізував федеральний уряд, даючи \$ 300,000.00 і зобов’язуючи українську спільноту Торонта других \$ 300,000.00 зібрати між собою. Щоби бути точнішим, треба додати, що федеральний уряд властиво зобов’язав Федерацію зібрати \$ 400,000.00: \$ 300,000.00 на Катедру, а \$ 100,000.00 на Колегію св. Андрея у Вінніпезі. А тепер повернімся до тої справи ще раз. Не зібравши досить грошей, Фондація торонтонської Катедри українських студій пішла до Банку і затигнула позичку самозрозуміло гарантуючи її підписами ручителів. Не мені, здалека, спекулювати, чому збірка не пішла – на це питання зможуть тільки відповісти торонтонці – але десь біля 9 лютого зателефонував мені з Торонта С. Фроляк і сказав, що він знову відновив “свої заходи” дістати від провінційного уряду дещо грошей “на катедру”, і що він думає, що цим разом він їх дістане. Вісткою, звичайно, я зрадів (я завжди казав йому, що скину перед ним капелюха, якщо дістане гроші від провінції), але коли на моє питання “на якій умові?” С. Фроляк відповів, що на умові “мечінг”, я насторожився. “Неможливо, колего”, я відповів, “всі наші фонди вже призначені (earmarked)”. Розпрощалися ми на тім, що КФУС радо візьме гроші і радо передасть їх на торонтонську Катедру українських студій, під умовою, що Фондація не муситиме, рятуючи торонтонську Фондацію, сама залізати в яку халепу. 11 лютого, на сходинах нашої управи, я повідомив своїх колег про розмову з Фроляком, чим всі дуже зраділи. Навчені досвідом однак, ми рішили розглянути справу Онтарійського гренту щойно тоді, коли дістанемо інформації “на письмі” (Фроляк телефонував не лише мені, але й Лупулові і Дікурові). І справді, незабаром прийшов від С. Фроляка обширний лист, з датою 15 лютого, в яким він просив нашу управу погодитися “здублювати” (match) урядовий грент в сумі \$ 300,000.00 і “вирятувати” торонтонську Фондацію з біди. Не буду тут зупинятися на моїх розмовах з президентом торонтонської Фондації Євгеном Зараскою, а тільки скажу, що на спеціальних сходинах нашої управи, 24 лютого 1981 р., рішення “здублювати” таки запало: наша Фондація погодилася витратити в Онтарію 300 тисяч на А ЕУ 2, щоби відповісти вимогам уряду і одержати її грент. Наш лист, зі згодою “здублювати” грент і нашими фінансовими зіставленнями, пішов до Євгена Зараски зараз же на другий день після сходин і ми стали очікувати грошей. Є. Зараска, у своєму листі з 2 березня 1981 р. писав: “Дуже дякую Тобі за листа із 24 лютого. Заки читатимеш цього мого листа, ми вже мабуть матимем грент. Прем’єр Дейвіс має проголосити грент 7 березня в Крісті домі. Щоби Тебе познайомити з “умовами”, пересилаю копію нашої аплікації. Вона каже, на що зможемо зужити гроші...”, і т. д.

Листом із 10 березня 1981 р. С. Фроляк дійсно подав нам радісну вістку, що фонди прийшли, як було сказано, і що він скоро скличе сходуни, щоби рішити, що з ними робити, рівночасно подаючи нам свої пропозиції “а, б, в, г”. І знову, не буду тут розказувати, яка доля була тих грошей від часу їх одержання до нашої конвенції в Оттаві (а була вона дуже цікава: Фроляк відразу передав чека не нашій Фундації, а Фундації торонтонської Катедри!), а подам лише що на наших зборах в Оттаві ми майже одноголосно рішили передати одержані КФУС фонди від провінційного уряду Онтарія (т. зв. “Wintario grant”), враз із відсотками, Фундації торонтонської Катедри українських студій. Передачу тих фондів доконали члени нашої дирекції з Онтарія, пп. Фроляк, Рудзік і Зараска. Хоча я “скинув капелюха перед Фроляком” за одержання ґренту листовно, я зробив це ще раз, усно, на загальних зборах Фундації в Оттаві. 300 тисяч – це поважна сума грошей, а найважніше це те, що вона зліквідувала задовження Фундації торонтонської Катедри, до речі – теж в сумі 300 тисяч доларів. Хочеться вірити, що тепер Торонто включиться знову у збірку фондів на національну Фундацію Федерації, тобто – КФУС, а згодом, що обі Фундації злиються в одну, як це було задумано на початку. Закінчу “історію” з торонтонською Катедрою побажанням їй успіхів. Не родилася вона в нормальних обставинах і мала тяжкі уродини, але – за життя треба змагатися кожний день, кожну хвилину, так окремим людям як і організаціям чи науковим установам.

Загальні збори КФУС відбулися тої ж неділі, що збори дирекції, в присутності дирекції і всіх делегатів, бо членами Фундації є всі клуби і все членство Федерації КУПіП Канади. Відкриваючи ці збори, я попросив о внесок, який дозволяв би голосувати всім, без огляду на те, чи клуби або їх члени заплатили свої вкладки до Фундації чи ні (вкладка номінальна). Його зробив проф. М. Лупул, а піддержав Р. Герчак і він пройшов одноголосно. Звіт дирекції зложив я усно, але щоби не повторятися, я хочу тут вам подати свої нотатки до звіту. “Пані і панове! Я здав свій звіт на письмі на зборах дирекції перед полуднем, а тепер хочу вам дати тільки його зміст. Загально кажучи, “образ” нашої Фундації не є поганий, хоча міг би бути багато кращий. Ось він:

1) До цієї пори, Фундація одержала менш-більш \$ 845,643.00 ось відкіль: \$ 102,300.00 зі спадків, \$ 376,710.00 від уряду Онтарія (“Wintario grants”), та \$ 366,633.00 датками.

2) За ті гроші ми видали 8 книжок, (проект д-ра Ю. Луцького), що коштувало \$ 154,205.00; \$ 5,585.00 ми пустили на виставку книжок у Франкфурті, Німеччина; \$ 5,045.00 ми пустили на оголошення 1-го тому А ЕУ 2; \$ 5,000.00 (плюс кошти) пішло на нагороду проф. Кубійовичеві, а яких \$ 630,121.00 є в банку. Однак \$ 606,515.00 з тих грошей

в банку вже є “призначені”, а саме: \$ 300,000.00 на Катедру українських студій в Торонті, \$ 175,000.00 на 1-й том А ЕУ 2, \$ 80,000.00 на д-ра В. Маркуся, \$ 50,000.00 на фільми Новицького і т. д., так що ми маємо фактично всього яких \$ 23,606.00 не призначених загальних фондів. Наш найбільший проект, три інші томи А ЕУ 2, потребуватимуть принаймні \$ 600,000.00 додаткових.

3) Ми тепер стараємося дістати дещо грошей від уряду Саскачевану (пізніше підемо й до урядів інших провінцій), а також маємо в пляні далі збирати гроші по клюбах. Наразі, тільки Едмонтон, Ванкувер і Торонто перевели збіркові кампанії, хоча Торонто головню на Катедру українських студій при Торонтонському університеті.

4) Говорячи про Торонто, я хочу погратулювати йому за одержання місяць тому \$ 300,000.00 з фонду Вінтарія. Я казав Святославі Фролякові, що скину перед ним капелюха публічно, як дістане гроші, і роблю це тепер. Гратулюю, Славку. Насправді, більшість фондів Фундації прийшло наразі завдяки старанням Торонта (де вони в основі й осталися): \$ 376,710.00 з фонду Вінтарія, \$ 102,300.00 зі спадків, а \$ 54,090.00 датками, тоді коли решта клюбів зложила наразі \$ 312,543.00.

5) Згадуючи датки, треба сказати, що наша спільнота не грішить завеликою щедрістю. Хоча в 1979 р. ми зібрали \$ 61,640.00, а в 1980 р. \$ 82,504.00, більшість грошей прийшла з Едмонтона – в 1980 р. \$ 68,265.00. Фактично, Едмонтон одинокий, що осягнув свою квоту \$ 200,000.00 (насправді – \$ 214,000.00), а тепер організує “приятелів Фундації”, які будуть давати щось на Фундацію стало, що року. Маємо надію, що подібні гуртки “приятелів Фундації” постануть після переведення збірки по всіх клюбах, щоб ми краще могли планувати нашу працю в майбутньому.

6) На цьому місці хочу подякувати нашому скарбникові Левкові Коваликові за те, що добре вів книговодство, і навіть запровадив “комп’ютеризацію”. Тепер інформацію про всіх жертводавців можна дістати змісця.

7) Підчас останньої конвенції д-р Орест Рудзік видав був окрему брошурку, яка виказувала всіх жертводавців і датки. Цього разу, щоб заощадити на коштах, ми не видавали брошурки. Зате, ми виказали всіх жертводавців під кінець 1980 р. в “Панорамі”, і розіслали всім членам Фундації.

Рахуючи згрубша, більша половина фондів прийшла від уряду і зі спадків, а хотілося б, щоб наше членство більше давало. Щедрість завжди починається від себе самого – повинна! – а ми є в стані давати багато-багато більше. Звертаюся тому до всіх: прочитайте “Панораму” і пришліть Фундації чека.

8) На цьому місці користаю з нагоди і сердечно дякую за співпрацю:

управі, дирекції, президентам клубів, а зокрема – проф. М. Лупулові, директорів КІУСу. Рівночасно прошу о дальшу підтримку Фондації, яка на саму А ЕУ 2 потребує ще понад \$ 600,000.00, не кажучи вже про всякі інші поважні проекти, якщо б були фонди.

9) Якщо мене перевиберуть на ще одну каденцію, то полечу до клубів і в “золотій підкові” Онтарія, а зокрема до Монреалю, і прошу вашої співпраці в моєму турне. В дійсності тепер, коли ми полагодили справу Катедри українських студій в Торонті, то й Торонто повинно нам допомогти, як і Вінніпег, і всі інші клуби.

Склад нової дирекції і управи подав голова номінаційної комісії д-р О. Рудзік, а його піддержав С. Фроляк. До управи на наступних два роки були вибрані пп. П. Саварин (голова), І. Сташук (заступник), А. Семотюк (секретар), Л. Ковалик (скарбник), і пп. д-р М. Р. Лупул і д-р Р. Ф. Кларк, як члени. До дирекції, крім вже згаданих, ввійшли: Р. Герчак, п-і Х. Пастершенк, п-і З. Кейван, К. Василишин, І. Соломон, В. Вербинюк, І. Карасевич (мол.), С. Фроляк, д-р О. Рудзік, проф. В. Тарнопольський, д-р Ю. Даревич (на місце Є. Зараски, якого відпущено навмисне, щоби вивів Катедру українських студій “на чисті води”), І. Тутецький (новий президент Федерації) і Б. Керечинський. Офіційним ревізором потверджено В. Базюка, як і потверджено, що осідком буде далі Едмонтон.

Перед закінченням зборів я ще вручив відходячому секретареві КФУС д-р Р. Ф. Кларкові на пам’ятку книжку “Шевченко і його критики” за те, що він, як голова збіркового комітету в Едмонтоні, перший виконав свою “квоту”, зібравши понад \$ 214,000.00, а присутні вшанували його рясними оплесками. До години – було по зборах, і дирекція повернулася закінчити свої збори, щоби попрацювати відходячих членів дирекції, а привітати нових. Біля 6-ї години закінчилися збори дирекції і ми щиро розпродалися. Воно приємно, коли є з ким працювати – а до дирекції ввійшла добра, високо вироблена група людей! – а ще приємніше, коли видно поступ, і повне зрозуміння, і співпрацю. До тижня після конвенції я одержав від д-ра Р. Кларка детальний протокол зі зборів, а до місяця, 20 травня 1981 р. – дирекція відбула свої перші збори в новій каденції.

27. Дещо зі звіту скарбника і перші висліди реклями А ЕУ 2.

Я вже писав про те, що на зборах дирекції КФУС Левко Ковалик здав точний звіт з фінансів: приходи, розходи, де вльоковані фонди, зріст за останній рік, і т. п. Одна з його “табел” подала докладно, скільки прийшло з котрого клубу. Всі дані з 31-го грудня 1980 р. і тільки 2 суми, які прийшли перед конвенцією в 1981 р. Ось як вона представляється:

Калгарі \$ 50.00 Торонто:
 Кемпбел Рівер 200.00 Загальні фонди \$ 62,705.00
 Едмонт 12,010.00 1 Вінтаріо грент 76,710.00
 Галіфакс 20.00 2 Вінтаріо грент, `81 300,000.00
 Гамільтон 2,000.00 Брати Непорані 92,300.00
 Кемлупс 425.00 Фундація Катедри УС 18,620.00
 Кіловна 200.00 Ванкувер 18,980.00
 Лейкгед 2,700.00 Вернон 3,150.00
 Монреаль 100.00 Віндзор 6,680.00
 Ошава 1,000.00 Вінніпег 23,000.00
 Оттава 4,575.00 Йорктон 1,150.00
 Наягра 200.00 ЗСА 500.00
 Сен Кетринс 560.00 Прийшло в 1981 році 9,427.00
 Саскатун 7,181.00
 Ріджайна 1,200.00 Досі вплинуло _____ \$ 845,643.00

В своїх заввагах до звіту скарбник зазначив, що хоча від останньої конвенції 2 роки тому фонди зросли на понад 250%, т. зв. “непризначених фондів” є в касі всього \$ 23,606.00. Маємо надію однак, що моя поїздка осінню ц. р. на схід наповнить касу, бо за останні місяці прийшло дуже мало: всього яких \$ 8,600.00, в тому \$ 600.00 на передплати 1-го тому А ЕУ 2. В зв’язку з цими останніми впливами треба додати, що прийшли вони майже вповні як відгук на нашу рекляму, що під кінець 1982 р. має появитися 1-й том А ЕУ 2. На скільки мені відомо, перша вістка про появу 1-го тому А ЕУ 2 пішла до яких 10,000 осіб, то ж \$ 8,600.00, які прийшли, включаючи 6 передплат – це мізерний вислід. Дослівно лише 45 осіб зареагувало за три місяці, пересилаючи від долара до тисячі.

Дуже мене потішили однак 2 листи, які дозволю собі зачитувати:

1-й лист: “Високоповажаний п-е Президенте! Дякую за надіслання звернення грошевої підтримки Фундації. Так, без грошей немає мудрих, щоб чуда творили. Треба дати признання етузіястам бізнесменам-професіоналістам, що створили Фундацію. Зазначую, що гроші в нас є, а саме: багато церков і організацій мають сотками тисяч доларів, заощаджених на розбудову, а є так, що думають вилити добрі будинки, а ставити нові, щоби позбутися готівки. Маємо багато учителів, лікарів, адвокатів і т. п., а жертвенности на загальні справи, як кіт наплакав. Тільки родичі чваняться, що вивчили дітей, що це гонор для них. Викидають ще добре умеблювання, будують котеджі для високопанських забіганок. З власного досвіду уважаю, що кожний українець і прибулий українець по Другій світовій війні до Канади, повинен з подяки милосердному Богові за добробут,

щедрою жертвенністю причинитися, рятувати братів на рідних землях, що опинилися над пропастью. Москва старається нас стерти з лиця землі. Вимагаємо від високовчених, щоби мали хребта, не творили визвольних фронтів, а всяку справу будували правдою і пошануванням себе самих. Закликаю людей доброї волі не жалувати навіть з тяжко запроцьованих ошадностей причинитися до розбудови Фундації. Від себе засилаю переказ на \$ 100.00 на так благородну ціль. Щастя Боже! З пошаною – Василь Захарчук.”

2-гий лист: “Вп. п-е Саварин! З великим замилюванням читаю Ваші дописи в “Українському голосі” про працю і поступ “Канадської фундації українських студій”, інституції, яка мала б підняти рівень ментальності теперішніх та будучих кадрів української інтелігенції, наших провідників. Велике признання і пошана Вам і Вашим членам за безперестанну працю на цій, так потрібній, ділянці нашого життя тут, у новопрібраній країні. На духові не падайте, пам’ятайте притчу про “сіяча”. Ваше зерно, Ваше слово, час від часу потрапить на “добру землю”, як не в сто раз, то в шістдесят (Мат. 13:8). Я свято вірю в це, що доки наша суспільність має таких провідників як Ви і Ваші співробітники, “каменяри”, то наша справа, наша будуччина не пропала. У посліднім числі “УГ” Ви згадали про листи до вдовиць. Я, як вдовець, хочу дати свою скромну лепту у пам’ять моєї подруги, бл. п. Лесі, (з дому Н. Спачинських), \$ 1,000.00. Нехай Всевишній благословить Вас і решту Ваших членів клубу, та Вашу родину, за Ваш труд у цій, так великій та пекучій, ділянці. З любов’ю у Христі Ісусі, Ваш – о. Данило Мацелюх.”

Повищі листи такі багатомовні, що говорять самі за себе і мого коментаря до них не потрібно. Я хочу лише подякувати сердечно ко-респондентам, від себе і від моїх колегів, за слова заохоти і сказати, що такі листи помагають нам, помимо труднощів, працювати для добра української спільноти далі, і не тратити віри, що наш народ житиме вічно, не тільки на рідних землях, але й тут, на вільних землях Канади. Чому? Бо є й чимало Захарчуків і оо. Мацелюхів – дай їм Боже здоров’я і ще багато літ прожити! – які теж “не байдужі до вогню”, не забувають з “якого вони роду”, і в потребі спішають з поміччю. Неможливо, щоб в наші часи міг зникнути 50-мільйонний народ. Вірю, що Україна переболить, перетерпить, переживе всіх своїх ворогів, зовнішніх і внутрішніх, і дочекається дня волі, так, як це заповів Шевченко, Франко і безліч інших її синів і дочок, дух яких вітає над нами. Бо ж дух незнищений! Кінець-кінців народня терпелівість теж має межі, а тоді – не допоможуть і танки. Не сумніваюся теж, що “Божий палець пише” – чейже мусить бути якась справедливість. Інша спра-

ва, що кожне покоління мусить все наново “сіяти”, бо коли батьки не посіють, то як дітям сподіватися жнив?

Коли я говорю про сівбу, тобто про працю, то дозвольте мені, дорогі читачі, дати вам приклад, що може зробити громада, коли діє за планом, з'єднано і без сварні. Вибачайте мені тільки, що хоча я сам едмонтонець, говоритиму про Едмонтон, точніше, про Альберту. І так, за останні 10 років українська спільнота в Альберті добилася досить гарних вислідів і то в різних ділянках. Найбільшим без сумніву осягом, це двомовне українсько-англійське шкільництво. Понад 12 сотень дівтори, понад пів сотні учителів, які день-в-день, рік-в-рік, вчать-вчаться української мови, і дають нам вірити, що українська мова в Канаді не зникне. Тим більше, що двомовне шкільництво вже зовсім добре прийнялося і в Манітобі, а скоро, виглядає, пічнетесь теж в Саскачевані. Не легко було “проламати леди”, так урядової як і власної байдужости, але спільна акція клубу УПіП, КУК і обох церков не могла бути зігнорована, і хоча нашій спільноті прийшлося видати кілька сот тисяч на довіз дітей (тепер вже це коштує багато-багато менше), уряд видає без порівняння більше, і правильно! Ми ж канадці і маємо таке саме природне право на матірню мову, як і наші співгромадяни англосаксони і французи. Канада – це не Радянський союз, де не тільки немає ні одної української школи поза Україною, але й де більшість шкіл, як передають дисиденти, навіть на Україні навчають російською мовою, на вічну ганьбу й стид росіян.

Другим великим осягом – це Канадський інститут українських студій при Університеті Альберти. Теперішній річний бюджет його – понад пів мільйона, то ж “фінансово” кажучи, це теж не жарти. І знову: хто платить? Уряд Альберти. Але чому б ні? Хіба не живе в самім Едмонтоні 13% українців, а в Альберті біля 10%, які теж платять податок? Про користь КІУСу для української спільноти Канади наразі завчасно говорити, але що вона вже солідна, немає сумніву. Це біля нього гуртується вже ціле гроно молодих науковців-дослідників, це КІУС видав вже близько 20 книжок, видає журнал і б'юлетень, дає щорічно поважне число семінарійних доповідей по різних українських осередках і уряджує поважні конференції. “Поширення науки – найвища заповідь”, кажуть за своїм мудрецем євреї, а нікому, жодному народові, не потрібно науки так, як нашому, і то зокрема під цю пору. Без знання нашої історії, як нам довідатися про наше славне минуле, про Богуна, Виговського, Лесницького, яких помордували поляки, чи про Нечая, Височана, Кропивницького, яких заслали москалі на Сибір, як пише В'ячеслав Липинський в своїй студії про Кричевського? І хто докінчить діло великого Богдана Хмельницького, і його наслідника Мазепи, і їх пересемника Петлюри? Без дослідів нашого

теперішнього – а це теж робить КІУС – як нам якнайкраще використати всі наші національні ресурси, так на оборону, як і на збереження нашої біологічної, культурної, релігійної і національної спадщини? Одне тільки: як гарно було би, коли б всі видання КІУСу, до останнього примірника, були випродані і прочитані, і як ще гарніше було б, коли б всі наші науковці підложили під працю Інституту свої плечі і діяли скоординовано! І який жаль, що наша економічно незалежна верства, в своїй величезній більшості, якої природнім обов'язком є розвивати українську культуру, нічого не читає, а зокрема не читає нічого про себе, як українців.

Третім великим надбанням української спільноти в Альберті в останні часи є Село спадщини української культури, перший український музей під голим небом у вільному світі. Альбертський уряд видав на нього досі понад 4 мільйони, а щоб його закінчити, то в наступних 10-ти роках видасть ще 10-15 мільйонів. Це теж доказ нашої присутності в Канаді, свідок наших початків і колосального вкладу в цю країну, який постійно нагадуватиме, що ми – не жебраки, а співбудівничі, яким належить право на життя “по вірі і традиціям наших предків-піонерів”. Мають наші співгромадяни музеї? Мають! То ж чому не мати нам, таким самим громадянам? Ніколи не треба “боятися” просити фондів, і то поважних, якщо поважаємо себе і знаємо чого і чому хочемо! Інша справа, що уряд завжди рахується зі “силою”: в Альберті є понад 10 послів українців, в тому числі трьох міністрів, є добрий КУШП, добрий КУК, добрі Владики на чолі наших церков. Та й взагалі: життя треба сприймати не пасивно, а активно, щоб робити який поступ, а не спати, чи жити життям гедоністів. До цього музею наша спільнота теж включилася фінансово: за яких \$ 50,000.00 побудувала минулого року пам'ятник “українська родина”, у виконанні Лева Молодожанина, з нагоди 75-річчя Провінції. Інша справа, що дістали ми яких \$ 25,000.00 на святкування ювілею Провінції, дістаємо різні менші гренти, а незабаром дістанемо \$ 100,000.00, як “мечінг” грент, на перенесення до Форту Едмонтону першої української книгарні Едмонтону покійних братів Фербеїв, заложеної ще 1913 р. і досі існуючої. Зі \$ 100,000.00, які має зібрати наша спільнота в Альберті на цю книгарню, вже зібрано біля \$ 40,000.00, але я не сумніваюся, що зберемо цілу потрібну суму, як недавно зібрали понад \$ 100,000.00 на постановку опери “Купало”, якою ми ц. р. в постановці Володимира Колесника, колишнього директора Київської державної опери і балету, розпочали відмічення 90-річчя нашого поселення в цій країні. Чи як збрала українська спільнота в Альберті за останні 10 рр. близько \$ 60,000.00 на ЕУ Кубійовича. Що я хочу цим сказати, то те, що зорганізована спільнота вмє дістати фонди від уряду, але й вмє сама дати. Ще раз кажу: ні-

коли не біймося йти за фондами на добру ціль до урядів, але й вміймо, навчимося давати самі. Нпр., я ще ніколи не чув, щоб хто з українців, десь у вільному світі, сам за власні гроші уфундував яку церкву. А скільки в нас мільйонерів! А колись, в нашій історії, таке робили, “на славу Божу”. Вистарчить прочитати згадану вже книгу Липинського про Кричевського, щоби переконатися, чи в історії України прочитати про часи і меценатство Мазепи. Де ж поділися наші меценати? Чому не лишили “слідів” нашого існування для майбутніх поколінь? Хіба не в залишенні слідів нашого існування і переданні іскри життя, з його незнищеним гоном до свободи, особистої і національної, й криється весь сенс, між іншими, й життя української людини на цім світі?

27. Моя друга каденція

17 травня 1981 року я почав свою другу дворічну каденцію як президент КФУС. Така була ситуація, що не міг відмовитися. Але крім того, що був дуже зайнятий іншими справами, мені хотілося ще певні речі викінчити, а зокрема – хотілося ще раз поїхати по клюбах і зібрати більше грошей на працю КФУС та КІУС, тобто на англomовну *Енциклопедію України*. Я не буду однак тепер вже так широко про те все писати, як писав досі. Все одно, керувати навіть невеликою організацією бере багато часу: треба ходити на сходина, їздити, виступати, писати й відписувати. За тих других два роки, наприклад, я одержав 226 листів, а 176 написав, і відвідав 15 клюбів: 10 клюбів в днях 21. 9. до 2. 10. 1981 р. (Монреаль, Оттава, Торонто, Віндзор, Ст. Кетринс і т. д.), а 5 в днях 2. 4. до 7. 4. 1982 р. (Вінніпег, Ріджайну, Йорктон, Саскатун і Калгарі) і привіз для Фундації \$ 32,475.00, в тій сумі яких \$ 10,000.00 із продажу літографій картини мистця Петра Шостакка. Шостак був першим мистцем-меценатом КФУС, бо подарував їй 100 літографій, які Фундація розпродала по \$ 100.00. Це знаменитий і винятково жертвенний мистець і провідний член не лише КФУС і ФКУПіП, але й багатьох інших канадських організацій.

Що ж я говорив, знову відвідуючи клюби? А говорив я, що в кожній спільноті є провідники і послідовники, гравці і глядачі, продуценти і споживачі, будівничі і руйначі, що тільки мова творить із народу націю, що без мови неможлива культура, а без свободи культури – неможлива свобода слова, друку, зібрань і т. д., пояснював, що таке “народня еліта”. А члени клюбів уважно слухали ... і жертвували. Альбертське товариство збереження української культури за підписом тодішнього голови інж. Василя Кунди дало 22. 3. 1983 р. на потреби КФУС \$ 5,000.00, котрі КФУС згодом подарувала другому українському вченому, проф. Юрію Шевельову (першим був проф. Володимир Кубійович) із признанням за його “визначний вклад в українську на-

уку”. А коли несподівано помер визначний культурно-освітній діяч Альберти Роман Осташевський, його приятелі склали в його пам’ять і подарували на КФУС \$ 4,200.00. 1981 р. при КІУСі навіть постало неформальне товариство “приятелів” КФУС, яке під Різдво збиралося на пишну вечерю в Факультетському клубі і жертвувало тисячі доларів на КФУС. Словом – фонди на КФУС зростали.

Як уважний читач цих нотаток пригадує, три сусідні західно-канадські провінції – Британська Колумбія, Саскачеван і Манітоба – фінансувати КІУС на спілку із Альбертою відмовилися. Але, як уважний читач цих нотаток також пригадує, в статутних цілях КФУС я все одно поставив “збирання фондів” на проекти КІУСу не лише від членів ФКУПіП та українських організацій, але й від різних загальних канадських організацій, а зокрема – від всяких канадських урядів, федеральних, провінційних, міських і т. д. Це була добра думка. У висліді, коли Альбертський уряд уфундував КІУС, українці Торонта, за прикладом Едмонтону (думаю), зуміли одержати половину, \$ 300,000.00, від Федерального уряду на “Катедру українських студій” в Торонті, а від уряду Онтаріо (через КФУС), ще \$ 300,000.00, і Катедра на чолі з проф. П. Маґочієм також стала дійсністю.

Тож коли 1979 р. я очолив КФУС, знаючи, що КІУС, КФУС і НТШ взяли за свій головний проєкт видання англомовної *Енциклопедії України* (А ЕУ 2), я став думати, як нам дістати дещо грошей на цей проєкт від Британської Колумбії, Саскачевану і Манітоби. Наші очі ми наперед звернули на Саскачеван, де Міністром, а точніше – Прокурором в уряді, був тоді українець Рой (Роман) Романов, високого калібру політик, а рівночасно під кожним оглядом – “своя людина”. Ми й запросили його на головного промовця на бенкет після загальних зборів ФКУПіП і КФУС в Оттаві 17. 5. 1981 р. Романов виголосив тоді до делегатів таку знамениту промову, що оплескам, здавалося, не буде кінця. А після бенкету ми пішли подякувати йому ще раз, в його кімнаті в готелі “Скайлайн”.

В делегації до уряду в будь-якій поважній справі повинні йти люди досвідчені і впливові, а зокрема добре поінформовані про справу, з якою йдуть, і про осіб, до яких ідуть. Піти з нами до Міністра Романова ми з Манолієм попросили з Дирекції знаних саскатунців, зокрема члена Управи (Board of Governors) Саскатунського університету п-і Христину Девром і п-і Марію Чернецьку, як і Романа Герчака та Івана Стащука з Ванкуверу. П’ючи “чай”, ми розказали Міністрові про наш найбільший проєкт – А ЕУ 2 – і попросили, щоб уряд Саскачевану, беручи під увагу “великий вклад українських піонерів у розвиток провінції”, заплатив за друк другого тому яких \$300,000.00. (Кошти на друк першого тому зібрав КУПіП в Едмонтоні.) “Я не знаю, чи наш

уряд буде мати стільки грошей, але дістати дещо для вас поспробую”, відповів на нашу превелику радість, не надумуючись, п. Романов. І слова свого дотримав, бо ПР КУК Саскатуни справді до року одержала на друк Енциклопедії \$ 100,000.00, а потримавши їх один рік в кредитівці і заробивши 10% відсотків для себе (на пропозицію д-ра Д. Ціпивника), 26 квітня 1983 р. передала чеком нам, тобто КФУС. Згадую ще, що Міністр Романов 27. 11. 1981 р. був головним промовцем на бенкеті в Едмонтоні з нагоди 90-річчя поселення українців в Канаді, і я мав велику приємність його відповідно представити.

Грант у сумі \$ 100,000.00 на друк А ЕУ 2 від уряду провінції Саскачевану створив дуже важливий, я б сказав навіть – вирішальний прецедент. Тому, коли Нова демократична партія програла вибори і до влади прийшли консервати під проводом Прем’єра Грента Дівайна, вони не могли прохання КФУС і впливових українців Саскачевану зігнорувати і додали потрібну на друк решту суми – \$ 225,000.00. Я також говорив у справі тої “решти” із Прем’єром Дівайном особисто, коли він був в Едмонтоні на конференції Консервативної партії 21 березня 1983 р. А далі (тут забігаю трохи наперед, у час, коли я передав головування і був лише у Дирекції КФУС), за прикладом Саскачевану, пішла Манітоба, даючи \$ 150,000.00, за стараннями таких відомих громадських діячів як д-р Йосип Слоган, д-р Лев Мелоський, мгр. Василь Вербинюк, суддя Іван Соломон, адв. Іван Карасевич (мол.) і т. д. Третьою, вже за головування мого заступника Сташук, включилася Британська Колумбія, даючи \$ 300,000.00 на друк п’ятого тома, за стараннями таких впливових та політично заангажованих громадських діячів, як Іван Сташук, Роман Герчак, Петро Шостак, Воллі Шумей та інших, а на кінець – навіть Федеральний уряд: з нагоди тисячоліття хрещення України 1988 р. заступник Прем’єр-міністра Канади Браєна Малруні веґревілець Дон Мазанковський передав українцям на святковому бенкеті чек на мільйон доларів: \$ 350,000.00 на друк А ЕУ 2, а решту на святкування. Тут ще треба згадати, що головним промовцем на бенкеті ФКУПіП в Келовні (після конференції на тему багатокультурності) був сам Прем’єр Британської Колумбії Р. Б. Беннет, і ми дістали обіцянку уряду підтримати друк А ЕУ 2, а свій грант у сумі \$ 300,000.00 уряд давав (задля розголосу) частинами, на багатолюдних бенкетах в наступних містах: Верноні, Вікторії, Кемлупсі, Келовні, Принс Джорджі і Ванкувері.

Під час моєї другої каденції з редакції А ЕУ 2 19-го листопада 1982 року зрезигнував проф. Юрій Луцький, і мені прийшлося полетіти з д-ром М. Лупулом до Торонта, щоб заангажувати на його місце проф. Данила Струка. На превелике наше щастя проф. Струк мав в Торонті не лише співпрацівників, які воліли з ним працювати, але й добрий, більш реалістичний план дальшої праці над Енциклопедією. Проф.

Струк погодився очолити редакцію Енциклопедії щойно в Едмонтоні (в грудні 1982 р.), куди прилетів ще раз з нами порадитися і коли я запевнив його, як президент КФУС, що фонди на друк А ЕУ 2 напевно зберемо. Я вже був тоді Канцлером Альбертського університету (від 6. 7. 1982 р.), ми розмовляли в моєму бюро, і я вже міг навіть поінформувати його, що наш план дістати фонди на друк не лише від членства ФКУПіП, але й від провінційних урядів, діє. Того ж року мене відвідав д-р Ігор Гордієв з Австралії, щоби дізнатися, як ми заснували КІУС в Едмонтоні. Повернувшись, він зі своїми приятелями заснував там Катедру української мови при Університеті Монаша. Також того року КФУС найняла проф. Василя Маркуся на два роки до помочі проф. Кубійовичу у праці над Енциклопедією в Сарселі. Це коштувало їй коло \$ 60,000.00 за рік, але КІУС на те фондів не мав, а мгр. Михайло Хом'як, якого Едмонтон був туди післав, захворів і повернувся. На загальних зборах КФУС, що відбулися 23 і 24 квітня 1982 р. в Саскатуні, я використав нагоду, щоб зокрема подякувати моїм тодішнім найближчим співпрацівникам: п-і Христині Девром і пп. В. Тарнопольському, І. Тутецькому, С. Фролякові, А. Семотюкові, Ю. Даревичу, Р. Кларку, Л. Ковалику. Згадаю тут, що 13-го лютого 1983 р. ми з д-р М. Лупулом мали зустріч в Торонті з провідними євреями на тему українсько-єврейських відносин. 24 лютого 1983 р. Іван Сташук і я узгіднили зміст "бріфу" до уряду Британської Колумбії з проханням уфундувати 5-й том (телефонічно), а 12 березня 1983 р. Іван Сташук, Воллі Шумей і п-і С. Сожонкі ще й прилетіли в справі КФУС до Едмонтону. В Едмонтоні я широко розказав їм про плани КФУС на найближчі роки. Сташук погодився перебрати провід Фундації, і ми навіть намітили склад його майбутньої управи і дирекції (якщо їх загальні збори виберуть): заступником буде Петро Шостак, скарбником – Воллі Шумей і т. д. Лишати такі речі на загальні збори – було б крайньою безвідповідальністю!

Конвенція ФКУПіП і загальні збори КФУС відбулися тим разом 19-22 травня 1983 р. у Вінніпезі, у готелі "Вайкавнт Горт". Після мого і моєї управи докладних звітів на письмі і досить широкої дискусії нам дали повну т. зв. "абсолюторію". Відбулися вибори, і ванкуверці на чолі зі Сташуком перебрали провід КФУС, я побажав їм успіхів, і ми розпрощалися. Але тому, що я передавав провід Фундації добрим досвідченим громадським працівникам, а провід КІУСу та редакція А ЕУ 2 також спочивала в добрих руках проф-в Д. Струка і М. Лупула, я відходив задоволений. Тим більше, що я вже мав тоді повні руки праці як Канцлер Альбертського університету. Але я ще довгі роки був у Дирекції КФУС і мав навіть приємність бути головним промовцем на презентації 1-го тому А ЕУ 2 в Торонті 1984 р.

*Посол України в Канаді
Ambassador of Ukraine to Canada
Ambassadeur de l'Ukraine au Canada*

17 вересня 2007 року

**Президенту Світового
Конгресу Вільних Українців**

Пану Петру Саварину

Дорогий пане Петре!

Прийміть мої найщиріші вітання у зв'язку відзначення Вас державною нагородою України - орденом "За заслуги", а також з нагоди Вашого Дня народження.

Ваше завзяття, щира й наполеглива праця на посаді Президента Конгресу Вільних Українців заслуговують найвищої похвали та викликають почуття гордості за українців, розвіяних по всьому світі.

Як представник Української держави, хочу запевнити, що Україна високо цінує Ваш особистий внесок у розвиток українсько-канадських відносин, зміцнення авторитету України у світі, участь у діяльності української громади Канади, яка спрямована на збереження і зміцнення зв'язків з історичною Батьківщиною. Окремо хотів би подякувати Вам, як представнику української громади Канади, за те, що будучи у вільному світі, Ви голосно говорили про поневолену Україну, що вивчення української мови та історії в канадських школах та університетах Канади є самозрозумілою справою, що канадські українці відчувають духовний зв'язок зі своєю історичною батьківщиною.

Вірю, що Ваша невичерпна енергія та великий авторитет і надалі слугуватимуть на благо України.

Ще раз вітаю Вас, пане Петре, зі святом, зичу нових звершень у відповідальній громадській діяльності, міцного здоров'я, а також щасливих та довгих років життя!

З глибокою повагою,

Посол України в Канаді

Ігор Осташ

Грамота

Петро Саварин

КАТЕДРАЛЬНА АВДИТОРІЯ І “ВЕРХОВИНА” – ДІМ СВ. ЙОСАФАТА ДЛЯ СТАРШИХ ГРОМАДЯН (НОТАТКИ ДО ІСТОРІЇ)

*“Не лише побожність, але праця й
господарність, держать цю Катедру” –
Владика Ніл на Храмовому празнику
Катебри, 17.9.1978 р.*

Замість вступу.

Цього 2003 року минуло 20 років від коли при Катедрі св. Йосафата в Едмонтоні були офіційно відкриті Катедральна аудиторія і Дім для старших громадян “Верховина”, то ж крайня пора розказати їхню надзвичайно цікаву “історію”: як прийшло до їх будови, хто над ними трудився, як довго взяло їх збудувати, звідки прийшли фонди і т. п. Пишу “крайня пора”, бо час іде, люди відходять у засвіти, та й я, що відійшов 10 квітня 1997 р. (після 20-ти літ на їх Дирекції) і, мабуть, найкраще цю історію знаю, теж не вічний. Це тим більше, що в історії о. д-ра Ореста Ф. Купранця, ЧСВВ, *Катедра святого Йосафата в Едмонтоні*, що вийшла друком 1979 року, на сторінці 126 є про них лише наступна коротенька згадка: “На весну 1979 року почнуть будувати біля катебри св. Йосафата на 108 Авеню Дім для старших громадян. Він буде називатися “Верховина” і буде мати 116 кімнат. Коло нього буде збудована велика аудиторія для ужитку парафії і мешканців “Верховини”.

Де треба шукати початків Аудиторії і “Верховини”?

А тих початків, на мою думку, треба шукати у великих планах св. п. Владики Кир Ніла Саварина з 1960 р. Того року Едмонтонська Єпархія за його благословенням почала велику кампанію: зібрати “понад 2 мільйони... на єпархіяльний плян розбудови шкільництва і виховання української молоді”. В окремій “програмі” від 12 червня 1960 р., як і в окремому додатку до *Українських вістей*, писалося: “Протягом найближчих років Едмонтонська Єпархія конче потребуватиме фондів, щоб здійснити різні єпархіяльні проекти. Тільки зібравши відповідні фонди, можна буде забезпечити розвиток церковного і національного життя”... “Фонди, зібрані в час кампанії, будуть – сказав Кир Ніл – розділені на такі три головні проекти:

Колегія, Академія, Початкова школа і Центр молоді

Українська Колегія \$ 350,000.00

Дівоча Академія в Едмонтоні 300,000.00

Центральна початкова школа в Едмонтоні 300,000.00

Центр молоді 100,000.00

Резервний фонд

Мала семінарія 100,000.00

Старечий дім 100,000.00

Початкова школа у Ванкувері, Б.К. 100,000.00

Початкова школа у Калгарі, Алта 100,000.00

Початкова школа у Летбриджі, Алта 100,000.00

Український сирітський дім 100,000.00

Початкова школа в південному Едмонтоні 100,000.00

Монастир для сестер-служебниць у Ванкувері 100,000.00
Монастир для сестер-служебниць у Летбриджі 50,000.00

Допомога епархіяльним місіям 25,000.00

Допомога для семінаристів 25,000.00

Єпархіяльні допомоги

На молитовницю новіціату оо. Василян у Мондері 25,000.00

Допомога на заснування Студитського монастиря 25,000.00

Для літньої оселі ім. св. Василя, Піджон Лейк 5,000.00

Для літнього табору, Вабамун Лейк 5,000.00

Для літнього табору коло Ванкуверу 5,000.00

При Катедрі св. Йосафата, на чолі з парохом о. Юрієм Ковальським і оо. Дмитрієм Грещуком та Василем Волошиним, його помічниками був створений тоді великий збірковий комітет у складі: почесний у голова – суддя Петро Грещук, голова – Іван Ісаїв, а провідниками і членами різних збіркових груп були вибрані: д-р Іван Смульський, Василь Середа, Орест Демко, д-р Роман Лишак, Ілярій Боцюрко, Петро Кул, Петро Саварин, Михайло Шевчук, д-р Михайло Росляк, Френк Лукавецький, д-р Микола Залеський і Григорій Йопик. Збіркові групи очолили: А. Воевітка, І. Ковальчук, В. Кульчицький, Ю. Хаба, С. Чічак, М. Прокопчук, І. Бумбак, В. Шуляр, М. Боднар, Й. Дзьоба, Я. Костів, Я. Ісаїв і Ф. Шалаган. Комітет господинь (44 жінки) очолили пп-і: Анна Прийма, Анна Петецька, Лілея Осташевська, Марта Лишак і Анна Буртняк.

Плян кампанії полягав у тому, щоб від кожного парафіянина дістати підписану “заяву-зобов’язання”, скільки він кожного тижня протягом трьох наступних років буде старатись давати на потреби парафії і єпархії. Кампанія почалася так званим “бенкетом прихильности” 26 червня 1960 р. у залі “Принц оф Вейлс Арморіс” при участі понад

600 парафіян. Промовляли голова Іван Ісаїв та інші члени збіркового комітету, а на кінець Владика Кир Ніл, який не лише заохочував парафіян включитися в кампанію, але й висловив надію, що вона буде успішною. Вишкіл збірщиків тривав від тижня до трьох (Єпархія була найняла окрему компанію до цього діла, а у сходах збіркових комітетів, крім повище перелічених, взяло участь 120 чоловік і 44 жінки-господині), а збірка заяв – 4 місяці, від початку липня до кінця жовтня 1960 р. Збірщики не сміли казати парафіянам, скільки вони повинні зобов'язуватися “давати” (справа їх совісті!): вони тільки мали пояснити потреби парафії і єпархії. За відмовлення молитви в наміренні збірки “Пресвятая Богородице, спаси нас” Апостольський престіл установив 300 днів відпусту.

Я не маю інформацій, які були кошти і який був вислід тої збіркової кампанії, а зокрема, чому так багато із мрій, задумів і намічених плянів Владики Кир Ніла не були зреалізовані, але одне знаю: від тоді парафіяни почали складати свої пожертви на церкву регулярно щонеділі в конвертах, а проводи парафій, довідавшись, скільки менш-більш можна сподіватися пожертв річно, дістали відтоді змогу планувати свою працю і розвиток реально, на конкретній фінансовій базі. А це дуже велике досягнення, бо дух жертвенности й активності, який підсилила ця кампанія, вже відтоді ні в парафіях, ні в єпархії ні в українській громаді Едмонтону не погасає. Точніше, та збіркова кампанія, без сумніву, поставила на солідну фінансову базу не лише самі парафії, але й єпархію.

Для прикладу, коли говорити тільки про саму Катедру, то з фондів, зібраних під час і після цієї кампанії, вона згодом поставила кругом церковної площі гарну залізну огорожу, збудувала з білого “тераццо” нові сходи, вилила довкола церкви цементові хідники і покрила асфальтом площу на паркування авт, збудувала простору парафіяльну резиденцію (з трьох частин), відновила і пофарбувала церкву зовні, поставила в церкві (за пляном проф. Ю. Буцманюка) повний розмальований та позолочений іконостас, а також закупила напроти резиденції кілька домів і парцель. Мало того, заплативши за ці всі надбання і направи бл. \$ 400,000.00 (склали парафіяни і прицерковні організації; зокрема багато причинилися Товариство чоловіків, оба відділи “Доброї волі”, Апостольство молитви) в катедральній касі залишилося ще бл. \$ 300,000.00 на “фонд будови”.

Після збіркової кампанії 1960 р., в якій і я брав участь, Владика Кир Ніл попросив мене, як адвоката, допомогти йому попереписувати на Єпископську корпорацію ряд єпархіяльних церков – досить труна й скомплікована справа, яка взяла довгі роки! – а *Українські вісті* на секретаря. Хоча я був тоді вже поважно заангажований у громад-

ському житті Едмонтону (КУК, УНД, КУПіП, Пласт, Консервативна партія), я брав участь і в катедральному житті. Коли 23 лютого 1964 р. відбувалося посвячення катедральної резиденції – в торжестві взяло участь 900 осіб! – а з привітаннями виступали суддя Петро Ґрещук від Будівельного комітету, о. д-р митрат Василь Лаба від священників, а о. Мирон Дацюк від оо. Василіян, я складав привіт від громадян, а п-і Анна Прийма від Святкового комітету. Коли три роки пізніше, 12 лютого 1967 р., Катедра урочисто відзначала “День піонерів”, я виголосив з тої нагоди головну промову.

Отець д-р Орест Ф. Купранець. у згаданій вище історії Катедри написав: “На бенкеті, який проводив Орест Жарський, адвокат Петро Саварин хвалив піонерів за їхню вірність Богові, своєму народові і Канаді. За те, що дали Канаді тисячі синів, які пішли зі зброєю у руках боронити волі, що дали їй щирих робітників, умілих професіоналістів і громадських та політичних діячів, які причинилися і далі причиняються до росту нової батьківщини. Хай буде слава і вдячність українським піонерам – продовжував бесідник – за те, що своїм поколінням запевнили життя і можливість розвитку, бо засвоїли більше ніж десять мільйонів акрів землі так, що федеральний міністр Ленг міг сказати: “Українські піонери дали Канаді більше ніж від них належалось”.

Отець д-р Купранець далі гарно описує 25-ліття єпископського служіння Владика Кир Ніла 15 грудня 1968 р.: “До благодарної св. Літургії станули з Ювілятом-Владикою Нілом всі українські католицькі єпископи Канади. Проповідав про важливість єпископської служби Владика Андрій Роборецький. Почесним гостем був Апостольський делегат Архиепископ Емануїл Клярціо. Величавий бенкет з багатою програмою завершив це торжество. На ньому промовляли Архиепископ Клярціо і Митрополит Максим. Апостольський делегат підніс заслуги Ювілята і передав привітання і побажання від Святішого Отця Папи Павла VI. Митрополит Максим змалював силуетку Владика-Піонера. Перед учасниками пересунулися події більш ніж двох десятків літ, сповнених журбою і стараннями за розбудування Едмонтонської Єпархії, а саме: спровадження з великими труднощами 60 священників з Європи, набуття єпископської резиденції, цілий ряд нових парафій, церков, скріплення організаційного життя через розвій Братства українців католиків, Ліги українських католицьких жінок і Українського католицького юнацтва, створення їхньої централі, розріст видавництва “Українські вісті”, набуття і розбудова великої Єпархіяльної оселі, старання про українське шкільництво, які остаточно, за клопотанням громадських діячів, увінчалися створенням двомовної українсько-англійської програми навчання в сепаратних

і публічних школах Альберти. Усе це здійснилося при дуже обмежених фінансах під кличем Владики Ніла усе для справи; для себе тільки те, що необхідне. З привітаннями виступали теж Архiepіскоп Джордан і Архiepіскоп Андрій Метюк”.

Не згадує о. д-р Купранець, однак, що співорганізатором і господарем цього величного бенкету був я, і що це був я, який попросив на цей бенкет Архiepіскопа Української Православної Церкви в Канаді, (пізніше Митрополита) Андрія Метюка, і що коли він ввійшов на залю, то ціла зала піднялася з крісел і зустріла його оплесками, а коли він складав привіт Владичі Нілові, то почав словами “я брат ваш, Йосиф”, за що зібрав бурю оплесків. Це був перший випадок, що Український Православний Владика в Канаді взяв участь у ювілей Українського Католицького Владики, що так зацікавило Апостольського делегата Архiepіскопа Кляріцію, що він просив мою дружину Олю, яка сиділа поруч нього, перекладати йому привіт Архiepіскопа Метюка слово в слово. На жаль, старання нашого Комітету, щоби Рим підніс Владика Ніла з нагоди 25-ліття до чину Архiepіскопа, не увінчалися успіхом. “Я замало їздив з “Петровим грошем” до Риму, – дискретно пояснив мені опісля Владика Ніл, – але я не мав серця, бо наші піонери затяжко працювали на свої гроші”.

І ще де треба шукати початків Авдиторії і “Верховини”?

Я дещо відійшов від теми, що стоїть у заголовку, але я хотів добре пояснити, як заактивізувалася Катедра після збіркової кампанії 1960 р. і, маючи \$ 300,000.00 в “будівельному фонді” і ряд парцель на південь від парафіяльної Резиденції, не взялася до будови запланованого “Осередку культури і молоді Катедри св. Йосафата” (інакше “Осередку”, або “Катедрального центру”), а до Авдиторії і “Верховини”. Бо такий плян на “Осередок культури і молоді” був, і то гарний, та й багато парафіян було за тим пляном, як виходило зі зборів парафії 28 березня 1977 р., скликані Церковним комітетом Катедри 12 березня 1977 р. А повідомлення про ці збори звучало так: “Наша Парафія приступає до будови Катедрального центру. Шкіци плянів будуть виготовлені архітектором до двох тижнів. Цим запрошуємо всіх Парафіян Катедри св. Йосафата на збори, які відбудуться в катедральній залі в понеділок, 28 березня, о 8 годині вечора, з метою затвердження цих плянів”.

Згодом, в листі до парафіян Катедри від 25 липня 1977 р., за підписами пароха о. митрата Юрія Ковальського, голови Церковного комітету д-ра Віктора Байрака, голови Будівельного комітету Еда Костишина і голови Фінансового комітету Олекси Короля, вже писалося:

“Минуло вже більше як два роки від часу, як ми рішили приступити до будови Осередку при нашій катедральній парафії св. Йосафата. Рішення це сталося за погодженням наших духовних провідників, та його прийняли всі наші церковні організації і члени парафії св. Йосафата. Тепер хочемо Вас повідомити, що цей наш великий задум зближається до здійснення. Маємо вже детально виготовлені і Управою міста затверджені пляни будови, і з початком серпня приступаємо до очищення площі під будову Осередку. Кошти будови будуть вносити \$ 750,000.00 і додатково \$ 100,000.00 буде коштувати устаткування осередку. Площі під будову і паркування вповні виплачені: маємо коло \$ 300,000.00 готівкою, а потрібно нам ще буде \$ 550,000.00, щоби вирівняти всі кошти будови. Комітет потребує ваших щедрих пожертв на будову, і то негайно. Ми вдячні всім тим, які вже склали свої пожертви і апелюємо до тих, що обіцяли скласти, як будова найдеться в стадії здійснювання. Нехай не забракне нікого зпоміж нас, хто не склав би своєї жертви на цю ціль. Наша парафія має приблизно 600 родин, і ми віримо, що, якби кожна родина, по своїй змозі, склала \$ 1,000.00, ми зможемо покрити всі кошти будови. Збудуймо цей наш дім культури, власне середовище праці і розваги для нашої молоді і наших родин. Хай він буде огнищем нашої культури, церковного і громадського життя для нас самих і для грядучих поколінь. Просимо, допоможіть Комітетові будови Осередку довершити це велике діло, і складайте Ваші щедрі жертви в конвертах в церкві або шліть їх на адресу: Будівельний фонд Катебри св. Йосафата, 10825-97 Стріт, Едмонтон, Альберта T5H 2M4”.

Ті самі інформації і прохання до парафіян складати датки на Осередок появились окремою брошурою поданим у ньому поіменним складом Будівельного комітету і Фінансово-Пропагандивного комітету. В брошурі були також названі парох о. митрат Юрій Ковальський, його сотрудник о. Михайло Ковальчик, голова Церковного комітету д-р Віктор Байрак, секретар Хризант Дмитрук та фірма архітектів “Мекінтош, Воркун і Черненко”. Для зацікавлених подам склад комітетів. До Будівельного комітету, крім голови, входили: Віктор Федина, Анна Качур, Марія Кей, Надя Крейчі, Ярослав Куць, Федір Папірник, Григорій Папуга, Любомир Пастушенко, Ярослав Прокопчук, Василь Равлюк і Роберт Васеленяк. А до Фінансового і Пропагандивного, крім голови, входили: д-р Ярослав Онуферко, Євген Апонюк, Марія Поренчук, Олекса Врода, Юрій Хаба, Микола Гевко, Петро Кул, Орест Жарський, Ірина Павликовська, Іван Лагола, Володимир Марич, Роман Осташевський, Генрі Савчин, Федір Шарун і Володимир Стебельський.

Авдиторія і “Верховина”.

Як читач, мабуть, завважив, я не входив до жодного з тих комітетів, то ж не знаю і не можу сказати, чому незабаром той плян будови Осередку був залишений, а Катедра взялася за будову Катедральної аудиторії і “Верховини”. Коли ж ідеться про будову Катедральної аудиторії і “Верховини”, то було ось як.

Одного дня, в половині жовтня 1977 р., зайшов до моєї канцелярії в Теглер будинку мій давній приятель Петро Кул, щоби, як він тоді висловився, “поговорити про будову парафіяльного дому для старших і залі при допомозі уряду”. Мовляв, ти знаєш політиків, маєш зв’язки з урядом (а я був тоді президентом Консервативної партії Альберти) і т. п. “Я тепер дуже зайнятий, збираю фонди на Канадську фундацію українських студій (на А ЕУ 2), але якщо ти мені готовий допомогти, то я можу поспробувати”, відповів я. Нагода поговорити в тій справі з “урядом” мені трапилася дуже скоро. Дивним випадком тиждень пізніше мене попросив мій приятель Бил Юрко піти з ним 29 жовтня на “відкриття” Дому для старших у дистрикті Гардісті в Едмонтоні. А Бил Юрко був тоді Міністром будови домів, тобто “Minister of Housing”. Я пішов підчас прийняття після відкриття справді поговорив з ним про пляни Катедри. “Ми якраз кінчаємо Провінційний проєкт будови Домів для старших, але... дайте аплікацію”, відповів мені Юрко. 2 листопада я зателефонував про мою розмову із Міністром Юрком Владиці Дмитрію Грещукові, мовляв, “можливість є”. 14 листопада зайшов до мого бюро Петро Кул ще раз, цим разом вже з конкретним проханням “допомогти” Катедрі, а за це він допоможе мені фінансово з енциклопедією України.

Не гаючи часу, я з місця зателефонував Міністрові Юркові і попросив пробачення. “Проходьте завтра рано о 9:30 і принесіть зі собою аплікацію” – відповів мені Міністр Юрко. На другий день, 15 листопада, Владика Дмитрій, Кул і я вже були у бюро Міністра Юрка, який не лише зі своїм Діючим міністром Д. Порозним та Директором “Alberta Housing Corporation” (АГК) Д. Ерлом прийняв нашу аплікацію, але й погостив нас сніданням. Далі полагодження формальностей” пішло досить швидко, бо наша аплікація на будову Дому для старших була остання. 23-го листопада на обіді з Міністром Юрком я докладніше обговорив будову Катедральної залі і Дому для старших, на другий день повідомив про те Владика, а вже 23 січня 1978 р. Парафіяльний комітет Катедри зустрівся з Директором АГК Д. Г. Педерсоном у справі дирекції Дому, назви, плянів, позички (мортгеджу) і т. д. Присутніми на цій зустрічі були: Владика Дмитрій, о. Парох Митрат Юрій Ковальський, д-р Віктор Байрак, Михайло Шевчук, Федір Папірник і я. Самозрозуміло, що це були тільки прелімінарні збори, щоб накрес-

лити загальний плян, порозумітися. Але все ж таки ми на них домовилися, щоб побудувати Дім і залю на наших “льотах” на південь від Катебри, щоб Дім заінокорпорувати, назвати і т. д., а найважніше – що Уряд їх для нас побудує. Я запропонував назвати Дім “Верховина” (по-англійськи “Verkhovyna”, ST. Josaphat’s Senior Citizens Home), а що присутні назву схвалили, то вже на другий день я вислав лист до Реєстратора компаній, щоб її для нас зарезервував, а сам став працювати над інкорпорацією.

7 лютого 1978 р. Реєстратор компаній мені зателефонував, що назва “Верховина” для нас зарезервована на 45 днів. Я приготував аплікацію і “статут”, і 16 лютого Владика Дмитрій їх підписав. Крім Владика папери підписали: Парох о. Митрат Юрій Ковальський, Петро Кул, Михайло Шевчук, Федір Папірник, Марія Семків, Зоня Прийма, д-р Віктор Байрак і я. Отець Василь Гупало підписав як свідок. 17 лютого 1978 р. я одержав “Посвідку інкорпорації” ч. 10779. 2 березня ми домовилися з Владикою Дмитрієм про членство Дирекції: головою Дирекції буде Михайло Шевчук, заступником Федір Папірник, скарбником Петро Кул і т. д. Деякі справи можна було полагоджувати скоро, але ми не уявляли собі, як багато буде справ, які ніяк не можна буде приспішити, бо на все є відповідна процедура. Потрібно відповідного часу чи узгіднення з різними чинниками, провінційними або міськими. І за кожним разом – сходин Дирекції.

Я не буду докладно подавати, скільки разів, коли і про що нараджувалася дирекція (чи “Будівельний комітет”) “Верховини”, але заки почалася будова, треба було змінити т. зв. “зонінг” діляниці, з Р 4 на Р 5 і з П 2 на П 3, оцінити наші парцелі, перевірити чи будуть мешканці, купити додаткові 2 парцелі (на одній з яких Парафія рішила збудувати дім для сестер служебниць Н.Д.М.), вибрати “модель” будови, перевести “ком петицію” архітектів, вибрати будівничу компанію (теж через публічну компетицію, т. зв. “тендерс”, тобто “за яку ціну”), узгіднити “вжиток”, фінансування та завідування Домом. Головне, що уряд, точніше АГК, погодилася збудувати для Катебри Дім за кілька мільйонів доларів на 114 мешканців, а також парафіяльну залю (“голі стіни”) десь на 6,000 квадратних стіп.

Сходини, звичайно, починалися і кінчалися молитвою Владика. У сходинах, звичайно, брали участь: Владика Дмитрій, Михайло Шевчук, Петро Кул, Федір Папірник, Марія Семків, Зоня Прийма, д-р Віктор Байрак, Олекса Врода і я. В багатьох сходинах брали участь урядники АГК, архітект чи керівник проєкту і хтось з отців Катебри. Хтось із Дирекції завжди вів протокол. З купівлею дому-парцелі від Павла і Кароліни Литвин, який у той час винаймали сестри служебниці (за \$ 85,000.00) і парцелі від Сема Мартишука під новий дім для

Сестер (за \$ 50,000.00) не було найменшого клопоту. О. парох Митрат Юрій Ковальський їм заплатив, я зареєстрував “папери” і все. За наші ж парцелі АГК заплатила по \$ 10.00 за квадратну стопу, тобто \$ 388,918.00, включаючи \$ 85,000.00 за дім, куплений від Литвинів, які ми з місця повернули Парафії, з тим, що \$ 300,000.00 ми загарантували провінції як завдаток на устаткування катедральної залі та кухні (їх тимчасово ми вложили на відсотки в траст-компанії “Герітедж”, по-українському “Спадщина”).¹

Не було проблеми теж із “перевіркою”, чи будуть мешканці, хоча докладну аналізу “потреби” на наш Дім ми одержали досить пізно, аж 7 серпня 1980 р. В той час т. зв. “нутро міста”, в яким знаходилася Катедра, начисляло 8 дистриктів (із 47-ми дистриктів Едмонтону): Рівердейл, Росдейл, Гадсон Бей, Чирчіл, Сіті Сентер, МекКолі, Олівер і Квін Мері Парк. В ньому було вже збудовано п’ять домів для сеньйорів на 489 мешканців і чотири заплановано на 533 мешканці. У п’ятьох збудованих домах 114 осіб чекали в черзі на помешкання, але ще 394 особи потребували помешкання до двох років. Урядова перевірка подала навіть списки чекаючих осіб на субсидоване помешкання поіменно. Жюрі (Владика Ґрещук належав до нього від Будівельного комітету) вибрало для “Верховини” “модель ч. 2”, оглянувши три Доми для сеньйорів, зокрема Кенора Ґарденс і Норвуд Ґолден Менор, 10 січня 1979 р. Будівельний комітет погодився з урядовою вимогою, що Катедральна аудиторія буде до вжитку тільки для парафіян Катедри і сеньйорів, а не “для всіх”, тобто “на винайм в комерційних цілях”, і що Дирекція “Верховини” буде завідувати як “Верховиною”, так і Катедральною аудиторією (з тим, що 80% коштів покриватиме уряд, а 20% Катедра).

“Уряд буде для сеньйорів субсидовані дома, але не збирається ними ще й завідувати”, казали нам урядовці, з тим, що Дирекція або АГК завжди зможуть анулювати Договір про завідування (Management agreement), даючи другій стороні про те шестимісячне попередження. Коли ж прийшлося підписувати Договір про завідування, д-р В. Байрак, побоюючись етнічної дискримінації і домагаючись включення в Договір завідування “конкретних причин” для анулювання, 25 вересня 1978 р. свій підпис відтягнув. Крім того, д-р Байрак ніяк не міг погодитися з “моделью ч. 2” і пляном архітекта, який приміщував цілу Катедральну аудиторію в підвалі. Тут уже по його стороні стала майже ціла Дирекція, і почалися справді поважні клопоти та непорозуміння не лише з АГК але й у комітеті. Заки опишу

¹ До речі, за інкорпорацію “Верховини” я взагалі ніякої заплати не взяв, а належність за виготовлення паперів у зв’язку з купівлею парцелі і їх перепис на уряд я подарував на Катедру.

намагання Дирекції домогтися приміщення Катедральної аудиторії на партері, згадаю, що я докладно розказав про будову “Верховини” і Катедральної аудиторії на храмовому празнику св. Йосафата в неділю 17 вересня 1978 р. і що Владика Кир Ніл Саварин властиво підписав угоду продати урядові наші 8 парцель вже 23 вересня 1978 р.

Час ішов, а будова якось не починалася. 24 травня 1979 р. відбулися у тій справі з Владикою Грещуком вужчі сходуни (пп. М. Шевчук, А. Брода, П. Кул, Ф. Папірник і П. Саварин). Треба було остаточно рішити, що, крім аудиторії на партері, “комітет хоче”. Мало того, деякі члени стали сумніватися, чи добре ми зробили, що зв’язалися з урядом і стали будувати “Верховину” і Катедральну аудиторію, замість будувати “Осередок”. Підозріваючи, що деякі “винують” і мене, я на цих зборах сказав, що “не збираюся говорити про попередній проєкт” (хоч я на нього гроші дав!), але що мене просили піти до уряду і що я вірю, що ми добре зробили, що пішли. “Головне завдання церкви є провадити людей до Бога, а не весь час щось сплачувати. Хто буде ліпити вареники? Старші жінки вже втомлені, а молодші – не мають часу. Іншим будують, то чому не нам?” – сказав я. В результаті ми рішили “якнайскорше йти далі” з урядом, але домагатися, щоби уряд змінив плян і примістив аудиторію на партері. 16 липня ми одержали розклад (плян) будови, а 14 жовтня нас повідомили, що вже навіть “вибрано архітекта” і назначено п. Давида Касіяна керівником проєкту.

29 жовтня комітет знову зібрався – “уточнити все”: Владика Д. Грещук, архітект Дон Пінкстон, керівник проєкту Д. Касіян, о. В. Гупало, М. Шевчук, п-і М. Семків, п-і С. Прийма, П. Кул, О. Брода, Ф. Папірник д-р В. Байрак і П. Саварин. Коли ми заявили, що хочемо аудиторії на партері, то Д. Касіян з місця сказав, що уряд ніколи не мав цього в пляні, тож якщо ми справді хочемо аудиторії на партері, то будьмо приготівані покрити “додаткові” кошти. “Кошти зростають, і виникає можливість, що уряд взагалі відмовиться від проєкту”, заявив нам тоді Касіян. 5 листопада 1979 р. за дорученням комітету я зустрівся з архітектором Пінкстоном і керівником проєкту Касіяном з двома домаганнями: “забрати аудиторію на якихось 12 із підвалу” і прискішити будівництво. Не буду тут згадувати моїх аргументів, але в результаті Касіян погодився взяти нашу “проблему” до своїх звержників, а архітект змінити пляни, самозрозуміло, якщо ми заплатимо йому за них додатково. Це я й переказав М. Шевчуку, а він Кулові і Владиці. 7 грудня Д. Касіян довго розмовляв із М. Шевчуком по телефону, а 10 грудня прислав йому листа, яким повідомляв, що додаткові кошти за аудиторію на партері будуть нам виносити біля \$ 225,000.00, а ні – то уряд резигнує із проєкту.

Щоб порадитися, що в цій ситуації робити, я зателефонував Юр-

кові, але від нього тільки довідався, що в тим часом новим міністром будови домів став Том Чемберс і що він не може вже нам “нічого допомогти”. Що ж, подумав я, зателефоную міністрові Тому Чемберсу, що я й зробив. Міністр Чемберс, мій давній політичний приятель, 27 грудня терпеливо вислухав мене і обіцяв прийняти нашу делегацію десь в половині січня 1980 р., але рівночасно сказав, що “будувати парадіяльні аудиторії є проти Акту” і “понад його сили”, але якщо ми хочемо аудиторію на партері і готові заплатити принаймні \$ 275,000.00 додатково, то буде можливо. 3 січня 1980 р. Владика Д. Грещук, М. Шевчук, П. Кул і П. Саварин зійшлися ще раз і таки рішили піти до міністра Чемберса. Зустріч із міністром Чемберсом, його ексекутивною асистенткою Сілвією, Кен Паголком від АГК і Д. Касіяном, керівником проекту, відбулася 16 січня 1980 р. Владика Д. Грещук коротко, але ясно, з’ясував наше становище, далі говорив Касіян, тоді Шевчук, Паголко, Саварин, міністр. Закінчилася наша розмова на тому, що коли архітект Пінкстон переробить пляни і стане видно, які є додаткові кошти перенесення будови аудиторії на 12 стіп над партером (4 стопи її мусять бути в підвалі, бо інакше будинок мусив би бути на один поверх вищій), будемо думати далі.

Архітект Пінкстон зажадав \$ 10,000.00 завдатку за перероблення плянів, які ми з місця йому доручили (його остаточний рахунок був у сумі \$ 10,764.40). Далі виявилось, що треба було “апелювати”, щоби одержати дозвіл міста на будову, вести розмови з різними особами, телефонувати. Але 24 квітня 1980 р. Д. Касіян на письмі подав нам кошторис аудиторії: \$ 551,585.00, включаючи \$ 100,000.00 на кухонну машинерію. Листом від 29 травня він подав нам на письмі змінені “умови” будови, на які погодилися П. Саварин від імени комітету, а пп. Кен Паголко і Дарвін Ерль від імени АГК. Рішення апеляційного “борду” від 18 серпня 1980 р. було позитивне: можна будувати. Але коли виявилось, що місто ніколи не затвердило зміни “зони” із Р-4 на Р-5, проєкт знову задержався на деякий час, і щойно 20 січня 1981 р. мені зателефонували із АГК, що пропозиції (“tenders”) прийдуть 25 лютого, а два місяці пізніше – “будемо копати”. Читачі, мабуть, і не зможуть собі уявити, як я відітхнув.

Але на тому справді не скінчилося: ціна будови підскочила на \$ 156,000.00, та, на щастя, зросли й відсотки на наші фонди у траст-компанії “Спадщина” (на 9 червня 1981 р. у цій компанії було вже \$ 372,341.50), а далі й придалися мої політичні зв’язки з урядом: АГК погодилася понести кошти будови аудиторії без стовпів і т. д., з думкою, що нам треба було ще багато ходити, переговорювати, телефонувати. Головне, що будова почалася і, як то кажуть, вже було “видно світло на кінці тунелю”. 28 серпня 1981 р. я навіть вислав до архітекта

проект Павла Цимбалюка – назву будинку по-українському “Верховина” – до виконання, а під кінець 1982 р. була затверджена управа, тобто дирекція “Верховини”, в складі: Михайло Шевчук, голова, Кир Дмитрій Ґрещук, Федір Папірник, Петро Кул, Петро Саварин, Марія Семків (секретар) і Едвард Костишин.

Пам’ятні збори Катедр св. Йосафата, “Верховини”, Товариства чоловіків і управи Катедральної аудиторії відбулися 4 січня 1983 р. Збори відкрив п. Орест Жарський (секретарювала п-і Геня Боднар) і попросив Владика Кир Дмитрія подати основні інформації про “Верховину” і Катедральну аудиторію. Владика сказав, що Дім ще вповні не скінчений і дати відкриття його він не знає, але що вже “варто би зробити пущення”. По короткій дискусії всі погодилися, щоб почати господарити “від тепер”, а на пропозицію п-і К. Петецької, щоби офіційне “відкриття зробити спільно” в котрусь неділю у березні, всі також погодилися. Збори закінчилися подякою п. Г. Савчину за перше казино, яке принесло \$28,015.15 на устаткування кухні, і оглядання Катедральної аудиторії. Восьмиповерховий дім для старших громадян “Верховина” був спроектований фірмою архітектів “Доналд Л. Пінкстон”, має 115 односпальних квартир і одну двоспальну квартиру для управителя. Три квартири в влаштовані для сеньйорів, які мають проблеми зі здоров’ям. Дім збудувала фірма “Рендек констракшин Лтд” за \$ 6,518,407.00, які випозичила “Верховині” АГК. Федеральний і Провінційний уряди зобов’язалися покривати операційний дефіцит Дому, а заряджувати ним буде Дирекція “Верховини”, подана вище.

Офіційне відкриття “Верховини” відбулося 13 березня 1983 р. Господарем був п. Орест Жарський, голова парафіяльної ради. Після національного гимну у виконанні хору української двомовної школи св. Мартина були представлені гості за головним столом, які згодом й виступали з привітаннями, а саме: Міністр освіти Альберти Давид Кінг, член Федерального парламенту Бил Юрко, керівник програми “Canada Mortgage and Housing Corporation” Пітер Шіген, керівник проєктів АГК (“Alberta Housing Corporation”) Ґлен Ґрей, член фірми архітектів “Доналд Л. Пінкстон” Джім Маєрс і директор “Верховини” Петро Саварин. Після музичного номеру згаданої школи св. Мартина промовляв Владика Кир Ґрещук, Міністр Давид Кінг відслонив “назву” і подарував господареві “Верховини” п. Генрі Савчину Альбертський прапорець, а п. Г. Савчин від імени мешканців йому подякував. Заключне слово мав Орест Жарський, після якого всі взяли до смачної перекуски, а на кінець пішли оглянути “Верховину”.

Посвячення “Верховини” відбулося у неділю 29 травня 1983 р. о 4:45 пополудні, після якого, о 5:00 год., був обід. Господарем був цим разом я. Після вступної молитви Владика Кир Ніла я привітав одного

із посвячуючих, Його Емінінцію Кардинала Рубіна, словами, які дозволю собі тут навести вповні:

“Це рідка подія: вітаємо Князя Католицької Церкви, Його Емінінцію Кардинала Владислава Рубіна. Це радісна подія, бо той князь – великий син вірменського народу, є рівночасно сином української землі, нашого золотого Поділля, де казали “на Поділлі – хліб на кіллі”. Владислав Кардинал Рубін – це Префект Священної Конгрегації для Східніх Церков, від якої залежить доля страдальної Української Церкви. Доля, чи краще – Боже Провидіння, незбагненні. В ці історичні часи, коли йде змаг між невірющим комуністичним російським світом і світом вірющим, очоленим християнською Америкою, Ви і син братнього сусіднього польського народу стоїте у проводі цілої Католицької Церкви в світі. Чи використаєте Ви своє становище, покаже тільки час. Ми хочемо вірити, що так. Без вільної Української Церкви і України ледви чи буде місце в Російській імперії на вільну Польщу і на вільну польську Церкву. Ми вітаємо Вас, Ваша Емінінціє, від щирого серця, всі тут зібрані. “Za Waszą i naszą wolność, za Waszą i naszą wiarę”. Хто нас може краще зрозуміти, як не Ви і Святіший Отець? Зрозуміти і допомогти. Христос казав лишити всі візці, а шукати тієї одної, що в небезпеці. Українська Церква чайкою скиглить-плаче над колись буйними вільними українськими степами. Передайте, Ваша Емінінціє, Святішому Отцеві, наш доземний поклон і нашу синівську любов. Ми з тугою очікуємо відвідин Святішого Отця в Едмонтоні”.

Після обіду я представив гостей за головним столом: Його Емінінцію Кардинала Рубіна, секретаря Кардинала Рубіна – Монсіньйора Ренато Бруні, і обох наших Владик, Кир Ніла і Кир Дмитрія. Далі я представив наступних окремих осіб: Міністра Юліяна Козяка з дружиною Варцею, Міністра Василя Дячука, д-ра Миколу Суховерського – голову КУК, д-ра Мелетія Снігуровича – представника організації КУК, інж. Богдана Білана – голову УНО, Петра Дацківа – голову ЛВУ, інж. Богдана Шулякевича – голову КУПіП, Василя Ґріна і Григорія Порохівника з дружиною – представників БУК, Емілію Сірман з чоловіком – представницю ЦУК, Ореста Жарського – голову Катедральної ради, Василя Багнука – представника ДУМ, Едварда Гладуневича – Верховного Лицаря Колумбів, і мою дружину Олю Саварин. Привіти зложили: Орест Жарський – від Катедральної ради, Емілія Сірман – від ЦУК, д-р Мелетій Снігурович – від організацій КУК і міністр Юліян Козяк – від уряду Альберти. Владикам квіти вручили доня панства Гладуневичів і син панства Лепких. Його Емінінцію окремо ще представив Владика Кир Дмитрій. Його Емінінція Кардинал Владислав Рубін промовляв в основному українською ан-

глійською мовами. Владика Кир Ніл вручив йому на пам'ятку кілька книжок, після чого Владика Кир Дмитрій закінчив це історичне посвячення молитвою.

На цьому я закінчую історію побудови “Верховини” і Катедральної аудиторії, бо далі йде безліч звичайних місячних сходин Дирекції із управителями “Верховини”, про які зацікавлені можуть прочитати в протоколах Дирекції. Як я вже згадав на початку цього спомину, я зрезигнував після 20-ти літ у Дирекції “Верховини” 10 квітня 1997 року, головно, щоб дати місце молодшим, та й щоб взятися за інші справи.

Петро Саварин

СЛОВО НА ПОРОЗІ НОВОГО 25-РІЧЧЯ ПЛАСТУ В ДІЯСПОРІ У.Н.О., 15.11.1970, 3:00 ГОД.

Високопреосвященні Владики!
Всечесніші Отці!
Пластуни і Пластунки!
Святочна Громадо!

Одисей: “Я думаю, що це не бій, а розважування буде між нами. Воно справді, неначе стояли б ми на терезах ваги. Отож – вага говоритиме”.

Гектор: “Моя вага? Скільки я важу, Одисею? – Моя вага – це молодий чоловік і молода дружина, і дитя, що має народитись... Моя вага – це радість життя, довір’я до життя і хотіння всього, що добре і природне”.

Жан Жіроду: “Троянської війни не буде”.

Я починаю цю цитатою, бо хочу сьогодні, з нагоди 25-річчя відновлення Пласту в діяспорі, говорити про вагу, важливість молоді, а зокрема пластової молоді, для майбутнього нашої спільноти в Канаді.

Всі здають собі справу з великого значення молоді в світі, але різні люди різно думають про молодь. Лихої слави Адольф Гітлер казав: “Дайте мені 10,000 юнаків і я здобуду світ”. Комуністи під теперішню пору кажуть: “Дайте нам молодь і ми будемо керувати світом”. Тільки одинока християнська церква каже: “Дайте нам молодь і ми спасемо світ”.

Чи люди часом не перебільшують ваги – значення молоді? Мені здається, що ні. Вистачить глянути на статистику, щоб з місця переконатися, що важливості молоді не легко перебільшити. 50% населення Канади – це люди до 25-ти рр. життя. Повних 5 мільйонів (на 22 мільйони) ходить до шкіл і університетів.

От-от і ця молодь стане дорослою, і все, що ми, старші, робимо сьогодні, завтра буде робити наша молодь. Вона перебере наші церкви, наші фабрики, наші школи й університети, наші підприємства. Молодь незадовго – чей же так ще недавно і ми були молоді – перебере наші організації, інституції, наші уряди, починаючи від міських і кінчаючи федеральними. Все, дослівно все, що ми починаємо сьогодні – прийдеться кінчати молоді... і наша країна буде така сильна, як сильною буде молодь, яка її завтра від нас успадує!

А проте, ви погодитесь зі мною, що чимало нашої молоді має якийсь

дивний погляд на світ і життя. Чимало її не тільки хоче всього даром, але навіть мріє знищити, хай так скажу, “старий лад”, не маючи найменшої уяви, як і що збудувати натомість. Хотять спалити стару хату, не збудувавши нової, кращої.

Ця молодь – Богу дякувати, що вона у великій меншості, – на мою думку, не є чесна зі собою. І тільки тоді, коли вона сама стане здобувати більшість з того, що вона сьогодні дістає даром, вона визнає ціну речам.

Звичайно, ми, старші, не кажемо, що наші інституції, наші звичаї, наш лад – ідеальний. Далеко ні! Нам ще дуже далеко до ідеального, якщо взагалі людство коли до нього дійде. Та критикувати існуюче, не пропонуючи на його місце чогось кращого, а що найголовніше – не будучи готовим те краще зорганізувати, – теж немає сенсу.

Повторюємо: значення, ваги молоді не можна перебільшити, а зокрема характерної молоді. І справа не в кількості, а в якості. Один тільки приклад: Китай сьогодні нараховує 900 мільйонів, але хіба З.С.А. – учетверо менші – не потужніші?

Живемо в часи масової продукції. Одна тільки біда: характеру не можна масово продукувати. Чому? Бо характер – це чисто особиста річ, це щось чого ні позичити, ні купити, ні знайти, і без якого не було б ні поступу, ні стабільності в світі.

Як колись, так і тепер, людина мусить мати щось, у що б вона вірила. І це щось мусить бути чимсь небуденним, непроминучим. І як в давнину, так і в теперішні часи, світові потрібно – скажімо відверто – провідників. Самозрозуміло, що між нами завжди будуть молоді люди, які будуть вдовольнятися тим, що для них придбають інші, які будуть чекати, забуваючи, що хто жде на те, що хтось колись призначить йому якусь працю в житті, умре, поки щось зробить!

Але – ще раз скажімо сміло – на таких світ не стоїть, з такими поступу нема. Світ, цивілізація і культура таки завдячують свій прогрес провідникам.

Як тоді, спитаємо, деякі хлопці і дівчата висуваються на чоло і ведуть та показують шлях іншим? Я думаю, що провідники стають провідниками не інакше як учні стають відмінниками в школі: через охоту, через працю, через свідомий труд.

“Кожен сам собі визначає ціну; ми стаємо великими чи малими в залежності від нашої волі” – писав Смайлз, і коли подумати, то треба признати, що мав рацію.

І не важливо тут, що людина собі вибирає, яку професію чи фах, яке знання. Всі вони мають свої стандарти, своє мистецтво, свої верхи – чи це будуть мулярі чи лікарі, хлібороби чи адвокати. І скрізь є своя еліта, своя аристократія – хай так скажу, – основана на найкращих результатах чи зразках, чи висліді-продукті.

І тому так важливим є, щоб молодь якось розвинула собі почуття вартостей, щоб молоді знайшли собі якусь ціль і прямували до неї! Зрештою, багатство країни не в її мінералах, ресурсах, а в її населенні, і не так в кількості того населення, як в його якості.

Чому я це все говорю сьогодні? А говорю тому, що пластова молодь, ви, новаки і новачки, ви, юнаки і юначки, ви, старше пластунство, – завтрашній провід. І я тут зовсім не применшую інших молодечих організацій. Хвалити одних – не значить ганити других, хоча в нашій демократичній егалітарній системі так може декому здаватися.

Один юнак дістав від батька у спадок великий маєток. Не бажаючи його втратити, він одного дня більшість його продав, а одержане золото таємно закопав під яблунею в саду. Тільки час-до-часу він приходив подивитися на це місце. Але це помітив його сусід і сказав собі: ану, піду я і покопаю на тому місці, до якого той юнак навідується, і подивлюся, що там. Він прийшов уночі, став копати, знайшов золото, забрав його, а на те місце – закопав камінь. Якось по кількох роках захотілося юнакові поглянути на свої скарби, почав копати, і – задержів: бачить, золота нема, а на його місці – камінь. І гірко заплакав! Почув сусід, той, що викрав те золото, і питає: “Ти чого, юначе, плачеш?” Відповів юнак: “Як мені не плакати. Я був закопав отут золото, а хтось прийшов, золото викрав, а на те місце вложив камінь”. Сказав сусід юнакові: “Хіба тобі не однаково, золото чи камінь лежить у землі? Ти ж його й так не вживав”.

Дороге молоде пластове товариство! Ви дістали від Бога і своїх батьків певні таланти, фізичні і духовні, і їх треба розвивати. Не закопуйте їх в землю. Завтра належить вам. Завтра залежить від вашої віри, вашої ініціативи, вашого знання і відваги.

Світ у страшних клопотах: війни, темнота, голод, хвороби. І вам, а не нам, доведеться ті проблеми розв’язувати, і вам треба бути готовим творити те завтра, якщо зможете – кращим, як ми це робили. Якось так судилося, що коло 600 тисяч нашого народу зажило в Канаді, і то зажило життям, про яке їхнім предкам навіть не снилося. Але Канада – молода. Вона ще навіть немає свого обличчя, живе в тіні З.С.А., і вам треба буде це обличчя творити. Яка буде ваша участь в житті Канади? Французи змагаються за свою гідність, свій статус, а як бути вам? Подумайте! Тут змагання теж за ваше майбутнє, за те, хто буде рішати, а хто слухати. Якщо не хочете, щоб про вашу долю рішали інші і без вас, то вже готуйтеся. Але щоб рішати, треба вам набути досвіду, знання. Пласт вам у цьому напрямі допомагає, дає вам той досвід, те знання, дає ту фізичну і духовну заправу, вчить тої “гри”, але чи засвоїте їх – залежить від вас.

Цьогорічне наше гасло: “Пласт – наша гордість і мрія”. На Другому

Пластовому конгресі, який відбувся недавно в Торонто, стверджено, що ідейні засади Пласту так само актуальні і сьогодні, як були колись, бо в тих засадах – ідеї вічні, “сперті так на нашій національній духовній субстанції, як і на вселюдських ідеалах добра правди і краси”. Другий Пластовий конгрес теж пояснив поняття слова “Україна”. Устами д-ра Фіголя, Голови Головної Комісії конгресу, стверджено, що Україна “це не тільки земля наших пращів, її тисячолітня історія і культура, це кожна українська людина, де б вона не жила, і її творча праця для збереження і продовження своєї національної ідентичності. Це щойно ціла Україна”.

Іншими словами: договори є, діє пластовий закон, стоять три головні обов’язки пластуна, як на початках близько 60 рр. тому. Питання тільки, чи ми далі будемо вірні їм? Закони на папері, навіть найкращі, нічого не дадуть, якщо за ними не буде живих людей, якщо за ними не буде вас, української пластової молоді.

Ви, пластуни і пластунки, зокрема повинні бути кращі за інших. Часом мені навіть мріється, що Пласт у світі має своєрідну місію: повести українську спільноту новими, кращими шляхами. Але знову: все залежить від вас.

Пластун може бути або злим, або добрим – будьте добрими!

Пластун може будувати або руйнувати – будуйте!

Пластун може жити або животіти – жийте!

Пластун може бути великим або малим – будьте великими!

Змагайтеся за успіхи, особисті і національні. Будьте відважні! Знайдіть собі ціль у житті і йдіть до неї, відважно і постійно, з глибокою вірою, що дійдете, а тоді – напевно дійдете! Що, як не віра і прагнення волі, завела ваших батьків і дідів сюди, збудувала цю країну?

Раз дорікали львиці, що вона привела на світ тільки одне левеня. “Так, – сказала львиця, – тільки одне, але це – лев”. Поводьтеся так, молоді друзі і подруги, щоб люди казали “так, але це українські пластуни, це українські пластунки”.

Нам, старшим, хотілося б, щоб Пласт і надалі залишився найяскравішою зіркою в сузір’ї українських молодечих організацій. Признаємо – це амбіція, але хіба амбіція у доброму – щось погане? Будьте дисципліновані, будьте відповідальні, будьте жертвенні. Бережіть довір’я і пошану до проводу, бо завтра цим проводом будете ви. І найголовніше – чесно змагайтеся за краще, використовуйте час, бо навіть вічність не може надолужити одної страченої хвилини.

“Вір мені, що добре використання часу принесе тобі колись процент, який перевищить твої найсміливіші мрії, і навпаки, марнування часу ослабить тебе так, що ти станеш цілковитим нулем, як під оглядом розумовим, так і моральним”, – писав Гледстовн. Затямте це!

Різниця між слабою і сильною людиною тільки в енергії, тільки в твердій постанові сильного, в ясно визначеній цілі. Знайдіть собі ціль! Студіюйте чужі методи, йдіть до своїх і чужих джерел і постійно підвищуйте свій рівень! Дайте нашим школам учителів, науці – науковців, політиці – політиків, фахам – фахівців, професіям – професіоналів, церквам – священиків. Ось ваші завдання. Ось цілі, до яких можна йти, а притім – держатися всього, що рідне – народу, церкви, традицій предків своїх.

Канада, але Канада, в якій усі будуть мати рівні права, всі національності, фактично і теоретично – ось мета. Ростіть, юнаки, як дуби ростуть на Україні, цвітійте, юначки, як цвіте калина на Україні, з якої походять ваші батьки чи діди, приятелюйте і дружіться зі собою, а Бог буде вас благословити. На арені життя можна бути глядачем або актором – будьте акторами. Історію можна писати або творити – творіть (хай другі пишуть). Будьте більші за речі, які вам доведеться робити, бо вони є тільки засобами до мети, а не метою. Грійте руки коло ватри життя, як годиться пластунам!

Звичайно, не забудьте при тім, що все має свою ціну, і немає привілеїв без відповідальности. Чим вища гора – тяжче на неї вилізти. Але зате – який вид відкриється вашим очам! Пласт не питає вас, звідки ви приходите, хто ваші батьки, чи ви багаті, чи бідні, але раз ви прийшли до Пласту – Пласт питається і слідкує, чи ви ростете, чи ви сповняєте свої обов'язки.

Раз дорікали генералові, що він є сином шевця. Так, сказав генерал, я є сином шевця, але мій рід – вже генеральський, і спитайтесь мого батька, як він радіє. Друзі і подруги: ви є родоначальниками своїх родів самі. Творіть кращі роди!

Поєднуйте старе з новим, культуру і досвід України зі свободою і винахідливістю Канади, довге і славне минуле України з довгим майбутнім Канади.

Хтось колись сказав, що людина має такі довгі руки, що як захоче – може досягнути місяць. А я додам: і зорі, бо місяць вже досягнула.

Якогось маляра запитали: “З чим мішаєте фарби?” “З уявою і розумом”, – відповів маляр. Уява і знання дадуть вам успіх понад всі ваші сподівання, а нашій спільноті – користь. Щоб бути майстром, треба наперед бути челядником. Усі учителі були колись учнями. Не бійтеся бути челядниками, будьте добрими учнями. А якщо хочете бути провідниками, то мусите знати більше від інших, розуміти більше від інших і робити більше від інших. Така ціна провідництва. Старайтеся так приготуватися до життя, щоб колись, коли вам доведеться відходити, ви могли сказати: “Я лишив світ кращим, як застав”, – так, як один із римських імператорів, який застав Рим з дерева, а лишив з мармуру.

На кінець з нагоди 25-річчя відновлення Пласту, на порозі нового 25-річчя, дозвольте вам пригадати одну стару грецьку легенду.

Атенська пророчиця Сівілла славилась тим, що ніхто ніколи її не міг обдурити. Вона все відгадувала, на всі питання відповідала. І от одного дня прийшов до неї юнак із пташкою у руці. “Я маю в руці пташку”, – сказав цей юнак. “Відгадай, всезнаюча, жива вона чи мертва?” “Жива”, – відповіла Сівілла. Та юнак непомітно натиснув на пташку, і вона впала до його ніг – мертва. Юрба, яка прислухалася до розмови юнака зі Сівіллою, охнула. Не відгадала славна ворожка.

На другий день знову прийшов юнак до пророчиці. “Я маю в руці пташку”, – сказав юнак. “Скажи, всевідаюча, жива вона чи мертва?” “Мертва”, – відповіла Сівілла. Юнак відкрив кулак, і з нього під небо випурхнула пташка, жива. Велика юрба, що знову зібралася за юнаком, знову охнула. Вдруге обдурив юнак славно пророчицю, пророчицю, яку ще ніхто не обдурив досі.

На третій день цей самий юнак прийшов до Сівілли втретє. “Я маю пташку в моїй руці. Вгадай, жива вона чи мертва?” – сказав юнак. “Юначе, – промовила цим разом ворожка, – це залежить від тебе. Як захочеш, так і буде”.

На порозі нового 25-річчя Пласту в діяспорі ми, сеньйори, ваші батьки і матері, і українське громадянство, яке тут зібралось, бажаємо Вам щастя, радості й успіхів у пластуванні і кажемо:

Пластуни і пластунки! Юнаки і юначки! Все залежить від Вас. Як захочете, так буде!

ПРЕСА Й РАДІО

Олександр Малицький

ПРЕСА (ПЕРІОДИЧНІ ТА СЕРІЙНІ ВИДАННЯ) УКРАЇНСЬКОЇ АЛЬБЕРТИ

Альберта відзначається старими глибоко вкоріненими чисельними українськими поселеннями. Перше українське поселення в Канаді виникло у 1891 році у місцевості Една, яка тепер зветься Стар. Окрім багатьох острівних скупчень українських поселень, на сході провінції у районі міста Веревіль існує чи не найбільший у Канаді український поселенський блок, у якому ще й досі кількість українців складає більшу половину місцевого населення. У 1991 році в Альберті проживало 266230 людей українського походження, які склали 25% від загального українського населення у Канаді, що на той рік нараховувало 1054295 чоловік. В Едмонтоні, населення якого 121300 осіб, знаходиться найчисленніше у всій західній українській діаспорі міське скупчення населення українського походження. Ця українська присутність віддзеркалюється у багатьох моментах соціального життя. Вже у другому десятиріччі перебування на території Канади українці мали неабиякий вплив на розвиток української преси.

У цій статті українська преса розглядатиметься у найширшому розумінні цього терміну, охоплюючи всі колишні й теперішні україномовні періодичні та серійні видання Альберти, а також іншомовні видання Альберти, які видавалися чи то українськими поселенцями, чи то для них самих. Ці періодичні видання розглядатимуться за десятиріччями, а в рамках одного десятиріччя – за абеткою мови видання. Якщо ж зустрічатимуться кілька мов в одному виданні, то тоді вони класифікуватимуться щодо їхнього географічного розташування, характеру, частотности їхньої появи та використання. Якщо наявні українські назви видань, то вони подаватимуться першими. Пізніше додані чи змінені назви або їхні частини будуть запропоновані у квадратних дужках.

1900 роки

Першим і єдиним таким виданням, що своїми початками сягає ще в 1900 роки, був короткотривалий двотижневик москвофільської орієнтації *Канадійська нива* (*Canadian Field*). Видавала його для укра-

їнських поселенців українською й російською мовами російська православна місія, спершу у Вінніпезі, а з другої половини 1909 року й до першої половини 1910 року в Едмонтоні. Тож і в Альберті, як це відбувалося раніше у Західній Україні, українським поселенцям доводилося боротися на фронті преси, аби остаточно позбутися московфільських впливів у засобах масової інформації.

1910 роки

Початковим періодом української та іншої преси Альберти стали буремні для українських поселенців Канади 1910 роки. Тоді з'явилося аж п'ятнадцять нових періодичних видань, з яких одинадцять українських і чотири московфільських. Ці періодичні видання почали з'являтися насамперед в Едмонтоні, де їх було одинадцять, а щодо українських видань, то тут їх виходило дев'ять. Одним з таких видань є *Бурсацьке зеркало*, яке видавалося, мабуть, у 1918-1919 роках студентами, котрі були згуртовані у Православному інституті ім. Михайла Грушевського, який тепер має назву інститут Св. Івана. Також видавався щорічний ілюстрований календар новин. У 1915 році вийшов його тільки один номер. У 1911-1912 роках виходив соціалістичний тижневик *Нова громада (New Society)*. У 1913-1915 роках публікувався загальногромадський тижневик під назвою *Новини (The News)*, який протягом деякого часу з'являвся як півтижневик і якийсь час видавався навіть тричі на тиждень. Він був найчастішим періодичним виданням Альберти. З 1917 по 1918 рік та з 1919 по 1922 рік виходило періодичне видання *Новини (The News)*, що було теж загальногромадським тижневиком та якийсь час півтижневиком. Протестантський політично ліберальний півтижневик, а згодом тижневик *Канадієць (The Canadian)* видавався з 1913 по 1919 рік, після чого він об'єднався з вінніпезьким *Ранком*. Півмісячник (насправді нерегулярний) *Промінь* виходив, за неточними даними, з 1919 по 1924 рік і був органом українського освітнього кружка ім. Адама Коцка при Православному інституті ім. Михайла Грушевського. У 1919 році у цьому ж навчальному закладі видавалося невідомої частотности *Студентське зеркало*. Також у 1917 році нерегулярно виходило видання для дітей, яке було першим дитячим періодичним виданням в Альберті, *Український євангеліст*, яке видавали протестанти (пресвітеріяни). Цим зорієнтованим на українство періодичним виданням протистояли в Едмонтоні політичні московфільські видання, а саме: українсько-російський тижневик *Русській голосъ*, який виходив з 1913 по 1916 рік, та українсько-російський річник *Русській народный календаръ*, який видавався у 1914 році. Також у той час з'являлися поодинокі видання ще з попереднього десятиріччя.

Поза Едмонтоном схожі видання з'явилися в Мондері: щомісячник *Православний русин*, який видавався з 1911 по 1912 рік, тижневик *Поступ (Progress)* з 1915 по 1917 рік, що був органом рільничо-політичної Української фермерської унії Альберти, а також його річний календар *Зоря*, який вийшов у 1917 році.

У 1912 році в місті Восток з'явилось теж москвофільське нерегулярне видання *Острога* (в 1912 р.), яке, мабуть, було українсько-російське. Усі періодичні видання, що з'явилися у 1910 роках, були короткотривалі, тому тільки *Новини* і *Промінь* продовжували видаватися ще й у 1920 роках. У цих виданнях наявне політичне відокремлення, як внутрішньоукраїнське – на національно українські та москвофільські табори, – так і зовнішньополітичне – на соціалістів та лібералів, хоча також було організоване українське рільничо-політичне угруповання. Окрім політичного відокремлення, було помітне й конфесійне розмежування на православних і протестантів. Також важливою була вікова відмінність видань, яка включала пресу для дорослих, молоді та дітей. Щодо мовного вжитку, то одинадцять проукраїнських періодичних видань використовувало тільки українську мову, за винятком деякого періоду, коли *Новини* з'являлися як двомовне українсько-англійське видання. Наприкінці Першої світової війни спершу було заборонено видавати в Канаді періодичні видання на “ворожих мовах”, до яких була зарахована й українська як мова більшості українських поселенців, але згодом дозволено деяким українським виданням, у тому числі й *Новинам*, друкуватися обома мовами. Така заборона була одним із найсильніших ударів по українцях протягом цієї війни, яку Канада, як частина Британської імперії, теж вела з Австро-Угорщиною. То був жорстокий час, адже більшість українських поселенців були вихідцями з території України, окупованої австрійцями. У той час урядові чинники та населення британського походження, його преса та військові кола розглядали цих поселенців як “ворожих чужинців” і відбирали ними ж набуте після 1902 року горожанство, вимагали зголошуватися та реєструватися у поліції, арештовували багатьох та довго інтернували їх у нашвидку створених таборах, чотири з яких знаходяться в Альберті. Схожу політику провадила москвофільська преса, яка намагалася змалювати українців на всі лади. Москвофільські ж двомовні видання з'являлися в основному теж українською мовою, але часто з домішками російських або церковнослов'янських слів чи фраз. Щодо російської мови, то вона переважно була далекою від справжньої російської, якою їхні видавці, здебільшого вихідці з Галичини, практично не володіли.

Таким чином, у 1910 роках разом з одним періодичним виданням з попереднього десятиріччя з'явилось ще шістьнадцять видань,

з яких одинадцять українською мовою, одне з них було українсько-англійським виданням і п'ять російською мовою, з яких деякі були українсько-російськими.

1920 роки

1920 роки можуть бути охарактеризовані сповільненим ростом української преси в Альберті. У той час з'явилося лише вісім нових періодичних видань. Усі вони виходили в Едмонтоні. Серед них українськими були наступні видання. У 1921 році вийшов тижневик *Фармерське слово*, який був політично близький до рільничо-політичної української фермерської унії Альберти. З 1921 по 1922 рік видавався гумористичний місячник *Гаранник* (*The Whip*), якого вийшло тільки шість номерів. Також це видання проіснувало з 1930 по 1935 рік. З 1922 по 1929 рік виходив тижневик *Наш поступ* (*Our Progress*). Загальногромадський місячник, а згодом тижневик *Західні вісті* (*Western News*) виходив друком з 1928 по 1931 рік, а у 1932 році його придбали католики і перейменували на *Українські вісті* (*Ukrainian News*). З 1950 року щомісячник *Українські вісті* виходив двічі на місяць, а незабаром у приватних руках переріс в українсько-англійське видання, яке на сьогодні вважається найстарішим та ще й досі існуючим періодичним виданням в Альберті. Також у 1929 році публікувався щомісячник *Новий край* (*New Country*), присвячений імміграційним та переселенським темам. Москвофільську ж орієнтацію пропагували такі нові періодичні видання як українсько-російський щомісячник *Другь народа* (*People's Friend*), який виходив з 1926 по 1930 рік, а в липні 1930 року напередодні федеральних виборів дещо змінив назву, вилучивши з першого слова своєї назви букву “Ъ”, щоби, мабуть, стати сприйнятливішим для українського читача. До цієї категорії періодичних видань також належало видання Російської Православної церкви в Канаді, яке мало назву *Канадійській православний міссіонер* (*Canadian Orthodox Missionary*), яке виходило у 1926 році і саме в Альберті мало “зукраїнізоване” написання другого і третього слова у назві. Коли видання почало виходити у Вінніпезі в 1927 році, то ці слова були подані за російським стандартом їхнього написання: “православный” і “міссіонеръ”. Також у 1929 році виходило україномовне видання під назвою *Правда народа* (*Truth of the People*). Крім того, два періодичних видання з попереднього десятиріччя *Новини* і *Промінь* з'являються ще й у цих роках. Саме в цьому десятиріччі починають зникати раніше започатковані періодичні видання Альберти. Тільки три видання – *Гаранник*, *Західні вісті* та *Другь народа* – виходили ще у 1930 роках. Причини такого сповільнення росту преси були, мабуть, не так економічні, як радше психологічні, викликані

рядом вищезгаданих потрясінь, які довелося пережити канадським українцям під час Першої світової війни. Політичне протистояння українського табору москвофільському залишилося й у цьому десятиріччі. Воно мало схожий характер до того, яке було у 1910 роках. Саме тому на загальнополітичній сцені не було якихось чітких змін у профілі української преси. Доволі новим явищем на конфесійному полі була поява католиків. Також виходило спеціалізоване видання присвячене імміграційно-поселенській тематиці. Однак цілковитою новинкою була поява першого гумористичного періодичного видання. Мовою українських видань була українська. Щодо англійської мови, то вона була ще всюди відсутня.

Через те, що вже не виходили деякі видання з попереднього десятиріччя, такі як, скажімо, *Канадійська нива* з 1900 років чи близько тринадцяти періодичних видань з 1910 років, тепер в Альберті нараховується тільки 10 періодичних видань, які виникли у попередньому десятиріччі, з яких 7 українських і три українсько-російських.

1930 роки

Незважаючи на велику економічну кризу, що охопила не тільки Канаду, а й увесь світ, 1930 роки можуть бути охарактеризовані помітним поживаленням росту української преси в Альберті. В той час тут з'явилося аж шістнадцять нових періодичних видань. Більшість з них виходила знову в Едмонтоні. А саме щомісячник *Альбертійська зоря* (*The Alberta Star*) 1930 року, який пропагував абстиненцію від алкоголю. Подібну тематику охоплював щомісячник, який з'явився раніше у цьому ж році під назвою *Відродження* (*Renaissance*). Також у 1935 році виходило невідомої частотности православне студентське видання *Бурсацький голос*, що його видавав студентський гурток при Православному інституті ім. Михайла Грушевського. З 1935 по 1938 рік виходив католицький ілюстрований *Календар українських вістей*, який у 1939 році видавався у Мондері. *Календар українських вістей* (*The Ukrainian News Directory*) вийшов у 1960 році і проіснував до 1967 року. У 1935 і 1937 роках виходив загальногромадський антикомуністичний щомісячник *Клич* (*The Call*). Також у 1936 році видавалося нерегулярне українсько-англійське періодичне видання під назвою *Купець* (*The Merchant*). Схожу тематику мав націоналістичний та політично антикомуністичний тижневик *Новий шлях* (*The New Pathway*), який публікувався з 1930 по 1933 рік. Пізніше ця газета виходила у Саскатуні, а потім на самому сході Канади. Українсько-англійський двотижневий орган однойменної політичної партії, який мав назву *Суспільний кредит* (*The Social Credit*), виходив з 1937 по 1940 рік. Лівого спрямування фермерсько-лейбористський півмісяч-

ник *Фармерський голос* (*The Framers' Voice*) видавався з 1932 по 1934 рік. Англомовний щомісячник *Ukrainian Tribune and Review* виходив у 1939 році. Того року вийшло тільки два числа, останнє з яких вийшло в Едмонтоні.

У цьому десятиріччі поза Едмонтоном розпочали видаватися нові періодичні видання в трьох містах: Коледж Гайтсі, Мондері та в місті Смокі Лейк. У місті Коледж Гайтс публікувався українсько-англійський двомісячник адвентистів сьомого дня, який мав назву *Зоря правди* (*Star of Truth*) і виходив з 1930 по 1931 рік. З 1932 по 1939 рік він виходив у тому ж місті, але під зміненою назвою *Сторож правди* (*Watchman of Truth*), і у 1940 роках видавався у США під назвою *Зоріння нової доби*. В Мондері з'явилися три нові видання. Католицький місячник, який згодом виходив один раз на три місяці під назвою *Проблеск*, друкувався з 1936 до 1950 років. Також католицький українсько-англійський півмісячник *Світло* (*The Light*), який пізніше виходив раз на місяць з 1938 до 1949 і у 1949 році виходив в Торонто. Католицьке англомовне видання *Aurora* видавалося з 1939 року до 1950 років і було такої ж частотности як *Проблеск*. Католицький латиномовний річник *Catalogus Ordinis Basiliani Sti Iosaphat Provinciae Americano-Canadensis S.S. Cordis Jesu* видавався з 1934 до 1950 років, який виник у місті Жовква в Україні, але згодом почав видаватися в Римі. У 1939 році в Мондері також почав виходити *Ілюстрований календар українських вістей*, який публікувався у видавництві ордену отців Василіян. У місті Смокі Лейк виникло два нових періодичних видання. Одним з них був тижневик, згодом півмісячник і врешті місячник, *Голос правди* (*The Voice of Truth*), який виходив з 1938 року до 1960 років. З 1952 року до 1960 років це періодичне видання виходило у місті Беверлі, яке тепер є передмістям Едмонта. В основному Беверлі було православним містом, зате щодо політичної орієнтації, то вона радикально змінювалася: від соціалістичної, прокомуністичної до антикомуністичної. Однак мешканці цього міста завжди були негативно налаштовані до національно орієнтованих українських угруповань. Іншим періодичним виданням, яке виникло в місті Смокі Лейк, був невідомої частотности католицький *Інформатор*, який виходив у 1936 році.

У 1930 роках *Друг народа*, успадкований ще з 1920 років, припинив своє існування і спричинив скасування впливу москвофільства. "Смертність" нових періодичних видань 1930 років була вже меншою, бо тільки сім із них (*Альбертійська зоря*, *Бурсацький голос*, *Клич*, *Купець*, *Фармерський голос*, *Ukrainian Tribune and Review* та *Інформатор*) не пережили свого десятиріччя. Протягом наступних десятиріч в Альберті з'явилися такі видання: *Календар українських*

вістей, Суспільний кредит, Проблеск, Світло, Aurora, Catalogus Ordinis Basiliani Sti Iosaphat Provinciae Americano-Canadensis SS. Cordis Jesu та *Голос правди*, тоді як у 1930 роках з ряду періодичних видань в Альберті вибули *Новий шлях* та *Сторож правди*.

На внутрішньополітичній арені почали активно діяти українські націоналісти. В той час як на зовнішньополітичному пляні були антикомуністи й прокомуністи, а також партія Соціального кредиту, релігійна ділянка поповнилася виданнями адвентистів сьомого дня. Також дуже скріпилися католики, які на той момент мали шість періодичних видань. У мовному аспекті переважна більшість цих періодичних видань (наприклад *Відродження, Бурсацький голос, Люстрований календар українських вістей, Клич, Новий шлях, Фармерський голос, Проблеск, Голос правди* та *Інформатор*) видавалися українською мовою, а у 1920 роках з'явилися знову чотири українсько-англійських видання: *Купець, Суспільний кредит, Зоря правди*, пізніше перейменована на *Сторож правди*. Вперше наприкінці цього десятиріччя з'явилося тільки два англійські періодичні видання *Ukrainian Tribune and Review* і *Aurora*. У цьому десятиріччі також вперше з'явилося латиномовне періодичне видання під назвою *Catalogus Ordinis Basiliani Sti Iosaphat Provinciae Americano-Canadensis SS. Cordis Jesu*, яке проіснувало до 1950 років.

Разом з трьома періодичними виданнями з 1920 років, що продовжували з'являтися у цьому десятиріччі були *Гаранник, Українські вісті* та *Друг народа*. У 1930 роках в Альберті виходило дев'ятнадцять періодичних видань, з яких одинадцять були українською мовою, п'ять українсько-англійські, тільки два англійською мовою і одне латинською.

1940 роки

Роки Другої світової війни та перші повоєнні роки виявилися досить гальмуючими для росту української преси в Альберті. Нових періодичних видань було десять. У 1940 році в Едмонтоні з'явилося шість періодичних видань. Одним з них було православне періодичне видання невідомої частотности під назвою *Дитячий голос (Children's Voice)*, яке видавалося едмонтонською Спілкою української молоді Канади при Українській Православній церкві Св. Івана Хрестителя. У 1948 році вийшов православний тижневик *Обіжник західного екзархату*. У 1948 році друкувався православний українсько-англійський двомісячник *Око*, який видавався 145 відділом Союзу української молоді в Канаді. З 1944 до 1946 року виходив невідомого профілю річник *Світанок*. Влітку 1949 року публікувався загальногромадський літературно-історичний місячник *Українська родина (The Ukrainian*

Family), який спершу видавався в Торонто, а пізніше в Едмонтоні. З 1944 року до кінця цього десятиріччя виходив місячник *Фармарський вісник* (*Farmers' Herald*), який був органом Фармерської унії Альберти. Туди також “примандрувала” з Мондери *Наша будучність*, змінивши свою назву на *Юнацтво*. В Мондері новими були таких три наступних періодичних видання. Католицький річний *Календар української родини* виходив у 1940 і 1943 роках. У 1941 році він змінив свою назву на *Ювілейний календар української родини*, а згодом у 1942 році змінив її на *Ілюстрований календар української родини*. Остаточна назва цього видання була змінена ще раз на *Календар української родини*. Під цією назвою він видавався з 1944 до 1952 року, проте з випуском у 1951 році переїхав до Торонто, де змінив свою назву на *Календар світла*. Також з 1945 року до 1946 року виходили українсько-англійський півмісячник *Католицькі картини* (*The Ukrainian Catholic Pictorial*) і католицький українсько-англійський місячник для українського католицького юнацтва під назвою *Наша будучність*, який, переїхавши до Едмонтона, змінив там свою назву на *Юнацтво* (*Youth*), мабуть, з 1946 року по 1968 рік, будучи й там двомовним виданням. Вперше в Калгарі з'явився англійський місячник для українського католицького юнацтва *U.C.Y. Lore*, який виходив з 1944 року до 1948 року.

Це десятиріччя також характеризує велику “смертність” нових періодичних видань. Тільки два з них (*Календар української родини* і *Юнацтво*) з'являлися ще у 1950 роках. З нових періодичних видань цього десятиріччя лише одне мало політичну орієнтацію, тоді як більшість із них мали конфесійне забарвлення. Чотири видання були католицької орієнтації і три – православного напрямку. Інші віровизнання були вже відсутні. Преса урізноманітнилася завдяки одному ілюстрованому виданню, а також періодичними виданнями, тематикою яких була література та історія. Щодо мови, то шість нових видань були тільки україномовними (*Дитячий голос*, *Обіжник західного екзархату*, *Світанок*, *Українська родина*, *Фармарський вісник* та *Календар української родини*), три видавалися українською і англійською (*Око* та *Католицькі картини*), і тільки одне видання виходило англійською мовою (*U.C.Y Lore*). Разом із сімома періодичними виданнями з попередніх років (одним з 1920 і шістьма з 1930 років), що продовжували з'являтися ще й у 1940 роках, в Альберті у цьому десятиріччі вийшло вісімнадцять видань. Серед них було дев'ять україномовних, п'ять українсько-російських, два англійських і одне латиномовне. Одне видання долучилося до альбертських періодичних видань, а одне вийшло з їхнього числа.

1950 роки

1950 роки були для української преси Альберти великим стрибком уперед: кількість нових періодичних видань тоді подвоїлася, досягнувши двадцяти, шістнадцять з яких з'явилися в Едмонтоні. Серед них були організаційний двомісячник *Братство українців католиків* (1950 р.), який ще того ж року став двотижневиком, змінивши свою назву на *Українське пресове бюро в Канаді – бюлетень* (1950 р.), католицький церковний тижневий бюлетень *Вісті для вірних парафії Св. Юрія Побідоносця в Едмонтоні*, який виходив від 1955 року до пізніх 1950 років. Від 1955 року і досі він публікується під назвою *Вісті для вірних української греко-католицької парафії Св. Юрія в Едмонтоні*. З 1954 року до 1965 року публікувався католицький місячний церковний бюлетень *Вісті парохії Св. Василя Великого в південній Едмонтоні*, який все ще видається з 1966 року як українсько-англійський бюлетень без назви [*Парохія Св. Василя (St. Basil's Ukrainian Catholic Parish)*]. У 1959 році виходив православний місячник *Голос*, який видавався управою інституту Св. Івана. Православний нерегулярний *Голос* інституту святого Івана виходив у 1959 році. Православний нерегулярний двомовний українсько-англійський *Дзвін (Clarion)* видавався з 1950 року до 1951 року студентським гуртком при інституті Св. Івана. У 1955 році виходив річний *Календар голосу правди* в Беверлі, що тепер є частиною Едмонтону. Православний двомовний українсько-англійський тижневий церковний бюлетень *Катедральний листок* видається з 1958 року ще й досі українською православною катедрою Св. Івана. Місячник *Католицька акція (Catholic Action)* видавався з 1950 по 1962 рік. Православний двомовний українсько-англійський *Річник студентського кружка при українським інституті Св. Івана в Едмонтоні* виходив з 1950 по 1955 рік. Пластовий місячник під назвою *Станичні вісті* видавався у 1956 році. Його серпневий випуск мав назву *Пластова варта*. Загальногромадський двомовний українсько-англійський історичний місячник *Український піонер (The Ukrainian Pioneer)* публікувався з 1955 року по 1956 і також виходив у 1958 та 1960 роках. Англійський місячник *The Illarion Parade* видавався православними студентами Альбертського університету з 1956 року до 1960 років. Українсько-англійське католицьке періодичне видання невідомої частотности під назвою *Мемо* виходило з 1953 по 1955 рік. Воно видавалося клубом Св. Василя при Альбертському університеті або католицькою студентською організацією “Обнова” у цьому ж університеті. Православний англійський тижневик *News Letter* публікувався молодіжним товариством при українській православної катедрі Св. Івана у 1953 році. Православний двомовний українсько-англійський щомісячник

Newsmonth видавався українсько-грецьким православним молодіжним клубом Св. Івана з 1956 року до 1960 років.

В інших місцях Альберти почали з'являтися періодичні видання в трьох місцевостях, а саме в Калгарі, Райкрофті й Ту Гилс. У Калгарі зареєстровано два нових періодичних видання: двомовний українсько-англійський православний двомісячник Союзу української молоді Канади *СУМК Chronicle* (1959 р.) і двомовний українсько-англійський півмісячник православної парафії Св. Володимира під назвою *The Chronicle* (1958 р.). У Райкрофті в 1956 році почав виходити місячник *Пісріверський голін*. І в Ту Гилз з 1956 року до 1960 років видавався українсько-англійський православний кварталник *Наша віра (Our Faith)*.

“Смертність” нових періодичних видань цього десятиріччя була також висока. Дванадцять видань не видавалися у 1960 роках, проте вісім з них (*Вісті для вірних української греко-католицької парафії Св. Юрія в Едмонтоні*, [Парохія Св. Василя], *Катедральний листок*, *Католицька акція*, *Український піонір*, *The Illarion Parade*, *Newsmonth*, *Наша віра*) зуміли “дожити” аж до 1960 років. Густішала кількість періодичних видань скромного об'єму і дуже льокального профілю. Політичні періодичні видання були вже повністю відсутні, зате конфесійний поділ став інтенсивнішим, заторкуючи майже всі нові видання, причому в цьому десятиріччі було більше православних видань (дванадцять), ніж католицьких (п'ять). Таке співвідношення дивує, бо нова повосенна хвиля українських поселенців, що ставала читацькою публікою преси української Альберти, налічувала більше католиків, ніж православних. Цими двома віровизнаннями такий поділ і обмежувався. Тільки три періодичні видання мали світський профіль. У молодіжній пресі з'явилося нове угруповання – український Пласт.

Щодо мовної сторони, то тут тоді, незважаючи на значний приплив “нової крові” (щойно прибулих українських поселенців), збільшилося число читачів україномовної преси. Лише число нових україномовних періодичних видань зросло до восьми (*Братство українців католиків*, *Українське пресове бюро в Канаді – бюлетень*, *Вісті для вірних парафії Св. Юрія Побідоносця в Едмонтоні*, *Вісті для вірних української греко-католицької парафії Св. Юрія в Едмонтоні*, *Вісті парохії Св. Василя Великого в південнім Едмонтоні*, тоді ще тільки україномовний, *Голос*, *Календар голосу правди*, *Католицька акція*, *Станичі вісті*, *Пластова ватра*, *Пісріверський голін*). Однак виділялася наявність українсько-англійської двомовності. Нею користувалося тепер одинадцять періодичних видань (*Парохія Св. Василя*, *Дзвін*, *Голос інституту Св. Івана*, *Катедральний листок*, *Річник*

студентського кружка при Українськiм iнститутi Св. Iвана в Едмонтонi, Українськiй пiонiр, Мемо, Newsmouth, СУМК Chronicle, The Chronicle i Наша вiра), тодi як тiльки два нових перiодичних видання (The Illarion Parade i The Newsletter) виходили виключно англiйською мовою.

Разом iз сiмома перiодичними виданнями з попереднiх рокiв, якi продовжували з'являтися ще й у 1950 роках (одного з 1920 рокiв, чотирьох з 1930 рокiв i двох з 1940 рокiв) у цьому десятирiччi було в Альбертi спершу дванадцять, а потiм одинадцять видань українською мовою. Спершу одинадцять потiм дванадцять двомовних українсько-англiйських, тiльки три, що виходили англiйською i одне видання латинською. Разом нараховувалося 27 видань.

1960 роки

У 1960 роках українська преса Альберти ще далше зростала. У цьому десятирiччi розпочали виходити 24 нових перiодичних видання. Едмонтон продовжував доминувати зi своїми чотирнадцятьма новими виданнями. Двомiсячник, а згодом кварталник *Бюлетень братства українцiв католикiв Канади* виходив з 1966 по 1968 рiк. Двомовний українсько-англiйськiй церковний тижневик *Бюлетень кафедральної парафії Св. Йосафата (Parish Bulletin)* почав виходити у 1963 році i продовжує видаватися й досi. Двомовний українсько-англiйськiй церковний тижневик пiд назвою *Бюлетень українсько-католицької парафії Пресвятої Євхаристії (Parish Bulletin)* також видається й досi з 1967 року. Православний українсько-англiйськiй двомiсячник Союзу української молодi Канади *Виклик (The Orthodox Challenge)* виходив з 1963 року по 1967 рiк, i по змiнi своєї назви продовжував виходити з 1961 року по 1962 рiк як нерегулярне двомовне українсько-англiйське видання пiд назвою *СУМК виклик (Challenge)*. З 1967 до 1968 року i 1974 та з 1974 по 1977 рiк виходив двомовний українсько-англiйськiй кварталник *Вiстi захiдної єпархії української греко-православної церкви в Канадi (Western Diocese News)* – спершу кварталник, а потiм перiодичне видання, що виходило тричі на рiк. Спочатку воно виходило українською мовою, а пiзніше стало двомовним українсько-англiйським виданням *Канадський православний вiсник*, який виходив з 1963 року по 1968. Його видавав Патрiярший екзархат Росiйської Православної церкви. З 1964 по 1971 рiк вийшло п'ять номерiв лiтературно-iсторичного рiчника, а пiзніше дворiчника пiд назвою *Пiвнiчне сяйво (Northern Light)*. Його видавало видавництво “Славута” у спiвпрацi з лiтературно-мистецьким клубом. Православний рiчник *СУМК Журнал*, який виходив у 1966 i 1968 роках, видавався едмонтонським вiддiлом СУМК при православнiй

катедри Св. Івана. Двомовний українсько-англійський тижневий церковний бюлетень української католицької церкви Св. Миколая під назвою *Церковний дзвін (Sunday Bell)* вперше вийшов у 1966 році. *Церковний дзвін* продовжує видаватися й досі. Фінансовий англомовний річник *Heritage Trust... The Annual Report* виходив з 1968 по 1983 рік. Нерегулярне англомовне католицьке видання студентів Альбертського університету під назвою *Obnovian* виходило у 1964 році. Католицьке англомовне молодіжне видання невідомої частотности *St. Basil's U.C.Y Banner* видавалося у 1962 році українським католицьким юнацтвом при парохії Св. Василя Великого. Православний двомовний українсько-англійський двомісячник *St. John's Institute Newsletter* виходив з 1963 по 1968 рік. Цей двомісячник пізніше виходив під назвою *Newsletter*. З такою назвою він видається з 1968 року й досі. Загальногромадський англомовний місячник *The Ukrainian Record* виходив з 1960 року по 1963 рік.

За межами Едмонтону з'являлися нові періодичні видання у п'ятьох місцевостях, а саме в Борщеві, Вегревилі, Калгарі, Мондері й Піджон Лейку. Тільки у Калгарі у цьому десятиріччі виникло чотири нових видання: двомовний українсько-англійський церковний тижневик, який виходить з 1961 року, [*Парафіяльний бюлетень (Parish Bulletin)*] Української Католицької церкви Успіння Пресвятої Богородиці, православний англомовний місячник *Newsmonth*, який видавався молодіжним клубом Св. Володимира з 1961 по 1962 рік, пізніше змінивши свою назву на *News* (1962-1963), англомовний тижневий церковний бюлетень [*St. Stephen's Byzantine Ukrainian Catholic Parish*], який виходив у 1967 році, пізніше змінивши парафію і частково назву на *St. Stephen's Ukrainian Catholic Church* і православний англомовний місячник *Y A C Gazette*, що видавався молодіжним клубом при Українській Православній церкві Св. Володимира з 1964 року по 1968 рік. У Вегревилі з'явилися два нових видання: католицький двомовний українсько-англійський церковний тижневик під назвою *Парафіяльний вісник церкви Пресвятої Трійці*, що виходить з 1968 року, та двомовний українсько-англійський місячник церкви Св. Володимира *Перегляд (Review)*, який видавався Українською Греко-Православною церквою Св. Володимира у 1961 році. Досить швидко він змінив назву на *Перегляд Св. Володимира (St. Vladimir's Review)*, під якою видавався до 1964 року. У Мондері з'явилися два нових періодичних видання: католицький двомовний українсько-англійський тижневий церковний бюлетень *Вісті парафії Св. Апостолів Петра і Павла*, який видається з 1963 року, і католицький англомовний місячник *Life Beacon*, який виходив з 1966 року по 1969 рік, пізніше переїхавши в Едмонтон і змінивши там свою назву *Beacon*. В Бор-

щеві з'явився католицький двотижневий бюлетень *Парафіяльний вісник Св. Івана Хрестителя у Борщеві* (*St. John the Baptist Church Bulletin*), який видавався у 1960 роках. В Піджон Лейку вийшов націоналістичний піврічник під назвою *Сумівське життя*, який видавався з 1966 року по 1967 рік Спілкою української молоді. У 1968 році як нерегулярне видання він виходив в Едмонтоні. У цьому десятиріччі більшість нових періодичних видань, а їх було 13, продовжувало з'являтися ще й у 1970 роках (*Бюлетень кафедральної парафії Св. Йосафата*, *Бюлетень українсько-католицької парафії Пресвятої Євхаристії*, *Північне сяйво*, *Церковний дзвін*, *Heritage Trust... The Annual Report*, *Obnovian*, *St. Basil's U.C.Y Banner*, *Newsletter*, *Парафіяльний бюлетень*, *St. Stephen's Byzantine Ukrainian Catholic Parish*, *Парафіяльний вісник церкви пресвятої трійци*, *Вісті парафії Св. апостолів Петра і Павла*, *Life Beacon*, і *Beacon*). Проте 11 з них проіснувало тільки в 1960 роках. З'явилися три нові місцевості, в яких періодичних видань ще не було, а саме Борщів, Вегревил і Піджон Лейк. 13 видань – це скромні бюлетені, призначені для членства льокальних світських чи релігійних організацій. Політична закраска була наявна тільки в одному виданні, з яким появилось й нове націоналістичне угруповання молоді. Новою категорією було також одне фінансове видання. Однак, як і в попередньому десятиріччі, панівним був конфесійний поділ. В той час як тільки чотири нові видання не мали конфесійного підґрунтя, всі інші були причетні до католиків (дванадцять видань) чи православних (вісім видань).

Щодо мови, то в цьому десятиріччі українська мова відчутно здавала свої позиції. Вона використовувалася у п'ятьох виданнях (*Бюлетень братства українців католиків Канади*, *Канадський православний вісник*, який потім став українсько-англійським виданням, *Північне сяйво*, *СУМК журнал* і *Сумівське життя*). Число нових двомовних українсько-англійських видань спочатку зросло до одинадцяти (*Бюлетень кафедральної парафії Св. Йосафата*, *Бюлетень українсько-католицької парафії Пресвятої Євхаристії*, *Виклик*, *Вісті західної єпархії Української греко-православної церкви в Канаді*, *Церковний дзвін*, *Newsletter*, *Парафіяльний бюлетень*, *Парафіяльний вісник церкви Пресвятої Трійци*, *Перегляд*, *Вісті парафії Св. апостолів Петра і Павла* та *Парафіяльний вісник Св. Івана Хрестителя у Борщеві*). Незабаром *Канадський православний вісник* також став двомовним. Однак аж п'ять із вищеперерахованих видань “не пережило” свого десятиріччя. Це може вказувати на втечу вповні асимільованих канадців українського походження, що і зумовлювало неспроможність двомовних видань втриматися протягом довшого періоду, також віддзеркалювало тодішню частинну асиміляцію укра-

їнської спільноти в Альберті. Тільки нових англomовних видань було вісім. Разом з чотирнадцятьма періодичними виданнями ще з попередніх десятиріч, що з'являлися ще й у 1960 роках (одного з 1920, двох з 1930, двох з 1940 і дев'ятьох з 1950 років), у 1960 роках в Альберті було спершу дванадцять, а пізніше одинадцять періодичних видань українською мовою. Щодо двомовних видань, то їх було спочатку сімнадцять, а пізніше вісімнадцять. Періодичних видань англійською мовою нараховувалося тільки дев'ять.

1970 роки

У цьому десятиріччі, у порівнянні з попереднім, кількість нових періодичних видань відчутно зменшилася. Їх нараховувалося тільки сімнадцять. У цьому десятиріччі почало виходити одинадцять нових періодичних видань. У 1976 році виходив двомовний українсько-англійський нерегулярний *Бюлетень (Newsletter)*, який з 1988 року по 1992 рік видавався під зміненою назвою *Бюлетень Канадського інституту українських студій*, а з 1993 року виходить під назвою *Бюлетень КІУСу (CIUS Newsletter)*. Православне двомовне українсько-англійське видання невідомої частотности під назвою *Виклик* почав видаватися в Альберті та Британській Колумбії провінційною управою СУМКу з 1970 року, але з 1988 року це видання виходить у Вегревилі. Націоналістичний двомовний українсько-англійський місячник *Каменяр* вийшов, мабуть, одним номером у 1976 році. Його видав едмонтонський осередок Спільки української молоді. Історично-літературний кварталник *Канадська Україна (Canadian Ukraine)*, останній випуск якого – двомовний українсько-англійський річник, виходив з 1976 року по 1978 рік. За цей період було видано шість номерів. Спочатку православний англomовний, а пізніше – двомовний невідомої частотности українсько-англійський *Клич (Clarion)* виходив у період з 1972 року по 1976 рік. З 1973 по 1975 *Клич* видавався СУМК при православній кафедрі Св. Івана. Двомовний українсько-англійський церковний двотижневий бюлетень *Недільний листок* видається українською православною парафією Св. Іллі з 1973 року. Православне двомовне українсько-англійське нерегулярне видання *Обіжник Ч...* видавалося Союзом українців самостійників у Канаді у 1974 році. Пізніше це видання змінило свою назву на *Обіжник централі союзу українців самостійників* і виходило з 1979 року до невідомого часу. Націоналістичний нерегулярний орган едмонтонського осередку Спільки української молоді *Проблиск* вийшов двічі у 1971 році. Православний двомовний українсько-англійський кварталник *Canadian Orthodox Messenger* видавався Російською Православною церквою під юрисдикцією Московського Патріархату з 1972 року по

1981 рік. Нерегулярне двомовне українсько-англійське періодичне видання *Trembita* видається з 1975 року. Це видання виходило в рамках програми української мови при католицьких школах Едмонтону. Православний англomовний молодіжний місячник *Vukluk* виходив у 1974 році. Крім того, до Едмонтону “примандрував” католицький англomовний місячник під назвою *Beacon*, який вперше вийшов у 1970 році і продовжує видаватися і сьогодні.

У Калгарі з’явилося п’ять періодичних видань. Націоналістичний річник під назвою *Інформативний бюлетень ліги визволення України* виходив з 1975 по 1977 рік. Православний двомовний українсько-англійський місячник, двомісячник, а також річник [*Маяк*] (*St. Vladimir’s Beacon*) виходив з 1976 по 1978 рік, а також з 1980 по 1986. Видання *St Vladimir’s Beacon* змінювало свою назву кілька разів. Скажімо, з 1987 по 1988 рік воно виходило під назвою *The Beacon*, а його березневий випуск за 1987 рік мав назву *Mini Beacon*. Зрештою видання стало нерегулярним і повернулося до своєї попередньої назви *Маяк*, що виходило з 1987 по 1988 рік, а з 1993 року видається й досі. Загальногромадський англomовний місячник *Soniashnyk* вийшов лише у чотирьох числах у 1976 році. Православне молодіжне англomовне нерегулярне періодичне видання під назвою *SUMK Kazhe* видавався відділом Союзу української молоді Канади в Калгарі у 1972 році. Православний двомовний українсько-англійський тижневий церковний бюлетень *Українська Греко-Православна Церква Св. Володимира* видається з 1976 року, проте з 1982 року виходить під зміненою українською назвою *Українська православна громада Св. Володимира*, яка пізніше змінилася на *Українську Православну Церкву Св. Володимира*. Один католицький англomовний церковний бюлетень з’явився у Веревилі під назвою *Holly Trinity Parish Bulletin*, який видається з 1970 років. У наступному десятиріччі з Едмонтону до Веревилі “перемандрував” *Виклик*. Як і в попередньому десятиріччі, багато періодичних видань 1970 років – це скромні бюлетені, призначені для підтримки робити здебільшого льокальних, часом регіональних, а то й всеканадських світських чи релігійних організацій. Вісім періодичних видань не пережило свого десятиріччя. Деякі з них вийшли лише в кількох номерах, але до наступного десятиріччя проіснувало дев’ять періодичних видань (*Бюлетень*, *Виклик*, *Недільний листок*, *Обіжник Ч...*, *Canadian Orthodox Messenger*, *Trembita*, *Маяк*, *Українська православна громада Св. Володимира* і *Holly Trinity Parish Bulletin*). На питання, чому кількість нових періодичних видань у 1970 роках так понизилася у порівнянні з попереднім десятиріччям, відповіді автор у своїй статті, як бачимо, не дає.

Щодо церковних бюлетенів у цьому і попередньому десятиріччі,

то треба сказати, що їхнє існування у 2000 роках, коли писався цей огляд, є більше згодне, ніж базоване на наочно перевіреному матеріалі, бо дані базуються на їхніх тільки спорадично доступних випусках. Щодо релігійної різноманітності, і надалі існує дихотомія двох віровизнань, при чому православна громада виявилася далеко активнішою, ніж католицька. Вона видала дев'ять нових періодичних видань (*Виклик, Клич, Недільний листок, Обіжчик Ч...*, *Canadian Orthodox Messenger, Vukluk, Маяк, SUMK Kazhe* і *Українська православна громада Св. Володимира*), тобто в чотири рази більше, ніж католицьких, яких є тільки два (*Trembita* і *Holy Trinity Parish Bulletin*). Між світськими виданнями було три нові націоналістичного напрямку (*Каменяр, Проблиск* і *Інформативний бюлетень ліги вивчення України*). Політично спрямованих видань нараховувалося також три (*Бюлетень Канадського інституту українських студій, Канадська Україна* і *Soniashnyk*).

Щодо мов, які використовувалися у нових періодичних виданнях, то україномовних видань було три, а пізніше тільки два. Однак найбільше було двомовних видань (*Бюлетень Канадського Інституту Українських Студій, Виклик, Каменяр, Недільний листок, Обіжчик Ч...*, *Trembita, Canadian Orthodox Messenger, Маяк* і *Українська православна громада Св. Володимира*). Після того, як україномовне видання *Канадська Україна* і англomовне видання під назвою *Клич* стали двомовними, нараховувалося одинадцять двомовних видань. Англomовних видань було п'ять (*Клич, Vukluk, Soniashnyk, SUMK Kazhe* і *Holy Trinity Parish Bulletin*). Однак, коли видання під назвою *Клич* перейшло до категорії двомовних періодичних видань, англomовних видань стало чотири. У 1970 роках нараховувалося 32 періодичні видання: чотири україномовних, 22 двомовні і шість англomовних.

1980 роки

У цьому десятиріччі кількість нових видань збільшилася. Тепер їх було 28, і виходили вони тільки в Едмонтоні й Калгарі. Нових видань в Едмонтоні було п'ятнадцять. Нерегулярний двомовний українсько-англійський *Бюлетень (Newsletter)*, який видається з 1987 року Українським центром засобів і розвитку. Англomовний *Бюлетень КУК (Альберта) (UCC (Alberta) Bulletin)* вийшов у двох номерах у 1986 році. У 1985 році це видання переформувалося у двомовний кварталник під назвою *Інформатор КУК (UCC Informator)*. Кварталник *Інформатор КУК (UCC Informator)* також вийшов тільки у двох числах. Літературознавчий двомовний українсько-англійський піврічник *Журнал українознавчих студій (Journal of Ukrainian Studies)* видається з 1986 року. До 1986 року його видавав

Канадський інститут українських студій в Торонто. Нерегулярний двомовний українсько-англійський *Обіжчик Товариства українців самостійників, провінційна управа Альберти* виходив з 1987 року по 1990 рік. Нерегулярне періодичне видання *Пластові вісті Едмонтона* видавалося з 1980 до 1981 року. За той час він вийшов у двох числах. Видання під назвою *Пластові новинки* вийшов лише в одному номері у 1981 році. Двомовний українсько-англійський *Резонанс (Resonance)* видається з 1989 року тричі на рік Українським музичним товариством Альберти. Православний нерегулярний українсько-англійський *Репортер Інституту Св. Івана (St. John's Ukrainian Institute Reporter)* виходив з 1985 року по 1988 рік, згодом змінивши свою назву на *Reporter*. Під такою назвою він виходив з 1988 року по 1990 рік. Один з його випусків за 1990 рік мав назву *Mini-Reporter*. Православний українсько-англійський церковний місячний бюлетень *Світло життя (Light and Life)* з 1983 року видається українською православною громадою Св. Антонія. Літературознавчий нерегулярний українсько-англійський журнал *Українська Шекспіріяна на Заході (Ukrainian Shakespeariana in the West)* виходив у 1987 році та 1990 році. Цей журнал видався лише у двох номерах Українським шекспірівським товариством та видавництвом "Славути". Католицький нерегулярний українсько-англійський бюлетень *U.K.Y. (U.C.Y.)* видається з 1985 року українським католицьким юнацтвом при Українському католицькому катедральному соборі Св. Йосафата. Нерегулярний українсько-англійський бюлетень *The Clation* видається ще й досі з 1983 року Українсько-канадським бізнес-клубом в Едмонтоні. Нерегулярне англійське видання *Foundation News* видавалося з 1982 року по 1983 рік Канадською фундацією українських студій. З 1984 року до невідомої дати видавалося у Ванкувері. Проте станом на сьогодні *Foundation News* виходить у Торонто. Англійський кварталник *Newsletter* виходив у 1983 році. З 1984 року він з'являється під зміненою назвою *Tanets'*. Двомовне українсько-англійське видання *Newsletter* видавалося з 1988 року по 1989 рік Суспільною службою українців Канади в Едмонтоні.

У цьому десятиріччі дуже активним стало місто Калгарі, у якому з'явилося 13 нових періодичних видань. Нерегулярний українсько-англійський, згодом англійський, бюлетень *Baba's Bulletin* з 1985 по 1986 рік вийшов тільки у двох числах. Його видавав український студентський клуб при Калгарському університеті. Нерегулярний українсько-англійський *Вісник (Newsletter)* вийшов тільки одним номером у 1984 році. Його продовжив нерегулярний українсько-англійський *Обіжчик (Newsletter)*, якого з 1983 року по 1984 рік вийшло тільки два номери. Обидва періодичні видання видавала укра-

їнська школа Калгарі. Двомовний українсько-англійський місячник *Вісник (Newsletter)* у 1985 році вийшов одним номером. Його видав Комітет українців Канади, відділ у Калгарі. Українсько-англійський *Квартальний бюлетень* виходив з 1986 року по 1993 рік. Його 9 випуск за 1988 рік мав назву *Квартальник*, а 26 випуск за 1993 рік вийшов без назви на обкладинці, проте з назвою на першій сторінці. *Квартальник* видавався Братством колишніх вояків Першої української дивізії Української національної армії з відділом у Калгарі. Історичний піврічник *Українське козацтво* видавався з 1987 року по 1993 рік. Нерегулярний земляцький журнал *Чортків і чортківщина* виходить з 1988 року в Калгарі та іллінойській Урбані. Нерегулярний англomовний бюлетень *Чутки* публікувався в 1985 році українським студентським клубом при Калгарському університеті. Українсько-англійський бюлетень невідомої частотности *Шкільні вістки* найімовірніше виходив до і після 1987 року. Його видавала українська школа Калгарі. У такий самий час також видавався нерегулярний бюлетень *A.U.U.C. Harpenings* політично лівою асоціацією Об'єднаних українських канадців. Нерегулярний українсько-англійський бюлетень *Newsletter* найімовірніше видавався з 1982 року по 1996 рік українсько-канадським бізнес-клубом. Англomовний бюлетень невідомої частотности *Newsletter* у проміжок часу між 1989 та 1993 роком вийшов у двох числах. Їх видали українські танцівники гурту "Яленка". Нерегулярний українсько-англійський бюлетень *S.U.M. Newsletter* видавався з 1987 по 1988 рік осередком ім. полковника Є. Коновальця Спілки української молоді в місті Калгарі. Також нерегулярний англomовний бюлетень під назвою *Yalenka Ukrainian Dance School Newsletter* виходив у 1986 році. В цьому десятиріччі також було багато льокальних скромних бюлетенів організацій чи установ, більшість з яких були короткотривалими з одним або двома випусками. До наступного десятиріччя, а може і до сьогодні, дожило чотирнадцять періодичних видань (*Бюлетень*, *Журнал українознавчих студій*, *Обіжчик Товариства українців самостійників*, *Провінційна управа Альберти*, *Резонанс*, *Репортер Інституту Св. Івана*, *Світло життя*, *Українська Шекспіріяна на Заході*, *The Clarion, Newsletter*, *Квартальний бюлетень*, *Українське козацтво*, *Чортків і чортківщина*, *Newsletter* (1982) і *Newsletter* (1989)).

У цьому десятиріччі релігійна різноманітність ще існувала. Проте вона була в дуже ослабленому стані: православної орієнтації було тільки чотири нові видання (*Обіжчик Товариства українців самостійників*, *Провінційна управа Альберти*, *Репортер Інституту Св. Івана*, *Світло життя* і *Українське козацтво*) і одне видання католицького напрямку в Едмонтоні (*U.K.Y.O.*). Періодичні видання

світської орієнтації вказували на колосальну відмінність. Тільки два видання були політичного спрямування. Видання *S.U.M. Newsletter* – націоналістичного напрямку, а *A.U.U.C Happenings* – лівого. Інші видання поділяються на шкільні (*Вісник* і *Шкільні вістки*), студентські (*Баба's Bulletin* і *Шкільні вістки*), юнацькі, до яких належать також пластові видання (*Пластові вісті Едмонтону* і *Пластові новинки*) і одне періодичне видання релігійної орієнтації (*У.К.Ю*), літературні (*Журнал українознавчих студій*, *Українська Шекспіріяна на Заході* і *Чортків і чортківщина*), музичні (*Резонанс*), танцювальні (*Newsletter* (1983), *Newsletter* (1989) і *Yalenska Ukrainian Dance School Newsletter*), видання для ветеранів (*Квартальний бюлетень* і *Українське козацтво*), організаційні (*The Clarion* і *Newsletter* (1982)), земляцькі (*Чортків і чортківщина*) і загальногромадські (*Бюлетень* (1987), *Бюлетень КУК*, *Newsletter* (1988) і *Вісник*).

У мовному аспекті кількість нових україномовних періодичних видань збільшилася. Тепер їх було чотири (*Пластові вісті Едмонтону*, *Пластові новинки*, *українське козацтво* і *Чортків і чортківщина*). Однак домінували українсько-англійські видання, яких нараховувалося вісімнадцять (*Бюлетень* (1987), *Інформатор КУК*, *Журнал українознавчих студій*, *Обіжчик Товариства українців самостійників*, *Провінційна управа Альберти*, *Резонанс*, *Репортер Інституту Св. Івана*, *Світло життя*, *Українська Шекспіріяна на Заході*, *У.К.Ю.*, *The Clarion*, *Newsletter* (1988), *Баба's Bulletin*, *Newsletter* (1984), *Обіжжик*, *Вісник* (1984), *Вісник* (1985), *Квартальний бюлетень*, *Чутки*, *Шкільні вістки*, *Newsletter* (1982) і *S.U.M. Newsletter*). Англomовних видань було спершу вісім, а пізніше сім, тобто дещо більше, ніж у попередньому десятиріччі. Отже, у 1980 роках нараховувалося шість україномовних видань, 28 українсько-англійських видань і сім англomовних видань. Разом – 41 періодичне видання.

1990 роки

Як і в попередньому десятиріччі, в 1990 роках почали з'являтися нові видання в Едмонтоні й Калгарі. Українсько-англійський піврічник *Бюлетень* (*Newsletter*) видається з 1999 року Провінційною радою Конгресу українців Канади в Альберті. Нерегулярне двомовне видання *Бюлетень братства українців католиків едмонтонської єпархії* (*Newsletter*) виходить з 1990 року. Піврічник *Вісник* видається з 1992 року Канадським інститутом українських студій. Українсько-англійський кварталник під назвою *Голос братства* (*The Voice of the Brotherhood*), який потім перейменувався на *Brotherhood*. Цей кварталник видається з 1994 року крайовою управою Братства українських католиків Канади. Спершу він виходив у Вінніпезі, а потім у

Саскачевані. Українсько-англійський кварталник *Голос села* (The Village Voice) видається Товариством друзів українського села з 1991 року. Нерегулярне українсько-англійське видання *Музейні новини* (Museum News) видавалося у 1993 році Українсько-канадським архівом-музеєм Альберти. Також нерегулярне двомовне українсько-англійське видання *Обіжник* (Newsletter) видається з 1990 року Товариством православних українців Канади в Альберті. Двомовний українсько-англійський двомісячник *Слідами часу* (Steppes through Time) ще й досі видається з 1990 року Альбертським комітетом століття українців Канади. Нерегулярне англomовне періодичне видання *Слідами століття* (Centennial Steppes) публікується з 1991 року Товариством століття українців у Канаді. Українсько-англійське видання під назвою *Соняшник* видається Едмонтонською суспільною службою українців Канади з 1990 року. Українсько-англійський кварталник *Asua Vitae* видається Альбертською радою українського мистецтва з 1990 року також. Нерегулярне англomовне видання *Caring & Sharing* видавала група Св. Михаїла при старечому домі з 1990 до 1994 року. Українсько-англійське періодичне видання невідомої частотности *New Challenges* публікується з 1996 року Альбертською провінційною радою Конгресу українців Канади. Англomовний місячник *Osvita* видається з 1998 року. Англomовне періодичне видання під назвою *Youth News*, мабуть, ще й досі видає Українське католицьке юнацтво Канади.

У 1990 роках у Калгарі кількість періодичних видань зменшилася. Їх тепер нараховувалося лише десять. Нерегулярне науково-дослідницьке періодичне видання *Дивізія* видається з 1992 року спільнотою зацікавлених у виданні ветеранів Першої української дивізії Української національної армії. Двомовний українсько-англійський кварталник *Ластівка* вийшов одним номером у 1993 році. Його видав осередок ім. полковника Євгена Коновальця Спілки української молоді в Канаді. Нерегулярне науково-дослідницьке періодичне видання під назвою *Підпільна пошта України* виходить з 1999 року. Українсько-англійський місячник *Садочок сова* (The Sadochok Owl) видається з 1996 року садочком при Українській Православній церкві Св. Володимира. Нерегулярне дослідницько-збирацьке періодичне видання *Сфрагістика* виходить з 1996 року. Також нерегулярне двомовне українсько-англійське науково-дослідницьке періодичне видання *Україна під час Другої світової війни* видається з 1997 року. Англomовне періодичне видання невідомої частотности під назвою *Barvinok Newsletter* видається, мабуть, ще й досі танцювальним ансамблем “Барвінок”. Нерегулярне англomовне видання *Nase Leude* (Our People Bulletin) видавалося у 1992 році Товариством української генеалогії

та історії в Канаді. Також нерегулярне католицьке англomовне видання під назвою *PEWS News* ще й досі видається з 1993 року. Англomовний місячник *The Tryzub Trubka* вийшов одним номером без назви у 1996 році за підтримки українського танцювального ансамблю “Тризуб”. Англomовне періодичне видання невідомої частотности *Ukrainian Update* вийшов одним номером у 1992 році. Випуск 1992 року *Ukrainian Update* видав Комітет українців Канади, відділ у Калгарі.

В цьому десятиріччі також було багато бюлетенів організацій і установ. Декілька видань мало тільки декілька випусків, тому їм не вдалося “пережити” своє десятиріччя (*Голос села, Музейні новини, Слідами часу, Слідами століття, Osvita, Youth News* і *Barvinok Newsletter*). Як і у 1980 роках, у цьому десятиріччі близько половини нових періодичних видань перестала існувати.

Релігійна різноманітність дещо закріпилася. Порівняно з попереднім десятиріччям у цьому десятиріччі кількість католицьких видань значно збільшилася (*Бюлетень, Бюлетень братства українців католиків едмонтонської єпархії, Голос братства, Youth News* і *PEWS News*). Серед юнацьких видань було також одне з релігійною орієнтацією *Youth News*. Решта нових періодичних видань були в основному світськими, покриваючи сфери музики, танцю, мистецтва, сільського господарства тощо. Щодо мови, то україномовних видань нараховувалося чотири. Проте більшість періодичних видань були двомовними. Українсько-англійських видань у цьому десятиріччі нараховувалося тринадцять. Англomовних видань було дев’ять, тобто дещо більше, ніж у попередньому десятиріччі. Отож разом з 24 періодичними виданнями з попередніх років, що виходили ще й у 1990 роках, у цьому десятиріччі було шість україномовних, 32 двомовних і дванадцять англomовних періодичних видань.

2000 роки

У цьому ще не закінченому десятиріччі нових видань нараховувалося дев’ять. Варто зазначити, що у Калгарі вперше їх було більше, ніж в Едмонтоні. У Калгарі з’явилося п’ять періодичних видань. Нерегулярне науково-дослідницьке видання під назвою *Причинки до української філократії* фінансується та видається спільноту, зацікавленою у тематиці видання з 2000 року. Також з 2005 року виходить нерегулярне тримовне (українсько-англійсько-німецьке) періодичне видання *Малицькі*. Нерегулярне періодичне видання під назвою *Шевченкіяна* видається з 2003 року зацікавленою спільноту у тематиці видання. Англomовний кварталник *Newsletter* виходив з 2004 по 2006 рік. Цей кварталник видавала українська кредитівка у Калгарі. Католицьке нерегулярне англomовне видання *St. Nicholas*

Byzantine Ukrainian Council виходить ще й досі з 2005 року при Українській католицькій парафії Св. Стефана.

В Едмонтоні з'явилося чотири нові періодичні видання. Православний англomовний кварталник *Вісті Західної єпархії (Western Diocese News)* виходить з 2002 року за підтримки єпархії Української Православної церкви в Канаді. Католицький англomовний нерегулярний бюлетень *Наше слово (The Word)* виходить у цьому десятиріччі. Його видає едмонтонська єпархія Місії української католицької молоді. Католицьке нерегулярне англomовне видання під назвою *Bishop Budka Charitable Society* видається з 2001 року. Українсько-англійський кварталник *UCAMA Matters* публікується з 2007 року Українсько-канадським архівом-музеєм Альберти. Також у цьому десятиріччі виникло три католицькі видання (*St. Nicholas Byzantine Ukrainian Council*, *Наше слово* і *Bishop Budka Charitable Society*) і одне православне (*Вісті Західної єпархії*). Світськими виданнями у цьому десятиріччі були два нерегулярні дослідницько-збирацькі видання (*Причинки до української філократії* і *Шевченкіяна*). Також у цьому десятиріччі з'явилося одне дослідницько-ономастичне періодичне видання (*Малицькі*) і одне видання присвячене музейній тематиці (*UCAMA Matters*). Щодо мов, які використовувалися у вищезгаданих виданнях, то українська була мовою тільки двох видань (*Причинки до української філократії* і *Шевченкіяна*). Українсько-англійських видань нараховувалося тільки два (*Малицькі* і *UCAMA Matters*), проте англomовних було п'ять (*Newsletter (2004)*, *St. Nicholas Byzantine Ukrainian Council*, *Вісті Західної єпархії*, *Наше слово* і *Bishop Budka Charitable Society*). У цьому десятиріччі продовжували виходити 26 періодичних видань з попередніх десятиріч. Враховуючи також ці видання, можна підсумувати, що у 2000 роках було вісім україномовних видань, дев'ятнадцять українсько-англійських (одне з них багатомовне) і вісім англomовних. Отож разом – 35 періодичних видань.

Підсумки

За останнє століття в Альберті з'явилося 174 періодичних і серійних видань. Одинадцятьма місцевостями, у яких вони з'явилися вперше, були Борщів (одне видання), Вегревил (три видання), Восток (одне видання), Едмонтон (110 видань), Калгарі (40 видань), Коледж Гайтс (одне видання), Мондер (одинадцять видань), Пиджон Лейк (одне видання), Райкрофт (одне видання), Ту Гилс (одне видання) і Смокі Лейк (два видання). Якщо розглядати кількість видань по десятиріччях, то можна підсумувати, що у 1910 роках нараховується п'ятнадцять видань, вісім у 1920 роках, шістнадцять у 1930 роках, десять у 1940 роках, двадцять у 1950 роках, 24 у 1960 роках, 17 у 1970

роках, 28 у 1980 роках, 26 у 1990 роках і дев'ять у 2000 роках. Сюди не належать вісім періодичних видань (*Канадиєць*, *Канадійський православний міссонер*, *Новий шлях*, *Сторож правди*, *Світло*, *Catalogus Ordinis Basiliani Sti Iosaphat Provinciae Americano-Canadensis SS. Cordis Jesu*, *Календа української родини* і *Foundation News*), які у різний час вибули з Альберти. Також до 174 періодичних і серійних видань не належать дев'ять видань, які з'явилися у 2000 роках. 85 видань, що становлять 54% від загальної кількості періодичних видань, були короткотривалими, публікуючись тільки в рамках свого десятиріччя, а решта 46% були довготривалими, публікуючись ще й у наступному чи наступних десятиріччях.

За їхнім профілем нові періодичні видання можна поділити на релігійні і світські. Релігійні видання становлять найчисленнішу групу (біля 60 видань) з двома великими відгалуженнями: православним (понад 30 видань) і католицьким (понад 25 видань). У категорії світських видань нараховується близько 30 видань, присвячених певним ділянкам. Із загальної кількості періодичних видань юнацьких видань є 20. Вони поділяються на релігійні (католицькі та православні) та світські (пластові та націоналістичні). Велику групу становлять політичні видання, яких було 20, і метою яких було відображення політичної різноманітності у Канаді. Досить велику групу становлять студентські видання – понад десять. Ця група видань також поділяється на релігійні і світські видання. Світські видання торкалися сфери літературознавства, економіки, школи, танцю, музики, мистецтва та історії. Однак дивує той факт, що не було жодного періодичного видання, присвяченого жіноцтву. Щодо мов періодичних видань, то нові видання були одномовними та двомовними, за винятком одного багатомовного видання. Україномовних видань було понад 55, а англomовних було близько 40. Протягом сторіччя поступово збільшувалася кількість українсько-англійських періодичних видань. Двомовних видань нараховувалося 70, з яких близько 10 українсько-російських видань припинили своє існування. П'ять періодичних видань змінили свій мовний статус, перейшовши з одномовних до двомовних.

Марко Левицький

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІСТЕЙ (UKRAINIAN NEWS)

У момент, коли мені запропонували стати редактором *Українських вістей*, мене дуже цікавили засоби масової інформації української громади, що, власне, і пояснює, чому ця ідея виявилася такою привабливою.

Як і багато інших канадських студентів українського походження у 1970 роках, я відчув, що тодішні українські газети не відображали наші погляди та проблеми. Однією з причин було те, що англійська мова стала основною мовою спілкування. Я, зрештою як і багато моїх сучасників, не відчував що мас-медіа добре висвітлюють потреби нашої громади у багатокультурній Канаді. Можливість практичного вирішення таких проблем припала на початок моєї кар'єри. Власне кажучи, ця нагода трапилася мені відразу після закінчення курсів однорічної магістерської програми з журналістики в Карлтонському університеті, Оттава.

Незабаром повернувшись до Торонто, я дізнався, що тижневик *Новий шлях* переїхав сюди з міста Вінніпег, змінивши спосіб друку з високого (друкування з металевих форм) на офсетний, у якому використовувалися примітивні комп'ютери для створення фотостатичної копії, що накладалася на папір і у спеціальному принтері перетворювалася на негатив, з якого спалювалися пластини. Я був дещо знайомий з цією технологією, адже під час мого навчання в університеті мені довелося брати участь у видавництві громадської газети під назвою *Новини з центру* (*Centertown news*), яка висвітлювала події центру міста Оттави. Отож, нас навчили різних аспектів процесу друку газет, включаючи формат друкованих видань. Окрім цієї газети, мене також цікавив щомісячний додаток, який видавався англійською мовою.

Оскільки англomовна секція видавалася окремо від газети, мене призначили помічником головного редактора українських статей та зробили відповідальним за формат видання. У той час видання *Новий шлях* було офіційним органом Українського національного об'єднання, яка була під контролем мельниківського крила ОУН. Воно долучилося до кількох полемічних "битв" з *Гомоном України* (*Ukrainian Echo*), що було органом бандерівського крила ОУН. Видавець *Нового шляху* довгий час був активістом ОУН, однак не був журналістом за професією. Натомість я закінчив журналістські студії, тому відповідав професійним стандартам Північної Амери-

ки. Саме тому наші погляди часто не співпадали. Одним з яскравих прикладів непорозумінь було незадоволення консультанта з питань освіти Провінційної ради Конгресу українців Канади Михайла Вавришина висвітленням у газеті нещодавнього повідомлення уряду Онтаріо щодо викладання мов національно-культурної спадщини, включаючи українську. Скарга полягала в тому, що подію було висвітлено лише фотографією, на якій група представників УНО позувала з міністром, без жодного критичного аналізу самого повідомлення. Він зазначив, що нова політика Онтаріо не була навіть близькою до нещодавно впровадженої двомовної програми в Альберті, а також, що такий розвиток подій був лише частиною передвиборчої кампанії. Також я провів з ним інтерв'ю на цю тему. Коли видавець повернувся до роботи, він був страшенно схвильований, що ми посміли помістити критичну статтю про роботу провінційного уряду. Позиція, яку він займав, була така: все, що має хоч якийсь суперечливий аспект, не публікується. Пізніше кілька представників УНО та торонтського відділу КУК завітали до нас, заявляючи, що не хочуть бачити жодної критики Провінційної ради, бо такий крок – “проти Консервативної партії”. Цей епізод яскраво ілюструє недоліки у видавничих стандартах газет українсько-канадської громади всередині 1970-х років, оскільки багато часу та зусиль витрачалося саме на участь у полеміці через конфлікт, що вкорінився в західноукраїнській політиці періоду Другої світової війни. Видання того часу не надто охоче висвітлювали проблеми української громади в Канаді.

Моя праця в газеті *Новий шлях* була короткотривалою, тому я перейшов працювати у невеликий щотижневик східного Онтаріо *Новини з Честервіля* (*The Chesterville Record*). Тижневики в малих містах були і залишаються непоганим першим місцем праці для молодих початкуючих журналістів. Оскільки газета висвітлювала лише місцеві події, мені вдалося вдосконалити свої журналістські навички. Також через невеликий штат кожен працівник був залученим майже у всіх аспектах газетної справи, що дозволяло набути неабиякого досвіду.

Після року праці в газеті *Новини з Честервіля* я повернувся до Торонто, де працював позаштатно і співпрацював з Вавришиним над видавництвом інформаційного бюлетня Клубу українських професіоналістів і підприємців Торонто. Ця робота дала мені чудову нагоду практично втілити деякі з моїх ідей. Ті випуски, які нам вдалося видати, були тепло сприйняті читачами. Особливу прихильність читачька аудиторія виявила до випусків з наголосом на суспільних новинах українсько-канадської громади. Оскільки у мене не було достатньо досвіду в комерційному аспекті видавництва газет, багатообіцяючий механізм, який ми запустили в дію, не витримав випробування часу.

Досить швидко став очевидним той факт, що мені потрібно було повертатися до маленького містечка, аби здобути необхідний досвід для праці у більшому виданні, що власне і було моєю довготерміновою кар'єрною метою.

У 1980 році багато щотижневиків, що виходили у сільській місцевості в Альберті, наймали на роботу молодих журналістів з Онтаріо, де знаходилися провідні навчальні заклади з журналістики. У той час провінцію охопив нафтовий бум. Саме тому з розвитком місцевих громад щотижневики починали ставати на ноги. Одну з таких позицій я зайняв у Бонівілі, розташованому 250 кілометрів на схід від Едмонтону. У цій місцевості поселилися в основному іммігранти з України та франкомовні громадяни з провінції Квебек.

Протягом дворічної роботи в місцевій газеті в Бонівілі я значно покращив свої навички та знання з журналістики. Також одного вечора, виконуючи рутинне завдання із висвітлення подій місцевої комерційної палати, я познайомився із запрошеним спікером з Едмонтону Богданом Шулякевичем, який, виявилось, був знайомий з моїми батьками, коли вони жили у Вінніпезі. Він зацікавився моєю роботою і попросив надіслати йому копію газети зі статтею про нього, яку я підготував. Я думав, що на тому наше знайомство закінчилося, однак кілька тижнів по тому я отримав від нього телефонний дзвінок. Шулякевич повідомив, що його найняли консультантом єпархії Едмонтону, щоб вирішити проблеми, які перешкоджають належному розвитку їхньої газети *Українські вісті*. Він сказав, що *Українські вісті* були досить популярною газетою під керівництвом колишнього редактора о. дра Михайла Сопуляка, але через якісь незрозумілі справи єпископ Ніл Саварин призначив свого помічника, єпископа Демитрія Грещука, відповідальним за видання, що привело до звільнення усього штату і тимчасового закриття газети.

Незабаром газета почала виходити знову у таблоїдному форматі, проте цього разу вона була англійсько-українською та кольоровою. Однак нове наповнення видання та його зміст відштовхнули багатьох читачів, які масово залишали газету. Завданням Шулякевича було найняти на роботу нового редактора, який би відновив зацікавлення читачів і відновив випуск газети. Тоді він запропонував мені зайняти цю посаду. Зважаючи на увесь мій попередній досвід, я був заінтригований такою ідеєю і погодився на пропозицію. Після цього було домовлено про зустріч з єпископом Грещуком.

Під час зустрічі я запропонував деякі з моїх ідей. Газета не мала належного форматування і складалася з релігійних статей та переписів новин зі щоденної преси. Бракувало висвітлення подій, які відбувалися у громаді. Також я зазначив, що, незважаючи на те, що газета

католицька, вона повинна бути доступною та відкритою для всіх членів української громади, включаючи православних. Єпископ Ґрещук зазначив, що це буде цілковито новим підходом, і я погодився. Зустріч пройшла добре, і мене взяли на роботу. У жовтні 1982 року я приступив до виконання обов'язків редактора газети.

Першим моїм кроком була відмова від кольорового друку, бо у той час він був дуже дорогим. Також я додав більше українських статей, започаткував новий формат і розпочав висвітлювати поточні події. Перший матеріал, який я опублікував, трапився мені досить випадково. У перший робочий день якийсь вчитель зайшов у моє бюро і сказав, що на наступний день запланована інавгураційна зустріч нової української асоціації вчителів. Я вирішив піти туди. Запрошеним доповідачем був Міністр освіти українського походження Юліян Козяк. Він підкреслив важливість української двомовної програми, згадуючи “темні” дні в історії Альберти, коли викладання української мови (або навіть її використання в розмові) було заборонене у навчальних закладах провінції. Я опублікував цей матеріал у першому випуску. Читацька аудиторія його дуже тепло сприйняла, адже висвітлення суспільних подій громади було цілком новим і незвичним для читачів. Громада також позитивно відреагувала на новий формат видання, однак найбільшою проблемою була моя українська мова з величезною кількістю граматичних помилок. Я мав більше досвіду в підготовці статей англійською мовою, тому статті, які я готував українською мовою, редагував мій заступник Михайло Хом'як. Проте заголовки українських статей залишалися проблемою, бо, як правило, писалися пізно ввечері, коли Михайла вже не було на робочому місці.

Колишніх співвидавців, Хом'яка і о. Миколу Дядю, попередньо повідомили, що їх скоротять, і посада редактора належатиме іншій людині. Це ставило мене у трохи незручне становище. О. Дядько швидко відійшов від справ, а Хом'як продовжував працювати, допомагаючи мені з українською мовою. Врешті він також покинув видавничу справу, і я запропонував, щоб це місце зайняв Юрій Гавриш, мій товариш з Торонто, який вивчав українську мову в університеті і мав неабиякі лінгвістичні навички. Гавриш виявився дуже здібним працівником, не тільки допомагаючи мені з українською, а й готуючи свій власний матеріал, що трохи полегшило моє навантаження.

У цей час відбувалися певні зміни в адміністрації та друкарні, яка була під юрисдикцією *Українських вістей*. Незабаром до газети приєднався новий головний менеджер, Марія Головінська. Вона відразу провела фінансовий облік, згідно з яким газета була самодостатньою, а друкарня сповільнювала діяльність видавництва, в той час як теоретично мало б бути навпаки. Така оцінка спричинила перегляд кадрів

у видавництві, в результаті чого для покращення ситуації на роботу були прийняті нові менеджери та маркетологи. У той час я закохався в одну з працівниць друкарні, Інґрід Меєрс. Наші стосунки протривали п'ять років, і у 1986 році ми одружилися.

Новий менеджер Головінська не прижилася на роботі через конфлікти з відповідальними за друк та продаж. Тому вона вирішила залишити посаду. Залишаючи місце праці, вона сказала єпископу, що видавництво не має достатньо коштів, щоб найняти нового менеджера і запропонувала, щоб я зайняв цю посаду. У 1983 році я виконував обов'язки і редактора, і менеджера. У мене не було жодного досвіду у веденні справ, тому мені довелося швидко вчитися. Я урізав витрати, де тільки міг, що дало можливість поступового заощадження коштів. Також Інґрід мала чудові ідеї щодо покращення бізнесу. Однак, незважаючи на це, друкарня йшла на дно. Тому я прийняв рішення якомога скоріше позбутися її. Така друкарня необхідна для газети, яка використовує високий спосіб друку, який вимагає окремого устаткування. Як тільки ми перейшли на офсетний друк, друкування набрало іншої специфіки, тому друкарня стала зайвою. Проте потрібним було устаткування для комп'ютеризованої підготовки текстів і фотографій, а також обладнання для їхньої обробки. Тому я запропонував продати обладнання і винайняти підвал для влаштування комерційного обладнання для друку. Після смерті єпископа Ніла Саварина у 1984 р. єпископ Ґрещук став єпархом Едмонтону. Він погодився з моєю пропозицією, в результаті чого обладнання було продано компанії під назвою *Accent Printing*, керівником якої був Чарльз Козак. Раніше він працював у сфері друку *Українських вістей*. Такий перебіг подій виявився виграшним для обох сторін. *Accent Printing* процвітав, у той час як ми виконували додаткові замовлення для Козака з комп'ютеризованої підготовки матеріалів до друку. Окрім своїх основних обов'язків, Інґрід зайняла посаду менеджера комерційного друку.

Гавриш відмовився від своєї редакторської посади через низьку платню. На місце україномовного редактора взяли Христину Шерман. Вона недавно іммігрувала до Канади з України. Її лінгвістичні навички були дуже добрі, хоча деяким читачам була не до вподоби її сучасна “радянська” українська мова. На жаль, у неї не було достатньо досвіду з журналістики, що було помітно у її багатослівному та пишномовному стилі письма, яке на той час було актуальним в Україні, однак північноамериканською нормою була чітка і стисла презентація критичного матеріалу.

Тим часом я також збільшив кількість статей англійською мовою, ввівши секцію під назвою “Танець довкола Альберти” (“Dance Around Alberta”), висвітлюючи події українських танцювальних груп

в Альберті. Український танець – відомий феномен у цій провінції, де близько 10000 молодих людей долучається до української танцювальної традиції. Ця культурна форма вийшла за межі української громади і стала частиною культури Західної Канади. Багато молодих людей, які займаються українськими танцями, навіть не є українцями за походженням. Отож, висвітлення подій у сфері художнього мистецтва та українського танцю стало важливим критерієм видавничої формули *Українських вістей*.

Іншим важливим фактором у розвитку видавничої політики була Комісія Дешена (the Deschenes Commission), яка була створена у 1985 році для розслідування звинувачень у тому, що “тисячі” нацистських злочинців знайшли притулок у Канаді. Створення цієї комісії спричинило розпал наклепницьких та безпідставних заяв щодо ролі українців у Другій світовій війні. Найгучніша критика була спрямована проти Сола Літмана, представника Центру студій голокосту імені Сімона Візенталя. Він звинуватив українську дивізію “Галичина” у тому, що вона слугувала як німецький військовий підрозділ у боротьбі проти Червоної Армії, незважаючи на той факт, що з неї були зняті будь-які обвинувачення британською та канадською владою. Ще одна з його безглузвих заяв стосувалася Степана Бандери, українського націоналістичного лідера Другої світової війни, який був ув’язнений у нацистському концентраційному таборі протягом майже цілої війни, як “згубний колабораціоніст” з нацистами. Такі кроки Літмана були засуджені суддею Джуліусом Дешеном, який був шокований браком доказів на підтвердження заяви, що понад 2000 нацистських злочинців проживає на території Канади, і головним прокурором, який у певний момент назвав його самосудником. Безпідставні та необґрунтовані звинувачення проти українців (часто на основі радянських фабрикацій) все-таки потрапляли у мас-медіа. Скажімо, *Edmonton Journal* надрукував звинувачення проти Бандери, однак не опублікував статтю Марії Бандери, вдови сина Бандери Андрія, яка цілковито спростовувала ці обвинувачення. В *Українських вістях* англійською мовою друкувалися статті про слухання комісії Дешена, що і стало одним з інформаційних ресурсів, які не були враховані у провідних мас-медіа. Такий крок був дуже добре сприйнятий читачами і окреслив майбутню захисну і “сторожову” роль газети. Такого ґатунку видання може піднімати важливі питання громади та пропонувати своє бачення на ті чи інші проблеми, які провідні мас-медіа не розглядали чи радше не могли розглядати.

Однією з ключових подій того року була кампанія прогресивного консервативного лідерства в Альберті, яку проводив Юліян Козяк. У разі обрання він став би першим прем’єром Альберти українського

походження. Ми вирішили надати широке висвітлення його кампанії, що власне і відіграло важливу роль у мобілізації громади задля підтримки партії. Незважаючи на те, що Козяк програв колишньому прем'єрові Донові Гетті, його кампанія мала неабиякий вплив на підняття політичної свідомості громади, що виявилось під час провідної політичної кампанії 2006 року Еда Стельмаха, теперішнього прем'єр-міністра Альберти.

В той час, як видавничі ініціативи отримували хороші відгуки від читачів, мені також вдалося долучити до праці кількох людей з питань продажу, завданням яких було покращити рівень популяризації видання. Одним з них був Дейв Мозер, який керував рекламною агенцією з розробки та виготовлення рекламних роликів на телебаченні. Його робота виявилася досить ефективною у залученні нового бізнесу.

Однак мова все-таки залишалася основною проблемою. Оскільки газета була двомовною, то українські статті витісняли англомовні, бо в українській громаді була дуже активна частина читачів, які наповняли на використанні української мови і різко виступали проти англійської. Така позиція цілком зрозуміла. По-перше, українська мова була основною мовою спілкування громади, а по-друге, не було іншої української газети в Альберті. Проте ще однією проблемою була мовна асиміляція нової генерації і поступове зникнення старої. Також через жорстокий контроль Радянського Союзу з 1950-х років не було значної імміграції з України. Отож, єдиним виходом для газети було залучення англомовних канадців українського походження до читацької аудиторії. Оскільки газета була в основному українською, не багато канадських читачів на неї підписувалося.

Також труднощі виникали через брак коштів. Хоч ми і спромоглися вивести друкарню з фінансової ями, нам не вдалося зробити більше. Скажімо, ТзОВ “Видавці Українських вістей” влізло у великий борг під час кризового періоду, будучи спроможним сплачувати лише відсоток позики. Спархія, яка субсидувала близько \$800000 в останні роки, не бажала продовжувати фінансування компанії. Вищезгаданий випадок яскраво ілюструє засадничі проблеми української преси в Канаді. Газети і далі продовжували субсидуватися церквами, церковними або політичними організаціями. Тому висвітлення подій у таких газетах відбувалося у світлі діяльності тої чи іншої організації, до якої газета належала. Саме у такий спосіб обмежувалася потенційна читацька аудиторія видання. Хоча незалежні газети “виживали”, вони не могли зводити кінці з кінцями, тому переходили під патронат організаційних чи релігійних видань. Навіть якщо організації, до яких належали газети, субсидювали видання, то така фінансова підтрим-

ка була незначною, результатом чого були низькооплачуваний штат і низька якість видання через неможливість залучення професійних журналістів. Ситуація з *Українськими вістями* була навіть гіршою. Через фінансові труднощі з друкарнею у минулому спархія не тільки неохоче надавала додаткові субсидії, а й також не бажала покривати борг, який тягнув газету на дно.

У такій фінансовій безвиході зарплати не виплачувалися, що відповідно і підточувало моральний дух працівників. У 1986 році наша з Інґрід зарплатня була такою самою, як у 1982 році, хоча робоче навантаження подвоїлося. В кінці 1986 року, коли відкрилася позиція виконавчого директора в Провінційній раді Конгресу українців Канади зарплата пропонувалася на 50% вища за ту, яку я отримував у виданні. Інґрід переконала мене, що варто на неї подаватися. Я подав документи, і мені запропонували місце праці. Отож, мені довелося подати заяву про звільнення, однак я не зміг знайти кваліфікованого журналіста, який би міг зайняти моє місце. Тимчасове вирішення цієї проблеми було знайдено за рахунок прийняття на неповний робочий день англомовного редактора. Посада україномовного коректора залишалася за Шерман, а Інґрід стала менеджером друкарні. Проте досить швидко розгорілися конфлікти, і вона звільнилася. Такий розвиток подій викликав несамовиту реакцію з боку ради директорів, які перебрали владу над виданням. Ще більше ускладнило ситуацію їхнє агресивно-юридичне ставлення. Інґрід мала обґрунтовані скарги стосовно ставлення до себе з боку ради директорів, що надавало їй підстави для свого звільнення. Також вона підготувала прихований план, який би допоміг “спалити усі мости” для мого повернення в *Українські вісті*. Вона мені пізніше у цьому зізналася. Однак це було не зовсім те, що я хотів. Я хотів мати відкриті можливості, і до того мені справді подобалася моя робота, проте я також мусив знайти спосіб належного заробітку на життя. Такі обставини зруйнували наші стосунки, тому нам довелося розвестися.

Рада директорів призначила Шерман на посаду менеджера, хоч я їх застерігав від такого кроку. Через деякий час ситуація в *Українських вістях* погіршилася. Однак не все було гаразд і з моєю посадою в Провінційній раді Конгресу українців Канади. Я випадково почув, що ситуація досягла такої точки, що єпископ Демитрій найняв консультанта Ґордона Конвея для знайдення якогось вирішення. Я трохи розвідав ґрунт і повідомив Конвея, що бажаю повернутися назад. У цій справі ми з ним мали декілька “закулісних” зустрічей.

Протягом цього періоду я почав цікавитися новими можливостями, які з розвитком комп’ютерів “Apple” пропонувала нова видавнича технологія. Порівняно із сьогоденним днем комп’ютери 1980-х років

були досить дорогі і все ще примітивні, однак нова видавнича технологія була неабияким покращенням у сфері загальних і виробничих витрат. Інакше кажучи, така особа, як я, не могла собі дозволити інвестувати в таке обладнання і розпочати видавничу справу, що зрештою було неможливим і кілька років тому. Я вирішив залишити свою посаду в Провінційній раді КУК, аби розпочати видавничий бізнес з форматування та підготовки видань до друку, серед яких головним було видання Мозера *Alberta Native News*. Тим часом я мав ще кілька неофіційних зустрічей з Конвеєм, сподіваючись, що потраплю назад в *Українські вісті*. Ситуація в газеті значно погіршилася. Читацька аудиторія і тираж поступово зменшувалися. Ротація кадрів була такою високою, що за останній з половиною рік троє людей побували на посаді англомовного редактора. Посада фінансиста теж “знала” кращі часи. Конвей і я почали обговорювати різні сценарії повернення газети до життя. Також я поступово налагоджував стосунки з єпископом Грещуком. Мені довелося у нього взяти інтерв’ю про відновлення Української Греко-Католицької Церкви, яке я готував для одного з провідних видань Канади.

Однією з моїх ідей, якою я поділився з Конвеєм, була цілковита реструктуризація видання і повна виплата боргу, щоб видання мало новий початок. Я планував працювати в *Українських вістях* на контрактній основі, бо хотів зберегти інші можливості заробітку. Такий варіант праці у різних місцях був оптимальним, адже саме так я міг заробляти достатньо грошей на проживання і частково економити кошти для видання. Для того, щоб досягти запланованого і максимально зберегти кошти *Українських вістей*, газета повинна була виходити раз на місяць, а не щотижня. Також ми розсилали газету нашим потенційним клієнтам в Едмонтоні, які би зацікавилися у розміщенні реклами у нашому виданні. З розвитком новітніх видавничих технологій багато газет прямували таким шляхом. Я використав успішну модель Мозера, за якою видання цілковито фінансувалося від розміщення реклами. Іншою причиною нашого кроку до безкоштовного поширення видання було намагання знейтралізувати вороже налаштування україномовної читацької аудиторії. Такий стратегічний хід дозволив нам вплинути на англомовну канадську аудиторію українського походження, без якої видання перестало б існувати. У певний момент Конвей запропонував мені перейняти керівництво виданням за домовленістю з єпархією. Звичайно, я не міг відмовитися від такої пропозиції, тому погодився.

Свій план ми запропонували єпископові Грещукові. Він досить позитивно на нього відреагував. Ми підготували договір, згідно з яким моя компанія друкуватиме *Українські вісті* під ліцензією єпархії і, як тільки газета перевищить мінімальну суму, що гарантувалася

епархією, то сплачуватиме їй певний відсоток від свого річного прибутку. Також ми погодилися, що, оскільки видання матиме новий початок, старі *Українські вісті* потрібно закрити, виплатити увесь борг і відновити його у новій корпоративній структурі. Тоді за допомогою своєї компанії я спробую найняти попередніх працівників, які відповідатимуть критеріям нового видання. Оскільки я планував перейняти видавничі та виконавчі обов'язки, у які також входила відповідальність за формат газети, на повний робочий день потрібні були секретар, друкар, який би пізніше став відповідальним за формат реклами у виданні, і працівник з питань продажу, в той час як україномовний редактор міг працювати позаштатно. Старі *Українські вісті* офіційно були закриті в жовтні 1988 року. Я провів кілька співбесід і найняв на роботу трьох колишніх працівників Ірен Гладкі як друкаря і відповідальну особу за формат реклам, Гледис Загрош як секретаря та Джона Венка як відповідального за продаж. Ірен виявилася надзвичайно цінним і наполегливим працівником. З того часу вона працює з нами.

Ми розпочали роботу в кінці листопада з планами видати перше число на Різдво 1988 року. Рішення відновити діяльність *Українських вістей* мало два безпосередні наслідки. Першим наслідком було остаточне зруйнування мого шлюбу з Інгрід. Другим наслідком було рішення Мозера вилучити всі свої газети з моєї компанії, що, в принципі, було його особистим поррахунком з видавництвом. Як не іронічно, але обидва наслідки привели до доволі позитивних подій у моєму особистому житті та недалекому майбутньому видавництва. Перше грудневе видання було добре сприйняте, хоч і відчувалася очікувана опозиція щодо англійської мови і частотности видання (раз на місяць). Однак на противагу всім заувагам була помітна покращена якість газети. Якщо розглядати фактори, які вплинули на покращення видання, то можна зробити висновок, що саме період правління радянського лідера Горбачова посприяв змінам, які пролили світло на довгоочікувану можливість України стати незалежною, що і викликало неабиякий “апетит” у читацької аудиторії до політичних подій в Україні. На той час отримати їх було значно легше.

Також перше число було досить вигідне з фінансового боку, в той час як наступне не повинно було бути таким же близьким до мінімуму, адже епархія брала на себе зобов'язання його покривати. Однак проблемою було те, що Венк не мав навиків у сфері продажу, і той факт, що Мозер забрав усі свої видання від нас, не залишили багато коштів від річного доходу. Один з кращих агентів з продажу Венка Річард Шепс, який був незадоволений своєю часткою прибутків, змушений був шукати способів виправити ситуацію. Зрештою він замінив Венка і став відповідальним за продаж *Українських вістей*. Однак однією з

його умов був контроль над загальним доходом від реклами і частка від річного прибутку. Під його контроль повинні були перейти давні клієнти видання і всі урядові реклами, які автоматично прийшли до газети. Ми погодилися на його умови, і, як виявилось, він чудово виконував обов'язки представника з продажу. Завдяки безкоштовним поширенням газети у ключових місцях і супермаркетах Едмонтону, а також завдяки природним здібностям Шепса у сфері продажу нам вдалося значно збільшити річний дохід, встановивши міцну основу для існування видання. Для такої успішної діяльності нам довелося залучити багато рекламодавців не з української громади. У квітні 1989 року ми опублікували наш перший кольоровий випуск.

У той самий час трапилася дуже важлива зміна у моєму особистому житті. Вже вдруге я зустрівся з красивою молодою жінкою Лесею Коломійчук. Ми швидко закохалися одне в одного і розпочали наші стосунки. Ми одружилися 30 червня наступного року. З того моменту я, Леся і її дочка Крістін сформували міцну і люблячу сім'ю. Цей момент був найважливішим у моєму житті. Протягом 18 років Леся виявилася не тільки вірною і люблячою дружиною, а й необхідною підтримкою у всіх моїх справах, яких інші жінки просто не витримали б.

Також ми безкоштовно поширювали нашу газету в українському районі Торонто, Блур Вест Вилідж, звідки нам вдалося залучити нових рекламодавців. Річард виконував чудову роботу щодо популяризації видання та залучення рекламодавців, однак тиснув на мене, щоб я дав йому більшу частку. У цей самий час, також володіючи частиною капіталу, єпархія ставила нові вимоги щодо змісту видання. Ми погодилися, що цей період був усе ще перехідним, але постійно переглядали угоду для того, щоб належно адаптуватися до нових обставин. Ставало очевидним, що потрібно було зробити необхідні кроки, щоб *Українські вісті* стали незалежними. Я разом з єпископом Ґрещуком працювали над цим питанням, однак його передчасна смерть у липні 1990 року призупинила роботу до моменту офіційного призначення нового єпископа на цю посаду.

Тим часом події в Україні розгорталися з карколомною швидкістю. Перші вибори, на яких могла перемогти не комуністична партія, були організовані на всесоюзному рівні, а тоді на республіканському. Україна мала новий парламент, у якому одна четверта членів належала до демократичного блоку (багато членів належали до Руху), і деякі з членів щиро вірили у неймовірну ідею незалежності. В липні 1990 року Україна проголосила суверенітет, який був за крок до незалежності. Люди скандували на вулицях, вимагаючи радикальніших змін. Вільна преса процвітала і таким самим чином поповнювала інформаційний потік, що надходив до Канади.

У нас в газеті відбулася суттєва зміна кадрів, коли Гладис Загрош звільнилася, її місце зайняла Александра Цибульська. Протягом десяти років її праці в газеті Цибульська виявилася цінним і наполегливим працівником. У травні 1991 року до мене звернулися альбертські прибічники Руху з проханням поїхати до Києва і допомогти регіональній організації Рух, керівником якої був народний депутат Сергій Головатий, з їхнім виданням *За Київським часом* та навчити їх працювати з комп'ютерами Макінтош, які були подаровані прибічниками. З часу незалежності Головатий виявився одним із найздібніших політиків, якому судилося пробути на своїй посаді протягом довгого періоду.

Комп'ютери були в робочу стані, однак принтери, які були підключені до них, не працювали, тому довелося використовувати інше обладнання. Незважаючи на такі труднощі, нам вдалося випустити номер, зміст і вигляд якого був дуже добре сприйнятий читацькою аудиторією. У процесі встановлення техніки я навчив редакторів користуватися методом склеювання. На відміну від громадських газет в Канаді, у жорстокому радянському світі видавництва газет журналісти працювали тільки над розробкою статей, але не мали жодного уявлення про саму підготовку газети. У той самий час я дізнався про програму, якою завідував Клуб українських професіоналістів і підприємців Торонто. Метою програми було запрошення українців для стажування у комерційних структурах Торонто. Розуміючи, що два тижні в Україні цілком недостатньо для того, аби належно підготувати людину, відповідальну за видавництво газети, я попросив залучити *Українські вісті* в цю програму, щоб надати нагоду журналістам з Руху приїхати до Канади на стажування. Оскільки Віталій Шевченко, майбутній народний депутат України і тодішній голова Національної ради радіо та телебачення, виявив найбільше зацікавлення і проявив неабиякий ентузіазм у цій справі, я вирішив поїхати з ним, хоча редактор видання *За Київським часом* пропонував іншу особу, здається, якусь “зірку” української журналістики, яка жодного разу не з'явилася нам допомогти.

Приїхавши до Канади, Віталій пропрацював шість тижнів в *Українських вістях*, де він навчився працювати з комп'ютером Макінтош. Не знаючи англійської, він записував кожен команду по-англійськи, а потім перекладав на українську для власного використання. Однак така система добре не спрацювала. По поверненні в Україну Віталій зіткнувся з незадоволенням редактора *За Київським часом*, який стверджував, що людина, яку він пропонував на цю поїздку, не була вибрана. Для того, аби не допустити Віталія до праці, редактор газети змінив замки на вхідних дверях до видавництва. Відразу після

повернення Віталія в Україну трапилася ще одна важлива подія. У серпні 1991 року комуністичні прибічники жорстоких і радикальних дій спровокували переворот проти Горбачова. Така спроба жалюгідно провалилася і привела до підписання Верховною Радою декларації про незалежність України. Наше вересневе видання 1991 року виявилось справді історичним, оскільки ми задокументували увесь період перевороту і всі події, які привели до підписання декларації про незалежність.

Будучи в Києві, я мав нагоду зв'язатися з Укрінформом, державною агенцією новин. До того моменту газети діаспори ефективно ігнорували її, бо вона слугувала провідним виданням радянської пропаганди. Але з таким розвитком подій агенція новин розпочала подавати справжні новини. Порівнюючи сьогоденний доступ інформації через мережу Інтернет з тими новинами, які надходили з України раніше, стає зрозуміло, що вони були незначними. Але якщо порівнювати з ранніми 1980-и роками, коли з офіційних джерел засобів масової інформації надходила лише пропаганда, то це був суттєвий крок уперед. Я домовився про те, щоб мені надсилали новини Укрінформу факсом з їхнього офісу в представництві в ООН у Нью-Йорку. Віталій став нашим київським кореспондентом, регулярно надсилаючи матеріал. Оскільки новини з України не були доступні в інший спосіб, така співпраця значно покращила зміст газети, який також покривав події в Україні. Скажімо, ані загальні засоби масової інформації, ані українські газети в Канаді не могли достовірно відображати настрої в Україні до референдуму 1 грудня. Оскільки ми мали доступ до даних громадських опитувань, у своїй газеті ми зазначили, що напередодні референдуму 84-87% людей підтримали незалежність. Остаточний відсоток шокував більшість спостерігачів за подіями в Україні, адже становив 91, що і зробило *Українські вісті* передовим виданням в українсько-канадських медіа.

В січні 1992 року (17 місяців після смерти єпископа Демитрія) новим єпархом Едмонтона був призначений єпископ Мирон Дацюк. Він відразу придумав ідею становлення *Українських вістей* незалежним виданням. Проте він був готовий піти на інші поступки, а саме скасування відсотку, який ми сплачували єпархії за кожне продане видання. Якщо у 1990 році безкоштовне поширення *Українських вістей* було новинкою, і ми отримували безліч замовлень на розміщення реклами у виданні, більшість з яких надходили від замовників не з місцевої громади, то згодом ця ситуація змінилася не на краще. Кількість рекламодавців все зменшувалася, і в кінці кінців замовлення на рекламу надходили тільки від української громади. Переїзд у Торонто додав кількох нових клієнтів, однак пересилка газети

стала неймовірно дорогою, бо канадська пошта підвищувала тарифи на безкоштовне розсилання газет. Однак домовленість з єпископом про скасування проценту єпархії від кожного проданого видання надало нам трохи додаткових коштів, з якими ми могли працювати. Все, що єпископ вимагав від видання, було присвячення двох сторінок українсько-католицьким новинам і статтям на релігійну тематику. Також я його повідомив, що через технічні зміни у видавничому процесі газети мені більше не потрібне приміщення у будівлі, яка належала єпархії і за яку мені не потрібно було сплачувати ренту. Мій переїзд у менше приміщення дозволяв єпархії продати будівлю. З 1984 року *Accent Printing* винаймав підвал будинку і в той час був зацікавлений у купівлі цілого будинку. Домовленість була укладена, і в жовтні 1993 року ми переїхали в наше нове приміщення. Оскільки єпархія не мала жодного зв'язку з газетою, то такий розвиток подій зробив видання незалежним на практиці, але не де-юре.

Також протягом останніх двох років очевидним став той факт, що новизна видання затиралася, тому газета не могла вижити, будучи безкоштовним виданням. Читацька аудиторія була досить великою, як в Едмонтоні, так і в Торонто, але тепер нам потрібно було знайти спосіб заохотити читачів оплачувати кожен отриманий номер. В першу чергу ми орієнтувалися на великі міста, але розуміли, що нам необхідно створити постійну базу передплатників газети у цілій Канаді. З постійним надходженням новин з України ми мали що запропонувати потенційним передплатникам. Питання полягало у тому, як їх досягти. Ми вирішили підготувати список з адресами українських організацій і розсилати копії газет членам організацій.

Розіславши три безкоштовних видання, ми оголосили, що газета буде платною. Завершення перехідного періоду відбулося з липневим номером за 1992 рік. Наші розсилки виявилися плідними, оскільки кількість передплатників швидко зростала. Такий стратегічний крок був дуже добре спланований і може бути охарактеризований кількома факторами. По-перше, до нас надходило все більше новин з України, які висвітлювалися у виданні англійською і українською мовами. По-друге, існували агенції, які розсилали новини на електронну пошту, а також створювалися служби в мережі інтернету, які презентували новини, висвітлені найбільшими західними агенціями. Більшість з цих новин нехтувалися загальними медіа, тому ми могли надавати нашим читачам таку інформацію, яку вони не могли знайти деінде. Світова мережа інтернету все ще була у своєму зародковому стані, тому масовий вплив інформації не був основним фактором інтернету, відповідно не даючи користувачеві можливості одним натиском мишки заглибитися в інформаційний потік.

У 1993 році не відбулося кардинальних змін. Однак протягом року мої стосунки з Річардом ставали напруженішими. Йому було все важче продавати газету за межами української громади. Також той факт, що газета стала платною, загострило ситуацію. Я дозволив йому владнати всі справи з іншими виданнями, однак протистояв його спробі збільшити свою частку в *Українських вістях*. Також рекламодавці, які розміщували свої реклами у нас, не бажали працювати через посередника. На щастя, до 1994 року він знайшов іншу можливість працевлаштування і залюбки погодився на неї. Він не хотів, щоб ми шукали нову людину, відповідальну за продаж. У той момент я чітко знав, що всі рекламодавці, які розміщують свої реклами у нашому виданні, є членами української громади і залишаться з нами за будь-яких обставин, тому погодився на те, щоб Річард продовжував виконувати обов'язки відповідального за продаж газети. Ми досить приязно розділили обов'язки, і з березня 1994 року я перейняв на себе майже всі обов'язки відповідального за роботу з рекламодавцями. Александра мені допомагала у цьому. Їй дуже добре вдавалася праця з організаціями української громади, що у майбутньому і стане головною опорою видання.

Ще однією важливою зміною того року було рішення видавати газету двічі на місяць. Ми домовилися, що спершу випустимо анкету, яку розсилатимемо читачам разом з повідомленням про оновлення передплати. Ми запитували у них, чи хотіли би вони, щоб видання виходило частіше, а не раз на місяць, а також, чи згодні платити за газету на 50% більше, щоб ми могли її фінансувати. Відповіді читачів були настільки позитивними, що до липня 1994 року, на половині дороги до закінчення опитування, ми вирішили оголосити, що газета виходитиме двічі на місяць (24 видання на рік). Також протягом наступних шести місяців ми планували поступово вводити нові тарифи на газету.

Щодо інших питань, то проблема мови була нарешті вирішена, бо 63% читачів надали перевагу англійській мові, і лише 14% читачів хотіли бачити в газеті більше статей українською. Опитування також показало, що ми нарешті досягли своєї мети, поставленої ще у 1988 році, – збільшення кількості читачів за рахунок людей, народжених у Канаді, які на той момент нараховували 75% від загальної кількості, а не за рахунок іммігрантів. Щодо найпопулярнішої рубрики в газеті, то, як зазначило 63% читачів, нею стала секція новин з України. Також того року трапилася третя важлива зміна: ми цілковито переобладнали нашу виробничу систему, включаючи нові комп'ютери, принтери і сканер. Таке переобладнання коштувало в два рази дешевше, ніж наша подібна інвестиція в інфраструктуру 1988 року,

оскільки у видавничій справі спостерігається значний технологічний прогрес. Технологічний поступ дозволив зберегти кошти видання, оскільки тоді ми вже могли друкувати фотографії і готувати сторінки в кольорі, з яких пізніше знімали негатив. Така зміна також означала, що ми могли збільшити кількість кольорових сторінок у виданні. У 1996 і 1997 роках ми продовжували працювати за такою самою схемою. Наголос на кольорі був основним, тому до роботи залучилося двоє нових волонтерів-фотографів: Роман Петрів в Едмонтоні та Лу Тескі в Торонто. Їхня допомога виявилася особливо помічною у 1996 році, адже саме в тому році в Едмонтоні проводився світовий чемпіонат з фігурного катання.

Іншим ключовим рішенням у 1996 році було підготувати спеціальний випуск, присвячений п'ятій річниці незалежності України. Традиційно більшу частину прибутків газет української громади в Канаді складають реклами у формі різдвяних та великодніх поздоровлень. Крім того, різні українські громади в Канаді користуються двома календарними стилями: григоріанським та юліанським. Проте влітку, коли свят, зокрема релігійних, значно менше, прибутки зменшуються. Ми часто опинялися у скрутному фінансовому становищі у літні місяці власне через цю причину. Запровадивши два спеціальні випуски влітку, ми, однак, змогли подолати фінансові негаразди і забезпечити стабільне фінансування впродовж цілого року. У наступних роках я ввів додаткові спеціальні випуски з рекламою газети, які розповсюджувалися безкоштовно під час українських фестивалів у Вегревілі, Дофіні (Манітоба) та Торонто. Це було дуже обмежене повернення до старого принципу контролю над тиражем газети в міру того, як він застосовувався до одного випуску в певному регіоні. Проте додатковий тираж надав нову можливість для реклами, орієнтованої на географічний регіон розповсюдження газети.

В той час, як я почав переконувати єпископа Мирона, щоб *Українські вісті* стали насправду незалежним виданням, сталася біда, і 14 січня 1996 року єпископ відійшов у вічність. Справа знову призупинилася до призначення та інтронізації нового владики. Ця подія відбулася 3 квітня 1997 року. Під час нашої першої зустрічі новий єпарх, єпископ Лаврентій Гуцуляк, усвідомив всю складність ситуації, і *Українські вісті* стали незалежною газетою де-юре і де-факто.

У 1997 році я зіткнувся зі скаргами, що газета подає занадто багато новин з України. Мені треба було збільшити зміст канадських новин, але хотілося також зберегти зосередження на українсько-канадських новинах загальнонаціонального контексту. Іншими словами, ці новини повинні були цікавити не лише людей в Едмонтоні, але й у всій країні. Тому ми почали концентрувати увагу саме на

таких новинах. Під кінець 1997 року мене запросили взяти участь у зустрічі між Українсько-канадською асоціацією громадянських свобод, Українською лігою самопомочі Канади та новопризначеним Міністром юстиції Енн МекЛеллан в Едмонтоні. Саме тоді я вперше довідався, що Міністерство юстиції планувало взяти на роботу Ніла Шера, колишнього голову відділу особливих розслідувань США як консультанта з надзвичайних питань. Будучи на посаді голови цього відділу в США, Шер керував обвинуваченням Івана Дем'янюка, якого видали Ізраїлю за звинуваченням, що Дем'янюк працював сумнозвісним охоронцем на прізвисько "Іван Грозний" у таборі Треблінка. Зрештою Верховний суд Ізраїлю виправдав його на підставі переплутаної ідентичності. Однак незадовго після інциденту став очевидним той факт, що американський відділ особливих розслідувань з самого початку справи мав докази, що Дем'янюк не був "Іваном Грозним", та, незважаючи на це, продовжував судове переслідування. Переглядаючи рішення, згідно з яким Дем'янюка спочатку позбавили американського громадянства для того, щоб проти нього можна було відкрити справу в Ізраїлі, суддя виніс рішення, що у діях відділу особливих розслідувань США викрито шахрайство у представленні матеріалів до суду. Ця зустріч також відкрила мені очі на нову політику "денатуралізації та депортації", яку впроваджував уряд для боротьби з "так званими військовими злочинцями". Слідуючи рішенню комісії Дешена, уряд намагався притягнути ймовірних "військових злочинців" до відповідальності в Канаді згідно з кримінальним кодексом. Однак винести ці обвинувачення у справах на судовий розгляд не вдалося перш за все через брак доказів. Це в свою чергу стало причиною того, що уряд піддався тискові від таких лобістських груп, як Канадський конгрес євреїв та Бнай Брит, і запровадив політику "денатуралізації та депортації", згідно з якою людину могли позбавити громадянства і депортувати з Канади лише за те, що приховала свою діяльність у минулому від імміграційних служб після приїзду до Канади. На відміну від кримінальної системи, де вину треба довести остаточно і поза всяким сумнівом, стандартна процедура "денатуралізації та депортації" була лише так званим "балансом можливостей", що приблизно означало 51% в одну сторону і 49% в іншу.

Я особисто довідався про питання "денатуралізації та депортації" лише декілька місяців до того. Одна з наших передплатників з Торонто, Оля Ґрод (з роду Одинська), зателефонувала, щоб розповісти що її батько, Василь Одинський, також стояв перед загрозою позбавлення громадянства і можливої депортації, хоча і ніколи не був звинуваченим у військових злочинах. Для мене це здавалося неймовірним. Хоч я і мав недобрі передчуття щодо політики "денатуралізації та депор-

тації”, я все ж вірив, що у Канаді не будуть переслідувати людину, якщо проти неї немає жодних доказів злочинної діяльності. Тому я подзвонив у Міністерство юстиції і попросив надіслати мені офіційне обвинувачення проти Одинського. Прочитавши документ, я просто був шокованим. В той час, як документ містив найрізноманітніші деталі про концентраційний табір у польському місті Травнікі, де він нібито був охоронцем, там не було абсолютно жодного свідчення проти нього особисто. Як на мене, це було схожим на травестію правосуддя і жодним чином не відповідало канадському менталітетові.

Я розпочав публікацію серії матеріалів про цю справу з наміром подати увазі читачів усі зловживання і порушення громадянських свобод у Канаді стосовно українців. На моє велике здивування, *Українські вісті* виявилось єдиним виданням, що висвітлювало цю проблему. Треба, проте, згадати, що телевізійний канал *Контакт* в Торонто також про неї детально повідомляв. Я щиро дивувався байдужості української громади, яка майже ніяк не реагувала на відверте переслідування українців. Більше того, всі, хто слідкував за цими подіями з провідних засобах масової інформації (можливо, за винятком газет *Globe and Mail* та *The Kitchener-Waterloo Record*), отримували викривлену і неправдиву інформацію.

Та вже сам факт, що ми висвітлювали цю проблему і починали писати про ряд інших нагальних речей для української громади в Канаді (наприклад, про виправдання інтернованих українців під час Першої світової війни, про стосунки з Україною, про імміграцію, про усвідомлення масштабів трагедії голодомору в Україні та інші злочини, заподіяні проти українського народу радянською владою тощо), значно розширювало нашу читацьку аудиторію серед громади. Люди з повагою ставилися до рішучої позиції *Українських вістей* висвітлювати такі речі, а особливо до позиції говорити лише правду в той час, як інші засоби інформації часто подавали перекохану інформацію.

Такий підхід продовжував розвиватися і в наступних роках, закріплюючи роль *Українських вістей* як видання, що відстоює права і свободи української громади в Канаді. У 2002 році мене запросили на конвенцію відділу Ліберальної партії провінції Онтаріо, щоб розповісти про проблему “денатуралізації та депортації”. Один з канадських активістів українського походження, Борис Вжесневський, був якраз нещодавно обраний президентом Асоціації виборчої округи в Торонто (Етобіко-Лейкшор). Саме він і організував канадців українського походження, щоб вони могли активно впливати на зміни в політиці, що стосується української громади. В той самий час один із діючих депутатів, Ендрю Телегді (Китченер-Уотерлу), просував серед своїх колег-однопартиївців та однодумців проект резолюції-заклику

до уряду привести процедуру позбавлення канадського громадянства згідно із Хартією прав. Висвітлення цієї новини було напрочуд вчасним. З'їзд відбувався від 31 травня до 2 червня. Його події було висвітлено у числі 12 червня *Українських вістей*. Того ж дня рекомендація Міністерства з питань громадянства позбавити Одинського громадянства мала розглядатися комітетом вибраних експертів. (Тут слід коротко розтлумачити особливості цієї процедури. Як вже раніше згадувалося, згідно з правилами “денатуралізації та депортації”, особу звинувачують у неправдивих свідченнях про своє минуле по приїзді в Канаду. У випадку Одинського міністр заявляв, що той приховував свою службу охоронцем у концентраційному таборі в польському Травнікі, окупованому нацистами під час Другої світової війни. Людину не могли звинуватити і в жодному випадку власне і не звинуватили у якихось конкретних злочинах. Опісля мало відбутися слухання, під час якого суддя встановлює на основі “ймовірності”, чи підсудний говорив правду, чи ні. У випадку Одинського суддя рішив, що ймовірно Одинський говорив неправду, мимо того, що не було документальних свідчень, про що, зокрема, його питали під час імміграційного розгляду, бо всі папери ранніх 1950-х років були знищені. Тоді як суддя вирішив, що Одинський, можливо, говорив неправду, він також чітко встановив, що підсудний не скоїв жодного військового злочину, а був змушеним працювати охоронцем під загрозою смерті).

Післяобідньому засіданню комітету передувала нарада Ліберальної партії. Вечері напередодні засідання я електронною поштою послав копії наших репортажів про справу Одинського, а також про рішення з'їзду, на якому було засуджено даний процес позбавлення громадянства, до Телегді. Долучено було також авторську колонку, в якій я стверджував, що у випадку Одинського правосуддя перетворюється на фарс. Телегді розповсюдив мої матеріали серед членів своєї округи, після чого відбулася досить жвава дискусія. Більшість колег абсолютно не знали, у чому полягала процедура “денатуралізації та депортації”, тому що провідні засоби масової інформації подавали зовсім інше висвітлення цієї справи. В результаті комітет (який зазвичай одноголосно підтримує рекомендацію міністра) цього разу вирішив призупинити вирішення справи позбавлення Одинського громадянства. Цей факт став свідченням того, що навіть невелика канадська газета української громади може відіграти важливу роль і вплинути на рішення уряду. (Справа Одинського залишалася нерозглянутою до 2007 року, коли вже консервативний уряд остаточно відхилив рекомендацію позбавити його громадянства. Проте процедура “денатуралізації і депортації” залишається в силі, і досі існує загроза для права на громадянство шести мільйонів натуралізованих канад-

ців. Вона триватиме до того часу, поки закон не буде узгоджений із Хартією прав.)

Роль відстоювання політичних прав у газеті підтримується і зараз. У 2004 році Вжесневський, який зараз є депутатом і представляє суїдню округу Етобіко-центр, надав підписку на газету усім депутатам через свою сімейну фундацію “Допомога Україні”, що дозволило підвищити рівень обізнаності політичних діячів і законотворців проблемами українсько-канадської громади. У 2006 році газета відіграла ключову роль у мобілізації підтримки для двох кандидатів українського походження у партійні лідери. Ними були Ед Стельмах, що балотувався на голову Прогресивної консервативної партії Альберти, та Джерард Кеннеді, що балотувався від Ліберальної партії на федеральному рівні. Стельмах виграв вибори не в останню чергу завдяки масовому голосуванню української громади, став прем’єром провінції та переобрався на посаду у березні 2008 року, здобувши переконливу перемогу над усіма опонентами. У свою чергу Кеннеді і блок делегатів українського походження, що підтримував його, відіграли ключову роль у забезпеченні перемоги лідера Ліберальної партії Стефана Діона. Кеннеді тепер стоїть на хорошому рахунку в партії і має шанс стати майбутнім лідером і навіть прем’єр-міністром Канади.

У новому тисячолітті відбулися певні зміни у штаті, адміністрації та виробничо-видавничому процесі газети. Александра залишила газету у 2000 році, і ми найняли на короткий термін людину на заміну. Але Ірен, яка краще знала її обов’язки, перебрала більшість з них. Та й багато з її посадових обов’язків на той час уже не відповідали дійсності. Комп’ютерна та інтернет-революція змінила ситуацію так радикально, що більшість текстів та реклам поступали до нас уже в електронному вигляді. Тому було вирішено злити дві посади в одну, що прискорило виробничий процес і дозволило збільшити зарплату із заощаджених коштів. Ірен повністю відповідала своїм посадовим обов’язкам і проявила себе вправною адміністраторкою.

Разом з тим ефективність виробничого процесу зросла, бо, починаючи з 2003 року, завдяки принтерам ми позбулися стадії підготовки фотонегативів. Натомість файли передавалися електронно через інтернет і автоматично переносилися на фотопластили. Ця та інші зміни завдяки новому програмному забезпеченню, надали ще кращі віртуальні можливості, що особливо підсилило висвітлення мистецьких новин. Як вже зазначалося раніше, однією з ключових складових української культури в Канаді є візуальне мистецтво, включно з танцюристами, хорами, високим і декоративно-ужитковим мистецтвом тощо. Аби привабити нових та молодих читачів – за розвитком цього аспекту треба ретельно слідкувати. Приваблення нової читацької

аудиторії – основна прерогатива *Українських вістей*, особливо зважаючи на колосальне зростання популярності інтернету за останні десятиріччя, що зробило новини з України і про неї моментально доступними завдяки натиску кнопки мишки. Та потрібно не забувати і про редакторську політику, спрямовану на висвітлення новин української громади в Канаді та відстоювання політичних та соціальних прав цієї громади.

За останні 25 років *Українські вісті* пройшли колосальну трансформацію. Газета пройшла шлях від “іммігрантської” до “постіммігрантської”. Проте тут важливо розуміти, що означають ці прикметники. Традиційно “іммігрантська” газета є і була моделлю етнокультурного видання в Канаді і служила спільноті іммігрантів. Перевагою таких видань є те, що вони виходять мовою, яку ця спільнота людей розуміє найкраще (у нашому випадку – українською). Таким чином вони мають свою постійну аудиторію, бо якщо людям легше читати українською, ніж англійською, то вони надаватимуть перевагу газеті, що друкується рідною мовою. Також така газета подає багато новин з України і про світ уцілому, так як би це робило будь-яке провідне видання. Але ці новини також доступні українською, а не, скажімо, англійською чи французькою. Іншими словами, така газета є вікном для громади у світ.

“Постіммігрантська” газета – нова модель традиційного етнокультурного видання. Її цільовою аудиторією є люди, народжені в Канаді, для яких англійська (чи французька) мова – є основні мови спілкування. Вони, можливо, прагнуть зберегти українську, але їм уже легше спілкуватися англійською. Їм цікаві новини з України, яких уже зараз багато в інтернеті, та їхню увагу все більше привертають новини з власної місцевої громади, яких деінде знайти нелегко. “Постіммігрантська” газета виходить здебільшого англійською мовою. Вона насамперед висвітлює події місцевої громади і популяризує їх серед широкого загалу. Також вона виконує роль захисника прав громади і відстоює проблеми та соціальні потреби своїх читачів. Іншими словами, вона є вікном громади у світ.

Хоч теперішня ситуація з *Українськими вістями* краща, ніж будь-коли за 25 років, горизонт нашого майбутнього не є зовсім безхмарним. Мені більше не 30, а вже 56 літ. А газета залишається незалежним виданням під керівництвом однієї людини без сторонньої підтримки. Тому мені саме час задуматися над тим, кому передати справу у майбутньому. Традиційно, коли редактори старіли, такі канадські газети (наприклад, вінніпезький *Канадський фермер* чи торонтонське *Вільне слово*) просто поглиналися іншими виданнями, які мали підтримку організацій. Однак на моє глибоке переконання,

газета *Українські вісті* має настільки значні досягнення, настільки високу репутацію і настільки велику повагу серед громадськості, що потрібна якась окрема структура, яка б могла керувати газетою у майбутньому.

Зараз я розглядаю декілька можливих варіантів розвитку подій. Але перший, який спадає на думку, – громадська неприбуткова корпорація, яка б перебрала на себе керівництво газетою і продовжувала видавати її як “вікно” в українську спільноту для всього канадського суспільства. Прикладом такого прецеденту служить видання *Канадські єврейські новини*, які перейшли від незалежного власника у 1971 році до неприбуткової організації, що складалася з групи ділових людей, пов’язаних з Єврейським конгресом Канади. Неприбуткова корпорація в свою чергу може бути підсилена фундацією, яка б наглядала за забезпеченням безперервного виробничо-видавничого процесу і відповідала за фінансування, аби кваліфіковані канадські журналісти українського походження могли активно працювати.

Створення такої широкої структури могло б послужити й іншим засобам масової інформації. Лише інтернет відкриває масу можливостей. Проте критичним чинником і надалі залишається фінансування і наявність належної ресурсної бази для висококваліфікованих журналістів, які зможуть донести наше слово всій Канаді і цілому світові. Сам засіб передачі інформації не настільки важливий, як ідея чи новина, бо зрештою з нами залишається лише слово, що було на початку, а також пам’ять про тих, хто це слово несе у світ.

Роман Кравець

ІСТОРІЯ РАДІОПРОГРАМИ БРАТСТВА УКРАЇНЦІВ КАТОЛІКІВ ЕДМОНТОНСЬКОЇ ЄПАРХІЇ (НА ПІДСТАВІ МАТЕРІЯЛІВ Г. ПОРОХІВНИКА)

У середу 4 вересня 1963 року розпочалися регулярні щотижневі радіомовлення українською мовою на французькій радіостанції СНФА. Це було згідно з домовленістю і послідовним рішенням централі українців католиків Едмонтонської єпархії.

Українські радіопрограми в Едмонтоні сягають дещо глибшої історії. Вони, однак, були принагідні, з приводу великих річних свят, таких як Різдво чи Великдень, або свят-роковин проголошення незалежності України, Листопадового зриву 1918 р., Шевченківські роковини, оказійні прицерковні або громадські ювілеї тощо. Були також спроби періодичних українських комерційних радіопередавань, але ті по якомусь часі завмирили.

За ініціативи єпископа Ніла Саварина, ЧСВВ, в розмові з тодішнім головою централі українців католиків Григором Порохівником, її секретарем Романом Осташевським та редактором тижневика *Українські вісті* о. д-ром Петром Качуром, зародилася думка розпочати постійні півгодинні щотижневі радіопрограми під патронатом централі українців католиків Едмонтонської єпархії з надією на підтримку складових організацій, а саме Братства українців католиків, Ліги українських католицьких жінок і Українського католицького юнацтва.

Устійнено, що в рамці формату радіопрограм повинні входити: багата українська музика – духовна і мирська, класична і народна, а понад усе живе слово, в першу чергу Боже Слово, а далі в міру можливостей – розмови, доповіді, коментарі стосовно віри, обряду, історії, культури, мистецтва, традиції, шкільництва, поточних соціальних проблем. Радіопрограма повинна бути теж поширювачем інформації і міжорганізаційного спілкування без комерційних заголошень.

Слухачі охоче подавали пожертви на покриття коштів, які почалися від 25 доларів за одну півгодинну програму і дійшли до \$160 сьогодні. Братство українців католиків від самого початку покривало недобір добровільних пожертв, який з роками постійно зростає. Можна обчислити приблизно, що БУК видав субсидію в сумі понад сто тисяч доларів на цю програму.

Відданими і в більшості добровільними керівниками і ведучими радіомовлень були:

Роман Осташевський (1963-1965)
Григор Порохівник (1965-1972)
д-р Василь Гирак (1972-1978)
д-р Андрій Горняткевич (1978-1981)
о. Методій Ничка, ЧСВВ (1981-1986)
о. д-р Модест Гнесько, ЧСВВ (1986-1989)
Григор Порохівник (1989-1993)
Радомир Білаш (1993-1994)
Григор Порохівник (1994-1996)
М-р Роман Кравець (1996-)

Кожного року 52 або 53 рази в ефір ідуть репортажі про віру, культуру, мистецтво, історію – взагалі духовна пожива для слухачів.

В 1970 році преп. о. М. Ничка, ЧСВВ, дуже частий проповідник і доповідач наших радіопрограм, започаткував на цій самій радіостанції окрему щотижневу півгодинну релігійну українську радіо програму “Вечірня година” під патронатом отців-василіян. Це спричинилось у деякій мірі до зміни формату наших радіо програм. Було узгоджено з Григором Порохівником, головою централі і керівником її радіо програми, що духовні науки наших програм повинні перейти до “Вечірньої години”, а наша радіо програма буде віддзеркалювати мирський релігійно-громадський аспект. Обидві програми повинні слідувати одна за другою в часі та себе взаємно доповнювати.

Час показав, що таке узгіднення було не тільки корисне, але й практичне, бо через дев’ять років оо. василіяни через обставини стали керівниками обох радіо програм. Обидві програми збільшили також обсяг своїх слухачів.

Сьогодні через те, що радіостанція, на якій передаються наші програми, перейшла у власність особи, яка не живе в нашому місті, настали зміни, які негативно відбилися на нашому програмуванні. Українська щоденна комерційна програма була скорочена наполовину. Дві наші католицькі програми були розділені: оо. василіяни тепер передають свої духовні науки в неділю о 7:30 ранку, а програма БУК іде в ефір у суботу о 5:30 вечора.

За 45 років свого існування, окрім зменшення україномовних слухачів в Едмонтоні й околиці, радіо програма набула світового масштабу. Хто має комп’ютер і сполучення з Інтернетом, може перейти до сторінки www.worldfm.ca і слухати нас не лише в час виходу в ефір, але й у будь-який час протягом тижня. Можна програму записати на магнітофонну стрічку (якщо хтось ще не пристосувався до 21 століття) або на комп’ютер і пересилати своїм знайомим електронною поштою.

Всім, хто в такий чи інший спосіб протягом років спричинився і тепер спричиняється до ведення постійних українських радіо програм,

належитьсья велике признання. Надіюся, що завжди знайдеться охочий провадити цією програмою і охочі її оплачувати – чи то поодинокі слухачі, чи зрештою відповідальний місцевий український католицький єпископ, яким під цю пору є владика Давид Мотюк.

Не можна переоцінити, наприклад, роль українських радіопередач Ватиканського радіо в роках перебування нашої церкви в катакомбах, до чого я приклав малу мірку своїх зусиль. Так само не слід нам сьогодні недооцінювати впливу нашої радіопередачі на українськомовних слухачів, де б вони не знаходилися.

Сергій Ціпко

ЗВІТИ ЕДМОНТОНСЬКИХ ГАЗЕТ ПРО ГОЛОД 1932-33 РР. В УКРАЇНІ

1983 року, на п'ятдесяту річницю голоду 1932-33 рр. в Україні, 2000 людей зібралися біля міської ради Едмонтону на відкриття пам'ятника в пам'ять про мільйони жертв. У цій доповіді я хочу розповісти про те, як преса Едмонтону висвітлювала голод в Україні 1933 р., беручи за приклад головну газету столиці провінції *Edmonton Journal*. 1933 року *Journal* опублікував низку матеріалів про Радянський Союз. Серед інших тут було згадано про зняття обмежень на торгівлю Канади з СРСР, про можливість визнання Радянського Союзу США, а також про загрозу депортації провідника духоборів Канади Петра Верегіна до СРСР.

На шпальтах газети піднімалося й питання голоду. Натяки на проблемах із реквізицією хліба в Україні з'явилися у січневому репортажі про засудження до смертної кари “трьох найвищих представників Комуністичної партії та радянських урядовців Оріховського району” України, а вісьмох інших до ув'язнення “після визнання їх винними у саботажі урядового плану хлібоздачі”. Трьох засуджених до страти звинувачено в “довільному заниженні урядових норм хлібоздачі та неправдивих звітах про розмір урожаю центральним органам і затавровано як контрреволюціонерів, ухильників і зрадників робітничого класу”.¹

Представник лондонського бюро *Edmonton Journal* А. Каммінґс наприкінці січня 1933 р. зазначив про можливість нестачі продуктів харчування в СРСР. Він писав, що “згідно з деякими звітами, перед тим як дозріє наступний урожай, країна може зіткнутися з однією з найбільших нестач продуктів за багато останніх років”.² Проте з інших, опублікованих на початку 1933 р., звітів про СРСР не складалося враження про можливість нестачі їжі. Частково це можна пояснити тим, що, хоч ці звіти були опубліковані на початку 1933 р., у них насправді йшлося про період до голоду. Найнятий радянською владою іригаційний спеціаліст із Летбриджу, який жив в одному з сіл Прикавказзя влітку 1932 р., писав про радянських людей, як “великих любителів музики й театру, [які] п'ють багато вина й водки та над усе люблять вишукані страви”. Він додає, що “після рясних дощів зерно

¹ “Prominent ‘Reds’ Get Death Terms,” *Edmonton Journal*, 3 January 1933, p. 12.

² “Russia’s ‘Food-Battle,’” *Edmonton Journal*, 31 January 1933, p. 4.

чудове і скоро буде готовим до збирання. Тут повно фруктів, таких як шовковиця й полуниця, а минулої осені ми їли найбільше у своєму житті винограду”.³ Враження іригіційного фахівця були опубліковані в номері *Edmonton Journal* за 11 лютого 1933 під заголовком “Молода пара з Летбриджу зачарована Радянською Росією”.

Найперша замітка про голод в СРСР з’явилася в номері *Edmonton Journal* за 17 лютого 1933 р., в якій ішлося про доповідь, зроблену в Торонто о. Е. Шілдсом із відповідною цитатою: “З достовірних джерел відомо, що в окремих районах СРСР існує канібалізм”. Однак ніяких інших деталей не подано.⁴ Але 24 березня газета написала про Розу Крицевоську, тридцятилітню жінку, “якій пощастило вибратися з Радянської Росії” і яка прямувала до Альберти. На запитання репортера про її життя в СРСР, вона відповіла, що “там жажливий голод і багато людей умирають у сільських районах”. Невідомо, з якої частини Радянського Союзу була Крицевоська, у звіті йшлося лише про те, що її пристарілі батьки “все ще залишалися в Росії”.⁵

Увагу до теми голоду, зокрема в Україні, привернули члени української громади Едмонтону, 400 з яких були присутні на мітингу Українського національного товариства [sic] й Українського товариства ветеранів війни Українського товариства бувших вояків на початку квітня 1933 р. Викриваючи “комуністичний інтернаціоналізм” як “нову вивіску для крайнього фашизму”, промовці мітингу відзначили, що “тисячі українців умирають з голоду, тисячі вислані до Сибіру й тисячі ув’язнені, вимагаючи справедливості”.⁶ В *Edmonton Journal* за 13 квітня 1933 р. подано детальніший огляд із посиланням на те, що на недавньому масовому мітингу українських організацій Едмонтону були зачитані листи із згадкою про голод в Україні та випадки канібалізму. В одній із резолюцій, прийнятих на мітингу, зазначалося, що “умови голоду на українській території, можливо найбагатшій частині східної Європи, були викликані радянською системою та діями російської влади”. Далі в матеріялі йшлося про те, що “в іншій резолюції було ухвалено спонукати провінційний, домініяльний та британський уряди розпочати акцію разом із іншими державами й гуманітарними організаціями на допомогу голодуючим людям, а також вимагати від радянського уряду припинити експорт з України”. Один із промовців на мітингу, д-р І. Верхомирин, який також протестував проти комуністичної пропаганди і дій у Канаді, розповів про старання української

³ “Soviet Russia Fascinates Young Lethbridge Couple,” *Edmonton Journal*, 11 February 1933, p. 6.

⁴ “Say Cannibalism Exists in Soviet,” *Edmonton Journal*, 17 February 1933, p. 8.

⁵ “Russian Woman Reaches Tisdale,” *Edmonton Journal*, 24 March 1933, p. 11.

⁶ “Ukrainians Protest,” *Edmonton Journal*, 4 April 1933, p. 13.

громади відіслати зерно з домінії до України через Червоний Хрест, але ця пропозиція була відхилена Радянським Союзом.⁷

Наступний матеріал в *Edmonton Journal* про голод з'явився аж через два місяці, 7 червня. У ньому Софія Слюсаренко з Перегонівки, Україна, їдучи до свого чоловіка до Едмонтону через Вінніпег, розповідає про обставини голоду. “В Україні не вистачає хліба й картоплі, не кажучи вже про інші потреби”, каже вона й додає, що минулого року в її селі від голоду померло 600 осіб.⁸ Через те, що до *Edmonton Journal* доходили суперечливі повідомлення про ситуацію в СРСР, у номері за 9 серпня 1933 р. було вирішено опублікувати передовицю під заголовком “Чому вірити про Росію”. Коли “багато пишеться про Росію тими, хто мав можливість уважно вивчити тамтешні обставини, мало уваги звертається на висновки тих, хто не мав достатньо часу на пильні спостереження”, ішлося в передовиці. “Багато з них повернулися з думкою, що країна в набагато кращому стані, ніж про неї думає навколишній світ”, хоч, продовжувала передовиця, висновки таких людей, як лейбористський член парламенту від східного Гамільтону Гамфрі Мітчел, не були такими. Газета отримала лист від Мітчела (пізніше в уряді Макензі Кінга він буде призначений Міністром праці), в якому “він заявив, що ніколи не бачив подібних страждань, як він бачив у Росії між селянами й некваліфікованими робітниками”.⁹

Пізніше цього ж місяця *Edmonton Journal* опублікував інтерв'ю з едмонтонським правником Пітером Лазаровичем, який щойно повернувся до міста після майже року, “який він присвятив навчанням й подорожам по континенту й британським островам”. Частина свого часу він провів у Празі, на той час провідному центрі українського наукового життя в еміграції. Лазарович згадав про голод у Радянській Україні. Україна вважалася житницею Європи, сказав він, але “сьогодні це є центр найжахливішого голоду в історії через внутрішні протиріччя та невміле керівництво уряду”.¹⁰

У зв'язку із посиленням Лазаровича на голод в Україні, через два дні газета знову вмістила передовицю під назвою “Голод Росії”. Вона починається згадкою заяви Лазаровича, яка, очевидно, була приголомшливою для багатьох читачів”, засвідчуючи страхітливий голод у країні, що вважалася житницею Європи. Як це могло статися, запитує передовиця, якщо за останні два-три тижні повідомлялося про великі врожаї в Європі та зменшення необхідності закупівлі хліба. Дана інформація стверджувалася й іншими джерелами, йшлося далі

⁷ “Charge Horrible Conditions Exist Under Soviet Rule,” *Edmonton Journal*, 13 April 1933, p. 12.

⁸ “Says Ukrainians Die of Starvation,” *Edmonton Journal*, 7 June 1933, p. 9.

⁹ “What to Believe about Russia,” *Edmonton Journal*, 9 August 1933, p. 4.

¹⁰ “War Certain Says Lawyer,” *Edmonton Journal*, 30 August 1933, p. 14.

в газеті, і, зокрема, вона звертала увагу на заяву архієпископа віденського, який говорив про катастрофу навіть у період нового урожаю.

У передовиці також згадувалося про збирання коштів у Німеччині, “щоб полегшити становище російських німців в Україні”. Один американський кореспондент, на основі свідчень іншого американця та двох німців, які поверталися з СРСР, “передав свідчення, що число в 4,000,000 мертвих від недоїдання в сільській частині Росії за останні місяці занижена”. Навіть Вальтер Дюранті, який представляв *New York Times* і відкидав чутки про голод як перебільшення й злісну пропаганду, – стверджувала далі газета, – визнавав окремі смертні випадки, визначивши рівень смертності взимку й навесні в чотири рази вище звичайного рівня. Автор передовиці був переконаний, що нестача їжі в СРСР сталася не через кліматичні умови, як у 1921-22 рр., а “лише через урядову політику колективізації”.¹¹

Більше доказів про наявність голоду з’явилося у двох матеріялах *Edmonton Journal* у жовтні 1933 р. Один належав пані Г. Сатановій, яка залишила Едмонтон у лютому і щойно повернулася з поїздок до СРСР і Палестини. Сатанова, яка виїхала з Росії ще за царизму в 1911 р., описує СРСР як “успіх”, але “її люди потрапили в жорна власного прогресу”. Хвороба ця, каже вона, “люта й жахлива. Я бачила надзвичайно смутні сцени”. Сатанова розповіла, що 13 тіл жертв голоду були скинуті в одну яму у Мургороді [*sic*] (можливо, це Миргород у Полтавській області, Україна). “Розмовляючи із банкіром у Ромні, Росія, – ішлося в *Edmonton Journal*, – вона відчула щось під ногою. Вона повернулася, глянула вниз... То була дитина – мертва від голоду”.¹²

Через кілька днів газета подала витяги з листів з України, отриманих українцями в Канаді, а також послалася на Марію Жук із Калмазовки (Одеська область), яка, прибувши з України до Канади й прямуючи до Консорту, “розповіла історію, як минулої весни молода пара... вбила і з’їла двох своїх дітей. Страхітливий злочин був випадково розкритий після того, як у колгоспі вкрали поросля... й міліція почала його шукати по усіх навколишніх хатах, щоб знайти викрадений ‘скарб’”. Голова однієї дитини була знайдена в печі. Позникали коти й собаки – говорила вона, – “й люди також їли польових мишей і жаб, якщо могли їх знайти”. Єдиною їжею, яку люди могли собі дозволити, – продовжувала Жук, – був “простий суп із води, соли й різних бур’янів”.¹³

25 жовтня 1933 р. *Edmonton Journal* надала можливість Пітеру

¹¹ “Russia’s Famine,” *Edmonton Journal*, 1 September 1933, p. 4.

¹² “Marching War Legions, Starving Children, City Woman’s Picture of Soviet Russia,” *Edmonton Journal*, 5 October 1933, p. 1. One wonders whether Romna was in fact Romny, a city in Sumy Oblast, Ukraine.

¹³ “Starving Parents Eat Own Children,” *Edmonton Journal*, 10 October 1933, p. 15.

Лазаровичу знову висловитися про голод. Стосовно кількості жертв голоду Лазаровича сказав таке: “Важко порахувати кількість людських жертв, але, на думку багатьох людей, ця цифра перевищить кількість жертв голоду 1921-22 рр., яка за офіційними даними досягла 5,000,000.” На запитання, чому стався голод, Лазарович відповів, що “російський радянський уряд виявляє сильну рішучість виморити більшість населення України, щоб цілковито підкорити його принципам комунізму, які українські сільські маси до цього зневажали і яким чинили опір”.¹⁴

Наступного місяця, листопада, *Edmonton Journal* опублікував враження про СРСР Джорджа Палмера, кореспондента газети *Moscow Daily News*. На запитання, чи була в СРСР нестача їжі, Палмер відповів негативно, зазначивши: “Я ніколи не бачив таких здорових і сильних чоловіків і жінок, як я бачив там”. Слова Палмера викликали читацький лист до редактора. Його автор зауважив, що він здивований тим, що Палмер, їздивши по цілій країні, не зміг побачити голоду, тоді як менноніти Саскачевану й українці цілої домінії отримують тисячі листів із згадками про тяжкі умови.¹⁵ Але Палмер відкинув цей лист, як і інші листи. “Мій власний досвід у Радянському Союзі переконує в неправдивості більшості подібних заяв,” сказав Палмер. “Покажіть мені лист, у якому були б конкретні деталі, такі як ім’я особи, померлої від голоду, назва міста чи села, час. Лише один лист із такими конкретними деталями, так щоб можна провести якесь розслідування”. Якби тисячі людей умирили від голоду в Альберті, Палмер певен, що можна було б дістати подробиці хоча б одного випадку. Поки ми не одержимо таких доказів, продовжує Палмер, “я дотримуюся думки, що розповіді про голод, канібалізм та ін., що нібито приходять із Радянської України, як і смерть Марка Твена, ‘сильно перебільшені’”.¹⁶

Проте українська громада Едмонтону, усвідомивши, що прохання про допомогу голодуючим були відхилені радянською стороною, була переконана, що українська нація, переслідувана в Польщі і морена голодом на сході, була загрожена з обох сторін кордону. У неділю ввечері 23 липня 1933 р. українці Едмонтону зібралися в залі Ейдельвейського клубу, в якому виголошувалися доповіді про ситуацію на поділених українських землях. *Edmonton Journal* повідомив, що на зібранні була прийнята резолюція, в якій “висловлювався протест та звинувачення у змові між польським і радянським урядами”, спрямованої на винищення народу України, “розпинаючи його на хресті Голгофи”.¹⁷

¹⁴ “Famine in the Ukraine,” *Edmonton Journal*, 25 October 1933, p. 4.

¹⁵ “Ukrainian Citizen’s Reply,” *Edmonton Journal*, 28 November 1933, p. 4.

¹⁶ “Russian Conditions,” *Edmonton Journal*, 20 December 1933, p. 6.

¹⁷ “Alleged Persecution in Ukraine is Scored,” *Edmonton Bulletin*, 24 July 1933, p.11.

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ

Петро Саварин

ЧИ МОЖЛИВЕ ЗБЛИЖЕННЯ МІЖ УКРАЇНЦЯМИ КАТОЛИКАМИ І ПРАВОСЛАВНИМИ?

(кілька думок дискусійних)

Коли Плютарх, славний римський біограф, повернувся з довгої мандрівки по світі, то сказав, що бачив міста без мурів, театрів, книжок, ба навіть без королів і грошей, але, ствердив він, “ще ніколи не було і не буде міста без святині, церкви або якоїсь каплиці”. Від часів Плютарха пройшли віки, але його спостереження таке правдиве сьогодні, як було за його часів: людина без релігії жити не може.

Наперед кілька орієнтаційних цифр. На приблизно три мільярди людей на землі, християн (католиків, протестантів і православних) є всього коло 900 мільйонів, тобто 30% населення планети. Католиків є коло 500 мільйонів, протестантів коло 250 мільйонів, а православних коло 150 мільйонів. Якщо скажемо, що українців є коло 45 мільйонів, то вони числитимуть всього 5% усіх християн.

Християни, як саме слово каже, походить від Христа, так як магометани від Магомета, буддисти від Будди, конфуціяни від Конфуція. Екуменізм – це рух за з’єднання всіх християн під одним проводом, згідно із молитвою Христа, “[Щ]об усі були одно, як ти, Отче, в мені, а я в тобі, щоб і вони були в нас об’єднані, щоб світ увірив, що ти мене послав”. Східна церква – це православні, Західна церква – це католики, а протестанти – це всі інші.

Собор, який недавно скінчився, Ватиканський II, поставив собі за ціль довести до об’єднання всіх християн, так як цього колись бажав Христос, “щоб був один пастир і одно стадо”. Коли це має статися і як, Собор не вказав, бо й не міг сказати. Хто знає, що взагалі буде і коли?

Хоч Собор почав рух за з’єднання всіх християн, найкращі можливості такого об’єднання існують в першу чергу між Східною і Західною церквою, тобто між католиками і православними, бо вони найближчі до себе. Анатема, яку кинули на себе взаємно патріарх Сходу і єпископ Риму, вже офіційно знята, і крім деяких непорозумінь, здається, ніщо не стоїть на перешкоді до зближення, а там і об’єднання. Що вони теж прихильні екуменічному рухові, свідчить недавня візита Архiepіскопа Кентерберійського д-ра Майкла Ремсея до Папи Павла VI.

Я не буду розглядати детально різниці між церквами, а зокрема не буду розглядати різниці між католиками і православними з одної сторони, а протестантами з другої, бо це не моя тема. Такі різниці є, менші чи більші, головню через ріжну інтерпретацію тих самих Божих правд, списаних у Св. Письмі. Були ріжні апостоли в Христа, були преріжні учні: одні думали так, інші інакше. А що доперва казати про тих, які на очі не бачили і вуха не чули Христа? Факти передали нам не ангели чи машини, а звичайні людські істоти, зі звичайними людськими злими і добрими прикметами, тож треба брати їх обережно і довго застановлятися, чи є вони правдиві чи ні. Я маю на думці вчення церков, а не Св. Письмо.

Чи були спроби довести до порозуміння між сестрами-церквами – Східною і Західною? Були, але наразі всі вони закінчувалися неуспішно. Людська натура завжди перемагала: Схід і Захід за довгі століття виробили собі окремі ментальності. І хоча з одного джерела черпали і черпають свою віру, то в ріжний спосіб її інтерпретують, а в результаті – далі живуть окремим життям. Що ж тепер примушує почати знову те, що іншим не вдавалося? Я б сказав, що рух за зближення почався у зв'язку з наступом на релігію комунізму й атеїзму. Іншими словами – спільний ворог спонукає стати пліч-о-пліч, незважаючи на різниці в обрядах чи навіть певних догмах.

А що такі різниці існують – всі знаємо, зокрема ми, українці, поділені на католиків і православних. Є вони в мові, знаку хреста, в строгах, кольорах, в уживанні кадила, музиці, пісні і т.д. Для інформації подам, що 7 точок (ріжниць) Патріярха Фотія за Патріярха Керулярія зросло до 22. Між ними такі на наші часи дрібниці, як те, чи ченці повинні голитися, чи повинні їсти м'ясо, або чи повинен папа носити на руках перстені.

Треба сказати, що схід часто ставився до релігійних справ більш із серцем, емоційно, і гостро протестував проти “полювань заходу, чи хрестоносних походів” (зовсім слушно, на мою думку, коли йде про ці останні), а Божі правди старався вдержати, “не міняючи ані на йоту старого”, тоді коли захід дивився на речі практично і допасовував все до змінених обставин. Для прикладу варто згадати, що Православна церква зберегла піст майже повністю, Західна – частково, а протестанти піст зовсім відмінили.

За довгі століття Східна і Західна церква навчилася навіть певні речі робити собі наперекір. Наприклад, католики перехрещували православного, коли той забажав стати католиком, а православні перехрещували католиків, так ніби їх хрещення були неважливі. Вони важливі.

Сперечалися ці дві церкви теж на тему розлучення, чистилища і

навіть Матері Божої, хоча як Східна, так і Західна церква надзвичайно глибоко поважають Матір Божу.

Однак найбільшою перешкодою у зближенні і кісткою незгоди досі, без сумніву, є верховність Папи як Христового намісника на землі. Західна церква цитує слова Христа: “Ти є скала і на тобі збудую свою церкву і т.д.” або “Тобі дам ключі і т.д.”, або “Те що злучиш, буде злучене і т.д.” Католики вважають, що вони, разом із фактом, що апостол Петро жив і вмер у Римі і що довго римського єпископа всі визнавали за головного, дають римському єпископові керівництво всею церквою, а Східні церкви цього не хочуть так розуміти. Але знову: я торкаюся цих речей тільки в загальному, щоб тепер перейти до фактичної теми проблеми порозуміння між Українською Православною і Католицькою церквами.

Але заки ще прийду до теї теми, дещо потрібно згадати про екуменічний декрет. Він невеликий, всього 24 параграфи. У вступі говориться про єдність встановленої Христом церкви, про поділ через різні непорозуміння і про рух за воз’єднання, а точніше – про шляхи, засоби та способи з’єднання. В розділі першому ідеться про католицькі засади екуменізму, зокрема церкву і наслідство апостола Петра, про відношення нез’єдинених до Католицької церкви і їхній недосконалий зв’язок із Католицькою церквою, і зокрема про те, що повинні робити католики, щоб рух за порозуміння був успішний. Згадується тут про потребу позбутися всіх слів, вчинків і навіть поглядів, які б ображали нез’єдинених братів, про потребу діалогу з ними, а зокрема про конечність провірення власної церкви і традицій. В другому розділі Собор поручає акцію за з’єднання всіх християн усім, вірним і пастирям, пригадує про конечність обнови і навернення сердець, і молитви, і братнього взаємопізнання, і студій-пізнання правд віри, і співпраці з братами. У третьому розділі розповідається про роздор між Західною і Східною церквою, “незалежним хитоном Христовим”, нагадуючи, що Східна церква має свої прекрасні традиції, питоменності, історію, літургійні і духовні надбання, правопорядок, богословську спадщину і т. д. В останньому, четвертому, розділі говориться про різниці між католиками і протестантами, які є великі, але й також деякі спільні фактори, такі як визнавання того самого Христа, Св. Письмо, сакраментальне життя, християнське життя. У висновку-пересторозі Собор висловлює надію на молитву Христа за церкву, на поміч св. Духа, на любов Бога до нас.

Тепер до теми. Чи є різниця між Українською Православною і Українською Католицькою церквою? Звичайно, є. Але на питання, чи великі і чи ми за них відповідальні, мусимо сказати – що ні! Той самий Христос, ті самі джерела віри, один народ, одна земля, одна історія,

один обряд, мова і т. д. В чому ж тоді справа, точніше, чому тоді ворогування? І тут якраз вся трудність, весь парадокс! Передусім, дещо з історії. Релігійні питання – дразливі. Знаємо, що були навіть довголітні релігійні війни, наприклад 30-літня німецька релігійна війна. Христоносці ходили походами на святу землю і в Єрусалимі не лишили жодної живої душі, ба – одного звіряти. Німці, як христоносці, колонізували землі т.зв. східної Пруссії, і хтозна, що було би сталося, якби не спільні сили Польщі, Литви і Княжої України, які розгромили їх остаточно під Грунвальдом.

Не скажу нічого нового, коли подам, що церква часто була пов'язана з державою, віра з політикою на користь одних чи других, залежно від часів і обставин.

Знана наша легенда розказує про те, як то Володимир Великий слав послів до різних вір: єврейської, магометанської, римської і грецької. Прийняв він вкінці грецьку, з політичних мотивів, бо, як каже Михайло Грушевський в праці “З історії релігійної думки на Україні”:

“..поставивши своїм завданням скріпити свою княжу владу повагою і блиском візантійської імперії, рішив положити основою свого княжого авторитету теж візантійську церковність, котрою підчеркувала свою святість і божеське походження влада імперії. За її прикладом він зробив візантійське християнство державною релігією Руси і наказав своїм підданим хреститись...”

Про що йшлося грекам, той же Грушевський ось що каже:

“Але найбільшу енергію і заподливість коло заціплення Руси своєї віри виявив уряд візантійський, сподіваючись тим способом не тільки зробити кінець її нападам на візантійські землі, але й взяти під свої впливи і в тім мав успіх...”

До речі, не обійшлося напевне без дарунків, так як це було в часи, коли на Україну ходила грецька місія ще десь після знаного походу Руси на Візантію коло 860 р. Пише про це Грушевський такими словами:

“Певно, в кожному разі знаємо, що візантійський двір не пожалував засобів, ні багатих дарунків в золоті та різних дорожочинних візантійських виробів для руської старшини, і місія осягнула визначні успіхи: не тільки уложено з Руссю корисні для Візантії трактати, але й охрещено багато старшини...”

Від того часу, знову цитую Грушевського, “Патріархат стремів до того, щоб поставити Руську церкву, себто київську митрополію, в по-

вну і абсолютну залежність від себе, і се йому в другій половині XI в. вдалось вповні, як побачимо”.

Я міг би говорити власними словами, але волю дати слово далі Грушевському, який прекрасно про це розкажує:

“Патріярхи присилають на київську митрополію своїх людей, найчастіше греків, або зовсім отречених, не питаючись ні єпископів ні князів. Кілька разів київські князі казали місцевим єпископам святити на митрополитів їх вибранців, але такого права від патріярхату вони не здобули... Присилання митрополитів-греків, що навіть місцевої мови не знали і не розуміли, дає найкраще поняття про тісну і повну залежність руської церкви від старої візантійської. Не вважаючи на велике віддалення і дуже утруднені зносини, особливо від того часу як орди знову залягли чорноморські степи, українська церква через це обсаджувалась її митрополитами греками, і взагалі при наповнюванні її разом з тим різними грецькими церковниками, протягом яких чотирьох століть зіставалася в тіснім зв'язку з царгородським престолом і царгородським церковним життям. Послушно і сліпо йшла вона з офіційальною церковною доктриною і практикою та дивилась на світ очима Царгороду.”

Згідно з Грушевським, наші літописи зазначили тільки один випадок, коли українські єпископи хотіли обстояти щось із місцевої практики, а саме: коли велике свято припадає на середу або п'ятницю, то посту не повинно бути, але й тут греки вийшли горою.

І се знов подробиця характеристична. Ся суперечка про піст, така дрібна у собі, се найбільш голосна і властиво єдина дискусія в питаннях віри і практики, яку нам донесла з офіційальних єрархічних кругів наша стара література...

Кому залежало на тому, щоб наша церква не похитнулася від вірності Царгородові, як не Царгороді?

“Саме тоді як з Царгороду висилалась перша нам звісна місія на Русь, за патріярха Фотія, переходив перший глибокий розрив, схизма між римською курією і царгородським патріярхатом. В рік смерті Ярослава, коли руська церква формувалась остаточно, розрив став довершеним фактом: він був сконстантинований і проголошений безповоротно. (!) Одним з особливих старань митрополитів греків і всіх їх вірних помічників, від сього часу особливо, сталося: задержати руську церкву і її вірних по стороні Царгороду і не допустити до ніяких хитань, до ніякого наближення до Риму. Підстави для побоювання чогось такого були. Впливове становище на Русі Варягів-католиків (по них латинська віра в XI-XII вв. так і звалась

вірою варяжською), тісні зв'язки кийівської династії з католицькими дворами, польським, угорським, німецьким й ін., живі зносини українського міщанства з католицькими містами (особливо німецькими), все те не могло не викликати в єрархічних кругах певної тривоги щодо вірності Русі царгородській церкві, після того як та різко розірвала з латинською і підпала їй анатемі...

В слов'янськiм свiтi, який зiставсь пiд впливом Вiзантiї, в зв'язку з цим помiчались частi хитання в бiк заходу (!) i з вiзантiйського становища приходилось побоюватись, що так як свого часу Володимир з полiтичних мотивiв, скрiплення своєї влади пошукав у вiзантiйській державностi, церкві i культурi, так котрийсь з його нащадкiв захоче звернутись по теж до нiмецької iмперiї, або до папи, що в тих часах старався грати ролю не тiльки релiгiйного але й церковного проповiдника Європи. Звiсна рiч що Ярославiв син i наступник на кийвськiм престолi Iзяслав, вигнаний з Києва братом в 1070 р. звернувся за помiччю спочатку до свого швагра Болеслава польського, потiм до iмператора Генрiха IV, i нарештi до славного папи Григорiя VII, i той уже готов був прийняти Русь пiд свою релiгiйну i полiтичну зверхнiсть та ладивсь вислати туди мiсiю. Тiльки тому, що вiн не перевiв сеї справи досить енергiйно, епiзод сеї пройшов без серйознiших наслiдкiв."

Я зумисне наводжу Грушевського, щоб показати в чому справа. Покличусь на нього також, коли скажу що вся полеміка між церквами була спричинена греками, а не українцями, які надзвичайно толерантно ставилися до релігійних віровизнань на Україні і казали "і сю віру і ту Бог дав". Ортодоксальну виключність українці мало коли проповідували, і зовсім не було в нас того, що пізніше так глибоко закоренилося в Москві, бо українці мали глибоку християнську мораль, гуманність і любов.

Тепер знову Грушевський:

"Патріархат царгородський i його представники на Руси, митрополити i всякі духовні греки, що працювали на Руси, мусiли рахуватись з такими можливостями в повній мiрi, тому особливу увагу звертали на розвiй конфесiйної свiдомостi i релiгiйної виключностi серед своїх вiрних, а спецiально на релiгiйне, а з ним i взагалi духовне вiдчуження Руси вiд заходу. Релiгiйна полемiка i проповiдь конфесiйної виключностi стали їх спецiальнiстю. .. Все, що до нас дiйшло з релiгiйної полемiки походить майже виключно вiд грекiв, чи з усiєю певнiстю, чи з усякою правдоподiбнiстю. Ся полемiка i тi поучення, якi сi греки давали своїм вiрним незалежно вiд рiжниць в тонi – часом дуже рiзкiм, часом бiльш здержливiм i тактовнiм, загалом визначаються великою непримиреннiстю i нетолеранцiєю. Їх провiдна гадка – що тiльки в грецькiй ортодоксiї чоловік може

спастися, а той хто в іншій вірі, чи в латинській чи в вірменській – таким не видати вічного життя як висловлюється один з них, Теодосій Грек, як думають письменник що працював в Києві в XII в. Невеликі різниці які відрізняли грецьку ортодоксію від латинства чи вірменської конфесії, під їх перами витягуються до можливо найбільших розмірів. Особливо з огляду на обставини займаються вони вичисленням ересей латинської церкви. Остерігають своїх вірних від якого небудь зближення до латинників. Непобожним ділом називають мішані подружжя з католиками, так часто практиковані українськими князями, а навіть їсти або пити з одної посуду з латинником не дозволяють..”

Як дивно це все звучить, точно так, як це робила Латинська церква у свій час із іншими.

А тепер глянемо дещо на новіші часи, Московщину і Польщу. Мені здається, що перша в них була на послугах політики, держави, і вони зовсім не дивилися на те, що українці – християни, католики чи православні. Варто би коли нашим історикам церкви підрахувати всіх наших митрополитів і владик, і може тоді зрозуміли б ми, чому не маємо держави. Я вважаю, що митрополити чи єпископи-греки як носії Христової віри чи як носії грецької культури були нам не страшні, але як носії грецької політики і інтересів – були небезпечні. Те саме можна сказати і про єзуїтів: як носії Христової віри, як носії польської державності – вони були шкідливі і небезпечні. Це їм завдячуємо перехід нашої княжої верстви, боярів і аристократії в польський табір – усіх Вишневецьких, Сангушків, Острозьких, і їм же ність числа. Зовсім слушно тому боролися проти них українські патріотидержавники як з ворогами. Зрештою, те саме треба сказати і про московських “дяків”, які теж на Україні робили радше політичну роботу, як релігійну.

Приклад: прошу подумати, як повелася Москва з Мазепою, який ще так недавно величався як “*munito patri patriae, aeclesiae defensorio belli et pacis artium cultori et patrono*”. Чейже всім було відомо, що Мазепа віри ніколи не зрадив, церкви не лишив. Більше того, Мазепа будував церкви, монастирі, удержував їх і прикрашував, а його матір була матір’ю-ігуменею в одному з монастирів. Проте москалям це не перешкоджало змусити українських владик кинути на нього анатему і довгі роки (півтори сотні років) проклинати. Я поминаю сам факт, що Мазепа не міг навіть бути зрадником Росії, бо ніколи москалем не був, а українцем. Росію може зрадити москаль, Польщу поляк, Україну українець і т. д. Чужинці можуть боротися за свободу свого краю, проти чужої влади, але зрадниками бути не можуть.

Після того, як цар покликав українських владик, Київського ми-

трополита і владик Чернігова і Переяслава, почалася в Глухові “церемонія” виклинання Мазепи. Даймо слово історикові Бантиш-Каменському, цитованому в книжці проф. К. Біди *Союз Мазепи з Карлом XII*:

“12 жовтня цар з усім своїм супроводом слухав Службу Божу і молебень, а після того високе малоросійське духовенство, яке зібралось в Глухові кинуло вічне прокляття на Мазепу і його послідовників. В той же день винесли на площу набите чучело Мазепи. Прочитано присуд про вину і кару. Князь Меншиков і граф Головкин розірвали даровану йому грамоту на гетьманський уряд... Опісля кинено катові усі інсигнії зрадника. Усі потоптали їх ногами, а кат двигав чучело на мотузці по вулицях і площах аж до місця страчення, де його повісив...”

Продовжує Бантиш-Каменський:

“Не в одній Україні, але по цілій Росії гриміло прокляття над Мазепою. 12 листопада в Московськiм Успенськiм Соборі в присутності царевича Алексія Петровича, високих достойників і великих мас народу... соборний протидіякон читав вголос листа царя до царевича про зраду Мазепи, опісля митрополит Рязанський і Муромський, Стефан, говорив промову до народу, в якій спершу описував вірну російському престолові службу Мазепи і його чесноти, а вкінці соромну зраду і перехід до шведів. Скінчивши свою промову Стефан звернувся до архиєреїв, що його оточували і сказав: “Ми, що зібralися во імя Господа Ісуса Христа і маємо, як святі апостоли, від самого Бога власть вязати і рiшати, і кого звяжемо на землі, буде звязаний і на небі, проголошуємо: на зрадника Мазепу за кривоприсягу і зраду супроти Великого Володаря, хай буде “анатема”. “Будь проклятий” тричі повторили архиєреї, а негайно після того заспівали на крилах “многая літа царському дому”.

Хіба може бути кращий приклад, як вживано ім'я Христа в політичних справах? Чим провинився Мазепа супроти Бога і Церкви? Проти Москви – так, але не супроти Бога.

Зрештою, хіба католики-поляки не розстріляли католика – українського гетьмана Виговського? За що, як не за політику? Коли йшлося про покорення України, католицька Польща і православна Москва спокійно подавали собі руки. Довгі століття так було, і релігія їм аж ніяк не перешкоджала. Тому не дивно, що у відчаї і розпачі українці у свій час зібralися і висвятили в Митрополити Липківського. Це був крик чи крок відчаю тих патріотів-державників, які мали досить чужих впливів на українську церкву, а тим самим на українську дер-

жавність – грецьких, московських, польських. Нарешті гляньмо на Хмельницького. З ким пішов на союз, відбудовуючи українську державу, хіба не з татарами? Варто теж згадати найкращого політика-гетьмана Дорошенка, який пішов з Туреччиною, щоб тільки визволити Україну від “християн”, Москви і Польщі.

З найновіших прикладів варто згадати вісь “Берлін-Рим-Анкара-Токіо” – чотири різні релігійні групи. Так воно було, так буде. І українці повинні вже збагнути, що це тільки під плащиком релігійним їх сусіди їх вічно обманювали. Це греки виробили в нас ненависть до брата-католика, а поляки до брата-православного – в ім’я інтересів Греції та Польщі. Чому вкінці Москва зліквідувала обидві українські церкви, Православну і Католицьку? Звичайно, з політичних мотивів, державницьких, бо самостійна церква веде до самостійності держави, а вона того не хоче. Скільки разів наші запорожці домагалися, щоб українські владики мали право засідати в польським сенаті і соймах, і що з того вийшло? Польща на те не пішла. Дарма Сагайдачний воював під Хотином, з чого й помер. Дарма пізніше Хмельницький домагався тих самих прав.

Самі ж українці, погляньмо на історію, вільно кочували зі Львова до Києва, а з Києва до Львова. Писали зразу “Тренос” а опісля “Апольогію”, бо властиво різниці не було, і не було чого брата ненавидіти чи з братом воювати.

Коли недавно появилася була вістка що Кир Йосифа Сліпого можуть назначити Патріярхом, то хто запротестував з місця, як не москалі, поляки, румуни і т.д. Чому? Чейже вони християни! Хіба це так трудно зрозуміти, що це якраз в інтересах наших ворогів, щоб ми воювали із собою, а тим самим далі залишалися під їхньою зверхністю? Та й чи не дивно воно, що греки і латиняни, які були посварилися в першу чергу, вже встигли помиритися, а ми маємо далі воювати! Що за іронія долі! Так довго казали нам, що то не все те саме, і ми стільки натерпілися, стільки наворогувалися між собою, щоб тепер почути, що властиво і Католицька і Православна церква – це посестри, і нема між ними великих різниць!

Смішно і дивно виглядає чути про те, що безвірні москалі на Собор шлють своїх делегатів, спостерігачів, а українці Владика Мстислава, який відважився був загостити на кілька днів, мало з церкви не викиляли. Москва того хоче: говорити за “менших братів”, “малоросів”, далі. Через Москву хай усе йде, а тоді не бачити нам своєї держави!

Чи можна сьогодні збагнути скільки ми втрачали, не кажу вже політично, але навіть культурно, через те, що церквами нашими володіли греки, москалі, поляки? Скількома кардиналами може похвалитися наша Католицька церква від 1596 р.? Звичайно, не вина в тому тіль-

ки Риму, радше вина Польщі. Скількома митрополитами-українцями справді незалежними може похвалитися наша Православна церква за майже тисячу років?

І чи можемо тоді, повторюю, дивуватися вічним хитанням наших князів, а вкінці епізодів з Митрополитом Липківським? Чи питався Хмельницький своїх полковників, чи вони православні чи католики? Чи питався татарів, якої вони віри? Ні! Держави так не будуються.

Скаже дехто: багато між нами непорозумінь, жертв, братніх кривд. Так, дуже багато. Але перед нами не минуле, а майбутнє. І в ім'я того майбутнього, ще більше – в ім'я Христа, треба собі взаємно простити! Доки будемо воювати зі собою? Ще раз повторюю: це чужі в своїх інтересах поріжнили нас між собою, і пора нам поєднатися, а то всі пропадемо. Чи пригадуєте минулого року, як королева Єлизавета відвідувала Німеччину? І чи не поставила вона хоч вінок на пам'ятник німецькому невідомому воїнові? Поставила, бо вона дивиться в майбутнє, а не в минуле. Зрештою, що винні теперішні покоління? Чей же в протестантській країні родяться протестанти, а в католицькій – католики, в магометанській – магометани. Людина вчиться думати, як вчиться говорити, і виростає в тому, в чому народилася, і було б абсурдом – є абсурдом – винувати її за те, що робили її предки. Коцюбинський пише в “Тінях забутих предків”, як то почали битися між собою два роди, рід Гутенюків з родом Палійчуків. Діти, за прикладом старших, теж накинулися на себе, і Іван Палійчук ударив Марічку Гутенюк. “А на що ж ти б'єшси?” – запитала Марічка згодом. “А ти нащо коло воза стояла?” – відповів Іван. Я кажу: при чому діти, внуки? І хіба це по науці Христа ненавидіти – ворогувати з братом? Де любов? Де слова молитви “і прости нам провини наші, як і ми прощаємо винуватцям нашим”? Вони повинні щось означати: в ім'я релігії, в ім'я одного роду, а зокрема в ім'я майбутнього!

Хотів би я теж пригадати, що нема спільної чи збірної відповідальності за гріх. Зрештою, перед Богом стане людина сама і відповідати за свої діла. Рим говорить тепер, що роздори сталися через людські слабості, з обох сторін, через гордість, амбіції, непогамованість, злопам'ятність, недовір'я, надужиття влади і т.д. Устами покійного Івана ХХІІІ – селянського сина, до речі, якому тільки віра і спасення душ були ціллю скликання Собору, – закликає до об'єднання, бо – один Христос, одне Св. Письмо, до одного раю тужимо, всі ми грішні.

Сьогодні немає сумніву, що сама приналежність до церкви, Католицької чи Православної, до раю не заведе. На рай треба заслужити добрими вчинками, поміччю братам, любов'ю брата. “Бо хто каже, що любить Бога, а брата свого ненавидить, неправду каже”, приходять нам на думку слова Христа.

Не було і не буде збірної відповідальності, і не буде збірного спасення. Бог судитиме поодинокі. Хіба він знищив усіх в Содомі-Гоморі? Ні! Не потопив теж усіх у час потопу світа, Ноя оставив, бо він був праведним. До неба, хочеться мені вірити, є безліч драбин, і якщо хто живе праведно, то знайде свою драбину і прийме свою нагороду.

Дивімось в Канаді! Скільки всяких віросповідань, і повна толеранція, свобода, порозумілість. Пощо сперечатися задля всяких форм, які міняються разом з людьми? Собор каже, що і Католицька і Православна церква є Христовими церквами, обидві живуть тим самим життям, не було і нема між ними суттєвих різниць, а ті, що є – можна полагодити. Треба тільки доброї волі – розуму, але нам, українцям, того останнього завжди не доставало, на жаль.

Час, щоб брати поєдналися і йшли спільно до мети: тут на землі – я маю на думці державність, і на тому світі – спасення. Давнюю руїну, незгоди – треба забути. Голоси наших палких дискусій – цілі століття, у великій тиші, яка колись настане – будуть здаватися секундами, бо все минеться, тільки один ВІН залишиться і ті, які вірили у ЛЮБОВ.

Христос обіцяв, що “буде один пастир і одно стадо”, а що це означає як не те, що й українці колись поєднаються? А якщо так, то чому не починати тепер?

Отак понад 40 років тому я думав і писав про зближення між двома традиційними українськими церквами, Українською Православною і Українською ГрекоКатолицькою – кілька років після II Ватиканського Собору, не як історик чи знавець українських церковних справ, а як звичайна світська людина, яку тривожать міжконфесійні відносини в Україні. Як відомо, той Собор поставив собі за ціль довести принаймні до об’єднання всіх християн на базі “єдності в різнорідності”, починаючи від “єкуменізму” з православними. А що я думаю тепер?

Розпочну від ствердження мого приятеля пок. дра Івана Яреми, що “людське життя повне змін, несподіванок, непорозумінь і трагікомічних ситуацій”, бо те саме можна сказати і про життя народів. Коли йдеться про зміни, ще в передхристиянських часах знані грецькі філософи, т. зв. “стоїки”, вірили, що все в світі є в безконечному процесі змін. Та й в “Проповіднику” стоїть: “Рід відходить і рід приходить, земля ж перебуває повіки”. Але хто думав в часи IIго Ватиканського Собору і т. зв. “холодної війни”, що за кільканадцять років виникне в Польщі “солідарність”, далі задрижить і впаде “берлінська стіна”, а до влади в ССРСР прийде Михаїл Горбачов, який розпочне “перебудову” Російської імперії? На щастя для багатьох поневолених імперією народів, перебудова не вдалася, а Борис Єльцин, який прийшов на місце Горбачова, головно із Леонідом Кравчуком, розв’язав російську

комуністичну імперію. Що за несподіванка! Що більше: на руїнах імперії постає ряд незалежних держав, а між ними, як легендарний Фенікс із попелу, незалежна Україна. “Чудо 20го сторіччя”, скаже згодом про це знаний американський політик Збігнев Бжезінський.

Та це були тільки зміни і несподіванки політичні. Бо разом із політичними змінами зайшли тоді й не менш важливі релігійні зміни: з такимб вийшла Українська ГрекоКатолицька Церква (УГКЦ) на чолі із Митрополитом Володимиром Стернюком, тепер на чолі із Патріярхом Любомиром (Гузаром), т. зв. “Українську” Православну Церкву Московського Патріярхату” (УПЦ МП) очолив Митрополит Володимир (Сабодан), а поруч них постали ще дві українські православні церкви: Українська Православна Церква Київського Патріярхату (УПЦ КП), спочатку на чолі з Патріярхом Мстиславом (Скрипником), далі на чолі із Патріярхом Володимиром (Романюком), а тепер на чолі із Патріярхом Філаретом (Денисенком), і Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ), спочатку на чолі із Митрополитом Йоаном (Боднарчуком), далі на чолі із Патріярхом Володимиром (Яремою), а тепер на чолі із...?. Не мені з далекої Канади пояснювати, чому зайшли такі колосальні зміни, але я не маю сумніву, що якраз проголошення незалежності України, так би мовити, найбільше помішало всі російські й українські карти, політичні, релігійні і територіяльні. Що однак важливе, на мою думку, то те, що хоча існує тепер в Україні аж три українських православних церкви, але є вже одна з них, очолена незалежним від Москви, українським Патріярхом, а УГКЦ також має “de facto” патріяршу структуру і права, а недавно відкрила навіть свій університет.

Вважали колись старинні римляни, що “Cuius regio, eius religio”, “чия влада того й релігія”, але не дуже того правила притримувалися. Російська федерація однак і надалі думає інакше: хоча влада в Україні вже понад 16 років українська, Московський Патріярх досі не хоче дати т. зв. “Українській” Православній Церкві автономії, чого домагався і через що зірвав із Московським Патріярхом (тоді ще) Митрополит Філарет, окрім того, що його підтримував уряд Президента Леоніда Кравчука, вважаючи, що “незалежна держава повинна мати свою незалежну церкву”. Зрештою, не хоче також визнати УПЦ КП і Константинопольський Патріярх (напевно, також із політичних мотивів), хоча вважає, що приєднання Української Православної Церкви (УПЦ) до Московського Патріярхату 1685 року було неканонічне.

Читаючи різні книжки і газети, які пишуть про діяльність і життя українських церков на Україні, виглядає, що українцям нема чого дуже журитися не лише за дві традиційні українські церкви, УПЦ КП і УГКЦ, а й за УАПЦ. Чому? А тому, що вони відроджуються на

історичній українській землі й на глибоких історичних національних основах: українській мові, культурі, традиціях, богослов'ї і т. д., а найголовніше – тому, що вони вповні підтримують незалежність українських церков і “українізацію” української держави. А думаю я так тому, що в червні 1990 р., на своєму Соборі в Києві вірні УПЦ і УАПЦ вибрали першим Патріархом УПЦ Митрополита Мстислава зі ЗСА, який від 1940х років до великої міри “персоніфікував” змаг українців світу за незалежність і свої релігійні, національні і політичні права. Так, як після нього й Патріарх Володимир, а тепер Патріарх Філарет. Велика шкода, що Собор українських православних владик 25 і 26 червня 1992 р. в Києві, який об’єднав УПЦ і УАПЦ в одну УПЦ КП, відбувся без відома Патріарха Мстислава і Владик УАПЦ Західної України, що привело опісля до конфлікту і роз’єднання. Тепер також тільки можна шкодувати, що українські церковні і державні діячі 1990х років не зуміли ті конфлікти полагодити і співпрацювати. Але добре, що бодай принципи і шлях, яким повинні йти традиційні українські церкви в майбутньому, – визначили: на своїй рідній історичній землі, в незалежній національній державі, церкви також повинні бути національні, і діяти на своїй рідній мові, культурі, традиціях і звичаях. Бог розуміє кожную мову. Тільки “У своїй хаті, своя правда, і сила, і воля”, вважав Шевченко. У славному американському фільмі “Пішло з вітром” батько героїні каже: “Земля (терра) – це єдине, що важне, єдине, що триває, єдине, задля чого варто жити, за що варто боротися, а навіть умерти”.

Вдумливий читач запитає: а як тоді далі бути т. зв. “Українській” ПЦМП, яка має в Україні найбільше парафій і до якої далі належить багато засимільованого українського люду? Зризую на відповідь: якщо вона чесно гляне правді ввічі, то якнайскорше перестане називатися “українською” і почне називатися російською, якою вона фактично є. А є вона російською, бо базована і діє на російській мові і культурі, згідно із російськими традиціями і звичаями, належить до Московського Патріархату і т. д. Ось що казав колись на тему національного змісту церков Митрополит Максим (Германюк), покликаючись на постуляти IIго Ватиканського Вселенського Собору: “Боже слово тільки тоді стає духовним кормом нації, коли вона його зрозуміє, тобто на своїй рідній мові”. Як відомо, до Вселенської Католицької Церкви завжди належало і далі належить багато східних церков, культур і обрядів. Тому нема чого дивуватися, що II Ватиканський Собор 1963 р. декретом “Про східні католицькі церкви” вирішив, що церкви мають базуватися на своїх культурах, а Папа Павло VI і Папа Іван-Павло II ці декрети підтвердили. Більше того, Папа Іван-Павло II, 20 травня 1982 р. створив навіть “Папську раду культури” згідно

з принципом “єдність в різномірності”. Іншими словами, “аккультурація” чи “інкультурація” – ствердив Собор – тільки тоді стає “практичним втіленням Божого Слова, коли культура, перетворена і відроджена євангелією, витворює на основі своєї власної живої традиції нові вияви життя, культу і християнського думання”. І тому я теж думаю, що жива віра може тільки жити на живій мові і культурі, і коли її передаємо, як казав Владика Давид (Мотюк), “не тільки молитвою, літургією і богословієм”, а як казав Митрополит Максим, коли “самий Христос стає українцем”. Як знаємо, після “зіслання св. Духа”, Христові апостоли стали розуміти і говорити різними мовами.

Пишучи про українські церкви, я звичайно згадую тільки, що вони основані на “українській мові, культурі, традиціях і звичаях”, але навіть саме слово “культура” має набагато ширше і глибше значення, бо крім мови, головного й основного свого складника, традицій і звичаїв, культура включає також науку, літературу, мистецтво, богословіє, вірування, мораль, етику, архітектуру, іконографію, мозаїки, вітражі, різьбу, музику, церковні й народні співи, пісні, коляди, щедрівки, гаївки, веснянки, своїх святих і святі місця, де діялися чуда, такі як Почаїв, Гошів, Зарваниця і т. д. Культура також включає спосіб життя, засадничі права людини, систему вартостей і все те, що допомагає народові розвивати всякі свої духовні і тілесні здібності і разом із іскрою життя передавати їх протягом віків усе новим і новим своїм поколінням для їх поступу і натхнення. Про важливість української мови в українських церквах чудово колись написав Дмитро Павличко у своїх “Жидівських мелодіях”: “Я вас люблю й тому карати буду страшно! О Егово! Карай, але не дай упасти в тьму безпам’ятства! **Лиши нам рідне слово!** Дай бути нам народом, хоч трудним, хоч гнаним під чужими небесами. І як палити будуть нас, щоб дим Тобі на очі набігав сльозами”. Та й американський поет О. В. Голмс сказав чудово, що “кожна мова є святинею, де зберігається душа тих, що нею говорять”.

Тому я не розумію, як можна будь-яку мову не поважати. І мене дуже дивує, коли читаю чи чую, що так багато народу в Україні домагається “другої офіційної мови”, – російської. Де їхня лояльність до землі, на якій вони живуть, і до мови й культури народу, серед якого живуть? Чому вони не респектують, а якщо й не респектують, то бодай не толерують прав більшості на їхню національну мову як державну? Як вони уявляють собі демократію? Хіба так тяжко вивчити дві чи навіть більше мов? Чому не можуть зрозуміти, що на відвічній українській землі автохтони українці мають просто **природне право** у своїй державі на свою мову і культуру? Але так, на жаль, поки є. Я однак хочу вірити, що це лише так тимчасово, поки не усвідомлять собі всю іронію, весь парадокс такого ставлення, і зрозуміють, що така по-

ведінка – це спадщина кількасотлітнього поневолення. Нема сумніву, що російський народ – також великий народ, з розвинутою мовою і культурою, але, на жаль, народ, який, будуючи імперію, під своїми брутальними володарями, до великої міри згубив почуття людяности і справедливости і теж став брутальним. Пишу “став брутальним”, бо як інакше українцям зрозуміти його кількасотлітнє жорстоке панування над українським та багатьма іншими народами, його страшну загарбницьку, екстермінаційну та асиміляційну політику, його експерименти із комунізмом та атеїзмом, а зокрема, коли йдеться про саму тільки Україну, такі страшні злочини, як Батурич, Крути, Базар, як три голодомори, насправді – геноциди; в одному тільки 20-ому столітті – терор, заслання, погроми української науки і культури, винищування української інтелігенції, Авганістан і т. д., що коштували Україні кілька десятків мільйонів жертв? З переписів населення ясно, що ще під кінець 19го століття українців було більше ніж росіян, а тепер українців утрое менше, не згадуючи мільйонів, що воліли піти у світ, ніж жити невільниками на рідній землі. Де вони поділися? Хіба без причини кол. президент ЗСА Рональд Рейган називав Російську імперію “імперією зла”? І чому росіяни цього не хочуть бачити?

На щастя, це вже бачить вільний світ. Україна відзискала незалежність і поволі, але певно, закріплює свою державність, як відвічна частина Європи. Чейже центр Європи на українському Закарпатті. У Києві, Львові та інших містах вже на віть починають позбуватися пам'ятників катам українського народу і всяким російським діячам, змінюють назви вулиць і площ. У Києві вже є вулиця Мазепи, а у Львові вулиця Бандери. 5 мільйонів школярів бере участь у курсі з української мови, виростає нове покоління, словом – відбувається ренаціоналізація українського населення. Прийде час, що й знормалізуються церковні відносини. Народові без віри неможливо жити. Держави, звичайно, розвивалися з розвитком і занепадали з занепадом, своїх церков. Папа Іван-Павло таки відвідав Україну, Київський камерний хор співає “Боже великий єдиний”, вслід за А ЕУ 2 англійською мовою пишеться справжня Енциклопедія України українською, а “Історія України-Русі” Грушевського виходить англійською мовою в діаспорі, щоб раз і назавжди, хай так скажу, “розвінчати” російський народ і історію російського народу із українським народом і історією українського народу. Сам Бог знає, що не одна ж в нас ні віра, ні історія, ні культура. То ж правда і справедливість переможе. Остаточно Росія й Україна заживуть мирно і цивілізовано, як і годиться великим культурним сусідам. Вірмо в те. А щоб скріпити нашу віру, молімося словами Богдана-Ігоря Антонича:

“Боже, чи Ти знаєси, як нам віри треба
Більше як засушеного черствого хліба,
Чи Ти знаєси нашу тугу ввиши, до неба,
Як тяжить щоденщини колиба?
Як треба усміху Твогого,
Як радості серцям,
Як оборони від усього злого,
Як соняшної віри треба нам.
Як блакитної квітки надії
Як великої правди – сонця уночі,
Як золотій рівноваги дійсності і мрії,
Як гармонії душі.
Боже, нам об’явлення треба знову,
Нас січуть сумніву дощі,
Хай почуємо ми полум’яну мову,
В горіючому кущі!”

30.3.1966 – 31.3.2007

прот. Богдан Демчук,
настоятель Катедри Всіх Святих,
Саскатун, Саскачеван

ІВАН ОГІЄНКО-МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН – БОГОСЛОВ, ТЕОРЕТИК І ПАСТИРСЬКИЙ ДОРАДНИК

*Із нагоди 35-ліття упокоєння та
125 ліття народження
Митр. Іларіона (д-ра Івана Огієнка)
присвячую цю працю моєму
“УЧИТЕЛЮ та СВЯТИТЕЛЮ”*

8 серпня 1951 року Митрополит Іларіон на Надзвичайному соборі УПЦ в Канаді, прийнявши волю православних українців Канади, був обраний Митрополитом Української Православної Церкви в Канаді. Митр. Іларіон прийняв це рішення Собору зі словами: “Всеканадський Соборе! Твоя воля – це наказ мені, бо воля народу – то воля Божа. Тому твоє обрання мене Митрополитом УПЦК всієї Канади ‘приемлю нічесоже вопреки глаголя’”.¹ Це був новий розділ в історії УПЦ, вона стала Митрополією. Вона стала окремою самостійною і незалежною Церквою і відтепер могла висвячувати своїх власних ієрархів.²

Вірю, що Митрополит Іларіон був одним з наймогутніших інтелектуалів і глибоко проникливих теоретиків, яких знала Україна за останніх два століття. Поєднання широти і повноти його думки зі щирою смиренністю і простотою людини викликають не тільки захоплення, але й з великою силою притягають до себе інших. Його філософія з особливою силою промовляє до сердець людей ідеальних, до тих, чії душі не закам’яніли від оточуючої грубості і нечутливості цього світу.

Він до такої міри був любимим і шанованим ієрархом і богословом, якої були отці церкви, до того ж таких сучасних поглядів, що не буде перебільшенням вважати його Отцем Церкви 20-го століття. Тому що його життя підтверджувало його філософію, Митрополит Іларіон особливо дорогий для його колишніх студентів і собратів у Христі, для тих, котрі наслідували вчення його і в своїх серцях ревно берегли, стояли і захищали свого вчителя і наставника-вихователя (ментора),

¹ Головніші дати в історії Української Православної Церкви в Канаді за 85 років її існування. Рідна Нива, 2003, с. 360.

² Мулик-Луцик, Юрій. Історія Української Греко-Православної Церкви в Канаді – Установлення Митрополії УГП Церкви в Канаді і обрання Митрополита Іларіона її першим Первоієрархом. Вінніпег, 1992.

за що були названі “іларіонівцями”. Він вірив, що провідник не може дозволити собі використовувати становища для виправдання неправдомовності чи обману. Справді, ці вади були недопустимі в його характері.

Митрополит Іларіон був відкритої вдачі, прямолінійний і надзвичайно доступний. Студенти в академіях, де він викладав, просто обожнювали його. Вони могли перед ним виливати свою душу в будь-який час дня і ночі. Він ніколи не замикався в колі сучасних професорів і вчителів, а радо солідаризувався з більш яскравим ідеалізмом своїх молодих студентів, радше ніж із важким догматизмом і одноманітним менталітетом своїх декотрих колег. Коротше кажучи, Митрополит Іларіон випромінював любов, надію, ідеалізм, сподівання й істинну радість Православної Віри. В той же час він був відчайдушний подвижник, людина строгого посту і молитовного життя.

Якщо хтось із його критиків захоче шукати якусь причину для невдоволення ним, то може знайти. Як богослова? Безпомилковість, непогрішимість не є прибрана в індивідуальну авторитетність (“екс-катедра”) або інакше. Але якщо хтось хоче знайти помилку в богословських працях Митрополита Іларіона, то мусить ткати справді дуже обережно і тонко, оскільки це була людина кристалічної душевної чистоти, котра ніколи не думала “про себе”, бо жив він в обіймах життєвої єдності та любові зі Святими і Богоотцями всіх віків. Як теоретика? Він був непохитний і глибоко релігійний Православний Християнин і цілковитий українець, а через те його праці треба судити тільки в такому контексті. Більше того, якщо ми бачимо його критикуючого вестернізм або оцінюючого західний сектаріанізм і римський католицизм, ми бачимо його однаково критикуючого російський філітизм і православних українців, котрі носять обидва ймення, але не вищу характеристику. У висловлюваннях він був відвертий і прямолінійний (доброчесність високо ціниться у нашому суспільстві), оцінював бачене, так, як він це бачив, причому завжди в світлі Євангелія.

Під час бенкету в честь 75-ліття з дня його народження 5-6 травня 1957 р. на Катедрі Пресвятої Тройці в Вінніпезі Його Блаженство виголосив слово “Моя ідеологія”, коротко заторкнувши й свою відповідь на заклик-спробу Митрополита Андрея Шептицького до поєднання Української Православної і Української Католицької Церков. Владика Іларіон сказав: “Я глибоко радію, отримавши Вашого листа, бо я давно вже мрію про поєднання Церков. Поєднуймося на тій підставі, яка була перед Берестейською Унією! Відкидаймо все римське, відкидаймо все московське, а єднаймося на самому українському православному...”³

³ Митр. Іларіон. *Моя ідеологія*. Рідна Нива, 1973, с.105.

Теоретичні основи праць Митрополита Іларіона доступні для всіх. Той факт, що краса і любов його життя та думки витікали з надзвичайно чистого і чутливого українського православного серця й душі, є зворушуючим і підбадьорюючим. Пошану і благоговіння викликає поєднання його молодечого ідеалізму з дозрілою обізнаністю реальності. Бо, звичайно, той, хто не усвідомлює і відкрито не ставиться до дійсності, розумно сприймаючи її, той не може підтримувати такий щирий і правдивий ідеалізм. Такого стану досягають тільки ті, котрі свідомі обмеження земної дійсності-реалії, чий ідеалізм вже засвідчений знанням про Бога.

Митрополита Іларіона бачимо в його працях в основному як православного теоретика, перекладача Св. Письма, люблячого та глибоко розуміючого Українську Православну Церкву.

Митрополит Іларіон був “дитям” цієї Церкви. Він студіював і вивчив усе, що міг, так що його Церква таким чином стала невід’ємною часткою його ества. На цю тему він написав багато праць, і як професор Колегії Св. Андрея від 1951 року попри свою зайнятість ще й викладав курс “Історія Української Церкви”. В своїх афоризмах і сентенціях він виразив усе, що Церква значила для нього, чим для нього була. “Дві Православні Церкви на Сході, Українська й Російська, це іноді два протилежні полюси Православ’я: в Російській Церкві панує буква й обрядовість, а в Українській – животворний дух і зміст. “Буква єднає, а дух оживає” (2 Кор.3:6)”⁴

Це ідеологічне послання було видано спочатку в Холмі в 1944 р., а тоді перевидано в 1972, 1973 і 1991 рр. у Вінніпезі. Не дивно, що він як Першоієрарх під час своїх Архиєрейських візитацій у проповідях ділився з вірними своїми думками і поглядами. Про це він написав 1 вересня 1962 р., що згодом вийшло друком у 1986. Він благословив духовенство нашої Церкви читати і нести до сердець вірних ці свої погляди, висловлені у книжці *Любімо свою Українську Православну Церкву*. Згодом у 1983 р. ця праця була перекладена на англійську мову і перевидана двомовно. Нижче подаються думки його ідеології, і залишається лише бути вдячному йому за те, що він як “Добрий Пастир” так ревно дбав за своє стадо!

“Любімо свою Святу Православну Церкву. Українська Православна Церква – це жива душа українського народу, його серце. Українська Православна Церква і Україна нероздільні”.

Українське православ’я – це віра наших великих і славних гетьманів: Петра Сагайдачного, Петра Дорошенка, Богдана Хмельницького, Івана Мазепи і багатьох інших.

Українське православ’я – це й віра визначних українських бого-

⁴ Митр. Іларіон. *Ідеологія Української Православної Церкви*. 1991, с. 71.

словів і вчених, таких як митрополит Іларіон Київський, Митрополит Петро Могила, Паїсій Величковський, Константин Острозький, Лаврентій Древинський і сотні інших єклезіастів та інших діячів.

Українська Православна Віра – це віра українських мучеників і святих: Антонія і Теодосія з Печерської Лаври, Афанасія Берестейського (+1648 р.), Димитрія Туптала (+1709) і численних інших святих українського походження. Це правдива, жива і вічна душа України. “Тож любімо і шануймо нашу Українську Православну Церкву, бо вона Свята, Апостольська і Первозванна...” (1. XI. 1962).⁵

У працях Митрополита Іларіона розкритий гармонійний і повний світ, усі відмінні деталі життя і думки, натхнені тією самою моральною ідеєю, що проходять перед читачем безкінечною процесією. В цьому авторі закладено таке величезне багатство морального змісту, котре палко стремить знайти вираження, що навіть понад 1000 праць і 70 років трудолюбивого життя не були достатніми, щоб передати світові бажані слова й думки. Захоплений пристрасним бажанням проповідувати, наш автор швидко накладає одну ідею на другу, одне теоретичне правило на інше. Напруженій увазі читача бракує часу слідувати за очима, перериваючи кожної хвилини читання, він далі слідує за рядками. Це, однак, не через незрозумілість або незбагненність експозиції чи невиразність думки, а радше через переповнення вмісту. Думаю, що таке явище не цілком відоме українській літературі.

Читати Митрополита Іларіона – досить важке і виснажливе завдання, проте разом з тим таке чудове! Прочитання п’ятдесяти сторінок його праці для читача дає стільки роздумувань, як прочитання якогось іншого автора може й п’ятиста, а крім того часто безсонні ночі страждаючого самоосудження, докору сумління або перерваних надій і прагнень.

Був час, коли Митрополита Іларіона звинувачували у безтенденційності, але тільки тому, що немає в чому його звинуватити як людину послань. Розглядаючи діяльність Митрополита Іларіона, необхідно провести лінію між церковним діячем і мовознавцем. Дотримуючись цього розмежування і маючи справу лише з мовознавцем, будемо називати його світським іменем – проф. Іван Огієнко. І це більш підходить через те, що більшість його творчого доробку як мовознавця перед його висвятою в духовний сан в 1940 р. була під авторством Івана Огієнка. Місце д-ра Огієнка в історії українського літературознавства і формуванні української стандартної мови ще чекає об’єктивного оцінення, дослідження. Він сприяв нормалізації української літературної мови: разом із Є. Тимченком і А. Кримським

⁵ Митр. Іларіон. *Любімо Свою Українську Православну Церкву*. Вінніпег, 1966.

він брав участь у вноормуванні української граматики (травень 1918 р.) і старався поширювати мовний стандарт Східної України на Західну. І навіть у цих аспектах мови його праця на батьківщині, яку він був вимушений покинути, часто позначалася ярликом парафіяльності, браком судження і надмірністю патріотизму як застарілий підхід. Це помітно зросло після його прибуття в 1947 році до Канади, де він жив до останніх днів свого життя (помер у 1972 році у Вінніпезі). Він не мав доступу до потрібних йому матеріалів, а крім того весь його час був зайнятий еклезіастичними справами, тому його літературознавче зацікавлення переросло в улюблене заняття. Огієнко ніколи не був високочолом лінгвістом, проте головним чином популяризатором і упорядником.⁶

Звертатимемося до того, що, віримо, є правдивим вираженням прогресу власного духовного розвитку автора, підтверджене його працями. В Митрополита Іларіона зображення закону фізичного життя й щоденна публічна картина, не були результатом наперед сформованого теоретичного і морального світогляду. Цей світогляд формувався з тією самою індуктивною поступовістю, з якою абсорбовано тепер його читачами. Митрополит Іларіон як письменник, який зображує дійсність, залишається однаковим протягом його всієї 60-річної літературної діяльності. В той час як завзятий оборонець Православ'я він відкрився для себе і для світу лише в останні два десятиліття свого життя.

У своїй праці *Тяжке завдання Українського Архиєрея* (Холм 1940), де він був інтронізований як Єпископ Холмської Катедрі в Холмі, він говорить про радість і труднощі, які лежать перед ним і перед нами всіма, оскільки ми починаємо відроджувати стару Українську Церкву. “Найбільше й найміцніше щастя людини – служба своєму Народові. Все в світі минає, все гине, – але служба своєму народові ніколи не забувається, бо це служба Богові” (ор. cit.; ст. 21). Митрополит Іларіон 35 років свого життя присвятив праці як автор на різноманітні теми включно з релігійною. Сотні його праць були надруковані в 1905-1940рр., тобто до того, як був “вибраний” стояти на чолі проводу свого народу. Проте, якщо хтось знову захоче переглядати всі його праці, починаючи від 1897 року, то скажемо відразу, що всі вони ведуть до одного і вони всі скажуть читачеві одне: “Служити народові

⁶ Шевельов, Юрій. “Етимологічно-Семантичний словник української мови”, авторства Митрополита Іларіона-Івана Огієнка, під редакцією Юрія Мулика-Луцика, 1-ий том А-Д виданий Інститутом дослідів Волині (34) 1979, 365 стор. *Гарвардські українські студії*, том VI, №1, березень 1982 р. с. 96). Див. також: Куровицький Іван, ред. *Науковий симпозіум на відзначення 30-ї річниці наукової спадщини Івана Огієнка* (Варшава, Ювілейний комітет 1937).

– то служити Богові”. Вибравши людське серце як об’єкт спостереження без дальшого загального теоретичного поняття і таким чином роблячи повністю можливим для читача триматися думки автора крок за кроком, Митрополит Іларіон вказує, що зародкові моральні правила і моральні підсумки – в тих самих законах серця, спочатку чисто суб’єктивні, антропологічні як, наприклад, небезпека гордині в *Обожненні людини* (1954) або сила смиренності у *Як поводитися в Божому Храмі* (1983).

Беручи це до уваги, праці Митрополита Іларіона повинні бути оцінені кожним, і кожен повинен бути вдячний за них, незважаючи на відмінності світогляду, тому що метод думання автора індуктивний, теоретичний і інтуїтивний. Автор не є пропагандист, спокушувач і спокушений, він безмежно ерудований проповідник і сповідник, який запрошує до сповідання.

Не будемо йти за письменником, але переконаємося, що немає меж впливу скромного і любимого проповідника Христового милосердя, а тільки безперервна простора і просвічена сфера духовної єдності людей, націй і поколінь в Христовій правді і любові.

Серед українців Митрополит Іларіон відомий за своє популярне мотто: “Служити народові – то служити Богові”. Це слова його першої проповіді з нагоди призначення на єпископа 19 жовтня 1940 р. Син Митрополита Анатолій пригадував, коли його батька запитав німецький представник розказати про тяжкі часи в його житті і його Церкви в час окупації держави, то Митрополит Іларіон розказав про своє спостереження, в той час як німець старався скоректувати його. Але коли цей же запитав, чому мій батько вміщується в громадські та інші нецерковні справи, то Тато відповів: “Служити народові – то служити Богові”. Дипломат був надзвичайно вражений і задоволений такою відповіддю. Осмисливши все це, він став іншою людиною, він зрозумів і хвалив Тата за його думки”.⁷ Цікаво, що, читаючи книжку, Митрополит Іларіон тримав поруч заготовлені чисті карточки розміром 6 на 10 см і завжди виписував потрібні чи важливі слова й вислови. Ті афоризми і сентенції він часто використовував у своїх проповідях.

“Кожен Священик Української Церкви все життя своє добре пам’ятає, що “Служити Народові – то служити Богові”, а тому самовіддано служить своєму Українському Народові: 1. в Церкві Богослуженнями й Требами; 2. пастирством; 3. учительством; 4. заоновчительством по школах; 5. культурно-освітньою працею в парафії; 6. місійною службою; 7. добродійною та опікунчою працею для сиріт, вдів, немічних та старих своєї парафії; 8. життям своїм

⁷ Тіменник, Зиновій. *Огієнкові афоризми і сентенції*. Львів, 1996 р, с. 5.

подає добрий приклад побожного, морального й національного життя. Такий Священик є справді пастир".⁸

В 1957 р. о. Сергій Герус написав статтю під назвою "На службі Богові і народові", яка була надрукована у *Вірі і Культурі*. Стаття через афоризми була інтерпретована як така, що стосується лише людей української національності. Тоді Митрополит Іларіон написав спеціальну монографію, назвавши її *Служити народові, то служити Богові* – богословська студія, в якій він пояснив, що ми повинні служити всім людям. Він підкреслив, що любити, то значить служити, що, якщо любимо Бога, ми мусимо служити Йому, будучи слугами людей – тобто послужити будь-кому, хто потребує допомоги. Це гасло було вперше "виголошене" як слово в день призначення його в Єпископи в Холмському Катедральному Соборі 19 жовтня 1940 року. Ціле своє життя він доповнював цю працю, аж коли вона була перевидана у Вінніпезі 1965 року. Митрополит Іларіон був унікальний у своєму твердому переконанні щодо суспільної служби.

Друга наголошувана Митрополитом Іларіоном протягом його життя думка була втілена в богословсько-філософській книзі *Обожнення людини*, яку Українське Наукове Православне Богословське Товариство видало у Вінніпезі в 1954 році. Тема цієї праці – це призначення людини на цьому світі і як вона може в своїх почуттях, думках і вчинках якнайближче наблизитися до Бога. Він створив оригінальний вислів обожнення для того, щоб виразити свою ідею про взаємозв'язок людини з Богом. Ця книга показує, що він був зацікавлений у християнстві як в універсальній силі, а також яка була його турбота за українців.

Митрополит Іларіон також писав релігійні вірші. Збірка його поезій *Філософські містериї* вийшла друком у 1957 р., головною темою якої є те, що віра, релігія і знання, ведучи до правди, ніколи не вступають у конфлікт між собою. А слово *правда* Владика використовував для концепції правди і правосуддя. Як інтелектуал Митрополит був захоплений ученням Св. Івана в Новому Завіті: "Пізнаєте правду, а правда вас вільними зробить!" [Ів. 8:32].

Нижче наводимо уривок з *Філософських містериї*:

*Я Всесвіту дав свої вічні накази:
Щоб Правда й Любов панували,
Щоб Зла береглись, як трупної зарази,
Й росли мої Ідеали.*

⁸ Митр. Іларіон. *Ідеологія Української Православної Церкви*. 1991, с.57.

...
*Широкий Світ, а в ньому дива
У в очі б'ють на кроці кожнім,
І правда, як зоря грайлива,
Крокує в русі переможнім.*

...
*Господь – то правда совершенна,
Й немає й крихітки Зла в Ньому, –
І вийшла з рук Його Вселенна
Пречиста в твориві святому.⁹*

Так, Митрополит Іларіон був упевнений, що знання не перешкоджає вірі, воно насправді зміцнює віру. В цій вірі він був винятком у православ'ї, в якому до деякої міри є боязнь, що забагато раціонального думання відхиляє від віри. Митрополит Іларіон наполягав на високій освіті духовенства, вважаючи, що духовенство мусить мати справу з людьми різних рівнів освіти тощо.¹⁰

Ще одною великою життєвою турботою Митрополита Іларіона було очищення і виправлення Православ'я від неправославних впливів. На цю тему він писав книжки і статті. Так, у 1957 р. він написав “Православну Віру”, в якій виразно окреслив чистоту Православ'я, щоб таким чином не було ніяких непорозумінь чи неправильностей.

Послання Його Блаженства Владики Митрополита Іларіона “Творімо Домашню Церкву” є підставою вважати одним із найбільших його Послань на церковно-релігійні теми щодо суті. У наш час, час великого наступу на релігію, Домашня Церква, багато Домашніх Церков є тими кінцевими цеглинами, з яких складається і без яких не може існувати Церква Христова.

Найвище завдання Церкви – це євангелізація. Отже, й перше та найважливіше завдання місії Церкви – це будувати Домашню Церкву, тобто звертати якнайпильнішу увагу на релігійно-виховний стан кожної поодинокі родини, яка належить до нашої Церкви.¹¹

Митрополит Іларіон здобув пошану й високу міжнародну думку для Української Православної Церкви в Канаді, якої вона ніколи до того не знала. Він заслужив це своїм провідництвом, покращенням релігійної і навчально-виховної дисципліни в Колегії Св. Андрея і бездоганним ідеальним прикладом своєї особистості, завдяки чому він також притягав до себе студентів і чимале число священиків по Канаді. Для запевнення неподільної лояльності, він видав звернення,

⁹ Митр. Іларіон. Твори, Том I – Філософські містерії. 1957, с. 12, 30, 32.

¹⁰ “Священик і університетська освіта. Звернення”. *Віра і Культура*, №10, 1964.

¹¹ “Творімо домашню церкву”. *Рідна Нива*, 1966, с. 104-107.

що ні один священик не може належати до політичної партії. Митрополит Іларіон заохочував до будови церков і до великої міри збільшив число парафій.

Як проповідник Митрополит Іларіон наголошував на пастирському богослов'ї, як саме проповідник повинен обслуговувати своє стадо в усіх аспектах: проповідування, літургії, суспільної праці, релігійного виховання тощо. Гомілетика (мистецтво проповідування) відноситься до пастирського богослов'я і вважається необхідним предметом у Православних духовних семінаріях. З метою ознайомлення з вірними і проповідування Митрополит Іларіон одну за одною відвідував свої парафії. Стиль його проповідей був простий, але дуже чіткий, зрозумілий і надзвичайно цікавий. Великі маси народу збиралися послухати його. Він був як людський магніт. Його проповіді завжди були своєчасні, що відображають сучасні питання і теми. Однією з його улюблених тем було роздумування про людину, про знецінення людини – людини, позбавленої гідності, принципів, з якою поводитися як з математичною фігурою.

Для відповідної підготовки майбутніх “пастирів” Владика у 1955-56 рр. викладав курс Пастирського Богослов'я в Колегії Св. Андрея. В цей час цього курсу було достатньо для успішного закінчення студій, а тепер даний курс – це лише вступ до чотирьохрічної програми Пастирського Богослов'я. Цю працю Митрополита Іларіона Колегія Св. Андрея видрукувала у 1978 р. Бачачи недостачу навчального матеріалу, Митрополит Іларіон видав вказівки для священиків, щоб таким чином вони могли “правильно служити у Божому Винограднику з чистим сумлінням”. Це було видано у 1971 році, а третє видання з благословення Митрополита Василя побачило світ 1986 року “з поправками і додатками, щоб вони були актуальними і щоб усі священики могли користуватися ними і згідно однаково служити”. Митр. Іларіон у своїй праці “Будівничі й Рушники Української Православної Церкви”,¹² стверджує цю думку словами: “А за всіх тих, що чесно працюють тепер для розвитку Святої Української Православної Церкви, цілою Церквою помолімося і попросімо в Господа – Многії їм літа!” Митрополит Іларіон також видавав практичні вказівки священикам у вигляді невеличких брошур *Як служити Святу Літургію* (1951), *Архиєрейська Літургія і Підготовка до Архиєрейської візитації* (1954).

Вплив Митрополита Іларіона як “Пастирського Батька”, високоосвіченої Людини з великої літери, ученого і державного мужа та відданого соборника, який проповідував не тільки на словах, а й на ділі, відомого всій Україні – відчувається донині, особливо в Україні. Так,

¹² *Слово Істини*, ч. 6 (30) квітень 1950.

проф. Микола Тимошик захистив свою докторську дисертацію на тему “Голгофа Івана Огієнка”, яка книжкою вийшла у 1997 р. Це сталося після дослідження архівних матеріалів Митрополита Іларіона в Консисторії УПЦК і Колегії Св. Андрея у 1997 р. Результатом другого дослідження стала книжка *Лишусь навіки з чужиною*, випущена в Україні. Досліджували архів Митрополита Іларіона також отець д-р Юрій Мицик, правнучата племінниця Митрополита д-р Ірина Тюрменко і д-р Віктор Брехуненко – всі троє вчені з України.

Багато праць Митрополита Іларіона вже перевидані в Україні. Багато студентів вивчають його багатогранне життя і творчу діяльність. В Канаді праці Митрополита Іларіона у свій час ще за життя Митрополита Іларіона видавалися Інститутом Дослідів Волині і Т-вом “Волинь”. Всі книжки, які залишилися тепер завдяки щедрій пожертві і невтомній праці членів управ у Вінніпезі, переслані в Україну для укомплектування творами Митрополита Іларіона університетських бібліотек, духовних семінарій та приватних бібліотек, щоб таким чином був якнайбільший доступ до його вчення. Таких пачок було вислано 390, в середньому по 30 кг кожна! І таким шляхом Великий Мислитель, Славний Син України, хоч не фізично, а своїм друкованим словом повертається додому, в Україну, за якою він так тужив, не перестаючи мріяти про той час, коли зможе повернутися.

Протопресв. д-р Степан Ярмусь, колишній студент Митрополита Іларіона, згадує: “Ті, хто слухав його лекції, знали що можуть переказати слово в слово. Зрозуміти його працю не завжди вдавалося легко, проте великою нагородою було просто витати в світі проф. Івана Огієнка-Митрополита Іларіона і бути учасником його духа – це вартувало нашої сили і непосильної праці, бо ця праця дійсно збагачувальна”.¹³

Настав уже час, щоб ми серйозно взяли до уваги ознайомлення Митрополита Іларіона з англomовним світом за допомогою перекладів його праць на англійську мову. Ми щасливі, що маємо вже деякі праці перекладені на англійську мову, наприклад *Як поводитися в Божому Храмі* (Вінніпег 1983), *Любімо свою Українську Православну Церкву* (Вінніпег 1983), *Українська Православна Церква* (Вінніпег 1986), *Князь Володимир прийняв Православіє* (Савт Бавнд Брук 1988), “Канонізація Святих”.¹⁴ Життя і творча діяльність д-ра Івана Огієнка-Митрополита Іларіона вшановується на симпозіумах в Ка-

¹³ Тимошик, Микола. *Лишусь навіки з чужиною*. Вінніпег-Київ, 2000, сс, 460-464; Ярмусь, Степан. *Феномен Івана Огієнка (Митрополита Іларіона)*. Київ-Вінніпег, 1998 р. – с. 17-19.

¹⁴ *Українське Православне Слово*, ч. 25:6-7 (1992), ч. 26 (1993), ч. 26 (1994), ч. 28, 1-3 (1995); “Єпископ, його сан і влада”. *Вісник*; вересень (2005)–лютий (2006).

наді, Америці, Європі і в самій Україні. Багато його праць були надруковані, а інші ще чекають на свій вихід у світ.

Хоч ця усміхнена і ласкава благородна “Людина віку” був улюбленцем загальної маси, проте, мабуть, його найбільший вплив був на студентів. Він передав їм чудову духовну спадщину і залишив їм для наслідування приклад свого власного життя.

Невірно і не варто для нас, православних українців, тримати цю “ПЕРЛИНУ” лише для себе самих. Ми повинні поставити перед собою завдання перекласти і видати стільки праць Митрополита Іларіона англійською мовою, скільки можливо, щоб таким чином увесь світ міг ознайомитися з людиною, котра сказала: “Служити народові – то служити Богові!”.

27 лютого 2001 року. Доповнено і переопрацьовано 12 жовтня 2006 року.

Леонід Коровник

ПЕРЕКЛАДАЧІ СВЯТОГО ПИСЬМА

*Не бійся правду говорити –
По правді буде Бог судити.*

На планеті Земля є багато змістовних і корисних книжок, що їх написали не хтось інший, а самі люди. Це абсолютно закономірно, бо тільки люди завдяки мозкові спроможні мислити та уявляти. Автор, якого надихнула певна захоплююча ідея, мобілізує розумові здібності й волю, спостерігає та аналізує факти самостійною думкою, роблячи висновки про певну галузь науки чи про події певної епохи тощо. Таким чином появляється його власний витвір – книжка. Ця книжка натхнена своїм автором, який брав участь у її творенні. Якщо читач засвоюватиме її науку прагматично, тоді вона зможе зробити його мудрим у земному житті. Бібліотеки світу, хоча й заставлені книжками людських авторів, написаними навіть колективно, проте їм не під силу скерувати людину на святий шлях життя.

Однак є книга – Свята Книга. Її називаємо святою тому, що вона походить від Святого Бога, Який є Автором її змісту й передав її нам через святих мужів, що були керовані Святим Духом. Вона називається Святою ще й тому, що крім неї немає інших святих книг, хоча на це і знаходяться претенденти. Ця вірогідна – авторитетна й непомильна – Книга сама категорично твердить, що вона може так навчити та умудрити людину, яка зможе набути спасіння через віру в Ісуса Христа. Вона може зробити людину такою не тільки на спасіння, а й дати їй силу, бо “Євангеліє – сила Божя на спасіння кожному, хто вірує” (Рим. 1:16). Так, Святе Євангеліє – це єдина книга, яка споконвіку була призначена, щоб перетворювати грішника на святого, непорочного й неповинного.

Ця Богом натхнена Книга також корисна для того, щоб навчати християнина, як жити та щоб він був повністю досконалий і до всякого доброго діла готовий (2 Тим. 3:16-17).

Таким чином цілком зрозуміло, що Біблія – не людського походження, саме тому вона унікальна. Отже, не дивно, що Мартин Лютер так охарактеризував її: “Існує одна тільки Книга – це Біблія”. А перша книга, надрукована Гутенбергом, була Біблія. Недаром християни вважали першочерговим і першорядним обов’язком перекласти її як на рідну мову, так і на мови тих, кому вони її благовістили. Адже Христос наказав творити учнів із усіх народів.

Від запровадження християнства в Римській імперії, воно корис-

тувалося грецькою мовою впродовж 200 років. Щоб успішніше здійснювати Велике Доручення Христа, християни почали перекладати Святе Письмо на мови інших народів.

Сирійський переклад. Старосирійська мова – семітська. Вона – арамейський діалект, подібний до арамейського, але не тотожний із ним, яким говорили в добу Христа та апостолів.

Старий Заповіт, як дехто вважав, переклали християни наприкінці I або II ст. Однак правдоподібно, за твердженням професора Буркітта¹ (Burkitt), переклад здійснено з гебрійського тексту християнином гебрійського походження в м. Едессі на початку християнської доби, може, 150 року.

Між античними перекладами рукописів Нового Заповіту сирійський, мабуть, найстаріший. Його зробили не в Антіохії, столиці Сирії, як раніше думали, де найперше християнами названо учнів Христових, а в літературно освіченому м. Едессі, крім Послань 2 Петра, 2 й 3 Івана, Юди та Об'явлення.

Наприкінці II ст. в північній Африці почали з'являтися переклади Біблії латинською мовою. В III ст. вони поширювалися в Європі – їх знайдено в текстах Кипріяна й Тертулліана. Проте їх уважали “простими”, “необробленими” та провінціями. ² Їх творили окремі, ніким не уповноважені, легковажні перекладачі, а між їхніми перекладами були великі розбіжності. До того причинилися ще й неуважні переписувачі.

Протягом перших двох століть у християнських церквах Італії не тільки богослужіння відбувалися грецькою мовою, а й література була написана тією ж мовою. Коли Церква Італії стала латинськомовною, мабуть, наприкінці I I I ст., то провінціалізма африканських перекладачів стали італійцям непридатними. Августин говорить, що кожний, хто мав рукопис грецькою мовою та уважав, що він знав грецьку й латинську мови, зважувався перекладати. ³ Той же самий стан справи змусив Ієроніма (бл. 348-420), глибокого знавця грецької, латинської й гебрійської мов, скаржитися, що постало майже стільки видів первісних текстів, як і рукописних копій (“Tot exemplaria raene quot condices”). ⁴

Тому Дамас, римський єпископ, який був папою (366-384), запросив і вповноважив Ієроніма зробити переклад Біблії на латинську мову за гебрійським і грецьким оригіналами. Ієронім перекладав Но-

¹ James Orr, Ed., *The International Standard Bible Encyclopaedia*, Chicago, The Howard-Severance Co., 1930, vol. v, p. 2883.

² Там же, с. 3059.

³ Там же, с. 3059.

⁴ Там же, с. 3059.

вий Заповіт від 383 р. до 389 р., а Старий – 390-405. Великий учений завершив монументальний переклад Біблії, який був на Заході головним упродовж тисячі років. Перекладач помер 420 р. у Вифлеємі.

Готський переклад. Готи – це тевтонські (германські) племена, які на початку нашої ери жили на острові Готланд у Прибалтиці. В кінці II ст. вони пересувалися на південний схід до нижньої течії Дунаю й північно-західного Причорномор'я. У IV ст. готи, що заселявали північну частину земель при Дунаї, були знані як вестготи, а з південної України як остготи. 374 р. готи перейшли Дунай і захопили Дакію, яку римляни завоювали на початку II ст. Мабуть, 264 р. вони напали на Каппадокію в Малій Азії і взяли в полон військовополонених, які посяли зародок християнства між ними. І хоча вестготи, як народ, не повернулися, між ними багато працював Вульфїла (бл. 310-383), який походив із родоvodu, принаймні частково, щойно згаданих полонених.⁵ Він у Царгороді вивчав грецьку, латинську й гебрєйську мови. 341 р. в Царгороді або Антіохії аріанського обряду Євсевій висвятив Вульфїлу на єпископа. Коли почалося переслідування, він з іншими християнами знайшов притулок на окупованій римлянами території поблизу сучасної Плевни в Болгарії. Це він створив готську азбуку та близько 350 року переклав Новий і Старий Заповіти, крім двох Книг Самуїла та двох Книг Царів, бо там багато писалося про війни, кровопролиття й т. п. Його високоякісний переклад мав велике значення для християнства. То був перший переклад Біблії на “варварську” мову, як тоді говорили. Вульфїла до кінця свого життя проповідував Євангеліє між вестготами й відомий як “апостол” готів. Із його перекладу залишилися тільки малі уривки, переписані всередині VI ст. Ті уривки були написані срібними літерами на пурпуровому пергаменті й відомі як “Срібний Кодекс” (“Codex Argenteus”).

У визначений час Бог не забув і про слов'янські народи. Він послав до них двох рідних братів, Кирила й Методія, які народилися в місті Солуні, Македонія, що в той час належала до Візантійської імперії. Щоб дати слов'янським народам Біблію, Кирило створив на основі аланського письма та грецького мінускулу старослов'янську азбуку, названу “кирилицею”. Ті два брати завершили переклад Нового Заповіту 867 р., а Старий Заповіт – близько 880 р.

У 863-864 роках Кирило й Методій провадили місійну діяльність у Моравії й Паннонії (на початку нашої доби вона була римською провінцією; нині це сучасна територія Угорщини). Проте проти них почало діяти римо-католицьке духовенство, мовляв, Слова Божого не можна благовістити варварськими мовами, а лише гебрєйською, грецькою

⁵ Williston Walker, *A History of the Christian Church*, Revised Edition, New York, Charles Scribner's Sons, 1959, pp.119-120.

та латинською мовами, бо ними був написаний напис на хресті над розіп'ятим Христом. Папа Микола I 867 р. наказав Кирилові й Методієві прибути до Риму на суд, але він сам помер ще до суду.

Після смерти Кирила (14 лютого 869) Методій продовжував працю між слов'янами. Папа Іван VIII у 879 р. двічі забороняв йому проповідувати вчення Христа “варварською” мовою. Внаслідок цього Методій був ув'язнений майже десять років. Пізніше папа Степан VI, відомий як “пилатник”, категорично заборонив служити Богові “варварськими” мовами й після смерти Методія 6 квітня 885 р. прокляв “апостола слов'ян”.⁶

Вищезгадані жахливі події відбувалися не тільки в Римо-Католицькій церкві, а й у Російській Православній. Тому аж ніяк не легшим виявився шлях перекладу української Біблії. Щоб належно усвідомити вагу перекладачів, необхідно осмислити історичні умови в контексті різних етапів їхнього розвитку як у Росії, так і в Наддніпрянській Україні. Ми висвітлимо ті умови у відповідному місці цієї статті.

Один із перекладачів Святого Письма на українську мову був уродженець Чернігівщини Пилип Семенович Морачевський (1806-1879), сучасник Котляревського й Кирило-Методіївського братства. Закінчивши історично-філологічний факультет Харківського університету, він учителював у Сумах, Луцьку, Кам'янці-Подільському, а пізніше став інспектором Ніжинського ліцею князя Безбородька. Він добре володів українською народною та грецькою мовами й вирішив перекласти Новий Заповіт українською мовою. 1860 р. Морачевський завершив переклад чотирьох Євангелій і надіслав їх Академії Наук у Петербурзі, яка відгукнулася про переклад схвально й дала свою згоду, що він вартий вийти друком.

Морачевський вислав свій переклад і Священному Синодові, найвищому органу управління Російської Православної церкви (створений 1721 р. Петром I і підлягав світській владі), щоб той поблагословив його до друку. Однак А. Толстой, обер-прокурор, передав ту справу політичній комісії, що складалася з трьох осіб, членом якої був і представник Православної церкви – єпископ І. Миткевич. Переклад було визнано “опасним і вредним”. Отже, щодо українців, то навіть Біблія стала політичною справою.

⁶ У середині IX ст. з'явився збірник *Лжесидорові декреталії* (*Українська радянська енциклопедія*, Київ, 1962, т. 8, с.115), що складається переважно з підроблених папських (листів, послань) декреталій, рішень соборів тощо. Автор – невідома особа під псевдонімом Ісидор Меркатор. Мета підробки – обґрунтувати абсолютну владу римського папи й довести зверхність церковної влади над світською. Ватиканський й собор (1869-1870) прийняв догмат про “непогрішимість” папи у справах віри. Навіть створено легенду про те, що папа нібито є “намісником Христа на Землі” (там же, т. 10, с. 504).

Отримавши негативне рішення політичної комісії, Священний Синод негайно виніс свій вирок: “Перевод Евангелий, сделанный Вами, или другим кем-либо, не может быть допущен к печатанию”. Однак Морачевський не завагався й 1863 р. завершив переклад Нового Заповіту.

Отже, не тільки царська деспотія, а й Священний Синод вишкірив свої ікли. Той Синод – вовк ув овечій шкірі. Він, як і уряд Росії, любив українську шкіру, а не душу, бо ж діяв не в дусі Христа, а в дусі антихриста, хоча від імені Христа.

Щоб мати Біблію рідною мовою, українські перекладачі свідомо посвятили свої душі й тіла на страдницький шлях і не відступали перед труднощами, бо їх надихав Дух Святий до того святого чину, як і їхніх побратимів, попередників інших народів. Адже “Писання святе може зробити тебе мудрим на спасіння вірою в Христа Ісуса. Все Писання Богом натхнене і корисне” (2 Тим. 3:15-16). Ось тому відмова Синоду не знеохотила Морачевського – він продовжував перекладати Новий Заповіт, завершивши його 1863 р., але він був надрукований аж 1906 р.

Та з ласки Всевишнього в Україні були інші люди, які прагнули перекласти всю Біблію, бо вона робила на них сильний вплив. Наприклад, Шевченко ставився до неї благоговійно й був обізнаний з нею ще відтоді, коли вчився в дяка грамоти. А в дорослому віці, 1843 р. прибувши в Україну з Академії наук у Петербурзі, він того ж року і на початку 1844 не раз бував у маєтку князя Миколи Рєпніна і зустрічався з його дочкою, Варварою, де вони читали Біблію та провадили духовні бесіди. Поет присвятив їй написану в Яготині поему “Тризна”.⁷

Познайомившись із Пантелеймоном Кулішем, який бував за кордоном, читав богословську літературу й розумів глибіню духа Біблії, що полонила його, Шевченкова душа ще більше запалала любов’ю до неї. Він став натхненником, рушієм і “світільником горючим і світлущим” Кирило-Методіївського братства у справі перекладу Біблії.

Шевченко й Куліш не любили букви, закостенілості, фарисейської обрядовості, ідолопоклонства офіційної церкви з рабовласницьким царським ладом. Їхні душі там задихалися без Небесного кисню й вони особисто шукали дороги до Бога: “Блаженні, що в їхньому серці дороги до Тебе” (Пс. 84:6).

Тому Шевченко, Куліш, Костомаров та інші інтелігенти заснували Кирило-Методіївське братство в Києві 1846 р., завданням якого було “реформувати суспільство й гоїти соціальні рани проповіддю євангельської моралі, ширенням освіти й культури, піднесенням культур-

⁷ *Українська радянська енциклопедія*, Київ, 1963, т. 12, сс. 227-228.

ного рівня панської інтелігенції і кріпацької маси, розробленням української мови, популярною літературою тощо”⁸.

Кирило-Методіївське Братство проорало глибоку борозну в пошуках Божої правди й національного усвідомлення України. Але чому воно не втілило своєї ідеології в життя? Цензор наказав суворо стежити за такими особами, “не давая перевеса любви к родине над любовью к отечеству”. Царський уряд також жорстоко розправився з братчиками, ув’язнивши їх. Куліш був засланий на три роки в м. Тулу із забороною писати й друкувати. Шевченкові, не тільки як духовному лідерові та “світільникові горючому й світучому”, а також як авторові обурливих віршів проти царського режиму, смертна кара була неминучою.⁹ Однак без жодного суду її замінили, призначивши його на десять років рядовим солдатом. Його доставили до Оренбурга і призначили до 5-го батальйону, розташованого в Орській фортеці, наказавши начальству мати над ним найсуворіший нагляд. До цього Микола I додав власноручно: “Під найсуворіший нагляд, з забороною писати й малювати”. Шевченко пізніше написав у щоденнику: “Трибунал за головуванням самого сатани не зміг би виголосити такого холодного, нелюдського вироку”. Після заслання Шевченко не мав права жити в Україні і через чотири роки передчасно помер у Петербурзі.

Отже, самозрозуміло, що Кирило-Методіївське братство було неспроможне зреалізувати своєї мети після нищівного удару його керівникам. Однак Бог зужив декого з тих мужів, хоч вони не були досконалими, як і ми недосконалі. Куліш, наприклад, нібито іноді бував невгамовним і “гарячим”,¹⁰ але й ап. Петро бував запальним: “Тоді Симон Петро, мечавши, його вихопив і рубонув раба першосвященника – і відтяв праве вухо йому” (Ів. 18:10). А про Ієроніма, мовознавця, перекладача Біблії латинською мовою Вульгати, історія пише, що “Ієронімові запальна вдача й гострий язик не були розраховані на примирення”.¹¹ Але Бог зужив їх у Своїй великій праці.

Пантелеймон Олександрович Куліш (1819-1897) народився в містечку Воронежі на Чернігівщині. 1837 р. почав учитися на філософському факультеті в Київському університеті св. Володимира, але його не закінчив, бо імперська влада вимагала документа шляхетського походження, якого він не мав. Із 1847 р. вчителював у Луцьку,

⁸ Михайло Грушевський, *З історії релігійної думки на Україні*, Мюнхен, “Біблос” 1962, с.124.

⁹ Л. Жабко-Потапович, *Христове світло в Україні*, Вінніпег-Честер, Українське Євангельсько-Баптистське Братство, 1952, с. 81.

¹⁰ Митрополит Іларіон, *Біблійні студії*, Вінніпег, “Наша культура”, 1963, с. 66.

¹¹ James Orr, Ed, *The International Standard Bible Encyclopaedia*, Chicago, The Howard-Severance Co., 1930, vol. v, p. 3061.

Києві, Рівному, в Петербурзькій гімназії, а згодом там же викладав в університеті.

Куліш – мислитель, інтелектуал, ідеолог, письменник, історик. Вивчав мови: англійську, французьку, німецьку, італійську, іспанську, латинську, гебрійську і знав майже всі слов'янські мови. Насправді він творив українську літературну мову. У мовознавстві він мав значний вплив на мову своїх сучасників і виправляв мову творів Шевченка, Марка Вовчка тощо. Отже, Куліш, людина великого хисту, в молодості зацікавився Святим Письмом, яке надихало його писати вірші на духовні теми (1843-1845). Те Святе Слово просвітило його, й тому коли київська молодь юрмилася коло нього, вона також захоплювалася Словом Божим, яке просвітлювало її. Тому, пише Куліш, Сам Христос був “Учителем київської купки послідовників, Проповідником слів життя вічного був Сам Він, усі бо вони були рівні між собою, і тільки Той був між ними Першим, Хто бував усім їм слугою”.

На Куліша також справляли сильне враження інтелектуальний клімат і події кінця XVIII й початку XIX ст., що пробуджували у слов'янських народів визвольні ідеї. До цього також спричинювалося вчення Сковороди й думки принаймні двох німецьких протестантських філософів, які поширювалися в Східній Європі, проникаючи в Україну. Фрідріх Шеллінг¹² (1775-1854) вивчав ідеалістичну філософію й теологію (1790-1795), став професором філософії в Ієнському університеті (1798-1803). Першоосновою всього вважав абсолют, тобто Бога. Фрідріх Шлеєрмахер¹³ (1768-1834), вихований моравцями, громадський діяч, філософ, теолог, професор у м. Галле, пізніше професор теології в Берліні, він дотримувався думки, що головною метою християнства було ліквідувати розрив між всесвітом і обмеженим, гармонійно поєднати людину з Богом. У християнській релігії особа Христа – центральна. Христос – посередник примирення. Моральність – не релігія, а релігія не моральність; але релігія необхідна запорака моральності.

Куліш ознайомлювався з такими ідеями й постійно перебував у вирі громадського, культурного й духовного життя. 1857 р. він видав перший український підручник “Грамматика” для вжитку в недільних школах. Що ж являли собою недільні школи? У Західній Європі в кінці XVIII ст. виникли початкові школи внаслідок бажання мас отримати освіту. В тих школах навчалися діти, підлітки й дорослі, бо вони не могли відвідувати загальну школу через брак коштів або через працю. Спочатку ті школи організовували церкви, бо благовісники

¹² Williston Walker, *A History of the Christian Church*, Revised Edition, New York, Charles Scribner's Sons, 1959, pp. 119-120.

¹³ Там же, сс. 486-488.

християнства усвідомили, що людям тяжче сприймати вчення Святого Письма і зберігати його у своїх серцях, якщо вони не можуть його читати (Пс. 119:11; Лк. 2:18-19) ; але потім ті школи стали загально-освітніми. В Україні перша недільна школа з'явилася в Полтаві 1858 р., а друга в Києві у жовтні 1859 р. Ініціатором тих шкіл був Платон Васильович Павлов, професор університету св. Володимира в Києві. Згодом такі школи зароджувалися і в інших містах України – всіх їх було 111. Навчання відбувалося щонеділі від однієї до трьох годин. У школі викладали такі предмети: релігія, читання, писання, арифметика, а також ознайомлювали учнів з історією і культурою України. Учителі, кращі представники інтелігенції, не отримували платні. Мова навчання – українська, хоча через брак підручників навчали й російською. В тому шкільному русі брали участь деякі відомі постаті: В. Антонович, М. Драгоманов, О. Кониський та ін. М. Костомаров і П. Павлов були активними учасниками того руху, проте вони не навчали. Царський уряд, спостерігаючи, як успішно утворювалися недільні школи в Україні, 1860 р. змусив Павлова переїхати до Росії, м. Петербургу,¹⁴ щоб він там заснував недільну школу.

Тепер буде доцільно зацитувати Костянтина Ушинського (2. III. 1824-3. I. 1871), видатного українського педагога, який 1844 р. закінчив юридичний факультет Московського університету, а 1846 р. став професором Ярославського юридичного ліцею. Він пропагував навчання рідною мовою у школах України і протидіяв царській забороні вживати українську мову у загальноосвітній системі. Він також наполегливо домагався загального обов'язкового навчання для дітей обох статей. За такі сміливі погляди 1849 р.

його звільнили з посади професора згаданого ліцею. Ось його об'єктивні думки про мову: “Мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує віджилі, живущі та майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле. Коли зникає народна мова – народу нема більше! Поки живе мова народна в устах народу, до того часу живий і народ. І нема насильства більш нестерпного, як те, що хоче відняти в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків. Відберіть у народу все – і він усе може повернути; але відберіть мову – і він ніколи більше вже не створить її, нову батьківщину навіть може створити народ, але мови – ніколи; вимерла мова в устах народу – вимер і народ”.

Як уже вище згадано, інтелігенція, що заснувала Кирило-Методіївське Братство, якраз і ставила собі за мету поширювати освіту українською мовою, підносити культурний рівень і дати народові Біблію його рідною мовою. Тому 1859 р., хоч Україна була пригнобле-

¹⁴ *Українська радянська енциклопедія*, Київ, 1962, 10, с. 452.

на деспотичним свавіллям царату й попівства, народ уже не бажав бути аморфною масою. Добрим прикладом цього були наступні мужі: чернігівський архієпископ Філарет, який 1859 р. видав проповідь українською мовою; кам'янець-подільський священник протоєрей Василь Гречулевич 1860 р. видав збірник проповідей, а в 1858-1859 рр. катехизис; Гулак-Артемівський у 1856-1858 рр. опублікував переспів Псалмів. Таким чином народжувалась теологічна термінологія, життєва необхідність вимагала Біблії народною мовою, на яку чекав народ. Однак справа ставала дуже тяжка. 13 липня 1862 р. цар видав наказ: “Закрити всі нині існуючі недільні школи та читальні”.

Крім того, шовіністична¹⁵ політика російського самодержавства не гребувала жодними засобами придушувати українську націю, її мову та культуру. У тому ідеологічному арсеналі ніколи не бракувало методів для пропаганди “вищости”¹⁶ й усеpravности росіян і “нижчости” та безpravности українців та інших народів. 1863 р. той процес вибухнув, немов бомба, охопивши Україну Валуєвським циркуляром, немов чадним газом. Валуєв заявив, що “ніякої окремої малоросійської мови не було, немає і бути не може”. Він заборонив видавати українською мовою навчальні посібники та книжки “початкового читання для народу”. Тому видання книжок українською мовою на Наддніпрянщині майже припинилося. Українська література пішла в підпілля – письменники діяли під псевдонімами.

Хоча відлуння першого вибуху ще не втихло, а вже надійша зловісна гроза – Емський акт 1876 р. Він забороняв завозити з-за кордону українські книжки, видавати українські переклади російською та чужоземними мовами. Таким чином, українське духовне, національне, мовне й культурне відродження 1859-1863 рр. загальмувалося.

Раніше наш народ чекав на Богом послану людину дати йому Святе Письмо рідною мовою. Чи ж тепер така справа була реальною? Ні! Хіба що Сам Бог послав би таку людину.

І Він її послав. Таким освіченим і просвіщенним Словом Божим і мужнім посланцем, немов старозаповітний Мойсей, виявився Куліш. Він ще 1861 р. писав у петербурзькому журналі

Основа за місяць вересень: “Біблія дала початок освіти не одному вже народові” (с. 92).

На жаль, Валуєвська заборона й нещадна цензура не давали Кулішеві затишного й безпечного притулку для праці у Наддніпрянській Україні. Тому навесні 1867 р., перебуваючи у Венеції, Італія, він узявся до святого чину – до перекладу повної Біблії на українську мову. Це було рівнозначне викликові російському цареві: Нехай буде тобі,

¹⁵ Там же, 1964, т. 16, с. 355.

¹⁶ Там же, т. 16, с. 355.

о царю, знане, що богам твоїм не служу, а золотому бовванові, якого ти поставив, не буду вклонятися! (Дан. 3:18). Кулішеві належить признання за те, що поклавши руку на плуга назад не озирався (Лк. 9:62). Будучи поетом, він відчув сильний подих поетичних Книг. Найперше переклав дві Мойсееві пісні (Вих. 15:1-19 і Повт. 32:1-44) і надрукував їх кулішівкою у Львові в літературному журналі *Правда* (ч. 42, 1868 р.). Це були перші аркуші-журавлі великого подвигу.

Куліш надзвичайно полюбив Книгу Йова, яку видав 1869 р. у львівській друкарні, а Псалтир видав 1871 р. власним коштом.

Ще 1863 р. Куліш познайомився у Відні з Іваном Пулюєм (1845-1918), який там же студював при церкві св. Варвари теологію. Пізніше у Віденському університеті на філософському факультеті вивчав математику, фізику, хемію тощо. Від 1884 до 1916 року був професором фізики у Празькому політехнічному інституті, а також його ректором від 1889 р. Він володів гебрейською, грецькою та німецькою мовами й переклав Псалтир із гебрейського тексту на українську. Цих двох однодумців пов'язала любов до Слова Божого, рідного народу та його мови, й вони тісно співпрацювали над перекладом Біблії. Куліш посилено перекладав у Венеції до лютого 1871 р., а 16 лютого 1871 р. переселився до Відня, де від 18 лютого 1871 р. старанно й покvapливо спільно з Пулюєм завершували працю над Новим Заповітом. Пулюй перекладав тяжкі місця з грецького тексту, а Куліш правив коректу його перекладу на тодішню українську літературну мову. Вони щоденно інтенсивно трудилися.

У Відні Куліш через Пулюя познайомився з баптистським пастором Едуардом Мілярдом, тодішнім директором Британгського й Закардонного Біблійного Товариства на Австрію, який погодився видати друком український текст Біблії. 1871 р. Куліш і Пулюй вручили Мілярдові переклад чотирьох Євангелій, а він передав той текст на рецензію професорові Віденського університету славістові Францу Міклошічеві (1813-1891). Рішення Міклошіча: переклад не відповідає грецькому текстові, не є дослівним перекладом. Досі Куліш перекладав світські твори Шекспіра, Гете, Байрона вільно, а переклад Біблії мусить бути дослівним. Він переносив свій метод вільного переспіву Книги Йова та Псалтиря на переклад усієї Біблії. Цієї вади він повністю так і не подолав. Директор Мілярд сказав Кулішеві: "Куплю Ваш переклад тільки тоді, коли він буде фотографією грецького оригіналу". Він дав Кулішеві примірник грецького тексту Нового Заповіту, якого дотримувалося Біблійне Товариство: "Novum Testamentum Graece Coloniae Agrippinae", 1866.

Прибитий неприємністю, але загартований багатьма невдачами, на початку травня 1871 р. Куліш повернувся до свого хутора Мотронівка.

Жив скромно, бо не отримав гонорару за свою працю. Проте він знову занурився в переклад Нового Заповіту, а Пуллой виконував свою частку праці у Гримайлеві в Галичині. 1879 р. переклад був завершений. Пуллой почав його друкувати у Львові в друкарні Наукового Товариства імені Шевченка коштом Куліша та з допомогою Василя Білозерського (1823–1899). Року 1880 вийшло “Святе Письмо Нового Заповіту. Мовою русько-українською переклали вкупі П. А. Куліш і д-р І. Пуллой”. На жаль, то не був дослівний переклад, і Мільярд його не купив.

Українське видання Нового Заповіту в перекладі Куліша не знайшло належного признання в Галичині з кількох причин. По-перше, саму ідею Святого Письма українською мовою загал належно не усвідомив, частково через користування Біблією в церковнослов'янському перекладі. По-друге, уніяцьке керівне духовенство з великим запалом протидіяло українському рухові, уникало перекладу православної людини, було спольщене й проповіді по всій Галичині виголошувало польською мовою. Українська жива мова там “різала вуха” так, як це сьогодні діється у церквах Східної України через російську мову. Папа передав тоді уніяцькі монастирі єзуїтам, які полонізували монахів, а ті рішуче діяли проти Куліша. По-третє, Іван Франко¹⁷ злісно скрізь критикував переклад, а це було на руку москвофілам у Галичині, які обмежували Куліша-патріота.

Куліш перебував між молотом і ковадлом як у Наддніпрянській, так і в Наддністрянській Україні. Він зносив майже непосильний тиск, якого будь-хто не витримав би. Проте сильний дух щодобово відроджувався так, як у легендарного Прометея за ніч виростала печінка, і в травні 1871 р. Куліш приступив до перекладу Старого Заповіту, над яким працював уже віддавна. Він додатково засвоїв гебрейську мову. З ним і далі співробітничав Пуллой. Труд давався не легко, проте справа йшла вперед. Але 6 листопада 1885 р. його спіткало нове лихо – в Мотронівці згорів його дім, а з ним переклад Біблії й багато інших праць. Однак примхлива доля не зігнула його в баранячий ріг, хоча здоров'я вже було незavidне, й він знову почав перекладати.

Багаторічна діяльність збагатила Кулішів досвід і праця йшла швидше, та й Драгоманов давав йому корисні методологічні й бібліографічні поради. Проте 14 лютого 1897 р. смерть перервала нитку життя людини мужньої, високого духу й високих ідеалів, яка не гналася за особистим комфортом і перевагами, а віддала все своє палке серце поневоленій Батьківщині! Куліш виявляв непохитну стійкість характеру у найтяжчі хвилини випробувань. Він не випустив із поля

¹⁷ Митрополит Іларіон, *Біблійні студії*, Вінніпег, “Наша культура”, 1963, с. 60.

зору Божого покликання – переклад Біблії на українську мову – й відіграв величезну роль свідомого патріота, творця й захисника української мови, виводячи її із гетто.

Минуло багато часу від настанов папів, царів, Валуєвих, Священного Синоду, які подавали нам команду не говорити українською мовою і не вивчати її. Але якщо її не вивчати, то як же можна здобути освіту без знання мови? Нам також забороняли видавати тією мовою книжки і навіть мати Святу Біблію. Але ж то була епоха розгулу деспотів і не світлого духовенства, а димлячих ґнотів! Однак триває вже друге десятиріччя від проголошення незалежності України, то чому деякі сучасні “валуєви” командують видавати в Україні книжки не українською мовою, а російською? Бо маятник їхнього мислення до всього українського схиляється занадто ліворуч і вони виходять із наступної передумови: “Всі українці розуміють російську мову”. Такі люди прагнуть керувати Україною, але вони її не люблять і безкарно продовжують протидіяти її інтересам! А якщо вони не люблять України, її мови, її книжки, її перекладача Куліша і її Біблії, то українською мовою нічого не публікують і не публікуватимуть! На жаль, такими справами часто займаються релігійні лідери! Ось таке порушення норм моралі та зневажливе ставлення до нашого народу?! І всі мовчать? Ця мовчанка мене глибоко турбує!

А тепер знову повернемося до питання Кулішевого перекладу Біблії. Після смерти свого чоловіка Олександра Куліш дала рукопис перекладу Біблії на схов В. Тарновському до його музею в Києві. Тарновський довідався, що третина перекладу не завершена. Він попросив Івана Нечужа-Левицького перекласти решту книг.

Нечужа-Левицький (1838-1918), випускник духовної семінарії та духовної академії, письменник, переклав книги: Рут, Іс 2 Хронік, Ездри, Неємії, Естери й Даниїла. Його переклад також був не дослівний.

Тим часом д-р Пулюй домовлявся з пастором Мілярдом все ж таки не залишити українського народу без повної Біблії живою мовою. Адже народ не мав можливості читати

Слова Божого рідною мовою. Таким чином, 31 липня 1901 р. Британське й Закордонне Біблійне Товариство купило вічне право видавати Старий Заповіт, а на Новий Заповіт воно придбало право ще 1885 р.

Остаточну коректу Біблії правили д-р Іван Пулюй і Олексій Слюсарчук. Тому що було три перекладачі, а головний перекладач помер, виникли поважні мовні різниці. У нас не було ще соборної літературної мови, бо не було соборної держави. Д-р Пулюй володів тільки місцевим галицьким правописом і галицькою мовою й так корегував текст. Саме в такому перекладі Британське й Закордонне Біблійне Товариство й завершило друк Біблії наприкінці 1903 р., а в січні 1904

р. вона побачила день Божий. Її заголовок був: “Святе Письмо Старого і Нового Заповіту. Переклад П. О. Куліша, І. С. Левицького і І. Пулюя”. Відень, 1903.

Як же висловився про появу цієї Біблії Митрополит Іларіон (Іван Огієнко)? “Це¹⁸ був надзвичайно величний і важливий момент в історії української духовної культури, – за весь час життя українського народу в нього вперше появилася повна друкована Біблія живою народньою мовою. Справді, це була велика історична подія в духовному житті України!

І велика заслуга в цьому Британського Біблійного Товариства, яке поставило собі високошляхетне й побожне завдання, – нести Біблію кожному народові в його рідній мові. І в цій своїй праці Товариство не оминуло й український народ!”

Пригадаймо, що Куліш зайнявся перекладом Біблії ще 1867р., а вона вийшла друком аж 37 років пізніше. Таким чином, за той час українська мова й правопис уже змінилися. Тобто жива мова переросла лексику, морфологію та фразеологію перекладу Куліша. Крім того, д-р Пулюй та Олексій Слюсарчук “підправили” у багатьох місцях правопис Куліша і Левицького. Ось тому, як говориться, Біблія в перекладі Куліша не зробила належного впливу на наш народ, як це сталося в інших народів. У цьому є добра доля правди, однак сама суть справи, на мою думку, полягає не в цьому. Якби не російська окупація України, наші перекладачі не поневірялися б за кордоном і не діяли б крадькома. Та навіть тоді, коли Біблія уже була видана, уряд Росії не дав дозволу ввозити її у Наддніпрянську Україну.

Чому? Бо ще 18 травня 1876 р. цар Олександр II підписав таємний “Емський акт” у місті Емсі (Німеччина), який забороняв друкувати, розповсюджувати та ввозити з-за кордону до Російської імперії українські книжки. Це розпорядження було спрямоване на придушення української мови й культури. Д-р Пулюй і деякі інші діячі у Києві неодноразово зверталися до російського уряду дати дозвіл на ввіз Біблії в Російську імперію, однак дозволу не отримали. Олександра, вдова покійного перекладача П. Куліша, навіть написала прохання до дружини царя дати дозвіл на ввезення Біблії, але відповідь була негативна. А тим часом

Папа Пій¹⁹ заборонив читати всі видання Британського й Закордонного Біблійного Товариства взагалі, як і в Галичині Біблію в перекладі Куліша. Таким чином, та Біблія вирішальної ролі не відіграла, тому що наші сусіди-”християни” півночі й заходу, м’яко кажучи, виявили велику неприязнь до України, її мови і, на жаль, до Свято-

¹⁸ Там же, 1963, с. 75.

¹⁹ Там же, 1963, сс. 76-77.

го Письма українською мовою, але Христос їм такої влади не давав. Це виключне право належить Йому, а не керівникам віровизнань. Він також і сьогодні нікому не дає повноваження не видавати в Україні богословської літератури українською мовою. Той, хто так розпоряджається, діє проти Його волі – самовільно!

Шановні читачі! Чи Вам відомі керівники інших народів і віровизнань, які жертвують рідною мовою і рідним друкованим словом заради космополітизму й безнаціональності? Відповідаю за вас – ні! Така діяльність не приносить чести ні Україні, ані нам, християнам. Адже ми називаємося християнами тому, що наслідуємо вчення Христа, а Він не вчив нас чинити те, що легке чи вигідне певним одиницям, а те, що правдиве й чесне. Якщо хто про своїх не дбає, то він повинен скласти свої обов'язки, щоб справа не гальмувалася! Чи ж нам, українцям, не соромно, що протягом майже 20-річної незалежності ми живемо в Україні, немов у приймах? Доки ж цей негативний стан триватиме? Доти, поки українці не позбудуться колоніального та стадного почуттів і не складуть іспит на право бути зрілою, суверенною нацією.

2004, 2007.

Пол Бродовий

ЗУСТРІЧ НА ПЕРЕЛОМІ

Відвідавши євангельську зустріч з проповідником Герольдом Лі Ліндзем (Hal Lindsey) у Ванкувері влітку 1976 року, я отримав новий натхненний поштовх до вивчення української історії і почав глибше усвідомлювати себе частиною української нації і українського народу. Після зустрічі я був стурбований доволі безвідповідальною і небезпечною риторикою Ліндзeya. Під час своєї промови він переконливо прогнозував, що у недалекому майбутньому велика армія із Півночі атакуватиме Ізраїль. Він сміливо заявив, що ця підступна атака проти Ізраїлю буде сповненням біблійних пророцтв, які, зокрема, знаходимо у тридцять восьмій і тридцять дев'ятій книзі пророка Єзекіїла і з сьомого по десятий вірш у двадцятій главі книги Одкровення Іоана Богослова. Саме у цих віршах знаходимо опис підступної атаки армій Гога і Магога проти божих людей, які живуть на Святій Землі. Як наголошував Ліндзей, Гог і Магог уособлювали Росію та інші об'єднані слов'янські народи у межах Радянського Союзу. Він описав, як вони саме збиралися знищити населення Святої Землі, та раптом вогонь охопив їхню армію. Ліндзей закінчив своє "пророцтво" розповіддю про те, що спалення Гога і Магога буде результатом вибуху ретельно захованих нейтронних бомб.

Слухаючи проповідника Ліндзeya, я помітив, що у розкритті історії про Гога і Магога він абсолютно не розрізняв між росіянами і українцями. Очевидно, пан Ліндзей був переконаний, що всі слов'янські нації у лізі Гога і Магога діятимуть як одне ціле у незворотному прагненні знищити Ізраїль. Я побачив, що пан Ліндзей або зовсім не усвідомлював різниці, або був абсолютно байдужим до історичного поділу між росіянами та українцями. У своєму проповідництві він зовсім не застановлявся над аморально-принизливими стосунками гнобителя і пригнобленого, що протягом століть визначали відносини між Росією та Україною. Ігноруючи історичну реальність, Ліндзей покладався на власну харизматичність та євангельську музику, аби переконати аудиторію у правдивості свого проповідництва. На початку промови я був готовий прийняти його слова на віру, та врешті не зміг змиритися з тією жахливою змовницькою роллю, що приписувалася Ліндзем українцям в історії про Гога і Магога. Для мене було неприйнятним спрощене та історично-некоректне пояснення біблійного пророцтва.

Незважаючи на моє в той час обмежене розуміння слов'янської історії, пророчі заяви пана Ліндзeya мені видалися просто безглуздими. Я усвідомлював, наскільки привабливими євангельські та

п'ятидесятницькі рухи є для громадськості, і тому під час цієї зустрічі у душі запанувало якесь неприємне передчуття. Згодом, підходячи до свого авто, я був неабияк стурбований тим, що почув від Ліндзєя. У мене з'явилося відчуття, що якщо Ліндзєєві та йому подібним не заперечувати, то їхні заяви можуть стати пророцтвами, що сповнюватимуть самі себе. Я розумів, що сперечатися чи доводити, що Ліндзєй помиляється у своїх поспішних і необґрунтованих пророцтвах майбутнього слов'ян та ізраїльтян, немає сенсу. Та для себе я постановив, що мушу спробувати раціонально та логічно проаналізувати це біблійне пророцтво. Я досі пам'ятаю, що власне в цей момент вирішив науково підійти до вивчення біблійного пророцтва, щоб спростувати ці безглузді заяви про роль слов'янських націй у світовій історії.

Моє походження відіграло діяльну роль у прагненні спростувати сенсаційно-пророчі заяви таких проповідників-фундаменталістів, як Ліндзєй. Я народився під час Другої світової війни в українській греко-католицькій родині. Виростав у містечку Гріндод, невеликому українському поселенні на берегах ріки Шусуоп, що в Британській Колумбії. Моє дитинство пройшло в атмосфері української культури та релігії. Проте ця прив'язаність до українських коренів значно послабилася, коли мені було десять років і якийсь місіонерці з євангельської місії Нових Племен (New Tribes Mission) вдалося переконати мою матір дозволити мені та моїм сестрам відвідувати недільну школу при церкві Вільних Методистів у Гріндоді. Зрозуміло, що це лише віддалило мене від української греко-католицької церкви. Деколи я залишав службу у методистській церкві, і жінки з греко-католицької громади пригощали мене надзвичайно смачними стравами. Там до мене завжди ставилися ласкаво, навіть після того, як я вже не ходив до української церкви. Правда, одного дня український греко-католицький священик відвідав мою матір, щоб повернути мене до церкви, у якій мене охрестили. Моя мати, незважаючи на погрози отця про можливе прокляття, настояла на тому, що я можу відвідувати ту церкву, яку захочу. Після закінчення школи, я навчався у Коледжі Елдерсгейт, невеликому освітньому закладі вільних методистів у Мус Джо, провінція Саскачеван. Після трьох років навчання я отримав ступінь бакалавра теології. Мав намір вступити до місії після здобуття ступеня, та натомість почав працювати в будівельній справі. Моє зацікавлення релігійними темами, однак, не зникло. Саме це зацікавлення і наштовхнуло мене на книгу Ліндзєя *The Late Great Planet Earth* (Пізня велика планета Земля), після якої мені й захотілося відвідати його захід. І лише після того, як я особисто почув промову Ліндзєя, у мене з'явилося шалене бажання побороти цю безпідставну релігійну пропаганду. Незадовго після того випадку я придбав касету

із біблійними записами. Впродовж усього літа і весь наступний рік я прослухав записи книги Одкровення Іоана кілька сот разів, кожного разу намагаючись винести якесь основне значення. Для себе я випрацював певні критерії, згідно з якими книга Одкровення мала б органічно доповнювати Святе Письмо, особливо Євангеліє, як і основний зміст Старого Завіту.

Я розпочав своє дослідження із таких питань: чи існує Бог? який він? чи він схожий на нас? чи Біблія справді є словом божим? як нам її інтерпретувати? чи існує вічне життя, і як нам підготуватися до вічного існування? Застановляючись над такими питаннями протягом декількох місяців, я поступово почав усвідомлювати потребу дослідити, чи Біблія містила у собі якийсь вищий план, який людству ще не вдалося зрозуміти попри те, що авторами Біблії все ж були люди. З цією проблемою я боровся декілька років і дійшов висновку, що для її вирішення мені потрібно спершу визначити ключовий зміст біблійного послання. Щоб переконатися, чи такий вищий план там дійсно закладений, слід було встановити мету самої Книги. Це привело мене до висновку, що Біблія має на меті навчити нас способу, за допомогою якого можна досягти вічного життя. Суттю біблійного тексту є підготовка людства до найбільш значимого існування у світі.

Конкретнішою проблемою, що мене турбувала у зв'язку з біблійними пророцтвами, був розгляд питання боротьби добра і зла. Я запитував себе, чи Бог справді свідомо дозволив добру і злу співіснувати у цьому світі, аби колись вони зіткнулися в остаточній битві, що підтвердить перевагу добра і остаточно дозволить людству відкинути зло. Я почав розмірковувати, чи саме в той час кожній людині доведеться боротися за своє виживання. Ця вирішальна битва дозволить людству з Божою допомогою досягнути досконалости для вічного життя. Саме це і лягло в основу мого конкретного трактування біблійного пророцтва і формулювання вищого плану.

Аби глибше зосередитися на дослідженні, я припинив працювати повний робочий день і вирішив кожного тижня позичати книги з історії в Центральній бібліотеці Ванкувера. Згодом я намагався поєднати знання, отримані з цих текстів, з тим, що мені вдалося винести з Біблії. Все очевиднішим ставав той факт, що Ліндзееве трактування Біблії прямо суперечило певним цитатам з тексту Святого Письма. Зважаючи на те, що основний зміст Біблії не може суперечити самому собі, я почав створювати пояснення цього змісту і відповідного сценарію розвитку подій, потрібних для підготовки людства до вічного життя. Для мене було очевидно, що Ліндзей не мав такої бази для інтерпретації пророцтв Святого Письма. Як багато подібних йому дослідників біблійних пророцтв, він вибирав лише окремі цитати, що підтримували

типову євангельську ідею кінця світу. В той час, як я вирішив продовжувати своє дослідження, гучномовні заяви Ліндзeya набували, як я правильно підозрював, все більшого резонансу серед громадськості.

Його книга продавалася мільйонними тиражами, перетворюючи Ліндзeya у релігійну знаменитість. Не дивно, що пророцтва Ліндзeya, так як вони ним були спочатку викладені, ніколи не збулися, та все ж у якийсь дивний спосіб книга мала колосальний вплив на американське суспільство. Як пише Джонатан Кірш, публікація книги *The Late Great Planet Earth* “відіграла визначну роль у виділенні апокаліптичної ідеї з виключно фундаменталістських церков і поширення її у домінантне русло американської цивілізації”.¹ Кірш відзначає, що Ліндзeyу вдалося винести біблійне пророцтво з обмеженого вузького кола аж у Білий Дім. Рональд Рейган, який одним з перших прочитав книгу Ліндзeya, був дуже нею вражений. Як вважає Кірш, “Рейган був, мабуть, одним з перших громадських діячів поза фундаменталістськими колами, що відкрито і без жодних виправдань ствердив свою віру у неминуче сповнення біблійного пророцтва”.² Під час розмови за обідом політичних діячів в Сакраменто у 1971 році Рейган вступив у дискусію щодо пророцтва про Гога і Магога. Тоді він зробив таке заключне твердження: “Це, напевно, означає, що вони будуть знищені ядерною зброєю”.³ Після того, як він став президентом, Рейган залишився переконаним читачем книги Ліндзeya. Він навіть дозволив Ліндзeyу та Джеррі Фолвеллу “інформувати відповідне відомство Пентагону стосовно релігійних питань ядерної боротьби з Радянським Союзом”.⁴ Кірш далі цитує Стівена Д. О’Лірі, який стверджує, що “кожна з пропозицій Ліндзeya стосовно внутрішньої і зовнішньої політики входила до політичної платформи Рейгана”.⁵

Як я пишу сьогодні, я переконаний більше ніж будь-коли, що біблійне пророцтво має базуватися на вимогах щодо створення ідеального світового ладу. Створивши спочатку необхідне бачення ідеального порядку у світі, ми зможемо визначити, які проблеми треба вирішити, щоб втілити це бачення. Я вірю, що Бог хоче, аби людство прагнуло втілення цього бачення, а справжні пророки – це ті люди, які з Божою допомогою сприяють його досягненню. В Ісусовій останній притчі про баранів та кіз Ліндзeya, мабуть, скоріше нагадує других, що може і роблять хороші справи для Бога, але зрештою Христос їх зречеться, бо вони знехтували справжніми духовними потребами своїх братів і сестер.

¹ Kirsch, Jonathan *A History of the End of the World*. New York, NY: Harper Collins, 2006, p. 225.

² Там же, с. 226.

³ Там же, с. 226.

⁴ Там же, с. 227.

⁵ Там же, с. 227.

Мирна Косташ

MEMOIRS OF BYZANTIUM

Marianna Savaryn, iconographer, laid out her art books on her dining room table. It was a winter morning in Edmonton, full of brilliant light that came streaming through the windows, and on to the glossy books. She had opened them to show several different versions of the Byzantine saint, Demetrius of Thessalonica, who had been martyred in 304, victim of the last of the great anti-Christian persecutions in the Roman Empire. The originals of these icons were Greek and Russian and Serbian, and Savaryn instructed me to choose. I could have him full-length, clothed in bejewelled drapery, or just his haloed head and armoured shoulders. I could choose him accompanied by his virtual twin, St George, both of them in full regalia as Roman soldiers each with a crown floating over his head. Or I could have him mounted on a red horse, a spear in full deploy, casually pinning another soldier to the ground. I liked the one (it turned out to be Russian) where he didn't seem so much of a soldier, bristling with armour, but more of what I thought a saint to be, sweet-faced and mild of gesture, beardless, with thick hair tucked behind his ears. I liked the circularity of the shield he carried, which I did not read as a military sign but as a kind of wheel of life. Savaryn agreed: "Any sphere that is in an icon represents eternity." In this representation, he wears the green tunic and red cloak of a Byzantine army officer and holds the long-armed cross of his martyrdom.

"Everyone needs icons," she said. "The main thing about icons is that they bring light into the world. Everyone needs that, every single person."

If my commission had taken her by surprise, she did not betray it, but I had still surprised myself: I had a firm reputation as a writer and activist committed to the secular themes of history and politics but now, in 2000, I wanted an icon, a memento of a repudiated Ukrainian Orthodox childhood, an icon I could travel with, of a saint who, mere months earlier, I didn't know existed. I found him in a book.

I had been reading histories of Byzantium. After years of research and writing about an identity shaped by Ukrainian-Canadian culture, eastern European history and generational politics, I had become acutely aware of the world of the "other Europe" which has been obscured for so long by notions of the "Evil Empire" of the Soviet Union, of the "tribal" Balkans, of "exotic" or "Asiatic" Byzantium. Yet, after the fall of Rome in the fifth century, for the next thousand years, Byzantium *was*

civilization: it radiated wealth, power and splendour around the eastern Mediterranean world from its home in Constantinople.

Byzantium, I sensed, lay like bedrock in the story of Slavic identity I was after: the tale of how barbarians from the Carpathian Basin who poured down into the Balkans in the sixth and seventh centuries were overwhelmed at the gates of Thessalonica – the splendid Greco-Roman city in northern Greece – by the Byzantines, and how the Byzantine enemy then civilized them, Christianized them, and gave them an alphabet. What I didn't know was that Byzantium had also given them a saint.

In 304, Demetrius of Thessalonica had been martyred for the crime of preaching the Gospel of Jesus Christ, speared through the right breast in the basement of the Roman baths by soldiers, and hastily buried in the red earth where he fell. The little shrine marking the spot fell into ruin. The relics disappeared and, after a time, the details of his life and death vanished from living memory. But several hundred years later, when the fate of European civilization hung in the balance, Demetrius reappeared.

Rome had long ago been sacked by Visigoths and Vandals, then overrun by Lombards, when, in the early seventh century, Greece and the Balkans were invaded by wave upon wave of barbarians. The invaders didn't stop until they got all the way through to the Peloponnese. But there was one prize they never did take, though they tried over and over again, assaulting its walls and gates to no avail: the city of Thessalonica, second only to Constantinople, the jewel on the northern Aegean, fabulously wealthy and infinitely desirable. The city was impregnable, for the barbarians had no weapon against a miracle.

Dead these three hundred years, vanished in historical dust, the Great Martyr Demetrius reappeared as the Holy Warrior, riding his red horse on the ramparts of the beleaguered city, and confronted the howling hordes beneath. Then he performed the miracle of the defense of the city, and saved it for Greece. The Slavs were repulsed.

Intrigued by this marvellous account in a history I was reading, I began to look more closely at the reproductions of his icons in the big folios: his slender figure astride a red horse, his green cloak billowing in a heavenly breeze, posed triumphantly on the battlements of Thessalonica while the squat figures of the bedevilled barbarians milled about uselessly at the gates and buried their dead. I looked more closely still: the barbarians were Slavs.

I was hooked. In a deep recess of my brain I retrieved a childhood memory of his Slavic name, *Dimitriy*, which I associated with a church and a Feast Day, but I could tell no story. Now I sought him out.

I kept on reading, *Lives of the Saints*, specialized dictionaries and encyclopedias, art books, and even a French translation of a seventh century Greek text enumerating the miracles of St. Demetrius in Thessalonica.

At a suburban Ukrainian Orthodox church named for St Demetrius, I sat in that deep, expectant stillness that awaits the first words of the priest as he opens the Royal Doors of the icon screen and greets us, in this case in the resonating basso profundo of Fr Walter Makarenko. It made my hair stand on end. And I discreetly took notes on the large portrait of St Demetrius on the wall facing me like a pop star.

I had grown up surrounded by icons on Sundays, especially that large screen of them, the *iconostasis*, shielding the sanctuary from our gaze and all the mysteries performed within. I stared at it, year in and year out, until these images – *eikon* – of saints, prophets, archangels, martyrs, kings and queens, the Holy Trinity, the annunciatory Angel Gabriel and the girl, Mary, leaning in toward each other – seemed like a gallery of relatives. Eventually, older and more thoughtful, exposed to them at Divine Liturgy, in private homes, at weddings, in art books, I understood I was looking at a representation of personalities – transfixed on paradise, or on someone or something just behind me – whose elements had been laid down in the dim past by Byzantine monks. Now I was determined to have an icon of my own.

Marianna Savaryn telephoned to say that the arduous process of painting my icon had been completed, from preparing the gesso to laying down the delicate leaves of gold, and invited me back to her studio to take possession of it. I loved the gold. “Gold is the highest form of light,” she said. I admired Demetrius’s small but finely-shaped ovoid head set on a long neck, his body completely concealed within his cloak and armour; he did not seem even to have shoulders. “The iconographic figure or body is the spiritualized version of the venerated person,” Savaryn explained, and we are trying to distance ourselves emotionally from the flesh when we look at an icon. The ears, however, are terribly important: “They must be there, or at least the earlobe, because it is the ears that hear our prayers and take them to heaven.”

Until I had the icon blessed, Savaryn had cautioned me, “it’s just a painting.” So I took the icon away with me in its blue velvet travelling pouch and handed it to a Ukrainian Orthodox priest in a church named for Demetrius, and asked for the blessing.

Fr Volodymyr took it from my hands and disappeared behind the iconostasis for some minutes. I stood and waited; clearly the performing of the blessing had nothing to do with me. If I had known then the words of the prayer from the Orthodox ritual, I would have repeated them to myself, simply to be implicated, for I was about to set out on a

journey with this icon, literally packing it into my suitcase, to travel to the places where he is venerated: *O Lord, Our God, send down the grace of your Holy Spirit upon this icon. Bless it and make it holy. Grant to it the power and strength of miraculous deeds. Make it a spring of recovery and healing* [Maloney 141].

Fr Volodymyr returned my icon to me, and instructed me to set it up, no matter in strange rooms or my home, on an eastern wall, the direction of the Resurrection. I stared into the blessed face: the saint looked the same, a man “who is what he ought to be,” in the lovely phrase of Constantine Cavarnos. Demetrius still gazed fixedly at me with wide-open, unjudging eyes, his self-mastery complete.

УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Маруся Петришин

МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, 1987-2007

Лист, датований від 21 листопада 1986, це перший письмовий запис пропозиції започаткувати Методичний кабінет української мови (МКУМ) при Канадському інституті українських студій Альбертського університету. До ініціативного комітету увійшли Анна Елюк, президент організації “Батьки Альберти за українську освіту”, Андрій Семотюк, президент Українсько-канадського комітету Провінційної ради Альберти, та Богдан Кравченко, директор Канадського інституту українських студій. Ініціативі започаткування центру сприяв цілий ряд чинників. Одним з них було створення урядом Альберти провінційного фонду the Alberta Endowment Fund, який у два рази перевищував загальну суму пожертв університетові від приватного сектора. Ще одним фактором впливу було накопичення значних коштів книжкового фонду, що отримував прибуток від продажу україномовних двомовних навчальних ресурсів. Упродовж десяти років фундації вдалося зібрати 250 тисяч доларів. Відповідальним за цю суму був комітет Книжкового фонду Клубу українських професіоналістів і підприємців Едмонтону. Третім, і останнім, чинником стала потреба розширити і вдосконалити каталог високоякісних навчальних ресурсів для української двомовної програми, щоб далі розвинути значні здобутки від часу народження програми у 1974 році до 1986 року.

У цій роботі ми розглянемо окремі аспекти мандату Методичного кабінету української мови, опишемо наш професійний досвід і досягнення, а також окреслимо висновки і уроки, винесені за час функціонування центру. З часу заснування центру до мандату повноважень належали наступні пункти:

1. Створювати і розвивати навчальні ресурси для української двомовної програми, а також співпрацювати у створенні і координації нових навчальних ресурсів спільно з Міністерством освіти провінції Альберта, шкільними радами та іншими представниками освітньої системи.

2. Створювати і розвивати навчальні ресурси для інших рівнів і видів викладання української мови (початкового університетського

рівня тощо) і координувати участь громади у підготовці таких матеріалів.

3. Підтримувати, заохочувати і проводити постійні дослідження у сфері двомовної освіти в цілому і проблем українсько-англійської двомовності зокрема.

4. Задовольняти потреби підготовки і професійного розвитку викладачів і вчителів української мови.

5. Підтримувати у належному стані і розвивати колекцію освітніх україномовних матеріалів, що зберігаються в Канадському інституті українських студій.

6. Підтримувати зв'язки з українською громадою та іншими професійними установами.

Науково-дослідницька робота, розвиток і діяльність бібліотеки будуть висвітлені у наступній роботі. Дана ж робота в основному базується на письмових записах і свідченнях Методичного кабінету української мови та зосереджує увагу на діяльності у період 1987-2007 років. Започаткування української двомовної програми та інформація про її засновників вже добре висвітлені в опублікованих матеріалах Дональда Досона 1985 року. Також існує ґрунтовна публікація про створення Канадського інституту українських студій у липні 1976, видана Манолієм Лупулом 2005 року.

Політичний контекст

У жовтні 1971 року в Канаді було прийнято Акт про політику багатокультурності, після якого з'явилися подібні акти в Альберті (1972), Онтаріо (1977) й інших провінціях. Незабаром цей акт був узаконений у Канаді (1988), Саскачевані (1974), Альберті (1984) і Манітобі (1984), що сприяло створенню сприятливої політичної атмосфери для нових ініціатив і нововведень у сфері вивчення різних мов, а не лише англійської та французької. Проте канадський контекст двадцяти років діяльності МКУМ також позначений і помітним відходом від сповненої ентузіазму стратегії культурного плюралізму. Сепаратистська партія у провінції Квебек виграла 40 відсотків голосів виборців під час першого референдуму з питання суверенітету у 1980 році. У 1986 році канадську конституцію було репатрійовано за відсутності провінції Квебек як підписанта. Таким чином уся країна поза Квебеком була налаштована на знаходження компромісу із цією провінцією для усунення загрози сепаратизму. Нова проблема відтіснила стратегію культурного плюралізму на задній план. Як англо- так і франко-домінантні різкі позиції стосовно канадської єдності все більше виявляли неприязнь до політики культурного плюралізму, оскільки вона сприймалася як така, що підриває підвалини обох позицій. В той

час, як українська громада брала активну участь у конституційних слуханнях у 1970-их роках, у ході слухань Міч Лейк (Meech Lake) 1987 року лише вибраним етнічним групам Канади було надано гранти, аби підготувати і оприлюднити свої позиції. Українська громада не потрапила до таких груп і не мала фінансових можливостей для участі у цій конституційній дискусії.

На зміну лібералізму 1970-их років прийшов консерватизм, і питання, пов'язані з мовами національних меншин поза англійською і французькою, знову відійшли на задній план. Навіть франкофонній громаді раз у раз доводилося вдаватися до судів, щоб відстоювати своє конституційне право на освіту рідною мовою. З огляду на такий прецедент різко зростало вороже ставлення до освіти будь-якою іншою мовою. До 1991 року Вільям Торсел, редактор газети *Globe and Mail*, спершу на Шевченківській лекції в Едмонтоні, а згодом і в передовій статті свого видання запевняв, що причиною розколів у Канаді була етнічна проблема, і що за його оцінкою саме етнічні групи, окрім англійської і французької, несли відповідальність за політичні протистояння в Канаді.

На додаток до політичної ситуації відбулося ще й значне скорочення фінансування соціальної та освітньої сфери задля зменшення колосального дефіциту бюджету. За таких обставин ворожість до мовних програм та їхнє скорочення виглядали ще більш виправданими. В той час, як самі програми перебували у зародковому стані і подавали великі надії, більшість суспільства залишалася байдужою щодо перспективи їхнього майбутнього розвитку. Замість того, щоб сприяти глибшому впровадженню політики культурного плюралізму, метою конференцій і візитів до урядовців у період, описаний у цій роботі, було відстоювати здобутки української освіти у 1970-их роках.

У 1989 році директор МКУМ Маруся Петришин виступила на форумі “Меншини і Хартія прав і свобод: рівність прав етнічних та інших меншин” з доповіддю на тему “Чи повинне викладання мов культурного спадку етнічних меншин фінансуватися державою?” Конференція відбувалася в Озгуд Голі за спонсорської підтримки Канадської ради з питань етнічних культур. Незважаючи на запобіжні заходи, федеральний уряд скасував програму грантів для вивчення мов національно-культурного спадку у 1990 році. На провінційному рівні у 1989 році відбулася конференція у відповідь на введення нової освітньої мовної політики, що понизила статус інших мов, крім англійської та французької. Вона спонсорувалася організацією “Батьки Альберти за українську освіту”, Канадським інститутом скраїнських студій, а також Українським центром ресурсів і засобів при Коледжі МакЮена. Під час конференції представники французької,

німецької, арабської та української громад висловили свою реакцію на нову політику. Після конференції також відбулася низка зустрічей із Міністром освіти Джимом Діннінгом та делегацією у складі Рея Проктора, Юджіна Кушнера, Пола Шарека, Майка Гантцша, Пітера Нушейфера і Марусі Петришин. Міністр підтвердив, що скорочення відбудуться, запланована Міністерством освіти Альберти поїздка в Україну скасована, і уряд найближчим часом не звітуватиме стосовно нової мовної політики. Після того, як скорочення посилювалися і було подано пропозицію скасувати всі програми вивчення другої іноземної мови в системі освіти в цілому, “Батьки Альберти за українську освіту” спільно з Методичним кабінетом української мови очолили кампанію, щоб окреслити і відстояти переваги вивчення другої іноземної мови та україномовної програми. На демонстрації, організованій у 1994 році Асоціацією вчителів Альберти, українська громада разом з представниками інших мов виступила на підтримку продовження програм вивчення другої іноземної мови. Під час зустрічі з Міністром Галваром Джонсоном того ж року українську громаду запевнили, що уряд не скасовуватиме українську двомовну програму. Натомість провінція скоротила на 7 відсотків фінансування гранту на вивчення другої іноземної мови перед тим, як об’єднати усі фонди і подати шкільним радам відповідальність за їх розподіл.

Протидією негативним впливам на вивчення мов стали світові процеси глобалізації і важливість знання мов у світовій економіці. Здобуття Україною незалежності теж підсилило значущість україномовної освіти. Ще до 1999 міністр Лайл Оуберг почав усе більше звертати увагу на важливість вивчення мов і запровадив так звану “мовну ініціативу”, згідно з якою вивчення другої іноземної мови мало стати обов’язковим для всіх учнів, починаючи з четвертого класу. У 2004 році Міністр освіти Євген Звоздецький, хоч і дещо сповільнив розвиток “мовної ініціативи”, все ж поновив договори з двома областями в Україні щодо створення шкіл-побратимів, а також освітнього обміну. У 2006 році Міністр освіти Рон Ліперт підтвердив посаду міжнародного консультанта з питань викладання мови з української сторони у Міністерстві освіти Альберти.

Видання навчальних ресурсів

Серед усіх пунктів мандату повноважень МКУМ видання основних ресурсів для української двомовної програми за останні 20 років було, мабуть, найважливішим. Заснування МКУМ співпало із підготовкою серії навчальних ресурсів під назвою “Нова”, створеного д-ром Оленкою Білаш, яка співпрацювала з колегами-спеціалістами з української двомовної програми в Альберті.

Нова методика

Нова серія універсальних матеріалів для викладання української мови “Нова”, розроблена д-ром Оленкою Білаш для двомовної української програми в канадських преріях, базувалася на інноваційному методичному підході. “Нова” стала першою серією навчальних матеріалів, які можна було використовувати в початковій школі з учнями, для яких українська мова не була рідною. Базисним концептом програми було створення класного середовища, максимально наближеного до того, в якому дитина вперше вивчає рідну мову вдома. Розробники нових матеріалів не вбачали в оволодінні мовою кінцевої самоцілі. Вивчення мови розглядалося радше як засіб, завдяки якому учні зможуть вдосконалити свої творчі навички, розширити світогляд і навчитися глибше пізнавати світ. Також зверталася значна увага на писемність. Дітям треба було навчитися читати і писати, аби оволодіти мовою, з якою вони пізніше працюватимуть у художній літературі і підручниках. Щоб досягти цієї мети і розробити інноваційні матеріали для вивчення української мови, д-р Білаш постановила для себе зробити програму найбільш досконалою на той час. Для цього вона адаптувала методику цілісного вивчення мови з наголосом на розумінні значень, а не на зазубрюванні, а також методику “природного” вивчення мови, суть якої полягає у підсвідомому оволодінні мовними навичками в рамках комунікативної ситуації. Крім того д-р Білаш врахувала досвід з французькомовних програм, побудованих на ідеї “занурення” в автентичне мовне середовище й інші корисні методи викладання другої мови в Канаді. Використовуючи весь цей досвід і вже існуючі методи в оригінальний спосіб, д-р Білаш додала до свого нового і натхненного комплексу свою відданість духу творчості й інтелектуально-стимулюючої діяльності.

До матеріалів збірки “Нова” входили такі компоненти:

Діалоги

Цей компонент є безсумнівно ключовим в оволодінні українською лексикою і здобутті мовної компетенції в цілому. У цій секції студенти мають змогу виконати 19 різних видів діяльності, розвиваючи свої навички від аудіювання, перегляду, співу, ігор, розмовного мовлення до етапу читання і написання діалогів. Як вид діяльності діалог закладає основу для усного мовлення, в той час як відповідна лексика допомагає учням вдосконалювати компоненти читання і письма. У МКУМ вийшла друком пробна, а згодом була опублікована і остаточна версія діалогів для 1, 2, 3, 4, і 5-ого класів. Кожний комплект містив у собі 10-13 діалогів разом з 10-12 ілюстраціями до кожного. Завдяки новітнім технологіям діалоги для четвертого і п'ятого класів було виконано в кольорі. Для шостого класу діалоги було вдосконалено, скомпоновано

у книгу і розділено на розділи. У четвертому комплекті “Нова” методу з діалогами було переведено в електронну форму, доступну для вчителів, батьків і учнів за цією електронною адресою: <http://www.oomroom.ca/resources/n4-dialogue-centre>

Компонент “Співанки-руханки”:

Навчання за допомогою пісень є доволі ефективним. Збірки пісень для 1-3 класів були опубліковані разом з касетами та компакт-дисками. Кожна збірка пісень містила близько 65 дитячих пісеньок, спеціально дібраних, щоб учні могли вивчити важливі слова і фрази, а також збагатити свій досвід про культуру України.

Компонент “Повтор-імітація”:

Цей ресурс складається з простого тексту і супровідних ілюстрацій, що зображають процес або послідовність дій. Завдяки цьому ресурсові студенти можуть вивчати нову лексику під час фізичної діяльності, розвиваючи також кмітливість. Класи з першого по шостий мають комплект із 10-13 завдань такого типу.

Компонент “Усна література”:

Збірка “Нова” включала також книги для щоденного читання учням уголос і збагачення їхнього мовного досвіду. Художні книги представляють значний інтерес для учнів і написані мовою, якої зазвичай неможливо навчитися у класі. Цей вид діяльності закладає важливу підвалину для розвитку української писемності серед учнів. У першому класі 13 книг із 52 оповідань були видані у формі розмальовок. У другому класі 7 книг містили 28 оповідань, спрямованих на розширення понятійного багажу учня. У третьому класі для учнів розроблено 7 читанок-сходинок для читання вголос і згодом для самостійного читання. Мова цих книжок спеціально адаптована, щоб підготувати учня до читання автентичної літератури. В цілому ці книги містили близько 28 оповідань. У четвертому класі в електронному варіанті було опубліковано 34 заголовки усної літератури (за адресою <http://www.oomroom.ca/resources/n4-listening-centre/>) разом з кольоровими ілюстраціями і аудіо-додатками.

Книги вправ для розвитку усного мовлення

Книги вправ використовуються для повторення лексики зі всіх компонентів збірки “Нова”, розширення словникового запасу за допомогою синонімів/антонімів, розвитку потягу до літератури, а також для співпраці з іншими учнями. Підручники з вправами було видано для 13 розділів збірки “Нова 2” і для 10 розділів відповідно для “Нова 4, 5, і 6”. Крім того, вправи до “Нова 2” було видано на мультимедійному компакт-диску.

Ігрові таблиці

Збірка також містила ігрові таблиці для повторення і розширення словникового запасу. Вони були розроблені з відповідних до теми ілюстрацій (скажімо, тварини чи їжа) разом з лексичними флеш-картами і відповідями. Для “Нова 1” було опубліковано 12 ігрових таблиць, а для “Нова 2” – 26.

Вірші, скоромовки, ребуси

Вірші, скоромовки і ребуси були включені до збірки для подальшого розвитку усних навиків учнів. Як показує практика, деякі учні легко використовують мову в декламації. Поезія дає учням відчуття ритму мови і високохудожніх зворотів, а також збагачує культурний досвід. Три комплекти поезії були опубліковані у великому форматі для візуального використання українських текстів у класі. Видано 13 таблиць для першого класу. Для другого і третього класів поезію видано у вигляді великих плакатів. Кожний розділ представлено двома або трьома простими дитячими віршиками, що стосуються основних тем розділу. Учні вивчають їх повільно за допомогою щоденної декламації.

На допомогу вчителю – матеріали для планування занять

Програма “Нова” використала багато вже розроблених українських ресурсів, які разом з новими завданнями згруповані у додатку до кожної збірки “Нова 1-6”, що називається “На допомогу вчителю – матеріали для планування занять”. Він містить вірші із лексикою до кожного розділу, загадки як засіб зацікавити дитину до активного усного мовлення з розширенням понятійного апарату та закріпленням основної лексики, моделі для складання власних оповідань та багато інших вправ і видів діяльності. У кожному з цих допоміжних комплектів діалоги і повтор-імітацію подано у зменшеному форматі. Вчитель може зробити фотокопії з цього матеріалу індивідуально для кожного учня, щоб він або вона створили для себе від 26 до 32 книжечок кожного навчального року.

Довідник для вчителя

Довідник для вчителя подає детальний виклад методики, використаної у серії “Нова” і описує прийоми оволодіння українською мовою. Рукопис довідника підготувала д-р Оленка Білаш за допомогою інших учителів української двомовної програми. За порадою Івана Соколовського та Деніса Тардіфа, Ейдріан Бусьєр, тодішній директор відділу мовних послуг, придбав довідник для управління освіти провінції Альберти. Незадовго по тому Іван Соколовський очолив команду, яка підготувала матеріали для випробування їх у школах провінції. Перевищивши звичні темпи розвитку і апробації текстів будь-яких навчальних посібників у Канаді, Соколовський і його команда протесту-

вали шість комплектів матеріалів упродовж трьох років. Д-р Оленка Білаш та Кеті Сосновська працювали штатними консультантами на місцях і безпосередньо проводили тестування. Анна Біско, Маруся Петришин та Ірина Тарнавська були консультантами, відповідальними за підготовку матеріалів пробної збірки “Нова” від першого до шостого класів. Серед тих, хто корегував і впорядковував матеріали були: Кеті Сосновська, Галина Яремко, Мелодія Костюк, Тереня Ільків, Мирослава Фодчук, Ірина Тарнавська та Лариса Бомбак. Галя Цар була місцевим редактором та асистентом Івана Соколовського.

У 1993 році матеріали вперше почали готувати до друку. Для цього було потрібне приміщення невеликого видавничого дому і відповідний персонал. Одного дня в тиждень для координатора проекту і двох днів для секретарських обов’язків за допомогою студента не було достатньо для виконання цього важкого і відповідального завдання. Після врахування результатів пробного проекту матеріали “Нова” були перевірені, вдосконалені, переілюстровані, змакетовані і підготовлені до друку. Центр також відповідав за рекламу матеріалів та підготовчий тренінг для вчителів, що дозволив би використовувати матеріали якомога ефективніше. Анна Біско першою виконувала цю роботу в МКУМ і заклала високу планку якості для перших пробних матеріалів для першого класу. Опісля Маруся Петришин стала координатором і згуртувала коло себе команду, яка підготувала матеріали до публікації “Нова 2, 3, 4, 5, 6”. Після завершення апробації матеріалів наступним завданням було організувати команду спеціалістів, що працювали б над публікацією, знайти приміщення і засоби, а також зібрати необхідні кошти. Спочатку на неповну ставку працювали Софія Лазар, яка відповідала за набір рукопису, та Марк Мальований, який займався форматкуванням. Христю Хом’як залучили до команди у ролі директора з питань дизайну. Періодично до команди долучалися також ілюстратори, перекладачі, редактори, коректори, верстувальники, які працювали на контрактній основі.

Фінансування проекту

Поява матеріалів була б неможливою без підтримки з боку уряду Альберти, представленого Міністерством освіти провінції. Міністерство освіти надало необхідні кошти для початкової розробки матеріалів та їх редагування. Також допомога надійшла і від уряду провінції Манітоба, який спонсорував частину публікацій деяких компонентів. Дистриб’ютором у справі виступав Дистриб’ютивний центр навчальних ресурсів. Книжковий фонд Клубу українських професіоналістів і підприємців Едмонтону, переданий університетові і подвоєний урядом Альберти, становив основу бюджету для випуску матеріалів. Канадський інститут українських студій також постійно збільшу-

вав фінансову підтримку проекту навіть у часи обмежених коштів і проведення інших проектів. Проте попри усю отриману допомогу, коштів не вистачало, і додаткове фінансування прийшло від Канадської фундації українських студій, Українсько-канадського фонду ім. Тараса Шевченка і Фундації Клубу українських професіоналістів і підприємців Едмонтону. Також було отримано грант від Міністерства державного секретаря Канади. Крім того, Освітня рада Світового конгресу вільних українців придбала комплект збірки “Нова 1” для використання у школах в Польщі та Словаччині. Спілка ім. єпископа Будки придбала матеріали для українських шкіл у Бразилії і Боснії.

Одним із найбільших викликів, що стояли перед МКУМ, було забезпечення фінансування, щоб підготувати і видати навчальні матеріали настільки оперативно, щоб ціле покоління учнів не встигло закінчити навчання до їхнього виходу. Матеріали дали змогу розвинути міжнародну мережу для дискусії і співпраці з питань україномовної освіти. Підготовчі тренінги з використання матеріалів “Нова” відбулися в Торонто, Сент-Кетеринсі, Едмонтоні і Вінніпезі. Інтенсивний курс прослухали також учителі в Бразилії.

Крім серії “Нова”, МКУМ видав ряд інших публікацій. У 1995 році МКУМ у співпраці із видавництвом “Penguin” видав українську версію книги *Silver Threads* (Срібні нитки) під авторством Марші Скрипук. Це оповідання для дітей на тему Різдва і надії розповідає про затримання канадця українського походження. МКУМ також організував переклад, а згодом і публікацію двох дуже цікавих повістей для молоді, написаних нескладною лексикою. Перша називалася “Шалена ніч” автора Мартина Годфрі і була перекладена Юрієм Покальчуком. Друга називалася “Втеча” і була перекладена Олею Сенюк. Вона вийшла у журналі *Соняшник* у Києві. МКУМ заплатив за авторські права і викупив значний наклад для Канади. У 1999 р. МКУМ підтримав українську версію дитячого словника Ричарда Скері, придбавши 100 примірників. Видавництво “Fitzhenry and Whiteside” опублікувало дитячу книжку Марші Скрипук англійською мовою про голодомор під назвою *Enough* (Досить), після чого МКУМ опублікував українську версію. У 2003 році МКУМ видав книгу Марійки Качмар *Семестр у Львові*, яка протягом одного семестру навчалася у Львівському національному університеті ім. Івана Франка. Книга зроблена у цікавому форматі щоденника і містить багато фотографій. Також пізніше було видано добірку різдвяних і новорічних привітань, зібраних Етою Арчер.

У 2007 році МКУМ розпочав передвидавничу підготовку розділу ресурсу “Будьмо собою” для десятого класу українського двомовного навчання. Ці матеріали серії “Будьмо” будуть також опубліковані в мережі інтернету.

Підвищення професійної кваліфікації вчителів

Звіт, підготовлений під час засідання освітньої секції конференції, яку у 1995 р. організував КІУС за спонсорської підтримки Канадської фундації українських студій, відобразив стан і перспективи підвищення професійної кваліфікації вчителів української мови на цей час. Потрібно було запровадити університетські курси для вчителів державної системи освіти в Альберті на кафедрі славістики та факультеті педагогіки. У 1979 році в університеті викладався курс із педагогіки під шифром EDCI 345 “Викладання другої іноземної мови в початковій школі (українська секція)”. У 1980 році викладався курс із педагогіки під шифром EDCI 408 “Методика і програми викладання другої іноземної мови в початковій школі (українська секція)”.

У 1982 та 1983 роках міжпровінційні літні курси для вчителів української мови проводилися спочатку в Саскатунському університеті, а потім у Манітобському університеті. У 1984 році в Альбертському університеті викладався курс із педагогіки під шифром EDCI 445, спрямований на підвищення навиків студентів з української мови і побудований на методиці “занурення” в автентичне мовне середовище. У 1985 році у Київському університеті відбувся мовний семінар, присвячений проблемам викладання української мови. Всі ці курси, хоч і відбувалися доволі спорадично, були в цілому дуже корисними.

Шкільні ради і консультанти з мовних питань, Рада з вивчення сучасних мов при Асоціації вчителів Альберти і факультети сучасних мов та педагогіки в Альбертському університеті були відповідальними за проведення тренінгів та семінарів для вчителів двомовної програми і успішно справлялися з цим завданням. Кількість курсів з викладання другої іноземної мови на факультеті педагогіки зросла, і зрештою склалася програма бакалаврату з педагогіки, яка включала українську мову як профільну і додаткову спеціальність. МКУМ зосередив свої зусилля в наступних трьох напрямках. По-перше, проводити семінари і тренінги з нових аспектів навчальної програми, які вимагають особливої підготовки і з тих чи інших причин раніше не пропонувалися. По-друге, постійно підвищувати кваліфікацію вчителів, які розробляють тренінги і ресурси для інших вчителів. Як показує наш досвід, розроблення навчальних матеріалів є особливою частиною педагогічної майстерності і вимагає додаткових умінь і навиків, аніж звичайне викладання. Третьою ділянкою, яка пропонувалася МКУМ, було проведення семінарів і тренінгів із використання серії “Нова”.

Д-р Оленка Білаш тісно співпрацювала з МКУМ в організації і проведенні багатьох учительських семінарів. Як автор цілої серії програм “Нова” вона включила в програму багато провідних педагогічних методик з 1970-их і 1980-их років, які лише зараз набувають популяр-

ности і визнання. Ці методики вона представляла до уваги педагогічної громадськості разом із новітніми стратегіями викладання української мови. Її багаторічний досвід і змістовне знання специфіки програми як для викладачів, що її викладали, так і учнів, які за нею вчилися, дозволили д-р Білаш справитися з колосальними викликами, що виникли під час підготовки основних матеріалів, а також додатку для вчителя та штатних тренінгів і семінарів для тих учителів, які не мали попереднього педагогічного досвіду викладання другої іноземної мови. Підхід д-р Білаш також акумулював різноманітні види діяльності для різних рівнів володіння мовою в рамках української двомовної програми. Хоч за 3-4 дні підготовчих семінарів і тренінгів д-р Білаш могла передати колегам лише невелику частину своїх масштабних знань, усі вони здобули надзвичайно позитивні і вдячні відгуки від учасників.

Анна Біско співпрацювала з д-р Білаш в організації та проведенні підготовчих тренінгів та семінарів у Вінніпезі (1990), Торонто (1993), Чикаго (1994) та Едмонтоні (1997). У 1995 році МКУМ спільно з факультетом педагогіки Альбертському університету спонсорували семінар, проведений д-р Білаш, на тему розробки навчальних матеріалів та ресурсів. З 23 зареєстрованих учасників лише троє було україномовними: 2 – з Торонто і 1 – з Едмонтону. Після цього семінару відбувся також триденний семінар на тему “Методика читання в українській двомовній програмі для 4-6 класів”. У 1997 році проф. Констанс Кноп з Університету штату Вісконсин провела семінар на тему розвитку функціональної мови у класному середовищі. Учасники цього семінару розробили навчальні ресурси, які згодом вийшли друком і були розповсюджені. Згодом школа Св. Мартина розробила навчальний ресурс під назвою “Мовні драбинки функціональної української мови в класі”. Вчителі української мови із провінції Саскачеван передрукували ці навчальні матеріали у 2008 році. Стаття ж проф. Кноп, що досліджувала це питання, вийшла у 2007 році у журналі *Мозаїка*. У 1999 році МКУМ і публічні школи Едмонтону співорганізували семінар, присвячений культурному компонентові української двомовної програми.

У січні 2004 року МКУМ співпрацював з фундацією “Канада-Україна”, щоб підтримати семінар для розробників нових матеріалів під назвою “Розуміння шляхом створення”. У червні 2005 МКУМ співпрацював з Українознавчим консорціумом інтернет-порталу (УКІП) в організації семінару для вчителів із використання навчальної інтернет-сторінки “oom room”.

Міжнародний досвід

Здобуття Україною незалежності спричинило значне пожвавлення у сфері україномовної діяльності в Канаді. Хоч нові перспективи

і здавалися спокусливими, МКУМ звертався в Україну по досвід поступово, щоб спершу завершити весь масив роботи з ресурсами, потрібними в Канаді. Незважаючи на це, міжнародна співпраця завжди була невід'ємною частиною діяльності МКУМ. Вона розпочалася ще у 1989 році до часів української незалежності з проекту обміну публікаціями з дитячим видавництвом “Веселка” у Києві. На жаль, проект не протривав довго. Цього ж року МКУМ виступив одним із спонсорів презентації Івана Соколовського про перспективи розвитку навчальних матеріалів під час української освітянської конференції в Філадельфії.

У 1990 році делегація Міністерства освіти України у складі Володимира Лугового, заступника Міністра освіти, та Богдана Заброварного, ректора Луцького педагогічного інституту, відвідала Едмонтон і, зокрема, МКУМ з науково-дослідницьким візитом. Того року д-р Володимир Кульчинський, доцент кафедри сучасних мов Державного університету Парани, що в Бразилії, відвідав МКУМ у рамках тритижневої стипендії для ознайомлення з викладацьким складом та навчальними ресурсами в Едмонтоні. Передбачалося, що перейнятий досвід допоможе запровадити українську мову в систему державної освіти Парани. Шість місяців потому д-р Оленка Білаш та Іван Соколовський разом з викладачами Університету Парани прочитали повноцінний університетський курс для аудиторії 48 вчителів української мови в Парані. Матеріали серії “Нова” були адаптовані для використання в Бразилії Магдаліною Лозовою. Того ж року Наталка Макогон з Австралії адаптовувала матеріали “Нова” для використання у своїй “рідній школі”.

У 1990 році Дарія Порохівник отримала невеликий ґрант від МКУМ для дослідження проблем обміну вчителів з України. У серпні 1991 року Анна Біско представляла МКУМ на першій освітній конференції, у якій брали участь викладачі та освітяни з України та Канади. Сесії цієї конференції проводилися у Києві, Івано-Франківську, Чернівцях та Львові. Джордж Жеребецький, консультант з питань культурного плюралізму управління освіти провінції Саскачеван, відповідав за організаційні аспекти конференції з канадської сторони. До 1994 стосунки з Україною поглибилися. Леся Воронина, дитяча письменниця та редактор дитячого журналу *Соняшник*, приїхала до Канади працювати над компонентом усного мовлення в серії “Нова 4, 5, 6”. Вона зі своїм сином Євгеном провела в Едмонтоні 4 місяці.

У 1997 році МКУМ співпрацював із новоствореною фундацією “Канада-Україна” над освітніми секціями семінарів, що спонсорувалися Канадською агенцією міжнародного розвитку (CIDA). Того ж року МКУМ приєднався до освітнього комітету фундації “Канада-

Україна”. Даруся Антонюк працювала для фундації, досліджуючи проблеми і потреби розвитку тривалого співробітництва між школами-побратимами. Зрештою комітет Фундації вирішив започаткувати деякі освітні проекти у Львові. У 2000 році Маруся Петришин провела свою осінню академічну відпустку у Львові. За цей час було створено освітній центр під егідою фундації “Канада-Україна” у співпраці з Львівською освітньою радою. Програму у Львові очолила Ліда Андрушко, а її асистентом була Ірина Демко. Один із проектів фундації “Канада-Україна” у Львові був спрямований на каталогізацію і збір усіх україномовних ресурсів в Україні. Всі українські видавці отримали інформацію про ресурси, необхідні для української двомовної програми в Альберті. Вони у свою чергу подали публікації, які вважали підходящими для програми. Двоє вчителів з Альберти, Кеті Сосновська та Дарія Порохівник, ознайомилися зі всіма матеріалами і відібрали найбільш відповідні книги для канадських шкіл, де викладається українська мова. Такі акції пройшли знову в 2001 та 2003 роках. Центр навчальних ресурсів придбав затверджені книги для розповсюдження в школах Альберти.

Під час перебування у Львові директор МКУМ разом з фундацією “Канада-Україна” організував конференцію для освітян Львова про можливості фінансування від Канадської агенції міжнародного розвитку. У 2002 році Ліда Андрушко відвідала Канаду, щоб продовжити інформувати канадських учителів про курси в Україні, а також пропагувати ідею шкіл-побратимів і програм освітнього обміну. У 2006 році Іван Соколовський від імени МКУМ та фундації “Канада-Україна” брав участь у діаспорній конференції за підтримки Львівської політехніки, на якій виступив з доповіддю про питання співпраці Канади й України у сфері освіти.

У 2006 році Данута Мазурик, старший викладач української мови на підготовчому факультеті для іноземних учнів Львівського національного університету ім. Івана Франка, приїхала до Альберти у рамках пробного проекту, організованого Міністерством освіти Альберти. Цей проект передбачав надання можливості студентам, що вивчають іноземні мови в Альберті, скласти міжнародні іспити з цих мов. Проект проводився під керівництвом публічних шкіл Едмонтону. В рамках української двомовної програми іспит проводився для учнів 11 і 12 класів і відповідав рівневі вступного університетського іспиту для міжнародних студентів. Данута Мазурик провела іспит і підготувала вичерпний звіт, в якому описала критерії іспиту і його оцінювання згідно із “Загальноєвропейським стандартом вмінь і навиків володіння іноземними мовами” і стандартами якості програм у провінції Альберта. Результати цього пробного тестування дали учням загальну картину

їхнього рівня української мови. У багатьох цей рівень перевищував середньостатистичний B1, проте іспит не мав на меті перевіряти вищі рівні володіння мовою. Значна кількість учнів 11 класу склали іспит на рівні, що дозволив би їм отримати посвідку про володіння української мовою з Львівського університету. Всі учні 12-ого класу досягнули рівня володіння мовою B1, що дозволив би їм навчатися українською мовою в університетах України. Вперше за всю історію двомовної програми в Альберті учні 12 класу, що володіли як мінімум двома мовами, склали стандартний іспит з української мови. Результати засвідчили ефективність української двомовної програми.

У відповідь на клопотання делегацій Асоціації української освіти в Альберті, до якої входив МКУМ, щодо більшої підтримки української мови як однієї з мов міжнародного спілкування уряд Альберти погодився додати до свого списку міжнародних мовних консультантів з Китаю, Німеччини, Японії та Іспанії також консультанта з України. У 2007 Романа Бедрій, перший консультант з питань української мови для уряду Альберти, приїхала до Едмонтону. Вона доклала значних зусиль для організації першої поїздки директорів шкіл і викладачів з державних публічних та католицьких шкіл Едмонтону до Львова. Візит до Едмонтону Романи Бедрій став можливими внаслідок угоди про співпрацю між управліннями освіти провінції Альберта та Львівської області. Перший пробний студентський обмін відбувся у березні 2008 року.

Пройшло немало років, поки зав'язалися сталі стосунки між канадськими та українськими школами. Проте на сучасному етапі немає жодних перешкод на шляху до розвитку і процвітання цих стосунків у майбутньому. Для канадських учнів – це чудова нагода вдосконалювати як знання української мови, так і навички міжнародного культурного спілкування.

Міжнародна співпраця, однак, не обмежувалася лише Україною і поширювалася на інші країни. Д-р Богдан Кравченко, колишній директор КІУС, у 1988 р. відвідав Бразилію і побачив, що українська мова проходила процес затвердження у державній системі освіти, проте для цього треба було, щоб учителі прослухали офіційний курс з викладання української мови та отримали відповідні ресурси і навчилися працювати з ними. Д-р Кульчинський з Університету Парани відвідав МКУМ наступного року і організував за допомогою д-р Оленки Білаш та Івана Соколовського курс для вчителів. У 1996 році Магдалена Лозова приїхала до Едмонтону, щоб працювати разом з д-р Білаш у МКУМ над навчальними матеріалами для чотирирічної бразильської програми, що базувалася на адаптованих матеріалах серії “Нова”. Матеріали було відформатовано у МКУМ, і Спілка іме-

ні єпископа Будки, що виступала основним спонсором цього й інших проектів в Бразилії, придбала комп'ютер, щоб ця ініціатива могла продовжитися в цій країні.

Крім того, МКУМ співпрацював зі Спілкою ім. єпископа Будки на підтримку україномовної освіти в українських поселеннях Боснії. Матеріали і консультації надавалися Ліді Семчишин. До того ж МКУМ співспонсорував тривалий візит до Боснії Ірени Семчишин-Струк, яка провела підготовчі семінари із використання матеріалів серії “Нова” в Боснії. Хоча і були спорадичні контакти з американськими та австралійськими українськими школами, вони, на жаль, не переросли у тривалу співпрацю. У майбутньому цій ділянці варто присвятити більше уваги.

Співпраця з громадою та професійною спільнотою

МКУМ у складі трьох штатних працівників завжди плекав партнерські стосунки із місцевою громадою та професійною спільнотою як на провінційному, так і на загальнонаціональному рівні. На національному рівні співпраця з громадою відбувалася здебільшого за посередництва Національної централі Конгресу українців Канади. Таким чином МКУМ співпрацював з КУК для організації секцій і круглих столів з питань початкової та середньої освіти під час конгресів у 1995, 1998, та 2007 роках. У спільній роботі з КУК головною метою було згуртувати громаду, а зокрема, припинити ізоляцію рідної школи. В цій ділянці робота переважно відбувалася на волонтерських засадах або з мінімальними коштами. Фінансування на державному рівні для громадських мовних шкіл припинилося в 1990 році, а незабаром і на провінційному рівні в Альберті. Ці програми не мали значних сум фінансування, тому уряд слідував логіці, що скорочення незначного фінансування не може принести великої шкоди, а відтак залишиться невідчутним. Така логіка притаманна лише тим, хто через власний великий бюджет стає сліпим і байдужим до проблем, які спричинили начебто незначні фінансові скорочення цим школам. У публічних мовних школах викладалися мови, від яких вигоду отримала б уся Канада, проте їхній вагомий вклад залишився непоміченим ані в плані символічного визнання, ані в плані фінансової винагороди. Було небагато ресурсів для розвитку навчальних програм і планів, міжшкільних проектів чи підвищення кваліфікації вчителів. Тому МКУМ мусив насамперед з розумінням ставитися до потреб цих шкіл на загальнонаціональному рівні і разом з тим реагувати на потреби місцевої громади. Після конгресу КУК 1995 року Анна Біско організувала дводенний семінар у Вінніпезі, зібравши широку аудиторію викладачів української мови різних рівнів, починаючи від дитсадка до університетського. Одним з результатів семінару було

рішення провести ретельну оцінку потреб. Анна Біско склала анкету для КУК і провела інтерв'ю з деякими директорами. Попередні результати цього опитування було представлено на щотрирічному конгресі КУК у 1998 році. Учасників конгресу було ознайомлено із комплексною програмою розвитку цієї сфери у майбутньому. Ініціативу КУК продовжили у 2005 році, коли було прийняте рішення розробити інтернет-сторінку про українську освіту для громади, а також розпочати створення освітньої спілки для сектора громадської освіти і для громадських шкіл викладання мов. Відповідно до запропонованої ідеї спілка мала б представників для обстоювання своїх інтересів у КУК. Інтернет-сторінка www.shkola.com відкрилася на конгресі КУК 2007 року. На ній знаходиться інформація про школи і ресурси української громадської системи освіти в Альберті, Манітобі та Онтарію. Незабаром планується додати інформацію про Саскачеван, Квебек та Британську Колумбію. Сторінка пропонує базу даних ресурсів, які можна використовувати в школах і для підготовки вчителів. Редактор сторінки Леся Саведчук відповідає за зміст та проведення дискусійних форумів. Її перший лист до користувачів містив інформацію про всі навчальні програми, які існують для рідних шкіл, аби ресурсами могли скористатися більше людей. На форумі обговорюються різні питання: від ідей та планів, затверджених під час конгресів КУК, до ресурсів новин чи отримання університетських кредитів з української мови в Онтарію. Навіть сьогодні вражаючим є той факт, що відсутність знань про використання комп'ютера не дозволяє вчителям української мови використовувати всі можливості цього сайту. Дехто не має доступу до комп'ютера, інші не володіють вільно кирилицею. У цій сфері потрібно і надалі проводити клопітку працю, аби налагодити хоча б основи спілкування між школами в Канаді.

Попри роботу в КУК Маруся Петришин провела мовну секцію на конференції вчителів української мови в Саскачевані і два семінари на конференції, організованій Консорціумом викладання української мови Манітоби у 2006 році.

У рамках налагодження співпраці з професійною спільнотою МКУМ проводив консультації стосовно таких навчальних програм: “Основні засади навчальних планів для двомовної програми згідно з західно-канадським протоколом”, навчальні програми з української мови і культури, трирічна програма з французької мови як другої, проект стратегії Канадської агенції міжнародного розвитку стосовно України, розробка електронних матеріалів з історії для Національного університету імені Івана Франка у Львові, програми студентського обміну і побратимства шкіл, міжнародні програми культурного обміну, україномовні програми для шкіл міста Калгарі.

Згідно зі своїми повноваженнями МКУМ також займав позицію у виконавчій раді організації “Батьки Альберти за українську освіту”, провінційної структури батьків для підтримки та популяризації української двомовної освіти. Директор МКУМ брав участь у роботі організації під час головування Рея Проктора, Христі Хом’як та Ліди Броди. Організація також мала координатора, позиція якого підтримувалася з провінційних фондів. Співпрацювали з МКУМ Ліліан Зубрицька та Наталя Гарасимів. З часом основне фінансування Альбертського осередку КУЖ було припинене провінційним урядом, що зрештою спричинило припинення діяльності організації. Такий бюджетний зріз і скасування посади координатора організації дуже негативно вплинули не лише на двомовну програму. У цей час були також скасовані посади українських консультантів при публічних та католицьких школах міста, а також у провінційному управлінні освіти. Від того моменту мовні консультанти координували програми від 6 до 10 різних мов.

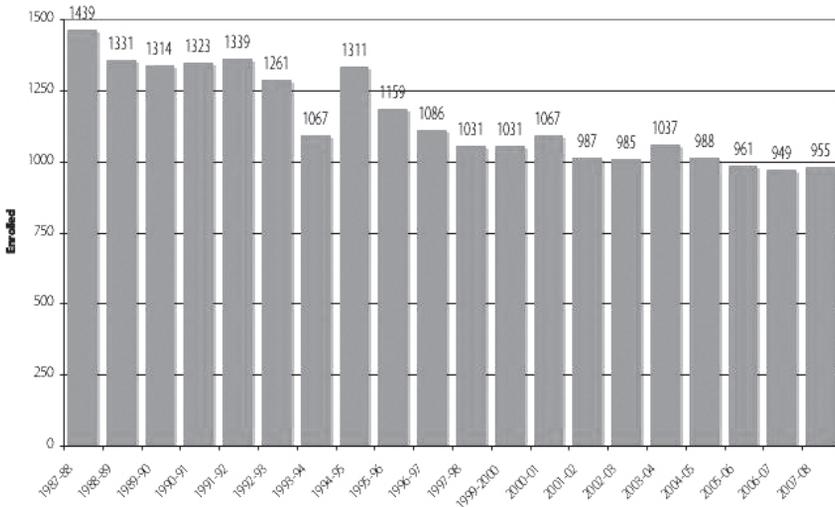
З огляду на втрату консультантів з питань викладання української мови, Іван Соколовський, Едмонд Левасер та Маруся Петришин заснували Консорціум викладання української мови. Консорціум поєднав школи різних юрисдикцій, університети і уряд для координації зусиль у забезпеченні потреб української двомовної програми. За період діяльності МКУМ двічі проводив засідання консорціуму, який виявився ефективним способом координації роботи і забезпечував сталий розвиток нових навчальних програм, семінарів та тренінгів для вчителів. У цей період МКУМ також перебрав на себе функцію збору і розповсюдження статистичних даних про набори програм. Протягом багатьох років цю роль виконував Юджин Іванишин, консультант при католицьких школах міста.

У 1998 році МКУМ організував так званий “мозковий центр”, комісію у складі експертів та громадських діячів, для вироблення концепції та підготовки святкування 25-річчя української двомовної програми в Альберті. Виконавчий комітет, очолений Мар’яном Гринівим, розробив програму святкувань, яка складалася з трьох частин. Спочатку відбулася спільна літургія у катедрі Св. Василя, в якій уперше брали участь студенти зі всіх юрисдикцій. Завершальною церемонією були молебень та урочистий прийом в катедрі Св. Івана. Для цієї події МКУМ підготував спеціальний буклет та презентацію про засновників. Святкування знань і освіти відбулося 1 березня у стінах міської ради. Впродовж усього дня можна було оглянути виставки і презентації, підготовані учнями. Дарка Тарнавська з маркетингової фірми “Bottomline Productions” доклала значних зусиль, аби ця подія була позитивно висвітлена у пресі. Брошура про українську двомов-

ну програму доступна в інтернеті за адресою: www.ualberta.ca/~ulec/downloads/Ukr-Bil_25-ann_FAQ.pdf

У 2005 році МКУМ був у складі організаційного комітету “мозкового центру” експертів зі створення цільового освітнього плану з української мови та культури. В результаті було розроблено п’ятирічний план і створено Асоціацію української освіти провінції Альберта. Її метою було об’єднання всіх освітян та громадськість міста, зацікавлених у пропагуванні і розвитку української мови й україномовної освіти. Представники Асоціації зустрічалися з Міністром освіти Євгеном Звоздецьким, щоб проінформувати його щодо пріоритетності популяризації української мови у світі через ідею шкіл-побратимів, науково-освітніх обмінів і відновлення посади освітнього консультанта з України при управлінні освіти Альберти. За прем’єрства Ральфа Кляйна міністр Звоздецький відвідав у 2006 році Україну, після чого утворилися пари шкіл-побратимів між українськими школами та україномовними двомовними школами Альберти. Романа Бедрій, перший консультант з України, приїхала до Канади восени 2007 року і надала дієву допомогу українській двомовній програмі.

UBP Enrollments (1987-2007)

Навчання в українській двомовній програмі (1987-2007)

На світлу пам’ять

За цей час відійшли у вічність декілька видатних освітян, які зробили колосальний внесок у розвиток викладання української мови для середньої освіти в Канаді. Серед них були Кейт Чернявські, Фіона Пелех, проф. О. Зуєвський, Галя Яремко та Іван Боднарчук.

Фінансова підтримка

Цільовий фонд, започаткований Клубом українських професіоналістів і підприємців Едмонтону, відіграв вирішальну роль у забезпеченні фінансування для однієї повної посади МКУМ. Згодом КІУС відновив дві посади з питань української двомовної освіти, що були ідейно закладені ще в роки заснування інституту. Завдяки цим коштам стало можливим мати постійний штат працівників, необхідний для видання нових матеріалів і публікацій. Утримання додаткового персоналу, зокрема авторів, розробників, ілюстраторів, редакторів, та втілення інших видавничих потреб вимагали додаткових коштів. Тому повноцінна діяльність МКУМ стала можливою завдяки таким цільовим фондам та пожертвам у рамках Канадського інституту українських студій: цільовий фонд КІУС, фонд сім'ї Шведів у пам'ять про Остапа та Віру Шведів і пам'ятний фонд Нестора та Зеновії Саламон. Крім того, слід відзначити сприяння провінційного уряду Альберти, зокрема управління освіти, яке надало кошти для початкового розроблення і вдосконалення навчальних ресурсів. Уряд провінції Манітоба теж зробив внесок у спонсорування ряду видавничих проєктів. Дистрибутивний центр навчальних ресурсів виступав у ролі розповсюджувача і популяризатора матеріалів. Вагома фінансова допомога надійшла також з боку Фондації української освіти Альберти, Канадської фундації українських студій, Українсько-канадської фундації ім. Тараса Шевченка і Книжкового фонду Клубу українських професіоналістів і підприємців Едмонтону. МКУМ теж отримав грант від державного секретаря.

Бібліотека

У 1987-88 роках місцеве управління освіти провінції Альберта в Едмонтоні провело оцінку наявних у центрі матеріалів, ресурсів і послуг. У звіті, опублікованому 1988 року, містилися рекомендації д-р Лори Манн, консультантів з управління освіти Альберти, викладачів з кампусу Сент Жан Альбертського університету, вчителів з двомовних програм із Ради католицьких шкіл Едмонтону й координатора центру. Рекомендації стосувалися потреб двомовних шкіл, які мала б задовільнити бібліотека МКУМ. Копії звіту були широко розповсюджені з метою громадського обговорення. Також цього року було підписано двосторонню угоду з видавництвом "Веселка" в Україні щодо обміну публікованими матеріалами. Було підготовано каталог аудіо-та відеоматеріалів і вжито заходів для вдосконалення каталогізації та організації ресурсів у центрі. З часом каталог було переведено в електронну форму і підготовано ряд бібліографій для вчителів на окремі теми, серед яких була і тема голодомору в Україні.

УКІП (Українознавчий консорціум інтернет-порталу)

В добу, коли електронне навчання в мережі інтернету почало розвиватися швидкими темпами, МКУМ виступив з новою і передовою ініціативою: він став одним із засновників інтернет-проекту під назвою “Українознавчий консорціум інтернет-порталу”. Головною рушійною силою проекту став Гері Попович, директор відділу дистанційного навчання провінції Альберта. Він пропагував ідею створення можливості для розробки мережеских та електронних ресурсів для освітянської спільноти вчителів та учнів Альберти. Також він почав створювати освітній портал у відділі, який би містив усі існуючі ресурси. У рамках цієї ініціативи проект електронної публікації підручників Лесі Саведчук, які вже більше не друкувалися, отримав невеликий грант. Також підтримку отримала ідея розробити інтерактивні вправи у додаток до серії “Нова 2”. Марк Мальований та Юрій Гавриш співпрацювали над розробкою цих ресурсів. Центр намагався все більше сконцентрувати увагу на продуктивне використання інтернету. Спочатку кроки були дуже обережними, оскільки виникали побоювання, чи цей задум принесе результати. Крім того, МКУМ вже ніс велике навантаження від різних видавничих проектів.

Першим кроком проекту було створення консорціуму, бо МКУМ сам не зміг би його координувати. Анна Слевінська підготувала перший план пропозиції, який розповсюдили серед громадськості. Інституції, що відповіли на пропозицію стали першими членами консорціуму. Серед них були: МКУМ, Український ресурсний центр при Коледжі МакЮена, канадська інженерна компанія “eTechnika”, якою на той час завідувала Анна Слевінська, та фірма “Luka Struk Inc”. Першим консультантом, який зробив важливий внесок, був Даріуш Поланські. У 2000 році відбулася оцінка потреб в електронних і мережеских ресурсах як для програм шкільного віку, так і для післяшкільної україномовної освіти.

Зрештою консорціум отримав більше грантів, і з'явилася можливість завершити підготовку більшої кількості навчальних ресурсів. Штатний персонал консорціуму надзвичайно талановитий і сповнений ентузіазму. Анна Слевінська та Кім Робінсон проявили себе чудовими керівниками проекту і розробили потужну мережу інституцій для УКІП. Це дозволило систематично розробляти матеріали і ресурси на високому професійному рівні, підтримувати належну якість і навіть займатися брокерською діяльністю в межах проекту, тобто надавати змогу іншим організаціям розвивати свої власні мережескі ресурси в інтернеті. Керівники проекту допомогли підготувати законодавчо-нормативну базу для діяльності порталу, оформили документи стосовно змісту та технічного забезпечення і стандартів якості та роз-

робили зразки спільних угод. Спеціаліст із флеш-програмування Роб Тао працював над першим мережевим ресурсом у форматі “флеш”. Ендрю Чу завершив збір бази даних на тему українського весілля. Шон Бле Скіннер незабаром приєднався до Кім Робінсон як відповідальний за технічні аспекти. Він проявив себе не лише талановитим програмістом, але й продемонстрував неабиякі адміністративні навички і згодом зайняв посаду асистента генерального директора. Шив Тахар і Наталія Лубченко приєдналися до УКІП і завоювали визнання за свій електронний українсько-англійський ресурс “The Sarcee Reserve”. Їхній вклад у плані змістового навантаження і технічної підтримки залишається дуже великим.

Лора Філевич Садовник швидко навчилася розробляти навчальні вправи, додаючи відео, аудіо та мультимедійні елементи до текстів. Лорі Кардинал Багрій, Марійка Алилуя, Христя Кей, Надія Сорока, Маркіяна Ілюк та Ілля Хінейко працювали над оцінкою потреб, підготовкою змісту ресурсів, дослідженням електронної каталогізації матеріалів та інших сфер, що вимагали опанування.

До 2008 року УКІП розробив та підтримував такі інтернет-сторінки та портали: “oom room” – освітній портал з української мови та культури для широкої аудиторії від школярів до студентів, батьків та вчителів (його було відкрито в приміщенні міської ради Едмонтону в 2004 році. Ось деякі електронні адреси з ресурсами сторінки “oom room”:

<http://www.oomroom.ca/>

<http://www.oomroom.ca/resources/strategies/>

<http://www.oomroom.ca/resources/n4-dialogue-centre/>

<http://www.oomroom.ca/resources/n4-listening-centre/>

<http://www.oomroom.ca/sarcee/index2.html>

Інші інтерне-сторінки:

Школа - <http://www.shkola.ca/>

Curt - <http://www.canada-ukraine.org/>

UMANA - <http://www.umana.org/eng/index.htm>

BUCUPS - <http://www.bucps.ca/>

Український національний музей в Чикаго <http://www.ukrainiannationalmuseum.org/eng/index.html>

Впродовж праці над цими ресурсами стало зрозуміло, що підготовка змістового наповнення потребує багато часу, особливо у випадку з УКІП, де майже кожний проект був новим і оригінальним. Технічні знання і навички персоналу центру були необхідними не лише для збереження часу і грошей, а й для досягнення відповідних високих стандартів, закладених у системі канадської освіти.

Проте технології ніколи повністю не витіснять людей і громаду. Тому центр і надалі буде розбудовувати громаду і пропагувати осо-

бисті зустрічі, в той час як електронна громада в мережі залишиться надзвичайно важливим джерелом доповнення і підтримки. В розвитку мережевої громади слід також враховувати потребу модераторів, тобто людей, які б слідували за різними аспектами функціонування сторінки і спілкувалися б із користувачами. Контрактних коштів для розвитку українських мовних і культурних ресурсів недостатньо. Потрібне фінансування для постійної посади в УКІП, щоб портал міг і надалі допомагати зміцнювати вивчення і викладання української мови й освіти. Було дивним чути певні нотки скептицизму з боку відділу освіти щодо того, чи зможе Українознавчий консорціум інтернет-порталу запропонувати щось вартісне попри те, що УКІП вже на той час випустив зразки високоякісних ресурсів для різних предметів та інструментів зі стратегії вивчення для багатьох мов. Незважаючи на високу якість роботи УКІП, консорціум і портал зазнавали тиску щодо зміни імені на якийсь бренд комерційного характеру, що займався б комерційною діяльністю.

У багатьох випадках з українською культурною продукцією переважно немає достатньої кількості відгуків від користувачів та експертів з оцінкою діяльності. У випадку з УКІП завдяки статистиці користувачів є краща картина попиту на нашу продукцію та інтересу до нашої справи, що не може не тішити. Місячно налічується до 1000 нових відвідувачів сторінки, більшість яких з Канади, Америки, України та Німеччини.

УКІП підтримувався завдяки контрактам та грантам від таких установ: управління освіти провінції Альберта, Міністерство промисловости Канади, Альбертська фундація української освіти, Українсько-канадська фундація ім. Тараса Шевченка. Альбертська фундація української освіти була одним із перших засновників постійного фонду УКІП, пожертвувавши перші 25,000 доларів.

На закінчення, треба відзначити, що МКУМ брав участь в інших наукових проектах та ініціативах розвитку, однак звіт про ці аспекти діяльності потребує окремого висвітлення.

Використана література:

Donald J. Dawson "The Politics of Ukrainian Bilingual Education in Alberta" *Osvita: Ukrainian Bilingual Education*, Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1985 pp. 231-243)

Manoly R. Lupul. *The Politics of Multiculturalism: Ukrainian-Canadian Memoir*. Canadian Institute of Ukrainian Studies Press 2005 pp. 240-259.

Переклад Наталії Ковальової.

Маріянна Саварин

НАВЧАННЯ ІКОНОГРАФІЇ В РЕЛІГІЙНІЙ ПРОГРАМІ ДЛЯ X КЛАСИ

МОЛИТВА: “О Милостивий Боже, наповни наші серця незаплям-леним світлом Твоєї божественної мудрости і відкрий очі нашого розуму, щоби ми могли розуміти заповіді Твого Євангелія”.

Наша католицька віра має повно знаків і символів, які допомагають нам розуміти Євангеліє і лучать нас у нашому відношенні до Бога. Ікони, будучи зоровим Св. Письмом, є одним із найбільш ефективних посередників, через які ми можемо поглибити і зрозуміти наше почитання Літургії. Наука іконографії в релігійній програмі для X класи знаходиться під рубрикою “Знаки і символи Церкви”. В минулому ікони вживали, коли вірні були в більшості неграмотні і коли тільки через зорову мову іконографії їм було доступне Св. Письмо. Ось про що каже Іван Дамаскин, великий оборонець ікон: “Я вхожу до публічного місця терапії душ, тобто до церкви, придушений терниною світських думок. Мене з місця притягає цвітіння образів, які милують мої очі, як лука, і таємно побуджують в моїй душі бажання славити Бога. Я дивлюся на силу духа мученика, вінець нагороди, а через мученика і мій дух спалахує, як вогонь. Я падаю ниць, прославляю Бога і отримую спасіння” (1).

Із зниженням знання Св. Письма та ісповідування віри взагалі у світі, в яким домінують телебачення, комп'ютери та інтернет, іконографія є, можливо, ще більш потрібна тепер, ніж будь-коли передше в історії. Додаючи елементи мистецтва і краси до віри, ми додаємо до неї ще один вимір, який, як правило, приваблює до неї. Грецьке слово “eikon”, від якого походить слово “ікона”, означає “образ”, “подоба”, “репрезентація” (по-англійськи “імедж”). Ікона в своїй суті є символом, який запрошує глядача почитати зображену особу чи подію. Іншими словами, ікони є священними “образами” чи “подобами”: Христа, Матері Божої, ангелів, святих, сцен з їхнього життя. Християнська іконографія передає ними, цими “образами-подобами”, ті самі правди Св. Євангелія, що й Св. Письмо словами (2).

“Заявляємо, що ми зберігаємо всі писані і неписані традиції довірної нам Церкви. Одною з цих традицій є репрезентативне мистецтво, яке є абсолютно згідне з історією проповідування Євангелія. Бо воно стверджує, що втілення (уособлення) Божого Слова в дійсності не було уявним, а реальним і “заради нас”, на нашу користь, бо “реаль-

ності”, які ілюструють одна другу, також без сумніву відображують одної і другої значення” (3).

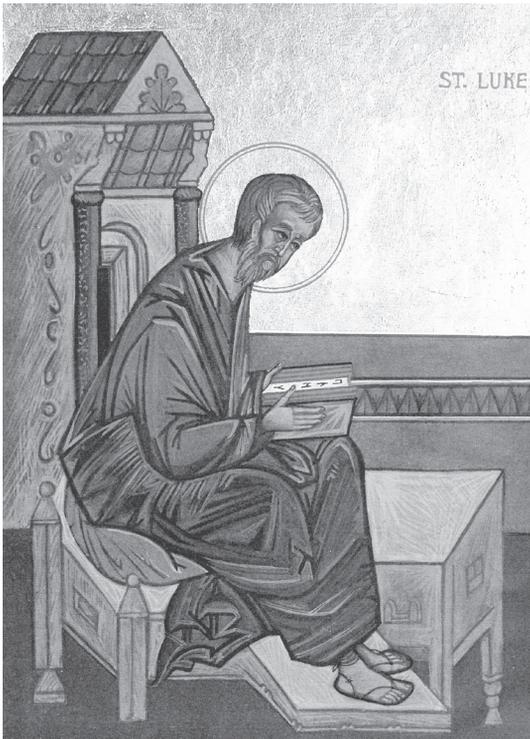
Стиль малярства, знаний як візантійська іконографія, існував у Візантійській імперії між 330-м і 1453-м рр. Але свої початки він мав уже в ранньому християнському малярстві, включаючи катакомбне, із другого і третього сторіччя (4). Це є священне мистецтво, що вчить нас віри і наочно пригадує нам, як служити і почитати Бога. На прикладі підбраної мною групи ікон, які зображують Христа, Божу Матір, архангелів Михаїла, Гавриїла і Св. Юрія, я поспробую, вживаючи їх індивідуальні репродукції, проілюструвати вам їх значення, що до великої міри допоможе зрозуміти Св. Письмо, а також краще оцінити ці релігійні символи. Традиційно ікони прикрашують східні Церкви, але під сучасну пору ми спостерігаємо зацікавлення ними і в Римо-Католицькій Церкві, і я вірю, що воно буде зростати разом із наукою про них, хоча, тому що історія має схильність повторятися, не без певних суперечок. Як Св. Василій один із отців-основників нашої Церкви, сказав: “Що усний звіт подає через сенс слуху, то малюнок нечутно показує зображенням”. А Св. Фотій, Патріярх Константинополя, додає, що ікони не лише вчать нас так само, як писані звіти, але що в деяких випадках вони навіть яскравіші, як писані звіти, а тому й кращі за останні, коли йдеться про них, як про засоби для навчання (5).

В релігійній програмі для X класу, 2 секція, тема 5, знаки і символи є основними термінами в тій секції навчання. В ній розповідається про вживання Церквою символів, а катехизм Католицької Церкви ті символи пояснює. “В людському житті знаки і символи займають важливе місце тому, що люди “є рівночасно тілом і духом”. З тої причини вони “виражають і сприймають духовні реальності через фізичні знаки і символи”. А що ми є соціальними істотами, то нам потрібно знаків і символів для комунікації з іншими, через мову, жести і вчинки. Це саме має місце у нашому відношенні до Бога. В додатку, “священне почитання є якраз сплетене зі знаків і символів” (6). Пояснюючи кілька ікон, я поспробую показати, як навчання іконографії допоможе у навчанні про ці речі в згаданій релігійній програмі.

Ікона Христа, змальована на першій ілюстрації, має багато назв: Святе обличчя, Ікона Бога на полотні, the Vernicle, Христос Вероніки, а найчастіше, за грецьким виразом, “Ахейропоемос”, або просто образ “Нерукотворний”. Ця ікона, подарована на полотні королеві Абгару, була першою званою іконою Христа. Легенда розказує, що хворий на проказу король Абгар хотів бачити й говорити з Христом. То ж він вислав зі свого двору невеличку делегацію, щоб знайшла Христа. Мандруючи, та делегація справді знайшла Христа, який тоді проповідував у Палестині. Але Ісус, знаючи, що зближаються його страсті,

не міг задоволити прохання короля. Тому Він узяв шматок полотна, відбив своє лице на полотні і передав королеві. Отак з'явилася перша ікона, яка стала основною моделлю для всіх інших ікон Христа. Ця Ікона Христа, яка показує Втіленого Божого Сина, часто відзначається крайньою простотою.

Центральна точка, на якій зупиняється наш зір, є саме обличчя Христа, обрамоване довгим волоссям, розділеним посередині, що символізує Його подвійну природу, божеську і людську. Стиль волосся, заплетеного в кучері, символізує час без кінця, тобто вічність. Образ урочистий. Він повен любови, піклування і турботи. Він запрошує нас дивитись в очі св. любови. В обличчі Христа – бачимо любов Бога. Великі, широко розплющені очі, звернені до глядача з великою увагою, проникають у нашу свідомість до самісінької глибини, а рівночасно наче поглинають нас. Христос є серед нас. Авреоля (саяво) кругом його голови творить форму хреста, вміщаючи грецькі літери “O, W, N”, що значать “Він, Хто є”, тобто ім'я Христа. Зовні авреолі є грецькі літери (букви) IC XC, ім'я Ісуса Христа в скороченні. Кольори – білий, золотий і коричнювато-жовтий, зливаються в коричнюватий відтінок, що означає, що

Мар'яна Саварин.
Св. Лука. Приватна колекція

у Христі все, що існує, стало світлом. Запис у Св. Письмі “Во істину (направду), Бог не післав свого Сина у світ, хіба щоб через Нього спасти світ” (Іван (Йоан) 3-17) наголошує на важливість нашого відношення до Христа.

Св. Євангелист Лука був не лише автором Євангелія. Він був також іконографом. Його називають “улюбленим лікарем” у зв'язку з його медичною професією. Але існує також легенда, яка розповідає, що Лука був малярем і першим іконографом Божої Матері. Отже, він є Св. Патроном малярів. Про нього теж кажуть, що він навернув багато людей на християнство. Ікона Св. Євангелиста Луки зображена всередині

кімнати, коли він сидить при столику. Варто звернути увагу на позицію, в якій Євангелист сидить, бо сидить він, характеристично звернений на бік. Тобто його зображують, як він слухає – слухає Боже Слово до нього, – готуючись записати те Боже Слово людською мовою. Слово, яке згодом стане Доброю Новиною про Ісуса Христа. СЛОВО, джерело всеї божественної науки. Те БОЖЕ СЛОВО проголошується під час кожної Св. Літургії. А що Божа присутність між нами є через Його СЛОВО, ми почитаємо св. Євангеліє. Ікона Луки запрошує нас слухати Христа, який говорить посеред нас. Ми молимося, щоби Ісус Христос, через Євангеліє, влив Заповіти свої в наші серця.

Теотокос – грецьке слово, що означає Божу Матір, яку ми бачимо на іконі. Прототип цієї ікони називають Божою Матір'ю з Володимира, або Вишгородська. Вона походить з XII сторіччя, з Візантії. Пречиста Діва одягнена в одяг темно-червоного кольору, який є небесним кольором, тому що вона стала Матір'ю Божою. Її спідній одяг зелено-синій, тобто земського кольору. Вишивана зірка прикрашує її голову, одяг і рамена. Це означає її непорочність перед, під час і після народження Христа. Матір Божу дивиться в напрямі глядача. Літери МР ОУ репрезентують грецьке слово Теотокос. Авреолі кругом Пречистої Диви і Дитяти Христа репрезентують безконечність, чи вічне життя.

*Мар'яна Саварин
Вишгородська Матір Божу. Колекція
сестер-служниць св. Марії. Мондер,
Альберта, 1992*

Пречиста Діва зображена в 3/4 профілю, зі злегка схиленою головою. Дитячко-Христос зображений в грайливо-ніжній люблячій позі, і через ту позу цю ікону часто називають “іконою ніжності”. Риси обличчя довгуваті, натякають на елегантність і духовну велич. Губи тоненькі і не мають багато виразу, щоб не викликати емоцій та, крім того, передати її задуманий стан. Її волосся заховане під хустиною, тому що волосся є статевим символом,

*Мар'яна Саварин.
Архангел Гавриїл і архангел Михаїл.
Іконостас Української католицької церкви
св. Володимира, Ред Діер, 1993*

чого не годиться наголошувати.

Небесні Безтілесні Сили, або ангели, це духи, сотворені служити “тим, які одержать (наслідять) спасіння” (Євр. 1:14). Це охоронці та провідники як окремих людей, так і товариств і цілих спільнот. Ангельські хори безперервно беруть участь у небесній Літургії і, оточуючи Небесний Престіл, співають Трисвятії пісні (гімни). Церква наділяє окремою увагою дві із цих Небесних Сил: Гавриїла, значить “Божа Сила”, і Михаїла, значить “Хто є, як Бог”. Згідно з традицією у перший день створення світу, тобто день світла, Бог сотворив 9 орденів (родів) безтілесних іс-

тот. Вони ділилися на три ранги: перша – херувими, серафими і трони, далі домініони, чесні і сильні, і на кінець князі, архангели і ангели. Ми часто стрічаємо згадки про них у Біблії, від Буття до Апокаліпси. Напр., у псалмі 103-20 читаємо: “Благословіть Господа, О ви, Його Ангели, ви Могутні, що сповняєте Його волю, послухні кожному Його слову”. Архангели, яких ми найчастіше бачимо на іконах, це Михаїл і Гавриїл, післанці (по-грецьки – Ангельос), що з’являються в критичну хвилину і відносяться до спасіння світу. У зв’язку з народженням Івана (Йоана), Гавриїл з’явився Захарію, а 6 місяців пізніше Марії, звіщаючи їм в обох випадках події, що стануться, якщо вони добровільно сповнять Божу Волю (бажання), які він їм тоді відкрив.

В Апокаліпсі ми стрічаємо Михаїла, який керує ангельськими силами в небесній битві проти “дракона” (Люципера або Сатани) і тих, що вірні йому, у війні, яку ми переживаємо у цьому світі щоденно, хоча бачимо тільки її наслідки, а не акторів (воюючих). Як нематеріальні іс-

тоти, ангели можуть бути зображені тільки в символічний спосіб. Їхні характерні риси також зображуємо матеріальними засобами. Ми бачимо їх як чудові істоти, тому що в їхній любові до Бога вони віддзеркалюють красу Бога. Хоча старші за зорі, ми бачимо їх молодими, бо Бог “робить всі речі новими” (Арос. 21:5). Вони мають довгі, як в орлів, крила, щоб показати, що вони моментально підуть туди, де їх буде потрібно Богові. Їхня інтелігентність і абсолютна увага віддзеркалена в рисах даних їм облич. Декоративні стяжки у їхньому волоссі, кінці яких спливають по обох боках їхніх голів, символізують рухливість і послухне слухання Божого голосу. Їхні ноги ледь дотикаються ґрунту, нагадуючи нам, що вони не є матеріальними істотами. Подеколи архангелу дають якусь річ чи дві, що символізують їхню спеціальну функцію. Таким чином Михаїл і Гавриїл часто зображені, тримаючи скіпетр і глобус, який репрезентує земну кулю.

У біблійних розповідях про стикання людей з цими чудовими істотами вражає, як часто ми чуємо слова “Не бійся (бійтеся)”. Немає сумніву, що страшно побачити ангела. І нам потрібно заспокоєння. Але поза тим, з ангелами ми асоціюємо нашу перемогу над паралізуючим страхом, який часто перешкоджає кожному з нас жити в мирі з Богом.

Св. Юрій, який переміг “Дракона”, це, згідно з традицією, св. воїн, який був замучений під час правління перського імператора Діоклеціана. Діоклеціан скликав 70 старшин, щоби вирішити, які заходи прийняти проти християн. Закликаний імператором, Юрій признався йому, що й він є християнином, за що йому після різних тортур стято голову. Св. Письмо часто асоціює диявола з небезпечними тваринами: Змією в Раю (Буття 3), рикаючим Левом, який шукає, кого б то йому пожерти (1 Петро 5:8), Вовком, що підкрадається до стада овець (Йоан 10:7-14). В цей самий спосіб ікона мученика змальовує його в боротьбі зі Злим Духом, зображеним у вигляді дракона. Св. Юрій таким чином обороняє і охороняє Христову Церкву, найчастіше зображену у виді княжни або королівської дівчини. Тут ми бачимо цю легенду у всій своїй величі: у центрі Св. Юрій на білому коні убиває дракона.

Спис, який Святий тримає, він не стискає у руці, а держить ленько, а це означає, що це Сила Божа, а не людська, яка перемагає зло. Спис закінчений хрестом, а простягнута із хмар рука Христа, яка благословить битву мученика, символізує Божу Ласку, що допомагає тим, які борються зі злом. Св. Юрія почитають як Божого охоронця від сили зла, проти ворогів тіла і душі. На його лиці не видно найменшої тіні гніву, ненависти чи тривоги. І тому якраз до нього звернулися шукати захисту проти нападів ворога. Його свято, на 23 квітня (6 травня), співпадає із обрядами весни, що символізують тріумф життя після смерти-зимми. Це теж вказує на присутність Божественної

ласки, яка дала силу і поміч Юрієві у його боротьбі. Так як Христос, який “смертю смерть подолав”, Юрій своєю боротьбою і мучеництвом переміг ворога і зміцнив Церкву. Ми почитаємо цю Юрієву перемогу і приклад, якій він нам дає, ідучи за Христом.

Дійсним драконом, проти якого бився Юрій, була однак паніка, а він мав відвагу вийти на публічну площу і вигукнути: “Всі людські боги – це дияволи. Тільки мій Бог сотворив небеса і є правдивим Богом”. За це він був заарештований і скараний на смерть. Кажуть, що його приклад привів до навернення багатьох, і навіть тим, які вже були охрещені, додав відваги. Сама ікона – проста, але її образ (“імедж”) надзвичайно сильний тим, що боротьба зі злом і страхом зображена у вигляді дракона. Білий кінь – це граціозна тварина, легка, як повітря, і мужня, як її вершник.

Ілюстрації 6-10 – це зразки ікон: Св. Обличчя, Св. Лука, Вишгородська, архангели Гавриїл і Михаїл, і Св. Юрій, які я написала. Я вчилася і працювала іконографом трохи понад 12 років. Я виконала цілий іконостас у Церкві Св. Володимира у місті Ред Дір, Альберта, а також написала ряд ікон для каплиці у Давфині, Манітоба. Мої ікони знаходяться у приватних і публічних колекціях. Яких сім років тому я почала п’ятнадцятигодинну майстерню писання ікон, де я вчу іконографії людей різного віку. Мені хочеться поділитися моїм знанням іконографії з якнайбільшим числом людей. Як учителька мистецтва в одній із католицьких едмонтонських шкіл, я мала там нагоду організувати таку майстерню писання ікон, як духовне доповнення до мистецької програми (Art). Але в релігійній програмі навчання іконографії обмежене: учні вивчають різні зображення і їх відношення до різних біблійних подій, а не процес, тобто як писати ікони, що вони робили б у мистецькому ательє, хоча я організувала майстерні писання ікон на літніх пластових таборах і на реколекціях, і вони вдавалися. Моя особиста мандрівка шляхами віри продовжується через навчання іконографії, яка включає мистецтво і релігію.

На закінчення скажу, що іконографія, досліджування ікон, як і почитання різних знаків і символів, вчать, пригадують нам, підносять нас до зразків візантійської ери і спонукають до наслідування зображених осіб і вчинків. Я вірю, що через вивчення ікон, зокрема таких, як ікона Нерукотворного Христа, Матері Божої або Ікони Ніжності, архангелів Михаїла і Гавриїла чи Св. Луки і Юрія, студенти побачать на мить спалах того світла, яке світить-відбивається з тих ікон. Маю теж надію, що студенти зміцнять свій зв’язок з Богом і відчують ту чисту радість, яка приходиться до тих, які дивляться і вивчають різні зображені символи. Вони теж, напевно, підійдуть ближче до кращого розуміння Св. Письма.

Бібліографія

- Alpatov, M. B. & Rodnyk, I. S. *Pskovka ikona XIII – XVI cen.* Leningrad, Heychenko, T.C., 1990.
- Canadian Conference of Catholic Bishops. *Christ and Culture*, Grade 10. Ottawa. Concacan Inc., 2001.
- Catechism of the Catholic Church.* New York. Doubleday, 1995.
- Cavarnos, Constantine. *Orthodox Iconography.* Massachusetts. The Institute for Byzantine and Modern Greek Studies, 1977.
- Ferguson, George. *Signs & Symbols in Christian Art.* New York. Oxford University Press, 1981.
- Forest, Jim. *Praying with Icons.* New York. Orbis Books, 1997.
- God With Us – Catechetical Series. *Icon Packet Come Bless the Lord.* Pennsylvania. 1976.
- Holy Bible.* The New Revised Standard Edition. Catholic Edition. 1993.
- Hordynsky, Sviatoslav. *Ukrainska ikona.* Philadelphia, “Provedinnia” publisher, 1973.
- Limouris, Gennadios, compiler. *Icons: Windows on Eternity – Theology and Spirituality in Colour.* Geneva, Switzerland: World Council of Churches Publications, 1990.
- Milyaeva, Liudmilla. *The Ukrainian Icon – 11th – 18th centuries from Byzantine Sources to the Baroque.* St. Petersburg. Aurora Art Publishers, 1996.
- Popova, Olga. *Russian Illuminated Manuscripts.* Leningrad, Aurora Art Publishers, 1984.
- Quenot, Michel. *The Icon – Window on the Kingdom.* Crestwood, NY. St. Vladimir’s Seminary Press, 1991.
- Quenot, Michel. *The Resurrection and the Icon.* Crestwood, NY. St. Vladimir’s Seminary Press, 1997.
- Raya, Rev. Joseph & Vinck, Baron Jose. *Byzantine Daily Worship.* Belgium. Alleluia Press, 1969.
- Skira, Jaroslav Z. & Tataryn, Rev. Myroslaw. *Windows to the East.* Ottawa. Novalis, St. Paul University, 2001.
- Stepovyk, Dmytro. *A History of Ukrainian Icon in the 10th – 20th centuries.* Kyiv. Lybid, 1996.
- Tataryn, Rev. Myroslaw. *Praying with Icons.* Ottawa. Novalis, St. Paul University, 1988.
- Wagstaff, Jeri Lou. *Russian Iconography: Russian’s contribution to the Art of Western Civilization.* Teacher Education Institute on the Religious Dimension of World Cultures. Ohio. 1976-77.

УКРАЇНСЬКІ АРХІВИ КАНАДИ

Ірина Матяш

УКРАЇНСЬКІ АРХІВНІ ЗБІРКИ В КАНАДІ

Канада належить до країн, у державних і недержавних архівах, бібліотеках, музеях і приватних колекціях яких зберігається найбільше документів архівної українки. Цією дефініцією в сучасній науковій літературі визначено документи культурної спадщини України, які зберігаються за кордоном, та документи іноземного походження, що стосуються історії України. Згідно з Законом України “Про Національний архівний фонд та архівні установи” (2001, с. 4) такі документи потенційно є складовою Національного архівного фонду. Тобто архівна українка може бути повернута в Україну в оригіналах або копіях. Реалізація на практиці цього завдання потребує укладання спеціального реєстру – комплексного аналітико-синтетичного масиву відомостей з архівною інформацією про місця зберігання (країни, міста, інституції/приватні власники), склад і зміст архівної українки та регламентацію доступу до цієї інформації. Такий реєстр у свою чергу має акумулювати окремі реєстри документів, які зберігаються у країнах осідку українців. З цієї точки зору Канада є взірцевою моделлю для створення такого довідника-реєстру.

Величезні документні масиви, утворювані упродовж понад століття чотирма хвилями української еміграції або вивезені переважно представниками другої і третьої хвилі, є важливими історичними джерелами як до історії українців у Канаді, з’ясування їхньої ролі в канадському поліетнічному суспільстві, історії еміграції, так і до історії України та українського народу в цілому. Реєстрація таких документних масивів та опрацювання інформації про них з метою репрезентації їх у спеціальному довіднику склали основне завдання наукового проекту “Архівна українка в Канаді” Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (м. Київ, Україна) і Канадського інституту українських студій Альбертського університету (м. Едмонтон, Альберта, Канада), здійснюваного упродовж 2006–2007 рр. за участю наукових консультантів: Андрія Макуха та Іроїди Винницької (Торонто, Онтаріо), Мирона Момрика (Оттава, Онтаріо), Ореста Мартиновича та Романа Єренюка (Вінніпег, Манітоба), Радомира Білаша та Ірени Єндрієвської (Едмон-

тон, Альберта). Потреба в створенні анотованого реєстру українських архівів у Канаді неодноразово засвідчувалася як українськими, так і канадськими науковцями.

З огляду на це стисло зупинимось на історії питання. Поняття “архівна україніка” запроваджено/повернуто до наукового та суспільного обігу на початку 1990-х років в умовах започаткування процесів, пов’язаних із виявленням і вивченням джерел до історії державотворення та формування національних традицій у різних країнах, що актуалізувало проблеми спільної архівної спадщини та реституції архівних фондів, передусім притаманні пострадянським державам (“архівна росіка”, “архівна білорусіка”) і колишнім країнам соціалістичного табору (“полоніка”, “гунгаріка”, “романіка” та ін.).¹ Цьому сприяла низка чинників. По-перше, ментальний чинник в умовах відновлення державної незалежності України орієнтував українське суспільство на незаангажоване осягнення історії, а відтак зумовлював необхідність розширення джерельної бази таких студій. По-друге, науковий чинник на тлі подолання штучних обмежень окремих напрямів археографічних, архівознавчих, джерелознавчих досліджень та активного формування інформаційного суспільства стимулював розроблення концепції створення інформаційної системи, яка б акумулювала відомості про документи з історії України та українців, що зберігалися не лише в географічних межах нашої держави. По-третє, культурний чинник актуалізував потребу духовного відродження українства, яке тривалий час перебувало в шорах ідеологічних обмежень.

Основні засади виявлення, реєстрації та запровадження до наукового обігу архівної інформації, обмеженої змістом поняття архівна україніка, спершу було визначено Державною програмою “Книжкова та рукописна спадщина України: створення бібліографічного реєстру і системи збереження та загальнодоступності” (1992), зокрема її підпрограмою “Архівна та рукописна Україніка: Національна зведена система документальної інформації” (1991–1996). Упродовж 1993–2007 рр. здійснювалися певні заходи щодо реалізації програми зусиллями співрозробників: Інституту української археографії АН України, Інституту рукописів ЦНБ, Головархіву при Кабінеті Міністрів України, Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей при Кабінеті Міністрів України, Українського наукового інституту Гарвардського університету (США), Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства. Зокрема, співробітники УНДІАСД підготували методичні рекомендації щодо реєстрації документів архівної україники, укра-

¹ Первісно поняттям “архівна україніка” послуговувалися в бібліотечній сфері під час створення 1918 року в Києві Всенародної бібліотеки України.

їнський переклад Загального міжнародного стандарту архівного описування, уклали бібліографію з цієї проблеми, розробили концепцію Національного реєстру “Архівна україніка”.

Проблеми реєстрації архівної україніки знайшли відображення в Державній програмі “Культурні цінності України: Втрати. Шляхи повернення”, прийнятій у червні 1999 р., та в рішеннях Колегії Державного комітету архівів України “Про створення баз даних на зарубіжні документи історико-культурної спадщини України та документи іноземного походження з історії України” від 17 січня 2001 р., “Про підготовку основних засад міжвідомчої Програми „Архівна спадщина української еміграції та діаспори ХХ ст.”” від 27 листопада 2002 р., “Про виявлення зарубіжної архівної україніки державними архівними установами” від 22 грудня 2006 р., спрямованих, зокрема, на створення та реалізацію програми виявлення архівної україніки за межами України на період з 2001 р. по 2010 р. Однак завершення такої роботи у вигляді спеціальних довідників та баз даних про архівну україніку в конкретних країнах (за винятком окремих пілотних проєктів та підготовки стислих тематичних довідників) досі не відбулося.

Питання про створення уніфікованого (центрального) каталогу українських архівних зібрань розглядалося і зарубіжними науковцями. В середині 1990-х рр. стан і перспективи розвитку українських архівів у Канаді обговорювалося архівістами й науковцями з Провінційного архіву Альберти, Українсько-канадського архіву-музею Альберти в Едмонтоні, Катедри української культури та етнографії ім. Гуцуляків на круглому столі “Архіви як засіб для розвитку громади”, що відбувся під час роботи наукової конференції “Студії з української культури та етнічності: Академічні та громадські перспективи” (26–28 квітня 1996 р., Едмонтон, Альберта). Результати дискусії засвідчили потребу створення належних реєстрів українських архівів.

21-а українознавча конференція в Іллінойському Університеті в Урбана-Шампейн (19-20 липня 2002 р.) спеціально присвячувалася стану й перспективам українських архівів у Північній Америці. Згідно з рішенням конференції було створено Комісію з координування українських архівів Північної Америки, а її головним завданням визначено розроблення анкети-запитальника та збирання основних відомостей про архівну та рукописну україніку для підготовки “Довідника українських архівів Америки і Канади”.

Менше року по тому, 19-20 березня 2003 р., з ініціативи Конгресу українців Канади у Вінніпезі в Колегії св. Андрія Університету Манітоби відбувся симпозіум, присвячений питанням збереження і розвитку українських канадських архівів як важливого ресурсу для створення “узагальненого портрету” багатокультурного канадського

суспільства. Ухвала зібрання констатувала необхідність проведення повного огляду українських архівів у Канаді з метою позитивного впливу на суспільну свідомість та забезпечення збереженості безцінних джерел до історії українців у Канаді. Йшлося також про потребу створення при якомусь університеті центру підготовки архівістів для різних етнокультурних груп Канади.

Проблему створення спеціального довідника про архівну україніку в Канаді порушив професор Університету Манітоби Я. Розумний на сторінках *Українського історика* (2006).²

Однак розпочата шляхетна справа так само не знайшла завершення.

Ознайомлення автора цієї статті з українськими архівними зібраннями Канади впродовж 2006–2007 рр. дає підстави для певних узагальнень та висновків.

Найбільша кількість документів, пов'язаних із історією і культурою України, а також історією еміграції та української спільноти в Канаді, зосереджена в Оттаві та історичних “столицях українства” – Едмонтоні, Вінніпезі, Торонто. Окремі комплекси україніки зберігаються в спеціалізованих установах у провінціях, де мешкають українці: Альберта, Атлантичні провінції (Нью-Брансвік, Ньюфаундленд і Лабрадор, Нова Скошія, Острів Принца Едуарда), Британська Колумбія, Квебек, Манітоба, Онтаріо, Саскачеван. Завдяки насамперед послідовному впровадженню ідеї багатокультурності в умовах двомовності як однієї із провідних у культурній політиці цієї держави, з одного боку, та високому рівню самосвідомості провідних репрезентантів української громади, архівні документи українського походження збережені й у більшості випадків доступні користувачам.

Локалізовані в Канаді архівні документи, вивезені українськими емігрантами та утворені етнічними українцями, можна поділити на такі типологічні групи:

А) документи, утворені в Україні й вивезені емігрантами (переважно міжвоєнного і повоєнного періодів): а) українських урядів, міністерств та відомств УНР, УД, ЗУНР та ін.; Міністерства віросповідань УНР, Міністерств закордонних справ УНР і ЗУНР та ін.; б) документи дипломатичних установ УНР та ЗУНР: Надзвичайних дипломатичних місій УНР в Італії, Австрії, Угорщині, Німеччині, Швейцарії, Румунії, США; в) українських військових підрозділів (легальних і нелегальних): УПА, Січових Стрільців, дивізії “Галичина” та ін.; в) наукових установ, навчальних закладів і закладів культури; г) українських видавництв та редакцій газет і журналів; д) релігій-

² *Розумний Ярослав*. Українські архіви Вінніпегу // *Український історик*. – 2006. – Вип. 43, число 1–3. – 336 с.

них установ; е) рукописи наукових і літературних творів українських учених, митців, письменників, поетів; є) документи особистого походження українських політичних, громадських та культурних діячів; ж) рукописи та рукописні книги, що потрапили за кордон у складі колекцій та книгозбірень українських емігрантів; з) архіви українських діячів, передані на постійне зберігання до державних і недержавних архівних установ відповідно до заповіту фондоутворювача; і) архіви українських діячів, що перебувають у приватній власності (отримання інформації за згодою фондоутримувача);

Б) документи, утворені українцями в Канаді (це питання пов'язано з проблемою національної самоідентифікації утворювачів документів): а) українських організацій (як світового, так і локального значення), створених у Канаді: а) загальноканадських: Комітету українців Канади, Українського національного об'єднання, Українського товариства "Просвіта", Союзу гетьманців-державників, Братства українців-католиків Канади, Робітничого благодійного союзу Канади, Благодійної організації українських жінок, Союзу українок Канади, Товариства українських канадців, Української медично-харитативної служби, Української молодіжної асоціації "Пласт", Спілки української молоді Канади, Спілки українських студентів Канади, Спілки української католицької молоді Канади, Українського національного молодіжного об'єднання Канади; б) провінційних: Української піонерської асоціації Альберти, Клубу українських професіоналістів і підприємців в Едмонтоні, Клубу українських професіоналістів і підприємців в Торонто, Українського музичного товариства в Альберті, Української канадської студентської федерації Оттави, Української громади Монреалю, Української медичної асоціації Північної Америки та ін.; б) українських церков різних конфесій; в) наукових і навчальних установ, спрямованих на розвиток української науки і освіти в Канаді: Наукового товариства імені Т. Шевченка, батьківського Комітету сприяння українській освіті в Альберті, Канадського інституту українських студій; музею "Село спадщини української культури" (Едмонтон), Українського музею Канади Союзу українок Канади та ін.; г) колекції відомих українських діячів, що мешкали в Канаді: Василя Авраменка, Костянтина Андрусишина, Катерини Антонович, Микити Мандрики, Івана Огієнка (митрополита Іларіона), Олени Кисилевської та ін;

В) документи українських організацій, створених у інших країнах: Спілка визволення України, Світовий конгрес вільних українців, Світова федерація українських жіночих організацій та ін.;

Г) документи, утворені в Канаді, які містять інформацію про українців, український народ, Україну: а) документи державних установ

Канади: канадських організацій, які займалися імміграцією українців до Канади; б) державних установ інших країн; в) недержавних організацій та установ (політичні партії та рухи, громадські організації, наукові установи тощо); г) архіви церков, релігійних організацій; д) документи інших (окрім українських) етнічних груп і релігійних громад та їхніх відомих представників, що емігрували з території України;

Д) документи видатних українських діячів, які не мешкали в Канаді, але передали сюди на зберігання документи: Володимира Кубійовича, Андрія Жука, Михайла Єремєєва в Національному архіві і бібліотеці Канади, Євгена Бачинського в бібліотеці Карлтонського університету, Євгена Деслава (Слабченка) в архіві Осередку української освіти і культури, Данила Скоропадського та Аркадія Любченка в бібліотеці рідкісних видань ім. Томаса Фішера Торонтського університету;

Документи зберігаються в державних та громадських установах:

А) державних архівах: а) національному: Бібліотеці та архіві Канади; б) провінційних: Провінційному архіві Онтаріо, Провінційному архіві Альберти, Провінційному архіві Манітоби та ін.; в) муніципальних: архівах м.м. Едмонтон, Торонто, Атабаска, Ванкувер;

Б) церковних архівах: Архіві Української Православної Церкви в Канаді, Архіві Української Католицької Архієпархії, Архіві конференції канадської об'єднаної церкви Альберти та Північно-Західних Територій; Архіві конференції канадської об'єднаної церкви Манітоби та північно-західного Онтаріо; Архіві Монастиря св. отців Василіан в Мондері; Бібліотеці-архіві св. Володимира в Калгарі;

В) архівах самоврядних установ і організацій: Архіві Української вільної академії наук в Канаді; Архіві Пластової Станиці в Едмонтоні та ін.;

Г) університетських архівах та бібліотеках: Бібліотеці Карлтонського університету (Оттава, Онтаріо), Архіві Альбертського університету та Українському фольклорному архіві ім. Богдана Медвідського (Едмонтон, Альберта), Архіві Університету Вікторії, Архіві Йоркського університету (Торонто, Онтаріо), Архіві та спеціальних колекціях Університету Ріджайни, Архіві та спеціальних колекціях університету Манітоби; Спеціальних колекціях Університету Калгарі та ін.;

Д) архівах громадських об'єднань: Архіві Осередку української культури і освіти (Вінніпег, Манітоба); Архіві Українсько-канадського дослідно-документаційного центру (Торонто, Онтаріо), Українському архіві-музеї Альберти (Едмонтон, Альберта), Архіві-музеї Гленбоу (Калгарі, Альберта);

Е) музейних зібраннях: Українському музеї Канади Союзу укра-

їнок Канади (головний офіс – Саскатун, відділення – в Торонто, Вінніпезі, Едмонтоні, Калгарі, Ванкувері), музеї “Село спадщини української культури” (Едмонтон).

Є) приватних архівних зібраннях.

Типо-видовий склад архівної україніки в Канаді досить різноманітний. Це документи офіційного й особового походження: управлінська (організаційно-розпорядча, фінансова) документація, офіційне і приватне листування, науково-технічна документація, щоденники, спогади, рукописні книги, аудіовізуальні документи, картографічні документи, документи усної історії.

Доступ до інформації часто регулюється особами, які передали документи на зберігання. Для користування такими документами необхідно отримання спеціального дозволу (наприклад, колекція Михайла Єремєєва, фонд Рамона Гнатишина в Національному архіві Канади, колекція Івана Лисяка-Рудницького в архіві Альбертського університету, колекція Юрія Луцького в архіві Торонтського університету та ін.).

Окремі фонди, згідно з заповітом фондоутворювача, мають бути передані до України – незалежної демократичної держави, за яку вони боролися впродовж свого життя (колекція Андрія Жука з Бібліотеки та архіву Канади, фонд митрополита Іларіона (Огієнка) з архіву Української Православної Церкви в Канаді, архів генерала Михайла Садовського з архіву УВАН та Військово-історичного музею-архіву в Вінніпезі та ін.).

Архівні зібрання, що зберігаються у державних і недержавних архівах Канади є надзвичайно цінними джерелами як до історії України та українського народу, так і до історії української еміграції та вивчення внеску українців у розвиток канадського суспільства.

Українські архіви в провінції Онтаріо

Найбільшим центром зберігання архівної україніки є *Національний архів Канади* (Оттава), де зібрано понад 220 фондів українського походження та створених канадськими українцями – фонди особистого походження, родинні фонди, архіви громадських об'єднань, аудіо- та відеоколекції, геральдична колекція, колекція плакатів, колекція українських газет (1907–1980) та ін., що відображають історію державотворення України, її духовний і культурний розвиток, життя українців у Канаді, й містять близько 3,18 млн. мґб інформації в електронному форматі. Особливий інтерес для дослідників становлять архівні зібрання Андрія Жука, Михайла Єремєєва, Василя Авраменка, Катерини Антонович (Серебрякової), Дмитра Донцова та ін.

До найбільших українських зібрань у Оттаві належить колекція

політичного і церковного діяча, журналіста, дипломата Євгена Бачинського (1878–1978) у бібліотеці Карлтонського університету. Вона має кількісні параметри 115 л. м., у тому числі 67 л. м. рукописів і 1500 од. друкованих видань, і включає документи офіційного та особового походження (протоколи, листування, підготовчі матеріали та рукописи наукових праць), примірники газет та вирізки з газет, які відображають діяльність української еміграції в Європі від кінця XIX ст. до 1960 р., книги (монографії та серійні публікації).

Доля цього високоартісного зібрання подібна долі зібрань А. Жука і М. Єрем'єва. Є. Бачинський прагнув зберегти архів “за всяку ціну”, відтак шукав надійного місця. Результати пошуків не втішали: женевські бібліотеки брали на депозитне зберігання переважно зібрання, які торкалися Швейцарії, отже його архів був непрофільним. До США він вирішив колекцію не пересилати. Між тим цінні документи з архіву зникали – крім втрачених на початку 1960-х рр. зі скринь, що зберігалися на горищі будинку його сина в Женеві, частину викрали дослідники, які працювали з дозволу власника в його архіві, частину Є. Бачинський передав до Бібліотеки Симона Петлюри в Парижі, подарував українським військовополоненим та біженцям в Західній Європі.

Передавання Колекції на зберігання до бібліотеки Карлтонського університету розпочалося в червні 1976 р. з ініціативи Ю. Божика, який побувавши з науковою метою у Бюллі, де мешкав Є. Бачинський, привернув увагу суспільства до історичної цінності зібрання. Незабаром колекцію було розташовано у відділі спеціальних зібрань архіву університетської бібліотеки. 1982 р. до складу колекції було включено зібрання Л. Бачинського, до якого увійшли матеріали, передані Є. Бачинським брату в 1950–1960-х рр.

Найважливішою частиною колекції є щоденник. “Може як попаде до рук правдивих істориків (не марксистів з ленінською принциповою брехнею) так бодай на приложених документах призадумуються”,³ – сподівався Є. Бачинський, ретельно впорядковуючи свої записи впродовж багатьох років. Його “діарій” складає близько 230 папок рукописів та 400 папок публікацій (переважно газетний матеріал) за 1905–1939 рр. Блок “Біографічні досьє” включає перелік 1500 осіб, про яких Є. Бачинський збирав відомості, листування (у тому числі копії власних листів), біографічні нотатки, вирізки з газет, фото. Блок “Хронологічні досьє” – близько 400 папок з інформацією про події впродовж 1914–1968 рр. Важливим джерелом до історії УАПЦ є документи та газетні вирізки, нотатки, листування, документи, прес-

³ Національний архів Канади, MG30C167, Vol. 25, Ph. 3.

релізи, Протокол Великих микільських зборів Всеукраїнської православної церковної ради, 11–13 травня 1927 р., рукопис Є. Бачинського історії УАПЦ, праці А. Гриневича, В. Липківського та ін. У складі колекції є й творчі матеріали Є. Бачинського (брошури, журнали, вирізки з газет, тексти проповідей), рукописний список публікацій (311 назв за 1905–1955 рр.), 465 видань із його бібліотеки, 258 позицій періодичних видань.

Широко відоме своїми українськими збірками Торонто. Великий масив архівної україніки зберігає зокрема *Українсько-канадський дослідно-документаційний центр*, створений групою українських громадських діячів 1982 р. як Комітет дослідження голоду в Україні при Інституті св. Володимира (від 1986 р. – Центр дослідження голоду в Україні) з метою збирання документів про Голодомор 1932–1933 р. у державних архівах країн Європи. Від 1988 р. установа функціонує як Українсько-канадський дослідно-документаційний центр під патронатом Комітету українців Канади та Світового конгресу вільних українців. У створеному того самого року архіві Центру зберігаються копії документів офіційного походження, фотодокументи, часописи, листування, фоно- та відеодокументи “усної історії”, інші відеодокументи. Спеціальним джерелом поповнення архіву є записування інтерв'ю зі свідками ключових подій української історії.

За складом документи поділяються на такі тематичні групи: Документи про Голодомор 1932/33 р.: відеодокументи зі свідченнями очевидців голодомору 1932–1933 рр. в Україні; копії англійських, італійських, американських повідомлень про голодомор, листування, резюме, прес-релізи, рахунки до фільму “Harvest of Despair”; Документи про події Другої світової війни в Україні: “Яворівський архів” – 216 негативів 1945–1951 рр., на яких зафіксовано тактичні навчання бійців УПА Коломийсько-Косівської округи; Документи про українців у Канаді: спогади та різні матеріали про імміграцію до Канади, перебування українців у Канаді та ін.; Опубліковані та неопубліковані спомини (100 од.); Збірка документів усної історії про голод, примусові роботи в Німеччині, німецьку і радянську окупацію, історію українсько-канадських родин та ін.

У Бібліотеці рідкісних видань ім. Томаса Фішера Торонтського університету зберігається кілька унікальних архівних фондів. Йдеться передусім про фонд Данила Скоропадського, переданий 2004 р. донькою особистого секретаря гетьманича Родіона Калюжного – Лідією Калюжною. У складі фонду – обітници та життєписи членів Союзу гетьманців-державників, листування з організаційних питань, копії з наказів Гетьмана Павла Скоропадського, вирізки з часопису *Український самостійник*. Істотний за обсягом документальний масив скла-

дає листування Данила Скоропадського, де є значна кількість листів його особистого секретаря в 1950–1959 рр. Родіона Калюжного. Збереглися також фінансові документи, часописи, обіжники (1949–1959), журнали, брошури, копії документів, періодичні видання, фото з табору для переміщених осіб у Міттенвальді (Німеччина) (1946–1949).

Другий великий архівний фонд Бібліотеки складають документи письменника Аркадія Любченка. Виконання ним обов'язків секретаря ВАПЛІТЕ та належність до спілки пролетарських письменників “Гарт” і літературної організації “Пролітфронт” зумовили наявність у складі фонду документних масивів, пов'язаних із діяльністю цих творчих спілок. Величезний масив складає його офіційне та приватне листування з різними особами та установами: М. Хвильовим, Ю. Яновським, М. Кулішем, Г. Колядою, М. Бажаном, М. Ірчаном, М. Рильським, О. Білецьким, І. Ле, А. Барбюсом, М. Цвєтаєвою, С. Подолінським та ін., кіностудіями, редакціями газет і журналів та ін. Документи, пов'язані з творчою діяльністю А. Любченка, представлені уривками з творів, статтями, відгуками про його творчість. Цінну частину фонду складають фотодокументи різних років.

Крім цих двох великих фондів, у Бібліотеці рідкісних видань ім. Томаса Фішера Торонтського університету, інтерес мають колекції Литовченка, Петра Потічного, документи Давида Дж. Ремпела.

Центр східноєвропейських досліджень Петра Яцика Торонтського університету має в своєму розпорядженні копії матеріали про історію УПА з колекції багатолітнього редактора видавничої серії *Літопис УПА* Петра Потічного. Це зібрані дослідником в українських, російських, польських архівах відомості про чекістські операції, зведення і донесення з оперативно-службового використання частин округу по Львівській, Дрогобицькій, Станіславській областях, про втрати вояків УПА, оперативні звіти підвідділів 1946–1947 рр., відомості про бойові дії загонів Ясеня, Ворона, Бистрого, Лиса, Пащенко, Мисливця та ін., листування з різними особами і установами, архів місії УПА на території Німеччини, архів редакції *Літопису УПА*, архів Товариства колишніх вояків УПА в США і Канаді, спогади діячів українського підпілля, звіти різних міжнародних пресових агенцій в Україні. Оригінали записів Петра Потічного зберігаються в Архіві Торонтського університету.

Там-таки зберігається колекція заслуженого професора і колишнього голови відділу слов'янських студій Торонтського університету Юрія Луцького, де зібрано його листування (доступ тимчасово обмежений), документи, які висвітлюють науково-педагогічну та науково-організаційну діяльність, щоденники і мемуари проф. Луцького та його діда і матері, газетні вирізки, фото. Невеликі за обсягом колекції Га-

рольда Гордона Скілінга (0,52 м) та Стенлея Вільяма Фроляка (0,07 м) містять офіційні документи, листування (в тому числі зі студентами), творчі матеріали. Крім того, в університетському архіві зберігаються матеріали про українських студентів, документи різних товариств і організацій, пов'язаних з університетом, що є важливим джерелом для дослідження процесу викладання українознавчих курсів в університеті, а також участі української громади в науковому житті міста.

Також цікавими є фонди офіційного та особового походження, які зберігаються в Архіві провінції Онтаріо: метричні книги, спеціальні колекції (фотографії, картографічні збірки, технічна документація, мистецька і записи). Особливе значення мають збірки Українського народного дому та колекція Степана Россохи з періоду 1899–1986 рр., українського суспільно-політичного діяча, журналіста і видавця. Колекція передана до архіву членами родини і включає листування автора з членами родини і друзями в Україні, з українськими організаціями: Спілкою українських журналістів Канади, Спілкою українських журналістів на вигнанні. В колекції документів зберігаються також матеріали українських національних організацій з періоду 1912–1984 (м. ін. ОУН, Спілка українських політичних в'язнів Української національної ради в Європі, Українського національної об'єднання), документи української організації ветеранів з 1918–1986 рр., документи культурних і мистецьких організацій, близько 2000 фотографій, на яких зображені політичні, релігійні, культурні події в Україні і в Канаді, а також фотографії українських і канадських діячів.

Подібні матеріали зберігає Архів міста Торонто, де можна знайти інформацію про минуле етнічних груп, які мешкали в місті, та їхню діяльність.

Українські архіви в провінції Манітоба

Давні традиції має й українська громада столиці провінції Манітоба – Вінніпегу, де 1944 р. було створено український громадський культурно-освітній центр – Осередок української культури і освіти. До найважливіших завдань Осередку належали організація вищих освітніх курсів для учителів Рідних шкіл та інших фахових курсів, створення української книгозбірні, музею, архіву, започаткування науково-популярної серії “Культура й освіта”, поширення інформації про українські культурно-освітні справи.

Першим надходженням до архіву Осередку була збірка Олександра Кошиця. На знак вшанування пам'яті цього видатного композитора, що пішов із життя 11 листопада 1944 р., одразу розпочалася підготовка до видання його спогадів за участю дружини композитора, котра тоді мешкала в Америці. Відтоді історія Осередку тісно пов'язана з

іменем Тетяни Кошиць – довголітньої управительки музею, архіву і бібліотеки Осередку. Рукопис спогадів, як і щоденникові записи про подорож Української республіканської капели, зберігаються у збірці Кошиця разом із записниками 1920-х та 1940-х років, біографією, карикатурами художника О. Савка на учасників капели. Цікаві для дослідників творчого шляху українського маестро його особисті документи. Зворушливу історію зафіксували листи позашлюбного сина композитора – Дмитра Кошиця (військового льотчика, який трагічно загинув) та вирізки з газет про нього. Заглибитися в творчу лабораторію митця дозволяють каталог нот і музичних книжок, вирізки з газет про концерти в Бельгії, Іспанії, Франції, про поїздку до Польщі, повідомлення про концерти на радіо та ін.

Значна за обсягом збірка відомого українського громадсько-політичного діяча Івана Боберського включає його щоденник (опублікований 2003 р. в Києві Юрієм Мициком) та автобіографію, листування з В. Сікевичем, Г. Скегаром, В. Авраменком, Є. Деславом, О. Сушком, тексти біографій Г. Скегара, Д. Лалкова; програми Українського народного дому в Вінніпезі тощо. Майже десятилітнє перебування І. Боберського в Канаді, спершу як представника уряду ЗУНР та Українського червоного хреста (1920–1924), згодом голови компанії “Трансатлантик”, яка опікувалася еміграцією та поселенням українців (1924) та керівника українського відділу пароплавної компанії “Кунард” (1925), його співпраця з Асоціацією добробуту українських емігрантів Св. Рафаїла в Канаді зумовили наявність у колекції відповідних документних комплексів. Це списки українців у Канаді та США, листування Дипломатичного представництва ЗУНР у Канаді, адреси українців у Канаді, листування щодо переселенських товариств імміграційних товариств, документація про подорожі до Європи, інші справи щодо опіки над емігрантами та їхнього виїзду до України, анкети, реклами, списки, бюлетені лінії, звіти про кількість родин, які виявили бажання приїхати до Манітоби (1927–1928) тощо.

Колекція визначного військового і політичного діяча, ідеолога українських націоналістів Євгена Коновальця, передана до Осередку його дружиною Ольгою Федак-Коновалець, включає різноманітні матеріали (документи і речі музейного характеру): посвідку для вступу на сесію ООН, залізничні квитки, вітальні листівки М. Світличного, З. Кузелі, М. Селешка, меню з італійських ресторанів, листування з Д. Донцовим, Р. Дашкевичем, І. Рудницьким (частина епістолярію була повернута сподвижникам Є. Коновальця), комплекти примірників часопису *Сурма*, *Літопису Червоної калини*, книги з бібліотеки Є. Коновальця, 9 італійських монет, гаманець, квитки, стрічки з його могили, посмертна маска.

Документи про діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Італії (накази, телеграми, фінансові документи, випуски бюлетеня пресового бюро місії, статті на політичні теми, вирізки з газет про Україну) збереглися у фонді Є. Онацького. Цінним джерелом до історії дипломатії є машинопис двох його спогадів “Сторінки з Римського щоденника” (1920, грудень–1935; 1936–1943). Результати діяльності Онацького як ученого-етнолога відображає машинопис “Енциклопедії символів, вірувань і обрядів українського народу” (2 томи), включеної до “Малої Енциклопедії”.

Відомості про режисера і оператора, котрий зняв перший експериментальний звуковий фільм “Марш машин”, лауреата “Оскара” за найкращий фільм європейського кіно 1938 р, уродженого киянина Євгена Деслава (Слабченка), збереглися в його фонді. Важливим етапом свого життя він вважав роботу дипломатичного кур’єра в МЗС УНР упродовж 1919–1921 рр. Перлиною його колекції є незавершений машинопис праці “Дипломатична історія України” (1964) з ілюстраціями (картами, схемами, фото, макетами обкладинок) – перша спроба створення синтетичної історії української дипломатії.

Крім фондів особистого походження, в архіві Осередку зберігаються фонди українських установ і організацій. Зокрема, цінним джерелом для вивчення історії еміграції є фонд Асоціації добробуту українських емігрантів Св. Рафаїла в Канаді (1925–1938), де відклялися справи емігрантів, яким надали допомогу при в’їзді до Канади.

Унікальні світлини й негативи з колекції фотодокументів (75 тис. фото) відтворюють життя українців як на батьківщині, так і в еміграції, переважно в Канаді.

Окрему колекцію складають 64 рукописи, подані на конкурс спогадів, оголошений для українців на еміграції в Європі в 1947–1948 рр. Осередком української культури і освіти. Різні за стилем, але однаково емоційно насичені пережитими почуттями, спогади (в багатьох випадках підписані псевдонімами) відтворюють найтрагічніші віхи історії України: Друга світова війна, сталінський терор, голодомор. Це рукописні й машинописні тексти, обсягом від кількох аркушів до сотень сторінок, написані на картках, окремих аркушах або в зошитах, об’єднані спільним бажанням зафіксувати правду про ті чорні дні. Відзначений першою премією матеріал Ф. Правобережного “П’ять років” або “Великая Отечественная война СССР, роки 1941–1945” опубліковано двічі: в Вінніпезі 1954 р. та в Києві 2002 р. Другу премію отримав С. Гребенківський за твір “Між серпом і молотом або поза межами основних прав і вольностей людини: Записки і спомини про ситуацію в Західній Україні в часі 1 вересня 1939 р. до 31 березня 1947 р.”. Поза тим, на публікацію заслуговують й інші свідчення. Наприклад, О. Во-

роніна про знищення більшовиками 400 в'язнів під Харковом у жовтні 1941 р.; Г. Кашинської про голод на Дніпропетровщині 1932–1933 рр., І. Зозулі “Правда про колгоспи”, П. Ціпкала “Чорні дні Єжовщини”, Д. Солов'я “Розгром Полтави”, Д. Гонти “Друкарство Західної України під час окупації”, спомини А. Яковлева та ін.

У колекції карт Осередку зібрано 350 арк. карт за 1550–1990 рр., у тому числі 100 картографічних праць видатних європейських картографів початку XVI–XIX ст.

Загалом збережені в архіві Осередку колекції відомих українців, українських установ і організацій містять цінну (почасти – унікальну) інформацію з історії українських визвольних змагань 1918–1920 рр., української дипломатії, міжвоєнної та повоєнної еміграції, культурного і громадського життя українців у Канаді.

Другою недержавною архівною установою у Вінніпезі є Архів ВУАН і Військово-історичний музей-архів, основу фондів якого складають документи УВАН у Канаді та збірка Українського воєнно-історичного інституту. Остання надійшла до Вінніпегу з Торонто 1969 р. відповідно до угоди між інститутом, який представляв М. Битинський, та УВАН у Канаді. Обов'язки директора музею підполковник Армії УНР Битинський прийняв від генерала Садовського в жовтні 1967 р., за два місяці до його смерті. УВІІ було створено у травні 1948 р. для “увічнення пам'яті про збройну визвольну боротьбу за державність України” з обранням довічним його керівником генерала Садовського. Архів інституту тривалий час зберігався в приватному помешканні його керівника. Після смерті М. Садовського збірку було спочатку переміщено до будинку Української православної громади при Катедрі св. Володимира в Торонто, а в січні 1970 р. – до приміщення УВАН у Вінніпезі. 22 січня 1981 р. його відкрито під назвою Військово-історичний музей і архів УВАН. Упродовж 2002–2006 рр. Софією Качор здійснено детальний опис архіву ВІМА.

Збірка включає документи, пов'язані з діяльністю Інституту впродовж 1948 – 1969 років: протоколи Президії (Дирекції) УВІІ, офіційне листування, статут (заповіт) засновників Інституту, документи про передавання майна Інституту до УВАН у Канаді, фінансові документи, інвентарні книги музейних експонатів і бібліотеки; списки осіб, які передали музейні експонати, архівні документи, видання Інституту.

Складовою зібрання є архів генерала Садовського: особисті документи, тексти статей, доповідей, листування з М. Єремєєвим, В. Авраменком, М. Мандрикою, В. Петровим, В. Сікевичем, О. Шульгиним, А. Жуком, М. Стаховим, В. Дорошенком та ін., документи про заснування нагороди Хрест Симона Петлюри, грамоти, бланки, матеріали

з таборів переміщених осіб, документи про УНРаду, про діяльність Української Православної Церкви.

Цінні відомості про життя та діяльність багатьох визначних громадських та політичних діячів – Є. Бачинського, І. Боберського, П. Болбочана, В. Винниченка, С. Вітвицького, Н. Вояковського, архикнязя Вільгельма (Василя Вишиваного), В. Кубійовича, І. Мазепи, А. Левицького та ін. – містять біографічні матеріали. Заслуговує на увагу збірка матеріалів про Симона Петлюру: газетні вирізки, оголошення про вшанування пам'яті Головного Отамана військ УНР, фотографії, листівки та листування з Ольгою Петлюрою.

Окрему групу матеріалів складють рукописи та машинописи спогадів учасників визвольної боротьби: спомини Л. Биковського, М. Битинського, С. Волинця, П. Зайцева, М. Крата, М. Ливицького, В. Петрова, У. Самчука, М. Угриня-Безгрішного, Л. Шанковського та ін.

В акті приймання-передавання від 2 жовтня 1969 р. УВАН зобов'язалася передати майно архіву-музею “в слушний час” до України. А на випадок ліквідації УВАН передбачалося передати музей “відповідній авторитетній інституції”. Від середини 1990-х рр. Музей збройних сил України веде переговори з ВУАН у Канаді про передачу колекції. Однак з точки зору цінності архіву УВІІ і особливостей зберігання архівних документів у музеях це питання слід розглядати за участю українських архівістів.

Архів Української Православної Церкви в Канаді від кінця 1990-х рр. відомий дослідникам як місце зберігання архіву митрополита Іларіона (Івана Огієнка) завдяки активно передрукованому опису цього зібрання, укладеного Володимиром Сеньчуком. У складі архіву митрополита Іларіона, який згідно з його заповітом, має також колись повернутися в Україну, – його особисті документи біографічного характеру, автобіографії, щоденники, документи про стан здоров'я, бібліографія його богословських праць, епістолярій (листи близько 500 респондентів), матеріали про УПЦ у Канаді та Америці, Українську Греко-Православну Церкву в Канаді; матеріали, пов'язані з підготовкою журналів *Рідна мова*, *Слово істини*, *Наша культура*, *Віра й культура* та діяльністю видавництва “Наша культура”, документи про переклад Біблії; картотека, “exlibris”, мапи, твори митрополита Іларіона, книжки, газети, бюлетені, дисертації, брошури, статті, вирізки тощо.

Утім, архів митрополита Іларіона – лише частина цінного зібрання Архіву УПЦ у Канаді. Тут зберігаються архів церковної адміністрації (документи, що відображають діяльність консисторії, комітетів, комісій) та канцелярії; архіви митрополитів: Андрія (Григорія Метюка), Василя (Василя Федака); першоієрархів та голів Президії Консис-

торії УПЦ у Канаді; значний обсяг мають фонди о. Савчука (Семена Савчука) – голови Президії Консисторії УПЦ від 1920 р. до 1950-х рр., першого головного редактора *Вісника УПЦ*, створеного 1924 р.; о. Кудрика (Василя Кудрика) – редактора “Вісника УПЦ” у 1941–1960 рр.; священників: о. Тимофія Міненка, о. Федора Керницького, о. Івана Сенченка; архіви церковних громад: Української православної церкви пр. Троїці та ін.; активних діячів громад і членів консисторії: М. Ревуцького, І. Рубашевського, В. Іваника та ін.; метричні книги УПЦ у Канаді (від громад і округів); документи Церковних соборів (1918–2005); документи, пов’язані з діяльністю видавництва УПЦ у Канаді та редакції *Вісника УПЦ*, функціонування крамниці церковних речей. Більшість фондів архіву не мають довідкового апарату, що практично унеможливує їх для дослідників, хоч джерельне значення цих матеріалів незаперечне.

Рукописи релігійної тематики із книгозбірні митрополита Іларіона (118 рукописів і стародруків XVI–XIX ст., серед яких примірники *Ключа розуміння* Галятовського, *Острозької Біблії*, *Лексикону словенороського* Памви Беринди склали основу колекції кирилических рукописів та стародруків колекції Колегії Св. Андрія при Манітобському університеті. Повний список рукописів і стародруків з детальними описами книг бібліотеки колегії, підготовлений Раїсою Мороз, опубліковано 2002 р.

Досить різноманітний і склад Архіву Української католицької архієпархії у Вінніпезі. Тут у фонді Блаженішого кардинала Йосифа Сліпого збереглися документи з інформацією про відзначення першої річниці смерті бл. кардинала; стислий життєпис Патріарха; програма відвідин Патріархом Канади; заява Кардинала про листування між московським Патріархом Піменом і Папою Іваном Павлом II із заявою про обстоювання ідентичності і прав Української Церкви; листування з митрополитом Кир. Максимом Германюком, з Українським пресовим бюро щодо бюлетеню “Вісті з Риму”; оголошення, брошури, фото, вирізки з газет, примірники італійських журналів та газет із публікаціями про кардинала Сліпого.

У фонді митрополита Андрея Шептицького відклалися листи (25 од.), записки, телеграми митрополита Шептицького до єпископа Никити Будки; листи Августина Волошина до митрополита; вирізки з газет про діяльність митрополита; лист преосв. А. Кішки про підготовку популярної праці про митрополита Шептицького та ін.

В окремих фондах зберігаються документи митрополита Максима Германюка, єпископів Никити Будки, Василя Ладика, Михаїла Гринчишина, о. Семена Їжика, Канадської апостольської делегації, Католицького церковного об’єднання, Місіонерської організації св.

Йосафата, архіву Інституту-заповідника Маркіяна Шашкевича у Вінніпезі та ін.

До найновіших архівів, заснованих у Вінніпезі, належить створений 2003 р. при відділі архіву та спеціальних колекцій Університету Манітоби Архів досвіду канадських українців. Його мета полягає в збиранні документів офіційного і особового походження про поселення українців, українські організації, видання і видавництва, танцювальні групи, що відображають життя українців у Канаді. Архів поповнюється документами визначних манітобців українського походження: Марії Ваврикової – першої в Канаді судді-жінки українського походження, Михайла Іванчука – інспектора манітобських шкіл та дослідника українських поселень у Канаді; Володимира Климкова – диригента хору ім. О. Кошиця; професорів і викладачів Університету: Ярослава Рудницького, Ярослава Розумного, Олександра Барана, Іроїди Тарнавецької, Стелли Гринюк, Роберта Климаша та інших.

Українські архіви в провінції Альберта

У найзахіднішій з трьох степових провінцій Канади – Альберті – мешкає близько 10% всього українського населення країни. *Провінційний архів Альберти* зберігає досить репрезентативний масив документів, інформація яких відтворює діяльність українців та українських установ і організацій в Альберті упродовж століття. Це один із найбагатших на українські зібрання державних архівів Канади. Тут зберігаються колекції знаних українців Альберти, фонди українських установ та організацій, багата фотоколекція – своєрідний фотолітопис українського життя в Канаді. Унікальні фотодокументи зібрано в колекції фотографа Миколи Гавінчука, який у своїх роботах зафіксував життя українців у преріях упродовж 1920–1950-х рр. У фондах архіву зберігся знімок найстарішого українського будинку (1890), фото відомих українських родин: Гавреляків, Шевчуків, Жуковських, Демчуків та ін. Серед фонозбірок інтерес мають документи усної історії – записи інтерв'ю з українськими поселенцями, колекції записів української музики.

Провінційний архів має багаті родинні фонди (Панчуків, Стецьків, Шандрів, Немирських, Варав та ін.) та фонди особистого походження: Джона Соланича, Петра Зварича, Марії Лобай, Петра Саварина, Михайла Хом'яка, Трифона Федорука та ін. Надзвичайно цінним джерелом історії поселення українців у Канаді є спогади громадського діяча, автора і видавця читанки *Помічник для малих школярів до ужитку в початковій шкільній науці в Алберті і Саскачевані* (1911) Петра Зварича та першого поштаря і “автора” назви першої слов'янської пошти (“Восток”) у Канаді – Федора Немирського, який прибув до Канади

навесні 1896 р. і поселився в околиці Една Стар. У фонді Петра Зварича збереглося його листування з Ольгою Войценко за 1956 – 1961 років про підготовку публікації в газеті *Український голос* спогадів та її відхилення. Відтоді це цінне джерело було опубліковано українською (Вінніпег, 1976) і англійською (Едмонтон, 1999) мовами.

Цікавий комплекс документів відклався у фонді журналіста, адвоката, громадського діяча Михайла Хом'яка (1905–1984). Йдеться про листування з В. Кубійовичем про створення в Канаді спеціального центру українських студій; проект праці Комісії НТШ для дослідження життя і творчості митрополита Андрія Шептицького (в т. ч. підготовка споминів про митрополита та створення його архіву-музею), листи В. Кубійовича до М. Хом'яка, П. Саварина та ін.; листування Михайла та Лесі Хом'яків із митрополитом Андреем (Григорієм Метюком), з композитором проф. А. Гнатишиним. Загалом листування є найціннішою частиною цього фонду, до складу якого включено переважно друковані матеріали (газети, бюлетені тощо), фотодокументи, поштові картки.

До інформаційно насичених фондів належить фонд адвоката, визначного громадського і політичного діяча Петра Саварина, де акумульовано спогади, листування (зокрема, з родиною Олесея Гончара), творчі матеріали та ін.

Фонди офіційного походження в Провінційному архіві Альберти представлені збірками Українського греко-католицького об'єднання, Українських жіночих благодійних організацій, Едмонтонського відділення КУК, Українсько-канадського архіву-музею, журналу Федора Немирського *Про еміграцію*, Української молодіжної асоціації та ін.

Цінні колекції архівної україніки зберігає Архів Університету Альберти. Тут переважно акумульовано колекції професорів університету, серед яких інтерес мають збірки Івана Лисяка-Рудницького (листування з науковцями, колегами, з матір'ю Міленою Рудницькою, нотатки та магнітофонні записи, нотатки до конференцій та промов, тексти лекцій, підготовчі матеріали до наукових праць), визначного географа, дослідника українських поселень у Канаді Івана Теслі (копії з австрійських архівів щодо українців, інтернованих в австрійських таборах за 1914–1918 рр.) та ін. Колекція Товариства українців у Великобританії містить документи періоду 1945–1952 рр., що стосуються допомоги українським переміщеним особам та європейським добровільним робітникам.

Разом із державними інституціями в Едмонтоні функціонують громадські установи пам'яті, багатоаспектна діяльність яких засвідчує не лише активність українського життя в Альберті, але й шанобливе ставлення до українських традицій, історії та культури українців.

Понад чверть століття виконує свою високу гуманітарну місію заснований групою відомих підприємців з української громади в Едмонтоні на чолі з Григорієм та Стефанією Йопиками на початку 1970-х рр. з метою збирання документальних свідчень про життя перших українських переселенців у Канаді та збереження історії і культури канадців українського походження Українсько-канадський архів-музей Альберти. Формування фондів архіву відбувалося завдяки цілеспрямованому збиранню документів, що стосуються українського культурного й громадського життя в Альберті, під час спеціальних пошукових поїздок родини Йопиків та їхніх однодумців, а також завдяки передаванню на зберігання до УКАМА фондів особистого та офіційного походження. Відтак архівна збірка УКАМА набула колекції знаних репрезентантів української громади: першого етнічного українця у федеральному парламенті Канади М. Лучковича, видатного українського оперного співака М. Голинського, відомого художника Ю. Буцманюка, колишнього в'язня нацистського концтабору Аушвіц у роки Другої світової війни І. Лаголи, відомого українського художника з Кракова професора Л. Геца, громадського діяча і підприємця Д. Куп'яка та ін. Важливе значення для дослідження внеску українців у розбудову канадського суспільства мають фонди українських установ та організацій: Української піонерської асоціації Альберти, відділу НТШ на Західну Канаду, едмонтонського відділу КУК, Клубу українських професіоналістів і підприємців в Едмонтоні, Українського музичного товариства в Альберті та ін. Унікальна колекція фотодokumentів (понад 5000 одиниць) містить інформацію про українське піонерське життя в Альберті, різноманітні святкування та діяльність громадських організацій протягом ХХ ст., архітектуру українських церков і народних домів, про участь українців у канадській армії в роки Другої світової війни, визвольну боротьбу, польську пацифікацію, більшовицький та німецько-нацистський терор в Україні, відомих українських письменників і художників. Досить повна та різноманітна фоноколекція музичних творів українських композиторів.

До найновіших громадських архівних установ Альберти належить Український фольклорний архів Богдана Медвідського, що функціонує у Центрі українського і канадського фольклору імені Петра і Доріс Кулів при Альбертському університеті. Цей своєрідний науково-освітній та культурний центр засновано з ініціативи відомого вченого, ініціатора створення в Альбертському університеті кафедри української культури та етнографії проф. Богдана Медвідського як збирання документів і видань, що відображають розвиток духовної культури Канади, України та інших країн, і складають повноцінну джерельну базу для дослідження українських народних традицій. Упродовж

своїєї багатогранної науково-викладацької та науково-організаційної діяльності в Альбертському університеті (1971–2002) проф. Медвідський запровадив українську фольклорну програму, результатом якої стали великі масиви аудіовідеодокументів та документів усної історії. Надалі основним джерелом поповнення фондів архіву стали приватні пожертвування від проф. Богдана Медвідського, д-ра Богдана Климаша, Василя Гіни, Юрія Паленка, Кена Гуцуляка, д-ра Андрія Нагачевського, родини Мельничуків. Офіційне відкриття архіву відбулося 2001 р., а 2003 р. архів було названо на честь Б. Медвідського.

Зібрання архіву включає понад 35 000 одиниць, серед яких документовані результати польових досліджень з українського фольклору в Канаді (аудіо- та відеодокументи), документи усної історії, рукописи, фотодокументи, програми досліджень, колекція грамплатівок, книги, часописи, журнальні та газетні вирізки. Цінною складовою фондів архіву є збірки студентських та магістерських праць, де репрезентовано рукописи Х. Небожук, Согу Хонга, Н. Шостак, Р. Білаша та ін.

Важливе значення для вивчення історії української еміграції та перших українських поселень у Канаді має архівна збірка наукового відділу музею “Село української культурної спадщини”. Започаткована групою альбертців українського походження на початку 1970-х рр. і підтримана Міністерством культури і багатокультурності та Міністерством громадських робіт Альберти, ідея створення своєрідного пам’ятника українським піонерам Альберти була реалізована в концепції музею “живої історії”. В результаті ретельної пошукової роботи під керівництвом Радомира Білаша тут зібрано колекцію інтерв’ю – документів усної історії, збірку технічної документації – креслень і планів, колекцію карт, тексти екскурсій.

Цінна збірка метричних книг та рукописних книг, фотодокументів, картографічних матеріалів зберігається в Архіві монастиря св. оо. Василіян у Мондері, започаткованому невтомним збирачем архівів о. Й. Жаном. Серед слов’янських манускриптів особливу цінність мають Пом’яник, датований 1720–1780 рр., стародрук *Акафісту*, Євангеліє XVI ст., *Триодь* XV ст.

Українські архіви Саскачевану та інших провінцій

У степовій провінції Саскачеван найбільше українців мешкає в Саскатуні (близько 35 000) та столиці провінції Ріджайні (понад 23 000). Саскачеванський університет був першим вищим навчальним закладом у Канаді, який запровадив курси української мови та літератури. Першим – від створення 1945 р. до 1975 р. – очолював Відділення слов’янських студій цього університету відомий учений, автор українсько-англійського словника Костянтин Андрусішин

(1907–1983). 1999 р. тут було засновано Центр дослідження української культурної спадщини. Архів університету зберігає окремі фонди українського походження. Це збірки Д. Стрийка, К. Андрусишина, Товариства “Альфа–Омега” та ін.

Українські збірки Провінційного архіву Саскачевану мають переважно невеликий обсяг – від 55 см до 6 мм. Однак і тут зберігається цінна інформація. Так, у фонді М. Стечишина містяться спогади про життя в Канаді, зокрема про історію Української Греко-Православної церкви в Саскачевані. Широко представлено родинні фонди Гарбузів (6 мм), Ослових (7 мм), Данкових (1,3 см), Лозинських (3 см), Дутків (2 см), Олексієвих (1,5 см) та ін. До найбільших за обсягом фондів належать збірки Евангеліни М. Білокур (6,2 м), мікрофільмовані фонди Василя Н. Лозовчука (1,5 м) та Генріха Еппа (4 м). Фонди українських установ та організацій репрезентовано збірками Української культурної асоціації; Української Грецько-Православної Церкви; Української Католицької Церкви, Провінційної ради КУК у Саскачевані, Українського дому для людей похилого віку С. Джозефа, Українського музею в Канаді, Канадського інституту українських студій Альбертського університету, Української православної церкви всіх святих у Саскатуні, Королівського канадського легіону та ін.

Окремі збірки, утворені канадцами українського походження або українськими установами і організаціями Канади, зберігаються в університетських бібліотеках та міських архівах інших провінцій, де мешкають українці (Квебек, Атлантичні провінції, Британська Колумбія). Провінційний архів Британської Колумбії, що входить до складу Королівського музею Британської Колумбії, не має серед своїх фондів (за виключенням статистичних відомостей) документів, що відображають українське життя в провінції. Деякі документи зберігаються в архіві Університету Вікторії (папери Ж. МакЖильєре, Л. Стендerta, фонд Об'єднаної Церкви Канади) та Архіві м. Ванкувер (фонд М. Гуцуляка). Розрізнені фонди переважно включають фото- та аудіодокументи, вирізки з газет та журналів. Упорядкування та дослідження таких матеріалів уможливить максимальне розширення джерельної бази українознавчих студій і глибше вивчення історії поселення українців у Канаді та їхнього внеску в розвиток канадського суспільства.

Перші спроби реєстрації архівної україніки в Канаді та публікації документів з канадських архівів

Вагомий внесок у виявлення, упорядкування та описування “українських” фондів/збірок/колекцій та залучення до наукового обігу інформації, що містилася в них, зробив відомий канадський архівіст Мирон Момрик. 1984 р. побачив світ упорядкований ним перший довідник

про українські фонди в Національному архіві Канади⁴ та підготовлені науковцями Альбертського університету Іваном Химкою і Франсес Свиріпою матеріали до родинної історії.⁵ Згодом вийшли ґрунтовні описи колекцій Катерини Антонович,⁶ Олени Кисилевської,⁷ Андрія Жука,⁸ Українсько-канадської асоціації ветеранів,⁹ картографічне зібрання у фондах Альбертського університету,¹⁰ збірки Асоціації добробуту українських емігрантів св. Рафаеля в Канаді,¹¹ колекцій Євгена Бачинського, Івана Боберського, Михайла Лучковича,¹² митрополита Іларіона (І. Огієнка)¹³ та ін. Переважну більшість цих архівних довідників було підготовлено й видано за фінансової підтримки КІУСу. До українських дослідників важливі довідкові видання до відновлення державної незалежності України потрапляли переваж-

⁴ A Guide to sources for the study of Ukrainian Canadians by Myron Momryk. – Ottawa, 1984. – 42 p.

⁵ Himka, John-Paul and Swyrypa Frances A. *Sources for Researching Ukrainian Family History*. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies The University of Alberta, 1984. – 37 p. – (Research Report; № 6).

⁶ Sowtis D., Momryk M. *The Kateryna Antonowych Collection*. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1985. – 28 p. – (Research Report; № 13).

⁷ Sowtis D., Momryk M. *The Olena Kysilewska Collection*. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1985. – 36 p. – (Research Report; № 12).

⁸ National Archives of Canada. Manuscript Division. The Andry Zhuk Collection MG 30, C 167. Finding Aid № 1663 / Prepared by Myron Momryk, National Ethnic Archives. – Ottawa, 1986. – 241 p.

⁹ The Ukrainian Canadian Veterans Association Collection. National Archives of Canada, MG 28, V 119: Finding Aid / Prepared by Wiktor Holowacz and Myron Momryk. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies The University of Alberta, 1988. – 27 p. – (Research Report; № 20).

¹⁰ Friesen, Paul T. *“Ukrainian Lands” Maps in the University of Alberta Map Collection: A Cartobibliography*. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1988. – 44 p. and 21 appendices. – (Research Report № 24).

¹¹ Iwanus J., Senchuk W. *The St. Raphael’s Ukrainian Immigrants Welfare Association of Canada Collection*. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies, 1988. – 22 p. – (Research Report; № 21).

¹² The Batchinsky Collection Carleton University Library: Finding Aid / Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, University of Alberta; Prepared by John S. Jaworsky and Olga S. A. Szkabarnicki; Ed. By Jeremy Palin. – Edmonton, 1995. – 101 p. – (Research Report; № 47); The Iwan Boberskyj Archival Collection. Ukrainian Cultural and Educational Centre, Winnipeg: Finding Aid / Prepared by Jaroslaw Iwanus and Wolodymyr Senchuk. – Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies University of Alberta, 1988. – 9 p. – (Research Report; № 23); The Michael Luchkovich Collection / Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, University of Alberta; Prepared by Serge Cipko. – Edmonton, 1992. – [14] p. – (Occasional Research Reports. Research Report; № 49).

¹³ Див.: *Болохівщина: Земля і люди*. – Хмельницький: Стара Синява; Любар, 2000. – С. 269 – 274.

но приватним шляхом, а згодом – зі значним запізненням (у другій половині 1990-х рр.) почали надходити до бібліотек України (зокрема до відділу “Зарубіжна україніка” НБУВ).

Першу спробу узагальнення довідкової інформації про українські архіви в Канаді здійснив 1990 р. на замовлення Археографічної комісії АН УРСР тодішній директор КІУСу проф. Богдан Кравченко.¹⁴ На тлі відсутності в Україні подібної інформації видання відіграло своєрідну роль наукового лоцмана для українських дослідників.

Окрім довідкових видань, у період від початку 1970-х рр. до 2006 р. інтерес до архівної україніки в Канаді засвідчували статті канадських (І. Герус-Тарнавська, Н. Казимира, М. Момрик, А. Макух, Я. Розумний, Ф. Свиріпа), а від початку 1990-х рр. – українських (І. Гирич, Я. Дашкевич, М. Палієнко, Г. Папакін, І. Срібняк, М. Тимошик, І. Тюрменко) та польських (А. Крохмаль) авторів. Увага дослідників зосереджувалася переважно на оглядах однієї збірки чи колекції (А. Жука,¹⁵ митрополита Іларіона, Д. Донцова¹⁶), відображенні конкретної проблеми в документах канадських архівів, рідшими були статті узагальнюючого характеру. Такі публікації мали надзвичайне джерельне значення, особливо, якщо ґрунтувалися на інформації, почерпнутій не з довідників, а в результаті безпосереднього ознайомлення автора з тією чи іншою колекцією.

Висновки

Стислий аналіз українських документних комплексів дозволяє зробити висновок про те, що Канада належить до країн, де зберігається найбільший масив документів, які можна кваліфікувати як архівну україніку. Канадський уряд і українська громада Канади забезпечили належну збереженість документів, пов'язаних із історією України, українського народу та українців у Канаді. До багатьох важливих українських фондів і колекцій створено детальні описи, ознайомлення з якими можливе через мережу Інтернет. Державні архіви виконують замовлення дослідників з України на копіювання документів з різними носіями і надсилають їх замовникам. Тим са-

¹⁴ Архівні матеріали з історії України в Канаді: Попередній анований перелік / Уклад Богдан Кравченко. Археографічна комісія Академії наук УРСР; Канадський інститут українських студій Альбертського університету. – К.; Едмонтон, 1990. – 38 с.

¹⁵ Палієнко Марина, Срібняк Ігор. Матеріали колекції Андрія Жука Національного архіву Канади як джерело вивчення історії України // *Спеціальні галузі історичної науки: Зб. на пошану М. Я. Варшавчика*. – К., 1999. – С. 168–175.

¹⁶ Сварник Г. Дмитро Донців у невідомих документах 1890 – 1945 рр. з Національного архіву Канади // *Воля і Батьківщина*. – Л., 2003. – Ч. 1 – 2. – С. 173–186.

мим знімається необхідність фізичного доступу до документів. Багато ініціатив щодо упорядкування та описування українських архівних фондів (“архівні програми” 1980-х рр., створення описів фондів, проведення конференцій з проблем українських архівів у Канаді тощо) належить КІУСу. Водночас в умовах постійного продукування в сучасному світі нових загроз архівній спадщині людства, варто ставити питання про створення страхових копій найцінніших документних комплексів. Питання повернення (в оригіналах або копіях) в Україну фондів українського походження або пов’язаних з історією України та українського народу, яке розпочалося в середині 1990-х рр., має набути державного значення і вирішуватися на найвищому державному рівні. Лише тоді НАФ України справді поповнюватиметься документами архівної україніки.

Щодо організації документів у межах архівних фондів у канадських архівах слід констатувати низку невирішених проблем: а) ігнорування належної експертизи цінності документів; б) змішаний склад документів: як правило, включено документи з паперовими носіями, фотодокументи, вирізки з газет і журналів, друквані видання: газети, журнали, брошури, книги, плакати, в окремих випадках – музейні речі; в) наявність великої кількості дублетних матеріалів; г) недостатній рівень інформативності науково-довідкового апарату, його застарілість або відсутність (переважно в недержавних архівах); д) приймання на зберігання фондів у невпорядкованому стані та без описів; е) брак достатньої кількості фахівців із відповідними знаннями (археографії, палеографії, мов); є) загроженість фізичного стану документів (пересихання плівок, розривання паперової основи, вплив металу скріпок або інших засобів скріплення аркушів паперу на паперову основу); ж) відсутність страхових копій документів.

Відтак формується інтелектуальний бар’єр для користувачів архівної інформації переусім через відсутність/недосконалість довідкового апарату. Вирішенню проблеми може сприяти запровадження спеціальних курсів для підготовки відповідних фахівців у межах університетських програм гуманітарних факультетів або розроблення і реалізація українсько-канадських проектів із описування та створення довідкового апарату до українських архівних збірок.

Період активізації досліджень українських архівів в канадській історіографії припадає на початок 1970-х рр., а в українській – на початок 1990-х. При цьому в українській історіографії тематичний спектр досліджень архівної Україніки досить обмежений через недостатню поінформованість науковців щодо складу і змісту українських збірок у Канаді.

Робота, розпочата першими довідниками про українські архіви в

Канаді, надзвичайно актуальна як для України, так і для Канади, і потребує продовження з метою створення комплексного довідника про архівну україніку в Канаді. Підготовка такого довідника та створення комплексної інформаційної бази даних про архіви українського походження, утворені етнічними українцями в Канаді та українськими установами і організаціями в Канаді, що відображають історію України та українського народу, внесок українців у розвиток канадського суспільства є важливою, досі не вирішеною проблемою. Потреба в такому виданні та його електронній версії очевидна, оскільки лише повноцінна джерельна база може забезпечити об'єктивні дослідження. З огляду на важливість такого проекту як для України, так і для Канади, слід говорити про видання довідника українською і англійською мовами. Його реалізація можлива лише спільними зусиллями українських і канадських фахівців. Не менш важливою в цьому контексті виглядає і потреба підготовки довідника про українські “установи пам'яті” (архіви, музеї та бібліотеки) в Канаді. Актуальним видається і створення енциклопедичного довідника “Українські родини в Канаді”, основу для якого вже підготовлено діяльністю Центру генеалогічних досліджень “Альберта–Україна” (керівник – Радомир Білаш, координатор Альбертського бюро – Давид Маковський).

В умовах постійного продукування в сучасному світі нових загроз архівній спадщині людства варто порушити питання про створення страхових копій найцінніших документних комплексів.

Реалізації цих намірів могло б прислужитися створення українсько-канадського комітету (центру) для опікування українськими архівами в Канаді та сприяння передаванню приватних архівних збірок в Україну згідно з заповітом або бажанням власника. Об'єднання зусиль представників державних структур, громадських організацій і наукових кіл здатне забезпечити повноцінне дослідження архівної україніки в Канаді, удоступнення інформації про неї і поповнення НАФ України та упорядкуванню українських архівних збірок у Канаді.

УКРАЇНСЬКИЙ ТАНОК У КАНАДІ

Андрій Нагачевський
Центр українського та канадського фольклору ім. Кулів
Альбертський університет

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТАНЦЮ В АЛЬБЕРТІ

Український танець сьогодні займає надзвичайно важливе місце в українській спільноті Альберти. Якщо за переписами населення в місті Едмонтоні проживає приблизно 100,000 осіб українського або частково українського походження, а 3000 українців належать до різноманітних українських танцювальних шкіл та ансамблів, то виходить, що 3% едмонтонських українців займаються цим видом самодіяльного мистецтва та етнічного самовираження. Навряд чи яке-небудь інше місто в світі сягає таких результатів. Беручи до уваги те, що танцює переважно молодь, то ця статистика є ще значнішою для майбуття української громади в Канаді.

Український танець в Альберті пройшов різні етапи розвитку впродовж майже 120 років своєї історії. В даній статті визначено і описано п'ять основних етапів розвитку українського танцю, кожен з яких відзначається своєрідними рисами, а також зазначено певні ключові події кожного етапу.

Етап перший – розширення побутових танців

Українці почали приїжджати до Канади і оселятися на територіях, які тепер охоплює провінція Альберта, у 1891 році. Десятки тисяч новопоселенців прибули сюди до початку Першої світової війни, а інші долучилися після 1918 року. Деякі з них поселилися на різних хліборобських та копальних околицях або в містах. Проте більшість новоприбульців осіли у великій колонії в східньо-центральной Альберті.

Люди намагалися продовжувати родинне та суспільне життя в нових обставинах, хоч матеріальні умови були дуже складними, особливо в піонерський період. Першопоселенці цінували сусідські стосунки та ширше соціальне спілкування значною мірою тому, що вони не змогли впроваджувати старокраєвої моделі поселення на новій землі і жили далеко одні від одних по окремих хуторах-фармах. Ці люди розважалися музикою і танцем, коли лише з'являлася можливість. На весіллях та хрестинах, по святах, у неділю та при інших нагодах

для танців часто всі присутні були українського походження. Вони танцювали ті танці, які знали зі старого краю – коломийку, гуцулку, топорівську, аркан, сербан, копірушку, різні кадрили, верховину, сідемку, чабан, козак, козачок, Василиху, польку, крейц-польку, шнель-польку, керяк, швеця, жида, цигана, гору, чардаш, танець з мітлою, голуба та ряд інших (Нагачевський 2001). Якщо велика кількість українців у певній околиці походила з одного села або зі сусідніх сіл, то танцювальний та музичний репертуар не зазнавав значних змін. Якщо ж українці походили з різних регіонів Європи, то локальний репертуар танців на новому терені з часом набував гібридного характеру, часто під сильним впливом провідного музиканта.

При шкільних та інших загальногромадських okazях, українці і неукраїнці часто танцювали разом. Деякі з цих танців (наприклад полька, крейц-полька, страшок, сідемка, верховина, гіл-тов полька), часто у відмінних варіантах, були знайомі як українцям, так і іншим вихідцям з центральної Європи. Інші танці (наприклад ту-степ, валець, шотіш, сквер-денс, а згодом танго, шімі, чарлстон) стали популярними серед альбертських українців пізніше. Імігранти та особливо їхні діти вивчили їх від сусідів або у школі, чи при інших нагодах.

З запровадженням традиції сценічного українського танцю умовно починається другий етап історії українського танцю в Альберті. Далі увагу буде зосереджено на сценічному танці, в контексті якого домінує ідея будівництва етнічної ідентичності. Проте варто пам'ятати, що побутовий несценічний танець не пропадає з появленням сценічного. Особливо у сільськогосподарських околицях східно-центральної Альберти, але також по містах і містечках, декотрі побутові танці доіміграційного періоду продовжували розвеселяти і об'єднувати людей до 1950-х років, а часом роблять це і досьогодні. Це стосується, зокрема, таких танців, як коломийка (у новому канадському варіанті), butterfly (колишня верховина), гіл-тов полька, чабан, сідемка та інші.

Етап другий – національні танці В. Авраменка

Пrawdopodobно, що українські танці виконувалися на сцені в Альберті до приїзду Василя Авраменка до Канади в контексті драматичних представлень, які організовувались на цій території з 1911 року і раніше. Хоч сьогодні майже нічого невідомо про конкретну форму танців у цих постановках, знаємо, що складовими частинами лібретто “Наталки Полтавки” та інших п'єс, поставлених у цей час, були народні танці (Pritz 1977: 36).

Початок другого етапу в історії українського танцю в Канаді зазвичай датується 1920-и роками й асоціюється з приїздом Василя Авраменка, якого називали “маестром”. З цього часу сценічний танець,

як вияв української душі, починає затьмарювати побутовий танець в очах як учасників, так і істориків канадського українського танцю.

У 1921 році Василь Авраменко, будучи артистом драматичної групи Миколи Садовського, учнем Василя Верховинця та великим українським патріотом, опинився у польському таборі для військовополонених української армії у Каліші. Із того часу він не міг далі працювати в драматичному ансамблі, і тому вирішив присвятити себе танцям. Він встановив репертуар сценічних танців, яких з великим успіхом навчав охочих людей. Так він міг далі заробляти на щоденний хліб, виступаючи з мандрівними концертами зі своїми учнями – дітьми-аматорами.

Своєю чотирирічною роботою такого роду В. Авраменко заклав основи українського національного танцю як самостійного жанру мистецтва. В. Авраменко приземлився в Канаді у грудні 1925 році. В Канаді та в Сполучених Штатах Америки він продовжував цю роботу і їздив від одного поселення з українською громадою до наступного, організуючи тимчасові школи танцю, ставлячи концерти та шукаючи подальших контактів. У Торонто його школи користувалися великим попитом у 1926 році. Викладацька діяльність В. Авраменка в цьому місті завершилася великими виступами на Канадській національній виставці (Canadian National Exhibition) у серпні та вересні того року перед 25,000 глядачами. У місті Вінніпезі в 1927 році В. Авраменко також успішно керував танцювальними школами при різних організаціях.

Пrawdopodobно, що перший показ Авраменкових танців в Альберті відбувся 11 липня 1926 року в Емпайр Театрі (Empire Theatre) в місті Медисин Гет під час концертного турне Дівочого мандолінного оркестру з Вінніпегу. Під спонсорством товариства “Український робітничо-фермерський дім” (ТУРФДім) цей оркестр провів найбільші на той час гастролі українського ансамблю в Канаді, виступивши 50 разів з 6 липня до 1 березня того року. Понад двадцять з цих концертів відбулися в Альберті, зокрема в Калгарі, Кенморі, Летбриджі, Кроувз Нест Песі, Блейрморі, Колмені, Гилкресті, Белв’ю, Мішелі, Драмгелері, Ньюкеслі, Вейні, Смокі Лейку, Веґревілі, Ланюці, Мондері та вісім разів в Едмонтоні (Реалто театр [Realto Theatre], разом 5800 глядачів) (Кравчук 1981: 68-72). Хоча основною частиною концертних програм був оркестр і співачки, в програму було залучено два або більше танці. Анна Гнатів виступала з сольним танцем (ймовірно, “Тречаники” або “Тони вітер”), а інші дівчата переодягалися в хлоп’ячий стрій, щоб виконати мішаний груповий танець. Іван Ґрекул вивчив ці танці в Школі українського національного танцю В. Авраменка в Торонто 1926 року. Він, очевидно, переїхав до Вінніпегу і навчив членкинь Дівочого мандолінного оркестру (Кравчук, 1981:

85). В той час було встановлено два основні костюми українського народного танцю в Канаді – строї центральної України та Гуцульщини (Кравчук 1981: 85).

Наступне виконання українських національних танців на сценах Альберти, вже при підтримці самого маєстра Авраменка, відбулося 25 червня 1927 року в Едмонтоні (Pontifence Theatre) при тримісячній школі танцю під керівництвом учня Авраменка Віктора Мошука. Концерт повторився 1 липня, під час Свята державности та 60-ліття країни Канади в Едмонтоні (у парку Вікторії), у Вегревілі (4 липня у Національному Домі), в Мондері (7 липня) та знову в Едмонтоні (5 та 9 липня) (Pritz 1977: 57, 218-219).

Ці ранні виступи в 1926 та 1927 рр. були дуже успішними, але найбільший вплив на поширення популярності українського національного танцю та на утвердження цього виду мистецтва в уяві українських громад Альберти мало друге турне мандруючої групи Василя Авраменка восени 1927 р. Базуючись у Вінніпезі, ця група складалася із вибраних учнів маєстра, котрі виконували його цілу репертуарну програму. Перше турне цієї групи по українських поселеннях Манітоби та Саскачевану відбулося у серпні 1927 року. Після короткого відпочинку група зібралася на другі гастроля, котрі проходили з вересня до грудня того ж року. Разом, ці турне налічили 62 виступи в 52 місцевостях західної Канади. Концерти в Альберті відбулися в Лойдмінстері, Вермільоні, Інісфрі, Вегревілі, Мондері, Ламонті, Заваллі, Брудергеймі, Едмонтоні (2 рази), Редватері (2 рази), Егремонті, Беллісі, Смокі Лейку, Ледуці та Калгарі (Pritz 1977, 218-219).

Після цього турне Василь Авраменко рідко навідувався до Альберти особисто. У 1928 році він виїхав до США, де його чекали численні українські громади. З часом він став активніше займатися випуском фільмів, хоч ніколи не покинув зацікавлення танцями і до своєї смерті в 1981 р. час від часу приїжджав до Канади і, зокрема, до Альберти (наприклад, у школу українського танцю в Едмонтоні в 1953 році (Pritz 1977: 177)). Його замінили кілька з його учнів (та незабаром учні учнів), які керували школами: Віктор Мошук, Степан Павлюк, Степан Михайлюк, Іван Юрків та інші. Вони активно ходили по більших та менших українських поселеннях, викладаючи і популяризуючи танці, створені В. Авраменком. В 1920-х та 1930-х роках Авраменкові національні танці стали загальноприйнятною частиною українського громадського життя. Із багатьох виступів того періоду для прикладу можна відзначити танці, виконані студентами О. Прийми із Українського національного дому в Едмонтоні (інші джерела називають містечко Мондер). Їхній виступ дуже успішно пройшов у Калгарі під час великого фестивалю народної пісні, танцю та ручних

виробів “Great West Canadian Folksong-Folkdance and Handicraft Festival” (*Edmonton Journal* 22 March 1930; Pritz 1977: 171).

В околицях, де жило багато українців, часто наймалися шкільні вчителі українського походження. У 1930-х і 1940-х роках перевага часом надавалася кандидатові, який міг би навчати учнів співу й танцям в позакласний період. Учні могли виступати з цими танцями на Шевченківських концертах, на день української незалежності, а згодом на День матері, День святого Валентина, під час шкільних різдвяних концертів чи під час інших українських або загальноканадських свят.

Авраменкові танці також стали частиною програми різних українських молодіжних організацій, особливо Союзу української молоді Канади (СУМК) та ТУРФДому (Pritz 1977: 171; Кравчук 1981: 85–88). Як у школах, так і при організаціях, організатори зазвичай скликали танцюристів на кілька репетицій перед конкретним концертом, щоби визначити реперуар, нагадати порядок кроків та розміщення учасників по сцені під час відповідних фігур. Після виступу репетиції припинялися, аж до наступного концерту. Таких виступів відбулося тисячі.

Репертуар танців в цей період не мінявся, а слідував стандартам, установлених В. Авраменком. В 1928 році він видав книгу, в якій описав 10 основних танців і перевидав її в 1947 році, додавши ще 8 танців. Його студенти старалися точно дотримуватися його хореографічних композицій. Проте не кожна бажуюча громада могла знайти керівника із досконалим знанням усіх танців. В таких випадках конкретна хореографічна структура, порядок кроків та фігур часом змінювалися, хоч здебільшого естетичні основи Авраменкового стилю залишалися тими ж.

В. Авраменко не розповідав про походження танців його репертуару (Herman 1961: 20), але старався підкреслювати, що його танці універсальні і стійкі національні скарби. Проте архівні матеріали та порівняння з іншими джерелами доводять, що декотрі хореографічні твори походили від сценічної традиції його вчителів М. Садовського, В. Верховинця та навіть І. Кропивницького (танці “Чумак”, “Катерина”, “Запорізький герць”). Інші були поставлені самим В. Авраменком та його колегами на основі інформації про побутові танці (“Коломийка у дві пари”, “Коломийка в одну пару” та ін.) (див. Nahachewsky 1991: 138–167).

Економічна депресія та посуха 1930-х років негативно вплинули на життя населення Альберти. Велика світова війна 1939–1945 років також зробила свій відбиток на організаційному житті українських спільнот. Танцювали знову менше.

Етап третій – післявоєнний період

Політичні погляди українських громад в Канаді загострювалися у міжвоєнний період і під час війни. Ліві організації стали більш актуальними під час депресії, а праві групи зростали під впливом політичної ситуації в Європі, включно із неспокоєм у Радянському Союзі. ТУРФДім зорганізував великий всеканадський фестиваль української пісні, музики і танцю у 1939 р. у Торонто, в якому брали участь 1500 мистців (Кравчук 1981: 131-141). Члени цієї організації планували другу подібну акцію в 1940 р. в Едмонтоні і в Саскатуні, але вона була заборонена канадським урядом (Кравчук 1981: 142-152). Організацію ТУРФДім було офіційно закрито органами державної безпеки Канади, хоч прорадянські українці згодом створили нову організацію – Товариство об'єднаних українців Канади (ТОУК). Конфлікти між комуністичними та націоналістичними поглядами серед українців Канади в контексті Другої світової війни призвели до з'їзду націоналістичних організацій та церков і створення Конгресу українців Канади (КУК).

Від 1940 до 1962 року, спочатку в Торонто, а потім у Вінніпезі, зорганізовано “Вищі освітні курси”, при яких виховувалося нове покоління провідників українських виконавських мистецтв у Канаді. Національний танець, уже сильно вкорінений, мав своє невід'ємне місце в програмах цих шкіл, починаючи з 1941 року. Петро Гладун був учителем танцювальних програм упродовж багатьох літ. Спочатку в цих школах він викладав танцювальний репертуар Авраменка, хоч поступово стали більш впливовими твори П. Гладуна, а згодом, до меншої міри, Оленки Гердан-Заклинської, Дарії Нижанківської-Снігурович, Ярослава Клуня та інших. Останні подавали танці з більш явно вираженим балетним стилем. Серед слухачів Вінніпезьких літніх курсів були молодий едмонтонець Мирослав Куць та інші.

Працівникам прогресивних/лівих українських організацій вдалося зорганізувати великий західноканадський фестиваль української пісні, музики і танцю в Едмонтоні у липні 1946 року, незадовго після війни. Програму виконували понад 1,000 митців. За підготовку танців і спортивних вправ відповідав Антон Кобилянський (Кравчук 1981: 163-173, 488). Взагалі післявоєнний період був наповнений різними всеканадськими фестивалями, зростанням громадської діяльності, зміцнення програм різних канадських молодіжних організацій. ТОУК влаштував такі фестивалі по Канаді у 1951, 1956, 1958, 1961, 1971 (знову в Едмонтоні) і в 1974 роках та цілий ряд провінційних та окружних фестивалів, в тому числі в Калгарі, в Едмонтоні, Інісфрі, Піс Рівері (Кравчук 1981: 487-489).

Молоді українські націоналісти (МУН) зорганізували двадцять

мандрівних концертів по Канаді між 1946 та 1949 роками під назвою “Українська кавалкада - Ukrainian Cavalcade”. Один з цих концертів відбувся 12 грудня 1946 р. в залі Українського національного об’єднання (УНО) в Едмонтоні (Pritz 1977: 173, 220-223). В репертуарі тих концертів поєднувалися відомі Авраменкові композиції “Коломийка сіянка”, “Катерина херсонка”, “Аркан” із новими танцями “Ножиці”, “Женці”, “Залицяння”, “Вінок” (Pritz 1977: 174). Останні, прабоподібно, були композиціями П. Гладуна. До 1948 року майже кожний відділ МУН по всій Канаді зорганізував танцювальну групу. В Калгарі керівником була Одрі Ходило, а в Едмонтоні - Глорія та Володимир Гладуни (Pritz 1977: 174-176). Ці та інші молодіжні українські організації використовували танець для привабливання молодих канадців українського походження до своїх організацій.

Велике свято 50-річчя українського поселення у Канаді відбулося в містечку Мондер у 1942 р. Учасники святкової програми співали, танцювали грали музику та виголошували урочисті промови.

Третя хвиля імміграції українців до Канади відбулася після закінчення Другої світової війни. Ця група іммігрантів була більш національно свідомою і політично налаштованою. Деякі її представники були великими громадськими активістами. Певні канадсько-українські організації поповнилися новими членами та програмами, і було створено ряд нових організацій. Серед нових іммігрантів було кілька осіб, котрі знали мистецтво танцю в Європі. Хоч вони зробили більші внески у Манітобі, Онтаріо та Квебеку, їхня діяльність також вплинула до певної міри на танцювальну діяльність в Альберті. Вони не були учнями Василя Авраменка, але поширювали інший репертуар танців та інший, більш балетний, стиль.

У міжвоєнний період як танець, так і хоровий спів та драматичний театр, були популярними видами виконавського мистецтва. У післявоєнний період новіші іммігранти далі розвивали ці види мистецтва, але серед давніших поселенців та їх нащадків інтерес до танцю став поступово домінувати над іншими жанрами. Хоч це питання ще не є досконало дослідженим, можна пропустити, що цей процес пов’язаний з тим, що танець не вимагав досконалого знання української мови (а певний відсоток молодих канадських українців знали мову недосконало, особливо у порівнянні із новоприбулими). Крім того, у загальнопівнічно-американській культурі молоде покоління в післявоєнні роки стало сильніше прагнути відокремлення від своїх батьків, а танець є більш молодіжним видом мистецтва, ніж хор або драма. По третє, танець був особливо успішним у пропагуванні позитивного образу української культури серед неукраїнців в канадському суспільстві.

Василь Авраменко повертався до Канади і до Альберти кілька разів

у воєнний та післявоєнний період. У час війни він створив патріотичну сценічну постановку під назвою “Слава Канаді” [Glory to Canada], яку представляв у головних центрах Канади (Ковбель 1949: 723). Він створив школу танцю в Едмонтоні у 1953 році і знову в 1956-1957 роках (Major 1991: 14). Проте його успіхи були посередніми. Ювілейні концерти на честь Авраменка відбулися в цей період у Торонто (1951) та у Вінніпезі (1966), але не в Альберті, де він особисто мало бував. Його особистий характер, зміни в естетиці та інші фактори привели до того, що період його найбільшого впливу минув. Естетика та загальний вплив Авраменкової традиції найвиразніше продовжуються у дитячих танцях в Альберті. Авраменкові кроки і загальний формат залишаються основними у дитячих композиціях (приблизно трихвилинний танець, 10 фігур, 8 або 16 тактів в кожній фігурі). Проте від того часу танці вищого рівня стали більш комплексними, створеними на основі інших кроків.

Дуже важливим є той факт, що післявоєнні хореографи розбили монополію Авраменка на репертуар. Через відносну відсутність безпосередніх позитивних відносин з батьківщиною та брак іммігрантських керівників, молоді люди стали брати справу у свої власні руки і почали створювати нові “українські танці” у Канаді. Часто найкращі молоді танцюристи, народжені в Канаді, заповзятливо бралися до керування танцювальними концертами. Починаючи з 1960-х років щороку в Альберті створюється все більше і більше нових хореографічних композицій. Ця характеристика українського танцю в Канаді різко контрастує з традиціями грецької, скандинавської, італійської та інших етнічних меншин в цій країні. Ці групи майже завжди підтримували тісні стосунки зі спеціалістами на батьківщині і тому не відважилися розвинути цілком самостійні танцювальні форми в діаспорі. Вони бачили творчий центр своєї культури на батьківщині. Українці Канади частіше відчували, що українська культура в Україні є під загрозою і що потрібно “носити смолоскип” своєї батьківської культури у діаспорі, наскільки це можливо, і не тільки зберігати, але й розвивати її. Вони стали бачити народно-сценічний танець як живий, творчий вид українського мистецтва.

Етап четвертий – період зросту танцювальних груп

Зв'язки між українськими танцюристами Канади та України були мінімальними в післявоєнний період. Винятком були стосунки членів ТОУК, котрі, наприклад, послали своїх молодих провідників у Київ на навчання, починаючи з 1947 року (коли Київ ще навіть не був перебудований після війни). Книжки та фільми про українські танці зрідка потрапляли в Канаду.

Смерть Сталіна та хрущовська відлига вплинули на альбертський український танець досить суттєво. Дуже важливими були гастролі радянських танцювальних та музичних ансамблів по Північній Америці. Ці групи часом зупинялися з виступами в Калгарі та в Едмонтоні. Таким чином Червоноармійський ансамбль Александрова, ансамбль Мойсеева виступав тут у 1958 і 1961 роках, Український державний ансамбль народного танцю імені Павла Вірського приїжджав у 1962 і 1966 роках. Після цього приїжджали танцювальний колектив “Дукля” із Пряшова в Чехословаччині (1972), “Ятрань” (1978), хор Верьовки (1981) та інші. Всі ці групи, навіть всесоюзні хори та музичні ансамблі, мали щонайменше по одному українському танцю в своїх концертних програмах.

Радянський український танець досить різко відрізнявся від канадської танцювальної діяльності. В. Авраменко був послідовником Василя Верховинця, котрий твердо дотримувався принципу, що національний танець на сцені повинен мати сильні зв'язки з побутовими сільськими традиціями. Така позиція походила від традиції корифеїв української романтичної та особливо реалістичної драми. В міжвоєнний період у Радянському Союзі йшла полеміка між двома напрямками відносно народно-сценічного танцю. З однієї сторони стояв В. Верховинець, який успадкував довгу традицію українського національного танцю. Інший погляд відстоювали Ігор Мойсеев у Москві та інші хореографи, котрі дивилися на цю справу з точки зору професійного балету та театрального мистецтва. Вони не цікавилися ані етнографічним принципом, ані національним відродженням. Вони прагнули “піднести” народно-сценічний танець на рівень класичного мистецтва. Їхні хореографічні композиції були складними. Вони цікавилися технічною віртуозністю і театральними ефектами. Полеміка між ранішою школою українського танцю закрилася рішуче у 1938 році, коли В. Верховинець був заарештований і застрілений НКВДистами за “буржуазно- націоналістичні” погляди. Підхід Мойсеева мав своїх прихильників в Україні, і радянський український танець розвинувся успішно. Перший професійний ансамбль був створений у Києві в 1937 році, майже відразу після сформування ансамблю Мойсеева у Москві. Після 1955 року його очолював Павло Вірський, який здобув світову славу за творчі програми та за високу майстерність виконавців. У післявоєнний період народно-сценічний танець розвинувся дуже широко по Радянській Україні. Понад двадцять професійних ансамблів та тисячі самодіяльних груп діяли при підтримці держави.

На основі цього можна підсумувати, що в цей період український танець у Канаді був виявом етнічної ідентичності з етнографічною основою, в той час як український танець в Україні був виявом

театральної діяльності. Так дві тенденції українського народно-сценічного танцю розвивалися майже ізольовано одна від одної до 1960-х років.

Пізніше танцювальний стиль з України поступово щораз сильніше став впливати на традиції в Канаді. Перший аспект впливів був результатом прямих стосунків з Радянською Україною, які підтримували члени ТОУК. Як зазначалося вище, ці стосунки продовжувалися ще з 1940-х років. Танцювальні групи, котрі належали до цієї організації, залучали постановки танців радянських хореографів, і вони повільно впливали на загальний репертуар і на естетичні цінності інших груп. ТОУК спонсорував річні літні школи українського танцю у Києві та в Саскачевані, в околиці Форт Капел, де викладали провідні балетмейстри з України. Танцюристи з Альберти (як ТОУ-Ківці, так і кілька осіб “націоналістичного” спрямування) вивчили ці танці і почали включати їх в репертуар своїх груп вдома.

Другим джерелом впливу були концерти вищезгаданих радянських ансамблів. В Альберті, як і в інших провінціях Канади, окремі члени української громади пропонували бойкотувати ансамблі з України, а особливо з Росії, щоби протидіяти комуністичній пропаганді, що, мовляв, Україна радісно процвітає в Радянському Союзі. Але все ж таки багато членів української спільноти в Альберті бачили концерти і були зачаровані їхніми мистецькими якостями, свіжим репертуаром, видовищними театральними ефектами та високим технічним рівнем професійних виконавців. Ці концерти відкрили нові, дуже привабливі простори для українського танцю в уяві молодих канадських танцюристів, які, мабуть, уперше бачили великі акробатичні стрибки і точний унісон, підкреслений однаковими костюмами-одностроями. Канадські дівчата хотіли випробувати такі елегантно витягнені пози та швидкі оберти. Канадські хлопці стали змагатися між собою у виконанні різних віртуозних присядок, стрибків і комбінацій. Конкуренція між лівими та правими організаціями під час холодної війни також спонукала кожен групу орієнтуватися на все вищі стандарти.

Щоправда, в процесі такого переосмислення естетичних стандартів прийшло усвідомлення того, що досягнути цього рівня на сцені неможливо з допомогою лише кількох репетицій. Стало зрозуміло, що потрібно виробляти вищу технічну досконалість, тренуючи постійний склад виконавців місяцями і, можливо, роками, щоб виконати на бажаному рівні більш комплексні композиції. В цей період відбувається створення постійних танцювальних груп. Часом вони розвинулися у контексті існуючих програм молодіжних організацій (МУН, СУМК, ТОУК та інших). Тепер танцюристи стали зобов'язуватися приходити на регулярні щотижневі (або й частіші) проби, залишатися членами

на довший час, більш старанно займатися танцювальними уроками і готуватися на частіші виступи. Раніше, виступи на сцені не були важливішими за культурні, виховні та суспільні цілі членів українських молодіжних організацій. В Едмонтоні в 1959 році танцюристи різних таких груп об'єдналися під проводом Мирослава Куча (Chester Kuc), щоб створити більш серйозну групу, котра була б зосереджена, власне, над виступами. Ця група сформувалася як окрема незалежна організація. Під назвою “Шумка” вони виступили зі своїм першим концертом “Український осінній фестиваль пісні і танцю” [The Ukrainian Autumn Festival of Songs and Dances] 29 жовтня 1960 (див. Pritz 1977: 179-181; Major 1991: 6-7).

“Шумка” – це перша самостійна українська танцювальна група в Канаді. Після неї створено цілий ряд танцювальних ансамблів, часом незалежно, а часом у контексті різних матірних організацій. Вони створювалися спершу по більших містах, а незабаром по містечках і по селах країни, від Сіднею в Новій Шкотії на сході до Порт Алберні на Ванкуверському острові, і до Єловнайф на півночі. “Всеканадський розголос про українські танцювальні групи ... та численні захоплені описи виступів українського танцю (в основному від неукраїнських глядачів) посилювали інтерес у цьому виді українського культурного виявлення. Раптом молоді українці, котрі ані говорили українською мовою, ані розуміли її, котрі раніше не відчували етнічної приналежності, стали переосмислювати свою культурну спадщину та походження. Вони знайшли у танці вид української культури, котрий був їм доступний і який багато членів канадського суспільства сприймали з заздністю” (Pritz 1977: 193).

Загалом північноамериканська культура в 1960-х роках відзначалася прагненням до пошуку людського творчого виявлення, толерантності, поцінування різноманітності та шанування етнічних коренів. Різні етнокультурні групи почали більш сміливо заявляти про себе як повноцінних членів американського і канадського суспільства. У 1970 роках була проголошена офіційна канадська політика багатокультурності, яка морально (і фінансово) підтримувала різні вияви етнічної ідентичності в Канаді. Українці та прихильники українського танцю брали активну участь у цих процесах.

У 1980-х роках діяло приблизно 230 танцювальних груп та шкіл у Канаді. В Альберті у 1983 нараховано 79 груп та шкіл – найчисленніший список з усіх провінцій. У списку: Українські митці Альберти “Зірка” містечка Калмар (1975) [Alberta Zirka Ukrainian Performers, Calmar]; Клуб українського танцю містечка Ендрю [Andrew Ukrainian Dance Club]; Аркан [Arkan]; Клуб українських народних танців містечка Атабаска [Athabasca Ukrainian Folk Dance Club]; ТОУКівська

школа українського народного танцю та музики (Едмонтон) [Edmonton AUUC School of Ukrainian Folk Dance and Music]; Група українського танцю містечка Бюмонт [Beaumont Ukrainian Dance Group]; Група українського танцю районного союзу “Бeverлі Гайтс” (Едмонтон) [Beverly Heights Community League Dance Group]; Танцюристи “Блюбері” [Blueberry Dancers]; Українські танцюристи міста Бонівіл (1977) [Bonnyville Ukrainian Dancers]; Українські танцюристи початкової школи Brentвуд (Едмонтон) [Brentwood Elementary School Ukrainian Dancers]; Танцювальна група Української католицької церкви ім. Богородиці Діви [BVM Ukrainian Catholic Church Dance Group]; Ансамбль “Гопак” міста Калгарі [Calgary Hopak Ensemble]; Танцювальний клуб містечка Кемроз [Camrose Dance Club]; Школа танцю Кеті Гауптман (Едмонтон) [Cathy Hauptman School of Dancing]; Клуб народного танцю центрального Піс регіону [Central Peace Folk Dance Club]; “Дансейшен” (Едмонтон) [Dansation]; Академія “Денс Арт” (Едмонтон) [Dance Art Academy]; Танцюристи районного союзу “Делвуд” (Едмонтон) [Delwood Community League]; Українська культурна асоціація містечка Едсон та району [Edson and District Ukrainian Cultural Association]; Українські танцюристи містечка Елк Пойнт [Elk Point Ukrainian Dancers]; Клуб українського танцю містечка Евансдейл [Evansdale Ukrainian Dance Club]; Українське культурне товариство містечка Форт МакМурей [Fort McMurray Ukrainian Cultural Society]; Асоціація українського танцю міста Форт Саскачеван [Fort Saskatchewan Ukrainian Dancing Association]; Уроки українського танцю “Шевченка” містечка Глендон [Glendon Ukrainian Shevchenko Dance Classes]; Українське культурне товариство містечка Гай Прері [High Prairie Ukrainian Cultural Society]; Клуб українського танцю містечка Гінтон [Hinton Ukrainian Dance Club]; Танцювальна група Української католицької церкви Святої Евхаристії (Едмонтон) [Holy Eucharist Ukrainian Catholic Church Dance Group]; Українські танцюристи містечка Іннісфрі [Innisfree Ukrainian Dancers]; Іскра [Iskra]; Танцюристи районного союзу “Кілкені” (Едмонтон) [Kilkenny Community League Dancers]; Українська культурна асоціація містечка Лак ла Біш [Lac La Biche Ukrainian Cultural Association]; Асоціація українського танцю району Лейкленд [Lakeland Ukrainian Dance Association]; Танцюристи “Веселка” містечка Ламонту [Lamont Veselka Dancers]; Українські танцюристи міста Лойдмінстер [Lloydminster Ukrainian Dancers]; Клуб танцю околиці МакЛеод [McLeod Dance Club]; Клуб українського танцю містечка Мирнам та околиці [Murnam and District Ukrainian Dance Club]; Клуб українського танцю околиці Ньюбрук [Newbrook Ukrainian Dancing Club]; Група українського танцю околиці Нортмо-

унт [Northmount Ukrainian Dance Group]; Комітет українців містечка Піс Рівер [Peace River Ukrainian Committee]; Клуб українського танцю містечка Редвей [Radway Ukrainian Dancing Club]; Клуб танцю міста Ред Дір [Red Deer Dance Club]; Українські танцюристи містечка Редватер [Redwater Ukrainian Dancers]; Товариство українського фізичного виховання та танцю містечка Сангудо [Sangudo Ukrainian Fitness and Dancing Society]; Танцюристи “Голубка” містечка Смокі Лейк (1978) [Smoky Lake Holubka Dancers]; Українські танцюристи “Сопілка” (Верревіл) [Sopilka Ukrainian Dancers]; чоловічий клуб “Спартан” [Spartan Men’s Club]; Українська культурна програма парафії Святого Андрея (Едмонтон) [St. Andrew’s Parish Ukrainian Cultural Program]; Школа українського танцю Святого Антонія (Едмонтон) [St. Anthony’s School of Ukrainian Dancing]; Українське товариство мови та мистецтва ім. Святого Василя (Едмонтон) (1975) [St. Basil’s Ukrainian Language Art Society]; Українська школа танцю ім. Святого Івана (Едмонтон) [St. John’s Ukrainian School of Dancing]; Група українського танцю початкової школи Святої Марії Горетті [St. Maria Goretti Elementary School Ukrainian Dance Group]; Клуб українського танцю містечка Сейнт Пол та околиці [St. Paul and District Ukrainian Dance Club]; Уроки української культури Святого Стефана [St. Stephen’s Ukrainian Cultural Classes]; Школа танцю “Степ бай степ” [Step by Step School of Dancing]; Українські танцюристи містечка Стоні Плейн [Stony Plain Ukrainian Dancers]; Клуб українського танцю містечка Торгілд [Thorhild Ukrainian Dancing Club]; Товариство української культури та спадщини “Троянда” міста Гренд Препі (1975) [Troyanda Society of Ukrainian Culture and Heritage, Grande Prairie]; Ансамбль українського танцю “Тризуб” (Калгарі) (1974) [Tryzub Ukrainian Dance Ensemble]; Українські танцюристи містечка Ту Гілз [Two Hills Ukrainian Dancers]; Танцювальна група Ліги українських католицьких жінок (Летбрідж) [Ukrainian Catholic Women’s League Ukrainian Dance Group, Lethbridge]; Українське товариство “Черемош” (Едмонтон) (1969) [Ukrainian Cheremosh Society, Cheremosh]; Група “Черемшина” при українському товаристві “Черемош” (Едмонтон) (1976) [Ukrainian Cheremosh Society, Cheremshyna]; Танцювальна школа при Українській національній федерації (Едмонтон) [Ukrainian National Federation Dancing School]; Танцювальна група Молоді Українського національного об’єднання [Ukrainian National Youth Federation Dance Group]; Українські танцюристи “Шумка” (Едмонтон) [Ukrainian Shumka Dancers]; Союз українських жінок, відділ княгині Ольги [Ukrainian Women’s Association, Princess Olga]; Школа танцю Союзу української молоді “Дунай” (Едмонтон) (1974) [Ukrainian Youth Association Dancing School, Dunai]; Україн-

ські танцюристи “Веселі” [Vaselli Ukrainian Dancers]; Асоціація української культури містечка Вермільон [Vermillion Ukrainian Cultural Association]; “Веселка” (Едмонтон) (1983) [Veselka]; Клуб українського танцю містечка Вестлок та околиці [Westlock and District Ukrainian Dancing Club]; Товариство українських танцюристів “Ялинка” (Калгарі) [Yalenska Ukrainian Dancers Society, Calgary]; Танцюристи “Зірка” [Zirka Dancers]; Ансамбль українського танцю “Зірка” (Медисин Гет) [Zirka Ukrainian Dance Ensemble, Medicine Hat]. В цьому списку Едмонтон налічує 31 організацію, Калгарі 4, та 41 інші поселення (К. Nahachewsky 1983: 22-24).

Сотні людей у цей період присвятили свій час і талант, щоб стати керівниками українських танцювальних колективів. Десятки людей вибрали керівництво як професію і працюють часом щодня з різними школами. Завжди, проте, бракувало і бракує інструкторів.

Спочатку, групи часто приймали тільки танцюристів українського походження. Проте багато бажаючих були лише частково українцями за походженням. Досить скоро стало очевидним, що люди зовсім неукраїнського походження хотіли займатися українським танцем. Сьогодні в Альберті можна побачити в шароварах та у вінках сотні канадців, які зовсім не мають предків українців.

Хореографічна діяльність цього періоду була дуже бурхливою, і ця ситуація різко відрізнялася від раніших періодів. Кожна група створює свої власні хореографічні композиції і змінює свій репертуар щорічно або майже щорічно. Всі керівники перетворюються на активних хореографів. Звичайно, групи з танцюристами молодшого віку та деякі старші ансамблі розвивають хореографічні програми так званого формату “варіете”, де концерт складається із 10-20 окремих танців різних сюжетів. Одні групи розвивали регіональний репертуар, а інші групи зосереджувалися над технічним вдосконаленням. Ще інші групи розробляли довші хореографічні сюжетні лінії в форматі “народного балету” [folk ballet; story line], де глядачі слідували за різними подіями-розповідями протягом 30 або 60 хвилин, а часом упродовж цілого концерту. Мистці користувалися характерним танцем, пантомімою, часом спеціальними костюмами, реквізитом, декораціями, щоб передавати зміст сюжету. Одні групи намагалися створити собі велику рекламу та подорожувати далеко і часто. Інші ансамблі ставили собі більш скромні завдання. Одні групи вивчали композиції радянських хореографів у той час, як інші завжди прагнули творити оригінальні програми. Майже всі хореографи та глядачі уважно слідували за тим, що вони вважали “національною чистотою”, стараючись уникнути російських або “комуністичних” впливів. Логіка конкуренції призвела до того, що кожна група розробляла свій власний

стиль та свою естетичну “нішу” в культурному житті громади.

Репертуар танців у цей період змінився фундаментально. Танці Павла Вірського стали важливими взірцями для альбертських керівників, і в Канаді поставлено сотні або й тисячі адаптацій танців “Ми з України” (в Канаді, звичайно, під назвою “Привіт” з хлібом і сіллю), “Повзунець”, “Плескач”, “Березнянка”, “Запорожці”, “Кадриль дев’ятка” “Ляльки”, “Гопак” тощо. Часом ці адаптації були досить схожими до композицій самого Вірського, беручи до уваги склад, вік та технічну досконалість самодіяльних канадців. Часом твори Вірського служили тільки загальною моделлю, і канадські хореографи довільно міняли композиції. Хореографічні твори Клари Балог, Дарії Ластівки, Данни Демків та ряду інших мистців України також повторювалися у різних видах у Альберті. Інші хореографічні композиції базувалися більш на канадському досвіді. Особливо танці для наймолодших виконавців віддзеркалюють спадщину В. Авраменка в тому, що вони короткі, використовують певний склад основних кроків і представляють узагальнений “полтавський” або гуцульський стиль. Рідко ставилися танці, які представляли історичні події, пов’язані з українцями у Канаді. Так звані “характерні танці” [character dances] стали популярними в цей період. У цих танцях, учасники представляли короткий сюжет, часто з реквізитом. Старші учасники танцювальних груп стали охоче вивчати танці Буковини, Покуття, Закарпаття, Прикарпаття, Волині, Полісся, а також Поділля, Кубані та інші. Цей регіональний репертуар вимагав придбання цілого ряду нових костюмів, які, зазвичай, досліджувалися та виготовлялися в Канаді.

У 1983 році було зорганізоване Альбертське товариство українського танцю (АТУТ) [Alberta Ukrainian Dance Association, AUDA], спочатку щоб видавати вісник “Алтанець” [Altanets’] (тепер доступний в електронному форматі на веб-сторінці <http://www.abuda.ca/news-letter/>), полегшити спілкування між групами, постачати ресурси та загалом сприяти роботі над українським танцем в Альберті. З того часу ця організація виноує свої обов’язки, організовуючи літні табори та майстер-класи, влаштовуючи щорічний концерт-свято під назвою “Гопак у парку” [Hopak in the Park] та працюючи над іншими проектами. Вона виконує певні функції відсутньої національної організації українського танцю. Зокрема, на її веб-сторінці, окрім 25 лінків до веб-сторінок танцювальних ансамблів в Альберті, можна знайти чимало адрес ансамблів як інших провінцій Канади, так і інших країн.

З 1987 року в Альбертському університеті щороку читається курс “Український танець”, розроблений Андрієм Нагачевським. У контексті цього курсу студенти переглядають різні відеозаписи, роблять спробу реконструювати сільські танці та історичні сценічні компози-

ції, вивчають історію предмету та обговорюють теоретичні питання про український танець. Багато архівного матеріалу про український танець зібрано в Архіві українського фольклору ім. Богдана Медвідського, що знаходиться при Центрі українського та канадського фольклору ім. Кулів в Альбертському університеті (див. www.ukrfolk.ca).

У 1988 році українська спільнота Альберти відсвяткувала тисячоліття Християнства в Україні великою культурною програмою. Серед інших подій на найбільшому стадіоні Едмонтону було організовано танцювальний концерт, де приблизно чотири тисячів танцюристів виступали разом з найбільшим гопаком в канадській історії.

Українські танцюристи брали участь у фестивалях та конкурсах в Альберті ще з 1930 року, але конкурси, присвячені саме українському танцю, були зорганізовані вперше в цій провінції під час фестивалю “Писанка” у Верревілі 1974 року. Ансамбль “Черемош” зазнавав річний конкурс у місті Сейнт Алберті біля Едмонтону в 1984 році (Golinowski 1999: 7-20). Цей конкурс до сьогодні залишається, мабуть, найпрестижнішим, хоч на його прикладі інші організації тепер пропонують подібні конкурси (які часто називають “фестивалями”, щоб трохи зменшити напруження, пов’язане з конкуренцією). Так у 2007 та 2008 роках конкурси/фестивалі відбулися у Атабасці [Athabasca Dance Festival], Гренд Препі [Vitaemo Festival – Troyanda Society of Ukrainian Culture and Heritage, Grande Prairie], Ердрі [Southern Alberta Ukrainian Dance Festival, Airdrie], Едмонтоні [UNF/UWO Ukrainian Mosaic], Лойдмінстері [Lloydminster Ukrainian Dance Festival], Сейнт Полі [St. Paul Desna Festival], Вермільйоні [Vermillion Ukrainian Dance Festival, www.samotsvit.ca], Форт Саскачевані [Veeteretz Ukrainian Dance Festival, www.veeteretz.com], Калґарі [Tryzub Ukrainian Festival, www.tryzub.ab.ca], Сейнт Алберті [Cheremosh Ukrainian Festival, www.cheremosh.ca], Піс Рівері [Peace River], Верревілі [Vegreville Pysanka Festival] та при Селі української культурної спадщини [Celebration of Dance: Ukrainian Cultural Heritage Village]. По Канаді діють принаймні ще дев’ять інших конкурсів/фестивалів українського танцю (див. www.abuda.ca/events/festivals/). Кількість конкурсів та їх учасників зростала щороку до 2006 року. Біля 2200 окремих танців виконується під час цих конкурсів в Альберті щороку (ймовірно, готується 700 різних хореографічних композицій, кожна з яких повторюється в середньому на трьох конкурсах). Учителі груп мають можливість подивитися на нові танці інших ансамблів та оцінити свій рівень у порівнянні з іншими керівниками. Танцюристи заохочені чим краще відшліфувати свій матеріал до часу кінцевого річного концерту. Вони задоволені медалями, які майже всі виграють, а батьки тим, що діти мають нагоду висту-

пати без великої адміністративної підготовки (організатори конкурсу наймають сцену, створюють програми, запрошують глядачів тощо) і можуть похвалитися своєю школою. Організатори конкурсу можуть отримати як економічний прибуток, так і визнання для своєї організації, якщо конкурс добре організований, і є достатня кількість добровільних помічників.

*Ансамбль українського танцю „Черемош”, заснований 1969 р., Едмонтон.
Мистецький керівник: Микола Канівець. Фото: Синді Ганнон, 2005*

Етап п`ятий – пострадянський період

Період гласности і занепаду Радянського Союзу та встановлення незалежної української держави позначилися на українському танці в Альберті. По-перше, канадським групам стало легше подорожувати в Україну. Чимало танцювальних груп Альберти почали їздити на гастролі на історичну батьківщину з 1986 року. Ці подорожі, мабуть, вплинули на громадян України до певної міри, бо ж вони побачили, що в Канаді плекають українське мистецтво. Декотрі групи виступали на високому мистецькому рівні, але далеко не всі. Основною ціллю цих подорожей було вплинути на світогляд молодих канадських митців. Багато з них були сильно зворушені тими подіями, бачилися з далекою родиною вперше, стали краще уявляти край своїх предків

і налагодили контакти з народно-сценічними танцюристами та хореографами в Україні. Такі подорожі вже продовжуються 20 років. Організатори з Едмонтону (спочатку через АТУТ) та зі Львова створили інтенсивні літні табори українського танцю у Львові, в яких вже перебувало сотні танцюристів з Альберти та з цілої української діаспори.

Пострадянські обставини також дозволили багатьом танцювальним колективам з України приїжджати на гастролі в Канаду. Так, ансамбль “Гопак” з Києва, “Надзбручанка” з Тернополя (1990) та інші виступали на альбертських сценах у цей період. Українські ансамблі проходили через економічні та організаційні кризи в період розпаду радянського ладу та переходу до ринкової економіки (бо ж комуністична влада фінансово підтримувала народно-сценічний танець). Тому часто приїжджали не повні ансамблі, а малі колективи кабаретного формату (з двома-чотирма танцюристами). В радянські часи ансамблі відправляли у відрядження на міжнародні гастролі після детальної перевірки на політичному і мистецькому рівнях. У пострадянський період такий контроль перестав діяти ефективно, і їздили в першу чергу ті, хто мали контакти з імпресаріо-спонсорами.

Переїжджали до Канади не тільки танцювальні колективи, але окремі люди, пов'язані з українським танцем. У Канаді дуже ними цікавилися. Деякі з тих, які переїхали в Канаду, були вишколені хореографи, балетмейстри і репетитори. Інші були професійними або напівпрофесійними виконавцями. У всякому разі вони могли знайти роботу при танцювальних ансамблях у Канаді, і кілька десятків таких людей переселилися в Канаду, де вони професійно заангажовані при цій галузі мистецтва. До 2000 року ці люди перебрали керівництво майже всіма старшими групами та великою кількістю танцювальних шкіл Канади. Їх вплив на танцювальну діяльність дуже важливий.

Кількість танцювальних шкіл та груп в Альберті сьогодні, правдоподібно, перевищує 80 (останніми роками не зроблено точного переліку). Виявляється, що деякі танцювальні групи продовжують свою діяльність після останніх 25 років і довше, але чимало інших закриваються. Інші - нові - відкриваються. Хоч склад організацій не стійкий, кількість танцюристів видається досить стабільною, якщо навіть не збільшується. Серед організацій, не знайдених у списку 1983 року, є наступні: Товариство українського танцю “Ятрань” містечка Ардросан (1981) [Ardrossan Yatran Ukrainian Dance Association]; Ансамбль українського танцю “Барвінок” (Калгарі) (1990) [Barvinok Ukrainian Dance Ensemble, Calgary]; “Денс Анлімітед” (Едмонтон) [Dance Unlimited, Edmonton]; Школа танцю “Еволюшин” (Калгарі) [Evolution School of Dance, Calgary]; Українські танцюристи “Зорянка” парафії Чесного Хреста (Едмонтон) (1977) [Holy Cross Zorianka Ukrainian

Dancers, Edmonton]; Школа українського танцю “Коперуш” (Шервуд Парк) [Koperoush School of Ukrainian Dance, Sherwood Park]; Українські танцюристи “Коріння” (Едмонтон) (2001) [Korynnia Ukrainian Dancers, Edmonton]; Українські танцюристи “Купало” (Едмонтон) [Kupalo Ukrainian Dancers, Edmonton]; Українські танцюристи “Магія” (Едмонтон) (1989) [Mahia Ukrainian Dancers, Edmonton]; Фольклорний театр та танцювальна школа “Мітелка” (Клірдейл) [Mitalka Folkloric Theatre Dance School, Cleardale]; Мистецька агенція та український хореографічний ансамбль “Надія” (Едмонтон) [Nadiya Art Agency and Ukrainian Choreographic Ensemble]; Товариство українських танцюристів в Паркленді (Стоні Плейн) (1983) [Parkland Ukrainian Dancers Society, Stony Plain]; Школа українського танцю у Вегревілі “Промінь” [Promin Vegreville School of Ukrainian Dance]; Театр українського танцю “Сузір’я” (Калгарі) (2004) [Suzirya Ukrainian Dance Theatre, Calgary]; Школа українського танцю “Вітерець” (Едмонтон) (прибл. 1975 р.) [Veeteretz School of Ukrainian Dance, Edmonton]; Клуб танцю “Веселка” містечка Вільна [Vilna Veselka Dance Club]; Міжнародні танці “Вінок” (Едмонтон) (1988, виступають часом з українськими танцями, керівники українського походження) [Vinok Worldance, Edmonton]; Ансамбль українського танцю “Вогонь” (Едмонтон) (1991) [Vohon Ukrainian Dance Ensemble]; Ансамбль українського танцю “Воля” (Едмонтон) (1989) [Volya Ukrainian Dance Ensemble]; Клуб українського танцю “Привіт” містечка Васкатено [Waskatenau Pryveet Dance Club]; Клуб українського танцю містечка Вілінгдона (1969) [Willingdon Ukrainian Dancing Club]; Академія українського танцю “Ятрань” (Едмонтон) [Yatran Ukrainian Dance Academy, Edmonton]. Цікаво, що кілька груп із новішого списку стверджують, що вони були сформовані до 1983 року. Цей факт наводить на думку, що список 1983 року був неповним.

Менше в цей період вишивають костюми в Альберті. Натомість, стало дуже популярним замовляти комплекти одностроїв машинного виробництва в Україні.

Репертуар українського танцю в Альберті далі міняється в пострадянський період. Танцюристи вивчають композиції, привезені з України, та нові твори, створені в Канаді. Танці різних регіонів стають усе більш популярними. Танці, які не представляють сільського життя минулого, але відкривають картини міського і сучасного життя, частіше з’являються на сценах Альберти (наприклад сюжети, пов’язані з міськими вулицями, шкільними майданчиками, фабриками, Помаранчевою революцією, військовим життям та рядом інших різноманітних образів). Танці, пов’язані з образом циганського табору, також стали популярними. Декотрі з цих картин віддзеркалюють репертуар

в Україні радянського періоду, інші мають у наявності пострадянські елементи, а ще інші є виразно канадського характеру.

Керівники, які народжені в Канаді, знаходяться під впливом спеціалістів і композицій з України, що віддзеркалюється в їхній роботі з танцюристами. Керівники, які приїхали з України в пострадянський період, мало цікавилися історією та стилями українського танцю Канади раніших періодів. Вони переважно були переконані, що танцювальне мистецтво з України є вищого рівня. Воно має сильну балетну основу, досконалішу пластику корпусу і хореографічні композиції, яскравіші костюми і т. ін. Популярність цих керівників та їхніх постановок вказує на те, що вони відповідають духовним потребам танцюристів, батьків та глядачів.

Проте новіші зміни в українському танці Альберти проходять без суперечок. (Такий стан, безумовно, характерний для кожного перехідного періоду.) Не всі інновації позитивно сприймаються всіма членами української спільноти в Альберті. Виховні методи новоприбулих учителів, видовищні аспекти (на відміну від давніших більш етнографічних елементів), колорит та крій нових костюмів та інші аспекти нового стилю танцю провокують дискусію. Все ж таки в Канаді ці танці виконують функцію етнічного символу у контексті етнічної меншости, що не схоже з ситуацією з українськими танцями в Україні. Коли впродовж історії в Канаді досить суворо протистояли русизмам, то народно-сценічний танець в Україні протягом двадцятого століття прийняв більше елементів “взаємозбагачення” від “братніх народів”. Матроські танці, плескання хлопців по ногах, явні русизми в костюмах, назви кроків, репертуар кроків (наприклад жіночі “блінчики”) тепер майже зовсім нормалізовані в українському танці в Альберті в той час, як вони були неприпустимими раніше. Тепер, після того, як Українська держава стала незалежною, мабуть, потреба застерігатися проти русифікації є менше актуальною.

Даний огляд історії українського танцю в Альберті доводить, що танцювальна діяльність у цій провінції змінювалася помітно в різні періоди. Мабуть, саме завдяки тому, що ця традиція є такою гнучкою, український танець залишається дуже актуальним та популярним сьогодні. Розвиток цієї традиції віддзеркалює зміни в житті та в обставинах кожного покоління.

Бібліографія

Авраменко, Василь. 1947. *Українські національні танки, музика і стрій*. Вінніпег: накладом автора.

Ковбель, Семен. 1949. *Пропам'ятна книга Українського народного дому у Вінніпегу*. Вінніпег: Український народний дім.

Кравчук, Петро. 1981. *Наша сцена: художня самодіяльність українських поселенців у Канаді*. Торонто: Кобзар.

Нагачевський, Андрій. 2001. *Побутові танці канадських українців*. Київ: Родовід.

Golinowski, Jason. 1999. "Gold, Silver, Bronze: Reflections on a Ukrainian Dance Competition" [Золото, срібло, бронза: огляд на один конкурс українського танцю]. Магістерська теза, Альбертський університет.

Herman, Mary Ann. 1961. "Vasyl' Avramenko – As I Knew Him" [Василь Авраменко – як я його впізнала]. У книзі *Ukrainian Folk Dance: A Symposium* [Український народний танець: Симпозіум], сс. 16-24. Під редакцією Роберта Климаша [Robert Klymasz]. Торонто: Ukrainian National Youth Federation of Canada.

Major, Alice. 1991. *The Ukrainian Shumka Dancers: Tradition in Motion* [Шумка: традиція в русі]. Едмонтон: Reidmore Books.

Nahachewsky, Andriy. 2002. "Canadian Influences on Ukrainian Dance" [Канадські впливи на український танець]. *Migrations from Western Ukraine to Western Canada: Proceedings of the Joint Conferences* [Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади: матеріали спільних конференцій], сс. 289-298. Під редакцією Олександра Макара та Радоміра Білаша [Aleksander Makar, Radomir Bilash]. Едмонтон: Canadian Centre for Ukrainian Culture and Ethnography, University of Alberta, and the Historic Sites Service, Alberta Community Development.

Nahachewsky, Andriy. 2003. "Avramenko and the Paradigm of National Culture" [Авраменко та парадигма національної культури]. *Journal of Ukrainian Studies* [Журнал українських студій] 28/2: 31-50.

Nahachewsky, Kim. 1983. *Alberta Ukrainian Dance: A Look at the Need to Develop Province-Wide Resources* [Альбертський український танець: огляд потреби розробити провінційні ресурси]. Едмонтон: Alberta Ukrainian Dance Newsletter Association.

Pritz, Alexandra. 1977. "Ukrainian Cultural Traditions in Canada: Theatre, Choral Music and Dance, 1891-1967" [Українські традиції в Канаді: театр, хорова музика, танець]. Магістерська теза, Університет Оттави.

Pritz, Alexandra. 1983. "Ukrainian Dance in Canada: The First Fifty Years, 1924-1974" [Український танець в Канаді: перші п'ятдесят років, 1924-1974]. У книзі *New Soil – Old Roots: The Ukrainian Experience in Canada* [Нова земля – давні коріння: українське переживання в Канаді], сс. 124-154. Під редакцією Ярослава Розумного [Jaroslav Rozumnyj]. Вінніпег: Українська академія наук Канади [Ukrainian Academy of Arts and Sciences in Canada].

Pritz, Alexandra. 1984. "The Evolution of Ukrainian Dance in Canada" [Розвиток українського танцю в Канаді]. *Visible Symbols: Cultural Expression Among Canada's Ukrainians* [Явні символи: культурне вираження серед канадських українців], с. 87-101. Під редакцією Манолія Лупула [Manoly R. Lupul]. Едмонтон: Канадський інститут українських студій.

*Висловлюю щирі подяку Гені Буовин та Марії Лесів
за поміч у підготовці тексту.*

Аліція Грунтовіч-Загрош

ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОГО АНСАМБЛЮ ТАНЦЮ “СОПІЛКА”

ШКОЛА УКРАЇНСЬКОГО ТАНЦЮ КЕНА КАЧМАРА, 1984-2007

Український ансамбль танцю “Сопілка” – це група молодих людей, які докладають усіх зусиль, аби відтворити найкращі зразки українського фольклору не тільки у Вегревілі, Альберта, а й по всій Канаді. У своєму танці їм вдалося відтворити справжній дух Батьківщини їхніх пращурів, яка відома своїм музичним багатством. Танцюючи щиро, від самого серця, аби тільки догодити глядачам своїми екстраординарними виступами, група привернула увагу широкої аудиторії по всій Канаді. Талант і цілковита віддача учасників “Сопілки” зробили її найпопулярнішою серед розважальних груп найвищого гатунку.

Протягом 23 років свого існування український ансамбль танцю “Сопілка” виховав багатьох професійних танцюристів, проводив та підтримував багато фестивалів у західній Канаді, а також організував численні розважальні дійства для місцевої громади. Ідея організації такого ансамблю виникла у вольових українців: Кена Качмара, Долорес Вацко, Віктора Палагнюка, Івана-Михайла Палагнюка, Нестора Байдали, Тері Байдали і Бері Вілінцького. Саме з їхнього бачення групи виник повноцінний ансамбль, здатний розважати саму Королеву.

Цілі українського ансамблю танцю “Сопілка”:

- Забезпечувати викладання українського танцю, пісні, культури та історії
- Зберігати та поширювати культурну спадщину українського танцю
- Заохочувати та поширювати визнання мистецтва українського народного танцю і традицій
- Надавати можливість студентам подорожувати та виступати перед великими та малими аудиторіями

Товариство українського ансамблю танцю “Сопілка”

Year	Position	Executive
1984-1985	President	Victor Palahniuk
	Treasurer	Terry Baydala

Year	Position	Executive
	Secretary	John-Michael Palahniuk
	Directors	Alvin Forstey
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructor	Dolores Wacko
	Costume	Gladys Palahniuk
	Props	Hank Turchin
	Program	Barry Wilinski
	Lunch	Vicki Triska
	Choir Conductor	Fr. Orest Hudyma
1985 - 1986	President	Victor Palahniuk
	Vice -President	Janice Dulaba
	Treasurer	Terry Baydala
	Secretary	Cindy Zaharichuk
	Consultant	Barry Wilinski
	Directors - A.G.T.	Hank Turchin
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructor	Dolores Wacko Debbie Kachmar
	Costume	Gladys Palahniuk
	Props	Ihor Triska George Moroz
1986-1987	President	Janice Dulaba
	Vice President	Barry Wilinski
	Treasurer	Terry Baydala
	Secretary	Dianne Wilinski
	Directors	Shirley Kulak
		Elsie Choban
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructor	Dolores Wacko Kachmar John-Michael Palahniuk Tammy Dulaba
	Costume	Gladys Palahniuk
	Props	Hank Turchin Robert MacPhee
1987-1988	President	Barry Wilinski
	Vice President	Shirley Gara
	Treasurer	Terry Baydala
	Secretary	Dianne Wilinski

Year	Position	Executive
	Directors	Shirley Kulak
		Elsie Choban
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructor	Dolores Wacko Kachmar
	Costume	Gladys Palahniuk
	Props	Kevin Babiuk Hank Turchin
1988-1989	President	Janice Dulaba
	Vice – President	Janet Litun
	Treasurer	Oliver Gara
	Secretary	Carol McDonald
	Directors	Dolores Wacko Kachmar
		Laura Skolney
		Elsie Choban
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructors	Dolores Wacko Kachmar Tim Baydala Tammy Dulaba
	Costume	Gladys Palahniuk
	Props	Kevin Babiuk Hank Turchin
1989-1990	President	Janice Zakordonski
	Vice – President	Janice Dulaba
	Treasurer	Oliver Gara
	Secretary	Debbie Szewczyk
	Directors	Laura Skolney
		Elsie Choban
	Instructors	Dolores Wacko-Kachmar Tammy Dulaba
	Costume	Gladys Palahniuk Terry Ferguson
	Props	Kevin Babiuk Hank Turchin
1990-1991	President	Janice Zakordonski
	Vice – President	Andrea Babiuk
	Treasurer	Oliver Gara
	Secretary	Debbie Szewczyk
	Directors	

Year	Position	Executive
	Artistic Director	Ken Kachmar Dolores Wacko Kachmar
	Costume	Gladys Palahniuk
	Props	
1991-1992	President	Jocelyn Royer-Hlus
	Vice – President	Elaine Grykuliak
	Treasurer	Oliver Gara
	Secretary	Debbie Szewczyk
	Directors	Barb Tarapaski Karen Siminiuk Theresa Ferguson Janet Litun Colette Zowtuk Catherine Olineck Janice Zakordonski
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructor	Dolores Wacko Kachmar Cindy Baydala
	Costume	Gladys Palahniuk
1992-1993	President	Elaine Grykuliak
	1 st Vice – President	Emily Gulevich
	2 nd Vice – President	Gail Patrie
	Treasurer	Oliver Gara
	Secretary	Jocelyn Royer-Hlus
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructor	Cindy Baydala Sharilynn Frankiw
	Costume	Gladys Palahniuk Debbie Szewczyk
1993-1994	President	Jerrold Lemko
	Vice – President	Emily Gulevich Gail Patrie
	Treasurer	Oliver Gara
	Secretary	Jocelyn Royer-Hlus
	Directors	Elaine Sorochan

Year	Position	Executive
		Sherilynn Ferguson Laura Skolney Colette Zowtuk Judy Rudkowski Janet Litun Audrey Hudema Wendy Motiuk Janice Ulan Pat Onysyk
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructors	Cindy Baydala Darryl Kolonsky Tim Baydala
	Costume	Debbie Szewczyk Gladys Palahniuk
	Props	
1994-1995	President	Sherilyn Ferguson-Mazepa
	Vice – President	Emily Gulevich Wendy Motiuk
	Treasurer	Oliver Gara
	Secretary	Dianne Lakusta
	Directors	Elaine Sorochan Susan Babyn Laura Skolney Colette Zowtuk Judy Dowhaniuk Pat Onysyk Ron Hrudey Rhonda Hayduk Linda Zorniak Janet Litun
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructors	Cindy Baydala Sandra Burghardt
	Costume	Robyn Lackie
	Props	
1995-1996	President	Sherilyn Ferguson-Mazepa
	Vice – President	
	Treasurer	Oliver Gara
	Secretary	Rhonda Hayduk
	Directors	
	Artistic Director	Ken Kachmar

Year	Position	Executive
	Instructors	Cindy Baydala Sandra Burghardt
	Costume	
	Props	
1996-1997	President	Debbie Dyer
	Vice – President	
	Treasurer	Oliver Gara
	Secretary	Rhonda Hayduk
	Directors	
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructor	Cindy Baydala
	Costume	
	Props	
1997-1998	President	Debbie Dyer
	Vice – President	
	Treasurer	Oliver Gara
	Secretary	Rhonda Hayduk
	Directors	
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructors	Cindy Baydala Wendy Kolonsky
	Costume	
	Props	
1998-1999	President	Debbie Dyer
	Vice – President	Colette Zowtuk
	Treasurer	Rhonda Hayduk
	Secretary	Sherilynn Ferguson- Mazepa
	Zabava Chairperson	Rose Kisilevich
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructor	Cindy Baydala
	Grants/ Pryvit	Dianne Olfert
	Fundraising	
	School	Denise Chmilar
	Ensemble	Oliver Gara
	Lunch Chair	
	Zabava Assistants	Diane Billingsley
		Lydia Pawliuk Sandra Berezan

Year	Position	Executive
	ProgramSchool	Judy Dowhaniuk
	Ensemble	Donna Kliachuk
	CostumeSchool	Patti Podoborozny
	Ensemble	Janice Ulan
1999-2000	President	Rhonda Hayduk
	Vice-President	Natalia Toroshenko
	Secretary	Dianne Olfert
	Treasurer	Diane Lakusta
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructors	Cindy Baydala Wendy Kolonsky Curtis Zorniak
	Zabava Chair	Faye Paranich
	Grants	Michelle Basaraba
	Pryvit	Terry Baydala
	Fundraising	
	School	Denise Eglinski
	Ensemble	Sherilynn Ferguson-Mazepa
	Lunch Chair	Gail Smook
	Assistants	Gloria Lerand
		Darlene Hrabok
	Program School	Colette Zowtuk
	Ensemble	Debbie Dyer
	Costume School	Tara Tetreau
	Ensemble	Audrey Hudema
2000-2001	President	Rhonda Hayduk
	Vice President	Natalia Toroshenko
	Secretary	Anna Flasha
	Treasurer	Bill Powley
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructors	Cindy Baydala Wendy Kolonsky Curtis Zorniak
	Grants	Michelle Basaraba
	Pryvit	Terry Baydala

Year	Position	Executive
		Ostap Toroshenko
	Fundraising	
	School	Denise Eglinski
	Ensemble	Sherilynn Ferguson- Mazepa
	Zabava Chair	Faye Paranich
	Lunch Chair	Michelle Rozka
	Assistants	Darlene Holinski Sherilynn Ferguson-Mazepa
	Program	Colette Zowtuk
	CostumeSchool	Tara Tetreau
	Ensemble	Debbie Dyer
2001-2002	President	Natalia Toroshenko
	Vice President	Cindy Smook
	Secretary	Michelle Basaraba
	Treasurer	Bill Powley
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructors	Cindy Baydala Taras Vanivsky Holly Hudema
	Grants	Rhonda Hayduk
	Pryvit	Cecil Yaremcio
	Fundraising	
	School	Denise Eglinski
	Ensemble	Darlene Hrabec
	Zabava	Sheri Fedyna
	Assistants	Faye Paranich
		Rhonda Hayduk Judy Dowhaniuk Bob Smook Charlie Basaraba
	Promotions	Rita Achtymichuk
	Lunch chair	
	ProgramSchool	Cindy Smook
	Ensemble	Darlene Hrabec
		Audrey Hudema
	Costume	Tara Tetreau
2002-2003	President	Tracy Samoil Natalia Toroshenko

Year	Position	Executive
	Vice President	Lisa Bohaychuk Gail Smook
	Secretary	Cindy Kereliuk Michelle Basaraba
	Treasurer	Diane Billingsley
	Artistic Director	Ken Kachmar
	Instructor	Cindy Baydala Trish Kushniruk
	Program	Darlene Holynski
	Fundraising	Tracy Feschuk
	Zabava Chair	Marg Romaniuk
	Pryvit	Cecile Yaremccio
	Costume	Tara Tetreau
2003-2004	President	Gail Smook
	Vice President	Patti Podoborozny
	Secretary	Michelle Basaraba
	Treasurer	Diane Billingsley
	Instructors	Cindy Baydala Trish Kushniruk Colin Atkins Amy Feschuk
	Fundraising	Tracy Feschuk
	Program	Darlene Holynski
	Zabava Chair	Marg Romaniuk
	Pryvit Chair	Loren Eleniak
	Publicity/Promotions	Cindy Baydala
	Costume	Lydia Lastiwka
2004-2005	President	Gail Smook
	Vice President	
	Secretary	Darlene Holynski
	Treasurer	Diane Billingsley
	Instructors	Cindy Baydala Trish Kushniruk Garrett Nestorowich
	Fundraising	Shelley Daskaluk
	Programming	Jennifer Cheremshynski
	Pryvit Chair	Loren Eleniak

Year	Position	Executive
	Zabava Chair	Marg Romaniuk
	Costume	Lydia Lastiwka
2005-2006	President	Gail Smook
	Treasurer	Diane Quickstad
	Secretary	Darlene Holynski
	Fundraising	Shelley Daskaluk
	Programming	Cindy Baydala
	Promotions	Patti Podoborozny
	Instructors	Cindy Baydala Trish Kushniruk Amy Feschuk Garrett Nestorowich Vincent Reese
	Costume	Lydia Lastiwka
2006-2007	President	Gail Smook
	Vice President	Loren Eleniak
	Treasurer	Diann Quickstad
	Secretary	Darlene Holynski
	Fundraising	Shelley Daskaluk
	Programming	Cindy Baydala
	Promotions	Patti Podoborozny
	Instructors	Trish Kushniruk Garrett Nestorowich Corinna Crockett
	Costume	Lydia Lastiwka
2007-2008	President	Loren Eleniak
	Treasurer	Diann Quickstad
	Secretary	Darlene Holynski
	Programme/ Promotions	Cindy Baydala
	Fundraising	Sandra Ling
	Zabava Director	Jennifer Cheremshynski
	Pryvit Director	Denise Eglinski
	Costume	Lydia Lastiwka
	Promotions	Nancy Makowecki
	Historian	Alicja Gruntowicz-Zagrosh

Визначні події танцювального ансамблю “Сопілка”, 1984-2007
Український танцювальний ансамбль “Сопілка” є визнаною мис-

тецькою групою Канади і яскравим представником міста Вегревіль. Ансамбль привертає увагу широкої громадськості не тільки своїми цікавими костюмами і хореографією, а й високою якістю танцювальної техніки. Саме тому Вегревіль має всі підстави пишатися досягненнями цієї групи.

Український ансамбль танцю “Сопілка” мав нагоду виступити на одній сцені разом з такими відомими розважальними групами, як The Rhythm Pals, Алом Черним, Любою Гой, Джоаном Карасавічем, Ронном Когутом і Бурею. Також “Сопілка” з’явилася в одній програмі з оркестром кінної королівської гвардії Канади RCMP та канадською авіаескадрилією Canadian Forces Snowbirds. А ще ансамбль “Сопілка” був частиною популярної програми Thrill of a Lifetime на телеканалі CTV і брав участь у світовому ярмарку Ехро ’86, на якому отримав надзвичайно теплий прийом.

Шоу для колишньогоПрем’єр-міністра Браєна Малруні

Канадський національний український фестиваль в місті Доуфін, Манітоба (1986-2006)

“Коли учасники “Сопілки” з’явилися на сцені, важко було збагнути, що перше досягне найвищої позначки за шкалою Ріхтера: їхній талант, ентузіазм чи глядацька симпатія”, – зазначив представник *The Dauphin Herald*.

• Світ Діснея в місті Орландо, Флорида 1994

• Відлуння України 1985

“Без усякого сумніву, найкращою на нашому сьогоднішньому шоу була група “Сопілка” з міста Вегревіль, чиє виконання та хореографія просто неперевершені” – *Українські новини* Едмонтона.

• Діснейленд в місті Лос Анджелес, Каліфорнія

“Це подорож усього життя. А також надзвичайний спосіб підтримки нашої спадщини разом із південними сусідами”.

• Возз’єднання “Сопілки” в 1989 році

“Дивовижний виступ та надзвичайний вечір, повний спогадів і чудових зустрічей”

- Світовий ярмарок 1986 року у Ванкувері, Британська Колумбія
“Група презентувала свій виступ на сцені “Плази націй” під час світового ярмарку 1986 року. Вона була однією з небагатьох груп, яка отримала грандіозні овації 7000 аудиторії”.

- Фестиваль на березі моря у Новому Бранзвіку 1989-1993.

“Танцювальна група з міста Вегревіль запропонувала своїм глядачам неймовірне шоу з елементами акробатики, які є частиною українського танцю, та витонченою хореографією” – *Vegreville News Advertiser*.

- Український фестиваль у “штаті садів” Нью Джерзі в 1991 році
“Сопілка” розпочала концерт вітальним виступом під назвою “Привіт”, продовживши його “Танцем меча”, який виконується чоловіками танцювальної групи, далі “Гуцулкою” і завершили свій виступ “Гопаком”, після якого глядачі вибухнули оплесками” – *Vegreville News Advertiser*.

- Танцювальна феєрія в Едмонтоні 1988 року
“Для нас – велика честь бути серед елітних танцюристів, що беруть участь у цій події”.

Грандіозний виступ для колишнього Прем’єр-міністра Джо Кларка

- День культурної спадщини в українському селі

“Щорічне святкування наших традицій вилилося у яскраву подію”.

- Президентський бенкет на національній конференції комітету IPAC у 1989 році.

- Вікторія, Британська Колумбія.

- Готельний комплекс Джаспер Парк

“Публіка приймала групу надзвичайно тепло, доказом чого були шалені оплески і бажання глядачів поспілкуватися з молодими хлопцями та дівчатами після їхнього виступу”, – зазначив представник *The Jasper Booster*.

Камлупс, Британська Колумбія

- Регата в місті Келовна, Британська Колумбія, 1985
“Надзвичайно цікавий і дивовижний виступ групи”.
- Фестиваль Penticton Reach, Британська Колумбія
“Цей фестиваль був надзвичайним досвідом для учасників групи”.
- Виступ для покійного Прем’єр-міністра Джо Діфенбейкера
“Можливість побувати на виступі групи була для нас великою честю”.
- Писанка (1984-2007)

- Королева Єлизавета II і Принц Філіп
“Для нас найвища честь презентувати нашу культурну спадщину”.

- Ред Барн (Red Barn) у місті Бон Аккорд

- Тур по Україні, 2006 рік

- Ансамбль виступав разом з музичною капелю “Щедрик” в Україні.

- Танцювальний фестиваль “Свобода” 1996 року в місті Норт Бетлфорд, Саскачеван

“Танцюристам подякували за їхні енергійні та складні танці. Вони значно збагачують культурну спадщину нашого канадського багатокультурного суспільства”, – Барі Конкін, мер Батлефорда

- Український дім культури на фестивалі в Сантьяго в 1994 році

- Фестиваль “Весна” в Саскатуні

- Літні ігри 1993 року в Альберті

- Зимові ігри 1984 -1985 в Канаді

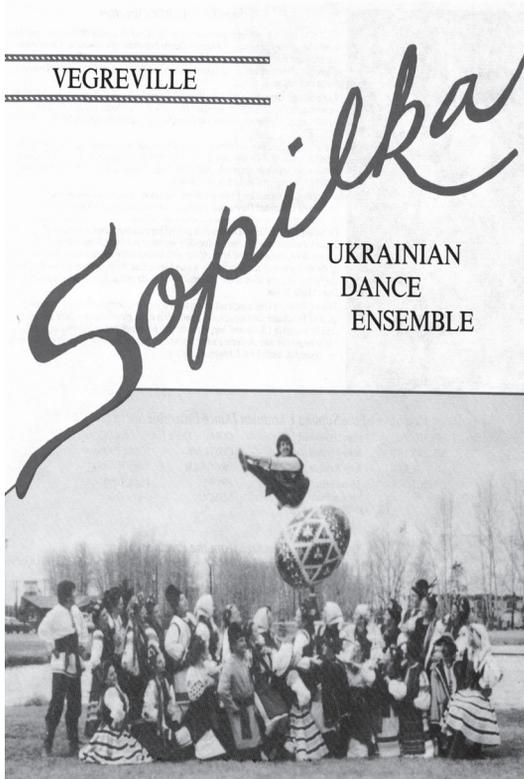
- Український фестиваль в Сан Дієго, Каліфорнія, США, 1991 року

“Групу прийняли з відкритими обіймами. Публіка реагувала надзвичайно тепло. Аудиторія була зачарована їхньою хореографією, музикою та вдало підібраними костюмами”.

- Подорож до Аляски на карнавальному круїзному пароплаві “Корабель веселоців” 2000 року

- Карибський круїз

- Церемонія відкриття 8 світового чемпіонату з легкої атлетики, проведений Міжнародною асоціацією легкоатлетичних федерацій (IAAF), серпень 2001 року

- Щорічна “Забава” (1985-2007) збирає близько 640 відвідувачів кожного року.

- Щорічна подія під назвою “Привіт” (1985-2007) збирає близько 640 відвідувачів кожного року.

“Ця подія була професійно підготована та представлена глядачеві. Учасники групи вражали своїм ентузіазмом. Синді, Триш і Герет долучаються до неймовірного завдання – збереження української культурної спадщини. Вечір видався чудовим. БРАВО”, – *Vegreville News Advertiser*, лист до видавця.

Український ансамбль танцю “Сопілка” відомий у громаді та проведенням щорічних подій під назвою “Забава” та “Привіт”, організацією багатьох ярмарків, на яких частували публіку власною випічкою та веселими розвагами.

Ансамбль був вшанований багатьма видатними людьми і громадськими діячами за свій колосальний внесок у розвиток української культури, а зокрема українського танцю:

- Джоном Гузілом у 1985 році
- Орестом Олінеком у 1986 році
- Заступником прем'єр-міністра Доном Мазанковським у 1989 році
- Віктором і Гладис Палагнюками в 1990 році
- Валем Еленяком у 1991 році
- Елзі Чобан в 1992 році з Віктором Палагнюком і Іваном-Михайлом Палагнюком, Тері Байдалою, Кеном Качмаром, Долорес Вацко і Елвіном Форстеєм у 1994 році

**Список учасників українського ансамблю танцю
“Сопілка” з 1984 по 2007 рік**

Andrashewski Donica	Ferguson Leanne Nicole	Litun Dione	Saskiw Katrina
Achtymichuk Darren	Feschuk Amy	Lobay Katrina	Saskiw Sarolta
Achtymichuk Karly	Feschuk Caylie	Lobay Michaela	Sawchuk Ashlyn
Achtymichuk Ryan	Fettes Krystal	Locher Diana	Sawka Brittney
Armstrong Derek	Flasha Marcella	Locher Jonathan	Schell Travis
Armstrong Heidi	Forstey Cameron	Lotoski Christine	Schenich Carlin
August Derek	Fradette Doree	Lotoski Tennille	Schiek Carlin
Babiuk Jennifer	Frankiw Sharilene	Lupal Taralyn	Schiek Hanna
Babiuk Kevin	Frankiw Sharilyn	Lutzak Grischa	Semeniuk Deborah
Babyn Olesia	Fried Ava	Lydom Kim	Semeniuk Donna
Bachinski Oles	Fried Logan	Lydom Kris	Sen Mariyon
Bachinski Orysia	Fuller Lindsay	MacPhee Robert	Sen Yarina
Baranec Breanna	Galas Ken	Mackoway Gale	Seniuk Tammy
Baron Jenna	Gara Sherisse	Makowecki Erika	Sharun Chelsea
Basaraba Courtney	Gawryliuk Michael	Makowecki Justine	Shead Shayna
Basaraba Jasmine	Gegolick Dustin Ray	Makowecki Justine	Shtuka Brenda
Baudette Darcy	Golka Charlene	Makowecki McKenna	Shepansky Nicole

Baydal Cindy	Golka Melinda	Makowecki McKinley	Shukalak Shelley
Baydala Deeyana	Gorda Lydia	Malachowski Melanie	Siminiuk Kristy
Baydala Marko	Gordychuk Michele	Martin McKenze	Singer Amanda
Baydala Terry	Gorgichuk Kai	Matwek Christine	Skolney Grayson
Baydala Tim	Grabas Jamie	Matwek John	Skolney Jonathan
Bayduza Nathan	Grabas Jody	Maximiuk Lukian	Skolney Tara Lynn
Beaudette Darcy	Grabas Melony	Maychak Jennifer	Skubleny Patricia
Berezan Brady	Grykuliak Carmel	McDonald Darcy	Smook Caitlin
Berezan Brett	Grykuliak Shawn	McLean Alyse	Smook JoAnne
Berezan Brittni	Gulevich Chad	McLean James	Smook Meghan
Berezanski Taylor	Gulevich Lesley	Melnyk Carlee	Soldan Jenna
Beswick Christine	Hayduk Amy	Melnyk Melissa	Soldan Megan
Bezovie Elana	Hayduk Cara	Melnyk Tammy	Soldan Tyler
Bezovie Jamie	Hayduk Keith	Meservy James	Sorochan Christine
Billingsley Jessica	Headon Chad	Micklich Zachary	Sosnowski Sherry
Billingsley Rae- Lynn	Heller Melanie	Mills Alexis	Stasiuk Dean
Bilyk Larissa	Heller Melissa	Milot Don	Stefiuk Nadine
Bilyk Mathew	Herbut Annette	Mokowecki Justine	Steinbach Tara
Bizovie Elana	Herbut Patricia	Moleschi Zachary	Stepanik Gail
Bober Simone	Herbut Rosemary	Moroz Michelle	Stepanick Randy
Bodnarek Ryan	Hiebert Karma	Moroziuk Melanie	Stepaniuk Kayla
Bodnarek Stacey	Himsl Claire	Moroziuk Rebecca	Stotski Mindi
Bombak Ivanko	Himsl Emma	Motiuk Carlee	Stoyko Adam
Bombak Marko	Hladunewich Glenn	Motiuk Erin	Stoyko Daria

Bombak Tanya	Hladunewich Kevin	Motiuk Janet	Straty Shane
Bortnick Jenilee	Hlus Erin	Motiuk Jillian	Strap Alex
Boyko Charlene	Hlus Tracy	Mulholland Brendan	Strap Arlene
Boyko Kelly	Hohol Carl	Muzechka Caylee	Strap Darlene
Brodziak Kyle	Hohol Natasa	Myshaniuk Dwight	Sullivan Rhonda
Brodziak Shauna	Holowachuk Destiny	Myshaniuk Kenneth	Sulz Desurae
Buryn Amber	Holynski Darlene	Myshaniuk Leslie	Szewczyk Andrian
Butler Alyssa	Holynski Rochelle	Myshaniuk Linette	Szewczyk Olena
Carnell Jocelyn	Homeniuk Karen	Myshaniuk Nicole	Szewczyk Tamara
Charuk Christina	Homeniuk Kristine	Nestorowich Garrett	Tanasiuk Theresa
Cheremshynski Christy	Homeniuk Lawrence	Olah Michelle	Tarapaski Leanne
Cheremshynski Gabrielle	Homeniuk Raenell	Oleksyn Natasha	Tatarin Elaine
Cheremshynski Jason	Homeniuk Rhonda	Olfert Karma	Tetreau Michael
Cheremshynski Michael	Hook Tyrell	Olieck Cordelaine	Tkachuk Dawn
Chiperzak Shawna	Horon Deidra Anne	Olineck Jason	Toma Amy
Cheremshynski Nicholas	Hourie Anna Marie	Olineck Kristina	Toma Kerry
Chizawsky Karly	Hrabok Christopher	Olineck Twyla	Tompkins Fern
Chizawsky Kaylee	Hrabok Nicholas	Olineck Vanessa	Topolnisky Dana
Chmilar Brandi	Hrabok Richelle	Oneschuk Brittany	Toronchuk Holly
Chmilar Chantal	Hrudey Ian	Onysyk Keith	Toroshenko Laryssa
Chmilar Desiree	Hrudey Matthew	Onysyk Susan	Toroshenko Olenka
Chmilar Matthew	Hrudey Ross	Ostachek Richard	Townsend Colton
Chmilar Ryan	Hudema Holly	Palahniuk Jonh-Michael	Townsend Wyatt

Choban Cindy	Humeniuk Daniella	Palahniuk Maria	Trabysh Rebecca
Choban Clarence	Humeniuk Jodene	Palichuk Tasia	Triska Antonia
Chomiak Tracy	Hunka Hayley	Palmarek Taylor	Triska Ihor
Chrapko Annalena	Iftody Tera	Palsitt Bernie	Triska Joanna
Chrapko Nicole	Jacula Brad	Paranich Colin	Triska Monica
Chrapko Nicole	John Eleniak	Paranich Loretta	Turchin Caroline
Chrapko Philip	Johnston Ricki	Paranich Megan	Tuck Natalie
Chudyk Kelley	Jones Nichola	Patrie Colin	Turchin Joanne
Chudyk Marie	Kachmar Debbie	Patrie Curtis	Tychkowski Robert
Chudyk Rodney	Kachmar Ken	Patrie Karen	Tymchyshyn Darren
Colin Patrie	Kawulych Maria	Patrie Rick	Tymchyshyn Nadine
Corbett Pailey	Kawulych Margaret	Pawluk Courtney	Tynchuk Kamdyn
Curran Kyle	Kereliuk Kayla	Pawluk Victoria	Ulan Jennifer
Cymbaliuk Michelle	Kereliuk Tracy	Petryshyn Amy	Van Yken Andrea
Cymbaliuk Sheryl	Kerr Adam	Podoborozny Kendra	Van Yken Melissa
Cyr Caleb	Keryluk Tracy	Podoborozny Natasha	Van Yken Sarah
Cyr Julia	Kisilevich Darren	Polischuk Cindy	Vogal Dwayne
Dashkewich Lori	Kisilevich Shane	Polischuk Jaden	Wacko Jody
Dashkewich Tina	Kliachuk Dana	Polischuk Jordan	Wacko John James
Daskaluk Karly	Kloc Donna	Pooke Kara	Wakaruk Lorne
Daskaluk Nicole	Knudsen Shannon	Pope Chelsea	Walker Dani
Dashkewich Lory	Kobylnyk Richard	Popowich Ryan	Warawa Steven
Datsko Olah	Kohn Rosanne	Poshtar Ryan	Weinkauf Brynn
Deforest A. Brienne	Kokotailo Daniel	Poshtar Shannon	Wenzel Craig
Deforest Meredith	Kokotailo Jordan	Powley Candice	Wilinski Sheryl

Dennhardt Amy	Koroluk Jonas	Premak Lance	Wisniewski Amy
Dennhardt Travis	Koroluk Julian	Prezanowski Ashley	Wisniewski Ben
Derda Janelle	Kotelko Kristin	Prezanowski Marlene	Wittkopf Christian
Derda Jefferey	Kotowich Valerie	Puk Lesia	Wittkopf Meesha
Derdak Lori	Kozmak Vicki	Pyke Benjamin	Wlaker Dani
Dlugosz Amy	Krapko Nicole	Pyke Samantha	Wowdzia Carmen
Dorey Breann	Krawchuk Karla	Quickstad Layne	Wowdzia Clifford
Douglas Alexis	Krawchuk Olesia	Quickstad Piper	Wowk Tonya
Dowhaniuk Tammy	Krill Collen	Quinn-Steinbach Tara	Wozny Lauren
Dowhaniuk Trevor	Krill Debbie	Radesh Tracey	Yackimec Shawn
Dubyk Nicole	Krill Joanne	Rasmusson Eric	Yakimetz Amanda
Dubyk Pamela	Krill Sharron	Rimkus Caroline	Yakimetz Michelle
Dubyk Patricia	Kruk Connor	Retzlaff Angeline	Yakimovich Kimberley
Dubyk Paula	Kruk Justin	Rimkus Tracy	Yakimovich Veanna
Dulaba Tammy	Kruk Kaitlyn	Romaniuk Brooke	Yakimchuk Bernadine
Durant Blair	Kruk Spencer	Romaniuk Chelsey	Yakimyshyn Korinna
Dyer Kimberley	Krysak Duane	Romaniuk Pearce	Yakimyshyn Vincent
Eberhardt Bridget	Krysak Jerome	Rosvick Bekka	Yaremccio Amy
Eberhardt Terry	Kuchera Janice	Rosychuk Sarah	Youzwishen Odessa
Eberhardt Timmy	Kuhn Brittany	Rozdziabek Andrea	Youzwishen Oliver
Eberhardt Tommy	Kulak Karen	Rozka Jillian	Zagrosh Andrew
Eleniak John	Kulak Kevin	Rozka Jennifer	Zaharichuk Cindy
Eleniak Sara	Kulak Melinda	Rozka Laura	Zaharko Shawna
Eliuk Chelsey	Kusek Rosemarie	Rozko Nancy	Zakordonski Amarayne

Elkow Dustin	Lackie Candace	Rudkowsky Kendra	Zakordonski Shalynn
Elkow Rylee	Lackie Jessica	Rudyk Acadia	Zaleschuk Jennifer
Ellithorpe Rosa	Laing Tegan	Rudyk Brynn	Zaleschuk Nicolyn
Embury Sean	Lakusta Ashely	Rudyk Calista	Zaparniuk Kevin
Embury Erin	Lakusta Shelley	Rudyk Margaret	Zaparyniuk Sarah
Embury Nicole	Langkow Beckett	Rusnak Clinton	Zaplachinski Wanda
Ewaskiw Stephen	Langkow Ryan	Russu Dennis	Zaseybida Alicia
Fedirchuk Ashley	Lanti Tiffany	Russu Tracey	Zaseybida Nathan
Fedirchuk Kelsey	Lastiwka Carmin	Rylance Ken	Zayatz Dianne
Fedorak Darren	Lastiwka Jennifer	Saaka Brittney	Zayatz Eli
Fedoruk Alex	Lazowski Jackie	Saik Chariti	Zawalykut Bret
Fedoruk Maria	Lee Caleb	Saik Melanie	Zawalykut Kim
Fedyna Amanda	Lee Emmet	Samoil Chynna	Zemlak Dale
Fenton T.J.	Lemko Shawn	Samoil Parker	Zorniak Curtis
Ferguson Brian	Ling Jordan	Sarnecki Sara	Zowtuk Amber
Ferguson Carolyn	Ling Nolan	Saskiw Jacqueline	Zowtuk Ashley
Ferguson Jo-Lynn	Litun Curtis	Saskiw Karla	Zowtuk Kristy

**Наші жертводавці і члени групи 1984-2007,
які відійшли у вічність – Вічна їм пам'ять!**

Келлі Чудик,
Елвін Форстей
о. Орест Гудима
Джордж Качмар
Ганк Турчин
Нестор Байдала
Роберт МакФі
Джейн Олінек

Український танцювальний ансамбль “Сопілка”: з минулого у майбутнє

Український ансамбль танцю “Сопілка” сподівається на ще багато років волонтерства, ентузіазму танцюристів і можливості збереження нашої спадщини через відтворення та збереження української пісні й танцю. Танцюристи разом з інструкторами не зупиняться на досягнутому, адже існує ще стільки нерозказаних історій, повних любови та життя, на які з нетерпінням чекаємо ми, глядачі, аби розділити з учасниками групи пошанування української культури. Стільки цікавих подій вже зорганізовано, що важко собі уявити, що чекатиме у майбутньому після 25 років невпинної праці. Готуючи цю інформацію, можу вас запевнити, що, як показала історія організації, на нас чекає бездоганна професійна віддача групи. Задоволення, розваги і досконалість – ось стандарти, які були закладені ще до нас. Проте усвідомлення того, що дух наших пращурів живе в наших учителях, молодих танцюристах і дітях, підносить наше бажання зберігати українську спадщину.

Застереження:

Виконавча рада ансамблю та Аліція Грунтовіч-Загрош дякують усім за надану інформацію для цього проекту. Український ансамбль танцю “Сопілка” та його управа не несуть жодної відповідальности за неточності та помилки у цій статті. Вище наведена інформація була зібрана та підготована сумлінно і з найкращими намірами.

Ще раз велике спасибі.

Управа ансамблю “Сопілка” 2007-2008

Василь Канівець

МАГНІТНЕ ТЯЖІННЯ СВІТУ ТАНЦЮ АБО РОЗВИТОК АНСАМБЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ТАНЦЮ “ТРИЗУБ”

Розповідь про історію та сьогодення українського ансамблю танцю “Тризуб” з Калгарі хочу розпочати з традиційного вечора, що збирає прихильників цього мистецького колективу на зустріч з їхніми улюбленцями. Кожного року, восени, ансамбль “Тризуб” проводить святкування своєї організації. І вже з роками визначилась певна назва цього святкування – “Забава”: зустріч з друзями, що приносить задоволення. Я думаю, що зі мною погодяться всі, хто був присутній на цих вечорах та на власному досвіді переконався, що назва відповідає дійсності. Цей вечір побудований якраз, щоб присутні змогли відпочити, дізнатися про плани групи. “Забава” включає в себе приємне спілкування з друзями та їхніми знайомими, смачну вечерю з чаркою горілки або келихом доброго вина, виступ молодих танцівників, що готуються стати членами ансамблю, та безпосередньо виступ ансамблю “Тризуб” з новими та вже знайомими танцями. До всього цього додамо аукціон різних цікавих речей і виступ оркестру, що створює неповторну атмосферу святкового вечора та під музику якого так добре танцювати улюблені польки, вальси та традиційну коломийку.

Завжди танцівники готуються до цього вечора досить ретельно, бо глядачі – то не просто пересічні люди, а зацікавлені та добре обізнані у всіх премудростях світу танцю цінителі, які самі пройшли великий шлях сценічного танцю і тепер можуть судити з позиції досвідчених фахівців. “Забава” збирає людей, які колись у свій час були учасниками ансамблю, і людей, доля яких звела з “Тризубом” на довгі роки чи на все життя. В залі в атмосфері дружніх співбесід проходить єднання між різними генераціями танцівників, які чистосердечно признаються, що роки, проведені в ансамблі, є їхніми найкращими роками життя. Бо це не тільки виступи на великих та малих сценах, це також велика та прискіплива робота в репетиційному залі над створенням репертуару, розучування рухів, комбінацій танців, примірки костюмів та багато іншого, про що можна згадати з усмішкою на обличчі старим друзям. І такі зустрічі навівають роздуми про історію ансамблю “Тризуб”, про славні виступи та цікаві подорожі. Ось вони, ці люди, тут на “Забаві”, які були задіяні в створенні групи та в підтриманні доброї слави ансамблю. Я зустрівся з Григорієм Берком та його дружиною Патрицією. Це подружжя добре пам’ятає, як починався

ансамбль, бо якраз пан Григорій був організатором славної групи і тепер охоче ділиться своїми спогадами.

У вересні 1974 року сім ініціативних людей поклали початок українському ансамблю танцю “Тризуб”. Це був перший український ансамбль в місті Калгарі та околицях. Назву “Тризуб” підібрали тому, що вона відображала прагнення України до незалежності, через символіку, що відповідала національній емблемі незалежної України і була відома ще з часів Київської Русі. Ціль

створення групи була в організації осередку, де молоді люди могли б підтримати своє прагнення до української культури через збереження та подальше розповсюдження українського танцю. На перше заняття, що відбулося 27 жовтня 1974 року зібралось вісім танцівників. Перший виступ відбувся 25 січня 1975 року на відзначення Дня української незалежності в Mount Royal College (Калгарі). Перший повний самостійний концерт припав на 27 квітня 1975 року. На той час кількість учасників ансамблю вже зросла і після одного року становила 38 членів. За перші п’ять років ансамбль “Тризуб” виступив у 50 великих концертах, включаючи виступ на телебаченні, поїздку до США (штат Монтана), подорож до Торонто та Вегревілю. Танцівники ансамблю “Тризуб” також брали участь у знімках художнього фільму студії У. Діснея “Хлопець-вовк”.

У 1980-х роках ансамбль продовжує свою концертну діяльність, виступаючи на різних офіційних зібраннях, конференціях, фестивалях, приватних весіллях. Крім цього, ансамбль показував свої власні вистави, з якими подорожував по Альберті та Британській Колумбії. Видатною подією в історії колективу був виступ на урочистому відкритті зимових Олімпійських ігор в Калгарі 1988 року та в різних концертах упродовж проведення цих спортивних змагань. З повагою хочу назвати імена інструкторів та хореографів, які працювали з ансамблем від початку. Це Роман Монастирський, Евелін Піюш, Деббі Король, Жаккі Стрінгем, Тім Белл, Террі Зварич, Террі Щербань, Павло Кравець, Барбара Смітвік, Лінда Дудар та Керен Конрад. В

кінці вісімдесятих років артистичним директором став Георгій Хруник. З цим іменем пов'язаний новий період у розвитку ансамблю. Починається викристалізовуватися самостійний “тризубівський” стиль танцю: енергійний, динамічний, атлетичний. Таким “Тризуб” побачили глядачі, які прийшли на виставу “Святкування Тризуба” з нагоди 15-річчя заснування ансамблю, і учасники святкування сторіччя поселення емігрантів з України на просторах земель Канади в 1992 році. Підготовлена “Тризубом” вистава в честь перших переселенців називалася “Слава та воля”.

В 1995 році була вписана нова сторінка в історію ансамблю. “Тризуб” проводить подорож по містах східної Канади та США з виставою “Відображення душі”. Гастролі пройшли у Монреалі, Нью-Йорку, Філадельфії, Росчестері, Детройті та Гамільтоні. А в наступному році ансамбль подорожував з цією виставою вже в Західній Канаді. Вони виступали у Вінніпезі, Саскатуні, Ріджайні, Едмонтоні, Калгарі та Банфі. Ансамбль “Тризуб” випускає запис музики до вистави “Відображення душі”, до якого входять 11 композицій Рона Коуга.

З березня 2000 року групу очолює новий артистичний директор – Сергій Макаров. З великим досвідом роботи в професійних ансамблях він підіймає рівень танцювальної майстерності на новий щабель. Влітку 2001 року на сцені концертного залу “Ювілейний” в Калгарі ансамбль “Тризуб” показує виставу “Маленькі кроки – великі сліди”, в якій поєднали нові танці, поставлені новим артистичним директором, з виступами інших артистичних колективів української громади. В цей період розвитку “Тризуб” опановує класичні зразки української хореографії, поставлені видатним мистцем України Павлом Вірським. Сергій Макаров, крім переносу більшості постановок з репертуару ансамблю танцю України, робить нову виставу – “Пробудження” (2002) – знову ж таки за мотивами роботи Павла Вірського “Снігуронька”. З цією виставою ансамбль також робить великі гастролі від Ванкувера до Вінніпегу. Крім подорожі по містах Канади, “Тризуб” робить поїздку до Австралії. Після цієї подорожі ансамбль випускає своє відео з виставою “Пробудження” та концертним репертуаром. Ще й досі в українських магазинах можна придбати це відео та аудіо-запис австралійських гастролей “Тризуба”. Хочу відзначити, що цей період розвитку ансамблю “Тризуб” можна сміло назвати злетом, оскільки такого стрімкого розвитку ця група ще не знала. І потрібно віддати належне Сергію Макарову, який зумів окрилити танцівників мрією високого мистецтва. Цей невідомий блиск в очах не можна не помітити. Такі цікаві зустрічі, як на “Забаві”, наштовхнули мене на одну думку. Всі ці присутні люди безпосередньо впливають на сьогоднішній ансамбль та на його майбутнє. Підтримуючи групу мате-

ріально, вони продовжують активне творче життя ансамблю. Зібрані кошти від продажу квитків, виручені кошти від аукціону та індивідуальні внески у фонд групи будуть використані на користь танцівників та глядачів. Будуть замовлені нові костюми, а деяка частина коштів буде направлена на замовлення музики до нових танців. Інша частина піде на покриття витрат для упорядкування нової студії, що в свою чергу надасть можливість ще краще готуватися до нових виступів та приносити радість глядачам на довгі роки вперед.

Цікава історія танцювальної групи продовжується і розвивається, збагачується за рахунок нових хореографічних робіт, виступів на нових фестивалях і участю у великих спільних концертах з іншими творчими колективами. Хочу зупинитися окремо на спільному виступі Калгарського філармонічного оркестру та українського ансамблю танцю “Тризуб”. Своє перше професійне завдання в ансамблі як балетмейстер я отримав від Криси Гнири, який на той час обіймав посаду бізнес-директора ансамблю, а також був ініціатором та великим прихильником такого спільного виступу. Крис координував зусилля обох творчих колективів, слідкував за дотриманням термінів, організовував зустрічі та вів обговорення різних питань, що стосувалися цього проекту. Одного разу Крис подав мені запис музики оркестру та запропонував уважно прослухати та відібрати номери, придатні для створення хореографічних композицій на тему, пов’язану з весіллям та церемонією вінчання в церкві. Мій вибір упав на музичну спадщину чеського композитора Бедріджа Сметани. Ця музика привернула мою увагу своєю мелодійністю, співзвучністю з мотивами всієї слов’янської пісенної та інструментальної музики. Тематика вистави “Get me to the Church on Time” трактувалася досить широко. Я вибрав момент із життя людей, де вони присягають на вірну любов, на спільне подружнє життя. Це особливий момент весілля, момент переходу закоханої пари в новий стан, в новий соціальний статус – подружжя. Розвиток подій на сцені відображав безтурботне молодецьке життя. Вечорниці та танці до ранку. Та прийшов той час, коли двоє молодих людей вирішують узяти шлюб. Починається весілля. В присутності батьків, родичів і друзів молоді присягають в церкві перед хрестом на вірність в любові та на довге життя разом. Весілля продовжується танцем молодих, підхопленим усіма присутніми та великим танцем “Святковим”, в якому вирує радість життя.

В цьому проекті були задіяні танцюристи ансамблю та учасники групи старших людей, при ансамблі “Тризуб”, що продовжують займатися українським танцем, незважаючи на вік. Танцівники ансамблю та група літніх танцюристів з ентузіазмом взялися за справу. Танцювати намічалось в одному з центральних залів міста під аком-

панемент повного симфонічного оркестру. Ця ситуація вражала уяву та додавала і велике хвилювання. Більше року тривала постановочна робота над танцями та репетиції над удосконаленням техніки виконання цих танців. Великий день припав на початок березня 2006 року. На сцені концертного залу “Джек Сінгер” в центрі Калгарі ансамбль “Тризуб” вперше за всю історію свого існування танцював під живий симфонічний оркестр. Вистава перевершила всі сподівання. Глядачі сприймали виступ танцюристів з великим ентузіазмом і дружніми оплесками, що переросли в овацію. Мені було дуже приємно за успішний виступ ансамблю, за визнання хореографічної майстерности, за велику працю всієї організації “Тризуб”, що підтримала цей проект. Окремо хочу згадати добровольців, які на чолі з Катті Пічко працювали над костюмами для цього виступу. Вони дуже уважно підійшли до питання одягу танцівників. З’ясувавши, як повинні виглядати виконавці танців, група жінок з добровольців закупили потрібну матерію та почали шити чоловічі свитки, шаровари, жіночі спідниці і головні убори, з часом усе приміряти, прикрашати, доводити до потрібного рівня великої сцени. Танцюристи в нових строях почували себе досить комфортно та елегантно.

Забігаючи наперед, хочу повідомити, що цікава спільна праця з Калгарським філармонічним оркестром на цьому виступі не закінчилася. Адміністрації обох творчих колективів розпочали переговори про подальше співробітництво і вже намітили конкретні дати проведення нових спільних виступів. Хочу згадати ще одну яскраву сторінку з історії ансамблю, про яку ще довго будуть переповідати танцівники, причетні до того історичного виступу, до якого і я маю безпосереднє відношення. Це урочистий візит її Величності Королеви Єлизавети II та його Високости Дюка Единбургського з нагоди святкування сторіччя провінції Альберти. Урочистості відбувалися у великому спортивному залі міста Калгарі “Saddledome” 25 травня 2005 року. В честь поважних гостей та з нагоди ювілею провінції був улаштований святковий концерт. І уявіть нашу радість, коли ми дізналися, що до участі в цьому концерті був запрошений український ансамбль танцю “Тризуб”. Вся асоціація гордилася цим запрошенням. Ансамбль почав ретельно готуватися. Адміністрація прийняла рішення виконувати найновіший танець, що тільки-но з’явився в репертуарі ансамблю. Це був танець кубанських козаків, який я назвав “Козачий”. Чудова пісня з репертуару хору “Кубанських козаків” надихнула мене зробити зриме втілення потужної енергії, що була закладена в фольклорній пісні козаків. Кубанські козаки є вихідці з України, що оселилися по березі Чорного моря, захищаючи кордони держави. Я не буду торкатися історії козацтва, скажу тільки, що на-

родна пісня передає велику любов вільних козаків до широких просторів південних степів, до нестримної сили табунів диких коней і, як наслідування цього, любов до широких розмашистих рухів рук у танцях, любов до динамічного виру самого танцю. Прем'єра танцю “Козачий” була відзначена гучними оплесками почесних гостей та всього залу. Після концерту на зустрічі виконавців з її Величністю Єлизаветою II почесна особа запитала у танцівників Евеліна Гоя та Річарда Ясишина: “Що, мабуть, треба бути добре фізично загартованим та розвинутим, щоб виконувати такі складні комбінації з вашого танцю”? На що танцівники, погоджуючись, підтвердили слова її Величності, що цей танець не раз виконували для глядачів. Але найбільше він запам'ятається як танець, що виконувався для королеви.

Продовжуючи розповідь про святкування сторіччя провінції Альберти, хочу зазначити, що 2005 рік був досить урожайним на концерти. Ансамбль “Тризуб” мав повне навантаження в плані виступів. Та про один з виступів хочу сказати окремо. Це був заключний гала-концерт, знову ж таки в залі “Джек Сінгер”, 29 вересня 2005 року під егідою Асоціації об'єднаних націй калгарського осередку. Вистава мала назву: “Моя Альберта, святкуємо наше єднання”. На сцені вшановували багатонаціональність нашої провінції. Різні громади, що репрезентували різні національності, зібралися на сцені, як і в житті, щоб уплести різнокольорові стрічки своїх культур в єдиний вінок загальної культури Канади. Ансамбль “Тризуб” виступав за українську громаду провінції. І як це вже традиційно заведено, заключним танцем гала-концерту був український національний танець – гопак. Цей славний танок завжди ставлять у фіналах, щоб підняти настрій у залі могутньою силою та енергією, що вирує як у музиці, так і в рухах танцівників. Бо це є вихор настрою, захоплюючий атлетизм молодих хлопців, цнотливий характер танцю дівчат, круговорот малюнків, технічних рухів, трюків. Все це не може не хвилювати. І ансамбль завжди з великим ентузіазмом виконує гопак, з гордістю за свою українську спадщину, за великий український народ, що вижив у тяжких кліматичних умовах провінції Альберти, працював тяжко на піднесення її економіки і тепер з гордістю посідає своє почесне місце на лаві заслужених громадян однієї з високорозвинутих провінцій Канади.

Багатонаціональність Канади – одна з виразних характеристик цієї країни емігрантів. Відрізняючись від інших розвинутих країн, у яких багатонаціональність не підтримується на державному рівні, в Канаді проводять безліч заходів, щоб підкреслити міцні зв'язки вихідців з різних країн, що знайшли нове життя на теренах канадської землі. По багатьох великих містах Канади проводять дні Батьківщини, – свято, на якому вшановують материнські звичаї, споконвічні

традиції рідної землі. Це великі видовища, де можна познайомитися з різними культурами всієї земної кулі. Такий день материнської землі проводять кожного року і в Калгарі. На початку серпня вибирається просторе місце серед популярного парку та влаштовують ціле містечко з павільйонів різних національностей. В цих павільйонах розташовують виставки-експозиції, які розповідають про ту чи іншу країну, подають різну інформацію про туризм до цих країн. Можна придбати невеликі сувеніри та скуштувати смачні страви з національних кухонь. А на спільній сцені проходить великий концерт, в якому представлені багатонаціональні громади міста. З самого початку проведення таких фестивалів ансамбль “Тризуб” брав безпосередню участь в організації павільйону України. Ця велика підготовча праця лягала на плечі, звичайно, добровольців, які проводили весь свій час на цьому фестивалі націй та були горді презентувати українську націю. Ансамбль демонстрував найкращі свої танці. Інколи виступи тривали по вісім годин. Та ніхто не нарікав. Кожен учасник таких виступів святкував таким чином своє відношення до країни батьків, дідусів та бабусь. Знайомлячи всіх присутніх з танцями України, танцівники ансамблю демонстрували, з якою любов’ю українці ставляться до культурних традицій своєї нації, перебуваючи за десятки тисяч кілометрів у просторі від України та десятки років у віці переселення з батьківщини. Продовжуючи розповідь про збереження і підтримку традицій культурної спадщини своєї нації, потрібно назвати ще одну ділянку діяльності асоціації ансамблю “Тризуб” – це організація та проведення фестивалю “Тризуб”. Фестиваль покликаний підтримати прагнення молодих людей проявити та розвинути свої здібності в мистецтві танцю та підтримати традицію української діаспори в Канаді – збереження своєї ідентичності як українців. Ініціатива проведення фестивалю втілилась весною 1997 року, коли асоціація ансамблю провела перший фестиваль “Тризуб”. З того часу кожної весни фестиваль збирає молодих душею людей, які мають чудову нагоду продемонструвати свої таланти, досягнення та інші можливості у різних сферах українського мистецтва. Крім демонстрації своїх здібностей, важливим моментом фестивалю є можливість започаткувати нові знайомства з однолітками інших артистичних груп або зустріти вже давніх товаришів, з якими здружився раніше. Молодий по віку фестиваль зростає з кожним роком. Люди приїздять з навколишніх міст та інших провінцій Канади подивитись на змагання танцювального конкурсу, попереживати за своїх улюблених артистів зі свого міста та просто цікаво відпочити. Фестиваль проходить у професійно підготовленому театрі, де юні танцівники можуть по-справжньому відчути себе майбутніми зірками сцени. Під промінням потужних прожекто-

рів, під гучні оплески глядачів виховується віра в свої сили, надія на досягнення нових вершин у вибраному мистецтві танцю. На фестивалі працює ярмарок, де можна придбати вироби народних умільців з України або місцевих майстрів, познайомитись з останніми музичними надходженнями до українських крамниць, вибрати або замовити на наступний рік той чи інший стрій до танцю.

Заключний концерт переможців танцювального змагання підводить фестиваль до фінального прощання з цьогорічними учасниками. З надією на нові зустрічі танцівники та їхні батьки і друзі роз'їжджаються по домівках. Фестиваль залишає на згадку лауреатам численні призи та нагороди. Свято українського танцю не закінчується, а буде продовжуватись кожного року, бо талановитої молоді не стає менше. А наше завдання – на таких фестивалях підтримати прагнення молодих зберегти радість єднання української культури. Постійним учасником усіх фестивалів “Тризуб” є школа українського танцю “Тризуб”. Кожна велика група, що виконує українські танці, якщо вона хоче, щоб її славна історія продовжувалась у майбутньому, турбується про підростаюче покоління молодих танцюристів. Історія ансамблю нараховує близько тридцяти п'яти років. Ті молоді юнаки та дівчата, що танцювали на початку створення групи, стали дорослими людьми, і вже їхні діти танцюють або збираються танцювати в ансамблі. Саме з метою якнайкраще підготувати молодих танцівників до фізичних навантажень та до напруженого графіку концертів була організована школа українського танцю.

Цей навчальний рік буде одинадцятий в житті школи. Діти, що мріють в один чудовий день стати артистами ансамблю, поділені на три вікові категорії. Учні навчаються українським танцям по складеній програмі. Програму для школи підготувала артистичний директор школи Анна Канівець, використавши знання та свій багаторічний досвід роботи з учнями та молоддю в Україні і в Канаді. Першочергові завдання, які школа ставить перед собою, є розвиток потенційних можливостей кожного учня, виховання естетичного смаку та правильної поведінки як в танці, так і в класі, поглиблення знань з української культури загалом та з українського танцю зокрема. Успішна робота школи привернула увагу багатьох батьків, які привели своїх дітей до школи. На сьогодні школа нараховує близько 150 учнів. Група викладачів на чолі з артистичним директором працюють над втіленням поставлених завдань. Я хочу назвати цих викладачів. Це Дін Макенденський, який мав чудову нагоду почати свій творчий шлях викладача в провінції Манітоба. Дін продовжує тісні зв'язки з українським ансамблем “Розбурн Голубка”, допомагаючи в організації різних заходів. Також Дін є танцюристом ансамблю “Тризуб”. Ульяна

Канівець розпочала свою роботу викладача танцю в цьому році, але її досвід в українському танці набагато більший. Вона вивчала основи танцю ще в Україні, де народилася та провела своє дитинство. Великою віхою в її танцювальній кар'єрі був Едмонтон, місто, що вважається столицею українського танцю в Канаді. Вона займалася спочатку в “Копіруші”, школі українського танцю, а пізніше у відомому ансамблі “Черемош”. Сьогодні Уляна танцює в ансамблі “Тризуб” і допомагає юним танцівникам опанувати основи танцю.

Також до групи викладачів в цьому році приєдналася Кірстен Браун. Вона займається танцями протягом останніх 16 років. Випускниця школи “Тризуб”, Кірстен вивчала різні напрямки в хореографії: балет, модерний танець, теп-танець. Тепер її досвід став у пригоді, коли вона почала викладати танці для своїх учнів. Крім названих викладачів в школі працюють Василь Канівець та Анна Канівець – професійні хореографи за освітою в області культури танцю та великим досвідом роботи з молоддю. Окремо хочу зазначити, що школа функціонує завдяки багатьом людям, які допомагають в роботі викладачам, – це батьківський комітет, це адміністрація школи. Багатьма питаннями життя школи займається Евелін Гой. Завдяки її безмежній енергії, працездатності, умінню продуктивно вирішувати різні питання школа має чудову репутацію. Евелін довгий час займала різні посади в комітеті адміністрації ансамблю “Тризуб”, а також організувала фестиваль “Тризуб”. Вона продовжує свою сумлінну роботу на розвиток школи як асистент директора школи.

Також хочу представити директора школи “Тризуб” Джоан Сімпсон. Починаючи рік у батьківському комітеті, вона з часом перебрала посаду директора школи від Кріса Барнса, який повинен був залишити місце директора у зв'язку з основною роботою. Джоан принесла з собою великий досвід керівника неприбуткових організацій, таких як танцювальна школа. Витрачаючи багато часу на потреби школи, вирішуючи різні питання життя школи, всі батьки та адміністрація намагаються якнайкраще організувати навчальний процес та забезпечити найкращі умови для навчання учнів. Щоб працювати з дітьми, потрібно мати велике серце та міцну витримку. І коли я бачу цих заклопотаних людей, кожного разу хочу подякувати їм за їхню безкорисливу працю та аматорську відданість справі українського танцю. Безпосередньою підготовкою танцівників до вступу в ансамбль займається спеціальна ланка школи – “Юний тризуб” – група підлітків від 13 до 16 років, які сфокусованіше підходять до занять українським танцем. Ці молоді люди опановують стиль та манеру виконання, які використовуються в ансамблі “Тризуб”. Оскільки заняття обох груп проходять паралельно в різних залах студії, то “Юний тризуб” час-

тенько заглядає у двері, коли танцюристи ансамблю відпрацьовують певні рухи з танців. Інколи ми запрошуємо їх подивитися, над чим ми працюємо, а інколи просимо показати, як вони самі танцюють. Такі перегляди допомагають обом групам. Заняття з молодими танцюристами проводить директор школи Анна Канівець. Допомагає у всіх адміністративних питаннях з групою танцівниці ансамблю Венді Пічко. Старання на уроках не проходили даремно, і вже через короткий термін “Юний тризуб” мав змогу показати свої здібності на концертах в місті Калґарі. Попереду велика та цікава дорога в світ мистецтва. Хай вам щастить молоде покоління “Тризуба”! Ансамбль завжди радий бачити поповнення своїх рядів.

Це поповнення продовжить чудові традиції, які зберігаються в ансамблі вже довгий час. Наприклад, перед звітним річним концертом чоловіки ансамблю дарують жінкам квіти на знак поваги та на щастя. Це зближає групу та підносить добрий настрій перед моментом випробування. А жіноча частина в свою чергу влаштовує після концерту перекуску зі смачними домашніми стравами. Хочу торкнутися ще однієї традиції, що побутує в ансамблі. Перед кожним концертом за декілька хвилин до початку вистави один зі старших танцівників групи збирає всіх учасників виступу в невелике коло. Кожен танцівник протягує свою праву руку до центру цього кола. Лідер танцівників проголошує побажання щодо чудового виступу в концерті. І всі разом присягають, промовляючи девіз ансамблю: “Раз, два, три – зуб”. Ця своєрідна присяга є давня традиція “Тризуба”, що продовжує своє життя в нових поколіннях та, думаю, збереже своє існування в майбутньому.

На сьогодні великою подією в житті всієї асоціації стала нова студія ансамблю. Декілька років тому ансамбль втратив можливість орендувати приміщення, в якому займалися і школа, і ансамбль. Перед адміністрацією виникло питання терміново знайти заміну студії. Хочу зазначити, що знайти приміщення в Калґарі на той час було практично неможливо. Великий економічний розвиток промисловості провінції Альберти підніс дефіцит офісних приміщень на небачену висоту. Асоціація задіяла всі можливі ресурси, щоб знайти необхідне місце. Зрештою, завдяки зусиллям багатьох людей, для яких доля ансамблю не байдужа, було знайдене приміщення для майбутньої студії ансамблю на південному сході міста Калґарі. На порі виникло питання про планування студії та фінансування робіт по впровадженню цих планів. До роботи взяли всі разом. На чолі з Ґрегом Бобиним та Чарльзом Пулланом почалася велика праця добровольців асоціації над втіленням намічених проектів. Просторе приміщення спланували на три зали. Всі зали мають спеціальне обладнання для занять тан-

цями: міцна підлога, що дає можливість займатися довгий час і зберігає танцюристам ноги від ушкоджень при стрибках, яких так багато в українському танці. Також великі дзеркала на стінах, що дозволяють контролювати рухи танцівників для синхронних поворотів, правильних положень тіла в просторі. Також спеціальні перекладкини, що допомагають виконувати різні підготовчі рухи танцівникам у процесі розминки та розтяжки. Спеціальне місце було відведене для великої кількості костюмів ансамблю та школи. Це дало змогу мати всі костюми в одному приміщенні, і доглядати за ними стало набагато простіше. Ансамбль має тепер місце для розміщення різних фотографій і афіш, які розповідають про багату історію групи. Велика робота по організації нової студії буде продовжуватись і в майбутньому, та вже зараз ансамбль і школа вдячні всім добровольцям, які доклали свої зусилля для того, щоб нова студія функціонувала та приносила задоволення всім, хто займається українським танцем.

Розповідь про ансамбль “Тризуб” була б неповною, якщо не розповісти про артистичного директора. Артистичний директор – це людина, що спрямовує цілу організацію на досягнення конкретних завдань. Це людина, яка переносить свої естетичні уподобання, філософські погляди та просто знання про український танець на весь ансамбль, на танцювальну школу і на всю організацію. Можете собі уявити, як важко підібрати правильну людину на таку відповідальну позицію. Щоб працювати з ансамблем українського танцю, артистичний директор повинен мати освіту в області культури, освіту в хореографічному мистецтві, бути обізнаним з історією, географією та етнографією України. Хочу зазначити, що такі характеристики, як знання української мови, практичний досвід роботи з ансамблем такого рівня та особливі людські якості, необхідні для такої високої посади.

Мене якось запитали на одному із концертів новоприбулі емігранти з України, які пошукували роботу: “Як сталося так, що вас знайшли та вибрали на артистичного директора з багатьох бажаючих”? І я відповідав, що бажаючих було не так і багато. Як мені розповідали, то їх було всього дев’ять. А крім цього, я та моя дружина Анна вже десять років працювали в сфері українського танцю керівниками шкіл в Едмонтоні та в Шервуд парку. Школи, в яких ми працювали, показували добрі та стабільні результати на різних конкурсах та фестивалях українського танцю в провінції Альберта та в сусідніх провінціях. Адміністрації ансамблю “Тризуб” були відомі ці результати. Десять років роботи засвідчували та характеризували нашу працю на доброму рівні. Прогрес учнів, високі нагороди груп, цікаві та різноманітні постановки танців – все це робило високу репутацію цих танцювальних шкіл та приносило авторитет керівникам. Я і досі маю записи коментарів суд-

дів змагань, які вітали нас із вдалимими виступами на фестивалях та конкурсах. З повагою ставилися до нас і керівники інших танцювальних шкіл. Нас запрошували проводити семінари та літні школи через систему Альбертської асоціації українського танцю та через систему об'єднаних українців Канади. Добрі відгуки про цю роботу в газетах та повторні запрошення на наступні роки засвідчують якість нашої праці. Хочу додати, що учні наших шкіл, закінчивши підготовку у нас, переходили танцювати у провідні групи українського танцю в Едмонтоні та інших містах провінції. Наші вихованці танцювали і танцюють в “Черемоші”, “Шумці”, “Вогні”, “Вітри”, де знову ж демонстрували чудову обізнаність та добру фізичну підготовку. Мене і дружину Анну почали запрошувати на постановки хореографії в різні групи українського танцю по всій Канаді. На час запрошення стати артистичним директором ансамблю “Тризуб” я мав досвід роботи з ансамблем такого рівня, як “Русалка” з міста Вінніпег. До свого 40-річчя з моменту заснування ансамбль “Русалка” готував великий святковий концерт. Концерт планували провести в найбільшому залі міста. Адміністрація ансамблю запросила мене та дружину провести семінар з танцюристами групи та зробити постановку танцю. Результатом нашої праці став закарпатський танець “Карічка”. Танцюристам та адміністрації ансамблю “Русалка” цей танець дуже сподобався, і вони вирішили відразу включити його до репертуару свого святкового концерту. А продовженням та розвитком нашої співпраці з ансамблем “Русалка” стала велика робота над одноактною виставою “Легенда про русалку”. Прем'єра вистави відбулася під супровід Вінніпезького симфонічного оркестру в “Сентеніал гол”. Хочу зазначити, що досвід роботи з симфонічним оркестром у Вінніпезі допоміг у співпраці з Калгарським філармонічним оркестром. Але це окрема розмова.

Отже, моє ім'я було не останнє в списку претендентів на артистичного директора ансамблю. Початком своєї роботи вважаю грудень 2004 року, коли адміністрація групи запросила провести пробні репетиції. Раз на тиждень я мав проби з ансамблем, і коли робота почала налагоджуватися, то стало зрозуміло, що відносини з танцівниками склалися нормальні і робочі. Для мене робота з ансамблем “Тризуб” відкрила нову сторінку в творчості. Різниця між працею у школах з учнями та танцівниками в ансамблі була в напрямках діяльності цих організацій. Ансамбль мав перед собою чітке завдання демонструвати найкращі досягнення в області українського танцю, відстоювати високі позиції і української культури в багатонаціональній культурі Канади. Крім цього високого завдання, нам потрібно було згуртуватися навколо спільної ідеї – зберегти ансамбль та довести всім, що ми достойні славних попередників, як танцівників, так і хореографів. Я

думаю, що ми справились з цим завданням. Ансамбль продовжує свій розвиток у дивовижному мистецтві танцю.

Перший танець був поставлений вже до кінця року. Танцівники вбирали інформацію та показували велике бажання працювати. Таке відношення надавало наснагу до творчої роботи. Вслід за першим “Дівочим” танцем, що виконували шість танцівниць, був зроблений уже згаданий “Козачий” танець, а за ним пішов закарпатський триптих з чоловічого, жіночого та парного танців. Ось практично по цих постановках і була вирішена моя доля артистичного директора ансамблю “Тризуб”. Про себе ще можу повідомити, що народився в Україні, в місті Києві. Почав танцювати в п’ятирічному віці, в ансамблі народного танцю при Республіканському палаці піонерів та школярів у Києві. У 1978 році закінчив навчання у Київському державному хореографічному училищі та отримав диплом артиста ансамблю народного танцю. Працював у Тернопільській обласній філармонії танцюристом ансамблю танцю “Надзбручанка” під керівництвом відомого хореографа Данечкіна. Танцював у військовому ансамблі пісні та танцю Внутрішніх військ у місті Києві.

Закінчив Державний інститут культури з відзнакою через успіхи в навчанні та отримав диплом, який підтверджує кваліфікацію керівника ансамблю народного танцю. З 1985 року по 1995 рік працював у Київській хореографічній школі №1. В 1993 році з учнями школи приймав участь у Всеукраїнському конкурсі “Юність балету”, де отримав почесне місце та другу премію як викладач хореографічних дисциплін. А потім доля привела в Едмонтон, де працював у вже згаданих школах “Ятрань” та “Копіруш”.

В діаспорі, за тисячі і тисячі кілометрів від рідної землі, знайшов собі притулок та розвинувся до вражаючих розмірів народний український танець. На час мого приїзду до Едмонтона в 1995 році я був зворушений тим фактом, наскільки український танець у провінції Альберта популярний та розповсюджений. Складалося враження, що всі канадці українського походження завзято танцюють чи танцювали, чи будуть танцювати, коли підростуть. Кількість танцюристів, які брали участь у конкурсах та фестивалях українського танцю, перевищувала всі уявні межі. Для прикладу візьму знаменитий фестиваль “Черемош”, що проводять кожного року в травні у місті Сейнт-Альберті поблизу Едмонтона. Кількість танцювальних шкіл, задіяних на фестивалі, доходить до півсотні. Багато груп місцевих та німецьких. Кількість виходів на сцену сягає 750-800 учасників. Щоб передивитися всі сольні, дуетні та групові танці, потрібно висидіти мінімум чотири дні підряд. А таких фестивалів та конкурсів довкола десятків зо три. Ось тільки з арифметики відразу відчуваєш чисель-

ність цього феномену та дивуєшся, звідки та як взяли такі масштаби українського танцю?

Шукаючи причини такої ситуації, подивимось на історію розви-

тку українського танцю в Канаді. Великим явищем, що дав потужний поштовх українському танцю був Василь Авраменко. Ця непересічна постать вважається батьком українського танцю в Америці. Організація шкіл, концертна діяльність по території всієї Канади, випуск книжок про український танець були каталізатором у процесах

становлення почуття української ідентичності в Канаді. Д-р Андрій Нагачевський, директор Українського фольклорного центру в Альбертському університеті, зазначив наступне: “Обізнаність з досягненнями Василя Авраменка є ключем до розуміння того, чому танець став одним із найважливіших засобів для молодих українців відкривати зв’язок зі своєю українською ідентичністю і своїм корінням”. Ми можемо подякувати долі, що основна діяльність Василя Авраменка припала якраз на український танець. І що гордість за свою національну культуру, запалена видатним діячем і просвітителем, була продовжена учнями та піднесена всією українською громадою до рівня великого явища.

Відповідь на деякі питання щодо масштабів українського танцю я також знайшов, коли почав працювати в школах українського танцю “Ятрань” та “Копіруш” в Едмонтоні та Шервуд Парку. Мене по-доброму радувало, коли я зустрічав цілі родини, від дорослих батьків до маленьких дітей, які приходили на заняття та практикували українські танки. Український танець став родинним заняттям, що зближувало всю родину спільною зацікавленістю і спільним проведенням дозвілля. Хочу розповісти про родину Возняків з Едмонтону. Батько Павло та мати Ліз, крім безпосередньої участі в практичних заняттях, брали активну участь у роботі танцювальної школи. Батько займав посаду президента організації, а мати відповідала за різні ділянки життя школи – від костюмів до організації концертів. Всі їхні діти – Лорі-Анн, Джарет, Брітні та Дастін – завзято змагались

у сольних та дуетних категоріях, різних конкурсах та фестивалях, радуючи батьків своїми досягненнями. І ця родина не єдина. Багато прикладів можна навести по всіх містах Канади. Я якось мріяв про окрему категорію родинного виступу на фестивалях. Думаю, що колись дійде час і до такої категорії. Якщо підійти до цього питання з іншої сторони та попитати у сьогоdnішніх танцюристів чи великих популярних груп, таких як “Черемош”, “Шумка”, “Воля”, “Тризуб”, про те, хто їх надихнув бути танцівником, то можна почути у відповідь, що натхненням та пристрастю до рідного танцю став приклад батьків, які в свій час танцювали, чи приклад братів та сестер, чи ще приклад близьких та рідних. Танець – це видовищне мистецтво, і коли змалку діти переживають на концерті виступи своїх знайомих, рідних, чи, наприклад, самі виступають на виставах з групами, то зацікавленість з часом переростає в міцну силу, що тримає, як магніт, у полі улюбленої справи танцю. Я провів опитування серед танцівників ансамблю “Тризуб”, щоб дізнатися, що привело та тримає цих молодих людей у групі українського танцю. Хочу нижче навести деякі їхні міркування.

“Відчуваючи, як двадцять молодих сердець б’ються в грудях навипередки, як гаряче повітря пересихає, попадаючи в наші гортані, коли спекотні прожектори висвітлюють наші спітнілі обличчя і коли начебто електричний струм пробігає через усе тіло в момент витримання фінальної пози танцю, це неперевершене відчуття не можна забути або замінити чимось іншим. Заради цього доброго відчуття спільної радості, аплодуючих глядачів та стомлених танцюристів ми танцюємо в ансамблі “Тризуб” (Роксана Пулан).

“Танцювати для мене було важливо завжди. Але в різні роки головні причини, що стримували мене в українських танцях, були різні. Спочатку всі мої подруги, яких я знала, танцювали. Потім мені подобалося змагатися на конкурсах танцю. Коли вчилась в університеті, то танці приваблювали оточенням друзів та однолітків. А тепер я вважаю, що танець є частиною моєї особистості, частиною мого життя. Найбільше, що мені подобається, це виступати перед глядачами. Чарівна атмосфера сцени: музика, освітлення, костюми, гримування і велика позитивна енергія глядачів. Я продовжую танцювати, бо це мені подобається” (Жаніс Пічко).

“Коли мій батько був учнем у школі, то в той час інколи було соромно признаватися, що ти українець. У школі українців ображали та насміхалися над ними. Тепер усе змінилося. В Канаді шанують різні культури та національності. Я гадаю, що моєму батьку було б добре виростати в сьогodнішній Канаді. Я пишаюся тим, що я є українець і проявом моєї гордості є участь у ансамблі українського танцю “Тризуб” (Річард Ясишин).

“На питання, чому мені подобається танцювати, я можу відповісти так: це можливість продемонструвати своє вміння виконувати різні акробатичні рухи вміло та ефективно, щоб глядачі в залі завмирили від подиву. Це радість, коли вдається здивувати своїх знайомих та рідних вдало виконаними комбінаціями з танців. Це можливість фізично підтримувати себе в добрій атлетичній формі. Це можливість спілкуватися з цікавими людьми, що танцюють поряд з тобою та радуються твоїм успіхам” (Талер Бернакевич).

“Я танцюю, бо я не уявляю, щоб я робила без танцю і де би я ще зустріла стільки друзів. Ми подорожуємо разом, виступаємо на різних фестивалях, маємо можливість побувати в різних країнах і побачити багато цікавого. І все це завдяки участі в ансамблі. Я дуже люблю танцювати, бо радість бачити щасливі обличчя глядачів, чути оплески та вигуки з залу продовжувати шоу. Все це завжди підіймає настрій та знімає втому” (Крістіна Вердонк).

“Я танцюю з цілого ряду причин. По-перше, це є частина моєї української спадщини. По-друге, я підтримую себе в доброму фізичному стані. По-третє, я роблю те, що мене хвилює і подобається. І завдяки танцям я продовжую подорожувати з моїми друзями та пізнавати багато нового. Це все разом тримає мене в групі. Та головне – це відчувати гордість за себе та за своїх товаришів, що віддали останні сили на концерті і збудили публіку своїми танцями, підняли настрій та змусили глядачів аплодувати завзятості і міцному духу українських танцівників. Я люблю танцювати, і це є те, що тримає мене в танцювальному ансамблі” (Чарльз Пуллан).

“Український танець – це не просто одне з моїх улюблених занять. Це та річ, що може охарактеризувати мене, хто я і звідки я. Маю велику гордість з того, що танцюю український танець, який є моєю культурою, моєю спадщиною. Коли я танцюю на сцені, перед родичами, знайомими або зовсім незнайомими мені людьми, я відчуваю прилив незвичайної енергії, яка підіймає мій дух, наповнює всю мене гордістю за певні досягнення в танцях. Я думаю, що такі незабутні хвилини, які ми переживаємо на сцені під гучні аплодисменти, будуть довго нагадувати про чудовий світ молодости та дружби, які ми придбали, займаючись українським танцем” (Венді Пічко).

“Я танцюю, бо горда за свою українську спадщину, і я дуже щаслива, що можу показати світ моєї культури всім канадцам” (Хейлі Сімпсон).

“Коли я виростала, музика та танець завжди були присутні в нашому домі. Чи то батько пробував якісь рухи та комбінації в кімнаті, чи мати писала план своєї лекції для учнів коледжу культури. Така обстановка в домі не залишила мені якогось вибору. Я закохалася в

танець змалку. Коли починала займатися українським танцем, було трошки страшно: а якщо не вийде так красиво, як у інших учнів? Та з часом втягувалася все більше та більше. В танці ти можеш бути і в піднесенні, і в розпачі. Можеш бути тихим чи агресивним, бути святим чи диявольським. Ти можеш бути ким завгодно, аби тільки твої емоції і характер, який ти хочеш показати, відповідали ідеї задуманому характеру, співпадали з рухами, що виконуєш. Вчитися танцю – це як вчитися виражати себе в іншій мові, де замість слів – пози, жести та рухи. Танець має універсальну мову, яку розуміють у цілому світі. І я певна, що продовжуючи танцювати, я підтримую традиції української культури в Канаді. В цей спосіб я показую красу українського танцю, глибину української душі, багатство історії батьківщини. Я горджусь цим та радію, коли це вдається” (Уляна Канівець).

Як бачите, відповіді дуже цікаві та змістовні. І по всіх відповідях проходить червоною лінією бажання підкреслити зв’язок з культурою батьків – українською культурою. Ця причина актуальна і сорок чи п’ятдесят років назад, коли ансамблі українського танцю тільки починали організовуватись, та актуальна зараз. Бажання підтримати культурні традиції батьків та сміло заявити про своє походження українця, заявити про це разом з однолітками, залишається великою мотивацією для молодих людей, які танцюють в ансамблях українського танцю. Цього року в ансамблі “Тризуб” танцювали: Аміот Володимир, Войнарський Нейтан, Войнарський Тайсон, Бернакевич Тайлер, Бісс Жордан, Бондар Адам, Лебедович Тома, Македенський Дін, Пуллан Чарльз, Ясишин Річард, Вердонк Крістіна, Ганч Таїса, Браун Кірстен, Жак Келсі, Річко Жаніс, Пічко Венді, Пуллан Роксана, Сімпсон Гейлі, Томпсон Крісті, Стоун Алекса, Канівець Уляна та Евелін Гой.

Всі ці танцюристи докладають багато зусиль, щоб підтримати традиції та продовжити славу історію своєї групи. Ансамбль “Тризуб” є аматорською групою, що існує на благодійних пожертвах, членських внесках та коштах, зібраних шляхом участі у різних програмах, що дозволяють заробляти гроші для неприбуткових організацій. Участю в роботі ансамблю, участю в організації різних заходів української громади танцюристи високо несуть почесне звання мистців української культури, і я їм вдячний за це.

Хай феномен українського танцю на території Канади ніколи не побачить кінця. Естафета традицій української культури не повинна зупинитися. Ми відповідальні перед наступними поколіннями за збереження нашої спадщини. Своєю якісною роботою на теренах українського танцю, працюючи в унісон з усіма осередками української культури, ми здолаємо всі перешкоди та досягнемо поставленої мети – розквіту національної гордості й українського танцю.

Олеся Маркевич

ІСТОРІЯ ТАНЦЮВАЛЬНОГО ТОВАРИСТВА “ВОЛЯ”

Танці – це велика частина життя кожного українця. Нам лиш треба причину, щоб танцювати, і ми танцюємо. Також українські танці є настільки популярні, що тепер вони знані по цілому світі. В Канаді майже кожна людина впізнає український гопак. Коли українці поселилися в Канаді, вони привезли з собою знання своїх танців. Вони їх виконували на забавах, на весіллях, по хатах з друзями – коли-небудь була якась причина. А в 1920-х роках приїхав до Канади Василь Авраменко. Цей танцюрист з України заснував маленькі школи українських танців у західній Канаді, де він учив молодих хлопців та дівчат танцювати народні українські танці. В цей час почалися перші ансамблі українських танців в Канаді. Сьогодні професійні та академічні групи українських танців існують не тільки по цілій Канаді, а по цілому світі. Зокрема в Альберті існує дуже багато гуртів, а один з найбільш відомих гуртів – це ансамбль “Воля”.

В березні 1989 року відбулася розмова між Ричардом Вацьком, Тарасом Сумкою та Іваною Серінкою на тему українських танців в Едмонтоні. Вони відчували, що була потреба створити новий ансамбль українських танців, який би був більш академічним, професійним, але меншим. І так заснувався танцювальний ансамбль “Воля”. Ричард Вацько в той час завершував контракт директора ансамблю “Черемош” в Едмонтоні і став головним керівником “Волі” у першому році. До “Волі” прийшли танцюристи з різних груп, які бажали себе вдосконалити та поспробувати чогось нового й цікавого. Репетиції почалися в квітні 1989 року, і першими танцюристами стали Лін Бабчук, Долорес Вацько, Ричард Вацько, Ґорд Венґренюк, Деб Гадюк, Кейнон Гоголь, Дебі Качмар, Лаврентій Кенакин, Варвара Кітура, Юля Мюлик, Таня Середяк, Іван Серінк, Ґорд Стечишин, Тарас Сумка і Тамара Татух.

Перший рік для “Волі” був дуже успішним. Ричард як директор мав добре знання танців, бо вчився не лише у Канаді („Les Ballets Russes de Montreal”), а також на Україні в Академії Павла Вірського. Але в той час “Воля” ще не мала свого власного імени. Танцюристи зішлись одного вечора в ресторані і почали обговорювати цю проблему. Люди мали різні думки, але одна припала їм найближче до душі – “Воля”. Вільні стати якнайкращими, вільні від обмежень, вільні танцювати. Кажуть, що десь існує папір, на якому вперше написали своє нове ім’я, – це була серветка.

Один із перших виступів “Волі” відбувся в 1989 році в українсько-

му культурному центрі в Едмонтоні. Концерт був дуже успішним та почав довгу історію виступів “Волі” в українській громаді не тільки в Едмонтоні, а й по цілому світі.

Після першого року Ричард Вацько залишив посаду директора “Волі”. Він відчув, що провід ансамблю повинен виходити з членів та танцюристів “Волі”. Це була їхня ініціатива. У перших роках свого існування вони почали розвивати свою програму і пропагувати себе в українській громаді. Щоб познайомити людей з цим новим ансамблем з Едмонтоном, “Воля” почала виступати на різних фестивалях по цілій Канаді та Америці. В 1990-х роках “Воля” виступала під час Українського дня в українському селі поза Едмонтоном, в Норт Бателфордді (North Battleford) на обжинках, на фестивалі весни в Саскатуні, в Дауфені під час українського фестивалю, на Гарден Стейт фестивалі в Нью-Йорку, Днях Клондайку, фестивалю в Едмонтоні “Перша ніч”, “Фестиваль дерев”, „Alberta Gujarati Cultural Association Multicultural Extravaganza”, в Едсоні (Альберта), Піс Ривері (Peace River) (Альберта) та на різних українських весіллях.

В 1991 році відбулася велика подія в українській громаді. Того року українці святкували сторіччя українського поселення в Канаді. В Едмонтоні відбулися великі святкування у „Shaw Convention Centre”. Програма концерту тривала аж чотири години і включала виступи знаних танцювальних груп, хорів та навіть гумористів. На цьому концерті також виступала “Воля”. Це справді був перший великий виступ цієї групи перед цілою українською громадою Едмонтоном. Вони себе показали професійною групою з талантом на рівні інших добре відомих груп в Едмонтоні, таких як “Черемош” і “Шумка”.

Проіснувавши кілька років, танцюристи “Волі” почали більше навчатися від професійних директорів. Вони найняли пару з України – Богдана і Світлану Ткачишиних. Богдан і Світлана народилися у Львові і стали професійними танцюристами. Вони були відомі хореографи та директори відомого в Україні ансамблю “Юність” та славного ансамблю “Карпати” зі Львова. Богдан і Світлана двадцять п’ять років подорожували до понад 20 країн світу, ділячи свою любов до українських танців. Вони радо прийняли свою нову роль як директори українського танцювального товариства “Воля”.

Разом з Богданом та Світланою, “Воля” почала приготуватися до свого першого великого турне. В 1995 році “Воля” виступала в містечках по цілій Альберті та в Британській Колумбії. Виступи включали різні весілля; Пентиктон, Б.К.; Лак-ла-Биш (Lac-la-Piche), Альберта; Св. Альберт, Альберта; Св. Паул, Альберта; Смокі Лейк, Альберта; Вегревил, Альберта; Калмар, Альберта; а також гопак в парку в Ед-

монтоні і виступ в коледжі “Грент Мак’ювен” в Едмонтоні.

1996 рік також був дуже важливий для “Волі”. Вони почали молодечий ансамбль під назвою “Юна воля”, щоб дати можливість виховати молодших танцюристів. “Воля” не могла б зростати та розвиватися так успішно без підтримки та успіху “Юної волі”. Виступи цього року включали п’ятий ювілей української незалежності в серпні, гопак в парку, виступ в Вегревилі та сольний виступ в листопаді.

У 1997 році ансамбль “Воля” здійснив свій перший тур по західній Канаді під назвою “Виявлення Волі”. Під керівництвом Богдана і Світлани Ткачишиних танцюристи роками тяжко працювали, щоб приготувати цілу танцювальну програму. Від жовтня 1997 року до весни 1998 року “Воля” подорожувала по різних містечках західної Канади з програмою на цілий виступ. Вони показали всім свою любов до українського танцю своїми енергійними виступами. Міста, в яких виступала “Воля” під час турне, включали: Ред Дір, Вермиліон, Банф, Едмонтон, Калгарі, Лак-ла-Биш, Гранд Прері, Ванкувер, Вікторія, Саскатун і Норт Бателфорд. Для багатьох людей це був перший раз, що вони бачили чи чули про цей ансамбль. Але усі були дуже приємно вражені талантом цієї нової групи. В газетах і в громаді говорили про цю професійну і здібну групу. „Виявлення Волі” був великий крок для “Волі”, щоб себе представити як один з найкращих танцювальних товариств в Едмонтоні і Альберті.

За останніх кілька років ансамбль “Воля” збільшився до понад 40 танцюристів. У турне “Виявлення Волі” брали участь такі танцюристи: Дженіфер Аш, Жєня Багрій, Стефан Байдужа, Ронда Борис, Бен Вишневський, Еймі Гайслер, Тіна Дул, Тріна Дул, Ванда Заплачинська, Уляна Ізіо, Джеф Кардинал, Кевін Кардинал, Ким Киндракевич, Андрій Ковальчик, Влодко Ковальчик, Ілай Крагулець, Христя Кушка, Карін Кушнірук, Карла Кушнірук, Триш Кушнірук, Антон Лакуста, Христина Матвек, Ванеса Мельник, Ліса Николайчук, Данило Ніачук, Шелдон Порціна, Ерин Сегін, Келсі Старко, Николай Старко, Клаудін Стеварт, Андрея Стечишин, Джейсон Сидор, Джо-Ann Стурко, Тамара Татух-Тітик, Саша Ткачишин, Василь Шалева, Тревор Шулар, Джін Якимишен, Маркіян Яремко.

В 1998 і 1999 рр. відбулося продовження турне “Виявлення волі”. В 1998 році танцюристи подорожували до Онтаріо, щоб представити себе в східній Канаді. Виступи відбулися в Торонті, Оттаві, Лондоні та Віндзорі. В 1999 році “Воля” виступали по менших містечках в Альберті, щоб показати, яка нова група існує в Едмонтоні. Виступи включали Ледук, Бонівил і Вегревил.

Під час турне танцюристи також знайшли час, щоб узяти участь у різних місцевих виступах та фестивалях. Вони виступали на Ма-

ланці в Едмонтоні, на фестивалі в Вегревилі, в Порт Бателфорді на обжинках, на фестивалі “Перша Ніч”, на виступі „Kids Helping Kids”, а також у Гранд Прері, Летбриджі і Медисин Геті.

1997 рік був вагомий для “Волі” з іншої причини. Відкрилася школа “Волі”, де малі діти могли прийти вчитися українських танців і бути часткою цієї великої родини. Члени школи “Волі” і “Юної волі” підросли і завзято працювали, щоб також колись стати членами ансамблю “Волі”. Зв’язки між “Волею” та школами “Волі” і “Юної волі” постійно зростали і ставали сильнішими кожного року. Члени “Юної волі” навіть мали нагоду подорожувати до Каліфорнії з “Волею” влітку 2006 року, і їм дуже сподобалося це турне. Від того часу багато члени “Юної волі” перейшли до “Волі”.

Від 1998 року школа “Волі” та “Юної волі” раз на рік представляли те, що навчилися за рік, на концерті в травні чи червні. Це була нагода показати батькам, друзям та громаді, як вони танцюють. На цих концертах також виступала “Воля” і дала нагоду показати не лише громаді, але й молодшим танцюристам, як уміє виступати велика професійна танцювальна група. Ці концерти, які відбуваються до сьогоднішнього дня, з’єднали цілу родину “Волі”.

Воля тепер вже стала відомою по цілій Канаді. Також уже надходив їхній десятий ювілей. Група вирішила представити великий виступ в Едмонтоні і Калгарі на честь свого ювілею. У вересні і жовтні 2000 року відбувся великий концерт “Волі” на сцені Ювілейної Авдиторії в Едмонтоні і Університеті Калгарі. Назва цього виступу – “Продовження Волі”. Богдан і Світлана довго приготувляли танцюристів, навчаючи їх танців, купили нові костюми та прийняли нових танцюристів. Концерт знову був дуже успішний як в Едмонтоні, так і в Калгарі, бо мав підтримку цілої української громади.

Деякі танцюристи, які виступали на цьому концерті, танцювали з “Волею” ще від першого дня. Цей концерт був для них дуже важливим і зворушливим. На цих концертах виступало сорок танцюристів, серед яких були Анджела Аш, Женья Багрій, Стефан Байдужа, Ронда Борис, Іван Вацько, Бен Вишневський, Еймі Гайслер, Блейк Гамула, Тіна Дул, Тріна Дул, Ванда Заплачинська, Уляна Ізію, Джеф Кардинал, Кевин Кардинал, Ким Киндракевич, Андрій Ковальчик, Влодко Ковальчик, Христя Кушка, Карен Кушнірук, Карла Кушнірук, Триш Кушнірук, Антон Лакуста, Ліса Николайчук, Данило Ніачук, Юрій Рудяк, Ерин Сегін-Ніачук, Джейсон Сидор, Меланя Смоларчук, Келсі Старко, Николай Старко, Райан Стеблик, Клаудін Стіварт, Андрея Стечишин, Джо-Ан Стурко, Тамара Татух-Тітик, Саша Ткачишин, Василь Шалева, Тревор Шулар, Джін Якимішен, Маркіян Яремко.

Восени 2000 року після святкування свого десятого ювілею, упра-

ва “Волі” вирішила, що настав час великих змін. Богдан і Світлана Ткачишин вже роками з ними працювали, але танцюристи хотіли по-пробувати щось нового. Вони подякували Богданові та Світлані та вибрали нового директора – із поміж своїх танцюристів. Женья Багрій народився на Україні і підростав у Чернівцях. Він дванадцять років танцював і виступав у професійному Буковинському ансамблі співу і танців. Після якогось часу Женья став головним солістом ансамблю. В 1993 році Женья переїхав до Канади і почав учити українські танці в різних ансамблях. Через кілька років люди почали поважати Женью як одного з найкращих учителів у Канаді. Його запрошували викладати і бути членом журі по цілій країні. Женья вже кілька років був танцюристом “Волі” перед тим, як його попросили стати директором. Женья радо взявся до праці, і почався новий етап в історії “Волі”.

Того року “Воля” далі виступала на різних місцевих концертах, таких як весілля, річний концерт школи “Волі”, в Дауфені і Вегревилі на українських фестивалях та весною в українському селі. 2000 рік також відзначився зменшенням кількості танцюристів у “Волі”. Багато танцюристів вже довгими роками танцювали у “Волі”, деякі аж десять років. Вони відчули, що настав їм час звільнити свої місця в ансамблі для молодших. Замість сорока танцюристів, тепер лишилося коло двадцяти п’яти.

У наступні кілька років тривала перебудова “Волі”. У них був новий директор, новий стиль і менше танцюристів. Вони почали вивчати нові танці та знову виступати в громаді, показуючи нове обличчя, новий стиль. В 2001 році місто Едмонтон запросив “Волю” виступати на майдані провінційного уряду на святкуванні канадського дня незалежності. Так почався звичай, який триває до сьогоднішнього дня. “Волю” так полюбили, що від того часу просять групу виступати на цьому святкуванні кожного року.

В 2002 році танцюристи “Волі” вивчали нову програму, і тому не виступали в Едмонтоні. Далі відбулися виступи на заключному концерті школи “Волі”, у Вегревилі і на День Канади. Влітку 2002 року “Волі” запросили виступати на міжкrajовому фестивалі у Солт Лейк Ситі в Америці, 1-7 серпня. Їх там дуже гарно приймали, і відгук від громади був знаменитий. “Волю” дуже полюбили в Америці. Танцюристам також сподобалася ця подорож. Це справді була перша нагода для них показатися поза межами Канади і подорожувати по різних містах поза Канадою. Це була унікальна нагода показати світу свою любов до українського танцю і самим побачити світ. Після повернення додому управа “Волі” дістала відгук від танцюристів про подорож. Усім так сподобалось подорожувати, що вирішили прийняти запро-

шення до Німеччини і Голандії на наступне літо.

2003 рік почався підготовкою турне до Європи. Було вирішено що “Воля” стане групою, яка не тільки виступає вдома, а й по цілому світі. Влітку перед турне до Європи було кілька нагод для “Волі” виступати в Канаді. Відбувся концерт в Реджайні, Саскачеван, де “Воля” виступала разом із місцевою групою “Таврія”. Також була нагода виступати в Калгарі із групою “Тризуб”. Коли нарешті поїхали до Європи влітку, танцюристи мали чудову нагоду відвідати різні туристичні місця і виступати для громади. Всюди де виступала “Воля”, люди їх весело приймали і вітали. Результат турне був знову дуже успішним, і люди по цілому світі почали поважати “Волю” як ансамбль із професійними і талановитими танцюристами. А танцюристи вже не могли дочекатися своєї наступної подорожі. Виглядало, що “Воля” подорожуватиме до різних країн світу кожного року. Це означало, що танцюристи кожного року віддавали свої вакації влітку і свій час два рази в тиждень, щоб мати нагоду подорожувати і виступати по світі. До сьогоднішнього дня танцюристи посвячують свій час “Волі” через свою любов до танцю і бажання побачити світ.

В 2004 році було ще одне запрошення для “Волі” виступати на міжкrajовому фестивалі. Але цього разу запрошення було не з Європи, а з Південної Америки, зокрема з Бразилії. Це була надзвичайно унікальна нагода, яку танцюристи не хотіли пропустити. Танцюристи знову мали нагоду готувати свою програму на виступах вдома перед своєю подорожжю. Відбувся ще один концерт в Реджайні разом з групою “Таврія”. Також відбулися малі виступи на Маланці в Саскатуні і в Фоум Лейку, Саскачеван. В серпні група “Воля” поїхала до Бразилії на два тижні і там виступала на різних фестивалях. Відбулися концерти в Курітібі, Порто Алегре і Пасо Фундо. Концерти були величезні, бо виступали групи із цілого світу. Понад п’ять тисяч людей приходили на концерти кожного вечора. Але після першого вечора всі пам’ятали “Волю”. Їхня енергія і любов до танцю зачарувала публіку від першого моменту. Це був їхній перший виступ перед такою численною аудиторією. Енергія публіки додавалась до їхнього виступу, і те не можна забути. Ці виступи лиш підтвердили бажання танцюристів подорожувати і виступати на різних сценах країн світу.

2005 рік не виглядав, що буде інакшим для “Волі”. Було запрошення з Італії! Після турне до Бразилії до групи прийшли 15 нових танцюристів, які мало багато тренуватися і звикати до виступів. “Воля” виступала з гопаком у парку і Днях Спадщини (Heritage Days) в Едмонтоні, на різних маленьких концертах, як-от Шевченківському концерті, річному концерт школи “Волі” і школи “Ятрані” і т. д. “Волю” також запросили виступати в Саскатуні на фестивалі весни. Подорож

до Італії тривала майже три тижні. “Воля” подорожувало по цілій країні і виступала майже кожного дня на різних міжкрайових фестивалях. Виступи відбулися у Фонді, Мінтурно, Анакапрі, Тарченко і Ґориції. Разом з групами з цілого світу – Південної Америки, Африки, Європи – “Воля” виступала перед численною публікою. Багато людей приходило на кожний концерт, серед яких було багато й українців. А одного вечора відбувся концерт на день незалежності України. Українцям були дуже приємно вражені побачити українські танці і таким чином мати якийсь зв’язок із своєю батьківщиною. Танцюристів це також дуже зворушило, адже їхній виступ мав вплив на людей. Вони повернулися з Італії з новою пристрасстю до танцю і до свого народу.

В 2006 році була нова нагода для подорожі: на фестиваль у Каліфорнії „House of Ukraine”. Це унікальна нагода для будь якої групи, на яку можна чекати кілька років. “Воля” почала підготовку до турне до Каліфорнії, де би мали нагоду виступати не лиш на фестивалі, але й по інших містах. Наприкінці серпня танцюристи полетіли до Сакраменто, Каліфорнія. Виступи відбулися в Сакраменто, Сан Франциско, Лос Анджелесі і Сан Дієго. Разом із “Волею” виступала і “Юна воля” на великому концерті в Сан Дієго.

2007 рік був дуже важливий для “Волі”. “Воля” святкувала свій п’ятнадцятий ювілей і приготувляла великі концерти в Едмонтоні і Калґарі. Вони назвали цей концерт “Воля: розвивання легенди”. Концерт у Калґарі відбувся в Південно-Альбертській ювілейній аудиторії 16 грудня 2006. В Едмонтоні концерт відбувся в Північно-Альбертській ювілейній аудиторії 20 січня 2007. Аж сорок танцюристів брали участь в концерті, серед який Колин Аткинс, Стефан Байдужа, Ашлі Велс, Бен Вишневський, Ліса Галдорсон, Катя Ганас, Наміша Глус, Катерина Говел, Емилі Ґнира, Сидні Дайер, Тревор Довганюк, Келса Івашко, Джеф Кардинал, Кевін Кардинал, Ким Кіндракевич, Міріам Клучні, Паркер Коваль, Іван Кузуб, Карла Кушнірук, Триш Кушнірук, Катя Лучка, Анна Макинi, Олеся Маркевич, Таня Мисак, Стефан Мурел, Памела Мурi, Кристал Новак, Джеймі Одел, Джен Павлюк, Брайан Пичко, Паркер Поберан, Райан Скейбер, Келсі Старко, Николай Старко, Джо-Ан Стурко, Михайло Тарасенко, Лариса Федор, Нейтан Фич, Нейтан Шелемей.

Але праця не скінчилася для танцюристів. Відбулися деякі виступи весною, як-от Шевченківський концерт, гопак в парку і фестиваль у Вегревилі. Вони також готувалися у подорож того самого літа до Португалії. Подорож тривала аж три тижні, і танцюристи виступали кожного вечора на фестивалях. Один фестиваль відбувся в околиці Опорто, а інші фестивалі відбувалися в околиці Алгарве. Після трьох соняшних напружених тижнів танцюристи повернулися додо-

му. Турне в Португалії було досить важке для усіх танцюристів через гарячу погоду і щоденні виступи. Але вони далі приємно вразили глядачів і повернулися додому готовими до наступних виступів. І таких виступів було багато. Восени 2007 року група польських танцюристів під назвою „Polonez” запросили “Волю” виступати на їхньому концерті в Ювілейні Авдиторії в Едмонтоні, де вони святкували свій 25-й ювілей. У грудні різні компанії наймали “Волю” виступати на своїх різдвяних забавах для своїх працівників.

2008 рік хоч тільки що почався, але вже дав кілька нагод для виступів “Волі”. “Воля” виступала на Маланці в Піс Ривері та приготується для виступу на Шевченківському концерті. Цього літа “Воля” планує турне до Нью-Йорку.

Хоч історія “Волі” ще досить коротка, успіхи цієї групи не могли б бути такими значними без помочи багатьох людей. Управа “Волі” складається із танцюристів, які присвячують багато часу ансамблю, щоб успішно полагодити всі його справи. Директори “Волі” – Богдан і Світлана Ткачишини та Женя Багрій – присвятили багато часу розвитку ансамблю і танцюристів. Наші красиві костюми не існували б без помочи пані Інни Кириленко з України, а наша славна музика нас забавляє завдяки праці Сергія Рудея. Є також численні добровольці і танцюристи, які присвятили свій час “Волі”, бажаючи їй великих успіхів. Сподіваємося, що наступні п’ятнадцять років будуть такі ж успішні, як і минулі п’ятнадцять. Найважливіша річ – це любов до танцю, до виступу і до свого народу.

МАЛЯРСТВО

Степан Мельниченко¹

ПЕРШІ ОРАЧИ МИСТЕЦЬКИХ ПРЕРІЙ АЛЬБЕРТИ

До 60-річчя українського образотворчого мистецтва
в Західній Канаді

На порозі ХХІ ст. неймовірним здається, що в Канаді до середини 1940 рр. ще не існувало українського професійного образотворчого мистецтва. Для прикладу, в Альберті 1920-30 рр. українське середовище мало всього четверо іконописців-самоуків, які по-дилетантському малювали одні й ті ж копії-ікони або сцени зі Святого Письма в церквах т. зв. українського поясу Альберти. Українське образотворче мистецтво в Канаді почалося наприкінці 1940 рр. із хвилею повоєнної української політичної імміграції, невід'ємною частиною якої були талановиті українські мистці-патріоти з дипломами кращих мистецьких закладів Європи.

Степан Мельниченко

За часів відсутности незалежної української держави наші ново-прибулі мистці фактично були справжніми представниками української культури й українського мистецтва поміж народами вільного світу, коли в поневоленій Україні наші культурні аспірації зазнавали нечуваних утисків, а материнську мову щораз більше русифікували. Важливість цієї шляхетної місії українських образотворчих мистців Західної діаспори по-справжньому ще не оцінена й тепер, уже в незалежній Україні.

¹ Степан Мельниченко народився 13.7.1941 р. в містечку Коропець на Тернопільщині в Україні. Образотворчий мистець і педагог. 1973 р. закінчив Львівський державний інститут прикладного і декоративного мистецтва, в якому викладав з 1973 до 1978 року. Від 1990 р. мешкає в Едмонтоні, Західна Канада. Працює в ділянках станкового і монументального малярства, графіки, іконографіки, геральдики і мистецтва оформлення інтер'єрів. Мав 13 індивідуальних виставок і брав участь в численних групових виставках. Його твори знаходяться в приватних і музейних збірках в Україні, Польщі, Словаччині, Росії, Німеччині, Новій Зеландії, США та Канаді. Член Української спілки образотворчих мистців Канади.

В поклоні тим, що йшли першими

Майже два десятиліття моє творче життя пов'язане з Едмонтоном, Альбертою й Канадою. Кілька років тому я задумав ширшою статтею оповісти про моїх попередників – українських мистців, які понад півстоліття тому, поселившись в Едмонтоні, стали справжніми піонерами-будівниками українського образотворчого мистецтва не лише в Едмонтоні, але й в усій Західній Канаді. Завдяки їм у липні 2008 р. минає 60 річниця діяльної присутності українського образотворчого мистецтва на теренах Західної Канади. Це також і слухна нагода здійснити мій задум. Тож у поклоні цим українським мистцям-патріотам, які шість десятиліть тому з ім'ям України на устах в неймовірних труднощах своєю візією й творчою енергією збудували міцні основи для діяльності й розбудови українського професійного образотворчого мистецтва на просторах прерій Західної Канади оця моя вдячна згадка.

Мова йтиме про мистців: Стефанію Рудакевич-Базюк, Юліяна Буцманюка, Вадима Доброліжа, Василя Залуцького, Івана Кейвана та Юліяна Крайківського. Усі вони, приїхавши в Канаду, оселилися в Едмонтоні зі своїми родинами більш-менш у той же час, в кінці 1940-х на початку 1950-х років. Переборюючи неймовірні труднощі, часто в безнадійних творчих умовах все ж продовжували творити в ім'я України. Згодом, 1957 року, вони зорганізували творче об'єднання СУОМА (Спілку українських образотворчих мистців Альберти), яку очолював найстарший з них – Юліян Буцманюк. З-поміж них єдиний мистецтвознавець Іван Кейван був найдіяльнішим організатором виставок і мистецького життя не лише в Едмонтоні, але й в усій Канаді. Іван Кейван разом із Михайлом Дмитренком і Богданом Стебельським був співзасновником УСОМ – Української спілки образотворчих мистців Канади з осідком в Торонто, яку теж очолював у 1973-1974 рр. (Це творче об'єднання успішно діє вже 52 роки.) Варто додати, що Ю. Буцманюк також обирався членом управи УСОМ кілька разів.

Завдяки мистецтвознавчій праці І. Кейвана тепер маємо безцінні відомості стосовно українського образотворчого процесу в Канаді та про творчість наших мистців. Все це знаходимо в різних монографіях, а особливо в його численних статтях і рецензіях на сторінках українських часописів в Канаді та США. Власне І. Кейван, який добре знав своїх едмонтонських колег, кілька разів, пишучи про Юліяна Крайківського, називав його піонером українського образотворчого мистецтва на терені Західної Канади, оскільки саме Ю. Крайківський – “перший і єдиний з українських мистців у Західній Канаді” в липні 1948 року, взявши участь в річній мистецькій виставці “Едмонтон Ексібیشن”, отримав першу нагороду за твори, з поміж яких найбільшим успіхом втішалася його композиція “Аркан”.

Мабуть, найкращий спосіб познайомитися з цією творчою групою мистців – це подати стислий життєпис кожної особи, почавши від того, хто-таки був першим – від Юліяна Крайківського, а далі уже за алфавітом.

Творчі біографії мистців

Юліян Крайківський (10.8.1882-4.9.1975)

Образотворчий мистець – маляр історичної й жанрово-побутової тематики. Вояк-доброволець УГА, учасник визвольних змагань за українську державу. Народився в с. Різdv'яни над Дністром Рогатинського повіту в Західній Україні, в заможній селянській родині. Мистецьки обдарований, він ще змалку в нижчих класах гімназії вдало нарисовав портрет Тараса Шевченка, а в 7 кл. гімназії вже на мистецькому рівні намалював власну композицію “Пастухи при ватрі”.

1913 року успішно закінчив Коломийську гімназію, одну з кращих в Галичині, вступив до Віденської академії мистецтв, хоч батько бажав йому кар'єри лікаря. Варто згадати, що на відділ малярства, куди вступив Ю. Крайківський, приймали лише особливо обдарованих. 1915-1916 років – створив композиції “Каменярь” і “Артистична горстка”, з якої Бойова управа українських січових стрільців у Відні видала численні листівки.

1918 року – восени, повідомлений про смерть матері, повернувся додому. У листопаді цього ж року з проголошенням ЗУНР, перервавши студії, став добровольцем УГА. Невдовзі був призначений на становище рисувальника і маляра пресової квартири УГА і оформив відому “Пропамятну книгу УГА”. Залишившись живим після “чотирикутника смерті”, переборовши тиф і переживши мартирологію УГА на Наддніпрянщині, свої враження від пережитого на війні виразив композиціями “Відворот УГА”, “Пам'яті поляглих”, “Пісня рекрутів”, “Могила незнаного вояка”, “Смерть мрії”, “Глюзія”, “Більшовики в полоні УГА”, “Атака “Чорношличників”.

У листопаді 1919 року в Національному музеї у Львові в ретроспективній “Виставі сучасного малярства Галицької волости” виставляв “Аркан”, “Опришки” і “Мені тринадцятий минало”. На початку 1920-х років, повернувшись до Відня для завершення студій в Академії, створив цикл із семи композицій на теми “Гайдамаків” Т. Шевченка (репродукцій не зроблено, а оригінали не збереглися). 1920 року успішно завершив студії, дипломом Академії з малярства. 1921 року, закінчивши Педагогічні курси в Кракові, одержав право вчителювання в гімназіях і середніх школах. Викладав малювання, рисунок і ручні роботи в семінарії сестер-василіянок, в гімназії та семінарії “Рідної школи” у Станиславові та українських середніх школах

в Рогатині. 1923 року у Львові на II виставці “ГДУМ” (Гурток діячів українського мистецтва) виставляв “Танець Саломеї”, “Рейд Сатани” і “Пастухи при ватрі”. 1931 року у Львові виставляв “Відвідини у тюрмі”, “Полковник Андрій Мельник у в’язниці” і “Похід нації”. Якийсь час ілюстрував українські видання, зокрема журнал *Світ дитини*.

1936 рік був творчо найпродуктивнішим для мистця, коли, докладно простудіювавши Гуцульщину, створив цикл із 16 картин на теми побуту й етнографії гуцулів. Цього ж року створив історичну композицію “Похід Богдана Хмельницького”, а також алегоричного характеру портрет Василя Стефаника. В річницю смерти письменника цей портрет, розійшовшись у репродукціях по всій Західній Україні, був широко популярним.

1939 рік – після трагічних днів недовготривалої державности Карпатської України створив хвилюючу композицію – реквієм “Карпатська Україна”.

1939-1944 роки під час советської та німецької окупації вчителював в Рогатині.

1944 рік – весною, назавжди покинувши Україну, виїхав з родиною до Австрії, де перебував у містах Грац та Зацбульрг. Там зазнавав “Об’єднання українських мистців в Австрії”, яке очолював в 1944-1948 роках.

1948 році, прибувши до Канади, поселився з родиною в Едмонтоні. Ще цього ж року в липні взяв участь в річній мистецькій виставці “Едмонтон Ексібїшен”, де за свої твори заслужено отримав Першу нагороду, а його композиція “Аркан” втішалася особливим успіхом. Про цю небуденну подію для українського образотворчого мистецтва 8.11.1975 р. в часописі *Свобода*, згадуючи обширною статтею померлого два місяці перед тим мистця Юліяна Крайківського, автор-мистецтвознавець, проф. Іван Кейван писав: “Хоч заробіткова праця нещадно руйнувала його творчі сили, все ж мистець не здавався і в липні 1948 року взяв участь своїми творами в річній Едмонтонській виставці – перший і єдиний з українських мистців у Західній Канаді. Це викликало серед глядачів і критики справжню сенсацію, зокрема великі успіхи мала картина “Аркан”... Це була небуденна подія, бо до того часу наше мистецтво в Західній Канаді прямо не існувало, бо виявлялися тільки самоуки, які сьак-так вмiли копіювати святих до наших церков. Тому виступ Ю. Крайківського з першою нагородою за твори, це просто була епохальна подія і Покійного слід вважати піонером українського мистецтва на терені Західної Канади”.

Усе, що вистраждав, відчув і пережив зі своїм народом у двох воєнних лихоліттях, не давало спокою його чутливій душі, тому, опинившись у вільній Канаді, сильно уболівав за долю поневоленої Укра-

їни й від початків свого перебування в Едмонтоні почав працювати над циклом картин про сучасну мартирологію українського народу. 1948-1950 рр. були створені вражаючі драматизмом його композиції: “Колективізація”, “Біженці” і “Советська Україна У.С.С.Р.”, що має також і другу назву “Т. Шевченко проклинає московський геноцид”.

1952 р. створив кілька великого формату декоративних панно для Едмонтонської філії УНО, зокрема батальну композицію “Атака кавалерії УГА”, “Краєвид Києва з Мазепинським собором” та “Оренбурзька фортеця” (всі три в розмірах - 157” x 236”, або 400 см x 600 см). В цьому ж році створив портрети славних українських жінок-героїнь: Ольги Басараб, Олени Теліги й Наталії Кобринської.

1953 р. – закінчив свою значнішу жанрово-побутову композицію “Гайліки”, (олія на полотні, 42” x 52”, або 107 см x 137 см), над якою почав працювати ще під час скитальщини в Австрії. Того ж року на виставці в Едмонтоні картина мала великий успіх.

1956 р. – великим зацікавленням публіки втішалися фоторепродукції з картин Ю. Крайківського, експоновані під час виставки “Тиждень української культури в Мадриді”.

1959 р. – створив три проєкти пам’ятника Тарасові Шевченкові у Вінніпезі.

1963-1965 рр. – створені два твори станкового малярства: “Портрет Оксани – дочки мистця” й “Портрет Тараса Шевченка”.

1967 р. – створив дві останні композиції в станковій малярстві: “Чортківська офензива” й “Українська танцювальна романтика” (обидві олійною технікою).

1975 р. – остання більша праця мистця – графічний портрет Степана Бандери. У 1967-1975 рр. створив сім композицій різдвяних карток, які були надруковані і втішалися великою популярністю.

В Едмонтоні належав до СУОМА, беручи участь у різних мистецьких виставках (до 1968 р.) в Едмонтоні, Монреалі, Вінніпезі, Саскатуні та інших великих містах Канади, а також в Детройті і Філадельфії, США. Брав активну участь в організованому громадському, культурно-просвітньому і мистецькому житті українців Канади. Працював майже до останнього дня свого працелюбного життя. Завжди мріяв створити великі композиції, якими бажав оповісти про славі сторінки нашої національної історії. Між ними малиб бути “Берестечко”, “Крути”, “Жовті води”, “Пилявці”, “Конотоп” та ін. Вважав, що образотворче мистецтво своєю універсальною мовою в стані сильніше й переконливіше промовити до світу, ніж пустопорожні слова політиків. Також був переконаний, що лише образотворче мистецтво разом з Музикою і літературою є наймогутнішими чинниками для пропагування ВЕЛИКОЇ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СПРАВИ й повинні

служити найвищій ідеї – ВИЗВОЛЕННЮ ПОНЕВОЛЕНОЇ УКРАЇНИ. Саме таким було його творче кредо.

Виснажлива заробіткова праця, невідрадні творчі умови, брак вільного часу і вік щоденно підточували творчі сили й ранили його чутливу артистичну душу, яка, напевно, не могла змиритися з тим, що вдалося здійснити лише малу частину із його широких задумів. Але безперечним є те, що створені мистцем Юліаном Крайківським твори, несучи в собі негаснучу енергію його серця й щирої синівської любови до України, стали поважним вкладом у скарбницю українського образотворчого мистецтва.

Помер в Едмонтоні й похований на українському цвинтарі св. Михаїла.

Стефанія РудакевичБазюк (19.10.1904-1.7.1987)

Образотворчий мистець, належала до творчого об'єднання “РУБ”. За фахом інженер-хімік, дружина українського греко-католицького священика. Народилася у Львові в родині вчителів. Її дитячі й шкільні роки минули в південній частині Тернопільщини серед чудової мальовничої природи в м. Заліщики на Дністрі, де її батько був директором технічної школи, а мати учителювала в народній школі. В домі батьків шанували усе українське, любили й цінували образотворче мистецтво. Чи не тому у малої Стефанії ще з ранніх літ шкільного дитинства виявилася особлива здібність до малювання, яку люблячі батьки вміло плекали, всіляко заохочуючи і розвиваючи її непересічний талант.

1923 р. – успішно закінчила Станиславівську гімназію, одну з кращих українських гімназій Галичини, де багато рисувала й малювала.

1923-1926 рр. – успішно навчалася в знаній Мистецькій школі Олекси Новаківського, одночасно з цим студіюючи в Українському (таємному) університеті у Львові аж до часу його ліквідації польською владою у 1925 р.

1926 р. – поступила до Львівської політехніки на факультет хімічної інженерії, успішно захистивши диплом у 1932 р. в числі перших трьох жінок, які закінчили цей престижний технічний університет. Пізніше в Едмонтоні це допомогло їй одержати постійну працю в Альбертському університеті на посаді спеціаліста з хімії університетського госпіталю.

До 1939 р. у Львові, належачи до мистецького об'єднання “РУБ”, приймала активну участь в численних мистецьких виставках школи Новаківського, об'єднання “РУБ” та АНУМ (Асоціація незалежних українських мистців). Її твори міжвоєнної доби, переважно в малюванні, – настроєва пейзажна лірика, урбаністичні мотиви Львова, портрети, натюрморти, декоративні композиції, а також дерев'яна

різьба низького рельєфу за українськими народними мотивами із незначною стилізацією. 1944 р. з родиною, назавжди покинувши Україну, виїхала до Австрії, де перебувала у Відні, відтак в околицях м. Лінц, а згодом у м. Зальцбург аж до виїзду до Канади.

1951 р. приїхала з родиною до Канади, поселившись в Едмонтоні. Незважаючи на труднощі й невгоди, знаходила ще й час на творчість, беручи участь у виставках УСОМ, до якої належала, та СУО-МА, в якій також була активною членкою. Географія її участі у виставках досить широка: Торонто, Монреаль, Нью-Йорк, Едмонтон, Вінніпег та інші великі міста Північноамериканського континенту.

В Едмонтоні створила низку малярських праць, головно творів пейзажної лірики за Альбертськими мотивами, натюрмортів, окремих рисунків, проектів декоративних композицій та кілька стилізованих дерев'яних плоскорізб за народними мотивами. Через тяжкі обставини скитальщини, а відтак складнощі іммігрантського життя з повсякденними турботами про дітей і родинне вогнище, не було змоги цілком розвинути її яскравий творчий потенціал, що так багатобарвно й перспективно заповідався у Львові – місті її молодости, мрій і сподівань. Та все ж Стефанія Рудакевич-Базюк таки спромоглася внести свій власний творчий внесок до скарбниці українського образотворчого мистецтва. А ще як свідомо громадянка-матір завжди приймала активну участь в організованому громадсько-мистецькому житті українців Едмонта і Канади.

Померла в Едмонтоні й похована на українському цвинтарі св. Михайла.

Юліян Буцманюк (3.7.1885–30.12.1967)

Образотворчий мистець-монументаліст, педагог, автор статей з мистецтвознавчої тематики. Офіцер-доброволець в Легіоні українських січових стрільців (сотник). Офіцер-доброволець в Українській Галицькій армії та в армії УНР (майор). Народився в с. Сморгів Радехівського повіту в Західній Україні в родині вчителя.

1900 р. – у віці 15 років після смерті матері цілком осиротів (батько помер, коли Юліянові сповнився один рік) і був під опікою старшої сестри, що була дружиною В. Герчанівського, вчителя народної школи у Сморгеві. Мистецьку обдарованість виявив ще в народній школі, а відтак щораз більше в гімназії у Львові, яку успішно закінчив у 1903 році. Цього ж року вступив до знаної Львівської мистецької-промислової школи. Відтоді вже самостійно заробляв на власний прожиток, працюючи помічником у своїх професорів, які в той час працювали над великими поліхромними розписами у Науковій бібліотеці університету та в Римо-Католицькій катедрі у Львові.

1906 р. – під час першого самостійного розпису святилища церкви в с. Конюхи на Бережанщині, мав щастя познайомитися з відомим мистцем-монументалістом Модестом Сосенком, який відтоді щиро зацікавився подальшою долею обдарованого юнака, ставши його мудрим порадником і вчителем.

1908 р. з допомогою М. Сосенка поступив на відділ монументального малярства Краківської академії мистецтв, а 1911 р. за його ж сприянням одержав стипендію Митрополита Андрея Шептицького. 1914 р. успішно закінчив Академію з відзнакою, єдиний з українців одержавши спеціальну нагороду – урядову стипендію з Відня в 600 крон на закордонне вдосконалення в мистецтві, чого, на жаль, не пощастило здійснити через вибух I Світової війни.

1914–1920 рр. – офіцер-доброволець в Легіоні українських січових стрільців (сотник), відтак учасник визвольних змагань за українську державу, офіцер-доброволець в УГА та в армії УНР в ранзі майора. В бою на фронті у 1915 році був тяжко поранений і півроку перебував у шпиталі, перенісши п'ять операцій.

1927 р. – закінчив 4-річну Школу вищої майстерности в Академії Мистецтв у Празі.

1928–1939 рр. – гімназійний професор в гімназіях і фахових школах у Львові.

До вересня 1939 р. – у Львові, член АНУМ (Асоціації незалежних українських мистців), учасник 13 групових та індивідуальних виставок. Автор поліхромних розписів кількох церков в Західній Україні, з яких найвідоміший у Жовкві, оо. василіян, з портретними зображеннями славетних постатей національної історії України, поварварськи знищений на початку другої советської окупації. Створив низку вартісних портретів діячів національної історії і культури, цікавих самостійних рисунків, акварелей, проєктів різних композицій, ряд окремих ікон та кількох вітражів.

Трагічна доля міжвоєнного творчого доробку мистця очевидна. Його важливіші твори, що знаходились у збірках Українського національного музею та музею НТШ у Львові, під час ганебної чистки львівських музеїв у 1952 році разом з творами інших мистців, т. зв. “апологетів українського буржуазного націоналізму” були вилучені й знищені. Всього ж майже 2000 творів! Тільки за те, що були виразно українськими.

1950 р. – іммігрував до Канади, поселившись з родиною в Едмонтоні, де протягом 1951–1956 років створив відому поліхромію катедри св. Йосафата.

В 1950–1967 рр., в останньому періоді творчости, намалював понад 100 цікавих портретів, ряд окремих ікон і сценічних декорацій, про-

ектів різних композицій, чимало самостійних рисунків і начерків, а також етюдів в олії, акварелі та інших техніках.

1957-1967 – майже 10 років навчав молодь і дорослих у власній мистецькій школі-студії.

В Едмонтоні був засновником і головою “Братства українських січових стрільців”. Належав до УСОМ з осередком в Торонто та СУО-МА, яку очолював. Кілька разів був обраний членом управи УСОМ. В 1950-1967 рр. був активним учасником численних виставок у великих містах Канади і США, одержавши кілька нагород, зокрема перших. Був активний в громадському і в культурно-просвітньому житті українців Канади, зі своїми статтями й спогадами виступаючи на сторінках української преси. Незважаючи на численні болючі втрати, творча спадщина Ю. Буцманюка є вартісним вкладом у скарбницю українського образотворчого мистецтва ХХ століття. Вірю, що його творчість ще дочекається свого уважного дослідника, й у незалежній Україні нарешті появиться фахова обширна монографія з докладним каталогом усіх праць маестро Буцманюка, бо він ще за життя цього заслужив.

І на закінчення промінець надії: під час міжнародної виставки у Львові “Мистецтво Львова першої половини ХХ століття” (квітень-серпень 1994) була експонована уціліла картина Ю. Буцманюка “Смерть художника” з 1920 рр., олія на полотні, 41 см x 58 см. з приватної збірки львів'янина п. Івана Гречка. Є надія, що збереглися ще й інші Буцманюкові твори з його міжвоєнного доробку.

Помер в Едмонтоні. Похований на українському цвинтарі св. Михаїла.

Вадим Доброліж (7.12.1913-4.10.1973)

Образотворчий мистець-монументаліст, графік, сценограф. Народився в Ніжині на Чернігівщині в родині залізничника й медсестри. Ще в ранньому дитинстві з батьками переїхав до Києва, де батько був переведений на нове місце праці. Непересічні здібності майбутнього мистця виявилися ще у початковій школі й ще більше розвинулися у середній школі. Батько не уявляв синову майбутність без технічної освіти, натомість мати всіляко заохочувала здобути мистецьку освіту, а вчитель малювання М. Тимофіїв особливо зацікавився здібним юнаком.

1931 р. – закінчивши середню школу, успішно склав вступні іспити до Київського художнього інституту, де вивчав портретистику і пейзаж у проф. Федора Кричевського, а сценографію у проф. Миколи Струнникова. Вивчав також станкову графіку і книжкове оформлення у проф. С. Налепинської-Бойчук.

1935 р. – успішно закінчивши інститут, розпочав самостійну творчу працю, яку несподівано перервав арешт НКВД, після чого вивезений до таборів на Колиму, відтак до таборів біля Хабаровська, де невдовзі був призначений до обширних праць над розписами приміщень ново-зведеної будівлі Дому офіцерів Червоної Армії в Хабаровську. Там виявивши свій хист мистця-декоратора, зацікавив увагу місцевого начальника ГУЛАГу Грузберга, який звелів намалювати його великий портрет. В. Доброліж із цим успішно справився, що облегшило йому умови перебування в таборі, а відтак і прискорило звільнення й реабілітацію у 1938 році, коли Сталін “зліквідував” кривавого Єжова, а замість нього призначив ще страхітливішого Берію.

З 1938 року до 22 червня 1941 року працював на Київській кіностудії під керівництвом славного Олександра Довженка. 22 червня 1941 року мобілізований в Червону Армію й відразу відправлений на фронт, де незабаром попав у німецький полон, з якого чудом врятувався і на початку 1942 року повернувся в окупований німцями Київ. В квітні 1942 року одружився з Валентиною Пушкар, студенткою Київської консерваторії, талановитою піаністкою.

1943 року восени В. Доброліж з родиною, не чекаючи повернення “сталінських визволителів”, виїхав з Києва в Західну Україну, звідти до Німеччини, в околиці Ваймару, згодом перебравшись у табір переміщених осіб в околицях Гамбургу. Тут у таборі організував й очолив образотворчу студію, до якої залучив ще 4 викладачів-митців з України. Брав активну участь у мистецьких виставках в Гайденау та Гамбурзі. За три роки перебування у цьому таборі створив 20 портретів, 3 ікони для таборової церкви, низку краєвидів і натюрмортів, чимало окремих рисунків і акварелей, а також був співзасновником видавництва “Заграва”, оформивши кілька книжок цього видавництва.

1948 р. – завдяки старанням визначного громадського діяча Петра Зварича, прибув до Канади, поселившись з родиною у містечку Вегревіль в Альберті. Ще цього ж року розпочав працю над поліхромією церкви св. Володимира у Вегревілі, яку закінчив у 1951 році, що стало по суті першим серйозним твором українського сакрального мистецтва мистецької вартости у всій Західній Канаді.

1951 р. – з родиною поселився в Едмонтоні, розпочавши працю мистця-декоратора у компанії “Гадсон-Бей”, в якій працював 4 роки, виконавши численні праці комерційного характеру, що і гальмувало його творчий розвиток. 1955 р., звільнившись із “Гадсон-Бей”, зайнявся виключно працями в ділянці сакрального мистецтва і сценографії.

Від 1955 року до кінця 1960-х років виконав низку поліхромій та окремих ікон в церквах Альберти, зокрема в місцевостях Ендрю, Гері-

Гил, Голлов Лейк, Атабаска, Брудергайм, Дарвент, Ламонт, Вілінгтон, Мусідора, Мирнам, Редвей та Норт-Бетлфорд і Саскачеванщині.

На особливу увагу заслуговують створені мистцем кілька іконо-стасів виразного стилю, характерних тонким поєднанням кольорів з пластиною ритмів, вміло виявлених різьбою по дереву, із тактовним золоченням, що творить гармонійну цілість. Це іконостаси в церкві в Мирнам, в церкві св. Івана в Норт-Бетлфорді, в церкві св. Іллі-пророка в Едмонтоні та в каплиці Інституту св. Івана в Едмонтоні.

Та все-таки найбільшим досягненням В. Доброліжа в сакральному мистецтві став іконостас Української православної катедри в Едмонтоні, над яким працював понад три роки. Іконостас, створений в душі кращих традицій доби пізнього козацького бароко, став своєрідним зразком справжніх українських іконостасів в українських церквах Канади й української діаспори. Не буде перебільшенням, сказавши, що в сакральнім мистецтві талант В. Доброліжа виявився найповніше, ставши цінним вкладом у скарбницю цього виду мистецтва не лише в Альберті чи Канаді, але й в українській діаспорі взагалі.

З особливою яскравістю виявився талант мистця і в сценографії. Завдяки солідній підготовленості в інституті й досвіді на Київській кіностудії, здобув собі славу безконкурентного сценографа в Едмонтоні, де оформив кілька опер і оперет та численні драматичні вистави. А що був знавцем світлових ефектів, то це ще більше збагачувало вартість його мистецьких декорацій. Слід зазначити, що найчастіше мистці-декоратори лише проєктують шкци декорацій, а В. Доброліж за своїми проєктами створював повної величини декорації власноручно.

В галузі книжкової ілюстрації оформив кілька видань, зокрема *Вічні вогні Альберти Д. Гуменної й Незабутні українські дні в Римі* О. В. Тарнавського. Створив кілька святкових листівок. Оформив кілька великих святкових ювілейних концертів і академій.

Брав активну участь в організованому громадському й культурно-мистецькому житті українців Канади. Посмертно нагороджений Шевченківською золотою медаллю президією Конгресу українців Канади.

1949 р. – 4 картини В. Доброліжа Міністерством культури Альберти включено до складу пересувної виставки, що подорожувала по всій Західній Канаді. Був учасником кількох групових й індивідуальних виставок в Торонто, Монреалі та ін. великих містах Канади, будучи членом УСОМ та СУОМА. Як не дивно, крім Альберти, широкого визнання в мистецьких колах української діаспори не здобув, хоч інші наші мистці зі скромнішими творчими здобутками втішалися значно ширшою популярністю. Такі прикраси – часте явище в історії мистецтва, зокрема українського. Чи не головною причиною цього було

те, що В. Доброліж жив і творив у Едмонтоні – тодішній периферії мистецької Канади, посеред сірої матеріалістичної буденщини, яка турботами про заробіток задля прожитку родини щодня підточувала творчі сили й гнітила його чутливу артистичну душу. Лише дрібні відтинки омріяного вільного й сприятливого часу вдавалося знаходити для творчої праці в улюбленім станковім малярстві. Не здобув ширшого визнання, мабуть, ще й через те, що зовсім про нього не дбав, бо на це завжди бракувало часу. І все ж Вадим Доброліж – образотворчий мистець, залишив по собі багату творчу спадщину, в якій чимало вартісних творів, які ще довго оповідатимуть про його індивідуальний творчий світ, що зайняв власне місце в українському образотворчому процесі не лише Канади, але й цілої української діаспори.

Помер в Едмонтоні й похований на українському цвинтарі св. Михаїла.

Василь Залуцький (Оробець) (31.1.1895-15.7.1973)

Образотворчий мистець – графік, маляр, різьбяр. Вояк Легіону українських січових стрільців, член творчої групи Пресової квартири УСС. Народився в с. Залуче Снятинського повіту в бідній селянській родині. Його непересічна обдарованість проявилася ще в сільській школі, та без потрібних засобів про мистецьку освіту годі було й мріяти. На щастя, його односелець, також Василь Оробець, тодішній студент права, і парох села о. Дмитраш щиро заопікувались долею здібного хлопчини, і він був прийнятий на повне безплатне утримання й навчання в Снятинську реальну школу, де крім математично-природничих дисциплін і мов добре вчили рисунку, малювання й різьби. У школі панувала здорова і творча атмосфера, тож вчився дуже добре, а його численні малюнки, як зразкові, прикрашали стіни коридорів школи.

1914 р. – до закінчення школи лишився рік, як вибухла I світова війна. Та не вагаючись, став добровольцем Легіону українських січових стрільців. Був учасником легендарних переможних боїв січового стрілецтва на горі Маківці в квітні-травні 1915 року. Ще цього ж року успішно здав матуру в однострої УСС аж у Відні, бо Снятин ще був зайнятий москалями.

1915 року восени призначений у Пресову квартиру УСС як мистець, фотограф і клішар. Там уже працювали мистці Осип Курилас (керівник творчої групи), Іван Іванець, Лев Гець і Осип Сорохтей; поети-піснярі Роман Купчинський і Лев Лепкий; композитор Михайло Гайворонський та ін.

Незабаром фронтові рисунки, стрілецькі листівки й світлини Василя Оробця були поміщені на сторінках стрілецького альманаху й

німецького ілюстрованого журналу *Універзум*. Свої мистецькі успіхи перш усього завдячував співпраці з членами творчої групи, завжди вважаючи їх своїми найкращими учителями, які сформували його українським мистцем.

Від березня 1918 року півроку перебував з полком УСС на Наддніпрянщині, де створив низку цікавих рисунків і начерків на о. Хортиці, потім сфотографував усі 9 порогів Дніпра, після чого все це разом з іншими матеріалами особисто відвіз до Бойової управи УСС у Відні проф. І. Боберському. На початку жовтня 1918 року, повернувшись в Україну з Відня, тяжко захворів і був приміщений до шпиталю у м. Біла Церква. Тим часом січових стрільців переміщено на Буковину, а потім до Львова, у зв'язку з подіями 1 Листопада 1918 року у Львові і проголошенням ЗУНР.

Після шпиталю перебував, одужуючи, в Білій Церкві, як несподівано в лютому 1919 року війська Червоної Армії захопили більшість Київщини. Довелось негайно переховуватися, а про повернення в Галичину вже не могло бути й мови. Так раптом почався його новий відтинок життя довжиною у 22 роки в умовах московсько-більшовицького терору в радянській Україні.

Якийсь час працював ілюстратором і клішарем у місцевій газеті в Білій Церкві. В 1923-25 роках навчався в Київському поліграфічному інституті на відділі мистецтва, але в обставинах голодного існування під час господарчої руїни в Києві того часу закінчити навчання при місячній стипендії у 30 крб., коли 1 хлібина коштувала 150-200 крб. не було ніякої можливості. До того всього ще й слухання обов'язкових "Лекцій з політичної грамотности". Тому й не дивно, що невдовзі виїхав на працю до м. Прилуки на Полтавщині в редакцію місцевого часопису.

Від літа 1928 року вже працював у Харкові, тодішній столиці УРСР, у видавництві "Держсільгоспвидав" мистецьким редактором, щодня ризикуючи попасти під т. зв. "чистку кадрів", що переважно закінчувалося сибірськими таборами. Через постійну небезпеку (колишній січовий стрілець!) постановив жодної участі в мистецьких виставках не брати, уникати всякого розголосу, щоб не привертати до себе увагу пильного ока НКВД. Як мистець замовк на два десятиліття, не бажаючи творити у вузьких рамках "офіційних тем", дозволених Кремлем.

На літо і осінь страшного 1933 року був примусово змобілізований... на жнива в числі кількасоттисячної "армії" робітників заводів і працівників міських установ Харкова, бо сталінський злочинний план масового знищення голодом тисяч українських сіл з кількома мільйонами безневинних селян діяв так справно, що в більшості українських сіл на той час вже не було кому збирати урожай на полях.

У селі Абазівка Константинопольського району на Полтавщині вперше побачив вражаючі жахом “плоди” сталінського голодомору: довкола села величезні золоті поля добірної пшениці, а в селі... дотлівало життя 15% ще живих напів мерців. Решта мешканців великого села померла голодною смертю ще взимку або весною 1933 року. У 1935 р. повернувся до “нової столиці УРСР” – Києва, переважно працюючи у різних видавництвах ілюстратором.

1941 р. з вибухом німецько-советської війни мобілізований в Червону Армію. 3 серпня 1941 року погано підготовленим “кинутий на фронт”, а вже з 14 серпня 1941 року опинився в німецькому полоні в околицях Києва, звідки 18 серпня привезений у величезнім ешелоні до табору полонених поблизу м. Холм, де 21 жовтня 1941 року звільнений з полону стараннями Владика Іларіона (проф. Івана Огієнка). Відтак три тижні одужував при Холмській катедрі, де тоді був осілок владики Іларіона. Після того кілька тижнів пішки добрався в окупований німцями Київ. Якийсь час працював директором кінотеатру “Ліра”, що належав німецькій компанії “Українфільм”. 16 жовтня 1943 року, не чекаючи на “сталінське визволення”, покинув Київ назавжди, виїхавши з родиною в Галичину. Понад півроку перебувши в рідному селі, через гори Гуцульщини у липні 1944 року добрався до околиць Відня, де якийсь час працював у місцевого господаря. Не чекаючи советської окупації Австрії переїхав на захід до Баварії й опинився нарешті в м. Аугсбург, у таборі українських втікачів.

На диво чотирирічне перебування у цьому таборі було плідним і життєрадісним у творчому житті мистця. Тут виконав низку сценічних декорацій і проєктів сценічних костюмів для ансамблю драми Я. Андруховича й театру В. Блавацького. Запроєктував кілька комплектів різних народних строїв для танцювального ансамблю Євгенії Андрухович, виконав численні ілюстрації для українського часопису і створив 13 українських поштових листівок. А ще керував мистецькою школою, в якій теж і викладав, крім того оформив багато різних святкових урочистостей і академій.

У липні 1949 року прибув з родиною до Канади, оселившись в Едмонтоні. Відтоді офіційно вживав прізвище Залуцький (остерігаючись і тут сталінських агентів, а головне щоб уберегти рідних в Україні від можливих репресій НКВД). В Едмонтоні протягом 24 років намалював поважне число ікон до різних іконостасів українських церков в Альберті, Саскачевані й Британській Колумбії. Окремо створив три різьблені іконостаси, включаючи проєктування, будову, різьбу й малювання всіх ікон. Також спроєктував, збудував і вирізьбив один церковний престіл, намалював низку декорацій для драматичних вистав “Різдво Христове”, “Зоря над Почаєвом”, “Мойсей”, “Оргія” та вико-

нав численні оформлення сцени і приміщень для святкових урочистостей і академій. Крім цього, намалював низку натюрмортів, портретів і краєвидів, окремих рисунків і начерків, пастелей і акварелей.

Особливої уваги заслуговують створені В. Залуцьким українські поштові листівки на гуцульські й покутські мотиви. Всього 18 листівок, зокрема 14 різдвяних, 3 великодніх, 1 на різні okazji, а також популярні ілюстровані календарі на українські мотиви: “Свят-Вечір” до слів Богдана Лепкого, “До рідні з Вечерею”, “Вівці мої вівці”, “Марічка”, “Верховино” та ін.

В роках молодости збройно боровся за ідеали української державности й свою любов до України прагнув висловити мовою образотворчого мистецтва. На жаль, під час ворожого панування тоталітарних режимів в Україні розвинути свій таланти висловитися ним на всю широчінь не судилося, коли руйнували Україну, нищили нашу культуру і мову, а потім штучним голодом знищили мільйони безневинних селян. Так було зруйновано й самобутній таланти Василя Залуцького – надзвичайно обдарованого мистця, позначеного іскрою Божою. Але творчі змагання Василя Залуцького не пропали даремно. Є і його щирий вклад у скарбницю українського образотворчого мистецтва. Вогонь його безмежної любови до України не погас і у наші дні своїм щедрим теплом променює зі щирих творів Василя Залуцького. В Едмонтоні брав активну участь у різних мистецьких виставках, а також у виставках в інших великих містах Канади. Був активним членом СУ-ОМА. Був також активний в організованому суспільно-громадському, просвітньому й культурно-мистецькому житті українців Канади.

Помер в Едмонтоні й похований на українському цвинтарі св. Михаїла.

Іван Кейван (16.9.1909-18.9.1981)

Образотворчий мистець, графік, мистецтвознавець, педагог, автор, професор. Народився в с. Карлів Снятинського повіту, Західна Україна, в заможній селянській родині. Кейвани були національно свідомою родиною з глибоким пошануванням усього українського. Батьки дбайливо піклувались про дітей, стараючись дати їм не лише гімназійну, але й університетську освіту. Мабуть, цьому сприяв і сам факт кровного споріднення матері майбутнього мистця з письменником Василем Стефаником – великим просвітителем і моральним авторитетом селянства Покуття.

1927 р. – закінчивши Коломийську гімназію, одну з кращих українських гімназій в Галичині, розпочав мистецьку освіту в знаній школі Олекси Новаківського у Львові.

1928-1929 рр. – навчався в Академії мистецтв у Кракові.

1932-1937 рр. – студіював й успішно закінчив Варшавську академію мистецтв (диплом з графічного мистецтва). Крім цього, окремо студіював історію мистецтв у Варшавському університеті. 1934-37 рр. одержав 3 перші нагороди Варшавської АМ за кращий твір у графіці.

1937 р. – склав іспит у Варшавському педагогічному інституті, одержавши право викладання в гімназіях, після чого працював в Коломийській гімназії до початку II світової війни.

1932-1937 рр. – у Варшаві належав до українського творчого об'єднання “Спокій”.

1941-1944 рр. – під час німецької окупації у Львові належав до “Групи молодих в АНУМ”.

1933-1944 рр. – учасник різних мистецьких виставок у Львові, Кракові, Варшаві.

1944 р. – назавжди покинувши Україну, виїхав до Німеччини, опинившись у Баварії, де перебував у містах Фюссен і Міттенвальд, викладаючи в українських школах. В Баварії належав до УСОМ з осідком у Мюнхені (до 1949 року).

1947 р. – брав участь у виставці “Салону незалежних” у Парижі, одержавши першу нагороду.

1949 р. – прибувши до Канади, поселився з родиною в Едмонтоні, де довголітньо викладав історію української культури на Курсах українознавства ім. Івана Франка.

Іван Кейван був здібним організатором мистецьких виставок в Едмонтоні. В 1953 році була влаштована велика виставка, включаючи й твори визначних українських мистців з-поза Канади, зокрема Олекси Новаківського, Івана Труша, Северина Борачка, Святослава Гординського, Едварда Козака, Михайла Мороза. Там же виставлялися й едмонтонці: Стефанія Рудакевич-Базюк, Юліян Буцманюк, Вадим Доброліж, Василь Залуцький, Іван Кейван та Юліян Крайківський.

В 1960 рр. завдяки його діяльній співпраці відбулися виставки славних українських мистців Олександра Архипенка і Якова Гніздовського, а в 1970 р. – виставка Василя Курилика.

1976 р. в Едмонтонській галереї мистецтв влаштовано виставку творів славетного Олекси Гриценка, який, на жаль, уже лежав на смертній постелі в Парижі. З нагоди відкриття Гриценкової виставки в Едмонтоні, І. Кейван написав ґрунтовну мистецтвознавчу статтю, помістивши її в кількох українських часописах в Канаді і США, викликавши великий резонанс в українських культурно-мистецьких колах Американського континенту.

1956 р. – співзасновник УСОМ в Канаді з осідком в Торонто (разом з Михайлом Дмитренком та Богданом Стебельським). Очолював УСОМ в 1973-74 рр., а також кілька разів був обраний заступником голови УСОМ.

Брав участь в численних мистецьких виставках в Канаді і США, одержавши 12 перших нагород за твори в техніці гравюри на металі, а також одну спеціальну нагороду за найкращий твір у граверстві.

1957-1961 рр. – член СУОМА.

Учасник численних мистецьких виставок у 1950-1980 рр. в Торонто, Монреалі, Едмонтоні та інших великих містах Канади, а також в Нью-Йорку та інших містах США.

З малярських праць І. Кейвана на увагу заслуговують: “Портрет дружини”, “Карвендель”, “Скеля”, цикл композиційних портретів Т. Шевченка, низка інших портретів та пейзажів. І. Кейван знаний зі своїх численних праць в галузі меморіальної графіки. Це передовсім різні грамоти, дипломи, друкарські і видавничі знаки й екслібриси, які виразно позначені його індивідуальною манерою й неповторністю стилевих особливостей вельми досвідченого майстра. Однак найвидатнішими досягненнями Івана Кейвана в графічному мистецтві слід вважати такі його твори: “Родина”, “Поет Тодось Осьмачка”, “Поет Вадим Лесич”, “Автопортрет”, “Тарас Шевченко” (Свою Україну любіть), “Моя дружина”, “Гетьман Іван Мазепа”, “Богдан Хмельницький”, які за влучним окресленням неукраїнської критики “пройняті глибоким психологізмом і технічною майстерністю”.

Іван Кейван добре відомий своїми мистецтвознавчими працями. Він – автор 4 монографій: “Володимир Січинський”, Торонто 1957; “Тарас Шевченко – образотворчий мистець”, Вінніпег 1964; “Дмитро Антонович”, Чикаго 1966; “Василь Кричевський – творець українського національного стилю”, Рим 1968.

Від 1962 р. працював над двотомною Історією українського мистецтва. Перший том цієї монументальної праці був готовий до друку ще в середині 1980 рр. На жаль, через брак коштів ця праця І. Кейвана ще не опублікована. Частина другого тому Історії під назвою *Українські мистці поза Батьківщиною* (Едмонтон-Монреаль 1996) стараннями д-р Марії Кейван, вдови мистця, вийшла окремою книжкою.

Іван Кейван – автор величезної кількості мистецтвознавчих статей, свого часу надрукованих окремо на сторінках різних монографій, брошур, численних каталогів виставок, журналів й українських часописів на терені Канади і США.

1966 р. – Блаженніший патріарх Йосиф іменував Івана Кейвана професором історії мистецтва Українського Католицького університету в Римі.

1964 р. – Шевченківська фундація Канади з осідком у Вінніпезі нагородила І. Кейвана золотою медаллю Тараса Шевченка.

1976 р. – Наукове товариство ім. Тараса Шевченка надало Іванові Кейвану ступінь Дійсного члена товариства в секції історії України.

1979 р. Осередок НТШ на Західну Канаду з нагоди 50-річчя творчої діяльності Івана Кейвана влаштував в Едмонтоні урочистий творчий вечір на пошану мистця разом з його великою ретроспективною виставкою.

На прожиток родини працював технічним малярем в одній з хімічних компаній до 1970 р., від 1974 р. був на пенсії. Брав активну участь в організованому громадському, науково-освітньому, культурно-просвітньому і мистецькому житті українців Канади.

Через винятково несприятливі творчі умови в Едмонтоні образотворчий мистець і мистецтвознавець Іван Кейван, на жаль, здійснив тільки малу частину своїх широких творчих задумів. Та все-таки своїми хоч і не так численними творами і як образотворчий мистець, і як автор-мистецтвознавець, вніс вартісний вклад у скарбницю українського образотворчого мистецтва, зайнявши важливе місце в загальноукраїнському образотворчому процесі ХХ століття. Помер в Едмонтоні й похований на українському цвинтарі св. Михаїла.

1982 р. поза Україною, в країнах вільного світу діяло понад 200 мистців українського роду, різного віку, різних творчих шкіл і напрямків. Більшість із них гуртувалися в “Об’єднанні мистців-українців Америки” з осідком в Нью-Йорку та в “Українській спілці образотворчих мистців” (Канади) з осідком в Торонто. Творчість українських мистців поза Батьківщиною довгий час до певної міри була реакцією протесту у відповідь на всякі заборони, обмеження й переслідування в поневоленій Україні. Підтвердженням цього був уже сам факт того, що вони діяли самостійно, у вільному світі, поза контролем одиноко дозволеної й слухняної “урядової” Спілки художників УРСР, яка за вказівкою ЦК компартії ревню побороювала все, що не належало до офіційного методу т. зв. соцреалізму, зараховуючи всіх і вся до прихильників “ворожого українського буржуазного націоналізму”, що часто могло закінчитися й ув’язненням в Сибіру, як знаємо. Всупереч усім утискам, заборонам, обмеженням й ізоляції України під час панування окупаційного московського режиму, наші мистці поза Батьківщиною своєю творчою діяльністю доказали світові, що українське образотворче мистецтво є невіддільною частиною світового мистецького процесу.

Закінчуючи скажу словами нашого славетного мистця й поета, літературного критика й історика української культури, визначного мистецтвознавця Святослава Гординського: “Мистець відходить, але залишає за собою твори, в яких він живе й далі, і сума таких творчих досягнень різних мистців дає те, що ми називаємо культурою народу”.

Едмонтон, 2008 р.

МИСТЕЦТВО РОМАНА КОВАЛЯ

Роман Коваль найбільше відомий в Канаді своїми численними вітражами і мозаїками в церквах степових провінцій. Він один з небагатьох мистців, які в другій половині двадцятого століття перетворили неовізантійське церковне мистецтво, зокрема вітражі й мозаїки, гармонізуючи їх з сучасною архітектурою. Проте Коваль також працював все своє життя живописцем і скульптором. До його доробку належить ряд важливих громадських пам'ятників, а також збірка оригінальних і набагато менш відомих полотен. У ранній кар'єрі він також проектував керамічні вироби. На всій його творчості помітні впливи нових напрямків післявоєнного мистецтва Заходу, зокрема потягнення до абстрактних форм і замилювання сучасним дизайном.

Мистець народився в 1920 р.² в селі Башня біля Любачева, яке сьогодні знаходиться на польській стороні польсько-українського кордону. Батько помер, коли йому було сім років, а ще за два роки він втратив і матір. Романа й молодшу сестру взяли до себе родичі. Спершу він пішов жити до тітки, де міг задовольнити свою мрію працювати з кіньми, а через три роки переїхав до дядька, українського активіста й діяча “Просвіти”. Ця організація публікувала книжки, відкривала бібліотеки і поширювала грамотність. У дядька він провів наступні чотири роки, а в “Просвіті” почав читати книжки тоді популярного видавництва “Дешева книжка”. Адміністратор повіту був поляком і добродушним чоловіком, який працював директором місцевого поштового відділення. Він дав Романові гроші купити скрипку й навчитися грати на цьому інструменті. В результаті відкрилася можливість ближчого контакту з людьми культурного середовища. Уже в цей час Роман почав оформлювати театральні вистави.

Після розподілу Польщі між Німеччиною й Советським Союзом в 1939 р. Галичина опинилася під комуністичною владою. Люди, наставлені новим режимом на керівні посади часто походили зі Східної України, яка пережила великий голод 1932–33 рр. і терор тридцятих років. Роман згадував, що між ними були палкі українські патріоти,

¹ Автор статті висловлює подяку Галині Коваль за надані матеріали й інформацію, а також Катерині Ковальчук за проведення й записування розмов з Романом Ковалем.

² Дата народження на офіційних документах 1922. Коваль отримав підробні документи, коли жив у Німеччині, щоб уникнути Гестапо. Він знову почав використовувати своє справжнє ім'я після війни, але дата народження так і залишилася несправленою.

які розповідали про пережите, а також заохочували його здобути вищу освіту. Усвідомивши, що сільське життя корінно змінилося після проведення колективізації, він переїхав до Львова.

Коли німці окупували місто в 1941 р., з'явилося повідомлення в газеті про відкриття Інституту народної творчості під проводом Михайла Михалевича, відомого живописця, який покинув Советську Україну ще до війни. Роман навчався в інституті в 1942-43 рр. під керівництвом Михалевича і Михайла Єршова. У галицькій націоналістично настроєній молоді люди помагали одне одному пережити воєнне лихоліття. Приятель, який проживав у Німеччині, влаштував Романа у серпні 1943 р. на роботі в дентистичній лабораторії одного німця. Потім, у 1945 р., коли Червона Армія вже просувалася по Східній Європі, Роман поїхав до Мюнхена, проїхавши по дорозі через Дрезден напередодні бомбардування, яке зрівняло це місто й вбило від 35,000 до 100,000 людей. Однак, знайшовши Мюнхен у руїнах, він мусів вирушити знову, цього разу до другого приятеля у Відні. Тут він жив чотири місяці під бомбардуванням, аж поки Червона Армія не захопила половину міста. Решту війни він прожив недалеко Мюнхена. Коли прийшла американська армія й зорганізувалися табори біженців, він потрапив в один з них.

Серед біженців було багато української інтелігенції, зокремо велика група українських мистців із Західної й Східної України, які вирішила емігрувати. Були між ними такі, які закінчили Краківську або Варшавську академію мистецтв. У цей час Сергій Литвиненко, Едвард Козак, Михайло Гоцій і Микола Анастазієвський створили школу мистецтва в Карлсфельді (біля Мюнхена) під назвою Малярська академія вищого типу. Пізніше в Берхтесгадені її перейменували на Мистецьку образотворчу студію. Коваль навчався в цій школі в 1945-48 рр. під керівництвом Литвиненка і Козака. Директор школи Литвиненко отримав освіту в Кракові і Парижі. Колишній офіцер армії Петлюри, він зберігав військовий дух і старався виробити сильну культурну індивідуальність у кожного студента. Він щиро захоплювався успіхами студентів і одного разу похвалив Ковалья за скульптури. „Немає нічого дивного, – заявив він на лекції, – в тому,

*Роман Коваль
у час прибуття до Канади*

що студент може зробити кращий твір, ніж професор”.³ Коваль у цей час сповідував доволі наївне поняття про мистецтво як копіювання реального й здобування ефекту правдоподібності. Проте Литвиненко підкреслював важливість особистого, оригінального бачення. Другий його вчитель Едвард Козак був послідовником львівської школи Олекси Новаківського. Козак також прихильно ставився до Ковалю, як до одного з кращих своїх студентів, і мав сильний вплив на розвиток молодого мистця, прищеплюючи йому любов до сильної лінії.

Переважаюча більшість студентів захоплювалася сучасним західноєвропейським новаторством у мистецтві. Любослав Гуцалюк згадував, що їх об’єднувало прагнення оригінальності.⁴ Коваль став ентузіястом сучасного мистецтва після відвідування виставки французького мистецтва в Мюнхені. Коли він прибув до Канади в 1948 р., він уже був на шляху до абстракціонізму.

У Вінніпезі він спочатку зупинився у свого дядька, який працював теслярем і висловив щире розчарування мистецькими нахилами свого племінника. У пошуках роботи Роман увійшов у контакт з великим універмагом „Гадсон Бей”, де відділ оформлення до нього звернувся з пропозицією створити десять скульптур для різдвяної декорації. Після успішного виконання цього замовлення він у цьому відділі працював ще рік. Згодом, коли у нього виявився туберкульоз, він потрапив до санаторії, де все ж таки продовжував вивчати сучасне мистецтво, малювати, робити ескізи й займатися скульптурою. Його *Танцюристка* (1950) створена в цей час.

Коваль якийсь час створював моделі статуєток для масового виробництва в одній фірмі. Потім став асистентом скульптора Гюберта Гарне й в 1952 р. працював над зовнішнім оформленням Музею природознавства в Ріджайні. Тут він проектував форми з каменю тиндалстон (який добувається у манітобському містечку Тиндал). Він створив центральне зображення при вході до музею, яке має назву *Піонер*. Великий хрест на головній пошті в Ріджайні також належить його роботі. Коваль покинув асистентство й вже почав працювати самостійно, коли архітектор музею попросив його підписати індивідуальний контракт. У ці роки Коваль займався комерційною роботою, проектуючи свою власну кераміку для масового виробництва, яку він підписував “R. Ко”. Деякі роботи розходилися добре, як наприклад його *Мамай* (1952) – традиційна українська тема в новому вираженні.

У 1954 р. він одружився з Галиною Полікша й від кінця п’ятдесятих

³ Ця й інші цитати без вказаного джерела взяті з серії інтерв’ю з Романом Ковалем, проведені автором цієї статті в березні і квітні 2004 р.

⁴ Гуцалюк, Любослав. “Роман Коваль: маляр, скульптор та майстер мозаїки.” *Коваль: ретроспективна виставка картин і скульптури*, 6.

років почав інтенсивно малювати. Канадське мистецтво в той час знавало сильні модернізаторські впливи. Завданням часу, як писав Клемент Ґрінберг, було виключити з кожного мистецтва “будь-який ефект, який може бути позиченим з будь-якого іншого мистецтва. Таким чином кожне мистецтво буде “чистим”, і в його “чистоті” буде гарантія його стандартів, якості і незалежності”.⁵ Модерне мистецтво намагалося відділитися від ілюзії правоподібності й “тривимірності”. Натомість підкреслювало площинність і двовимірність. Абстрактне мистецтво приваблювало, хоч не всі повністю відходили від зображення реального і видимого, тобто конкретних об’єктів. Проте мистецький модернізм перемістив увагу на поверхність картини. Позбавляючи себе скульптурності й тривимірності, Коваль поступово наближався до абстракції, використовуючи кольорові площини й точно окреслені форми. Його любов до порядку й зрівноваженості очевидна в ритмічній організації форм і комбінації кольорів, яка прагнула гармонії відтінків і точність емоційного ефекту. У цей період ранніх шістдесятих років Коваль уже знайшов свою палітру: легкі відтінки корального, блакитного й зеленого кольорів. Мистець також любив світлу, дещо матову поверхню, яка нагадувала мистців раннього Ренесансу (так званого Кватроченто). Вивчаючи кольорову градацію, він використовував цілий діапазон тонів і півтонів. Одночасно він переплітав основні кольори й форми. Таким чином його малюнки, як і вітражі та мозаїки, нагадують глядачеві величну архітектурну композицію, яка підказує присутність одного дизайнера навіть в найменших подробицях. Це відчуття великої й складної гармонії надає всім його творам – а особливо вітражам і мозаїкам – релігійної духовності.

Коваль брав участь у виставці новоприбульців до Канади, яку організував канадський уряд в місті Торонто. У ті роки деякі українські мистці – між ними Володимир Баляс, Михайло Дмитренко і Богдан Стебельський – створили Асоціацію українських канадських мистців. Як і Коваль, Святослав Гординський, Едвард Козак і Мирон Левицький також працювали з плоскими, обгостреними й абстрактними формами. Їхні роботи, як і скульптури Олександра Архипенка, не завжди отримували широкого суспільного схвалення. Однак ці мистці, а особливо Козак, Левицький й Коваль, відчували, що їхня історичне завдання полягало в прививанні громадськості смаку до нових напрямків у мистецтві. Кожен з них по своєму перетоплював національну традицію в нових формах.

Варто також згадати й про космічний порив, що позначився на цьому періоді. Уже наприкінці п’ятдесятих років, а особливо після польоту Юрія Гагаріна в 1961 р. й намагання американців вислати людину

⁵ Greenberg, Clement. “Modernist painting,” *Modern Art*, 5-6.

на місяць, своєрідний космічний психоз став відчутним у суспільстві. Як в американській, так і советській популярній культурі з'явилося захоплення вищим виміром. З'являлися мозаїчні панно з зірками, кометами й плаванням у небесах. Космозаційний настрій відбивався на мистецтві в аеродинамічних лініях й "ефірних" кольорах, а також у певній ейфорії, яка вітала нові людські можливості. В українській поезії Нью-Йоркська група почала видавати свої твори, у яких відчувався новий дух і бажання переймати техніку й засоби сучасного Заходу.

Коваль сформував художній клуб у Вінніпезі й запросив Василя (Вільяма) Курилика на одну із зустрічей. Пізніше, коли він прочитав автобіографію Курилика, Ковалеві не сподобалася Куриликова характеристика свого батька як жорсткої людини. На думку Ковалю, Куриликові бракувало сприятливої атмосфери, але в цьому винен був не настільки батько, як усе суспільство, а зокрема українська громада, з якої цей талановитий мистець вийшов. Курилик пізніше знайшов відповідну атмосферу в Мексиці, звідки повернувся сповнений натхненням і енергією. Коваль вважав, що ні українське, ні ширше канадське середовище спочатку не розуміло Куриликового мистецтва й не давало йому належного признання. Гординський раз заявив Ковалеві, що "існує жахливе непорозуміння щодо того чоловіка; ніхто не говорить те, що повинно говоритися про нього – що він мистець з великою, могутньою індивідуальністю".

Коваль здобув ранній успіх своєю картиною *Козак Мамай* (1959), яка була схвалена громадськістю, частинно завдяки темі, а частинно тому що Едвард Козак та інші вже спопуляризували подібну манеру. Проте коли Коваль перейшов на абстрактний стиль, він зазнав сильної критики, після якої він практично відмовився продавати свої твори. Оскільки він уже міг на початку шістдесятих заробляти на життя з церковних замовлень і з виконання пам'ятників, він більше не намагався здобути комерційного успіху як живописець. Деякі колекціонери в Монреалі й Вінніпезі купували його роботи, але більшість його малюнків збереглися в його особистій колекції. Сьогодні ця колекція охоплює його кар'єру й демонструє всю його еволюцію. Звичайно, Коваль мав визнання в мистецьких колах. У 1962 р., після пересилки своїх робіт на показ в Детройт, Гординський інформував його, що "багато мистців в Детройті прийшли, тільки щоб побачити твої роботи".

Гординський, Левицький, Козак і Коваль внесли новий, модерністський акцент в українське мистецтво на північноамериканському континенті. Цей квартет створив стиль, що відрізняється спрощеними формами, чіткими лініями й ритмічною грою площин. Левицький і Гординський були друзями Ковалю і провели деякий час у Вінніпе-

зі. Перший працював в місті як художній редактор для видавництва Івана Тиктора, видаючи гумористичний журнал *Комар* в 1949-50 рр. Другий, як побачимо, працював з Ковалем над внутрішнім оформленням Катедри Володимира й Ольги.

Місцеві художники попереднього покоління йшли іншим шляхом. Яків Майданик був популярним карикатуристом й іконописцем. Він володів крамницею на розі вулиць Мейн і Гігінс, де продавав ікони для масового споживання. Розуміючи й заграваючи з психологією обивателя, він використовував знайоме й доступне, як в популярній розважальній карикатурі, так і в звичному “реалістичному” церковному мистецтві. Його, виключно комерційного художника, мало цікавило мистецтво як виявлення особистості або як вдосконалення важкої форми. Мистецький шлях Ковалья можна розглядати як протиставлення такому виду популярного й низькопробного. Його стремління реформувати неовізантійське мистецтво можна пояснити бажанням піднести рівень церковного мистецтва. Гаврилук свідчить, що Коваль відчував велику потребу в цьому, тому що перші піонерські церкви були часто прикрашені в простому, наївному стилі. Коваль вважав мистецькі вироби будь-якої громади важливим показником її культурного рівня, і зрозуміло, що ця простота дуже його хвилювала.⁶

Малюнки

Деякі його пейзажі зроблені в імпресіоністичному стилі. У них багато делікатних, затінених і фільтрованих кольорів. Світло сприймається ніби бачене крізь туман. У післявоєнному художньому училищі в Берхтесгадені Едвард Козак завжди пробував працювати з студентами вранці на природі, й учив їх спостерігати зміни кольорів. Ці лекції мабуть пояснюють туманність і ліричну якість ковалевих пейзажів. Сам автор найбільше цинив ці прикмети в них, особливо ілюзію “світла крізь імлу” й гармонію тонів. У 1966 р. Коваль разом з Гординським і Лео Молом (Леонідом Молодожанином) відвідали Італію, Францію і Німеччину. Південна Франція, де Коваль створив чотирнадцять малюнків, справила найсильніше враження. Гординський захоплено коментував ці роботи, відмічаючи що вони мають “повітря”, тобто легку й делікатну тональність. Такі ж якості присутні в його малюнках Парку Вайтшел (великого заповідника у східній Манітобі) й у малюнках міських видів, як наприклад в його *Мангаттені* (1962) і *Міській сцені* (1971). Остання картина – це зображення типової вінніпезької вулиці взимку. Мистець намалював дім напроти своєї майстерні.

Шістдесяті й сімдесяті роки виявилися його найпродуктивнішим

⁶ Hawryliuk, Alexandra. “Mosaic and Stained Glass.” *Ukrainian Weekly*, 3 March 2002.

періодом у живописі. У цей час він перейшов на малювання точних, чітких, абстрактних форм, надаючи перевагу своїм улюбленим світло-рожевим, кораловим і голубим кольорам. Як згадано, ці іноді нагадують ранній ренесанс. Але зовсім можливо, що мистець їх узяв з канадської природи. Аджеж це також кольори граніту в канадському Шілді (велика територія, яка починається на схід від Вінніпегу в парку Вайтшел і тягнеться через Онтаріо). Коваль розглядав свою працю з цими кольорами, з різними півтінями й півтонами, як своєрідне протиставлення канадському способі мислення й уявлення, які на його думку, віддавали перевагу сильним контрастам. Однак, прийнявши рішення, що саме ці кольори характеризуватимуть його творчість, він вже їх не покидав, а намагався віднайти таємницю їхнього гармонійного поєднання.

У своїх абстрактних малюнках Коваль пішов набагато далше своїх колег, майже зовсім пориваючи з зображенням зовнішнього світу. Проте уважний погляд на його картини цього періоду доказує, що вони все ж таки містять зображальний момент і конкретний життєвий досвід. Ці малюнки часто знаходяться на межі між абстракцією й зображенням об'єкта з природи. *Ліс, що горить* (1964) – на перший погляд цілком абстрактна композиція, але її можна легко розшифрувати як зображення палаючих і погорілих дерев. Коваль узяв пейзаж лісу після пожежі як точку відліку. Видовище викликає ряд асоціацій: глядач дивиться на зруйнований ліс і бачить хрести, які нагадують розп'яття на вогненному фоні. Таким чином малюнок набирає значимість символічного згарища. *Стеження за минулим* (1973) – це зображення археологічних залишків. *Ніягарський водоспад* (1976) – зображення світел, які виблискують з вежі біля водоспаду й з проїжджаючих автомобілів. Проте деякі роботи переходять на вищий рівень абстракції. Картина *Протидіючі сили* (1971) зображує конфлікт. Робота була створена під враженням боротьби в українській громаді між двома політичними партіями: бандерівцями й мельниківцями. *Фліртування* (1971) – це, за словами автора, коментар на проблему жіночих прав і повільного прогресу людства в напрямку до рівноправності. Малюнок зображує боротьбу за лідерство: жінки вимагають право відігравати рівну роль в управлінні суспільством. Однак конфлікт у цих двох малюнках зображений у формі настільки символічній і абстрактній, що міг би представляти гру протилежних сил у будь-якому контексті. Це типове рішення для Ковалю: пристрасні й актуальні проблеми розчинюються у вищій абстрактній сфері – вимірі, в якому все стає гармонійною грою кольорів і форм. Усякий тимчасовий дисонанс, коли розглядається з далекої відстані, сприймається як консонанс.

Чотири раси (1958) зображає зустріч рас у Канаді. Картина створена під впливом тогочасного руху за громадянські права. Біла раса представлена як домінуюча; чорна раса тільки починає виявляти себе й вимагати своїх прав; китайська раса, яка має свою велику й давню історію, з'являється з лівої частини полотна; а північноамериканська, індіанська, раса зображена як найбільш маргінальна: вона відвертається від глядача. Ця робота, за свідченням Ковалю, доказує, що біла раса повинна змінити своє ставлення до інших і розглядати їх як рівних собі. Малюнок мав бути експонований на виставці Об'єднання художників Манітоби. На жаль, усі роботи подані Ковалем на виставку, були відхилені організаторами. Його полотна обговорювалися в конкурсній комісії. Картина *Чотири раси* була висунута перед комісією три або чотири рази й викликала бурхливі аргументи за й проти її включення. Після довгих дебатів комісія вирішила відхилити її з огляду на явне домінування білої раси в зображенні.

Стіл для кави (1974) – це привабливий натюрморт, на котрому зображені столик і керамічні вироби, які були створені мистцем у цей час. Цей малюнок також ілюструє його потяг до замилювання простотою модерного дизайну й уміння підбирати співзвучні кольори й форми.

Незавершене *Запрошення на весілля* (1970) нагадує етнографічні роботи Курилика. Зображено обряд в тих землях, з яких походив Коваль. Наречена з друзками їздить з хати до хати й запрошує на весілля промовляючи: “Мої мати і батько, бабуся і дідусь просять вас прийти до нас на весілля”. До ритуалу входило багато церемоніальних поклонів, і фіра (віз) мав їздити швидко від хати до хати. На малюнку фіра мчить, везучи переляканих пасажирів. Кожна деталь точно відтворена з пам'яті. Навіть наприкінці життя Коваль ще міг назвати кожен деталь конструкції фіри.

Керамічні вироби і малі скульптури

Керамічні вироби й малі скульптури свідчать також про еволюцію мистця від “реалізму” і округлених форм до абстракції й прямої лінії. Рання робота *Плавець* (1960) нагадує твори Мола (Молодожанина). *Ангел* (1980) вже символічне зображення й нагадує птаха в мистецтві канадських індіанців. Цей твір також має назву *Ангел, що хвилюється* – натяк на применшене значення релігії в сучасному житті. *Український танцюрист* (1983) зроблений частково під впливом кубістських скульптур Архипенка. На переходовому етапі між реалістичним і абстрактним знаходяться також керамічні птахи й коні. Комерційне мистецтво (створення об'єктів практичного використання) навчило мистця не тільки важливості простоти в модерному дизай-

ні, а також як оголена форма може навівати асоціації та створювати певну ауру.

Пам'ятники

Коваль брав участь у створенні пам'ятника Тарасові Шевченку біля будинку Манітобського парламенту (1961). Більшість мистців в Північній Америці були б раді дістати цю роботу. Проект Андрія Дарагана відібрано з п'ятнадцяти пропозицій. Проте українська преса стала в опозицію. Деякі висловлювали думку, що отримати комісію повинен був Архипенко. Хоч консервативні смаки замовника (Конгресу українців Канади) все ж таки взяли верх, організатори проекту пішли на своєрідний компроміс і попросили Ковалю стати асистентом Дарагана. Проект сидячого Шевченка був прийнятий і в 1960 р. Коваль переїхав до Нью-Йорку, щоб працювати над пам'ятником і барельєфами. Під наглядом Дарагана він збудував усі форми й велику частину (вісімдесят відсотків, за його підрахунками) пам'ятника. Він також ввів деякі зміни, віддаляючи статую від реалізму шляхом спрощення ліній. Руки Шевченка – це руки робітника, зігнуті й округлені в стилі Дарагана. Вплив Ковалю відчутний у рівних і спрямлених поверхнях, як-от у виконанні ніг. Дараган був задоволений результатами і дозволив Ковалеві внести запропоновані зміни. Барельєфи – повністю робота Ковалю. Співпраця була вигідною обом авторам. Коваль, зокрема, навчився як збільшувати моделі й управляти великим скульптурним проектом.

Ініціатива для *Воза Червоної Ріки* (1974) вийшла від фірми “Інвесторс Груп”. На вісімдесяту річницю заснування Манітоби фірма хотіла зробити подарунок провінції. Ковалю вибрали керівником проекту. Збільшення моделі було нелегким завданням. Мистець як завжди працював сам, створюючи всю машинну конструкцію. Робота від створення негативної форми до праці з металом, щоб надати йому вигляд бронзи, була виконана безпосередньо Ковалем. Місто погодилося зробити п'єдестал з цементу. Коли виявилось, що п'єдестал закороткий, було вже ніколи робити другий. Тому існуючий блок розрізано навпіл і простір заповнений цементом. У такий спосіб п'єдестал був розширений вчасно до відкриття пам'ятника. Мистець настояв на тому, щоб пам'ятник був розміщений при в'їзді до Асинабойського парку, й місто згодилося на цю вимогу.

Коваль – автор пам'ятника Голодомору 1932-1933 рр., зведеного у річницю цієї трагічної події (1985). Родумуючи, як підібрати відповідну ідею, він згадав свідчення колишнього советського міліціонера про випадки людожерства. Чоловік розказував, як він з керівником поїхали до хати в лісі, щоб арештувати старшу жінку, яку звинувачували в поїданні дітей. Ця історія вжахнула Ковалю:

“Я подумав, що найбільше від голоду страждали жінки. Вони завжди відповідали за приготування їжі. Коли їжа закінчилася, їм довелося мати справу з благалями дітей. Я знав, що відповідальність за заподіяне зло несе режим, який згодом намагався приховати перебіг подій. Одного дня мені спала ідея представити режим у формі лецят. Я уявив страждаючу матір, а біля неї дитину яка просить їсти. Ідея зразу сподобалася комісії.”

Оригінал був зроблений з пластиліну в майстерні Ковалю, а пам’ятник з бронзи і граніту завершений в провінціях Онтаріо й Квебек.

Менш відомий є пам’ятник недалеко від міста Ольги в Манітобі (1991), побудований для вшанування перших українських поселенців у Канаді. Він зроблений з бронзи і присвячений піонерам, які втратили сорок трое дітей під час епідемії скарлатини. У час трагедії більшість чоловіків працювало за поселенням. Жінки доглядали хворих і вмираючих без лікарів і відповідних ліків. Поховання дітей в замерзлому ґрунті в березні й квітні було нелегким завданням. Гроби викопали неглибокі й поставили тимчасові хрести. Пізніше фермер, який купив цю землю почав знаходити у ній кістки. Він продав землю. Наступний власник землі мав подібний досвід і знову перепродав землю. Сьогодні на цьому полі вже знаходиться кладовище й місце пам’яті. Тут у різні часи споруджено вісім пам’ятників, останній з яких належить Ковалеві. Нащадки потерпілих сімей в багатьох випадках стали визначними людьми – юристами, лікарями й громадськими діячами. Однак ці вихідці з села не забували про трагедію, яка у великій мірі символізує тяжкий досвід усіх піонерів.

Церковне мистецтво

Коваль найбільш відомий своїми оригінальними й величними церковними інтер’єрами, особливо іконами, мозаїками й вітражами. Проте його церковні роботи часом зустрічалися з опором, мабуть тому, що він не копіював той псевдовізантійський стиль, який став популярний ще на початку століття, але знаходив свої оригінальні формальні рішення.⁷

Церкви, побудовані українськими піонерами в першій половині двадцятого століття, часто були оформлені людьми без відповідної освіти, які використовували “прості, ностальгічні зображення”.⁸ Більші церкви вже будувалися в містах для хвилі післявоєнних іммігрантів. Вони були розроблені професійними інженерами, архітекторами й мистцями. Гординському було доручено розмалювати православний Собор св. Покрови і католицьку Катедру св. Володимира і Ольги.

⁷ Гуцалюк, 8.

⁸ Там же.

Сергій Литвиненко створив іконостас. Ковалю найняли керувати обома проектами. Це був час відновлення українського духовного мистецтва в Північній Америці. Тоді зароджувався стиль, який скоро став загальноприйнятим в оформленні інтер'єрів українських церков в Канаді. Він синтезував традиційні елементи іконографії з нетрадиційними. Левицький і Коваль намагалися поєднати новітні технології та динаміку сучасного дизайну з традиційною іконографією, таким чином створюючи сучасні зображення традиційних релігійних тем. Їх прикро вражав контраст між новою архітектурою й неовізантійськими формами, тому вони шукали іконографічний стиль, який був би сумісним з сучасним архітектурним простором, але одночасно відображав би духовність візантійського мистецтва. Гуцалюк вважав, що велике досягнення Ковалевої розв'язки цієї проблеми – здатність переконливо передавати значення віри.⁹ Стиль поступово мав успіхи в боротьбі з традиційними смаками ієрархії й парафіян. Протягом трьох десятиліть Коваль оформив інтер'єри шістнадцяти церков, залишаючи велику спадщину на степах Канади.

Його перші праці в церковному мистецтві датуються 1957 р., коли священник о. Семчук, земляк Ковалю, попросив його завершити інтер'єр однієї церкви. Після цього поступили інші замовлення. Його стиль в цей момент ще сильно не відрізнявся від неовізантійських моделей, які панували на початку століття. Приблизно в такому стилі оформляли перші церкви Гнат Сич і Майданек. Треба проте сказати, що були в цих церквах і зразки високої художності. Коли Левицький і Коваль прибули до Вінніпегу, їх попросили відновити першу (тепер знесену) невелику католицьку церкву св. Миколая на вулиці Мак-Грегора. Знімаючи шари сажі, вони знайшли два надзвичайно красиві малюнки невідомого автора. Однак, виявилось, що кольори сильно постраждали й малюнки можна було відновити тільки в монохромному сірому кольорі. Цей досвід переконав Ковалю про потребу використовувати для церковних інтер'єрів не фарби, а стійкіший матеріал, зокрема мозаїку.

Відчуваючи конечність звільнення українського мистецтва від елементів недоречних в сучасній архітектурі, мистець почав модернізувати сакральне мистецтво. Митрополит Католицької церкви Максим Германюк безупинно заохочував його до розпису церков. У відповідь на побоювання, що його проекти не знайдуть схвалення або зрозуміння в суспільстві, митрополит настоював на тому, що мистець повинен “зробити перший крок”. У 1957 р. він попросив Ковалю оформити митрополичу каплицю в католицькій консисторії у Вінніпезі. Серед малюнків, які він завершив, була св. *Покрова*. Побоювання Ковалю щодо

⁹ Там же.

несхвалення були обґрунтовані. Коли кардинал Сліпий пізніше відвідав місто, йому не сподобалася ця робота, й вона була перенесена в каплицю при Українському парку недалеко від міста Гімлі.

У 1961 р. Гординський, який вже здобув славу в міжвоєнній Україні як мистець і письменник, приїхав до Вінніпегу. Його запросили оформити інтер'єр української катедрі св. Володимира і Ольги. Він попросив Ковалю керувати проектом і бути його асистентом. Разом вони працювали чотири роки над проектом. Коваль навчився багато від свого старшого колеги, зокрема методичної підготовки й планування. Він будував лаштунки, наймав працівників і стежив за фінансами. Слідом за цим успіхом він співпрацював з Гординським у Православному соборі св. Покрови, виконуючи різьблений іконостас. У 1966 р. він розробив вітраж для Української католицької церкви св. Покрови у Вінніпезі, завершивши цей проєкт з допомогою Юрія Козака в майстерні останнього в Детройті.

Потік пропозицій оформлення церковних інтер'єрів збільшувався, встановлюючи за Ковалем репутацію мистця вітражів і дизайнера інтер'єрів. Великий круглий вітраж *Исус на троні* в Українській католицькій церкві св. Андрія у Вінніпезі – один із найкращих творів мистця. Він зображує сидячого Христа на темносиньому просторі. Його погляд добрий, не погляд суворого, аскетичного візантійського Пантократора. За висловом одного спостерігача, це швидше стилізація, в якій поєднується західний гуманізм і східне християнство.¹⁰

Одне з найвизначніших досягнень Ковалю – це сімнадцять вітражів в Українській католицькій церкві св. Покрови в Расселі, завершені в 1968–69 рр. Церква була побудована архітектором Віктором Денекою в 1966 р. Перший проєкт Ковалю мав на меті абстрактний дизайн на вікнах, але громада вимагала репрезентативної образності. Мистцю було дозволено зробити тільки одну цілком абстрактну частину. Спочатку парафіяни мали застереження. Один з них коментував: “Пане Ковалю, ми знаходимо це прекрасним, але не можемо його зрозуміти”. Коваль радив їм кожного тижня дивитися на вікно під час проповіді і після трьох місяців знову звернутися до нього. Незабаром він одержав листа від цього самого парафіянина, в якому останній інформував, що вітраж тепер зрозумілий і немає потреби чекати три місяці. Незважаючи на неминучі компроміси, це був проєкт, в якому Коваль в значній мірі вільно виявив свої власні нахили й смаки. Праця демонструє, що його стиль оснований на візантійському церковному мистецтві, але намагається значно спрощувати форми. Коваль вводить кольорову палітру, яка справляє враження не тільки яскравого освітлення, але й плавання в повітрі, спокійний і піднесений на-

¹⁰ Там же.

стрій. Його дванадцять розписів у церкві були також скоро прийняті парафіянами. Митрополит спочатку вважав портрет Ісуса занадто “дерев’яним”. Проте, коли мистець прибув, щоб узяти твір для доопрацювання, священник і парафіяни не дозволили цього. Вони вже зрозуміли стиль мистця, захопилися ним і рішили самі звернутися до митрополита. Малюнок залишився незмінним. Усі Ковалеві проєкти спочатку зазнали подібної критики, а потім схвалення. Публіка скоро вчилася цінувати його роботи, і тоді не хотіли чути про можливе їхнє виключення або доопрацювання.

Діалог між традицією й нововведенням характеризує всю Ковалеву творчість. Абстрактні вітражі в церкві в Расселі, наприклад, використовують символізм кольору й форми, але перекликаються з більш зрозумілою образністю інших вікон і розписів. Вікна навмисно зроблені вузькими, щоб регулювати блиск степового сонця. Вітражі майже ніколи не створені за допомогою пензля. Коваль не малював на поверхні скла. Лінії для всіх малюнків і форм зроблені з паличок, які сполучують частини скла. Вони самі створюють ритмічний рух образу і цим самим наближають твір до декоративного дизайну. Вміла різьба цих фрагментів справляє враження образів, що плавають у світлі. Панує ясність і прозорість. Один критик зауважив, що “скло плаває в екстазі серед строгих, аскетичних тіней...Коваль взагалі не пробує наслідувати ефекти затуманення віком, брудом, корозією і перемалюванням, які прикметні континентальному склі”.¹¹

Символізм Коваля часом герметичний. Ось його опис панелей в церкві міста Рассел:

Панелі вітваря зліва направо:

1. Зліва: абстрактне поняття відношення між чоловіком і Богом.

Центр: таїнство Євхаристії; перебільшена чаша, щоб представити перетворення хліба і вина.

Справа: непередбачена подія в людському житті, підкреслена в червоному кольорі.

2. Зліва: таїнство подружжя в східному обряді, корони й дзвінки для одруження; внизу Біблія.

Центр: таїнство хрещення; три свічки представляють трійцю; шриффт представляє хрещення; традиційний хрест.

Справа: таїнство служби Божої; хрест з ІС (Ісус) ХР (Христос); НК-КА (“Перемога” в грецькій мові); нижче – кадило і кропило священної води.

3. Зліва: ангел-хоронитель миру.

Центр: Покрова.

¹¹ Hamilton, Alice, 51-52.

Справа: Церква; чорна хмара вище церкви представляє утиск церкви.

Апсида поряд вітваря:

1. Якір надії.
2. Сходження святого Духа у вигляді голуба.
3. Хрест і чаша.
4. Альфа й омега вічного Бога навколо Христа.
5. Лампа божественного знання і освітлення.

Поступово Коваль малював все менше, а все більше працював над вітражами, часто для вінніпезького архітектора Віктора Денеки. Він закінчив вітраж *св. Покрови* (1962) для церкви св. Покрови в Вінніпезі (побудована Денекою в 1961), сімнадцять вітражів для церкви Сходження святого Духа в Босезурі (побудована Денекою в 1964), і сімдесят вітражів для Церкви Божого Воскресіння (побудована Денекою в 1991). Його останній вітраж був зроблений для Денекової церкви Успіння Матері Божої в місті Портедж Ла Прері.

У сімдесятих роках він почав працювати в мозаїці, імпортуючи матеріали з Італії. Рішення працювати в мозаїці було частковою відповіддю на суворість степового клімату, який коливається між крайнощами тепла влітку й холоду взимку. Коваль вперше використав мозаїку над головним входом до церкви в Расселі. Одна з кращих його робіт – це *Покрова*, встановлена в апсиді денекової церкви св. Покрови у Вінніпезі. Інша видатна мозаїка знаходиться в православній Катедрі св. Івана Хрестителя в Едмонтоні. Це величезна вражаюча робота в головному куполі за вітварем. Вона характеризується яскравими, ясними кольорами, простотою й елегантністю. Праця гармонійно поєднується з вітражами й чотирма мозаїчними портретами євангелістів над зовнішніми дверима, також роботи Коваля.

Мистцеві належать мозаїки в двох вінніпезьких церквах побудованих архітектором-модерністом Радославом Жуком: Пресвятої Родини і св. Михаїла. Ці мозаїки співзвучні з архітектурою Жука й справляють сильне враження на глядача. В обох церквах сонячне світло падає на вітвар, надаючи мозаїці на стіні за вітварем мерехтливого вигляду. Можливо найгарніша робота й найбільше досягнення Коваля – це оформлення церкви св. Михаїла у Вінніпезі. Мистець був повністю автором цього оформлення. Проект зайняв п'ять років праці, і результат – не тільки прекрасний зразок авторової естетики, але й найкраще представлення його погляду на християнство як вчення про любов і обіцянка вічного життя. Це мистецтво нібито випромінює радість і благородне ставлення до людини. Кожний з апостолів зображений як індивідуальність. Мистець говорив: “Якщо б вони були однакові, Христові не було б потрібно мати аж дванадцять

апостолів. Тому й видно індивідуальність в кожному”. Палітра кольорів також повністю належать Ковалеві. Портретний живопис стриманий і лаконічний, особливо в мозаїках *Хресної дороги*. Тут не показаний натовп людей; увага зосереджена на самому Христі. Ймовірно, що Куриликові *Страсті Христові* надихнули Ковалю до створення цього твору. Проте, на відміну від Курилика, Коваль не звертає уваги на кров і страждання. Його увагу привертає любов і перемога над смертю.

*Роман Коваль
у старшому віці*

Тема сама собою є відхиленням від традиції, тому що в східному обряді, на відміну від римо-католицького, не практикується Хресна дорога. Позолочений металевий іконостас у цій церкві – ще одне досягнення. Це екран, на якому зображено шість великих мозаїчних ікон. Він також одночасно уквітчаний традиції й відхід від неї (адже екран металевий, на ньому мозаїка, і він не закриває престолу від очей парафіян). Коваль переборював уявлення, що мозаїка мусить бути тільки на стіні церкви, що іконостас мусить бути вирізаний з дерева або що ікона мусить бути написана темперними фарбами.¹² Варто зазначити, що й вітраж традиційно вважався прикрашенням Латинської церкви, хоч за останні десятиліття він знаходиться чи не в усіх православних церквах Канади. Використовуючи повний архітектурний простір і гру світла, оформлення св. Михаїла створює затишний, заспокійливий настрій – почуття внутрішнього миру.

Специфічна мистецька аура оточує ці українські церкви збудовані в другій половині двадцятого століття в Канаді. Подібно архітектурі Денеки й Жука, мистецтво Ковалю пропонує глядачеві силует традиційного візантійського мистецтва, але перекладає цей накреслений силует на мову й матеріяли сучасного модерного мистецтва, який під впливом дизайну тяжіє до чистих ліній та форм. Навіть зображення фігур уникає психологічного ускладнення. Почування передаються тільки через позу фігури. Наголос всюди падає на загальне всепротямаюче почуття любови й жалю. Одночасно автор заохочує глядача захоплюватися ритмами кольорів і форм і таким способом підноситися в ефір... над тимчасовим і земним.

Помер Роман Коваль 30 грудня 2004 р. на вісімдесят другому році життя, залишивши про себе славу як одного з найбільш новаторських конструкторів церковних інтер'єрів, видатного скульптора й оригі-

¹² Див: Степовий, Дмитро. “Мадонна в лещатах.” *Україна*, 25.

нального живописця. Його мистецтво позначене пристрасним інтересом до кольору, пошуком досконалої абстрагуючої форми та прагненням вищої гармонії й душевного спокою. Європейські і канадські впливи переплелися в цьому мистецтві, створюючи унікальний Ковалевий стиль.

Список основних робіт Романа Ковалю

1. Малюнки

Штруб, 1947, олія на картоні, 26x34.6

Зупинка потягу біля Берхтесгадену, 1947, олія на картоні, 22.5x27.3

Луг в Штрупі, 1948, олія на картоні, 26x34.6

Гоге Гогль, 1948, олія на картоні, 34x25.5

Сонячники (Берхтесгаден), 1948, олія на картоні, 26x27.3

Натюрморт, 1950, олія на дошці, 30.5x40.6

Купальниці, 1957, олія на дошці, 66x50.8

Чотири раси, 1958, олія на полотні на дошці, 78.7x55.9

Портрет дружини, 1957, олія на дошці, 66x50.8

Козак Мамай, 1959, олія на дошці, 66x50.8

Мангаттен, 1962, олія на полотні, 66x50.8

Дерево, 1963, олія на дошці, 66x50.8

Симфонія річки, 1963, олія на дошці, 50.8x66

Вайтшел, 1963, олія на полотні, 50.8x66

Ліс, що горить, 1964, олія на дошці, 50.8x66

Акт, 1964, олія на дошці, 43.2x58.4

Вероніка, 1964, олія на полотні, 66x50.8

Озеро Вінніпег, 1965, олія на дошці, 50.8x66

Вайтшел на самоті, 1965, олія на полотні, 50.8x66

Джанікольо, 1966, олія на полотні на дошці, 40.6x30.5

Флоренція, 1966, олія на полотні на дошці, 40.6x30.5

Форум, 1966, олія на полотні на дошці, 40.6x30.5

Базиліка св. Петра, 1966, олія на полотні на дошці, 40.6x30.5

Річка Тібр, 1966, олія на полотні на дошці, 40.6x30.5

Фортеця Сан-Анжело, Рим, 1966, олія на полотні на дошці, 40.6x30.5

Сан Поль, Франція, 1966, олія на полотні на дошці, 30.5x40.6

Прованс, 1966, олія на полотні на дошці, 30.5x40.6

Вія Аппія, 1966, олія на полотні на дошці, 30.6x40.6

Понте Веккіо, 1966, олія на полотні на дошці, 30.5x40.6

Венеція, 1966, олія на полотні на дошці, 30.5x40.6

Флоренція, 1966, олія на полотні на дошці, 40.6x30.5

Кемп Мортон, 1966, олія на дошці, 66x50.8

Французька алея, 1966, олія на дошці, 66x50.8
Венеція, 1966, олія на полотні на дошці, 40.6x30.5
Джанікольо, 1966, олія на полотні на дошці, 40.6x30.5
Міське, 1971, олія на полотні, 66x50.8
Міське місце дії, 1971, олія на полотні
Протидія сил, 1971, олія на полотні, 724x118.1
Фліртування, 1971, олія на полотні, 72.4x118.1
Проектувальник, 1973, олія на полотні, 50.8x66
Слідами минулого, 1973, олія на полотні, 55.9x71.1
Механічні птахи, 1974, олія на дошці, 50.8x66
Стіл для кави, 1974, олія на полотні, 50.8x66
Вікінги, 1976, олія на дошці, 50.8x66
Водоспад, 1976, олія на дошці, 50.8x66

2. Пам'ятники, скульптури й керамічні вироби

Танцюристка, 1950, бронза, 33x10.2
Галя, 1952, бронза, 45x22x21
Мамай, кераміка, с. 1952
Вхід, Музей природознавства, Ріджайна, бл. 1952
Хрест, Головна пошта, Ріджайна, бл. 1952
Копернік, б. д. Барельєф у бронзі, Калгарі, Альберта
Настінна барельєфна тарілка з бронзи, б.д. Школа Р. Б. Рассел, Вінніпег, Манітоба
Меморіальна дошка українським піонерам, б.д. Національна бібліотека, Оттава
Коло виграшу, бл. 1956, дерево
Піонер, головна стіна Провінційного музею Саскачевану, Ріджайна, бл. 1957
Ходяча гідність, 1957, біла каліфорнійська глина, 37.5x12x13.5
Голуби, 1959, кераміка, 18x16x7.5 і 19x24x8
Жінка у вуалі, 1959, кераміка, 39.5x10.5x12.7
Я. Б. Рудницький, бл. 1959, теракота
Сім'я, бл. 1959, американська липа
Тарас Шевченко, 1961, пам'ятник з бронзи і барельєфу. Асистент Андрія Дарагана
Зірка, 1960, гіпс
Дія жінки, бл. 1960, гіпс
Підставка для лампи, бл. 1962, американська липа
Життя, 1962, американська липа, 55.9x27.9
Шевченко, 1960-і, бронза
Фігура жінки, 1965, бронза
Фігура, що сидить, бл. 1965, бронза

Ласкаво просимо в Манітобу, бл. 1965, структура і настінна вивіска на границі Манітоби й Саскачевану

Карен, 1965, бронза, 38.1x30.5x30.5

Господня вежа, двері з бронзи, 1968 і 1972. Католицький коледж Нотр-Дам, Вілкокс, Саскачеван

Студія для портрета поета, 1969, гіпс, 35.6x20.3x20.3

Сіяч, бл. 1970, бронза

Безіменна, 1971, настінна вивіска для „Вінніпег Транзит Компані”, Вінніпег

Фігура жінки, 1972, каліфорнійська глина

Птах, 1972, теракота 21.4x19.5x33

Людська комунікація, 1972, скульптура з восьми фігур

Віз Червоної ріки, 1974, цемент і скловолокно, Ассинабойський парк, Вінніпег

Плавець, бл. 1975, бронза

Фігура жінки, каліфорнійська глина, 1970-і рр.

Ангел, 1980, мідь, 39.4x27.9x8.9

Жінка зачісує волосся, 1981, біла каліфорнійська глина, 43x11x26

Чорний птах, 1982, мідь, 78.7x54.6x3.6

Моління до чаші, 1983, червоне гондураське дерево, 85x38x2.2

Невинність, 1983, теракота, 25x15x16

Стрілець, 1983, бронза, 29.6x19x12.5

Арфіст, 1983, теракота, 35x12.5x15

Гайдамака, 1983, теракота, 32x15x9.5

Сестра постулянка, 1983, теракота, 31.5x9x7.5

Розп'яття, 1983, червоне гондураське дерево, 54.6x38.1x2.2

Український танцюрист, 1983, бронза, 43.2x10.2x10.2

Уночі, 1983, бронза, 35.6x20.3x18.4

Напівлежача фігура, 1983, теракота, 43.2x10.2x17.8

Д-р Семен Грушовець, 1983, бронза, 41.7x29.4x24.5

Гетьман, 1984, бронза, 47x17.8x17.8

Декан, 1985, гіпс, 31.9x23.3x23.3

Оновлення спадкових шляхів, 1991

Пам'ятник жертвам Голоду в Україні 1932-33 р., 1985, граніт і бронза, мерія Вінніпегу

Пам'ятник сторіччю поселення Канади українцями, 1881-1991, 1991, граніт, Ольга, Манітоба

3. Церковні роботи

Живопис, б. д. 117.6x205.8. Українська Католицька Церква Сходження Святого Духу, Беніто, Манітоба

Розпис вгорі за бічними вівтарями. Українська Католицька Церква Сходження Святого Духу, Босежур, Манітоба

Церковний інтер'єр: дванадцять апостолів, два ангели, один розпис за вівтарем. Українська Католицька Церква Пресвятого Серця Ісуса, Гімлі, Манітоба

Успіння. Мозаїка, церковний екстер'єр. Українська Католицька Церква св. Покрови, Рассел, Манітоба

Інтер'єр каплиці, 1957. Резиденція Митрополита Української Католицької Церкви, Вінніпег, Манітоба

Церковний інтер'єр, 1958. Українська Католицька Церква Божої Мати Неустаючої Помочі, Вінніпег, Манітоба

Архієпископ Василь Ладика, 1962. Барельєфна плита в бронзі. Українська Католицька катедра св. Володимира і Ольги, Вінніпег, Манітоба

Архієпископ Микита Будка, 1962. барельєфна плита в бронзі. Українська Католицька Катедра св. Володимира і Ольги, Вінніпег, Манітоба

Іконостас, 1963. Різьблене дерево і золотий лист. Український Православна катедра св. Покрови, Вінніпег, Манітоба

Покрова, ранні 1960-і рр. Розпис за вівтарем (тепер заслонений другим розписом автора з 1970 р.). Українська Католицька Церква св. Покрови, Вінніпег, Манітоба

Покрова, 1966. Вітраж. Українська Католицька Церква св. Покрови, Вінніпег, Манітоба

Ісус на троні, 1960-ті, кольорове скло, 264.6 діаметр; і кивот. Українська Католицька Церква св. Андрія, Вінніпег, Манітоба

Сімнадцять вікон з вітражами і кивот, 1960. Українська Католицька Церква Сходження Святого Духу, Беседжор, Манітоба

Два розписи вгорі за бічними вівтарями і канделябри, 1968. 73.5x117.6, Українська Католицька Церква св. Покрови, Рассел, Манітоба

Оранта, 1968. Розпис за головним вівтарем, 176.4x294; і два розписи вгорі за бічними вівтарями, 1968, 88.2x176.4. Українська Католицька Церква св. Покрови, Маунтейн Роуд, Манітоба

Сімнадцять вітражів. Українська Католицька Церква св. Покрови, Рассел, Манітоба

Розпис за головним вівтарем, 1970, 232.2x296; і два розписи біля бічних вівтарів, 88.2x176.4. Українська Католицька Церква Св. Євхаристії, Фом Лейк, Саскачеван

Церковний розпис, 1970. Українська Католицька Церква св. Покрови, Вінніпег, Манітоба

Ілюстрації до книги, *Прийди до Отця: Катехизм для першого*

класу (Вінніпег: Український Катехитичний Центр, 1971)

Кивот, 1971. Українська Католицька Церква Чесного Хреста, Тан-дер Бей, Онтаріо

Дві бічні композиції для церкви св. Покрови, 1973, вітражі. Українська Католицька Церква св. Покрови, Вінніпег, Манітоба

Пресвята родина, 1975, запрестольна мозаїка, 705.6x823.2. Українська Католицька Церква Пресвятої Родини, Вінніпег

Запрестольна стіна, мозаїка 1975, 705.6x823.2. Українська Православна Катедра св. Івана Хрестителя, Едмонтон, Альберта

Іконостас, 1976. Українська Православна Церква всіх Святих, Вінніпег, Манітоба

Мозаїка в луці над іконостасом, 1978. Українська Православна Катедра св. Івана Хрестителя, Едмонтон

Ісус Христос, Іван Хреститель, 1979, плоска різьба по дереві, Римо-католицька церква Найяснішої Панни Королеви Польщі Босежур, Манітоба

Матір Божа Ченстоховська, 1979, копія знаменитої ікони. Римо-католицька церква Найяснішої Панни Королеви Польщі, Босежур, Манітоба

Чотири вхідні двері, 1979, бронзові барельєфи. Український Православна Катедра св. Івана Хрестителя, Едмонтон, Альберта

Запрестольна мозаїка, 1980. Українська Католицька Церква св. Михаїла, Вінніпег, Манітоба

Кивот, 1982. Український Католицька Катедра св. Володимира і Ольги, Вінніпег, Манітоба

Мозаїка над дверима зовні церкви, 1982. Українська Православна Катедра св. Івана Хрестителя, Едмонтон, Альберта

Євангелісти, 1982, чотири мозаїки над і поруч з дверима церкви. Українська Православна Катедра св. Івана Хрестителя, Едмонтон, Альберта

Вітраж, 1982. Українська Православна Церква св. Тройці, Вайта, Манітоба

Два образи над бічними престолами, мозаїки, 1983. Українська Католицька Церква св. Михаїла, Вінніпег, Манітоба

П'ять вітражів, 1983, 88.5x29.4, Українська Католицька Церква Успіння Божої Матері, Портедж Ла Прері, Манітоба

Хресна дорога, 1984, чотирнадцять образів у мозаїці. Українська Католицька Церква св. Михаїла, Вінніпег, Манітоба

Мозаїка над дверима церкви, 1985, 147x176.4. Українська Католицька Церква Успіння Божої Матері, Портедж Ла Прері, Манітоба

Шість вітражів, 1986, 284x68.6. Монастир сестер-служебниць, Мондер, Альберта

Два образи над бічними престолами, 1987, 147x235.2. Українська Католицька Церква Пресвятої Родина, Вінніпег, Манітоба

Запрестольна мозаїка 1987, 588x705.6. Українська Католицька Церква св. Василя Великого, Ріджайна, Саскатчеван

Вітражі, 1987-88. Українська Православна Катедрa св. Івана Хрестителя, Едмонтон, Альберта

Два вітражі, 1980. Старечий дім св. Михаїла, Едмонтон, Альберта

Св. Покрова, 1980. Мозаїка в Українській Католицькій Церкві св. Покрови, Вінніпег, Манітоба

Матір Божа, бл. 1989. Мозаїка в Каплиці Черниць, Дауфін, Манітоба

Шістдесят вітражів, 1991. Церква Священної Неділі Христа, Дауфін, Манітоба

Шість вітражів. Українська Католицька Церква Успіння Божої Матері, 2004, Портедж Ла Прері, Манітоба

Бібліографія

Greenberg, Clement. "Modernist painting." *Art and Literature* 4 (Spring 1965): 193-201; reprinted in *Modern Art and Modernism: A Critical Anthology*, 5-10. Edited by Francis Francina et al. New York: Harper and Row, 1986.

Hamilton, Alice. *Manitoba Stained Glass*. Winnipeg: Univ. of Winnipeg Press, 1970.

Hawryliuk, Alexandra. "Mosaic and Stained Glass: The Art of Roman Kowal." *Ukrainian Weekly*, 3 March 2002.

Гуцалюк, Любослав. "Роман Коваль: маляр, скульптор та майстер мозаїки". *Коваль: Ретроспективна виставка*, 6-9.

Коваль 1973: 13-27 травня, 1973. Торонто: галерея "Фокус", Торонто, 1973.

Коваль: Ретроспективна виставка картин і скульптур Романа Ковалю 11 вересня-13 листопада, 1988. Вінніпег: Осередок української культури й освіти, 1988.

Мищенко, Олексій. "Воля мистецького вислову Романа Ковалю". *Літературна Україна*, 6 січня 1998.

Rotoff, Basil, Roman Yereniuk and Stella Hryniuk. *Monuments to Faith: Ukrainian Churches in Manitoba*. Winnipeg: U of Manitoba P, 1990.

Степовик, Дмитро. "Мадонна в лещатах". *Україна* (1999): 24-28.

Персональні Виставки

Українське національне об'єднання, 1967.

Український фестиваль, Дауфін, 1969.

Іст Кілдонан Лайбрарі, Вінніпег, наприкінці 1960 рр.

Вінніпезький університет, 1972.

Коваль 1973, галерія “Фокус”, Торонто, 13–27 травня, 1973.

Батько і син: виставка Романа і Богдана Коваля, Детройтський університет (Мерсі), 1985.

Ретроспективна виставка картин і скульптур Романа Коваля, Осередок української культури й освіти, Вінніпег. 11 вересня–13 листопада, 1988.

Виставка з нагоди 50-ліття творчости, 1998. Український музей Канади, Саскатун.

У СВІТІ МУЗИКИ

Ольга Логвиненко

СВЯТКУВАННЯ 35-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ТОВАРИСТВА АЛЬБЕРТИ

Коли едмонтонська осінь вже золотисто мережить дерева, Українське музичне товариство Альберти концертом “Музичний калейдоскоп” мережить світ музики виступом з нагоди свого 35-річного існування. В неділю 4 листопада 2007 р. присутні, які вщерть заповнили простору залю УНО, мали щастя бути учасниками чи не найкращого в останні часи концерту едмонтонських співочих та інструментальних талантів нашого музичного Едмонтону. Які здібні виконавці й колективи в нас – ми побачили на концерті “Музичного калейдоскопу”. Ми може не оцінюємо тих талановитих людей, які збагачують наші концертні програми, бо звикли до них. Одначе ми щасливі, що існує Музичне товариство, яке організовує ті концерти і запрошує талановитих людей до виступу.

День святкування

В приміщенні УНО перше, що дуже приємно вплинуло на гостей, це гарно розташовані на боці залі програмки й афіші зі всіх виступів, які організувало Музичне товариство. Треба подивляти далекоглядності архівіста п-і Марії Дитиняк, яка так старанно зуміла втримати всі програмки й афіші за минулі 35 років. Переглядаючи чудову, по-мистецькому оформлену пропам'ятну книжку (праця Ксені Мариняк, члена товариства), ми переносимося думками і споминами до перших початкових концертів, які організувало Музичне товариство. Я щаслива, що була учасницею майже всіх тих концертів, і з великою пошаною і признанням згадую тих, які бачили потребу організувати такі виступи – тоді, коли багато людей ще не відчували цієї потреби “єднатися” – в музиці.

Бачу в дуже старанно опрацьованих описах усіх виступів (які упорядкувала Ірина Шмігельська) імена мені так добре знамих осіб: бл. п. Романа Осташевського – довголітнього, розумного й здібного організатора багатьох мистецьких виступів; бл. п. Сергія Яременка, нашого улюбленого професора, який заснував з п. М. Дитиняк жіночий ан-

самбль “Мережі”, в якому вже тепер покійна Люба Татух так гарно з ними співала “Незабудьки”; бл. п. Романа Солтикевича, бл. п. Неонілю Дмитрук та бл. п. Ірину Павликовську, довго-літню жіночу діячку. Вона все таки знайшла час щоб працювати в Музичному товаристві. Часто бачиться фортепіяновий супровід піаністки п-і Ірини Гарнавської. Де в неї стільки сили всім тим колективам грати?

В програмі дуже цікаво описано початки заснування Музичного товариства. Четверо учителів музики, бл. п. І. Павликовська, Н. Дмитрук, С. Яременко і п. М. Дитиняк, завважили, що українські учителі відсотково одні з найбільш популярних учасників сходин провінційної спілки реєстрованих учителів музики. Застановилися над тим, чи б не створити українське музичне товариство, бо знали що в Едмонтоні є багато професійних музикантів, а ще більше любителів української музики. І так це стало почином для Музичного товариства. Перші загальні збори відбулися в залі УНО 27 лютого 1972 р. Присутні схвалили статут, і назвали організацію УМТА (Українське музичне товариство Альберти) з осідком в Едмонтоні. В 1980 р. заінкорпоровано Товариство в провінційному уряді Альберти. Як пишеться в пам’ятковій програмці, ціллю Товариства було об’єднати всі музичні таланти міста Едмонтону для плекання української музики. Члени рішили, що це найкраще можна здійснити, ставлячи музичні імпрези, в програму яких намічено включати твори українських композиторів. Це дало б можливість плекати серед української спільноти почуття любови до української музики, а також підвищити рівень ознайомлення наших співгромадян з нашого музичною культурою.

Праця Товариства

Початкові прояви діяльності Товариства були концерти колядок і щедрівок. У цих концертах брали участь церковні та світські хори, ансамблі, солісти та інструменталісти міста Едмонтону. Перший концерт відбувся на Новий Рік – 14 січня 1973 р. З того часу відбулося 26 таких концертів за ініціативою УМТА. Крім тих концертів Товариство організувало багато інших цікавих виступів в Едмонтоні:

До 130-ліття з дня народження українського композитора Миколи Лисенка відбувся ювілейний концерт. Того дня (5 листопада 1972 р.) в Ювілейній аудиторії встановлено погруддя композитора.

Щоб допомогти заповнити брак кваліфікованих дяків, Товариство організувало “Дяківські курси” в 1973-1974 рр.

Під патронатом КУК у 1978 і 1979 рр. Товариство зорганізувало фестиваль української пісні і слова. У фестивалях брали участь діти, молодь, хори, ансамблі, солісти та інструменталісти з Едмонтону та інших міст провінції Альберти.

Всеканадська хорова конференція, зорганізована УМТА спіль-

но з Українським центром засобів і розвитку при коледжі ім. Грента МекЮена, відбулася 24-26 лютого 1989 р. На цю конференцію прибули композитори, музикознавці, любителі хорового мистецтва з міст Канади, Америки та України. З того приводу на бенкеті виступила з доповіддю про історію українського хорового мистецтва українська композиторка Леся Дичко з Києва.

До різних ювілейних дат відбулися концерти творчості наступних композиторів: Василя Барвінського, Станіслава Людкевича, Кирила Стеценка, Миколи Лисенка та Сергія Яременка.

В 1984-1989 роках відбулася серія концертів “Спадщина”.

Крім того, від 1994 р. УМТА під патронатом едмонтонського відділу КУЖ підготовляла програму щорічного концерту на пошану Т. Шевченка. Більшість Шевченківських концертів мають означену тему, і тоді пов’язують одині точки програми з темою. Дуже багато праці для створення скрипту програм концертів вкладає Галя Котвич. Вона вміло підбирає поезії, описи та людей які добре виконують намічені плани.

Семінари хорових диригентів в Канаді 1976-1997

Щоб підвищити рівень хорової культури та навчити нових диригентів працювати з хорами, в 1976 р. був зорганізований семінар хорових диригентів в Анкастері, Онт. Ініціатором цього був славний маестро Володимир Колесник. Цей семінар започаткував 20-літнє продовження таких викладів для охочих навчитися хорового мистецтва. Нам пощастило перебрати обов’язок організування семінарів на наступні 20 років до Едмонтону. Ці літні семінари не тільки виховували майбутніх хорових диригентів, але дали нагоду едмонтонським хористам співати в хорі під час літніх вакацій. Багато хористів з часом самі записувалися на диригентські лекції. Найвність такого геніального викладача, як маестро В. Колесник, через 20 років дало змогу едмонтонському музичному колективі виконувати складніші музичні твори, спеціально твори великої форми. Пам’ять про покійного маестра залишиться в серцях тих, кого він зумів торкнути своєю чутливою вдачею.

Музичний калейдоскоп – неділя, 4 листопада 2007 р.

Провадила програмою голова Товариства п-і Люба Бойко-Белл. Вона дуже тепло привітала гостей та всіх виконавців. Коротенько Л. Бойко-Белл пояснила, що програма концерту віддзеркалює всю музичну діяльність Товариства за останні 35 років, а саме: концерти колядок, Шевченківські концерти, Геритедж концерти, концерти юних талантів, Кафе Івасюк, семінари диригентів. Між присутніми була

етнограф з України п-і Марина Гримич, о. прот. М. Планчак, о. сотр. Т. Мочинський, колишні члени хорів та багато прихильників Музичного товариства. Програма почалася співом хору при церкві св. Юрія Переможця УГКЦ, дир. Ірина Тарнавська. Він відспівав 3 пісні, дві з яких були колядки, які нагадали нам, що незадовго буде Різдво. А тоді молоденька учениця п'яна Соломія Цісар гарно заграла “Українську думку”, муз. В. А. Присовського.

Як звичайно, наші серця полонили своїм милим співом діти хору при катедрі св. Йосафата, керівник Кася Антошко, музичний керівник Інна Лужанець. Вони заспівали дві пісенькикомпозиції бл. п. С. Яременка. Публіка їх нагородила тривалими оплесками. Потім п-і Лілея Волянська, znana в Едмонтоні співачка-сопрано, відспівала “Canti Spirituali”, муз. І. Соневицького, при фортепіані І. Тарнавська. Жіночий ансамбль “Дніпрова Хвиля” – дуже добре зіспівані, з гарними голосами, молоді, талановиті пані, були прийняті оплесками, ще заки почали співати. При фортепіані І. Тарнавська. Вони відспівали дві пісні: “Чарівна скрипка”, муз. І. Поклада, і “Незабудьки”, муз. В. Костенка-Київського.

На відміну від співу, наступним номером було інструментальне тріо: Михайло Саварин – скрипка, Богдан Саварин – фортепіано/скрипка і Юліян Саварин – віолончель. Як багато таланту в одній родині! Публіка прослухала два твори: “Milontan”, муз. J. Bragaдо і “Пісня без слів”, муз. Людкевича. Bravo - хлопці молодці! Хор “Верховина” під диригентурою п-і Галини Лазурко заспівав: “Моя пісня”, муз. М. Леонтовича, соліст Маркіян Говда, під акомпанемент струнного квартету, що додало відмінного звуку; і “Як я була мала, мала”, в обр. А. Кушніренка.

Давно ми не чули на нашій сцені чудового “соловейка”, Світлани Сех, оперної співачки, яка чудово виконала два твори: “Ре́ве, гуде негодонька”, сл. і. муз. Л. Левітова, і “Останні квіти”, сл. і муз. В. Гомоляки. При фортепіані Галина Лазурко. Оплескам не було кінця! Чудово! Бутьте з нами, п-і Сех, частіше. І ще одна музична одиниця – це вокальна формація “Ре мінор”, в якій з п'яти членів троє є членами одної родини. Наша публіка завжди тепло вітає “Ре мінор”. Вони відспівали дві пісні: “Сад ангельських пісень”, муз. Я. Нудика і В. Якимця, сл. В. Цибульки, і “Бистра вода”, обр. Я. Ярославського і М. Лазурка. Як спеціальний дарунок для всіх присутніх, ансамбль заспівав теж славному “Червону руту” В. Івасюка і заохотив усіх присутніх до активної участі. Заля з приємністю включилася до співу. Члени “Ре мінор”: Маркіян Лазурко, Олесь Лазурко, Стефан Лазурко, Микола Білаш та Орест Грох.

На закінчення програми виступив хор “Дніпро”, наша едмонтонська

гордість, під дир. п-і М. Дитиняк. Вони відспівали два твори: “Сонце заходить”, муз. В. Законника, сл. Т. Шевченка, і “Якби мені черевички”, муз. Ф. Колесси, сл. Т. Шевченка, солісти Оля Федеркевич, Олеся Талпаш, Маркіян Говда, фортепіано Ірина Тарнавська. Цей хор дуже гарно збагатився новими голосами і приємно бачити, що їхнє завзяття не зменшується, а навпаки, з новими силами збільшується. На кінець, голова УМТА, п-і Л. Бойко-Белл викликала єдину з чотирьох засновників Товариства, п-і М. Дитиняк, і вручила їй як вияв подяки за 35-літню працю на пам’ятку – картину художниці Ірини Карпенко. Таку ж картину вручено також п-і Орісі Олійник, яка належала до першої управи Товариства. Вона також була акомпаніаторкою хору “Дніпро” за часів п. Р. Солтикевича і асистенткою диригента у пізніші роки.

Під цю пору управа Товариства складається з таких осіб: Люба Бойко-Белл – голова, Галя Котович – писар, Ксеня Федина – скарбник, Марія Дитиняк – архівар, Ірина Тарнавська та Оріся Олійник – члени контрольної комісії, Галина Лазурко, Ірина Шмігельська та Ксеня Мариняк – члени. Не дуже багато осіб – але які вони працюючі! Як багато концертів відбувається в Едмонтоні завдяки їхній організації вмілості! Їм від нас належить велика подяка! Хай щастить вам на дальші гарні успіхи. Виходить, що такі у музик серце вічно молоде!

Галина Котович

УКРАЇНСЬКЕ МУЗИЧНЕ ТОВАРИСТВО АЛЬБЕРТИ, 1999–2007

Цього року Українське музичне товариство Альберти святкувало 35-річчя свого існування. Докладну історію початків і діяльності товариства за 1972–1998 рр. написала Марія Дитиняк, учителька фортепіано і 30-річний диригент хору “Дніпро”, у третьому числі Західноканадського збірника. Моя коротка стаття охоплює діяльність товариства протягом 1999–2007 рр.

Концерти колядок – січень, 2001, 2006, 2007.

Подорож по Україні

У концерті з Едмонтонською симфонічною оркестрою 19–20 лютого 1999 року виступив збірний хор, організований заходами УМТА та під диригентурою Марії Дитиняк.

Шевченківські концерти (під патронатом едмонтонського відділу Комітету українців Канади)

Програми шевченківських щорічних концертів, організованих Музичним товариством, продовжують звичай, започаткований у 1997 році, представляти в тематичній єдності скрипту і номерів концерту окрему ідею творчості великого Кобзаря. Наприклад, у 2005 році текст до теми “Тарас Шевченко та 100-річчя Альберти” пояснював ролю Шевченка в житті наших піонерів. У 2006 році скрипт “Тарас Шевченко та козащина” пояснив не лише, як поет оцінював козацьчину, але також як він порівнював минулу долю України із сучасністю – тодішнім кріпацтвом і ще “ненародженим” лихоліттям. Інколи в програмі концерту є головна доповідь, але переважно тексти поміж номерами творять одну цілість, неначе доповідь.

Концерти української музики юних талантів

З метою дати нагоду молодим учням-музикантам виступати в концертній залі з творами українських композиторів з 2003 року Музичне товариство почало організовувати 4 концерти молоді (віком 7–21 рр.): інструментальні сольо, дуети, ансамблі та співи. Учні з відповідним твором і рівнем грання запрошують виступити на Шевченківських концертах: в 2003 р. – Андрія Кунева, 2004 р. – Ларису Гекер, 2006 р. – Катрису Тарнавську.

“Кафе Івасюк”

Щоби пісні Володимира Івасюка й інших популярних українських

композиторів України та діаспори були “завжди поміж нас”, УМТА організовує музичні вечірки при каві й тортах – “Кафе Івасюк”. Перший такий вечір (14 травня 2004 року) відзначив 25-ту річницю вбивства композитора, виконанням у програмі виключно творів Івасюка. У наступних програмах, оскільки сам Івасюк нам показував, як черпати з нашого духовного джерела, з якого ми всі походимо, розширено можливості виконання. Так, у програмі “Кафе Івасюка” 2005 року перша частина була присвячена Івасюкові, друга – іншим композиторам, а третя – пісням з майдану Помаранчевої революції. В програмі 2006 року представлено твори інших композиторів, скомпонованих під впливом Івасюка.

Музичні вечори

15 березня 2004 року в Едмонтоні на запрошення УМТА д-р Денис Глинка (Вінніпег) виступив із доповіддю “Тарас Шевченко у світовій музиці”; 4 листопада 2005 року відбувся музичний вечір, присвячений галицькому композиторові Василеві Безкоровайному. Виступили музичні виконавці й ансамблі Едмонтону, доповідь виголосила Марія Дитиняк.

Різноманітна діяльність

12 листопада 2000 року – презентація книги *Артем Ведель*, виданої заходами УМТА;

4 листопада 2001 року – виставка-продаж малюнків бл. п. Сергія Яременка, організована з метою поповнити іменну музичну стипендію в пам’ять композитора – “Sergei Eremenko Award”, що існувала при Коледжі ім. Ґрента МекЮена в Едмонтоні до 2006 року. Стипендіати: Меланія Гладуневич (2000), Мотрія, Богдан та Юліян Саварин (2002), Орест Романюк (2003, 2004), Леся Погорецька (2005), Чарлі Сакума (2006); 6 лютого 2004 року – концерт і презентація в Едмонтоні книжки *Світ Миколи Лисенка* д-ра Тараса Філенка і д-ра Тамари Булат, на котрій був присутній д-р Філенко; УМТА подало до Пров. ради КУК кандидата на Гетьманську нагороду – інж. Любомира Пастушенка. За його вклад в хорову музику в Едмонтоні, зокрема 50 літ співу в хорі “Дніпро”, він одержав нагороду 2004 року; Музичне товариство організувало прийняття для камерного хору “Київ” після їхнього концерту в Едмонтоні 13 листопада 2004 р. і подарувало співакам та диригентові видання УМТА *Артем Ведель*. У 2006 році разом з хорами “Дніпро” і “Верховина” знову приймали київських хористів; Передано українську музичну бібліотеку до Коледжу ім. Ґрента МекЮена в Едмонтоні. Від УМТА надіслано привіти з нагоди різних виступів чи річниць, зокрема Капелі бандуристів (7 листопада 2005),

Суспільній службі (лютий 2007, з нагоди 30-річчя) і Марії Дитиняк (21 січня 2007, з нагоди 30-річчя диригентури хором “Дніпро”). Товариство благочинно підтримує львівську піаністку Етелю Чуприк, адміністративно допомагає іншим; В 2007 році Музичне товариство святкує 35-річчя свого існування. 4 листопада зорганізовано ретроспективний концерт вокальної та інструментальної музики – “Музичний калейдоскоп”, та випущено ювілейне видання;

Один із планів на майбутню працю УМТА – участь у втіленні великого і поважного проекту запису збірки-антології всіх романсів українських клясичних композиторів, започаткованого англійським оперним співаком Павлом Гунькою за участю відомих канадських оперних співаків та музикантів. “Більші діла, або проекти, починаються звичайно за ініціативою одиниць, часами у випадкових обставинах” (Н. Дмитрук). І такий проект в Едмонтоні, який з незначних початків став тривалим, є Українське музичне товариство Альберти, якому сповнилося тридцять п’ять років.

М. Циган

БЕРЕГИНЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ

Присвячує цю статтю своїм батькам та предкам

Найважливішим і найціннішим скарбом і оберегом українського народу є пісня. Жодний народ не має стільки і таких прекрасних народних пісень. Маємо історичний епос: думи, балади та романси, лірико-епічні та ліричні, обрядові пісні. Наш народ усю свою історію і свою долю виспівав і оспівав у піснях. Ми співаємо від моменту народження і аж до останнього прощання та оплакування. Усе життя пісня з нами. Саме пісня рятує нас у тяжкі хвилини, лікує, надихає і підносить на високості. Живуть серед нас люди з фізичними вадами мовного апарату: затинаються, картавлять, не вимовляють якихось звуків, але співають вони унікально гарно і чисто. Тут нема іншого пояснення: співає їхня душа – душа нашого українського народу.

Співаки та музиканти – це обранці Божі, яким довірено та доручено берегти цей найдорожчий скарб рідного народу – нашу пісню, нести її через віки до людей і передавати від покоління до покоління. Саме до цієї когорти належить і родина Білашів. Найяскравішою представницею славного роду, яка гідно виконує своє призначення, є Люба Білаш – творець і справжня берегиня української пісні.

Люба Маруся Білаш – естрадна співачка та композитор, належить до п'ятого покоління канадських українців. Люба народилася 30 липня 1956 року у Вінніпезі в сім'ї доктора Борислава і Доротеї Білашів. Предки з батьківської сторони походять з Тернопільщини та Івано-Франківщини. За родинними переказами вони належали до тієї частини війська гетьмана Богдана Хмельницького, яка після Визвольної війни 1648-54 років оселилась на території сьогоднішньої Тернопільщини. До Канади Любин прапрадід приїхав у 1897 році.

Любина мама Доротея походить зі старовинного фрізійського роду Укена, якому належав власний герб – срібний лев з переверненою короною на шиї. То ж у Любиному характері тісно переплелися і створили неповторний колорит волелюбність і сила духу козаків та мрійливість і стійкість островитян.

У 1978 році Люба успішно закінчила Манітобський університет за фахом учительки початкових класів. Одна з перших у Манітобі почала викладати у новоствореній двомовній українській програмі. Протягом багатьох років працювала у двомовних програмах у Вінніпезі та Едмонтоні, застосовуючи власні цікаві методики навчання дітей.

Любов до музики зародилася ще в дитинстві, коли вдома співала

українські пісні з дідусем та з іншими членами сім'ї, які ще й грали на різних музичних інструментах. Люба навчалася грати на скрипці, гітарі, виступала у складі багатьох хорів і вокальних ансамблів – у школі, в Пласті, в церковному хорі та тріо “Тирса” (під проводом добродійки Володимири Кислевської та Вірляни Головки). Разом із сестрою Дарусею часто виступали дуетом і з вокально-інструментальним ансамблем “Мрії” (пізніше “Чар-зілля”) на фестивалях у Вінніпезі, Тандер Беї, Саскатуні та інших містах Канади. Саме в цей час за допомогою та участю родини Люба записала цикл українських дитячих пісень (“Вінок діточих пісень”, продюсер д-р Оленка Білаш), які до сьогоднішнього дня із задоволенням використовують в україномовних класах по цілому світі та в радіо- і телепрограмах багатьох країн світу включно з Україною.

З 1980 до 1984 року Люба працювала художнім керівником Вінніпезького дівочого вокального квартету “Троянда”, у репертуарі якого були кращі українські народні та авторські пісні.

Які чари та яку силу повинна мати українська пісня, щоб можна було її так полюбити і співати душею, народившись і виростаючи далеко від України. Голос крові та голос далекої, ніколи не баченої Батьківщини звучали в унісон. Лише у 1982 році доля подарувала першу зустріч з Україною. Перебуваючи на шеститижневих курсах з української літератури у Київському державному університеті імені Тараса Шевченка, знайомилася з реаліями життя незнаної, але вимріяної рідної землі своїх предків. Побачилася з родиною, пережила веселі та сумні пригоди, які викликали бурхливі емоції та суперечливі роздуми. Але усі сподівання перевершили враження, отримані від знайомства з українськими молодими художниками Іваном Бринюком, Василем Корчинським, Володимиром Гарбузом та іншими зі школи-майстерні славної художниці-“шістдесятниці” Галини Зубченко. Саме вони показали Любі справжній український Київ, дали відчутти себе україночку в Україні та сприяли утвердженню у своїй любові до рідного краю, бажанні повертатися до нього і своїх витоків та співати і творити. А ще вони залишилися друзями на усе життя.

Після переїзду до Едмонтона у 1986 році Люба почала співати в українському хорі “Дніпро” під керівництвом пані Марії Дитиняк. А влітку 1987 року в складі створеного маестро Володимиром Колесником хору “Тисячоліття” взяла участь у запису концертів українського композитора XVIII ст. Дмитра Бортнянського. У цьому проекті брали участь не лише українці, а й співаки неукраїнського походження з усієї Північної Америки. Запис відбувся у Гвелфі, Онтаріо, а гала-концерт в Рой Массі Голі в Торонті.

Повернувшись після запису до Едмонтону, Люба взяла участь в аудиторії на місце альта в один із трьох професійних хорів Канади “Про Коро Канада” (керівник – маестро Мішель Жерве). Вражений голосом і майстерним виконанням партії з концертів Бортнянського, маестро запросив її до хору. А через якийсь час “Про Коро Канада”

виконав кілька творів Бортнянського для канадських слухачів. Люба співала з цим хором з 1987 по 1996 рік. Дуже вагомим для неї було успішне виконання у 1989 році сольної альтової партії у “Реквіємі” Моцарта, який транслювало національне канадське радіо СіБіСі.

Проте займатися лише чимось одним – це не для Люби, то ж у 1988 році вона взяла участь ще у кількох проєктах:

- виступила в Едмонтоні як солістка під час прем'єри Служби Божої композитора з Канади Юрія Фіяли на честь тисячоліття прийняття християнства у Київській Русі (її голос також можна чути на записі цієї ж композиції як соло-альта разом з українським католицьким церковним хором Св. Василія під диригентурою пані Єлисавети Андерсон);

- виступала у складі хору “Дніпро” в ораторії українського композитора з Франції Маріяна Кузана “Неофіти”, під диригентурею маєстро Володимира Колесника (цей концерт транслювався по телебаченню);

- виступала як гість на Міжнародному фестивалі української музики “Фестиваль-88” в Едмонтоні (з нагоди цього фестивалю була випущена пісня “Разом” на якій Люба виконує соло);

- була членом журі літнього Українського музичного фестивалю у Музеї української спадщини Альберти.

У 1989 році Люба разом з Іваном Стечишиним були запрошені на перший Республіканський фестиваль української сучасної Пісні та популярної музики “Червона Рута” у Чернівцях, де отримала приз за “неповторний сценічний стиль та виконавську манеру”. Там вона познайомилася з багатьма відомими українськими музикантами, такими як Ніна Матвієнко, Дмитро Гнатюк, Тарас Петриненко, Віктор Шпортько, та молодими: Марією Бурмакою, Едуардом Драчем, Андрієм Середою та іншими, які стали відкриттям фестивалю і з якими потім не раз співала під час гастролей по Україні.

У 1990 році з групою учителів, так само захоплених музикою, створили ансамбль “Токката”. У 1991 році Люба співала в хорі Едмонтонської опери у постановці опери “Євгеній Онегін”.

Влітку того ж року Люба знову порадувала публіку України своїми виступами у гастрольному турі Україною, організованому Кирилом Стеценком, онуком видатного українського композитора Кирила Стеценка. Разом з нею у концертах брали участь славний співець Василь Жданкін, актор драми і комедії Богдан Бенюк і рок-гурт “Еней”. А взимку на запрошення родичів Василя Жданкіна пощастило святкувати Різдво в українському селі у Карпатах. Справді пощастило, бо пережити це радісне Свято у горах серед гуцулів за усіма народними звичаями і традиціями – справжнє щастя, подарунок долі. Їзда сльотами засніженими дорогами, свята вечеря у родинному колі, колядники із щирими віншуваннями та колядою – неповторні хвилини і почуття, спогади про які виринають кожної зими та щораз, коли у Василевому виконанні звучить пісня на слова Б.-І. Антонича “Коляда”:

*Народився Бог на санях
В лемківській містечку Дуклі.
Прийшли лемки у крисанях
І принесли місяць круглий.*

Заслужений успіх приніс Любі виступ і на 2-му фестивалі “Червона Рута” у Запоріжжі в 1991 році. Того ж самого літа у Києві було записано та видано касету українських іммігрантських пісень “Слід по журавлях” (продюсер – Кирило Стеценко, пісні із збірки д-ра Богдана Климаша “Знайомлення з циклом українсько-канадських іммігрантських пісень”, 1970 р.).

У 1992-93 роках Люба виступала на рок-фестивалі “Тарас Бульба”, організованому гуртом “Еней” у славному місті Дубно.

А у 1992 році Любу нагороджено Великою Берегинею на 2-му фестивалі авторської пісні “Оберіг” у Луцьку за виконання і збереження українських іммігрантських пісень. Уперше нагороду віддано зарубіжному учасникові-лауреатові.

1993 рік подарував Любі роль почесного гостя Міжнародного фестивалю “Слов’янський Базар” у Вітебську (Білорусь), де вона співала українські пісні. Наступного року Люба Білаш була вже членом журі цього фестивалю. Там і познайомалась зі своїм майбутнім чоловіком Сергієм – артистом і художнім керівником театру пантоміми “Жарт”.

Кожного разу перебування в Україні (у Києві, Львові, Луцьку, Тернополі, Кременці, Чернівцях, Запоріжжі) було щедрим на нові знайомства у майстернях художників, музеях і виставках, які збагачували духовно. До кола Любиних друзів потрапили поети Наталя Клименко та Іван Малкович, етнограф Олексій Доля, композитор і співець Олександр Смик, радіожурналісти Емма Бабчук і Жан Марченко, унікальні фотохудожники Василь Василенко та Василь Артюшенко, художники Володимир Рак та уся родина Олександра Бородає, а також інші дорогі люди, без яких важко уявити собі Україну, зв’язок з якими живить навіть на відстані і з якими приємно зустрічатися кожного разу.

Щороку географія гастролей розширювалася, та у 1994 році вдалося відвідати Крим і взяти участь як гість у дитячому музичному фестивалі у Євпаторії. Чорне море і Кримський півострів вразили своєю красою. То ж тепер можна сказати без жодних застережень, що Любі вдалося побачити Україну від Карпат до Чорного моря, і її неповторний голос лунав над усією рідною землею.

На сьогоднішній день творчий доробок Люби складається з трьох касет із записами українських дитячих пісень “Вінок діточих пісень”, запису пісень канадців українського походження на платівці “Люба Білаш” і касети іммігрантських пісень “Слід по журавлях”.

Пісня як пуповина пов’язує Любу з матір’ю Україною. Як композитор вона сама пише музику на вірші цікавих українських поетів Олек-

сандра Олеся (“В степу”, “Грають в морі між камінням”, “Не беріть із зеленого луку верби”, “Пісня грози”, “Майова ніч”), Івана Світличного (“Полонянка і лицар”), Вадима Крищенка (“А де моя весна?”, “Берег любові”), Валентини Смакули (“Голубка”), Леоніда Башуна (“Молитва за козаком”), Віктора Колечка (“Зерно безсмертя”, “Колись у сивій давнині”, “Земля кленового листа”), Олександра Виженка (“Коліскова старого козака”, “Покохала дівка Гната”, “Плач полонянки”, “Звернення до сина”, “Фаетон на дорозі кохання”, “Українці всіх країв – кохаймося”, “Берегиня”), Степана Філіпчука (“Гей, Волинь!”), “Оберіг”) та інших. Співає і записує пісні співаків-композиторів України – барда Едуарда Драча (“Через моря”), Степана Чумака з гурту “Січ”/потім “Кінг-сайз”/ (“Зіна”, “Сон”) та інших. У її репертуарі є також пісні, перекладені українською мовою Андрієм Семотюком (Едмонтон/Лос Анджелес): “Б’є моє серце за тобою” (My Heart Will Go On), “Сила любові” (“The Power of Love”) та “Троянда” (“The Rose”).

Про Любину досягнення у музичній царині професор Ярослав Розумний написав: “Люба Білаш не нова в жанрі естрадної музики. У своїх піснях вона вкладає український мелос в осучаснену форму. Співачка має виняткове рідномовне сприймання нюансів української мови, вроджене відчуття ліризму й драматизму слова і вміння поєднувати ці якості з композиторською інтерпретацією. У неї дзвінкий лірично-драматичний тембр голосу, добра логічна й музично-настроєва дикція та своєрідна ритміка музичної фрази. В її виконанні Любину пісні стали свіжим вкладом в існуючу українську музичну літературу”.

Талант і творчі здібності Люби поширюються і на інші сфери творчості, зокрема, дизайн унікальних жіночих прикрас. Мотиви вона бере із стародавніх символів нашої культури, починаючи ще з трипільських часів. До співпраці із задоволенням залучає відомих сучасних митців, у тому числі художників школи знаного українського емальєра Олександра Бородая.

З раннього дитинства її цікавить малювання, писанкарство, вишивання, шиття. Колекціонує книжки: українські букварі, абетки, збірники легенд, переказів, казок, українських народних дум і пісень; живопис і графіку, скульптуру та інші мистецькі витвори. Цікавиться прадавніми культурами світу, порівнюючи їхні досягнення з надбаннями української культури.

Ще у шкільні роки у Вінніпезі Люба була активним членом Пласту. До її обов’язків належало виховання наймолодшого хлоп’ячого новацького рою, учасником якого був брат Борислав. До сьогоднішнього дня ці хлопці називають її “братчик Люба” або просто “брат”! На різних таборах навчала новацтво і юнацтво пластових, а також героїчних, історичних, обрядових українських народних пісень, легенд, переказів. Отримала два пластові відзначення за роботу з новачками. Не полишила Люба працю у Пласті і в Едмонтоні, ставши сеньйором. Два роки підряд організовувала новацькі табори за українськими іс-

торичними темами та була комендантом цих таборів. Працювала рік з найстаршими новачками, готуючи їх до юнацтва. Кілька років була інструкторкою зі співу та референтом Уладу Пластового Сеньйорату. До нинішнього дня Люба докладає багато зусиль до виховання юних пластунів, серед яких вже є і її дочка Таміла. Успадкувавши від батьків любов до музики, танцю і співу, малювання та українського слова, Таміла із задоволенням розвиває свої здібності: вчиться грати на скрипці, віолончелі, гітарі, саксофоні, співає, малює, пише оповідання, ходить до франкомовної школи та на курси українознавства.

*“Привіт”
на 35-м
Фестивалі
“Писанка”*

*“Свято
весни” над
“Озером ст.
Ан” 60-річчя
Пласту*

*Ректор Острозької
Академії др. Пасічник
і др. Полковський
із Олею
і Петром Саварином
перед Пам'ятником
жертвам Голодомору
в Едмонтоні*

*Дивізійники”
в Едмонтоні
відмічають 65-річчя
1 УД УНА і 64-річчя
битви під Бродами*

*Центр
українського
фолклору в
Едмонтоні з його
фундаторами,
д-рами Дорис і
Петром Кулями*

*Відкриття 33го
З'їзду ЛУКЖК
Едмонтонської
Єпархії*

*Банкет
“25-річчя КІУСу”
у 2002 р.
М. Петришин
(по середині) вручає
відзначення одному із
його співзасновників,
П. Саваринові.
З другої сторони
Оля Саварин*

*Симпатки
“Помаранчевої
революції”
в Едмонтоні
з Фед. Послом
Л. Гон*

*Презентація
третього Західньо-
канадського збірника
НТШ. Автори*

*Привітання
Проф.
В. Ревуцького
з нагоди його
90-річчя на
презентації
бірника*

*Презентація
четвертого
Західньо-
канадського
збірника НТШ,
2001 р.
Більшість
авторів.*

*Дирекція
АТЗУК, одного
зі спозорів
п'ятого
Західньо-
канадського
збірника НТШ*

*Деякі члени
Едмонтонського
Відділу НТШ
після доповіді
проф. Івана
Павла Химки
2008 р.*

*Доповідь
д-ра С. Павлюка
(стоїть).
По бокам проф.
А. Нагачевський
і предсідник
д-р П. Саварин*

*Голова НТШ
вітає гостей з
Острога.
На ліво від
нього Ректор
І. Пасічник,
д-р В. Полков-
ський, проф.
І.П. Химка
і п. Балашов*

*Скарбник Відділу
НТШ Едмонтону,
проф. ІІ. Химка,
вручає Ректорові
дру І. Пасічнику
чек на розвиток
Острозької академії*

*Зустріч членів
НТШ із гостями
з Острога. Сидять,
з права: Ректор др
І. Пасічник, др
О. Черненко, проф.
А. Недашківська,
проф. Яр Славутич,
др П. Саварин.
Стоять: Проф.
Б. Медвідський,
п. Балашов, проф.
ІІ. Химка, д-р
Д. Тодосійчук, д-р
В. Полковський і
мгр. Ярс Балан*

*23. Пластова
ватра на "Святі
весни" над озером
ст. Ан у 60річчя
Пласту*

“Привіт” на “Українському дні” на Селі СУК

Співачка Люба Білаш

Євген Звоздецький, член Альбертського парламенту

Василь Попадюк, всесвітньовідомий скрипаль

Акція в підтримку Помаранчевої революції

*Святкування Дня України
на Селі української спадщини*

Генерал-губернатор Канади Адрієн Кларксон

Драматична група «Сузір'я» з ювіляром Яром Славутичем

*Прем'єр
провінції
Альберта Ед
Стельмах*

*Посол України в
Канаді Ігор Осташ з
прем'єром Альберти
Едом Стельмахом*

*Дарія Луців, президент Конгресу
українців Канади (Альберта)
Ед Стельмах, прем'єр провінції
Альберта Стівен Мандел,
мер Едмонтону Євген Звоздецький,
член парламенту Альберти*

*Відзначення річниці
Голодомору в Едмонтоні
2008 року*

*Відзначення
річниці
Голодомору
в містечку
Вегревіл*

Святкування перемоги Еда Стельмаха у виборчій кампанії

Святкування Дня України на Селі української спадщини 2008 року

Танцювальна група «Вогонь» (2008 р.)

Хор «Дніпро» (2008 р.)

Браєн Черевик

ЗВУКИ ПРЕРІЙ

Виставка, присвячена українській інструментальній музиці
в Альберті

Унікальні мелодії та інструменти, привезені з України понад сотню років тому назад, донині відіграють важливу роль в житті українців Альберти. Музика була і залишається джерелом життєвої сили української спільноти в цій провінції. Вона є невід'ємною частиною соціальних обрядів і засобом порятунку від тиску щоденного життя. Особливості розвитку цієї музики упродовж тривалого часу відображають як українську культуру, так і культуру Альберти.

У травні 2007 року в Селі спадщини української культури відбулася виставка, присвячена музиці українців східноцентральної Альберти та музикантам, які втілюють її в життя.

Підготовлена Браєном Черевиком, виставка представляла понад 70 музичних інструментів, які ілюструють розвиток музики серед українців східноцентральної Альберти. На ній експонувалося понад 35 екзотичних інструментів з України, таких як бандура, ліра та дуда.

Виставка також презентувала інструменти, на яких грали визначні члени української громади в Альберті. Зокрема, були представлені скрипки Дмитра Радомського, Джо Грицика, Алекса Білого та Джо Ткачика і цимбали Николая Міського, Біла Малайка, Павла Івасюка та Ела Білого. Крім того, експозиція включала зразки інструментів, виготовлених такими шанованими альбертськими ремісниками, як Джон Зеліско, Джон Кінаевич, Павло Івасюк, Алекс Білий та Майкл Ткачик.

Історичні світлини, старовинне обладнання для запису та відтворення звуку, обкладинки платівок та записи з 1970-х років, довгограючі платівки та архіви українських радіопрограм доповнили цю виставку, щоб повніше проілюструвати еволюцію українських музичних колективів в Альберті впродовж двадцятого століття.

Виставка поділялася на п'ять окремих зон, і кожна зона представляла певний етап розвитку української музики в Альберті.

Зона I: Звуки старого краю

Ця зона ілюструвала багатство музичних традицій, які були

частиною культурного надбання, привезеного першопоселенцями до Альберти. Тут відвідувачі теж мали можливість оглянути унікальні музичні інструменти, які до цього вони могли не мати нагоди бачити на канадській землі. Серед них були бандура, ліра, дуда, трембіта, різноманітні сопілки та інші духові інструменти, а також добре знана комбінація скрипки, цимбалів і бубна.

Музика й музиканти завжди були важливою частиною соціального устрою українських громад. В селах України народні оркестри складались з трьох або чотирьох музикантів, які грали на скрипці, цимбалах і бубні. Вони були головною підтримкою різних соціальних подій.

В деяких регіонах України певні музичні інструменти відігравали особливі функції. В карпатських горах гуцули використовували дуже довгий дерев'яний рупор, який називається *трембіта*, для посилення сигналів про весілля чи смерть чабанам на полонину. *Дуду* з козячої шкіри використовували для відзначення початку гуцульського весілля.

Інструментальна музика часто відігравала духовні функції. Мандруючи, сліпі музиканти виконували релігійні, історичні та епічні пісні. В центральній Україні ці музиканти звались *кобзарями*. Вони супроводжували свій спів грою на *бандурі*. В західній Україні вони частіше грали на *лірі* і називались *лірниками*.

Часом найпростіші предмети можуть творити магічні звуки. Піднесений до рота гравця вібруючий язичок дримби створює містичний тембр, який гуцули вважали голосом духів. І те, що колись служило глиняними забавками у формі пташок, коників, риб та інших тварин, з часом перетворилось в оригінальні народні свищики і сопілки.

Зона II: Старокраєві звуки в новому світі

Дана зона була присвячена першим спробам ранніх поселенців організувати музичне життя на своїй новій землі. На додаток до рідкісних історичних світлин ранніх музичних ансамблів тут також було представлено деякі з найраніших канадських типів скрипок і цимбалів, а також унікальний комплект, що складався з мандоліни, мандоли і мандобасу.

Коли українські першопоселенці прибули до центральносхідної Альберти, вони відразу почали відтворювати тут традиції і звичаї своїх рідних сіл.

Невеличкі оркестри забезпечували музику для таких подій, як весілля, танці і домашні забави. Скрипка була головним мелодійним інструментом, *цимбали* забезпечували мелодійний, гармонійний і ритмічний супровід, а різні види бубнів допомагали підтримувати такт.

Ці інструменти були найпоширенішими в Галичині та Буковині. Вони часто знаходились серед тих кількох речей, які першопоселенці привезли з собою до Альберти. З часом багато українців Альберти почали будувати інструменти, особливо *цимбали*, для місцевих музикантів.

З появою народних домів в Альберті в кожному з них почали організовуватись різноманітні заходи. Одним з найпопулярніших видів діяльності були мандолінні оркестри. Вони використовували мандоліни різних розмірів у поєднанні з такими струнними інструментами, як, наприклад, скрипка і гітара.

Зона III: Звуки нового світу в старокраєвих традиціях

Ця зона була присвячена перехідному періоду в українському культурному житті, зосереджуючись на українських музикантах, які почали адаптовувати музичні й культурні стилі своїх північноамериканських сусідів. Тут представлено такі музичні інструменти українського виробництва, як скрипка в поєднанні з західними інструментами – саксофоном, трампетом, банджо й набором ударних інструментів.

Ознайомившись з новими музичними формами через живе виконання й радіо, українці Альберти почали залучати музичні інновації та нові інструменти до своїх укорінених традицій.

Для підсилення звуку і задля стилістичного ефекту музичні гурти почали пристосовувати інструменти, які не використовувались раніше. Банджо почало часто заміняти цимбали, а саксофон нерідко займав місце скрипки. Акордеон часто ставав ведучим інструментом завдяки своїй здатності грати мелодію, так і забезпечувати гармонічний супровід. Вплив музики стилю “біг бенд” проявлявся в тому, що українські гурти в Альберті почали використовувати труби і тромбони. А гітара своєю тогочасною популярністю завдячує впливу музики стилю “кантрі”.

На зовнішній вигляд самих музикантів також впливали популярні тенденції тих часів. Члени оркестрів одягались в сучасні костюми і прикрашали свої сцени розмальованими дерев’яними музичними підставками, схожими до тих, які використовували зірки “біг бенду.”

Зона IV: Традиції живуть, звуки змінюються

Дана зона була зосереджена на сучасному музичному житті Альберти. Тут експонувалися світлини численних гуртів, які були активними впродовж останніх 40 років. На додаток, в цій частині виставки було відтворено сцену 1950-х років, заповнену інструмен-

тами, технікою звукозабезпечення і сценічними декораціями, а також такими нововведеннями, як електронний акордеон, електрична скрипка і навіть електричні цимбали.

Задля того, щоб іти в ногу з часом і здобувати прихильність нових аудиторій, українські музиканти Альберти відкрито приймали нові інструменти, нове обладнання і нові ідеї.

Впродовж ХХ століття й на початку нового тисячоліття українські музиканти продовжували залучати в свою діяльність елементи домінуючої культури. Гурти пристосували до своїх потреб велику різноманітність електричних інструментів і звукопідсилювачів. У той час, як змінювались окремі звуки й музична подача, функція музики залишилась відносно незмінною. Музика продовжувала складати невід'ємну частину громадських заходів і залишалась розпізнавальною не лише для українців, але часто й для всіх жителів певного району Альберти. Окрім забезпечення музики для таких обрядових заходів, як весілля, нагод для виступів стало більше. Вони тепер охоплювали ширший спектр громадських вечірок і подій. Фестивалі, паради й музичні конкурси також надавали їм можливість представляти традиційну українську музику.

Зона V: Портативні традиції

Остання зона започаткування встановлення української музичної індустрії в Альберті. Історичні грамофони, радіо і радіоустаткування для трансляції відображали різні способи поширення української музики. Однією з особливостей цієї зони була “Стіна платівок” (створена з упаковок для платівок), яка ілюструвала еволюцію запису українського звуку.

Радіо і комерційні платівки відігравали важливу роль у розвитку української музики в Альберті. В той час, як більшість музикантів мали лише обмежений доступ до місцевої аудиторії, радіомовлення і платівки відкрили новий ряд можливостей. Поширення українських платівок спричинило більшу еkleктичність в музиці, творячи в той самий час нові стандарти для музикантів. Такі радіостанції в Альберті, як CKUA, CBC, CFCW, CHFA, CJSR і CKER/World FM, регулярно траслювали програми української музики. Деякі популярні місцеві передачі експортувалися і продовжують постачатися на інші ринки. Українська індустрія звукозапису також розвивалася в Альберті. Вона пов'язана з такими компаніями, як “Heritage Records”, “DSF Records”, “Maple Haze Records” та “LEI Records”, які схоплювали звуки місцевих музикантів. Керуючи студіями звукозапису, деякі українці були активними в галузі випуску комерційних платівок.

Сьогодні багато музичних гуртів Альберти продовжують незалежно випускати записи української музики. Хоча музиканти завжди були невід'ємним компонентом таких важливих моментів життя, як весілля, забави, ювілеї та фестивалі, їх часто недооцінюють і сприймають як належне. Дана виставка була організована для того, щоб ушанувати й відзначити вклад кожного українського музиканта, який оживив звуком своєї музики ту чи іншу соціальну подію.

ЛІТЕРАТУРА Й ПЕРЕКЛАД

Валерій Полковський

ПРОБЛЕМА ЕТНІЧНОСТІ ТА РІЗНОМАНІТНІСТЬ ТЕМ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРНІЙ ДОВОЄННІЙ ЛІТЕРАТУРІ (1920-40-І РОКИ)

“Для нас ХХ століття – це епоха великих криз, великих поразок і великих уроків” – зазначає Микола Жулинський у статті “На шляху в європейський простір” (*Слово і час*, 2001, № 1, с. 4).

Ці великі кризи, поразки та уроки, звичайно, також намагалася відобразити українська діаспорна література. В тому числі і в Канаді.

Останнім часом в українському літературному дискурсі пильна увага починає приділятися стану, проблемам та здобуткам сучасної української діаспорної літератури. Згадаємо тут принаймні декілька публікацій (стаття Миколи Сороки “Чи є панацея від міфу про Антея в українській літературі діаспори?” (*Слово і час*, 2000, № 12); діалог цього ж автора з Аскольдом Мельничуком під назвою “Еміграція, діаспора, література: що показує час?” (*Всесвіт*, 2001, № 1-2); стаття Соні Мицак “Українці в степах Альберти” в червневому випуску часопису *Критика* за 2001 р.; стаття Мирослава Шкандрія “Українська проза в Канаді” (*Хрестоматія з української літератури в Канаді*. Едмонтон, 2000). Певним чином висвітлювався літературний процес, а частіше творчість окремих авторів одного з найцікавіших періодів в українській канадській літературі – міжвоєнного періоду 20х-40х років. Переважно це публікації 1920-30, а то і 40-річної давности. За цей час суттєво змінилися параметри оцінки літературних творів, зросли якісні вимоги. І хочемо ми цього чи ні, в заочній полеміці 20-річної давности між професорами Струком та Славутичем (див. Danylo Struk. “Ukrainian Émigré Literature in Canada.” *Identifications: Ethnicity and the Writer in Canada*. Edmonton, 1982) про якісний показник вартості української літературної продукції еміграції ми скорше поділяємо точку зору першого, ніж другого, про підвищені вимоги до творів, написаних у різний період і про незарахування кожного, хто пише, до літератури, віддаючи одночасно належне дослідницькій і систематизаторській праці останнього в царині української діаспорної лі-

тератури в Канаді. Це може бути журналістика, фольклор, наукова робота (Struk 1982: 89).

Обмежений рамками статті, я не буду звертатися до зображення суспільно-політичних подій цього періоду, надзвичайно цікавих та впливових на літературний процес. Про це детальніше в чудових книгах (Charles Young. *The Ukrainian Canadians: A Study in Assimilation*. Toronto, 1931; Thomas M. Prymak. *Maple Leaf and Trident: The Ukrainian Canadians During the Second World War*. Toronto, 1988, розділ “The Ukrainian Canadians, 1891-1939” та інших).

Література цього періоду має свої особливі риси. Вперше покоління, народжене в Канаді, починає писати свої твори. Змінюється характер еміграції. До чисто економічної додається політична. Відбувається глибше вкорінення, вростання в канадську землю і відповідне розширення тематичної мозаїки. Під кінець цього періоду деякі українці починають писати англійською мовою, поставивши цим самим складне запитання, на яке немає чіткої відповіді і сьогодні: “Чи українська це література?” Деякі автори намагаються спростити це питання, заявляючи, що якщо присутня певна українська тематика, то це і є українська література.

Відбувається певним чином і партійно-політичний поділ. Погоджуємося зі Шкандрієм в тому, що “у другому, подальшому періоді, від 1918–1939 рр., консерватисти (Петрівський, Киріак, Луговий) – у конфлікті з соціалістами й комуністами (Крат, Ірчан)” (Шкандрій 2000: 527). Автори більше прислухаються до своїх побратимів, які пишуть в Україні, розділеній між трьома державами – Польщею, Росією, Румунією.

Змінювалася ситуація і в Канаді, що знаходило відповідне відображення в літературі. Томас Примак зауважує з цього приводу: “The adoption of a Ukrainian ethnic identity coincided with the economic prosperity of the 1920s and a marked increase in cultural tolerance. The vociferous attacks on alien elements that had characterized the immediate postwar years gradually gave way to well-intentioned if sometimes startlingly condescending descriptions of Ukrainian-Canadian life” (Прымак 1988: 15-16). Зростало етнічне усвідомлення або етнічна посвята серед канадських українців (див. Прымак 1988: 2). Однак проблем не меншало, а, можливо, ставало і більше. Одна з них – упереджене відношення більшості: “As a minority group, and indeed, in the 1930s and 1940s a somewhat more visible minority group than they are today, Ukrainians in Canada have experienced at times the prejudices of the majority. This majority-group nativism was relatively strong during the period before 1939 ...” (Прымак 1988: 1). Українцям приходилося відшуковувати свою нішу (економічну, політичну, культурологічну) в

канадському суспільстві і часто цей процес давався нелегко: “It seems as if there are only two ways open to an ethnic: acceptance or rejection” (Bisztray George. “Canadian Hungarian Literature: Values Lost and Found.” *Identifications: Ethnicity and the Writer in Canada*. Edmonton, 1982, p. 2). Зростала асиміляція і супроводжуючі її процеси.

Література цього періоду загалом характеризується дуже високо. Щедрий на похвали Микита Мандрика зауважує: “... Ukrainian Canadian literature achieved a new remarkable position in the period between the First and Second World Wars” (Mandryka, M. I. *History of Ukrainian Literature in Canada*. Winnipeg, Ottawa, 1968. P. 237). Менш щедрий на похвали і суворіший Данило Струк вважає: “In the second period, which began with Ivan Danylchuk and Onufrij Ivakh around 1930, Ukrainian poetry in Canada was brought to a higher level. Contrary to the previous writings, this is original poetry in proper sense” (Struk 1982: 88). Слабшає голос простих “віршників-фольклористів” (які переважали в попередньому періоді), ліра, поряд з політичним закликком, відгукується і на тонкі душевні переживання, намагається “розкодувати” складний внутрішній світ людини. Удосконалюється мова поезії, хоч процес цей дуже неоднозначний. Постараємося деякі положення проілюструвати на прикладі творчості Івана Данильчука, одного з перших авторів, народжених уже в Канаді. Видана накладом автора, збірка називається *Світає день: Поезії* (Вінніпег, 1929). Збірка відкривається віршем “Світає день”, правильне написання слова *світає*. Надзвичайно романтичний вступ. Ожидання великого співця. Самокритичне визнання: “Та канадійський Валт Витман ще не прийшов” (Данильчук 1929: 7). Певну проблему представляла ізоляваність канадських авторів: “Серед літературного оточення ми не зросли. До нас долітав гомін літературних подвигів з Нью Йорку, Києва, Копенгаги й Парижу, але це лише гомін ...” (Данильчук 1929: 7). У вірші “Світає день” (1921 р.) відчувається вплив поезії Павла Тичини. Традиційно віддаючи належне Батьківщині вже батьків – Україні, автор також розширює чисто канадську тематику (починаючи з назв міст, рік тощо) (вірші “Канаді”, “Вінніпег”). Поезія Данильчука виринає з тенет буденности, побутовізму (такого характерного для Канади), провінціалізму, намагаючись піднятися ввись, подолати земне тяжіння та поширяти в просторі. Пробиваються нотки чистого мистецтва, “поезії для поезії”. Відбувається перегук з Франковою музою:

*Я каменярь, до бою звик,
До болю й мук (с. 31)*

Серед поетів цього періоду виділяється творчість Онуфрія Іваха. В його поезії потужно зазвучали філософські мотиви. А вірш “Серед ві-

чного поступу” не поганьбив би будь-яку сучасну антологію чи хрестоматію.

Навіть дидактичність, чи то пак повчальність, представлена в довершеній поетичній формі (вірш “Дівчині-українці”, 1928 р.):

*Не будь билинкою у полі,
Ні пташкою сумних пісень!
А блискавицею, що творить
Із ночі день!*

Розширюються обрії зацікавлень поета. Його привертають події, пов'язані не тільки з Канадою та Україною, а й в інших країнах. Прикладом може слугувати вірш Іваха “Вставай, Литво, вставай!”, надрукований в 1931 році. Своім віршем “Марш на Варшаву” Івах реагує на брутальну пацифікацію українського населення в Галичині восени 1930 р.

Між Україною та Канадою розривається Василь Тулевітрів (вірш “Моя любов”, 1935 р.):

*Люблю я все в новій країні.
Здається, жив би тут усе,
Та я родивсь на Україні –
І рідний край люблю над все!*

Все менше ставатиме їх, поетів, народжених в Україні, і тема України видозмінюватиметься з часом. По-іншому зображуватимуть її поети, народжені в Канаді.

1940 р. на суд читачів представив свою історіософічну поему “Дух нації” Тиміш Павличенко, закликаючи: ”На британців дивись”.

Традиційно поезія 1920-40х років звертається до зображення важкої, часом непосильної праці, страждань та поневірянь наших людей у Канаді:

*Хліба не маєм,
Боса, ось я.
Боже, тяжкая
Доля моя.*

Ці поневіряння та страждання також часто оправдовувалися традиційним бажанням українців забезпечити краще майбутнє своїм дітям, дати їм можливість здобути освіту тощо. Наступне покоління мало бути кращим і витривалішим:

*Виростеш скоро,
В люди підеш,
Радість, не горе
Мені принесеш.*

Поетії цього періоду притаманні легка іронія, гумор, іноді жорстка сатира.

Мирослав Ічнянський у вірші “Анюта” зі співчуттям зображує повію, намагаючись докопатись до коренів цього соціального явища – проституції. Симпатії його на стороні знедолених, скривджених.

Вражає етюд із циклю “Мати” (1925 р.).

Микита Мандрика у вірші, написаному 1922 р., протиставляє героїв, які борються в Україні, та рабів, які її покинули:

*А ми ходим під тинами,
Під чужими ворітьми,
Чужина цвіте рабами
І рабами бродим ми ...*

Роздвоєність душі, тугу за Батьківщиною не подолати, хоч як не намагаються це зробити поети:

*В краю далекому, в серці чужому –
Голосом ніжним, голосом рідним,
В далечі милим, в чужому любим,
шепче щось ніжно, шепче: “до дому”
(Микита Мандрика, 1927 р.).*

Діаспорні поети стають співцями любовної лірики:

*Своє серце весні ти оддай,
Бо ж нічого нема над кохання! (Микита Мандрика, 1921 р.).*

Вдосконалюється техніка написання поезії, що яскраво бачимо на прикладі Микити Мандрики (збірка *Мій сад*, 1941 р., Вінніпег, де зібрані поезії, написані до еміграції в Канаду і уже в самій Канаді), вірш “Осінь”, 1927 р.

Ряд поетів цього періоду (зокрема Данильчук, Ічнянський, Мандрика) розширюють свою тематичну палітру за рахунок переспівів та перекладів світової, і зокрема англомовної, поезії, що збагачувало діаспорну українську поезію і її тематичне коло.

У своїй праці “Ethnicity in Ukrainian-Canadian Politics, 1921-1949” Лариса Котович зауважує: “As time progressed, ethnicity became less and less of an issue; however, its importance did not disappear”. Цю заяву зроблено щодо політики. В літературі, здається, проблема етнічності продовжувала залишатися актуальною і перебувати серед пріоритетних.

У статті “Українці в степах Альберти” Соня Мицак твердить: “Українська культурна ідентичність у діаспорі – це стан гібридний, що, зрештою, характерно, до певної міри, для всіх культурних іден-

тичностей. Не існує якоїсь однієї сталої української культурної ідентичності або ідеалу, а є натомість розмаїття життєвих досвідів” (с. 29). Зокрема, під кутом розмаїття життєвих досвідів я і намагаюся представити творчість оглянутих поетів.

Розглядаючи сучасну українсько-канадську літературу, Сося Мицак заявляє: “... українство або українська ідентичність мисляться абсолютно по-різному; бо для українських письменників це навіть не проблема, а для письменників канадських – щось на зразок одержимості” (с. 30).

Одержимість українськістю, Україною прослідковується в багатьох творах рецензованого нами періоду.

В історичній повісті “За волю України (Віра Бабенко)” (Вінніпег, 1939 р.) Олександр Луговий зображує, в яких муках народжувалася українська держава. Наступний діалог яскраво показує процес самоусвідомлення людей українцями:

– Хіба ми родились кацапами?

– Та йди ти. Кацапами лиш москалів дразнять. А ми хахли, чи ніби малороси...

– Хахлами й малоросами звуть нас москалі, а ми повинні звати себе лиш українцями. Ми ж нащадки козаків запорозьких, що століттями вели війни з москалями та поляками (с. 11).

Принагідно Луговий зображує інші етнічні групи. Іноді за допомогою тільки коротких ремарок, як от: “Розгромлено латиський відділ” (с. 8). В іншому місці латиш Расса вбиває Галієва. В повісті почергово росіян названо “червоний окупант”, “червоний москаль”, “московська солдатня”, “москалі”. З надзвичайною симпатією Луговий зображує доктора Галієва, серба, одруженого з українкою. Рано овдовів. Лікує хворих, працює в шпиталях. “Почував себе українцем ще задовго до революції, знав добре історію України, літературу, говорив гарною українською мовою, хоч без сумніву гаряче любив і свою первісну вітчизну – Сербію й зацікавився попалими в Україну своїми земляками” (с. 32). На прикладі Галієва автор показує ріст національної самоусвідомості як вищого ступеню розвитку етносу. Луговий представляє аскетичний образ українця-патріота. “Ні Сагайдачний, ні Богун, кажуть, не знали любовних утіх” (с. 84). Хата Івана Бабенка – це хата свідомого українця. “Портрети значніших українських і російських письменників та Хмельницького і Дорошенка ...” (с. 15).

У Лугового росіяни зображені негативно, чи то червоні, чи білі, чи якісь інші. Загарбники, вороги української державності. В драмі *Дванайцять* Мирослава Ірчана (Вінніпег, 1923 р.) показано боротьбу червоних повстанців з поляками. Звісно, поляки зображені негативно. Боягузливі, нерішучі. Драма написана з класових позицій. У драмі

Безробітні цього ж автора євреї Шанцер, власник публічного дому, та Шлейфферт, власник шинку, показані негативно. У консерватора Лугового євреї Сруль Брегман представлений уособленням червоної підлости. Часто лінія протистояння проходить за етнічними ознаками (рисами):

– Ми не беремо ніякої участі у цих виборах. Призначуйте далі своїх кандидатів, москалів чи жидів, – заговорив Бабенко (с. 123).

– І бачите: всі землевласники й промисловці виключно майже самі москалі та поляки (с. 12).

Невідомий у драмі *Безробітні* Ірчана заявляє: “Шпінглерів, Крейбсів і Краутнерів прив’язати до візків з вугіллям, нехай тягнуть чорне золото зпід землі” (с. 20). Деякі спільні підходи, а деякі відмінні консерваторів та соціалістів з комуністами.

В оповіданні “Вуджена риба” Ірчан звертається до зображення індіанців та метисів з симпатією та розумінням.

Цілком погоджуємося зі Шкандрієм, що “велика частина цієї літератури наближена до мемуаристики й має з нею деякі спільні риси” (Шкандрій 2000: 5). “Тенденція частини цієї прози – це тяжіння до епосу, яке особливо помітне в тридцятих роках, коли твориться своєрідний жанр архитипної іміграційної повісти. Вона має епічний розмір, структуру та особливу тональність” (с. 529).

У статті “Семен Ковбель як драматург і діяч театру” (*Хрестоматія*) Валеріян Ревуцький, розглядаючи драми Ковбеля, зауважує: “Хронологічно вони вкладаються в період між двома світовими війнами, а саме поміж 1918 і 1942 роками. Вражає різноманітність їх за жанрами – класичні драми етнографічно-побутового театру, трагедії з історії та сучасності, алегорії, скетчі-драми, навіть радіограми” (с. 542).

Наближаючись до висновків статті, хотілося б процитувати Томаса Примака: “The interwar period saw the crystallization of the Ukrainian national identity in Canada and its nearly universal acceptance by the general Ruthenian population. At the same time, however, community organizations became sharply polarized between two competing points of view” (р. 33).

Короткі висновки. Міжвоєнна українська діаспорна література піднялася на нову висоту, як кількісно, та головне, якісно. Відбулося значне розширення її тематики та зацікавлень. Цей яскравий період ще чекає на свого серйозного дослідника як в Канаді, так і в Україні (де, як ми вже підкреслювали на початку статті, відбулося значне зацікавлення українською діаспорною проблематикою).

Микола Ів. Сорока

ПРО РОМАН ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ “РОТОНДА ДУШОГУБЦІВ” (“RED ASSASINS”)

(На основі матеріалів із архіву Михайла Лучковича)

*Присвячую пам'яті мого діда
Петра Дмитренка та моїй матері Вірі
Сороці, які особисто знали
Тодося Осьмачку і залишили в моїй
дитячій уяві його світлий і
романтичний образ.*

Ім'я Тодося Осьмачки, одного з найяскравіших представників українського культурного відродження 1920-х рр., досить тісно пов'язане з Канадою. Оселившись після Другої світової війни у США, письменник, проте, ніде не знаходив собі сталого місця і, уявляючи, що його переслідують агенти КҐБ, мов неприкаяний мандрував по різних містах і країнах. Побував він і в сусідній Канаді, зокрема в Едмонтоні, Вінніпезі й Торонто, де виступав перед українською публікою, працював над своїми творами й робив заходи, щоб тут їх опублікувати. В Едмонтоні письменник почав писати свій останній роман – “*Ротонда душогубців*”¹ (1956), переклад якого мав відразу вийти в торонтському видавництві “*Ryerson Press*”, проте через конфлікт автора з видавцем вийшов у Мінеаполісі, США.

Відразу після виходу у світ роман отримав неоднозначну оцінку – головню через протиріччя між твором як художнім текстом та морально-ідеологічними принципами, якими керувалася частина читачів української діаспори. Англійський варіант роману мав незначну реакцію. В українському літературознавстві побутує думка про вдалий англійський переклад роману Осьмачки, що вийшов під назвою “*Red Assassins*”.² Услід за схвальною оцінкою письменниці Марії Кейван, яка добре знала письменника і залишила цікаві спогади (88), Михайло Слабошпицький твердить: “За свідченням фахівців, переклад М. Лучковича літературно досконалий, у ньому збережено дух і колорит оригіналу” (72), але, на жаль, не наводить конкретних посилянь. Крім цього, та ж Кейван згадує про деякі перипетії щодо видання перекладу, який, передбачалося, міг бути успішним:

¹ Книга вийшла без вказівки року і місця видання. За спогадами Марії Кейван, вона з'явилася у 1956 р. у Вінніпезі (Кейван 88). Проте у передмові до англійського видання подається 1957 р. (7).

² Прізвище автора у цьому виданні перекладено не зовсім правильно як *Oshmachka*, тоді як слід *Osmachka*.

Охочих видати повість по-англійському не бракувало, видавці відчували, що це могутня річ, може і “бестселером” стати. Та завжди розбивалося об те, що вони хотіли дрібних змін чи скорочень, керуючися знанням читацької публіки в англомовному світі. Та Осьмачка зі страшенною, можна б сказати, маніяцькою впертістю обстоював, що ні одне слово не може бути змінене. Врешті знайшов видавця, що погодився видати книжку без змін, та не зробила вона того враження, якого він (і ми) очікували, критика промовчала її. Дехто є тої думки, що це з огляду на виведених там жидів у ролі комуністичної верхівки (91).

Можливо, критичне змалювання євреїв і було однією з причин, що зашкодила успіху книги на північноамериканському ринку. Але нещодавно потрапили мені до рук матеріяли з архіву Михайла Лучковича, в якому в окремій папці зібрані цікаві матеріяли, що стосуються його співпраці з Осьмачкою над перекладом “*Ротонди душоубців*”.³ Саме ці матеріяли проливають багато світла, можна сказати навіть детективного характеру, стосовно праці над перекладом, виданням та розповсюдженням книги, а також вказують на певні тенденції розвитку української культури й літератури діаспори, перекладацької діяльності, культурних взаємозв’язків з місцевою культурою у період після Другої світової війни.

Переклади завжди вважалися важливим складником функціонування культури, за допомогою якого дана культура може засвоювати надбання інших культур і навпаки – представляти себе світові. У ситуації, яка склалася після Другої світової війни, коли десятки тисяч українців залишилися за межами батьківщини і багато з них не хотіли повертатися на “родіну”, велика роль для збереження національної й духовної ідентичності покладалася на культурницьку діяльність, зокрема на плекання “держави слова” (Михайло Орест). Певна роль у цьому відводилася контактуванню з місцевим світом, що вимагало поширення інформації про себе. Зокрема, в одному з програмних документів МУРу вимагалось проводити

Інформаційну працю між чужинцями про дотеперішню українську літературу за допомогою:

а) наукових та публіцистичних творів про цілість або поодинокі твори української літератури...;

б) мистецьких перекладів українських творів на одну з цих мов, а творів чужих на українську мову, керуючись тут ширшим планом та-

³ Архів Михайла Лучковича. У 4 томах. Матеріяли, що стосуються співпраці з Осьмачкою знаходяться в Т. 1 і виділені в окрему папку № 25. Архів зберігається в Українсько-канадському архіві-музеї Альберти в м. Едмонтон (Канада). Сергій Ціпко здійснив його опис англійською мовою (Сірко).

кої перекладної роботи, який буде проголошений і поданий до загального відома як директива для кожного українського перекладача;

в) особистих зв'язків з чужими письменниками та з чужою пресою в тому середовищі, де тепер живемо, а листовних зв'язків також поза межами цього середовища. (Цит.: Грабович 63)

І хоч така директивність, спрямована на творення “великої літератури”, зазнала справедливої критики (Грабович 63), проте не можна заперечити необхідності самих перекладів, які знайшли не лише підтримку “української пропозиції”, але й північноамериканських наукових кіл (Кірконелл), а з іншого боку, “попит” західного видавця й читача.⁴

Виходячи із зацікавленості української громади, важливою умовою появи перекладу *Ротонди душогубців* стала підтримка як окремих осіб, так і установ. Причому допомога йшла також із боку старшої еміграції і, незважаючи на типові конфлікти різних хвиль еміграції, засвідчила тяглість української культури в діаспорі. В першу чергу слід назвати перекладача – Михайла Лучковича, першого депутата українського походження до канадського парламенту (1926-35), відомого своєю активністю у питаннях української культури в Канаді.⁵ Він щойно перед тим переклав трилогію з життя українських піонерів у Канаді – *Сини землі* Іллі Киріяка, яка вийшла друком у скороченому варіанті. І тому переклад *Ротонди душогубців*, хоч тематично повертається в Україну, можна розглядати і як утвердження української присутності в місцевій культурі. Ось що пише Петро Грещук до Лучковича з приводу *Синів землі*:

“Якщо *Сини землі* змальовують “гуцу життя” і є чудовою книгою, як ви кажете, то є підстава вірити, що вона стане здобутком канадської літератури. Це, звичайно, дасть ще один доказ того, що канадці українського походження не тільки збагатили канадську культуру, давши нову мову, старі звичаї, пісні, оповідання, художні таланти, технічні й професійні навички, які принесли канадцям приємність та збільшили їхній добробут, але й здатні зробити цінний вклад на ниві літератури.”

Підтримка українською громадою англomовного видання також мало на меті зацікавити “молодих українців, які тільки по-англійськи

⁴ Серед післявоєнних перекладних видань на Заході видавництвах вийшли книги Миколи Приходька, Івана Багряного, Іллі Киріяка, Уласа Самчука, Володимира Винниченка.

⁵ Окрім “*Ротонди душогубців*”, Лучкович відомий, зокрема, за свої переклади творів Миколи Приходька, Іллі Киріяка та редагування *Anthology of Ukrainian Short Stories*.

читають, якщо будь-що читають поза “комікси” (Янда).

Можна, звичайно, критикувати претензійність та саморекламу “великої літератури”. Але зрештою в тому немає нічого дивного, якщо автор хоче про себе заявити. Творчий успіх і полягає у тому, щоб пропозиція автора знайшла сприятливий ґрунт – отже, акт діалогу відбувся. “Ротонда душогубців” мала сприятливий ґрунт у двох аспектах: 1) як цікава й екзотична тема про “закрите” суспільство в СРСР – тема, що викликала зацікавлення у місцевих читачів; 2) як форма своєрідної контрпропаганди радянофільським поглядам, які у повоєнний час охопили частину населення Заходу, в тому числі й інтелектуальні кола. Про реальність радянської загрози, зокрема, йдеться в одному з рукописних матеріалів з архіву Лучковича, в якому містяться посилання на відомого професора-славіста Ватсона Кіркконелла:

“Як яось сказав д-р Ватсон Кіркконелл, канадці й американці тривалий час були введені в оману прорадянською пропагандою комуністичних зрадників і навіть прорадянськими п'янами деяких необізнаних подорожників. Зараз саме час показати справжню суть комуністичного жаху, так щоб дим від радянської російської гиді повикурював їхніх пророків поміж нас... Справа в тому, що мистецька форма, в якій подана “Ротонда душогубців”, має велику цінність, для того щоб відкрити очі нашій канадській і американській громадськості на те, що насправді відбувається в Радянському Союзі. Чи може ми хочемо дочекатися, коли через кілька років одної ночі МВД постукає в наші двері (Лучкович, 2 серпня 1961).”⁶

З подібної думки починається і вступне слово від видавця англomовного видання, який бачить чесноти книги у викритті конкретних злочинів радянської ідеології:

“Рідко трапляється, щоб видавцю пощастило з рукописом, наповненим таким несамовитим викриттям радянської ідеології та методами її впровадження, як це зображено в книзі “Ротонда душогубців”... Основна інформація в ній не нова, але вона якнайяскравіше розкриває тактику промивання мозків, якою користуються комуністи, щоб зламати фізичну, ментальну і моральну природу завойованих народів... Отож робіть висновки з прочитаного і дякуйте Богові, що ви ще громадянин вільного світу” (Oshmachka 6-7).

Та чи ненайголовнішу роль у появі перекладу відіграла позиція самого Осьмачки. Незважаючи на свій психологічний розлад та побутову невлаштованість, у плані “пробивання” своїх творів він виявив

⁶ Цей рукопис не підписаний, але найімовірніше він належить Лучковичу.

неабияку активність, ба навіть жертовність: після видання УВАНом його збірки поезій *Із-під світу* (1954), наступну книгу – *Ротонду душогубців* – Осьмачка видав уже за свої кошти.⁷ Є підстави пояснити його бурхливу енергію щодо підготовки англійського перекладу планами здобути нобелівську премію. Про це він, зокрема, пише у листі до Кейван:

“...Я весною торік вислав до трьох європейських Академій книжку “Із-під світу”. Так само це я зробив і до Шведської. І мене після цього повідомили, що мою книжку переслали до Нобелівської бібліотеки. І я це зрозумів, що мене поставили до змагань на нагороду усім у світі відому. Бо навіщо ж би її передавати у ту бібліотеку? Але це не значить, що моя книга може виграти. А значить, що вона має такі якості, як і та, що виграє... А зараз я передрукую свою нову книжку, яку я почав писати в Едмонтоні, “Ротонда душогубців”... І ця книга мені більше подобається, ніж перші дві. Вона більше реалістична, глибша і пластичніша картинами і драматичніша. І фавулою упасована, як жодна з українських книжок... І от, щоб стати до змагання і прозою на світовій арені культури, то треба їх усі надрукувати”. (Кейван 85-86)

Наскільки реальними були такі плани Осьмачки – важко судити, бо, як зазначає Кейван, чи могли оцінити його творчість, якщо твори не були перекладені (?). Очевидно, це спонукало Осьмачку до перекладу *Ротонди душогубців*. Як далі згадає Кейван: “Тодось глибоко вірив у цю саме книжку, у правильність своїх думок і в те, що вона принесе йому Нобля. Їздив з нею до проф. Кірконелла і, привізши гарну опінію (на письмі), почав старатися про англійський переклад” (90-91).

Лучковича вразили несправедливі, на його думку, напади на “*Ротонду душогубців*” з боку деяких представників громади. Зокрема, у публічному виступі літературно-мистецького клубу “Козуб” на цю тему перекладач побачив прояви консерватизму, моралізаторства, ідеологічної упереджености та нерозуміння мистецької вартости твору:

“...більшість наших письменників переборицують т. зв. український націоналізм і то до тієї міри, що відкидають від справи англійську публіку, яка інакше була б нам прихильна. Ці письменники набагато краще прислужилися б нашій справі, коли б творили справжні літературні твори і залишили світові розшук того, що ті твори написані українцями, а не накидали грубо шиту пропаганду на пересічну літературну продукцію”. (Лучкович, Відповідь “Козубові”)

⁷ Зі спогадів Марії Кейван: „Повість друкував у Вінніпезі власним коштом. Якщо не помиляюся, друк коштував йому 1700 дол., з яких частину дав готівкою, а решту мав дати по розпродажі книжки” (88).

Отже, перекладач виходив з того, що *“Ротонда душогубців”* не просто актуальна своєю тематикою, але що це, незважаючи на деякі “необшліфованості”, насамперед високомистецький твір, який має універсальне значення і тим вигідно відрізняється від багатьох творів з показом “героїки”: “Осьмачка не проповідує, він тільки малює, і з хаосу подій читач сам витягає висновки...” (Лучкович, “Відповідь “Козубові”).

Відомо, яку важливу роль при перекладі виконує особа перекладача, його знання мов та реалій, відчуття стилю оригіналу. В Північній Америці на той час не було сильних перекладацьких традицій, пов’язаних з перекладом української літератури англійською мовою, що, можливо, пояснювалося досить низьким попитом англomовного читача на українську книжку.⁸ І хоч уже виросло нове покоління, яке, знаючи українську, вільно володіло й англійською, але для перекладу художнього твору, як відомо, потрібна як професійна підготовка, так і естетичне відчуття слова. Лучкович не був професійним перекладачем. Він народився в 1892 р. в американському містечку Шамокин (Пенсильванія) в родині емігрантів з Лемківщини і з дитинства слабо володів українською мовою, яку поліпшив уже в Канаді, перебуваючи в українському оточенні (Сірко). Можна сказати, що перекладач був самоуком, який навчається новому мистецтву в процесі самого перекладання. Працюючи на перекладом *“Ротонди душогубців”*, він користувався не лише *Англо-українським словником* М. Подвезька, 1954 (Лучкович № 6), ймовірно, іншими словниками, але й особисто укладав свій словничок (Лучкович № 43).

Перед працею над *“Ротондою душогубців”* Лучкович уже здобув певний авторитет у перекладацтві. Зокрема, відомо, що йому пропонували перекласти роман Івана Багряного *Тигролови*, але він не зміг взятися за даний переклад (Лучкович, 16 жовтня 1952), ймовірно через те, що в той час працював над перекладом спогадів Миколи Приходька, які вийшли друком у 1952 р.

З матеріалів архіву Лучковича видно, що він добре розумів лінгвістичні особливості мови, головні принципи перекладу, посилався на ряд теоретиків, як-от Елігу Рут, Семюел Батлер, Росетті. Головна проблема, на його думку, полягає в нечіткості мови, в неминучому розщепленні значення, що відбувається при спілкуванні між мовцями, а тим більше при перекладі з одної мови на іншу. Тому завдання перекладача полягає в тому, щоб спочатку зрозуміти автора а потім спробувати відтворити його думки в якомога адекватнішій формі.

⁸ До Лучковича як перекладачі були відомі Флоренс Лайвсей (їй допомагав Павло Крат), Зигмунт Бичинський, Александер Гонтер, Юрій і Мойра Луцькі.

Для прикладу Лучкович наводить українську фразу “гарненька, бідненька, срібленька рибочка”, яку українська дівчина сприйняла б як комплімент, тоді як англomовна – як образу (Лучкович, “Murderers’ Rotunda”). В цілому Лучкович виступає прихильником адекватного перекладу, але з можливістю адаптації для місцевого читача: “Я тримався тексту оригіналу, наскільки це було можливим, але поробив зміни а то й усунув деякі параграфи, якщо це не шкодило цілісності тексту” (Лучкович, “Murderers’ Rotunda”).

В одному з листів, переадресованому Лучковичу, невідомий автор писав: “... [Б]уло б великою помилкою настоювати на тім, щоби вони вийшли в такій формі, як в українській мові, чи взагалі в такій формі, яка відстрашувала б англomовних читачів...”. Змін вимагав і головний редактор видавництва “Ryerson Press” д-р Лорен Пірс, до якого спочатку пропонувався переклад: “Через елімінування незрозумілого жаргону твір не втратить нічого, а зискає надзвичайно багато” (Цит.: Лучкович, “Відповідь “Козубові”). Та й сам Лучкович поділяв цю думку про “важкий” стиль Осьмачки та йшов за критикою В. Сварога [Володимира Шаяна] у *Нових днях* про порушення природних зв’язків Осьмаччиної мови. До того ж автор перекладу гадав, що й психічна хвороба вплинула на ясність мови Осьмачки: “В деяких епізодах Осьмачка настільки неясний, що лише Бог і автор знають, що вони хотіли сказати. Я навіть сумніваюся, що й автор чітко розумів свої наміри” (Лучкович, “Murderers’ Rotunda”). Очевидно, критики дещо згустили фарбу щодо прози Осьмачки. Не відкидаючи певних його недоладностей у мові та навіть суто технічної невідредагованості, все ж слід було взяти до уваги особливості його стилю: художнє змалювання на грані переплетення реального й нереального, що вело свою традицію від Гоголя й до пізнішого химерного роману; та збереження необробленої розмовної мови з елементами черкаських діалектизмів.

Адаптований характер перекладного видання кидається у вічі при першому огляді. По-перше, це переклад назви твору. Хоч у багатьох матеріялах “*Ротонда душоубуців*” фігурувала у дослівному перекладі як “*Rotunda of the Murderers*” або “*Murderers’ Rotunda*”, проте в остаточному варіанті книга вийшла під назвою “*Red Assassins*” (англ. червоні вбивці), що в цілому добре передає значення оригіналу через нову метафору “червоні”, яка часто вживалася на означення СРСР та комуністичної ідеології.

Далі в англійському тексті йдуть зміни, які можна назвати прозаїзацією або документалізацією. Коли в оригіналі жанрове визначення – це оповідання, то в перекладі акцент зміщується на літературу факту – *A Factual Story Revealing How the Ukraine Lost Its Freedom*. Окрім того, поряд з іменем автора подано його фах – *Former Professor*

of *Russian and Ukrainian Literature, Author, and Poet*. Що, до речі, не відповідає дійсності, оскільки Осьмачка ніколи не був професором, а лише учителем школи. Отже, чи це своєрідна адаптація чи свідомі містифікація?

Коли в оригіналі перед текстом подано лише коротку (з двох параграфів) передмову, то в перекладі вступна частина складається з трьох одиниць: присвята, слово від видавця та передмова автора, розширена до семи параграфів – що цілком закономірно з потреби дати вступні пояснення іноземному читачеві, не цілком обізнаному з радянськими реаліями. Присвята, зокрема, змінює вектор сприймання, надаючи книзі більш універсального характеру: “Мільйонам людей світу, які живуть під тиранією безжалісних диктаторів без будь-якої надії стати вільними”.

Зазнали змін заголовки розділів: із 22 назв тільки у трьох збережена дослівність, решта – або наближені переклади, або зовсім віддалені, як-от:

Дослівний переклад: <i>Похорон старого Бруса – The Funeral of Old Man Brus</i>	Віддалений переклад: <i>На станцію – The Parting of Ivan and His Father</i>
---	--

З цих та інших прикладів заголовків можна зробити висновок, що, порівнюючи з українським текстом, у перекладі вони розширені і виконують функцію розтлумачення подальшого змісту. По суті перекладач бере на себе функцію створення нових заголовків, більш прийнятних з його точки зору. В деяких випадках це, можливо, виправданий прийом, як-от у назві першого розділу (*Національна політика – Murderers’ Rotunda*): оскільки образ ротунди був знятий із назви книги, то перекладач перемістив його до першого розділу, тим самим зберігши ключовий образ ротунди та віддавши в жертву досить публіцистичне “національна політика”. Але в цілому дії перекладача при зміні заголовків не виправдані, оскільки змінюють авторський стиль, як-от у дванадцятому розділі (*Знов Москва. Два добродії. – Stalin and Molotov in Moscow*): якщо Осьмачка не квапиться спочатку з розвитком подій, то перекладач уже називає конкретні імена Сталіна й Молотова.

1. Переходячи до тексту твору, насамперед хотілося б завершити попередню думку про недоцільну документалізацію і тлумачення окремих епізодів твору:

<p>Чоловік у військовому виліз із машини, і, нічого не сказавши, пішов наліво до березового гайка, що був над шляхом трохи пооддаль. Перед військовим велася добре втоптана стежка. І враз гук вартового пролунав на зустріч військовому: – Хто йде? – Кремль (8).</p>	<p>The officer climbed from the car, quietly turned into a well-beaten path, leading to a birch-grove a short distance away. “Who goes there?” a guard barked out. “Stalin of the Kremlin,” was the quiet reply (12).</p>
--	---

Якщо в оригіналі ми лише через півтори сторінки дізнаємося, що мова йде про Сталіна (а до того цей “чоловік у військовому” творить напругу розповіді), то в англійському тексті перекладач завчасно руйнує ту напругу. До того ж переклад фрази “чоловік у військовому” як “The officer” також не відтворює того ореолу таємничості, яким окутана особа Сталіна.

Подальший аналіз перекладу приводить нас до ряду цікавих спостережень, які ми зараз розглянемо.

2. Спрощення. Це найпоширеніший прийом у даному перекладі, зумовлений, як уже згадувалося, адаптацією оригіналу до англomовного читача. Зрозуміло, що перекладач був поставлений перед дилемою, що усунути і як при цьому зберегти зміст оригіналу? В цілому Лучкович зумів передати зміст оригіналу, хоч і зробив деякі зміни, які вплинули на загальний стиль першотвору. Яким чином, наприклад, можна пояснити таку зміну:

<p>І гудок авта ось прорізав замський спокій і дав знак до зупинки. І машина стала (8).</p>	<p>Suddenly the machine halted (12).</p>
---	--

Подібні спрощення очевидні при перекладі художніх зворотів, які завжди є випробуванням для перекладача. Хоч у деяких місцях Лучкович намагається зберегти афористичність вислову (“Та чорти б вашого батька взяли”, 236 – “Would that the devil took away your father.”, 244), проте в багатьох місцях він уникає їх перекладу, що, власне, більше пояснюється надскладністю завдання, аніж потребами адаптації. Зокрема, опущені такі звороти: “таке говорить із їх печінок” (43), “тиха вода греблі рве” (182) та ін.

На початку другої частини недоречним виглядає опущення двох епіграфів, які у творі виконують важливу функцію: сконденсовують та увиразнюють ідею твору. Тим більше, що Осьмачка дуже любив такого роду афоризми і називав їх по-своєму – “проясень”.

3. Реалії. Найкращий спосіб перекладу реалії – це відтворити її транслітерально, додавши пояснення у зносці або в самому тексті.

Останнім шляхом пішов Лучкович, збагачуючи англійську мову новими словами, як-от: куркулі – kurkuls, formerly rich peasants (12/15)⁹, кум – kum, a godfather to my child (18/22) та ін.

4. Пісні й вірші. Для Лучковича, який сам не був поетом, переклади пісень і віршів становили очевидну складність. За цей недолік у попередньому перекладі *Синів землі* вже лунали критичні оцінки.¹⁰ Але переклади пісень і віршів у *Ротонді душогубців* зроблені досить добре:

Бо простягаю руки у кайданах
До немірених позахмарних ям,
Й питаюся, страждаючи мов рана:
Коли земля нам щастя не придбала,
То може щастя наше там?

Та зорі і простори рівним летом
Летять крізь пальці, як вода в снігах,
Боками об кайдани б'ють планети
І по руках моїх залізом стертих
Кровава відповідь збіга... (188)

For I extend my hands, bound with
heavy chains
To the unmeasured caves beyond
the clouds;
And I ask, though suffering like a
wound:
If the earth has not brought to us
happiness,
Then perhaps we'll find it over
there.

But the stars, and the spaces, with
even pace,
Run through the fingers, as water
off the snows;
The planets, sideways, strike
against the fetters,
And from my hands, rubbed by
those iron chains,
There runs an answer with my
blood (196).

5. Граматичні невідповідності. Неможливість адекватного перекладу деяких граматичних структур викликана об'єктивними причинами відмінностей цих структур. При українсько-англійському перекладі це часто пов'язано з особливими формами висловлення ввічливості й поваги. Тому й не дивно, що українське речення “Ти думаєш, що мене батько не послухають?” (66) перекладене як “You think that Father won't listen to me” (67), хоч написання Father з великої літери наближує адекватність думки.

6. Особливості авторської лексики. Неповторність стилю Осьмачки полягає у вживанні нелітературних форм слів, які частіше зустрічаються у розмовній мові і мають до того ж діалектне забарвлення. Лучкович, як відомо, критично ставився до цих “викрутасів” автора

⁹ Першою вказана сторінка українського тексту, другою – англійського.

¹⁰ Таку думку в приватній розмові висловив Ярс Балан, який зараз працює над повним перекладом трилогії.

і вважав за непотрібне відтворювати їх для англомовного читача, як-от слова: ахтомобіль, фотограхв, камура, Гепева; або okazіональні русизми (“Давай з речами!”). Очевидно, що для українського читача це має велике значення: у вживанні, скажімо, форми “Гепева” замість офіційного ДПУ тонко передано ставлення героїв до цієї організації, так що не потрібно подальшого пояснення. В англійському перекладі ці тонкощі зберегти зазвичай важко.

7. Русифікація перекладу. Тут перекладач, очевидно, звертався до вже усталених через російське посередництво форм (Vladimir Street, Kiev, Cherkassy), хоч деякі інші власні назви він переклав безпосередньо з української мови (kurkul, Samhorodok, Tashlyk).

8. Неадекватність. Неадекватність перекладу деяких форм випливає із спрощення. Перекладач не завжди намагається віднайти найкращий відповідник, і тому вдається до нейтральних форм: розкуркулювати – to liquidate, де можна б ужити оригінальнішу форму to dekurkulize.

Або: Вот і всьо, дурочка!... А ти боялася... (58) – I don't to be a wife... I don't to be a wife... (60).

9. Географічні назви. Переклад географічних назв просто незадовільний, що значною мірою підриває цінність книги. Зрозуміло, що в українській мові є сім відмінків одного слова (в однині), тоді як в англійській мові це відповідає б лише одній формі (якщо не враховувати присвійний відмінок). Лучкович же перекладає деякі українські форми дослівно:

Куцівка – Kuchiwka, Kuchiwchi.

Так само дослівно він перекладає українські прикметники:

Матусівський – Matusiwsky, Matushevsky.

Смілянський район – Smiliansky Region (слід – Smila Region).

Макіївські люди – the people from Makiev (слід – Makiivka).

В перекладі не дотримується орфографічної послідовності:

Матусів – Matusiw, Matusow, Matusov.

Цікаво спостерігати, що під кінець перекладу власні назви та деякі термінологічні поняття мають більш усталені написання – і це підводить нас до цікавого висновку, що перекладач удосконалював свій переклад в процесі самої праці над ним.

10. Непослідовність. Перекладач не послідовний не лише з географічними назвами, але й з іншими словами:

самогон – whiskey, далі moonshine.

куркуль – kurkul, kulak.

чекісти – Cheka officers, Chekists.

організація незаможників – communist organization, poor peasant organization.

сільрада – Village Soviet committee, Village government building (Rada), Village Soviet Rada.

11. Зміни. Перекладач може робити зміни відповідно до цілей свого перекладу. Іноді це можливо, коли, скажімо, зміни не приводять до порушень змісту оригіналу, або це зміни, які зумовлені об'єктивними розбіжностями у різних мовних структурах. Лучкович у цілому віднаходить відповідники, іноді йде шляхом до узагальнюючої нейтральної фрази (напр.: мілька та бубирці (24) – small fish (27); тужурка (13) – short jacket (17)). Але, на жаль, деякі зміни, особливо в іменах, не виглядають обґрунтованими. Коли, скажімо, заміна імені селянина Мадеса на Modest – не велика втрата, то заміна Миколая Лигоровича Єжова на просто Mykola Ivanovich (без згадки прізвища) є суттєвою помилкою, оскільки опускається ім'я відомої історичної особи і таким чином губиться відчуття документальності подій, про що, до речі, було заявлено видавцем у вступній частині.

Слід також сказати, що певною мірою переклад був припасований до місцевого читача. В деяких частинах книги, зокрема в оформленні заголовка (приписування авторові звання професора), відчутна містифікація. Це відчуття підсилюється після прочитання заключної частини з чотирьох параграфів, яка відсутня в оригіналі і авторство якої викликає запитання. Насамперед тут відбувається зміна оповіді від III особи (яка була в тексті) до I особи. По-друге, помітна зміна стилю, в якому Осьмачка стає нетипово патетичним та вдячним Америці:¹¹

“Червоні вбивці переслідують мене своїми жахами, але я молюся, щоб Україна їх скоро позбулася – щоб пшениця росла високою і щоб квіти розцвітали в долинах, і щоб вона могла стати вільною, як ця велика Америка, в якій я біженець.

Я знаю, що комунізм, оскільки він базується на ненависті, не може вижити. У всьому житті є лише одна верховна сила, і це – Любов. Любов переможе все” (375).

У цілому Лучкович передає зміст оригіналу (загальна фабула, реалії, пісні й вірші), проте його численні втручання в текст (спрощення, документалізація, узагальнення, непослідовність, неадекватність, зміни) ведуть до втрати важливих рис стилю оригіналу, ба навіть історичності (опущення прізвища Єжова). Технічна невідредагованість підсилює негативне враження. Тому не дивно, що книга

¹¹ Посилання тут на Америку вказує на те, що ця частина, ймовірно, не існувала в первісному варіанті, оскільки перекладалася в Канаді і була призначена для канадського видавця, а отже була дописана вже в Америці.

протягом досить тривалого часу після виходу мала проблеми з розповсюдженням, як це підтверджується в листі від 2 січня 1963 р. на ім'я Лучковича від президента видавництва “T. S. Denison & Company” п. Л. Брінгса, в якому той просить поради в розповсюдженні видання, зокрема через українську діаспору. І тут постає питання, що перед нами може бути невідредагований або ж робочий варіант перекладу.

З архівних матеріалів відомо, що спочатку, за наполяганням автора роману, Лучкович здійснив перший, дослівний, переклад (12 вересня 1957). Коли рукопис з'явився у видавництві “Ryerson Press”, постало питання про переопрацювання першого варіанту перекладу, на що Осьмачка категорично не погоджувався. З цього приводу в архіві зберігся його лист до Лучковича:

“Я не знаю, що далі буде з тим рукописом, що у Ресрсонів, але мені дуже боляче думати, що вони коректують книжку під знаком того, що її треба скоротити, і змягчити. Вся душа моя перевертається, що вони можуть ослабити книжку. А її треба тільки стильово довести до тієї форми, щоб кожде речення читалося у добрій англійській мові і в добрій ясності думки. Я цього і вимагав, коли писав з Ю. В. Стефаніком. Але сьогодні у мене віра упала до того, що зроблено для цього п. Стефаніком, і що робиться у панів Реерсонів. Якщо Ви щось знаєте про це, то напишіть... І може Ви від видавництва одержали відомости, то теж напишіть: заспокойте мене “мужика”, якому ввижаються у чесних людях самі шахраї!” (Осьмачка, 14 жовтня 1957)

Врешті зусиллями громади, зокрема Юрія Стефаніка, вдалося умовити Осьмачку, який дав письмову згоду видавництву “робити будь-які поправки в “Ротонді душогубців”, які вважатимуться за необхідні” (Лучкович, 1 листопада 1957). Та в останній момент Осьмачка змінив свою думку і відмовився від публікації другого, поправленого, варіанту. З листа п. Самця дізнаємося про останню аудієнцію Осьмачки у директора видавництва Пірса: “Не знаю, що там сталося і що говорилося, але Осьмачка забрав, – прямо по-дурному, – свій манускрипт”. Після чого Осьмачка зник, а перший непоправлений варіант перекладу опинився уже в американському місті Міннеаполісі у видавництві “T. S. Denison & Company”, де в такому невідредагованому варіанті вийшов з друку. Про перипетії навколо двох варіантів перекладу дізнаємося з листа Лучковича до п. Бережанця:

“Як Вам, пане Бережанець, уже відомо, переклад “Ротонди” був мною зроблений. Я деякі недоліки направив, та однак налягав на це, щоб переклад був буквальный, щоб згадки про Раду, і т. д., були

включені в цілості. Я виготовив два переклади: один з безпотрібними згадками, а другий з елімінованими згадками. Без моєї відомості, Осьмачка взяв з собою перший рукопис до Америки і дав до друку, хоч він попередньо пристав був до другого поправленого манускрипту”.

Автор біля могили Тодося Осьмачки у м. Бавнд Брук, США.

Отже, таємниця Осьмаччиного “чемайдана”, в якому, можливо, зберігаються дві незакінчені повісті про отамана Зеленого й скитальство поета на еміграції (Кейван 92-93), поповнилася ще одним екземпляром – другим поправленим варіантом англійського перекладу роману “Ротонда душоубців”, якого, на жаль, не виявилось в архіві Лучковича.

ЦИТОВАНІ ПРАЦІ:

Bahrianyi, Ivan. *The Hunters and the Hunted*. Trans. George S.N. and Moira Luckyj. Toronto: Burns & MacEachern, 1954.

Cipko, Serge. prepared by. *The Michael Luchkovich Collection. Research Report # 49*. Edmonton: CIUS, University of Alberta, 1992.

Kiriak, Illia. *Sons of the Soil*. Ryerson Press, 1959. [Trans. Michael Luchkovich]

Kvitka, Hrihory. *Marusia*. Trans. Florence Randal Livesay. New York: E. P. Dutton & Co. Inc., 1940.

Лучкович, Михайло. “Ротонда душоубців”. Відповідь “Козубові” з приводу його критики.” *Прометей*, вересень 1957.

Oshmachka, Theodosy. *Red Assasins*. Minneapolis: T. S. Denison & Company, Inc., 1959.

Prychodko, Nicholas. *One of the Fifteen Million*. Boston: Little, Brown and Compant, 1952. [Trans. Michael Luchkovich]

Songs of Ukraina. Trans. Florence Randal Livesay. London, Paris & Toronto: J. M. Dent & Sons Limited, New York: E. P. Dutton & Co. Inc., 1916.

Грабович, Григорій. “Велика література.” *Сучасність*, 7-8 (1986): 46-80.

Кейван, Марія. “У самотній мандрівці до вічності. Спогади про Тодося Осьмачку.” *Березіль*, 3-4 (1996): 58-94.

Сварог, В. “Огляд *Ротонди душогубців*.” *Нові дні*. Торонто, червень 1957.

Слабошпицький, Михайло. *Тодось Осьмачка. Никифор Дровняк із Криниці*. Київ: Рада, 1995.

НЕОПУБЛІКОВАНІ МАТЕРІЯЛИ З АРХІВУ

МИХАЙЛА ЛУЧКОВИЧА:

Брінґс, Л. Лист до Лучковича від 2 січня 1963 р.

Грещук, Петро. Лист до Лучковича (без дати).

Лист на ім'я Лучковича від 16 жовтня 1952 (автор невідомий).

Лучкович, М. Лист до Бережанця (без дати).

Лучкович, М. Лист до Пірса від 1 листопада 1957.

Лучкович, М. Лист до Пірса від 12 вересня 1957.

[Лучкович, Михайло.] “Murderers’ Rotunda.” (машинопис).

Матеріяли до т. 1, № 43.

Матеріяли до т. 1, № 6.

Машинопис від 2 серпня 1961 [ймовірний автор – М. Лучкович]

Осьмачка, Т. Лист до Лучковича від 14 жовтня 1957 р.

Самець. Лист до Лучковича від 20 листопада 1957 р.

Янда. Лист на дане ім'я та копія для Лучковича, від 5 листопада 1957.

Ксеня Мариняк¹

КОРОТКИЙ ОГЛЯД СИСТЕМ ТРАНСЛІТЕРАЦІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ НА АНГЛІЙСЬКУ МОВУ

Вступ

У виконанні письмового (як, очевидно, і усного) перекладу, головним завданням є вірно передати зміст, значення і тон оригіналу. Проте, в перекладанні мов, котрі пишуться різними абетками виникає додаткова проблема, а саме: відтворення власних імен (місць, організацій, фізичних осіб). За винятком широковідомих випадків (Крим – Crimea, Дніпро – Dnieper, Москва – Moscow і навіть Київ – Kiev), бажано, щоби вони були максимально читабельними чужомовному читачеві, зберігаючи при цьому вірність звучання імен у мові оригіналу.

В кожному разі, потрібно користуватися послідовно системою транскрипції з літер мови оригіналу на літери мови перекладу – хоча й нерідко буває так, що немає прямого співпадіння (звукового чи у кількості літер) між такими літерами. Ці схеми називаються *стандартами транслітерації*.

Напевно, кожен читач міг би, недовго думаючи, навести чимало прикладів непослідовної та незрозумілої транслітерації з української на англійську мову. Проблема непослідовності у відтворенні саме українських власних імен англійською мовою значно ускладнена через існування не лише однієї системи транслітерації, а декількох (не говорячи вже про вкорінену в більшості громадян України – навіть патріотичних, україномовних! – звичку транслітерувати за посередництвом російської мови).

Отже, завдання цієї праці полягає в описанні декількох систем транслітерації з української на англійську мову та окресленні деяких проблем їх застосування на практиці.

Найголовніші

1. В північноамериканському науковому середовищі найбільш поширена схема “романізації” (тобто відтворення мов, які користуються нелатинськими літерами – латинськими) була розроблена спеціаліс-

¹ Мгр. Ксеня Мариняк – редактор, перекладач з української на англійську мову, атестована Держсекретаріатом Канади у 1993 р., сертифікована Канадською радою перекладачів, інтерпретаторів і термінологів у 2007 р., дійсний член Товариства перекладачів та інтерпретаторів Альберти, координатор редакції при Проекті з археологічних досліджень Байкалу Альбертського університету м. Едмонтон.

тами з іноземних мов при Бібліотеці Конгресу США на початку ХХ ст. і затверджена Американським бібліотечним товариством для вжитку в бібліотечних каталогах (а отже, і в цитатах з наукових праць).

ALA-LC Romanization Tables

www.loc.gov/catdir/cpso/roman.html – вступ та пояснення

www.loc.gov/catdir/cpso/romanization/ukrainia.pdf – схема транслітерації з української мови на англійську (існує принаймні з 1977 р.).

Книжкове видання: Barry, Randall K. (ed.). *ALA-LC Romanization Tables: Transliteration Schemes for Non-Roman Scripts*, Library of Congress Cataloging Distribution Service (Washington 1997).

Цей стандарт – але без лігування літер, котрі позначають українські дифтонги – застосовується в Канадському інституті українських студій та в його виданнях www.utoronto.ca/cius/webfiles/gettingpublished.htm, а також у програмах з україністики в Торонтському університеті (кат. славістики) www.chass.utoronto.ca/~tarn/courses/translit-table.html. Однак він не дуже надається для щоденного вжитку (напр., у документах посвідчення особи, назвах організацій, установ тощо), головню через “строгу” прив’язаність сполучень “ie”, “iu”, “ia” до українських дифтонгів “е”, “ю”, “я”, котрі на початку слова є непривичними для англійського читача (Ielysaveta, Iukhnovsky, Ialta).

2. З огляду на вищесказане редактори англійської *Енциклопедії українознавства* (В. Кубійович, ред. тт. 1–2 [1984–88], і Д. Струк, ред. тт. 3–5 [1993]) встановили “модифіковану” форму цієї системи (див. <http://www.encyclopediaofukraine.com/help.asp#TransliterationAnchor>). Вона ввела певну гнучкість у порядок відтворення українських дифтонгів, залежно від їхнього положення у слові, що дозволяє англійському читачеві значно легше сприймати і вимовляти транслітеровані імена.

3. Саме ця схема розглядалася Інститутом української мови НАН України та увійшла в основу таблиці, затвердженої державної норми згідно з Рішенням № 9 Української комісії з питань правничої термінології (Протокол № 2 від 19 квітня 1996 р.). Комісія, голова котрої був С. П. Головатий, видала рішення надзвичайно оперативню, хоч її було створено указом Президента України тільки 10 місяців раніше (№ 458/95 від 19 червня 1995 р.). Як зазначено у протоколі, “нормативна таблиця застосовується при відтворенні українських власних назв засобами англійської мови у законодавчих та офіційних актах”.²

² Рішення № 9 Української комісії з питань правничої термінології можна знайти за такою електронною адресою: <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/dum/HTML/DUM.htm#dodatok4.htm>; та www.brama.com/novakhvyliya/

На жаль, незважаючи на офіційний статус вищезгаданої нормативної таблиці, вона не набула широкого розголосу і, можна сказати, практично взагалі не вживалася на офіційному рівні в Україні. Яскравим винятком можна назвати виступ команди українських спортсменів під час літніх Олімпійських ігор 1996 року, коли завдяки позиції тодішнього міністра з питань молоді й спорту (за допомогою редакторської статті газети *Свобода*) глядачі побачили своїх атлетів, представлених як Oleh – не Oleg, Halyna – не Galina, Serhii – не Sergei, Svitlana – не Svetlana і т. д.

4. Найбільшою перешкодою у засвоєнні в Україні нормативної таблиці, базованої на стандарті Бібліотеки Конгресу США, стало тоді Міністерство внутрішніх справ України, котре відповідає за оформлення зовнішніх паспортів громадян. У своєму Порядку заповнення паспортів (Додаток № 2 до “Правил оформлення і видання паспортів громадянина України”, задверджених Постановою Кабінета Міністрів України від 31 березня 1995 № 231), МВС протирічило положенню про повноважну Українську комісію з правничої термінології, застосовуючи свою власну таблицю (п. 3 Порядку), котра містила суттєві відмінності від нормативної [немає електронного посилання, але друкована копія є]. На той час таблиця МВС практично співпадала із схемою транслітерації Американської ради з питань географічних назв (BGN) та Постійного комітету з питань географічних назв для офіційного британського вжитку (PCGN) (див. № 5 нижче) із відповідними негативними наслідками для власників паспортів.

4а. Зміни, внесені згідно з Постановою Кабміну від 3 квітня 1997 р. № 292, не торкалися таблиці МВС. Аж 24 березня 2004 р. Постановою КМУ № 380 було виключено п. 3 з вищезгаданого Порядку і встановлено нову схему транслітерації у п. 5 Додатку № 2 до “Правил” (<http://www.kyiv-obl.gov.ua/Docs/380-1.doc>), котра практично співпадала із “модифікованою” схемою Бібліотеки Конгресу США (з відповідними варіантами для дифтонгів), а крім того, впровадила безпрецедентні та цікаві нововведення. Наприклад, українську літеру “в” можна було передати латинкою “v” або “w” (напр., Vowk), “г” – “h” або “g”, “г” – “g” або “h”, “ж” – “zh” або “j” (Janna), та літеру “к” – “k” або “c” (Victor). Крім того, як було зазначено у Правилах, “на письмове прохання громадянина написання прізвища та імені латинськими літерами може бути виконано відповідно до їх написання у документах, виданих відповідними органами іноземної держави”. Це дозволило уникати проблем, котрі виникають при повторній транслітерації на і з української мови, напр., François Mathys → Франсуа Матіс → Fransua Matis.

[transliteration.html](http://rada.kiev.ua/translit.html), а також в англійському перекладі (та з помилками в таблиці): <http://rada.kiev.ua/translit.htm>.

Натомість, після цієї розумної інструкції читаємо: “Переклад іноземних прізвищ та імен на українську мову здійснюється у зворотному порядку (відповідно до таблиці).” Тут взагалі нехтується одна із найсуттєвіших традицій української лінгвістики стосовно транслітерації на українську, коли іноземні слова і назви завжди переписувалися відповідно до *звучання*, а не *написання* слова чи назви, що характерно саме для російської. Але це окрема тема...

Постанова КМ України від 27 квітня 2006 р. № 580 не змінила цієї схеми (чи можемо її назвати “помаранчевою”?). Але на жаль, вона протривала недовго. Підписом прем’єр-міністра Януковича постановою КМУ від 26 червня 2007 р. № 858 було встановлено ще іншу таблицю у п. 5 Додатку № 2 до “Правил” (www.gdo.kiev.ua/files/db.php?st=1963&god=2007). Ця схема нівелює усі інновації та гнучкості попередньої, сама собою максимально наближена до т. зв. “строгої” системи транслітерації з української Бібліотеки Конгресу США (за винятком однієї літери “г”). Не можна вважати це кроком вперед для тих, які змушені будуть подаватися на документи в іноземних державних установах з паспортами, у котрих зазначені їхні імена, як-от Ganna Iarosh, Grygorii Iermak. Навіть теперішні перші особи України мали б писатися як Iushchenko, Ianukovych і Iuliia (Tymoshenko).

5. Стара схема МВС (з 1995 до 2004 р.) загалом співпадала з тією, розробленою американською Радою з питань географічних назв (BGN) спільно із Постійним комітетом з питань географічних назв для офіційного британського вжитку (PCGN) http://earth-info.nga.mil/gns/html/Romanization/Romanization_Ukrainian.pdf (останній варіант схеми для української мови з 1965 р., для російської – з 1947 р. www.chicagomanualofstyle.org/images/ch10_tab03.pdf). Можна сказати, що саме ця система найбільш поширена як і в Росії, так і в Україні. Навіть у діяспорі вона свого часу представлялася як нормативна для практичного вжитку (а саме в праці Я. Рудницького “Чужомовні транслітерації українських назв”, виданої у 1948 р., як вип. 1 праць відділу назвознавства Інституту родо- й знаменознавства Центрального представництва української еміграції, без посилання на походження схеми). Вона непогано служить для російської мови, але її застосування до української призводить, між іншим, до безлічі нековирних та незрозумілих випадків подвійного “уу” (Кууiv, Stryu, Khmelnyskyu).

Нормативним документом, котрим керувалося МВС України до березня 1995 р. (фактично до 21 січня 1994, коли проголошено Закон України “Про порядок виїзду з України і в’їзду в Україну громадян України”, згідно статті 7 якого “Правила оформлення і видачі паспортів [...] визначаються відповідно до цього Закону Кабінетом Міністрів

України”), була Постанова Верховної Ради України від 26 червня 1992 року № 2503-XII. Копії постанови, доступні тепер на Інтернеті (<http://www.vgirfo.kharkov.ua/postanova-passport-ukraine-ua.htm>, <http://www.uapravo.net/data/base60/ukr60660.htm>), на жаль, включають зміни і доповнення, внесені згідно з численними законодавчими актами від 1992 до 2007 року і, отже, уже не представляють оригінального тексту. Цікаво, чи була у первісній постанові якась схема транслітерації, за якою мали б писати українські імена латинкою, або ж вказівка на джерело з такою схемою. Либонь, навіть якщо і були, то МВС продовжало діяти по-своєму, за старою імперсько-радянською “російсько-французькою” традицією, котра тоді нам дала неfortunні для англійської інтерпретації прізвища, як наприклад Mouzitchouk, Loutzishine, Mazour.

6. Міжнародна лінгвістична (чи фонетична) система дозволяє відтворювати кожну кириличну літеру єдиною латинською – щоправда, з акцентами. Як правило, ця система вживається тільки у мовознавчих працях (напр., *Slavic and East European Journal* www.vesna.org.ua/txt/biloust/UkrIPA.pdf). Як пише Я. Рудницький, вона до вжитку “в щоденному житті, в адміністрації, пресі, на пошті, в школі тощо” не придатна, головню через неможливість звичайною клявіатурою просто набирати акцентовані букви.

7. Системи романізації ООН для географічних назв (*Report on the Current Status of United Nations Romanization Systems for Geographical Names*, ver. 2.2, January 2003) розробляються постійно діючою Групою експертів ООН з географічних назв. Властиво, розділ про Україну (http://www.eki.ee/wgrs/rom2_uk.pdf) тільки представляє “національну систему” (тобто вже неактуальну нормативну таблицю з 1996 р. без прикладів), а також відмінні елементи системи BGN/PCGN з 1965 р.

Інші

8. Достатньо корисна зведена таблиця, котра представляє 5 різних схем романізації кириличного українського шрифту (також з “національною системою” 1996 р.). Тут знаходиться веб-сторінка <http://transliteration.eki.ee/pdf/Ukrainian.pdf> разом з відповідними бібліографічними посиланнями.

9. Декілька варіантів попередньо згаданих транслітераційних систем подаються на таких інтернет-сторінках:

<http://www.hostmaster.net.ua/docs/>

<http://www.hostmaster.net.ua/docs/?addtable>

<http://www.hostmaster.net.ua/docs/?gost16876-71>

Держстандарт України вніс правки в існуючу схему ГОСТ у 1995 р., які віддзеркалюють відмінності вимови/значення кириличних лі-

тер в українській мові (http://en.wikipedia.org/wiki/GOST_16876-71). Але система Міжнародної організації з питань стандартизації ISO-9:1995 (http://en.wikipedia.org/wiki/ISO_9) не розрізняє кирилических літер різних мов. Отже, українські “г” та “и” стають латинськими “g” та “i” відповідно.

10. Авторські варіанти схем транслітерації з кирилиці, або кирилических схем взагалі:

Boorak, W.J. *The BB English phonetic alphabet: How to pronounce, how to write Ukrainian and Slavic names and words*, [self-publ.] (Aberdeen, Sask. 1971)

<http://pereklad.kiev.ua/ua/theory/yuriysemenov/>

<http://www.recmusic.org/lieder/translit.russian.html>

<http://www.jewishgen.org/jri-pl/translit.htm>

11. Спроби встановити схему написання українських слів, користуючись латинськими літерами, сягають навіть XIX ст. (див. <http://en.wikipedia.org/wiki/Drahomanivka>). Тут уже тема переходить від транслітерації української кирилиці до вживання латинського варіанту мови: http://en.wikipedia.org/wiki/Ukrainian_Latin_alphabet

<http://www.hostmaster.net.ua/docs/?UL>

<http://misto.ridne.net/viewthread.php?tid=1929&action=printable>

<http://www.ji-magazine.lviv.ua/luch/myxajlyshyn.htm>

<http://www.ji-magazine.lviv.ua/luch/readme.htm>

(див. Кушнір Антон. “Laskavo prosymo v Ukrajinu”. *Дзеркало тижня* № 34 (562), 3–9 вересня 2005 р.).

Висновки

Для вірного відтворення української кирилиці латинськими літерами найкраще підходить т. зв. “міжнародна лінгвістична” система, але нею незручно друкувати на машинці чи комп’ютері, отже вона непридатна для широкого застосування.

Якщо, натомість, взяти до уваги зручність і простоту як найважливіші передумови – й звісно, для такої установи, як Міністерства внутрішніх справ України, напевно, стало необхідно не обтяжувати своїх клерків надмірною кількістю варіантів, – можна вважати нову схему транслітерації, введenu в 2007 році згідно з постановою Кабміну далеко ненайгіршою, адже ж не треба уже терпіти випадків на кшталт “Крунытскуу” і т. п. (не говорячи вже про такі спотворення, як “Mariya”, “Nadiya”, “Nataliyya”). На жаль, проблематичною знову стає літера “г”, котру в паспортах громадян України будемо бачити, як “g” (Bogdan, Oleg, Sergii, Galyna), а також незвичні для “ока” англійського читача імена, котрі починаються на “Ia, Ie, Iu” замість на “Ya, Ye, Yu”, відповідно.

На жаль, якщо шукати золоту середину межі цими критеріями, мусимо дійти до висновку, що великий крок уперед, представлений введенням “помаранчевої” таблиці транслітерації (див. #4а вище) – котра з березня 2004 р. до червня 2007 р. дарувала власникам паспортів громадян України максимальну читабельність своїх імен завдяки контекстуальній гнучкості у відтворенні певних літер (зокрема дифтонгів) – був втрачений після відмови міністерських чиновників від читабельності, бо потрібна задля неї гнучкість у схемі таки вимагала думання при рішенні, як найкраще писати українські імена латинськими літерами.

Можемо, однак, потішити себе двома спостереженнями. Перше, це те, що найбільш раціональна система транслітерації з української на англійську мову – та, котра вперше внесла поняття контекстуальної гнучкості у відтворення певних літер, залежачи від їхнього положення в назві (спочатку, всередині чи вкінці) – була розроблена саме українськими науковцями в канадській діаспорі.

Друге: дозволимо собі потовкти воду в ступі і запропонувати ще декілька гнучких умов, котрі б сприяли легшому читанню транслітерованих українських власних імен, а саме (як практикувалося в англійській *Енциклопедії українознавства*): прізвища, котрі закінчуються на “-ий”, можуть відтворюватись лише з літерою “-у” (Khmelnysky, Kozlovsky); як виняток, рекомендується зберігати кінцівку “-yi, -ii” у випадках наголосу на останньому складі, напр., Лановий – Lanovyi, Стрий – Stryi, Плохій – Plokhii. Так само із власними іменами (чоловічими), котрі закінчуються на “-ий”: зберігати подвійне “-ii”, коли наголос на останньому складі (Андрій – Andrii, Сергій – Serhii), а там, де немає наголосу на останньому складі, вистачає одного “-i” (Юрій – Yuri, Анатолій – Anatoli). Накінець, пропонується відтворювати подвійні літери тільки у випадках, коли такі пари розповсюджені у звичайній англійській мові: Polissia, Pokuttia, але Pidliashia, Zaporizhia, Zarichia; а також додавати літеру “i” у комбінаціях “-io” (Poliova, Khmeliove, Verkhniodniprovsk).

Леонід Коровник

КВІТУЧА МОВА-ІПОМЕЯ*

І виріс я на чужині

Т. Шевченко

Я народивсь у соняшних степах,
Неподалік від міста Січеслава,
Де тік Дніпро, літав у небі птах,
Цвіла полтавська мова величава.

Ту рідну мову материнський спів
Вливав любовно у дитячу душу,
Хоч я того тоді не розумів,
Вона пізніш з грудей зганяла сушу,

Бо ріс я у далекій чужині –
Мене стрічала доля, наче Йова!
Тепер жар серця надає мені
Моєї неньки мова веселкова.

Слова вилонюються із думок,
Які приберігав ще з України.
Навчився їх багато із книжок –
Вони мені коштовні, мов рубіни.

Усі збережені думки й слова
Сплітає гарна юна іпомея.
Мені ця мова рідна, вікова –
У цьому саме наша суть – ідея!

30 серпня 2006

МАЛЬОВНИЧА УКРАЇНА

*Нехай Україна у щасті буя!
У тім нагорода і втіха моя.
Михайло Старицький*

Друзі, гляньте – мальовнича панорама
Простяглася по прабатьківській землі,
Душу милує, як солов'їна гама,
У ранковій літній мерехтливій млі –
Серце б'ється вдячно, нібито в Адама.

На полях, залитих сонцем, зріють злаки.
Мов Ливану, пахне ніжний аромат...
Круглолиці соняхи, немов вояки,
Виструнчились, дивляться у виш, блават –
Їм уклінно поклонились білі маки.

А над ясною, барвистою Десною,
Розростаються за нашої доби
Та тріпочуть зеленавою листовою
Саджені дідами велитні-дуби,
Де летять грайливо голуби юрбою.

І стрункі, пірамідальні три тополі,
Пориваються верхами до небес...
Світлолюбні, благоденствують на волі –
Стільки довелося бачити чудес –
Хилять голови перед Творцем в покорі.

Хоч і відбувалася не раз руїна,
Та, як фенікс, йде мій край до перемог,
І цвістиме мальовнича Україна,
Бо її митець – нерукотворний¹ Бог –
Перед Ним стаю подячно на коліна.

27 травня 2006

¹ Дії 17:24-26.

ГОЛОДОМОР

(1932–1933)

I

Бджоли-медоносиці гудуть
На ланах врожайних Січеслава.
Ось багаті вже жнива грядуть –
Косовиця буде небувала.

Посилав Господь ще навесні
Тепле, помірковане проміння.
Вчасно падали дощі рясні –
Колос дозріває без баріння.

Вітерець погладжує жита –
Котяться легенькі, тихі хвили...
Божа благодать кругом вита –
Хліборобам ці хвилини милі.

II

У серпневі поранки росисті
Заблищали наклепані коси.
Руки вправні селян, мозолисті,
Клали жниво у рівні покоси.

Працювали крилаті жниварки
І косили за нивою ниву.
Щодобово гули молотарки,
Щоб женцям дати долю щасливу.

Дні минали важкі і виснажні,
Та все більше виднілися стерні.
Зерно звозили авта вантажні,
Мов їх паці були ненажерні.

Але справжні були ненажери –
Окупанти червоні, кремлівські.
Україну вони, мов пантери,
Розривали – їх плани бісівські.

В тридцять другім Москва-мізантропка
Загула, мов аварій сирена.
Не тому, що вона філантропка, –
В нас трагічна творилася сцена!

Влада збіжжя в селян відбирала
І на станціях сипала в купи.
То була людожерна навала –
Люди мерли, лежали скрізь трупи.

Неповинних скосила мільйони –
Ворогами народу назвала!
Слала п'яні каральні загони –
Норми етики з брудом змішала!

А тим часом гули ешелони –
Поспішали в захланну Росію.
Везли здобич товарні вагони –
А в нас далі вела веремію!

Загребла під мітлу усе зерно –
Не було й на весняні посіви.
Жили села убого, мізерно.
Заніміли, як вимерли, співи!

Господарив так зайда-хазяїн –
Україну хотів умертвити.
Людовбивчий не каювся Каїн –
Справедливий Суддя його буде судити!

10 серпня 2004

АЖЕСЛОВ'ЯНСТВО (У передющенківський час)

Ми чуем заклики побожні:
– Ходімо до братів слов'ян!
Трудімось – будем переможні.
Але це ще один капкан!

У нас зросійщена держава,
Всі школи, книги та пісні,
І мій народ живе без права,
Бо в них серця для нас тісні.

До нас ідуть місіонери –
Русифікують наш народ,
А лідери старої ери
Повчають не без нагород:

“Ви знаєте російську мову!
Ну, то навіщо вам своя!
Несіте вістку всім Христову!” –
Тому слов'янщина буя!

Не вірмо більше у слов'янство,
А особливо в СНД,
Бо це нове Росії панство –
Вкраїну в безвість заведе!

8 грудня 2004

* * *

Слов'янські місії – дотепні, дружелюбні,
Не раз дарують нам “Троянського коня”,
Та їхні подарунки для України згубні,
Бо потім починається борня!

* * *

Як демократія та Україна здружаться –
Взаємини з Росією напружаться.

ДО 90-РІЧЧЯ ЯРА СЛАВУТИЧА

Стрункі ялиці досягають неба,
Неподалік тече струмок води.
Краса, мов там живе богиня Геба;
Видніються навкіл її сліди...

Величний дім. У світлім кабінеті
Міркує сивоглавий джентльмен,
Витає мислями по всій планеті,
Бо це у нього родовідний ген.

Його ніколи не лишають думи –
Кладе митецькі строфи на папір.
Вони для нас, мов запашні парфуми,
Як ніжні звуки милозвучних лір.

Продовжувач Гафіза та Гомера,
Вергілія, Шевченка і Франка.
В руці поскрипують вогнисто пера,
Бо логіка нагострена, тонка!

Його ім'я оспівують Херсоння,
Полтава, Київ, Львів і Січеслав.
Веде він Україну до осоння,
Демократичних, людолюбних прав!

Наш пильний бард ніколи не втихає –
Його світило ясно світить нам.
Поезія щоденно надихає –
Дороговказом служить землякам.

Бажаємо тобі, щоб творчі крила
Сміливо підіймав – і в дальній край!
Хай вітер надува міцні вітрила –
Мов на бандурі грає Вересай!

ЖИТТЯ, МОВ БЛИСКАВКА

Життя і таємниче, і відвічне,
Пливе, немов постійний плин ріки,
Неначе світло променя космічне,
Нестримно йде у вічності віки...

Ніхто йому не скаже – “Зупинися!” –
Бо не зупиниться й на мить.
“До первісного витоку вернися!” –
Про це людина може тільки снить.

Життя простує в понадземний обрій,
Де вже немає більш лічби років,
І де людині добрій чи недобрій
Не додадуть і не вкоротять днів.

Тож поки янголи не візьмуть сурми
І Бог не зважить нас на терезах,
І людські душі темні, наче тюрми, –
Вони за гріх не каються в сльозах,

Себе спитаймо, не летім прожогом –
У вічність, та яку, шлях поведе?
А що зустріне за наступним рогом –
Майбутнє сонцесяйне чи бліде?

Життя одне ми маємо від Бога –
Як спалах блискавки, воно мине.
Як мудро йти до вічності порога –
Навчай, ласкавий Господи, мене!

24 грудня 2007

Наталія Ковальова

ВІЛЬНА (Оповідання)

Навмисне видихнувши останнє повітря з легень, вона стала чорною цяткою на жовтjавих шпалерах коридору... Безмежжя простору і лабіринти візерунків врjазалися їй в пам'ять тупим лезом, травмуючи минуле і залишаючи слід на майбутнє. Тавроване обличчя і покаліченa пам'ять розтинали її навпiл судомами її ж власних снів, які колись не помістилися у скриню її приданого...

наліво чи направо... прямо, мабуть... темнота викликає нудоту десь глибоко в серці... хто він... лицар чи кат... наліво зараз... до туалету ще ціла вічність... кров... на колінах... звідки... то все через шпалерний клей, що просочився крізь папір і тепер роз'їдає кістки... боляче... зигзагом викладене коріння дерев на стінах в'їдається в чоло і стає частиною мого мозку... розростається в моїх снах... допоможіть!... звідки цей запах?... ці нерівності?... обтовкла собі коліна і лікті...

Скриня вмістила все її дитинство. Він його ненавидів. Шматуючи його, він розривав її душу, гвалтував мозок, калічив тіло. Від неї нічого не залишилося. Тільки кістки без кіток, мрії без мрій, пристрасть без пристрасті, життя без життя.

бракує кисню... відчиніть вікно... хто це? ти? ні? хто ж тоді? невже... ми будемо разом... ти обіцяв мені... пам'ятаєш? ненавидиш так... ти сильний, а я... дощ сльозами вливається в тіло... лише не знаю, як краще затримати?... за руку... забракне сил... ненавиджу...

Кістки його тендітних пальців троцилися в її руці... Вони були магiчними... Магiчними до нестерпного крику душі, який виривався глибоко зсередини: цілуй їх! Зібравши останні сили в кулак, він пручався. Її безпомічна жіноча воля творила новий жіночий образ для нового зовсім нежіночого життя. Відчуваючи солодкий запах свого поту, вона затримувалася на хвильку в подорожі лабіринтами своїх занедбаних мрій. Колись їй забракло сил, щоб розгребти весь непотріб на полицях і помістити туди все, що їй належало. А належало їй небагато: кілька томиків творів усіляких авторів, які колись форму-

вали особистість, три фотокартки з її недалекого минулого в огидних гіпсових рамках та безліч ароматичних свічок, які вона запалювала, коли паморочилося в голові, і перед очима з'являлися невідомі люди в масках. Гарячим воском свічки заливали її втомлені очі, склеювали пальці ніг і рук... Вона відчувала, що всім тілом прикована до інвалідного візка власної свідомості. Солодкуватість поту змішалася з запахом дитячої кімнати, яку, згодом, переробили на коридор. Невинність дитячих снів, які незалежно від власниці снила її кімната, перетворилися на реальність, соромлячи кожен крок в її дорослому житті. Спогади про дитинство давали сили робити крок уперед, крок до смерті, крок у невідоме.

Схвильована і занепокоєна силою своєї думки, вона з болем у грудях просувалася жовтявими плямами на папері, які колись випалило безжалісне сонце, а в цю мить зливалися з кольором її до-дір-вигертої-часом шкіри.

втрачаю рівновагу... звідки це тіло?... дитяче? моє? невже все свідоме життя їхня вигадка... нехай... все попереду... більше не робитиму дурних помилок... бог з ними... з тими людьми... нехай торочать життя інших на нісенітниці власних нездійснених примх... моє недоторкане... у мене все ще попереду... попере... плями фіолетового чорнила?... так, не витримала і хрестила стіни пером... вітер здійнявся раптово посеред ночі... зривав простирадла... оголював ноги... пестив... схопила що було під руками... відігнала... назавжди... відтоді нічого не відчуваю... тільки біль...

Пригадувалися безсонні ночі проведені на підвіконні кімнати-коридору. Її груди стискалися від бентежного відчуття чогось незавершеного, але доволі звичного. Коліна торкалися холодного скла і здавалося, що вони – ось ще трохи – і будуть на волі. Від темряви паморочилася голова і руки безпомічно зсувалися з підвіконня, звисаючи лахміттям до підлоги. Вона непритомніла... Все довкола перетворювалося на мереживо. Їй було важко збагнути, де початок, а де кінець її свідомого існування.

знову ви?... звідки? ні... не хочу туди... припиніть... де ті кляті свічки... їх тут стільки було... все гаразд... мені тільки паморочиться в голові... не потрібно... мені полегшає... якщо подивитися згори на весь мій шлях, можна побачити рівчаки від моїх колін... то стежки мого життя... знаєте... вони вічні... вам доведеться провести не одне життя, блукаючи ними... їхня унікальність вра-

жатиме вас щоразу. ви йтимете ними... інколи траплятимуться безмежні простори моєї доброти... інколи дамби ненависті... це за тим горбом будуть колодязі снів... щоб перепочити, пірняйте з головою туди і поділимо сон... мені не шкода... все можу віддати... тільки залишить мене наодинці з хвилями ночі... забирайтеся!... набридли вже зовсім... (Ще трохи...) сама... хочу побути сама... люблю цей запах... ви його теж відчуваєте... дощу й жасмину... хочеться доторкатися до вогню... але він, як пір'їна в повітрі... простягаєш руку, а він наче вислизає з-під долоні... він ніколи не був моїм... зрештою, він нічий... свій... важко збагнути, чому так все влаштовано... живеш... мрієш... і, врешті-решт, він покидає тебе... тільки у невідоме... випаровується... тільки запах дощу плутається в волоссі... мабуть, його кроки... він такий ніжний... такий бездоганний... як сон... ми одружимося... з'єднаємося тайною шлюбу... і танцюватимемо... аж допоки смерть не роз'єднає нас...

(По таблетці Двічі на день. Гаразд.)

цікаво, що в тому куті... це ніколи там не була... пам'ятаю якось мене запросили на бенкет... кілька десятків людей зібралось... всі оглядали мене з ніг до голови... не розуміла їхніх здивовано-зачарованих облич... виявилось, що вони ніколи не бачили такої сукні... шитої з людською ніжністю і щирістю... а кавалер!... то був він... у всій своїй красі і величі... я ховалася за його плечем... неприпомніла... ми розмовляли... і він...

(Все гаразд, кохана. Так, заплющ очі. Так легше. Все минеться. Обіцяю.)

обіцяв, що ніколи мене не покине... зранку прокинулася і нічого не пам'ятала... все перетворилося на суцільну бенкетну пляму... хто він?.. хто ти?.. ми знайомі?... звідкіля в тебе ця сукня?... вона мені наснилася сьогодні... так чудово було... я кружляла навколо всіх гостей... вони милувалися моїми рухами і сукнею... відривали по шматку... цілували... молилися і латували свої серця... мені було зовсім не шкода... більше нічого не пам'я... пам'ятаю, що дуже вітряно і холодно було... я простягала руки до людей, які проходили повз... вони метушилися, а мені було так спокійно на душі... так, як зараз... знаєш?... ти відчуваєш цей спокій на смак?... він солодкувато-терпкий... такий, як твої поцілунки... що ні?... а який тоді?...

(Так... припини. Тобі потрібно відпочити.)

Що?... я не розумію... так, я знаю... такі, як твої руки... вони солодкі і водночас терпкі... обійми мене... ми подорожуватимемо разом... ти станеш частиною мене... а я – твоїм життям...

Він важко опустився в крісло. Воно було його схованкою. Як тільки він опинявся в ньому, він...забував про неї... Боляче зітхнув. Важкі повіки накрили його очі і він з думкою про свої сірі будні заснув. Вона билася головою об стіни. Кричала... Бунтувала... Вимагала справедливості... Тепер все було навпаки. Він жив своїми мріями, а вона – реальністю. Вона стерегла його сон так, як він колись, багато років тому. Спостерігала за м'язами його обличчя. *Мабуть, щось сниться... Так мило...* Пестила його долоні. Обіймала. Цілувала. Підносила до щоки. Оберігала... Вона заснула на його колінах міцним сном своїх сподівань. Їй наснилося, що вона, навмисне видихнувши останнє повітря з легень, стала чорною цяткою на жовтєвих шпалерах коридору... Безмежжя простору і лабіринти візерунків врізалися їй в пам'ять тупим лезом, травмуючи минуле і залишаючи слід на майбутнє. Тавроване обличчя і покалічена пам'ять розтинали її навпіл судомами її ж власних снів, які колись не помістилися у скриню її приданого...

ПЕРСОНАЛІЇ

Микола Мушинка
(Пряшів, Словаччина)

ЕДМОНТОН 1937 РОКУ ОЧИМА ДМИТРА ДОРОШЕНКА

Білоруський літературознавець Микола Трус із Мінська нещодавно надіслав мені ксерокопію листа українського історика, політичного та громадського діяча Дмитра Дорошенка¹ до визначного археолога Словаччини Людмили Красковської², дочки його давнього друга та співробітника Івана Красковського³. Лист, писаний

1937 року, містить доволі детальний опис подорожі українського вченого в Канаду, головним чином у місто Едмонтон і, напевно, зацікавить українську громадськість Канади. Нижче наводимо його повністю.

* * *

Warszawa 12, Norbutta 40, m. 29.

30. XII. 1937.

Дорогая Людочка,

Ви собі представляєте, що я заїхав до Канади та пропав без вісті! А я пробув у Канаді рівно 50 день, вертаючись затримався на 6 день в Парижі, на 8 – в Німеччині, і 19 сент[ября] вже був у Варшаві.⁴ Моя подорож була дуже цікава. Земляки мене приймали як рідного й дорогого гостя, і то – без різниці обрядів (а їх там цілих три: правосл[авний], греко-католицький і протестантський) і партій. Я прожив місяць в Едмонтоні, на самому заході Канади, вже близько до Тихого океану, і прочитав там 60-годинний курс української істо-

рії, мавши 77 платних слухачів. Крім того я прочитав коло 20 публічних лекцій в різних містах Канади, великих і малих: в Ріджайні, Вінніпегу, Саскатуні, Торонто, Монтреалі та ін. Взагалі не було ні одного дня, щоб я не виступав. Окрім лекцій відбув безконечне число банкетів, конференцій, інтерв'ю, так що можна сказати – як грамофон, балакав зранку до вечора, думав, що зовсім втрачу голос. Одпочивав тільки тоді, як їхав у поїзді. А простори там величезні: од Квебеку, де я висів з пароходу, до Едмонтона 4 ½ доби їзди експресом. Але їзда дуже приємна: вагони чудові, штучно остужені, вигідні. Там класів нема, всі їдуть однаково, тільки на ніч, хто хоче, бере місце в спальному вагоні, де обслуговують негри, і треба сказати – обслуговують чудово, ходять за пасажирами, як нянька за дітьми.

Взагалі в Канаді праця поділена між різними расами: негри служать в поїздах і чистять на вулицях чоботи; китайці – служать прачками, японці носильщиками на вокзалах і продають фрукти; решту функцій виконують білі ріжних націй. Одні червоношкірі автотехтони індіане нічого не роблять, бо не здатні ні до якої роботи; держава одвела для них величезні резервати лісу й озер, де вони бавляться охотою й риболовством, дістаючи від держави “рідроги”⁵, вроді українських емігрантів у Чехії, і виходять на станції трансокеанської залізниці та витріщають очі на пасажирів, а пасажири дивляться на їх.

Канада – край хліборобський, тихий. Населення в їй 11 міл[ьйонів], з них 4 мил[ьйони] французів, 6 міл[ьйонів] англійців (разом з ірланд[ійцями]), ½ міл[ьйона] українців, далі йдуть чехи, поляки, жиди, німці і всякі які хочете народи. У Вінніпегу на 150.000 мешканців 40.000 українців. На вулицях скрізь чуеш укр[аїнську] мову й бачиш українські вивіски. В Едмонтоні я прожив місяць і не мав діла ні з одним англійцем: зуби мені лікував дентист українець, одержу перешивав укр[аїнський] кравець, підметки на чоботи робив укр[аїнський] швець, обідав в укр[аїнському] ресторані, жив на квартири в укр[аїн]ця-лікаря; папір, газети, ножики для бритів купував в укр[аїнському] “базарі”, ліки купував в укр[аїнській] аптеці і тільки білизну давав прати китайцю, а чоботи мені чистив негр. Таким способом, я не мав зовсім практики англійської мови.

Мучили мене тим, що кожного дня запрошували на званий обід або вечерю, де примушували їсти, а часом бувало, що й по два або три обіди на день. Щастя моє, що я відразу заявив, що я абстинент і ні краплі алкоголю не вживаю, а то б пропав зовсім. А щодо їжі, то не знаю, як моя печінка витримала. Фотографували мене безконечне число разів при всякій нагоді. Видали кілька тисяч моїх фотографій, і я підписував їх любителям на право і на ліво. Насилали на

мене газетних інтерв'юерів з англ[ійських] і франц[узьких] газет, а в своїх писали про мене такі речі, що мені було соромно добрим людям у вічі дивитись. Надавали мені дарунків: чемодан, портфель, бювар, пишущє перо, для Нат[алії] Мих[айлівни] ⁶ ридикюль, так що я вертався мов якийсь завойовник з добичею. Але видно, що все це робилось од чистого серця, і через те було приємно.

Мені повезло: звичайно в іюлі – августі в Канаді нестерпима спека – 45-50 С⁰. Але цим разом ішли дощі (а перед моїм приїздом стояла страшна посуха), і можна було витримати. Я тільки один раз зазнав страшеної спеки: в Торонто. Я промовляв перед 500 душами у великій залі. Всі сиділи без піджаків і жилетів і їли морожене, а я кричав, обливаючись потом, дві години і думав, що от-от замлію й впаду. А діло було між 10-12 веч[ора], подумайте: що як то було вдень!

Українці в Канаді кріпко держаться своєї народности, але молоді покоління вже англійцяться помалу. Я бачив, як мої слухачі, студенти, студентки й народні вчителі між собою говорили по-англійски. Та й трудно встояти проти такої могутньої культури як англійська.

В Парижі я трохи не здурів від шуму, галасу, смороду від бензину. За 6 день ні разу не виспався. На виставці був усього два рази, бо весь час оддавати мусів своїм людям. Одпочив трохи лише в Мюбінгені, в Вюреммбергу, але там од початку й до кінця лив дощ, як і полагается в добрій Німеччині.

На[талія] Мих[айлівна] ціле літо просиділа у душній Варшаві. Все збирала сил кудись виїхати, та так і не виїхала. Коли я виїздив, у неї була тяжка грипа, яка кинулась на серце, і вона цілий місяць з нею провозилась. Тепер уже одійшла, але все-таки добрим здоров'ям похвалитись не може, на жаль. Я в марті хочу приїхати до Праги й звідти до Карлових Варів, прополоскати печінку в часі великодніх ферій. Може з'їдемося у Празі, як що Ви збираєтесь туди на великодні ферії, але про це ще маємо час зговоритись.

Коли повернувся до Варшави, то зразу понурився в звичайну життєвську прозу, в сірі будні, які мені здалися ще сирійшими по контрасту до шумно прожитого літа. Нікого з Ваших білорусів я з Вільна не бачив. Чув тільки, що бідному Антону Івановичу тяжко живеться, і що взагалі у них там дуже невесело. Здається мені, що вони вже занадто піддаються песимістичним настроям.

У нас тепер служить за наймичку дівчина-білоруска з Гроднянщини, поки що в нашій хаті панує якийсь білорусько-польсько-український жаргон, тим більше, що в наших сусідів служить вже старша наймичка, також білоруска з північної Чернігівщини, і білоруська мова, здається, бере гору над иншими.

Дуже тішуся, що вже маєте підданство¹; “щастя” невелике, але за те і на службі укріпитись лехше, і поїхати куди Вам треба, лехше. Треба на все дивитись з практичного погляду, бо з нашим ідеалізмом далеко не доїдемо.

А що чувати про Ваших? Чи маєте від них звістки? Напишіть нам. Нат[алія] Мих[айлівна] цілує Вас, і ми разом шлемо Вам сердечний привіт. Не забувайте нас, пишіть.

Ваш Д. Дорошенко.

П р и м і т к и

¹ **Дмитро Дорошенко** народився 8 квітня 1882 р. в м. Вільно (Вільнюс). Навчався у Варшавському, Петербурзькому та Київському університетах (1902-1909). Скрізь брав участь в українських студентських громадах, за що був репресований. Після закінчення Київського університету в 1909 р. переселився в Катеринослав (нині Дніпропетровськ), де продовжував працювати в громадських і політичних організаціях. Під час Першої світової війни був уповноваженим Всеросійського союзу міст на Південно-Західному фронті, а в період українських національно-визвольних змагань 1917-1920 років був співзасновником та заступником голови Української Центральної Ради, віце-губернатором Київської губернії, членом Української партії соціалістів-федералістів, комісаром закордонних справ Української держави, а після поразки українських змагань – професором історії Кам’янець-Подільського університету. Від 1920 р. до самої смерті жив на еміграції: у Відні, Празі, Берліні, Варшаві. В 1945 р. переселився до ЗДА, де його було обрано Президентом Української вільної академії наук. В 1947 р. виїхав у Канаду, обнявши посаду професора Колегії св. Андрія у Вінніпегу. Останнім місцем його роботи був Український вільний університет у Мюнхені. Там він помер 19 березня 1951 року. Нащадкам Д. Дорошенко залишив понад тисячу наукових праць, головним чином з історії України. Своє життя описав у двохтомних спогадах: *Про давнє минуле* (1901-1914) та *Недавнє минуле* (1914-1920) (Білецький Л.: Дмитро Дорошенко. – Вінніпег, 1949; Верстюк В. – Осташко Т.: Діячі Української Центральної Ради. – Київ, 1998).

² **Людмила Красковська** народилася 26 червня 1904 р. у Вільнюсі. В 1923 р. закінчила Білоруську гімназію в м. Давгавпілс (Двінськ) в Латвії, а через рік поступила на філософський факультет Карлового університету в Празі, де вивчала історію мистецтва та археологію (разом з Олегом Кандибою – О. Ольжичем). Після закінчення університету працювала в Національному музеї в Празі, а від 1931 по 1988 рік – повних 57 років – у Словацькому національному музеї в Братис-

лаві. Там вона фахово упорядкувала багатющі археологічні та нумізматичні фонди та влаштувала кілька десятків тематичних виставок, а до багатьох з них підготувала каталоги.

Від 1942 по 1979 рік Л. Красковська провела понад 50 археологічних розкопок в різних місцевостях Словаччини. З археології та нумізматики видала кілька монографій (дві англійською мовою в Оксфордському університеті) та понад 300 наукових статей, повідомлень про розкопки та рецензії.

В 1960 р. вона в Карловому університеті захистила кандидатську дисертацію на тему “*Словацьке Поморав'я в епоху городищної культури*” і стала першою жінкою-археологом в Чехословаччині зі званням кандидата історичних наук.

Будучи на пенсії, Л. Красковська багато уваги присвятила упорядкуванню свого особистого архіву та передачі його фондів громадським установам. В 1993 році вона посередництвом Посольства України в Чеській Республіці подарувала цінні книги, листи та фотографії із спадщини О. Олеся та його сина О. Ольжича (О. Кандиби) архівам України. Умерла від запалення легенів в день своїх 95 уродин – 26 червня 1999 р. Похоронено її на цвинтарі “Солов’їна долина” (*Slávičie údolie*) в Братиславі (Tomčíková K.: *Ludmila Kraskovská. – Bratislava, 1999; Мушинка М.: Людмила Красковська // Нове життя, 9 липня 1999. – № 27-28*).

³ **Іван Красковський** народився 24 червня 1880 р. в с. Дубичі на білоруському

Підляшші. Після закінчення Православної семінарії у Вільнюсі 1903 року поступив на філософський факультет Варшавського університету, з якого був звільнений за участь в революційному русі. Продовжував учитися в Петербурзькому університеті, після закінчення якого в 1908 році став учителем гімназії у Вільнюсі. Тут він став активним членом Партії соціалістів-революціонерів. Під час Першої світової війни з дружиною і трьома дітьми переселився в Україну. Працював у Товаристві допомоги населенню Галичини та Буковини та в комітеті Всеросійського союзу міст Південно-Західного фронту. При останньому заснував Комітет допомоги дітям Південно-західного фронту. В квітні 1917 р. Українська Центральна Рада іменувала його обласним комісаром Тернопільської губернії. В січні 1918 р. він став заступником голови Ради міністрів УНР та заступником Міністра внутрішніх справ В. Винниченка. В листопаді 1918 р. його було іменовано завідуючим відділом Директорії УНР та заступником Міністра закордонних справ. На початку 1919 р. – відправлено послом УНР у Грузію.

Після окупації Грузії більшовиками І. Красковський із сім’єю емігрував до Відня, звідти до Берліна, а восени 1921 р. – до Вільнюса,

де його польські органи арештували й видворили з Литви до Латвії. Латвійські органи в 1924 р. його теж арештували разом із групою білоруських громадян і після однорічного слідства депортували з країни як небажану особу (*persona non grata*). В Празі з ним нав'язала стосунки білоруська радянська торгова місія, яка в 1925 році загітувала його в Радянський Союз. В Мінську його було призначено на пост члена президії Держплану БРСР та керівника соціально-культурної секції по вивченню виробничих сил. Паралельно він працював доцентом на кафедрі історії білоруської просвіти Білоруського державного університету та науковим співробітником Інституту історії Білоруської академії наук.

На початку 1930 року І. Красковського покликали в Москву на високу посаду керівника однієї із секцій Всесоюзного Госплану (Держплану). На цій посаді він довго не затримався, бо вже восени 1930 року його було арештовано як члена вигаданого “Союзу білоруських національних демократів” і після однорічного слідства без судового вироку заслано на необмежений час у місто Куйбишев (Самара) в глибині Росії. Там він під суворим наглядом органів НКВД працював на різних адміністративних посадах. В 1937 році йому пригадали дореволюційне членство в Російській партії соціалістів-революціонерів і на три роки запроторили в тюрму. На початку війни його “звільнили” з тюрми, однак з Куйбишева разом з дружиною вислали в одне з найвіддаленіших сіл області. Оба його сини загинули в таборах ГУЛАГу.

Після смерті дружини в 1949 році державна комісія визнала його повним інвалідом і направила доживати вік у будинок інвалідів у селі Большая Раковка. Дочці Людмилі після війни вдалося нав'язати з ним листовні стосунки. Допомогала йому грошима, пакунками, однак вирвати його із заслання вона з неймовірним зусиллям змогла лише в 1953 році. В Братиславу він прибув з підірваним здоров'ям. Всі зусилля словацьких лікарів вилікувати його виявилось марними. Умер він у Братиславі 24 серпня 1955 року на 75 році життя. (Mušinka M.: Ivan Kraskovskij – priekopník bielorusko-ukrajinských vzťahov a Slovensko // *Historický časopis*. – Roč. 48. – 2000. – Č. 3. – S. 495-504.

⁴ Д. Дорошенко в той час працював професором Православного богословського факультету Варшавського університету.

⁵ рідпора – (чеськ.) підтримка.

⁶ Наталія Михайлівна Дорошенко (1888-1970) – дружина Дмитра Дорошенка, артистка та громадсько-театральна діячка, ініціаторка створення драматичних студій в Празі та Варшаві.

⁷ В 1937 р. Л. Красковській було надано чехословацьке громадянство.

11.04.2008

Олександра Черненко

ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ СТЕФАНИК

*Олександра Черненко
з поетом Миколою Руденком*

Дуже цікаву і наскрізь об'єктивно-правдиву генезу свого роду в статті "Трагедія і тріумф роду Стефаніків" зачинає Юрій Клиновий такою вимогою свого батька до своїх синів: "...Ніколи не користуйтеся моєю славою... бо нема на світі нічого більше жалюгідного, ніж діти, що ціле своє життя чіпляються поли своїх батьків". І це дійсно правда, бо жити в тіні своїх батьків, це для їх дітей найбільший тягар.

З певністю можна сказати, що Юрій Стефанік не тільки виконав це бажання батька, але навіть переріс усі сподівання. І тому слушно підкреслив один критик: "Рідко трапляється, щоб людина, незважаючи на славу свого великого батька, вибилася на таку сильну індивідуальність, як це досягнув Ю. Стефанік... своїм цікавим та повним творчої наснаги життям...". Нам усім, його давнім знайомим і приятелям, дуже добре відомо, що Юрко ніколи не використовував прізвища свого батька для популяризації своїх праць, завжди підписував їх псевдонімами: Юрій Гаморак або Юрій Клиновий та криптонімами: Т. Т. й Ю. К. Що більше, він не займався письменницькою творчістю, а дуже активно зосередився на цілком відмінній, літературознавчій та критичній літературній роботі.

Можна б припускати, що по закінченні гімназії у Станіславові 1929 року його студії на правничому факультеті Львівського університету, що увінчалися дипломом магістра прав, розминулися з його творчим талантом у літературній критиці. Проте гадаю, що це не так, бо якраз ці правничі студії навчили його безжально правдиво й об'єктивно вглиблюватися в інтерпретацію даного літературного матеріалу. І вся відмінність та своєрідна оригінальність критичних праць Клинового у тому, що він мав кольосальне знання, як правильно оцінювати процеси політичної та громадської діяльності українського суспільства,

а це теж якоюсь мірою корінилося в здобутому правничому досвіді й віддзеркалилося в детальній аналізі середовища, побуту та біографічних причин, які позитивно або негативно впливали на творчий ріст письменника. Не можна проминути ще й того факту, що магістерський диплом з права допоміг Юрієві Стефаникові професійно працювати протягом 23 років у Міністерстві справедливості в Едмонтоні аж до 1974 року, коли він уже пішов на пенсію. А в цей спосіб, забезпечивши фінансово свою родину, він міг віддати свою енергію улюбленій літературній роботі. Як вже я підкреслила, творча праця Юрія Васильовича, крім професійної, розвивалася передусім у площині двох напрямків, літературного та громадсько-політичного. Вони були постійно його органічним стимулом, що співмірно перепліталися в активній та повній ентузіазму громадській діяльності. Доказом цього, що остання не була лише зовнішнім актом якоїсь пози, але дійсно потребою душі, яку викликувала безмежна любов до України та почуття відповідальності й обов'язку, може послужити цей незаперечний факт, що Юрій Стефаник уже з ранньої молодости ангажував себе в таку політичну діяльність, яка була небезпечною не тільки для життя, але теж для його життєвої кар'єри. Тому слід відмітити, що за цю політичну діяльність вже навіть у 5-ій класі Снятинської гімназії він був арештований разом з краєвим командантом цієї ж організації, а звільнили його за інтервенцією проф. Кирила Студинського в половині травня 1941 року, коли в Русові відкрито музей Василя Стефаника. І третій раз те саме повторилося по німецькій інвазії України. Співпрацюючи з українським революціонером і письменником Й. Позичанюком та з О. Гай-Головком, став членом похідної групи Миколи Климаша. Разом з ним був арештований гестапо недалеко Києва. Не дочекавши, на жаль, здійснення своєї мрії, Української незалежної держави, він усе ж таки повернувся, не тільки своєю душею, але й теж своїм прахом в Україну. Його дружина, Олена з Дрогомирецьких, котра прожила з ним 39 років (вони одружилися 1946 року), і син Василь виконали волю батька. Вони перевезли його прах на рідну землю, поховали в родинному Русові. Як ми всі знаємо, Юрій Стефаник відійшов у вічність 25 квітня 1985 року на 76 році життя, залишаючи у великому смутку свою родину і приятелів та велику порожнечу в громадському житті Едмонтону. Так само літературна діяльність Ю. Клинового почала розвиватися дуже скоро по закінченні правничих студій. Ще у передвоєнному періоді він виїхав до Канади і між 1936 і 37 роком працював співредактором часопису *Українські вісті* в Едмонтоні. По повероті до Галичини продовжував свою літературну діяльність, допомагаючи проф. Василеві Сімовичу в редагуванні місячника *Життя і знання* та *Новий ремісник* і водночас пишучи до тих

і ще інших часописів свої статті. Слід теж додати, що за радянської доби він був науковим співробітником Інституту української літератури АН УРСР і завідував теж катедрою української мови Львівського ветеринарного інституту, а за німецької окупації працював редактором українського видавництва у Львові. В 1944 році він був покликаний на керівника Відділу інформації ЦПУЕ в Німеччині, а по війні, у 1948 році, переселився з дружиною до Едмонтону. Тут, побіч інших громадських функцій, був викладачем української мови на вечірніх курсах Альбертського університету.

І якраз тут в Едмонтоні почалася інтенсивна літературно-критична праця Юрія Васильовича. Він же був автором чисельних літературознавчих розвідок, есеїв, критичних статей та рецензій. Його праці появлялися постійно в таких журналах і часописах: *Сучасність*, *Листи до приятелів* і *Свобода* в Нью-Йорку, *Українські вісті* в Чикаго, *Український голос* у Вінніпезі, *Нові дні* і *Новий шлях* у Торонто, *Каменярі* в Саскатуні й *Українські вісті* в Едмонтоні. Як бачимо, він публікував свої статті й есеї в найбільш престижній діаспорній пресі, але й водночас теж у популярній періодиці. У своїх працях Ю. Клиновий, побіч літературної, торкався суспільно-громадської проблематики, будучи, так би мовити, живчиком усього українського творчого, культурного та громадського життя, реагуючи на різні події та майже на всі прояви його діяльності.

Проте нема найменшого сумніву, що літературні есеї та літературно-критичні статті Юрія Клинового зберігають свою вартість не тільки стосовно їх об'єктивності, як я вже підкреслила, й детальної аналізи середовища, але й постійної інтенції допомогти в розвитку творчого таланту з турботою про майбутнє української літератури. Це було теж головною причиною його толерантності у відношенні до початкуючих письменників, щоб виховати нове покоління, даючи їм можливість творчого вияву. Таке наставлення приводило його в конфлікт з Нью-Йоркською групою, яка ставила свої власні інтереси вище загальних об'єктивних критеріїв. З тих саме причин і проблема творчого середовища була такою центральною й унікально-індивідуальною характеристикою в його інтерпретаціях літературних творів. Сьогодні ведуться в Україні постійні дискусії на тему причин браку української світової літератури. Цю відповідь можна легко знайти в критичних працях Юрія Васильовича, а вже найвиразніше в такій блискучій інтерпретації творчості Леся Мартовича, "Талант без середовища", а я навіть додала б: "Змарнований талант через брак середовища". Тут нема часу на широку дискусію цього важливого для нас питання. З'ясую думки Клинового одним реченням: українська спільнота, а передусім українська інтелігенція, не вміла й досі не вміє створити прихожого ґрунту

для розвитку творчого середовища своїх працівників пера.

З великою майстерністю описує Клиновий у своїх есеях біографічні деталі та складні життєві ситуації із завжди специфічною увагою до середовища про побут свого батька, події з його життя, про переживання й настрої, що впливали на розвиток його творчої індивідуальності. У тих есеях з'являються блискучі його спостереження, оригінальні зауваження, невідомі досі нікому і такі потрібні для нового осмислення генези творчості і нової інтерпретації, що д-р Федір Погребенник вже від довшого часу хоче їх передрукувати окремим виданням в Україні. Сподіваюся, що наше "Слово" в Канаді могло б субсидіювати таку публікацію, не тільки тому, щоб спопуляризувати нарешті хоч частинний творчий дорібок Юрія Клинового в Україні, а теж і тому, щоб поширити такими цінними матеріалами дослідчу роботу, тим більше, що Стефаник вважав д-ра Погребенника "найвищим значнішим стефанікознавцем в Україні".

Я не вичислюю всіх статей, есеїв і рецензій Клинового, бо вони зібрані самим автором уже в дуже добре нам відомому збірнику, *Моїм синам, моїм приятелям*, що появився обсягом понад 600 сторінок, але, на жаль, малим накладом, всього 300 примірників. Автор зазначає на останній сторінці, що "книжка ціни не має, бо в продажі її не буде". Ю. Стефаник сам розсилав свою книжку приятелям і знайомим як подарунок. Вона, по суті, в Україні маловідома, бо наклад увесь вичерпаний. Слід теж сказати, що всі гроші, які надсилали йому добровільно знайомі та приятелі за цю книжку, він передавав до каси "Слова" в Канаді. В цю збірку не включена більша стаття Клинового "Юрій Морачевський, його батьки, його приятелі", яка появилася відбиткою в *Сучасності* у 1983 році. На публікацію теж чекає широке листування Юрія Стефаніка з різними представниками громадського та літературного життя діаспори та України. Там напевно були порушені цікаві проблеми, що для майбутніх дослідників можуть мати колюсальне інформативне значення. Весь його цінний архів збережений у Національній бібліотеці Оттави. Крім його епістолярної спадщини, в ньому знаходяться деякі ще не опубліковані статті, а передусім чисельні доповіді, які він виголошував по різних містах Канади й Америки.

Проте Юрій Стефанік займався не тільки літературною роботою, багато свого часу він присвятив теж громадській діяльності. Він був членом різних українських організацій, неодноразово займаючи в них провідне становище. І в цьому відношенні я знала Юрка найкраще, співпрацюючи з ним через довгі роки в різних організаційних проєктах і задумах. Юрій Васильович виявлявся завжди лояльним до своїх співробітників, прислухався до їх зауважень, поглядів і порад, залишаючи контрверсійні питання для обговорення демократичним

порядком дискусії та голосування. Це була велика приємність працювати з ним у таких літературних організаціях, які він очолював, як “Літературно-мистецький клуб в Едмонтоні”, “Фонд Т. Осьмачки”, а пізніше “Об’єднання українських письменників “Слово” в Канаді”. Цей відділ світового “Слова” в екзилі створений був тільки тому в Едмонтоні, бо в США, де знаходилася центральна управа цього “Слова”, наступив брак ресурсів для фінансування наступних збірників “Слова” вже по появі 3-го збірника в Нью-Йорку. Старанням Юрія Стефаніка 4-тий збірник “Слова” появився накладом Української книгарні в Едмонтоні. Всі наступні збірники “Слова”, від 5-го до 11-го, появлялися вже накладом “Слова” в Канаді, але з допомогою фінансових субсидій, які Ю. Стефанік здобував від різних українських організацій, а передусім від Відділу громадянства при секретареві Федерального уряду Канади. Однак слід відмітити, що 12 збірник вийшов уже по смерті Ю. Стефаніка в США завдяки фондові, що його залишив у своєму заповіті Улас Самчук, а 13-тий завдяки такому ж самому фондові Івана Боднарчука, аж 6 років пізніше, в 1996 році в Едмонтоні, головним редактором якого був Олег Зуєвський, а співредактором Тетяна Назаренко. О. Зуєвський відмовив у пропонуваній допомозі деяких членів редакційної колегії, маючи повне довір’я до платного співредактора, бо Т. Назаренко не була членом “Слова”. На жаль, цей останній збірник виявився найслабшим стосовно матеріалів збірником “Слова” в Канаді. Не можна проминути й такого характеристичного для вдачі Юрія Стефаніка факту, як постійна турбота про долю української літератури, що виразно висловлена ним у “Післяслові” до 5-го збірника. Через брак часу прочитаю тільки ось ці уривки, які виразно посвідчать про його програмовий та світоглядний напрямок у редагуванні збірників “Слова”: “...Цей збірник постав не за законом колгоспу, в якому бригадири навітанку виганяють з хат людей на ударну роботу, а з вільної і дружньої співпраці осіб, яким дорогі українська література й мистецтво... щодо вибору творів, то редакція не давала переваги ні традиційним, ні модерним, уважаючи, що письменник може висловитися досконало кожним стилем, якщо тільки має що сказати і вміє це передати образним словом...”.

Я в цьому відношенні завжди погоджувалася з Юрком, вважаючи, що українська література була б дуже бідна, якщо б вона репрезентувала тільки якийсь один напрямок, звичайно за умови, що даний твір написаний грамотно й талановито, тим більше, що наші збірники являються творчим органом усіх членів “Слова”, а не тільки якоїсь спеціальної групи. Як бачимо, Юрій Васильович пише про це своє кредо від імени редакції з причин своєї скромности, хоч немає найменшого сумніву, що він був його автором, як теж головним редактором і про-

мотором тих усіх збірників, що виходили з великою детальною дбайливістю в Едмонтоні за часів, коли він був головою “Слова” в Канаді.

Юрій Васильович ніколи не жалів свого часу на телефонні розмови чи організаційні зустрічі з поодинокими членами управи в Едмонтоні або в Торонто, а на частих сходах управи здавав докладний звіт із своєї проробленої роботи, дискутуючи теж про нові пляни стосовно майбутніх завдань й неодноразово читаючи фінансовий звіт з видатків і приходів каси “Слова”. Іншою гарною прикметою Юрія Стефаніка було постійне бажання кожному допомогти, порадити і навіть заохотити до праці. Я особисто завдячую йому за те, що він намовив мене написати монографію про творчість Василя Стефаніка модерним засобом аналізу, відкриваючи для мого вжитку доступ до своєї великої та дбайливо зібраної бібліотеки про творчість свого батька, улегшуючи таким чином мою дослідницьку роботу. Я щиро йому вдячна, а передусім Оленці, що в їх гостинному домі могла запізнати і нав’язати контакти з такими визначними особами, котрі допомогли мені пізніше у приїзді Івана Лисяка-Рудницького до Едмонтону, як, наприклад, Ізидор Глинка, голова фундації Т. Шевченка у Вінніпезі, чи Амброзій Головач, котрий перед відходом виписав свій урядовий чек від провінційного уряду на відкриття курсів української історії в Альбертському університеті; а пізніше відомий поет-шестидесятник, Іван Драч, котрий тоді перший раз приїхав до Канади.

Безупинна турбота про розвиток і популяризацію української літератури поєдналася теж з клопотаннями про долю тих письменників, котрим складна фінансова ситуація не дозволяла на незалежну творчу діяльність. Яскравим прикладом, між іншим, була його турбота про долю Тодося Осьмачки і створений ним Фонд Осьмачки в Едмонтоні для уможливлення йому прожитку і збірки грошей для публікації його *Ротонди душогубців* у перекладі Лучковича англійською мовою. Це бажання спопуляризувати українську літературу серед англомовного світу знайшло свою найвиразнішу реалізацію в появі антології *Ярмарок*, де зібрані прозові та поетичні твори в англійському перекладі. Сподіваюся, що про це видання розкаже докладніше Ярс Балан, котрий разом із Стефаніком його редагував. Вкінці треба підкреслити, що Юрій Васильович весь свій час і всю свою енергію з великим ентузіазмом жертвував цій літературній та громадській праці цілковито безкорисливо, себто без ніяких утилітарних мотивів, – матеріальних для себе чи моральних користей. Усе, що він робив, було подиктоване одним стимулом безмежної любови до своєї батьківщини та української людини. Гадаю, що ім’я Юрія Стефаніка залишиться тим взірцевим прикладом, як треба працювати для добра свого народу, поставивши вище себе загальне добро національної ідеї.

Я певна, що без допомоги, зрозуміння і толерантності своєї дружини ледве чи міг би Юрій Васильович залишити нам свою цінну й багатогранну спадщину. І він це теж дуже добре знав і розумів, написавши таку присвяту в своїй книжці: “Цю книжку присвячую двом жінкам, значення яких у моєму житті годі переоцінити: пам’яті моєї матері, Ольги з Гамораків, яка, відійшовши з цього світу молодою, не дала моїм братам і мені себе пізнати, і моїй дружині Олені з Дрогомирецьких, жінці з величезним почуттям обов’язку, – без якої я був би нічого не вартим перекотиполем”.

Наша скромна подяка Юрієві Стефаникові виявляється сьогодні у цій запізненій святковій зустрічі в його честь і в його пам’ять, а Олені Стефанік у наших найщиріших побажаннях прожити ще довгі та здорові роки життя. “На многая літа” – Оленці!

Едмонтон, 12 вересня 1996

Марія Кейван

ВЕРЕСЕНЬ – МІСЯЦЬ РАДОСТИ І ПЕЧАЛІ

(Пам'яти покійного чоловіка Івана присвячую)

Вересень здавна мій улюблений місяць. Закінчилися літні спеки, з погідного неба спливає лагідне соняшне тепло. Зелень дерев уже подекуди перетикана золотом та багром. В повітрі снують нитки бабиного літа, обмотують людські серця легкою тугою. Високо пролітають ключі перелетних птахів. У людських поглядах, що їх супроводять, німе питання – чому нема вирію для людей?

Цього року у вересні ми мали святкування п'ятдесятиріччя подружжя. У теплий та соняшний день 14 вересня 1943 вполудне ми вінчалися у коломийській церкві. Вінчання було скромне, як пристало на воєнний час. Коли виходили з церкви, над нами пролетів ключ перелетних птахів. “Покидаємо рідну землю” – подумала я і зараз же поправила себе “покидають, не покидаємо”.

Два дні після вінчання припадали Іванові уродини, і так вересень став для нас подвійно особливим місяцем. Де б нам не довелося перебувати у ті дні, думками та розмовами ми завжди були на рідній землі у день нашого вінчання. Церква та птахи над нею, і я не помилилася, подумавши “покидаємо” замість “покидають”, бо вже першу річницю подружжя довелося святкувати на чужині. Весною 1944 року, коли птахи поверталися з вирію, ми мусіли покинути своє місто, батьків та родину у ньому, згодом і рідну землю. Після кількомісячної мандрівки по Карпатах та після довшого постою в літі над річкою Гернадь біля Кошиць нас разом зі всіма утікачами, що там отаборилися, посадили у товарні вагони та повезли на захід. Довга і важка була ця їзда з частими алярмами, налетами бомбовиків та пересідками. Ми не знали куди нас везуть і чи заїдемо туди живими. Врешті заїхали до Штрастгофу, де був табір для втікачів, і більшість там залишилася. Ми поїхали далше, аж до Ганноверу, і нас примістили у таборі під містом. Там ми відмітили першу річницю нашого вінчання. Ситуація на фронті була майже безнадійна, нас – втікачів з батьківщини – лякало питання, що жде нас після програної Німеччини, і чи всі ми дочекаємо кінця війни. Налети бомбовиків на місто були щораз частіші, хоч наші невеликі бараки у ліску щасливо бомби обминали. Та хто зна, як буде завтра, і в річницю вінчання ми сказали “Слава Богу, що ще разом”. Цю фразу повторяли у вересні кожного року.

Зате осінь у північній Німеччині була прекрасна. Таких насичених та теплих кольорів, як там, ми ще ніде не бачили. Іван жалкував, що не

має ні фарб, ні пензлів, мав лише олівці, якими виконав кілька портретів наших співмешканців, між ними сенаторки Кисілевської та мій.

У травні наступного року закінчилася війна, і хоч з нею закінчилися бомбардування, наші тривоги не закінчилися. Що жде нас? До Марінебаду на Судетах, де нас застав кінець війни і де народився наш син Орест (я там працювала у шпиталі для німців з України, які часто не знали ні слова по-німецькому), увійшли американці та скоро відступили. На їх місце прийшла Червона армія на радість чехам та не нам. Нам пощастило виїхати з американцями до Баварії. У вересні 1945 року ми були вже у таборі ДіПі (дисплейсд персонс – переміщені особи) у баварських Альпах. І там наша ситуація ще не була певною, бо по таборах їздили більшовицькі комісари, намовляючи нас до добровільного повороту на рідину. Добровольців не було, і вони часто силою схоплювали декого, інколи – на жаль – з поміччю американців. Кружляли поголоски, що всіх нас мають видати у руки більшовикам. У другу річницю вінчання ми знову сказали собі “добре, що ми ще разом”.

Не скоро рішалася наша доля, і нам довелося ще 4 рази зустрічати вересень в Альпах, у таборах ДіПі. Кожного року у вересні ми думками та розмовами були на рідній землі, завжди вдячні долі, що ще разом. Найдовше, бо поверх трьох років, жили ми у військових бараках коло містечка Міттенвальд над рікою Ізар, де народилася наша доня Зоня. Як всюди, так і там вересень був для нас найкращим місяцем у році, хоч краса Альп дуже відмінна від краси північної Німеччини. Іван міг уже купити фарби та пензлі і намалював цілу низку альпійських красевидів, теж кілька портретів, між ними Т. Осьмачки, мабуть, єдиний портрет поета.

Від 1950 року кожний вересень святкували ми в Канаді, вже без страху, що прийдеться розлучитися. Були інші проблеми, одні спільні для всіх емігрантів, другі окремі для мистців – як ділити час між зарірковою працею і мистецтвом. До якоїсь міри Іванові це вдалося, про що свідчить гравюра Мазепи, сьогодні дуже популярна в Україні, кілька портретів Шевченка, автопортрет, портрет поета Лесича, мій та інші, теж багато пропам’ятних грамот для наших організацій, обкладинки, між ними для моїх двох повістей.

У тому часі українська діаспора мало цікавилася мистецтвом, треба було його популяризувати. Цей обов’язок взяв на себе Іван і, крім численних статей на мистецькі теми у пресі, написав теж кілька монографій. З них найбільша “Тарас Шевченко – образотворчий мистець”, яку видав КІУС у 1964 році, нагородивши автора Шевченківською медалею. Іван глибоко відчував потребу невикривленої історії українського мистецтва у протизагу більшовицьким виданням. Чи не

взятися за діло? Знав, що це вимагало б колосального викладу праці і не залишило б часу на мистецький самовияв. Після довгого внутрішнього конфлікту – малювати чи писати – вибрав останнє.

Минали роки, непомітно прийшла старість, з нею хвороби. На долю Івана тих хворіб випало багато, не минуло його і важке каліцтво – глухота. Не один раз довелося нам зустрічати річницю подружжя у шпиталі, і фраза “добре, що ми ще разом” знову набрала значення, бо знову грозила розлука.

Вересень 1991 року був відмінний від попередніх, веселіший. Коли ми, як і кожного року, згадували своє вінчання в Україні, бачили її іншою – свobodною, замаєною синьо-жовтими прапорами. Зате наступна, сорок дев'ята, річниця подружжя застала Івана у шпиталі, куди я відвезла його кілька днів скоріше (вилив крові до мозку). Шпиталів не любив, кожного дня просив мене забрати його додому. Не знав, що це неможливе. Мені сказали, що потребує постійного догляду, одна особа не дасть раду.

Приїхав мій брат Адріян, і 17 вересня ми разом пішло до шпиталю. Іванові наче б покращало, поживавішав.

– Не виглядаєш на хворого, – сказав Адріян, вітаючися.

– Ти приїхав на мій похорон, – була відповідь.

Адріян вийшов, я залишилася погодувати Івана вечерею. Їв з більшим ніж звичайно апетитом, про смерть уже не згадував. Говорив, як це добре, що приїхав брат, що я не сама вдома, і враження слів про похорон затерлося.

Наступного дня вранці телефон зі шпиталю. Медсестра повідомляє, що стан хворого погіршився, чи можу приїхати. За хвилину знову телефон, говорить лікар – уже по всьому.

Приїжджаємо до шпиталю. Спить, такий лагідний, спокійний вираз обличчя, справді “ні болізни, ні печалі”. Дотикаю рукою чоло, лице, руки – ще зовсім теплий. Цілую в обличчя, в чоло. Невже мертвий? – знаю і не вірю.

Мені подають його речі, йдемо додому, як добре, що я не сама. Треба повідомити парафію, дітей, родину в Україні, найближчих знайомих. Треба узгіднити час похорону, щоб усі могли приїхати. Розійшлася вістка по місті, телефони, відвідини, гамір життя у контрасті до спокою смерті. Якщо він справді помер, якщо це не сон, з якого зараз прокинуся.

Вночі повертається до мене минулий день. Знову бачу те спокійне обличчя, відчуваю дотик своєї руки до його чола. Яка була остання думка під тим теплим чолом? Що приснилося перед смертю, бо ж помер у сні? Чи бачив, немов на фільмі, все своє життя? Якщо так, то якою бачив він мене, дітей, коли дивився на нас, будучи уже на межі

потойбіччя? Хто вийшов проти нього, коли переходив крізь тунель, про який говорять усі, що з порога смерти повернулися до життя. Мабуть, мама, яку часто згадував, розуміла його з одного погляду. А може постать у надземському сяйві, яку бачив дехто з поворотців до життя. Покійний Іван був глибоко віруючим християнином.

Чи може бачив у сні свою історію мистецтва, вже закінчену, видану книгу. Може уявлялися йому задумані, ніколи не виконані картини, між ними Маркура з повісти Т. Осьмачки “*Старший боярин*”. Чомусь вірю, що коли перед ним проходив фільм його життя, то центральною картиною була коломийська церква у день нашого вінчання, над нею ключ птахів, що став для нас ворожбою виїзду з батьківщини, і що заясніла перед ним Україна, самостійна, суверенна.

Цього року у вересні вже не скажу “добре, що ми ще разом”. До двох вересневих дат, 14-го і 16-го, додаю третю сумну дату нашої розлуки – 18-го вересня.

Зоня Кейван

ОБРАЗКИ З ЖИТТЯ МАТЕРІ

У двох своїх автобіографічних повістях, *Карвендель* і *Пливе-шумить ріка*, Марія Андріяна Кейван, моя мама, сама зобразила розгорнуту картину своїх життєвих мандрів і найпотаємніших переживань та вражень. Марно було б з нею змагатись, пишучи отсей короткий життєпис, проте в цій нотатці я, можливо, спроможуся певною мірою систематизувати образки з її життя, розчехнутого навіпіл великою війною.

У родині директора сільської школи Павла Крупського і його дружини Еви, також учительки, в Заболотіві на Покутті народилась 18 серпня 1914 року друга донька, Марія Андріяна. Сестра Зоня була найстаршою, а пізніше народився ще брат Андріян. Перша світова війна не оминула родину: мій дідо був старшиною в австрійському війську, а з того часу в родинному архіві залишились дві його поштівки з вишкільного військового табору, в одній з яких, 1916 року, він зворушливо турбується: “Гризуся, що ти там у ті зимна робиш, чи маєш чим запалити та чи діти не мерзнуть?” Зима того року була надзвичайно холодною... Повернувшись із війни, Павло Крупський продовжував вчителювати, але тепер вже під польською займанщиною. Згодом родина замешкала в Коломиї.

Знаю з розповідей, що зростала мама в середовищі, де плекалась повага до освіти і української та універсальної культури, а дідове становище дозволяло сім’ї входити до гурту місцевої еліти. Коли ж прийшов час подаватись на університетські студії, мама поїхала аж до Познаню, що на півночі Польщі: принаймні там, на неукраїнських теренах, польська влада дозволяла українцям здобувати справжній професійний вишкіл. Мама отримала лікарський диплом і працювала у Народній лікарні у Львові, а пізніше переїхала ближче до дому, до Коломиї. Залишалась Марія Крупська на лікарській роботі і після вересня 1939 року, під короткочасною советською займанщиною, а потім під німецькою окупацією. У той же час вона вийшла заміж за мистця Івана Кейвана із Снятинського повіту, абсолювента Варшавської Академії мистецтв, із яким 1944 року виїхала до Чехії, не чекаючи на прихід “других советів”. Там, у Судетській області, в грудні того ж року народився мій старший і єдиний брат Орест. А я, як свідчать документи, прийшла на світ на ще дальшому відтинку шляхівдоріг моєї сім’ї, в баварському містечку Міттенвальді.

А чому ж дала Марія Кейван одній із своїх повістей заголовок

“Пливе-шумить ріка”? Та ріка і справді протікала відразу ж за хатою вчителя Павла Крупського в Заболотові і в ній моя мама навчилася плавати. ...Довше плавання, як виявилось, тільки починалось, спочатку – 1949 року через Атлантичний океан, до Канади. В Едмонтоні працювала медсестрою в шпиталі і готувалась до нострифікації свого лікарського диплому. Та не такою, як сьогодні, була Канада на початку 50-их років. Лікарська професія не була “жіночою”, особливо ж у провінціях Заходу, і на екзаменах її “зрізав” рудий професор, якого вона з прикрістю згадує в своїй автобіографічній повісті. Всю свою життєву наснагу від того часу присвячує мама дітям, домові та культурно-громадській діяльності.

Наша хата на 97-ій вулиці стала своєрідним центром українського культурного життя, де збирались мистці, літературознавці, поети, як, наприклад, Тодось Осмачка. Впродовж років, крім двох повістей, мама написала низку оповідань, теж почасти автобіографічних (“З нотатника лікарки”), а також чимало статей і рецензій, надрукованих в українських періодичних виданнях. Була друкована частинами і залишається недописаною її повість “Ой заплакала мати”. У 1965 році за її ініціативою був заснований в Едмонтоні український Гурток книголюбів, який був особливо активним у другій половині шістдесятих років та майже до кінця років сімдесятих. Членство гуртка періодично то збільшувалось, то зменшувалось, а все ж ця група ентузіастів української книжки дійшла до свого 30-літнього ювілею і 26 вересня 1995 року належно його відзначила. Через два роки після того мама переїхала до Монреалю, ближче до моєї сім’ї. Іван Кейван, батько наш, помер ще 1992 року, а брат Орест стабільно осів у Сіднеї, в далекій Австралії. У міжчасі в Коломиї упокоїлась тета Зоня, найстарша з дітей Павла і Еви Крупських, а вуйко Андріян помер у американському місті Детройті.

Гурток книголюбів у Едмонтоні був тим вогнищем, яке протягом кількох десятиліть давало наснагу моїй мамі жити і відчувати себе діяльною та потрібною. А ще – ОУК, організація, з якою книголюби часто влаштовували спільні імпрези. Всі помітні явища української літератури від 50-их до 90-их років були, таким чином, належно відзначені і обговорені в едмонтонському середовищі шанувальників друкованого слова. Про те, як і чому виник задум зорганізувати цей читацький клуб, мама пише так в журналі “Жіночий світ” (ч. 5–6, 1966 р.). “Перші гуртки книголюбів постали після Другого конгресу СФУЖО 1959 року. Управа СФУЖО заохочувала жіночі організації основувати читацькі гуртки, щоб збільшити зацікавлення українською книжкою, яка, на жаль, залишається поза увагою інших організацій. Так само й письменниці, що емігрували до США чи Канади,

скаржаться на брак покупців їхніх творів. Перший гурток книголюбів засновано в Нью-Йорку 1959 р., у Канаді – 1960-го в Монреалі, а в Західній Канаді першим був едмонтонський гурток”.

Після смерти батька залишилась його чимала рукописна спадщина. Із цих матеріалів мама вибрала і впорядкувала розділи книжки “Українські мистці поза Батьківщиною”, яка й була видана в Монреалі у видавництві “Кіло” 1996 року. Книжку високо оцінили мистецтвознавці в Україні, зокрема у Львові, а також краяни на Івано-Франківщині. Більшість рукописів батька та листування мама переслала на зберігання до центрального архіву НТШ в Америці, а частину мистецьких робіт – до музеїв Львова. Переважна ж більшість картин Івана Кейвана залишається у приватній власності родини в Монреалі.

Мама, скільки я пам’ятаю, ніколи не залишала без відповіді численні листи з проханнями про пожертвування на різноманітні українські суспільні цілі, організаційні потреби, літературно-мистецьку і видавничу діяльність тощо. Вона купувала всі книжки та читала їх – цілу гору українських книжок і журналів збрала в невеликій батьківській хатині в Едмонтоні. Мама пише, поки рука ще тримає перо. А ще, як мені відомо, мама віддавна веде свій приватний щоденник. Що в ньому? Може стане він основою і ще однієї повісти.

Монреаль, травень 2000 р.

ЗВ'ЯЗОК З УКРАЇНОЮ

Віталій Макар
(Чернівці, Україна)

КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА В ПРАЦЯХ НАУКОВЦІВ УКРАЇНИ

Дослідження хронологічно охоплює тривалий проміжок часу, власне від початків українського поселення в Канаді і до наших днів. Проблема соціально-політичної інтеграції українців у поліетнічне суспільство Канади присвячена велика кількість публікацій політологічного, соціологічного та історичного характеру. Ці проблеми розроблялися і продовжують вивчатися далі в українській та канадській суспільствознавчій науці. Дослідження розпочалися практично відразу з появою українців у Країні кленового листка. Вони змінювалися як у кількісному, так і якісному відношеннях. Найстаршими [найпершими – V.P.] дослідницькими працями щодо вивчення українсько-канадської тематики можна, мабуть, вважати невеликі роботи Осипа Олеськіва, видані у Львові¹. Автор, здійснивши 1895 р. тримісячну поїздку до Канади, вступив у контакт з її властями, передусім з Міністерством внутрішніх справ, у віданні якого перебувала імміграція, з метою домогтися кращих умов для в'їзду туди західноукраїнських переселенців. Власне тоді досить інтенсивно розвивалася їхня еміграція до інших країн американського континенту, а саме: США, Аргентини, Бразилії. Проти виїзду своїх краян до останніх двох держав рішуче виступив О. Олеськів. Свої праці він присвятив порадам українцям, а то були здебільшого селяни з Галичини і Буковини, як і куди їхати, чого там можна досягти. Його палким бажанням було впорядкувати міграційний процес, що виник спонтанно, вберегти виїжджаючих від зловживань еміграційних агентів, забезпечити їм більш-менш задовільні умови переїзду і влаштування у "Новому краї", як тоді називали Канаду, на відміну від "Старого краю", звідки вони виїздили. З цією метою він організував у Львові Еміграційний комітет².

На жаль, ім'я Олеськіва на батьківщині, а він народився і помер на

¹ Олеськів О. Провольни земле. – Львів: Провіта, 1895; його ж: О Еміграції. – Львів: Общество М. Качковского, 1895.

² Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади. – Вінніпег: УВАН в Канаді, 1986. – С.473-474.

Львівщині, на багато десятиліть забулося. Про нього пам'ятали лише канадські українці, називаючи його "батьком української еміграції до Канади"³. В наш час його роботи становлять, незважаючи на свій невеликий обсяг, солідне джерело для вивчення причин і характеру трудової еміграції українців до Канади наприкінці ХІХ-на початку ХХ ст.

У кількісному відношенні найбільш чисельними є канадські дослідження проблеми, що включають україномовні, англomовні та франкомовні роботи. Як українська, так і канадська дослідницька література представлені монографічними виданнями, збірниками, брошурами та окремими статтями. Серед них є роботи академічного та науково-популярного характеру. Автор, у міру своїх можливостей, здійснив спробу проаналізувати українські видання з теми українсько-канадської проблематики.

Отже, традиція дослідження проблем українських канадців сягає кінця ХІХ ст. Якщо говорити про доробок українських учених з обраної теми, то за період понад сто років з'явилося чимало праць. Хронологічно їх можна б поділити на три частини: 1) роботи дорадянського періоду; 2) видання за радянських часів; 3) дослідження в незалежній Україні. Такий поділ, безперечно, має дещо умовний характер, оскільки, наприклад, в дорадянський час дослідження українсько-канадської тематики велися переважно українськими вченими, що проживали на західноукраїнських землях, котрі перебували у складі Австро-Угорської імперії.

Що ж стосується нашої теми, то, окрім книжечок О. Олесківца, дорадянська українська література включає ще декілька невеликих видань, підготовлених митрополитом Андреем Шептицьким⁴. Найвідомішим з них є брошура під назвою "Канадійським русинам", що була написана митрополитом відразу після поїздки до Канади 1910 р. і видана у друкарні оо. Василіян у Жовкві⁵. Обговорюючи стан і потреби українців у Канаді, переважно в релігійній сфері, митрополит торкнувся також інших важливих сторін життя українських поселенців, зокрема освіти та суспільно-політичного життя.

Є відомості, згідно з якими Юліян Бачинський, який написав відому книгу "Українська імміграція в З'єднаних Державах Америки"⁶,

³ Там само. – С. 474.

⁴ Детальніше про ці видання див.: Михайло Марунчак. Студії до історії українців в Канаді: Нариси – статті – есеї до Піонерської доби. – Т. IV. – Вінніпег: УВАН, 1970-1972. – С. 129-134.

⁵ Шептицький А. Канадійським русинам. – Жовква: Печатня оо. Василіян, 1911.

⁶ Бачинський Юліян. Українська імміграція в З'єднаних Державах Америки. – Львів: Накладом Юліяна Галицького і Олександра Гарасевича, 1914.

після поїздки до США та Канади у 1906-1907 рр. підготував також рукопис про життя українців у Канаді, який був втрачений під час Першої світової війни⁷. Якщо виходити з того, що Ю. Бачинський написав про становище українців у США, то його робота про українців у Канаді, якби її вдалося віднайти і видати, могла б мати важливе значення для вивчення проблем поселення українців у Країні кленового листка, зокрема їхнього економічного становища, суспільно-політичного життя, освіти тощо.

Говорити про дослідження проблеми канадських українців в українських радянських дослідженнях по Другій світовій війні доводиться, цілком очевидно, в контексті загального розвитку радянської суспільствознавчої науки як такої. Дослідження істориків, філософів, соціологів, політологів (хоч формально напрям так не називався через його "буржуазно-ідеологічне" забарвлення) велися у загальному руслі т.зв. марксистсько-ленінської концепції розвитку суспільства. Згідно з нею потрібно було беззастережно засуджувати "український буржуазний націоналізм" в усіх його проявах. Вчені, котрі вели наукові дослідження, були змушені виконувати загальноприйняті на той час настанови. В іншому випадку їхні дослідження залишилися б нікому невідомими, бо їх просто в ті роки ніхто не наважився б публікувати ні в Україні, ні загалом в СРСР. Тепер, на другому десятилітті незалежності України, видається доцільним при аналізі праць українських радянських суспільствознавців часів Радянського Союзу ставитися з розумінням до того, за яких умов вони виконувалися. Чимало з них, попри неминучі тоді ідеологічні нашарування, зберігають свою актуальність й досі. В них міститься багатий фактичний матеріал. Між рядків можна прочитати цікаві оригінальні думки авторів, багато з яких ведуть тепер в незалежній Україні дослідження проблем, розпочатих ще за часів СРСР, але виходячи з об'єктивно-наукових позицій.

Отже, в наш час не варто нехтувати доробком, здобутим в Україні протягом десятиліть після Другої світової війни. Його, швидше, варто, критично аналізуючи, залучати до загальних здобутків українського канадознавства. Одним з перших проблему вживання українців у канадське суспільство порушив на рубежі 50-х-60-х рр. минулого століття відомий український дослідник Арнольд Шлепаков. У 1960 р. з'явилася його праця "Українська трудова еміграція у США і Канаді (кінець XIX-початок XX ст.)"⁸, в якій він на основі документальних

⁷ Див.: Марунчак Михайло. Біографічний довідник до історії українців Канади. – С. 49.

⁸ Шлепаков А.М. Українська трудова еміграція в США і Канаді (кінець XIX – початок XX ст.). – Київ: В-во АН УРСР, 1960.

матеріалів спробував проаналізувати причини, характер і джерела української еміграції до названих країн в означений період, а також початки їх адаптації до умов нового для них суспільства. Зрозуміло, що автор не виходив за межі тодішньої методології дослідження. До речі, його перу належить ряд інших робіт на обрану для даного дослідження тему⁹.

Значний вклад у дослідження українсько-канадської проблематики зробили у 1960-х-80-х рр. інші українські вчені, такі як: О.О. Ковальчук¹⁰, Л.О. Лещенко¹¹, Б.А. Мартиненко¹², В.І. Наулко¹³, С.І. Суглобін¹⁴ та ін. Навіть із заголовків публікацій згаданих авторів видно, що не всі вони мають безпосереднє відношення до теми нашого дослідження, однак тією чи іншою мірою можуть сприяти формуванню уявлень про тогочасний стан її розробки в Україні. Сказане не стосується робіт Л.О.Лещенка і В.І.Наулка, які з урахуванням тогочасної методології націлювалися на вивчення становища української етнічної групи Країни кленового листка.

⁹ Шлепаков А.М. Біля джерел української трудової імміграції в Канаді // Український історичний журнал. – 1966. – № 6. – С. 50-58; його ж. Славянские группы Канады // Национальные проблемы Канады. – Москва: Наука, 1972. – С. 133-171; Шлепаков А., Евтух В.Б. Этничность в переселенческих анклавах: американцы и канадцы украинского происхождения // Этнические процессы в СССР и США. Сб.ст. – Москва: Наука, 1986. – С. 106-107 та ін.

¹⁰ Ковальчук Е.А. Участие украинской трудовой эмиграции Канады в движении солидарности с советским народом // Зарубежный мир: социально-политические и экономические проблемы. Респ. межвед. сб. науч. р. – Киев, 1983. – Вып. 5. – С. 64-72 та ін.

¹¹ Лещенко Л.А. Фермерское движение в Канаде (1900-1939 гг.). – Киев: Наукова думка, 1979. – 243 с.; його ж. Историография фермерского движения // Проблемы историографии Канады. – Москва: Наука, 1981. – С. 159-191; його ж. СРСР і Канада в антигітлерівській коаліції: демократичні сили Канади у боротьбі проти фашизму, за союз і співробітництво з СРСР. 1941-1945 рр. – Київ: Наукова думка, 1973 та ін.

¹² Мартыненко Б.А. Канада во второй мировой войне: формирование “североатлантического треугольника”, 1939-1941. – Киев: Наукова думка, 1981 та ін.

¹³ Наулко В. Динаміка етнічного складу населення Західноукраїнських земель в аспекті міграційних процесів // Міграційні рухи з Західної України до Західної Канади. Матеріали спільних конференцій. – Едмонтон: Канадський центр української культури та етнографії, Альбертський університет; Міністерство громадського розвитку Канади, 2002. – С. 130-136; його ж. Етносоціальні процеси серед канадців українського походження // Народна творчість та етнографія. – 1982. – №2. – С. 57-65; його ж. Украинская этническая группа Канады // Расы и народы. Ежегодник. – Вып. 14. – Москва, 1984. – С. 113-130.

¹⁴ Суглобин С.И. Этнические общности Канады и внешняя политика: особенности формирования общественного мнения в 60-е-70-е гг. – Киев: ИСЭПЗС АН УССР, 1987.

З другої половини 70-х рр. канадознавство, а передусім дослідження усіх сторін життя канадських українців, набуло значного розвитку в Чернівецькому університеті, внаслідок підписання угоди про співпрацю з канадським Саскачеванським університетом на початку липня 1977 р. Суспільствознавці обох університетів ще на початку 80-х рр. визначили спільну тему досліджень "Роль національно-етнічних груп в освоєнні західних земель Канади". Провідним напрямком теми впродовж десяти років її виконання була роль українців у процесах економічного (сільське господарство, промисловість, транспорт) розвитку степових провінцій (Манітоба, Саскачеван, Альберта), а також суспільно-політична їх адаптація в Канаді. За час виконання теми проводилися спільні наукові конференції в Чернівцях і Саскатуні, де знаходиться Саскачеванський університет, видавалися збірники наукових праць. В Канаді українські науковці мали можливість зібрати в тамтешніх архівах документальні матеріали стосовно українських поселенців з часу їх появи там, тобто з кінця ХІХ ст., отримати довідникові видання та наукову літературу, в т.ч. праці вчених як українського, так і неукраїнського походження. Все це дозволило широко розгорнути наукові дослідження щодо української спільноти в Канаді¹⁵.

Загалом за час дії угоди чернівецькі науковці виконали близько десяти кандидатських і дві докторські дисертації. Оскільки за часів СРСР в Україні політичних наук не існувало як таких, то дисертації виконувалися з історичних наук. А щойно із здобуттям Україною незалежності канадську проблематику в Чернівецькому університеті було скеровано й у бік політичних наук.

Про дослідження проблем українських канадців у Чернівецькому університеті доцільно зупинитися більш детально не лише за часів СРСР, але й у період незалежної України. На початку 80-х рр. з'явилися перші публікації чернівецьких науковців на українсько-канадську тематику у вигляді доповідей на конференціях. Але оскільки в Україні не вдалося видати якусь більшу працю, то у Москві в Інституті наукової інформації із суспільних наук АН СРСР два автори з Чернівецького університету – Юрій Макар і Олександр Сич – опублікували у вигляді аналітичного огляду роботу про національні меншини в Канаді, один з розділів якої присвячувався українцям¹⁶.

Якщо в Чернівецькому університеті здійснювалися публікації на українсько-канадську тематику протягом 80-х рр., то з названої вище проблематики було захищено лише дві кандидатські дисертації – одна Олександром Сичем – "Слов'янська еміграція Австро-Угорщини

¹⁵ Там само.

¹⁶ Макар Ю., Сич А. Борьба национальных меньшинств в Канаде за свои права. – Москва: ИНИОН АН СССР, 1985. – С. 28-35.

в заселенні та освоєнні канадського Заходу (кінець XIX-початок XX ст.)”¹⁷, та Олександром Макаром – “Канадська немарксистська історіографія історії української етнічної групи Канади (критичний аналіз)”¹⁸. Перша з них присвячувалася висвітленню загальних питань спільної теми досліджень із Саскачеванським університетом. Автор другої вперше в Україні проаналізував доступну вже на той час досить значну канадську наукову літературу щодо прибуття й адаптації українців у Країні кленового листка. Кожен із названих авторів попередньо опублікував у наукових виданнях статті з теми свого дослідження, що разом з дисертаціями стало їх певним внеском до української канадіани¹⁹. У тих же 80-х рр. продовжувалося опрацювання зібраних матеріалів, добирання нових в канадських і українських архівах. Це дало змогу в останній декаді минулого і на початку нинішнього століть завершити ряд дисертаційних досліджень, розпочатих раніше. Зокрема, 1994 р. у спецраді Чернівецького університету докторську дисертацію захистив Олександр Сич на тему “Імміграція та її місце в соціально-економічному розвитку Канади (1900-1939 рр.)”²⁰. Робота виконана значною мірою на матеріалах української етнічної групи Канади. Того ж року аспірант Сергій Федуняк захистив кандидатську дисертацію “Релігійні конфесії і громадсько-політичні організації українців Канади (1900-1914 рр.)”²¹. Тарас Лупул у 2000 р. захистив кандидатську дисертацію з історичних наук “Сучасна імміграція в Канаді: основні тенденції та особливості”²².

Крім досліджень у галузі історичних та політичних наук, в Чернівецькому університеті виконана й захищена дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук Іваном Руснаком, який опублікував з цього приводу монографію²³. В ній прослідковано розвиток української освіти у Канаді від появи там перших поселенців і до наших днів. Цілком зрозуміло, що автор досить прискіпливо про-

¹⁷ Сыч А.И. Славянская эмиграция Австро-Венгрии в заселении и освоении канадского Запада (конец XIX -начало XX вв.) // Диссертация канд. ист. наук. – Киев, 1984.

¹⁸ Макар А.Ю. Канадская немарксистская историография истории украинской этнической группы Канады (критический анализ) // Диссертация канд. ист. наук. – Киев, 1989.

¹⁹ Див. Список використаних джерел.

²⁰ Сыч А.И. Иммиграция и ее место в социально-экономическом развитии Канады (1900-1939 гг.) // Диссертация доктора ист. наук. – Черновцы, 1994.

²¹ Федуняк С.Г. Религиозные конфесии и общественно-политические организации украинцев Канады (1900-1914 гг.) // Диссертация канд. ист. наук. – Чернівці, 1994.

²² Лупул Т.Я. Сучасна імміграція в Канаді: основні тенденції та особливості // Диссертация канд. ист. наук. – Чернівці, 2000.

²³ Руснак І. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX – XX століття). – Чернівці: Рута, 2000.

аналізував процеси зародження україномовного та двомовного навчання українських дітей, як, зрештою, й дорослих. А це один із аспектів адаптації українців у поліетнічне канадське суспільство, хоч тут мали місце складні проблеми, оскільки канадські власті не на всіх етапах однаково толерували розвиток того процесу, який згодом назвали багатокультурністю.

Стало вже традиційним, що при написанні узагальнювальних праць з історії Буковини чернівецькі науковці пишуть, якщо це доцільно, про еміграцію з краю та про життя буковинців поза Україною, зокрема в Канаді, а також про їх зв'язки з батьківщиною. Так, 1998 р. опубліковано колективну монографію за редакцією Василя Ботушанського (одночасно він є автором значної частини тексту книги), в якій один з розділів присвячений буковинській діаспорі, втім числі і у Канаді²⁴.

Чи не найважливіший внесок у розвиток українського канадознавства, передусім дослідження українсько-канадської проблематики в незалежній Україні, зробив київський науковець Володимир Євтух. Він продовжив роботу, розпочату ще за часів СРСР. Одноосібно або із своїми послідовниками, вчений розробив ґрунтовну методологічну базу для дослідження становища національних меншин в багатонаціональних суспільствах, що позитивно вплинуло на розвиток дослідження як становища меншин в Україні, так і становища українців поза межами України²⁵. Зокрема, ним визначено напрямки розвитку етнонаціональних досліджень. У його працях вдало застосовано поняття "етнополітичного менеджменту" для формування моделей етносоціального розвитку та державного регулювання етнонаціональних процесів. Таке явище в Канаді було закріплене концепцією багатокультурності, яку проголошено офіційною політикою федерального уряду в умовах етнополітичного ренесансу з початком 70-х рр., хоча її витoki походять ще з першої половини ХХ ст. від тодішньої концепції "канадської мозаїки"²⁶. Потреби формування поліетнічного канадського суспільства змушували уряд країни шукати шляхів до вирішення проблем національних груп. Вони широко обго-

²⁴ Буковина. Історичний нарис. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – С. 340-366.

²⁵ Див., наприклад: Євтух В.Б. Проблеми етнонаціонального розвитку: український та світовий контексти. – Київ: Стилос, 2001; його ж. Про національну ідею, етнічні меншини, міграції... – Київ: Стилос, 2000; Євтух В.Б., Ковальчук О.О. Українці в Канаді. – Київ: Будівельник; Євтух В., Ковальчук О. Українські канадці: проблеми соціально-демографічної інтеграції // Український історичний журнал. – 1991. – № 9. – С. 42-50 та ін.

²⁶ Крім праць В.Б. Євтуха, див також: Foster K. Our Canadian Mosaic. – Toronto, 1926.

ворювалися вченими. Чверть століття тому вийшов збірник "Канадська мозаїка"²⁷, який поряд з іншими подібними дослідженнями дав змогу В.Євтуху та його колегам здійснити аналіз основних аспектів проблеми вживання українців у канадське суспільство від початків їх поселення в Україні кленового листка.

Відрадним є той факт, що в умовах незалежної України з'являються все нові і нові дослідження, які охоплюють ті чи інші сторони понад сторічного проживання українців у Канаді. Так, Олена Гриценко опублікувала роботу про українську пресу у США та Канаді в першій половині останньої декади ХХ ст.²⁸, яка відтворює ті процеси, які проходять у середовищі канадських українців. Протягом 1998-2000 рр. Інститут історії України НАН України випустив п'ятнадцятитомне видання "Україна крізь віки", останній з томів якого "Українці в світі", авторства Володимира Трощинського і Анатолія Шевченка, висвітлює сучасний стан української діаспори²⁹. Другий розділ книги присвячено розселенню та самоорганізації, як пишуть автори, західної діаспори. Він розпочинається з характеристики становища українців у Північній Америці, тобто в США і Канаді. Що стосується останньої, то автори обрали інформативно-аналітичний метод для характеристики становища тамтешніх українців, використовуючи значний фактично-документальний матеріал, почерпнутий з федеральних переписів³⁰. Наводячи численні приклади, статистичні дані, автори позитивно оцінюють становище українців Канади, котрі протягом понад ста років зуміли, образно кажучи, вписатися в багатонаціональну мозаїку канадського суспільства, досягти належного місця у суспільно-соціальній його структурі. Однак, як цілком слушно зауважують автори, "без живого спілкування, безпосереднього зв'язку з етнічною батьківщиною та її культурою можливість штучного культивування етнічного середовища є проблематичною. Тому величезне значення для збереження української ідентичності в Канаді має розвиток всебічних контактів діаспори з Україною"³¹.

Помітний внесок в українську канадіану зробив львівський вчений Степан Качараба, який протягом тривалого часу займається проблемою еміграції з західноукраїнських земель у широкому розумінні цього процесу. Тобто він аналізує причини, характер і джерела виїзду

²⁷ The Canadian Ethnic Mosaic: A Quest for Identity / Ed. by Driedger L. Canadian Ethnic Studies. Association Series. Volume V1. – Toronto, 1978.

²⁸ Гриценко О.М. Українська преса США і Канади (1991-1995 рр.). – Київ, 1997.

²⁹ Трощинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі /Україна крізь віки. – Т. 15. – Київ: Альтернативи, 1999.

³⁰ Трощинський В.П., Шевченко А.А. Вказ. праця. – С. 72-96.

³¹ Трощинський В.П., Шевченко А.А. Вказ. праця. – С. 96.

українців, поляків, євреїв та представників інших народів до різних континентів. Автор не обійшов і т.зв. другої хвилі (тобто міжвоєнної) виїзду українців з Галичини, Волині, Буковини, які на той час перебували у складі Польщі та Румунії³². Вчений завершив свої багаторічні дослідження узагальненою монографією про еміграцію з Західної України у міжвоєнний період³³. В ній один з розділів стосується власне міжвоєнної еміграції до Канади³⁴. Узагальнюючи дані, почерпнуті з різних джерел, С. Качараба дійшов висновку, що загалом з Західної України протягом міжвоєнного двадцятиліття емігрувало до Канади 79 тис. 480 осіб, в т.ч. 36430 українців. У тому ж напрямку поляків виїхало 27670, євреїв – 11350, інших народів – 4732 особи³⁵.

Ні в кого не викликає сумніву, що найповніше проблема українських канадців досліджена і, зрештою, продовжує досліджуватися в самій Канаді.

³² Див.: Качараба С., Рожик М. Українська еміграція. Еміграційний рух із Східної Галичини та Північної Буковини у 1890-1914 рр. – Львів, 1995; Качараба С. Трудова еміграція із Західної України в Канаду (1919-1939) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Вип.37, ч.1. – Львів, 2002. – С. 350-364.

³³ Качараба С. Еміграція з Західної України (1919-1939). – Львів: В-во ЛНУ, 2003.

³⁴ Там само. – С. 137-193.

³⁵ Там само. – С. 193.

Валер'ян Ревуцький

ВИЗНАЧНІ МИТЦІ – ЖЕРТВИ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР.

Як зазначалося в пресі минулого року, почалося відзначення 75-річчя страшного Голодомору 1923-33 рр. на Україні, що забрав декілька мільйонів невинних жертв по селах та містах. Серед них загинуло чимало визначних митців. Влада нікого не шкодувала.

Серед них насамперед треба згадати відомого корифея українського театру Миколу Садовського (1856-1933). Він помер 7 лютого 1933 року. Мені довелося бачити його тричі. Першого разу 1926 року, коли він повернувся з імміграції. Виступав на сцені в назовній ролі Мартина Борулі в п'єсі І. Карпенка-Карого. Свідки його попередньої діяльності були розчаровані. Перші три дії він провів якось байдуже, але в четвертій, дізнавшись про аферу жениха доні Націєвського, піднісся до висот надзвичайного емоційного напруження і буквально полонив усіх.

Другого разу довелось бачити його на виставі опери-сатири Миколи Лисенка "Андрощіяда" 1928 року в Клубі медичних працівників у Києві. Він висловлював своє захоплення співом та грою "Хорансу", хорового ансамблю зі студентів Київського музично-драматичного інституту ім. Миколи Лисенка. Цей хор згодом був розігнаний директором-партійцем Семеном Романюком як "попівська організація". Серед членів хору були сини священників.

Третій раз бачив Садовського в труні в Клубі працівників освіти. Зворушливо співала "Думка". З Харкова приїхав Лесь Курбас з дружиною Валентиною Чистяковою. Пригнічений смертю свого патрона, прощаючись, поцілував Садовського в труні. Виходячи із залі, я почув вислів одного чоловіка старшого віку: "Дали Садовському померти з голоду, а зараз влаштовують гучну комедію над покійником". Проте він помилився. Похорони були скромні, про що зазначив над могилою Лесь Курбас на Байковому цвинтарі: "Хіба так мали б ховати Садовського?"

Майже за тиждень по смерті Садовського 17 лютого 1933 року помер відомий комік українського театру Федір Левицький (1858-1933). Гра Левицького була реалістичною, але він допускав широку імпровізацію у кожній ролі. Зберігся опис Василя Василька, відомого режисера та актора, про гру Левицького в одній із його корінних ролей, писаря в п'єсі *Бурлака* І. Карпенка-Карого, яка відзначалася досконалим виконанням пантомімічних сцен. Левицький помер раптово. Діставши

свою скромну пайку, він звернувся до господині Будинку селянина у Чернігові (його туди примістив звичайний швець, шанувальник його діяльності): "Приготуйте мені шклянку чаю, і ми поласуємо". Коли господиня повернулася з чаєм, Левицький був уже мертвим.

Федір Оришкевич (нар. 1872), відомий оперний співак, тенор, улюбленець молоді, співак у Великому та Маріїнському оперних театрах, у Варшавській опері, остаточно осів у Київській опері протягом 1915-1925 років. Він виконував всі чоловічі тенорові партії оперного репертуару, а зокрема славився Вагнерівськими у Київській опері. Він приймав активну участь в організації української опери в Києві 1926 року, викладав у Київському музично-драматичному інституті ім. М. Лисенка, був організатором концертів-вечорів української пісні та романсу, в програмах яких були твори М. Лисенка, Я. Степового та К. Стеценка. Остаточно він вийшов на пенсію 1925 року. Мій батько з нагоди 60-ліття співака вирішив написати статтю про нього. Зайшовши у помешкання Оришкевича, сам будучи знеможеним, був вражений злиднями. Це було 1932 року. Оришкевич догоряв від недоїдання. Помер він 2 жовтня 1932 року.

Тяжка доля судилася співакові Сергію Дурдуківському (нар. 1880), лірико-драматичному тенору. Помер від голоду 15 липня 1933 року у Києві. Починав він свою діяльність у хорі О. Кошиця. Він був діяльним у колах організації УАПЦ. У Київській опері співав до 1930 року. Мені доводилося слухати його у відповідальній партії Сактуса в опері А. Рубінштейна "Нерон". Потім уже в українізованій опері слухав його в ролі старого Фауста. В кінці 1920-х років організував у Києві вокальний квартет ім. Я. Степового і був його музичним керівником. 1929 року було заарештовано його брата, відомого педагога Володимира Дурдуківського, який став одним із підсудних на процесі СВУ. Арешт брата відбився на Сергієві Дурдуківському. Його звільнили з опери, розігнали вокальний квартет, залишивши його без жодних засобів до життя. Помер він від голоду 15 липня 1933 року.

Зенон Когут (КІУС), Володимир Мезенцев
(Торонтський університет, КІУС)

БАТУРИНСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ ПРОЄКТ ПІД СПОНСОРАТОМ КІУСУ (2001-08 РР.)

У 1669-1708 рр. місто Батурин Чернігівської області було офіційною столицею козацько-гетьманської держави. За правління славного гетьмана Івана Мазепи (1687-1709 рр.) воно досягло найвищого розквіту.

1708 р. Батурин став базою повстання Мазепи проти влади Москви на Лівобережній Україні в союзі зі шведським королем Карлом XII. Коли гетьман перебував у шведському таборі під Новгород-Сіверським, російська армія, за наказом царя Петра I, напала на Батурин. Козаки й міщани із взірцевою хоробрістю та стійкістю боронили батуринську фортецю і відбили кілька штурмів переважаючих сил Петра. Лише завдяки зраді прилуцького полковника Івана Носа уночі 2 листопада 1708 р. царські війська захопили й спалили місто дотла. Нападники знищили гетьманську залого, масово стратили полонену козацьку старшину й міську еліту та вирізали цивільне населення столиці, без огляду на стать і вік (разом близько 14 тисяч), щоб терором залякати прибічників Мазепи і придушити повстання. Загибель Батурина є однією з найбільш драматичних подій української історії, яка лишила тяжкий спогад у народі.

Майже 40 років місто стояло в руїнах і запустінні. Протягом 1708-1764 рр. столиця Гетьманщини знаходилась у Глухові. Останній гетьман Лівобережної України Кирило Розумовський (1750-64 рр.) відбудував Батурин і робив заходи для повернення туди гетьманської столиці. Але цей плян лишився не завершений, бо 1764 р. Російська імперія скасувала Гетьманат і примусила Розумовського зректись булави.

Він залишив Україну і повернувся туди на початку 1790-х рр. Зречений гетьман оселився у Батурині, привласнив місто і продовжив там широке будівництво своїм коштом. Величний палац Розумовського, споруджений 1799-1803 рр. у стилі клясицизму відомим шотландським архітектором Чарльзом Камероном, зберігся у напівзруйнованому стані. Після смерти Розумовського у 1803 р. Батурин поступово занепав і перетворився на невеличке містечко протягом XIX-XX ст.

"Анатема", проголошена повсталому гетьманові Мазепі, переносилась імперськими властями і на його столицю, дослідження якої було політичним табу до часу встановлення незалежної України. 1995 р. археологічна експедиція Чернігівського державного університету

вперше почала розкопки у Батурині і зробила цікаві відкриття. Але через брак фондів їх довелось припинити у 1997 р.

З 2001 р. канадські та українські археологи й історики спільно відновили і розширили розкопки гетьманської столиці. Канадський інститут українських студій (КІУС) є головним спонсором Батуринського археологічного проєкту. Він є складовою частиною Програми дослідження Східної України ім. Михайла і Дарії Ковальських при КІУСі, забезпечує її стабільне фінансування і визначає науковий напрям вивчення Батурина вже протягом восьми років. Історик Гетьманщини, директор КІУСу та цієї Програми проф. Зенон Когут є патроном і академічним дорадником Батуринського проєкту. Користуємось нагодою від усіх дослідників гетьманської столиці глибоко подякувати фундаторам Програми дослідження Східної України панству Ковальських, без щедрого дару яких цей проєкт не був би можливим.

Центр історичних досліджень України ім. Петра Яцика (КІУС) та його директор проф. Франк Сисин підтримали студії Батурина грантами у 2001-2003 рр. З 2004 р. Меморіальний фонд ім. Марусі Онищук та Іванка Харука при КІУСі, заснований п. Петром Малофієм (Едмонтон), щорічно надає дотації на цей проєкт. КІУС також широко оприлюднює короткий щорічний звіт про нові відкриття археологів у Батурині як авторитетне пресове повідомлення Інституту.

Завдяки рекомендації директора КІУСу проф. Когута, Наукове товариство ім. Шевченка в Америці стало ще одним спонсором проєкту з 2001 р. Висловлюємо щирі подяки попередній голові НТШ д-ру Ларисі Онишкевич та його теперішньому голові д-ру Оресту Поповичу за багаторічну фінансову допомогу у розкопках Батурина (з фондів ім. Юрія Кузева та Антона Савицького), гарні публікації звітних археологічних статей у *Бюлетені НТШ Америки*, організацію щорічних доповідей на цю тему в осередках Товариства та цінні поради.

З 2001 р. Понтифікальний інститут середньовічних студій Торонтського університету збирає кошти, які українські кредитівки, компанії, фундації та приватні особи у Канаді та ЗСА пожертвували на Батуринський проєкт. Інститут адмініструє цими коштами і висилає жертводавцям офіційні подяки й посвідки для сплачування податків. Його фінансовий відділ не бере комісійних за послуги проєктові. У 2001-2007 рр. фундація "Прометей" (почесний голова інж. Мирон Барабаш та діюча голова м-р Марія Шкамбара), кредитова спілка "Будучність" (Торонто), фонд "Поміч Україні" (голова п. Богдан Баб'як, Монреаль), а з 2004 р. Фонд катедр українознавства при Гарвардському університеті (голова д-р Роман Процик, Філядельфія) підтримали дослідження Батурина щорічними дотаціями.

На жаль, канадсько-українські розкопки у Батурині ще недостатньо фондувались державними й академічними установами чи приватними меценатами в Україні. Лише 2005 р., після Помаранчевої революції, "Благодійний фонд 'Гетьманська столиця'", створений президентом України п. Віктором Ющенком, виділив субсидію на цей проєкт. Національна академія наук України (НАНУ) не допомагала фінансово нашим розкопкам, але вона щорічно видає Чернігівському університету необхідний офіційний дозвіл на їх проведення. Віцепрезидент академії наук п. Володимир Литвин сприяє вивченню Батурина.

Тож без надійної підтримки КІУСу, НТШ та українських громадських установ, організацій та фундацій і численних приватних жертводавців у Канаді й Америці проведення масштабних розкопок у Батурині 2001-2007 рр. було б неможливим. Низький уклін їм від дослідників гетьманської столиці та усіх шанувальників української старовини.

Студенти-історики та археологи, учасники розкопок у Батурині 2007 р.

Керівником Батуринської археологічної експедиції є д-р Володимир Коваленко, завідуючий відділом історії й археології України Чернігівського університету. Д-р Володимир Мезенцев, викладач славістичного відділу Торонтського університету і науковий працівник КІУСу, відповідальний за Батуринський проєкт, є заступником керівника розкопок і представником їхніх спонсорів. Він широко публікує здобуті археологічні матеріали разом з Коваленком та виступає з лекціями на Заході й в Україні. Провідний канадський історик Київської Русі проф. Мартін Дімнік (Понтифікальний інститут середньовічних студій, Торонто) адмініструє фондами, який збирає цей Інститут на розкопки Батурина. Дімнік бере участь в історико-

археологічних дослідженнях середньовічного міста і допомагає публікації результатів розкопок у Канаді. Член-кореспондент НАНУ Олександр Моця (Інститут археології НАНУ, Київ) представляє свій Інститут на розкопках Батурина та є консультантом експедиції.

Звичайно у цих розкопках протягом серпня брало участь коло 80-100 студентів і науковців з університетів, дослідних інститутів та музеїв-заповідників Чернігова, Києва, Ніжина, Глухова, Батурина, Рівного, Чернівців і Луганська. Найбільш численними були археологічні експедиції 2005 р., після Помаранчевої революції (біля 150 членів), і наступного року – 120 учасників. Висловлюємо подяку деканові історичного факультету Чернігівського університету проф. Олександрю Коваленкові, знаному досліднику діяльності Розумовського, за сприяння Батуринській експедиції і відрядження до неї кожного літа найбільшої кількості студентів-істориків з цього університету.

У ході польових досліджень під керівництвом археологів студенти отримують практичний досвід розкопок пам'яток козацької доби, складання описів, первинної обробки, реставрації і малювання археологічних знахідок. Здібних магістрантів і докторантів вишколюють керувати окремими розкопками чи загонами, креслити польові плани й фотографувати відкриті об'єкти. Цих молодих науковців також учать писати розділи про археологічні пошуки на розкопках чи ділянках, якими вони керували, до загального річного звіту Батуринської експедиції та готувати чистові кресленики, малюнки й світлини для альбому ілюстрацій до нього.

Кожного вечора у таборі експедиції викладачі й відвідувачі-науковці читають студентам годинну лекцію про їх особисті дослідження з археології, історії, архітектури та мистецтва України, особливо про старожитності Батурина й козащини. Місцевий священик УПЦ Київського Патріархату о. Роман Кривко, який активно співпрацює з експедицією, також проводить доповіді з української церковної історії та духовні бесіди з молоддю. Д-р Коваленко плянує розбудувати на базі Батуринської експедиції міжнародню літню археологічну школу з залученням студентів з цілої України та Заходу. Вони б там набували досвіду розкопок Батурина та слухали вечірні курси.

Розкопки столиці козацької держави та виявлені матеріяли вже зацікавили канадських та австрійських студентів і професора. Студенти археології та геології п. Андрій Яковенко та п. Антоні Бутлер прослухали курс зі слов'янської цивілізації, який викладає д-р Мезенцев у Торонтському університеті, й долучились до проєкту. У 2003-2004 рр. вони успішно провели хемічні, спектральні та петрографічні аналізи 56 зразків керамічних знахідок XVII-XVIII ст. з батуринських розкопок з використанням північноамериканської техніки

і методів у лабораторіях факультету геології цього університету та Королівського Музею Онтаріо у Торонті. Звіти про їхні досліди високо оцінили колеги в Україні. Їх було опубліковано англійською мовою у збірках студентських праць, виданих 2004 р. та 2006 р. у Чернігівському університеті. Досконала стаття Яковенка про петрографічні аналізи керамічних кахлів старого Батурина прийнята до друку в збірці наукових праць *Батуринська старовина*, вихід якої у Києві очікується цього року (див. нижче).

2005 р. розкопки Батурина відвідав спеціаліст з археології та історії козаччини проф. д-р Гаральд Стадлер з університету м. Інсбрук у Австрії. Він підтримує контакти з керівниками експедиції і запросив д-р Мезенцева презентувати доповідь про археологічні й історико-архітектурні студії гетьманської столиці в його університеті у 2006 р. Того ж року за рекомендацією проф. Стадлера студентка археології Катаріна-Анна Саліцітес з університету м. Грац у Австрії брала участь у Батуринській експедиції.

Канадський студент Фелікс-Антон Маккей, який вивчає українську мову і культуру під керівництвом пані Марти Олійник, англomовного редактора журналу *День (Day)* у Монреалі, готується долучитись до розкопок Батурина наступного літа. Він збирається надалі студіювати археологію України в університеті.

Археологи залучають до співпраці геологів, архітекторів, реставраторів та інших фахівців в Україні для інтердисциплінарного вивчення антикваріїв гетьманської столиці. У 2003-2005 рр. Спеціалісти з Інституту геологічних наук НАНУ в Києві провели там лабораторні хемічні аналізи кахлів і випробування фізико-механічних властивостей (міцності) цегли й будівельних розчинів від розкопаних споруд Батурина XVII-XVIII ст. 2004 р. на замовлення експедиції вони виконали геологічне буріння свердловин та аналіз проб ґрунту в котловані Мазепиноного палацу на околиці Гончарівці для дослідження підґрунтя споруди та умов для монументального будівництва на цій ділянці.

В 2005-2007 рр. археологи запрошували знавців середньовічної та ранньомодерної архітектури й будівельної техніки України і реставраторів з Національного заповідника "Софія Київська" та Інституту історії й теорії архітектури Академії архітектури України в Києві оглянути розкопані залишки палацу і собору Мазепи. Вони надали цінні консультації для подальшого архітектурно-археологічного дослідження і відтворення плянів, дизайнів будівлі і декору цих зруйнованих головних споруд столиці Гетьманщини.

Співробітники Глухівського державного історико-культурного заповідника та професійний фотограф, які співпрацюють з експедицією, здійснили аерофотографування території Батурина у 2006 р.

Світлини, зроблені з літака, допомагають археологам удосконалити реконструктивні пляни старого міста та вивчати його плянування й забудову. Кращі аерознімки будуть використані при оформленні експозиції Археологічного музею Батурина, що скоро відкриється.

* * *

Протягом академічного року археологи і студенти у Чернігівському університеті готують докладний звіт про минулі літні розкопки у Батурині (звіти 2005 р. та 2006 р. навіть складались кожний із двох великих томів) з альбомом плянів, світлин і малюнків знайдених об'єктів і матеріалів. Вони є археологічними першоджерелами і документацією про проведені розкопки. Згідно з правилами, від 2002 р. у квітні-травні кожного року копії готових звітів офіційно передавалися до архівів Чернігівського університету, Інституту археології НАНУ у Києві, Батуринського національного історико-культурного заповідника "Гетьманська столиця", головного бюро НТШ Америки у Нью-Йорку та Понтифікального інституту середньовічних студій у Торонті.

Щороку керівники Батуринської експедиції публікують українською й англійською мовами у середньому 30 академічних та науково-популярних статей про археологічні відкриття останнього польового сезону, ілюстровані світлинами, плянами і малюнками відкритих споруд та знахідок. За останні сім років вони з'явилися в університетських бюлетенях, журналах і газетах Канади, України, ЗСА, Австралії, Англії, Італії, Німеччини, Польщі, Угорщини й Білорусі. Популярні газети та журнали Києва, Чернігівщини, Сумщини, а також Донеччини і Криму охоче друкують наші повідомлення про нові розкопки у Батурині. Особливо важливим вважаємо їх публікації в українській пресі сходу і півдня України, де населення на загал менше інформоване про історію і культуру Гетьманщини та Батуринську трагедію.

Як вже згадувалось, короткий звіт про останні відкриття археологів у Батурині щороку публікується як пресове повідомлення КІУСу. Воно розсилається Інститутом до коло 100 українських газет, журналів та інших видавництв по цілому світі. Також багатоілюстровані статті для широкого кола читачів оприлюднюються у популярних інтернетних газетах і журналах та на вебсайтах Канади, Америки і України.

З 2006 р. заповідник Батурина друкує академічні статті про його розкопки серед матеріалів доповідей своїх щорічних краєзнавчих конференцій "Батуринські читання". Короткі репортажі про археологічні відкриття виходять у газеті заповідника *Слово гетьманської столиці*, що заснована 2007 р. У 2005-2007 рр. важливі есеї про досліді Бату-

рина видали у збірках доповідей конференцій, присвячених історії й пам'яткам культури Сіверщини, які щовесни проводить Глухівський заповідник. Його газета *Соборний майдан* друкує коротші науково-популярні статті про результати останніх батурицьких розкопок.

У Чернігівському університеті закінчується підготовка до публікації першої великої колективної праці з археології, історії, архітектури, мистецтва та інших студій столиці Гетьманщини – *Батурицька старовина: збірка наукових статей, присвячена 300-літтю Батурицької трагедії*. Вона має вийти у Видавництві ім. Олени Теліги у Києві 2008 р. Планується видати її незвичайно великим для академічної книги накладом 5,000 примірників коштом грантів від КІУСу, Фонду катедр українознавства (Гарвард) та Фондації ім. Ольжича. Сподіваємось, що ця збірка статей дістане позитивні відгуки від науковців і громадськості та започаткує серію подібних академічних видань з питань батурицької старовини.

Багато студентів, магістрантів і докторантів з України та Канади, які брали участь у розкопках чи досліджували археологічні знахідки з Батурина, виголосили свої доповіді з цієї теми на щорічних міжнародних студентських конференціях, що відбуваються у Чернігівському університеті з 2002 р. Тези кращих доповідей професори рекомендували до друку, і вони вийшли у збірниках матеріалів цих конференцій. Видавництво Чернігівського університету "Сіверянська думка" опублікувало вже шість таких студентських збірок у 2002-2007 рр. Керівники експедиції є членами редакційної колегії цих томів і допомагають молодим дослідникам підготувати доповіді на конференціях та публікації з батурицької тематики.

Д-р Мезенцев щорічно презентує біля 10 академічних і науково-популярних публічних лекцій про результати археологічних, архітектурних і мистецьких студій Батурина гетьманської доби перед студентами, викладачами й учасниками розкопок по осередках НТШ Канади (Торонто) й Америки та перед українськими громадами. Кожного року він робить доповіді в українських культурних центрах і церквах Торонта, м. Гамільтону в Онтаріо, Монреалю та осередках НТШ у Нью-Йорку, Вашингтоні й Філядельфії. У 2002-2006 рр. Мезенцев також виступав перед громадами Чикаго, Детройту, Грінвічу в Конектикуті, Норс-Порту на Фльориді, Стокгольму та у Товаристві української культури в Угорщині у Будапешті. Особлива подяка належить редакції газети *Гомін України*, її шеф-редакторів, голові Крайової управи Ліги українців Канади д-ру Олегові Романишину та директорів Дослідного інституту "Україніка" м-ру Орестові Стецеву за зразкову організацію і рекляму лекцій про батурицькі розкопки кожного року в Українському культурному центрі (вул. Крісті, 83) у

Торонті, а також за публікацію довгих і багатоілюстрованих статей на цю тему Мезенцева та Коваленка на сторінках газети.

У 2002-2006 рр. на запрошення місцевих українців і славистів д-р Мезенцев зробив академічні семінарські доповіді з Батуринського проєкту в університетах Оттави, МекГілла в Монреалі, Колумбії у Нью-Йорку, Мічиганському університеті в Ен-Арбор, Вейнському державному університеті у Детройті, Державному історичному музеї Швеції та університетах Стокгольму й Упсали (Швеція), в Інституті історії Східної Європи Віденського університету та університеті Інсбруку (Австрія), а також виступив на українознавчій конференції в Іллінойському університеті в Урбані, Іллінойс, та конгресах асоціацій славистів Канади й Америки, що проводились у Торонті. Його лекції ілюстровані великою кількістю слайдів археологічних знахідок, розкопаних споруд та поховань Батурина XVII-XVIII ст.

За сприяння проф. Когута д-р Коваленко та д-р Мезенцев були запрошені до участі в авторитетній міжнародній конференції "Іван Мазепа та його доба: історія, культура, суспільство", зорганізованій італійськими українцями під спонсоратом КІУСу та Університету Мілану в м. Гаргньяно-дель-Гарда в Італії у 2002 р. Ініціатором і головою цієї конференції була знана спеціалістка з української літератури і дослідниця діяльності Мазепа проф. Джованна Броджі (Римський університет), теперішній віце-президент Міжнародної асоціації українців. Археологи зробили там виступи про початки розкопок резиденції гетьмана Мазепа та показали свій перший авторський документальний фільм про Батурин козацької доби (Київ, 2001, див. нижче). Доповіді дослідників Мазепа столиці були опубліковані серед матеріалів цієї конференції в Італії у 2004 р.

Під час розкопок у Батурині їх провідники часто давали інтерв'ю для преси, радіо і різних телеканалів Києва (1-й канал, 5-й канал, УТ-1, 1+1, Новий канал, Інтер, Київ, ICTV та інші центральні телепрограми України) і медіа Чернігівської області. Їх, звичайно, показували на телебаченні України у розділі новин напередодні Дня Незалежності та до річниці розорення Батурина у листопаді. У серпні 2007 р. у Батурині відбулась прес-бесіда ("круглий стіл") про археологічні дослідження старожитностей міста та жертв Батуринської трагедії з відомим журналістом Іваном Дивним на замовлення Товариства охорони пам'яток історії та культури України (Київ). Текст бесіди поміщено на веб-сторінці цього товариства: <<http://www.ramjatky.org.ua>>.

У 2001-2005 рр. Мезенцев щорічно давав інтерв'ю про останні відкриття археологів у Батурині для українсько-канадських телепрограм *Світогляд*, *Об'єктив* (47 канал, CFMT) і *Контакт* (CFMT) у

Торонті, українських відділів *Radio Canada International* (Монреаль), ВВС, TV і радіо *Голосу Америки* у Вашингтоні. З Торонта ці відеоінтерв'ю транслиували до Ванкуверу, Едмонтону, Вінніпегу, по цілому Онтаріо, а також до Філядельфії, Чикаго і Сакраменто. Деякі з них можна подивитись на веб-сторінці *Контакту* (архіви програм) та *Google*, набравши ім'я Володимира Мезенцева.

Мезенцев і Коваленко є співавторами скриптів українською й англійською мовами трьох професійних науково-популярних документальних відеофільмів про історію і культуру Батурина козацької доби та розкопки канадсько-української археологічної експедиції у 2001-2002 рр.:

- 1) "БАТУРИН: РОЗКОПКИ ГЕТЬМАНСЬКОЇ СТОЛИЦІ" (Київ, 2001, 24 хв.)
- 2) "БАТУРИН: КОЗАЦЬКО-ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ" (Київ, 2002, 28 хв.)
- 3) "THE BATURYN EXCAVATIONS: REBUILDING THE HISTORY OF THE COSSACK HETMAN CAPITAL (Kyiv, 2002, 28 min.)

Продюсером цих фільмів є В. Мезенцев, режисером є знаний кінодокументаліст п. Олег Чорний, а оператором – п. Сергій Кошинський (Київ). Вони зняті професійною відеокамерою "Betacam SP". Їх створення спонсорували НТШ Америки та Канадська фундація українських студій (Торонто).

Ці фільми широко реклямувались в українській медіі і поширювались керівництвом експедиції та Канадською фундацією українських студій у Північній Америці, Європі й Україні на відеокасетах VHS-NTSC та VHS-PAL, а з 2006 р. також на дисках DVD-NTSC та VCD. Вони користувались значною популярністю і попитом у діаспорі. 2006 р. найбільшу партію відеокасет (10) придбала пані Мірка Вербова-Онух, власниця української дитячої книгарні у Торонті, для Української-Канадської шкільної ради та бібліотек українських шкіл міста. Того ж року п. Богдан Тимич, власник *Yevshan. Inc.* у Монреалі, пропонував авторам фільмів розповсюджувати їх на DVD у Канаді та США через його знану фірму і реклямувати у її каталозі та на веб-сторінці. Проте науковці, зайняті вивченням Батурина, досі не реалізували цієї пропозиції.

У 2001-2005 рр. першу й другу українські версії цих фільмів (Київ, 2001, 2002) показували повністю і фрагментами на центральних телеканалах України та обласному телебаченні Чернігова. Українсько-канадські телевізійні програми Торонта високо оцінили їх науковий, художній і технічний рівень. 2001-2006 рр. україномовні та англо-

мовну версію презентували, іноді скорочено чи лише уривками, на телепрограмах *Світогляд* (47-й канал, CFMT) і *Контакт* (CFMT) у Торонті та Онтаріо. Вони транслювали їх до Ванкуверу, Едмонтону, Вінніпеґу, Філадельфії, Чикаго і Сакраменто. Останню версію фільму (Київ 2002 р.) демонстрували також на етнічному каналі *Rogers TV* у Торонті та Онтаріо у 2006 р. Автори отримали багато телефонних відгуків від глядачів з позитивними оцінками твору, як в Україні, так і Північній Америці.

Минулого року останню українську версію показали в культурному центрі Батурина на річницю зруйнування міста 2 листопада. Цей перегляд і відзначення роковини трагедії спонсорував Батуринський національний історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця" (директорка пані Наталя Реброва), який повідомив авторів, що батурянам і гостям фільм вельми сподобався.

2005 р. знаменитий польський режисер п. Єжі Гофман, директор власної кіностудії *Zodiak Ezhi Hoffman Film Production* у Варшаві, дістав від авторів фільму "Батурин: козацько-гетьманська столиця" формальний дозвіл використати фрагменти з нього для створення цим кіномистцем документального фільму "Україна". Перша серія кінострічки Гофмана, присвячена українській історії, скоро вийде на екрани.

В 2006 р. знані українсько-австралійські кінематографісти пані Оріся і п. Юрій Борці, продюсери, постановники і сценаристи кількох успішних художніх фільмів про УПА, зацікавились і замовили останній варіант нашого відео у зв'язку з продукуванням ними документального фільму з археології України.

У 2005 р. група з німецького телебачення (*CineCentrum*, Гамбург) на чолі з відомим режисером п. Петером Престелем знімала наші розкопки, археологічні знахідки, музейні експонати та архітектурні пам'ятки Батурина для історичної документальної кінострічки про козацтво. Науковим консультантом групи був вищезгаданий австрійський знавець козащини проф. Стадлер (Інсбрукський університет). Цей фільм п. Престеля німецькою мовою демонструвався навесні 2006 р. на німецькій телепрограмі "Спадщина Шлімана", яка популяризує цікаві археологічні дослідження й відкриття. Її дивляться до п'яти мільйонів європейців.

* * *

На основі аналізу писемних джерел і матеріалів розкопок у Батурині в 1995-1997 рр. та 2001-2007 рр. археологи прояснили його історію і підготували реконструктивні плани і малюнки виглядів міста за княжої й козацької доби. Вони дослідили залишки спалених деревоземляних укріплень фортеці й замку-цитаделі та повністю відкрили

рештки центрального цегляного палацу, спорудженого там гетьманами Дем'яном Многогрішним (1669-1672 рр.) та Іваном Самойловичем (1672-1687 рр.) у стилі козацького барокко

З 2003 р. ведуться пляномірні розкопки фундаментів зруйнованої укріпленої резиденції Мазепи (перед 1700 р.) на батуриноскій околиці Гончарівці. Аналіз археологічних даних та малюнку цієї вілли 1744 р., який зберігся у Національному музеї Стокгольму, показує, що то була найраніша відома багатоповерхова світська споруда в центральній Україні, побудована і прикрашена загалом за стилем зрілого віленського (литовського) барокко. Однак її ошатний декор збагатили фасадними оздобами (різнобарвними полив'яними керамічними розетками) українського барокко. Столичний палац Мазепи, його найбільша головна резиденція під Батурином, вражала сучасників своєю монументальністю й багатоярусністю і була прославлена в українській поезії початку XVIII ст. Дослідники виробили пляни і початкові графічні реконструкції архітектури обох гетьманських палаців та оборонних споруд цитаделі й фортеці.

У 2006-2007 рр. експедиція почала розкопки залишків головного храму гетьманської столиці, Троїцького собору, зведеного місцевими майстрами коштом Мазепи у 1690-1692 рр. Його було пограбовано і спалено під час навали царських військ у 1708 р. Відтворено плян відкритих східної, вівтарної та центральної частин церкви, встановлено її ширину та архітектурний тип. Це була велика мурована тринавова, правдоподібно, семибанна базиліка, одна з найбільших у козацькій державі.

Подібні банясті базиліки з трансептом та двома західними вежами поширилися у католицьких країнах у період барокко. Самойлович і Мазепа запозичили такий тип храму з архітектурної школи Вільни (Вільнюсу) і адаптували його до української православної традиції у 1670-90-х рр. Напевно, Троїцький собор Батурина спорудили за зразком однойменного базилікального собору Чернігова (1679-1695 рр.) та розкішних базилік Києва, Братського і Микільського соборів, фундаваних Мазепою у 1690-1696 рр., які розібрали за радянського режиму.

Розташування решток собору Св. Трійці на ділянках двох приватних садіб з хатами й городами перешкоджає подальшим розкопкам пам'ятки і змушує експедицію дорого відшкодовувати власникам збитки за врожай городини. Для повного і швидкого розкриття підмурків церкви необхідно викупити ці порівняно недорогі садиви зі старими хатами, сараями і землею та розібрати там будови до нових розкопок у серпні 2008 р. Експедиція шукає спонсорів, спроможних на цю купівлю. Сподіваємось, що розкопані повністю руїни Мазепино собору в Батурині вдасться не тільки зберегти й музеєфікувати

на цих садибах, а й відбудувати там храм за плянами і мальованими реконструкціями його об'єму, які виконують археологи.

Розкопки ям, де зберігались запаси зерна у гетьманській фортеці.

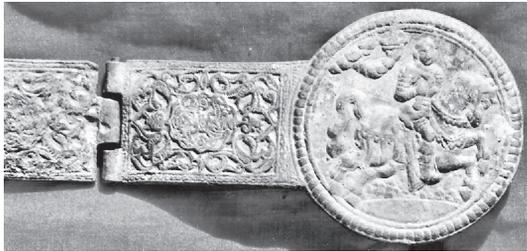
2003-2004 рр. експедиція провела архітектурно-археологічні обстеження кам'яниці генерального судді Василя Кочубея (1700-1708 рр.), єдиної споруди Батурина XVII ст., що дійшла до нас. Многогірний побудував її як державну судову палату з в'язницею у склепінчатому підвалі, але з 1700 р. вона стала приватною резиденцією Кочубея. До 2006 р. будинок відреставрували і передали музею Батуринського заповідника. Археологічні дослідження всередині та навколо кам'яниці дозволили графічно реконструювати її первинний плян, екстер'єр та інтер'єр, а також плян садиби Кочубея.

У 2003-2004 рр. археологи розкопали субструкції масивного зерносховища площею понад 100 кв. м. Вони гадають, що це були державні зернові запаси для оборонців фортеці, які знищили вороги, оволодівши Батурином. Їх міг приготувати Мазепа, коли таємно створив у своїй столиці військову базу для повстання і підтримки виснаженої союзної шведської армії. Розгром Батурина російським військом мав фатальні наслідки для невдалого походу Карла XII в Україну 1708-1709 рр.

На терені фортеці та передмість розкопано залишки десятків дерев'яних жител і господарчих комплексів козацької старшини, рядо-

вих козаків та міщан, і виявлено рештки шинку Мазепиного часу. Знайдено сліди виробництва і велика кількість місцевих ремісничих виробів: знаряддя праці, козацька зброя і люльки, церковне начиння, мідяна оправа ікони чи книги, позолочена мідяна іконка Богородиці з Христом, срібні та бронзові прикраси й натільні хрести, обереги, персні-печатки, каламарі, гральні кості, фрагменти керамічного і скляного посуду, тканин, парчі та інші побутові речі XVII-XVIII ст. За останніми археологічними дослідженнями у місті до погрому 1708 р. розвивались металургійна, ковальська, ливарна та ювелірна справа, обробка кольорових металів, кістки, дерева, склоробство, гончарство й малярство по кераміці. Там продукувались зброя, амуніція, спорядження вершників, цегла, черепиця, кахлі та інші будівельні матеріали.

Встановлено, що у гетьманський період Батурин був одним із провідних осередків виробництва художньої кераміки на Гетьманщині. Справжніми витворами народного мистецтва є знайдені археологами численні керамічні кахлі, оздоблені рельєфними рослинними та геометричними орнаментами чи стилізованими зображеннями озброєних кінних козаків, західних лицарів, уланів зі списами, офіцерів-найманців, шляхтичів зі шпагами і міщан у європейському бароковому вбранні й взутті, ренесансних янголів-путті, а також птахів, звірів, мітичних істот, геральдичної символіки, кириличних та латинських літер, іноді з написами. Дорогі кахлі вкривались блискучою поливою-емаллю одного чи кількох кольорів (барвниками служили різні окси-

Військовий бронзовий посріблений пояс XVII ст., знайдений у житлі заможного козака. Музей Батуринського історико-культурного заповідника.

ди металів), а дешевші були теракотовими. Кахлями облицьовували печі чи каміни гетьманських палаців, будинків козацької верхівки й заможних міщан, церков і монастирський споруд.

Завдяки багаторічним розкопкам у Батурині зібрано найбільшу в Україні колекцію кахлів XVII-XVIII ст. з понад 140 різних типів візерунків і зображень. Місцеві керамісти розвивали національні традиції виробництва й декору кахлів, а також засвоїли і оригінально переробили у самобутній народній манері деякі сюжети, композиції та орнаментальні мотиви кахлів чи творів образотворчого барокового мистецтва Литви, Білорусі, Польщі і, можливо, Голандії. Після нищівної руйнації міста московським військом у 1708 р. художні ремесла, включно з виготовленням кахлів

*Археологічні знахідки
наконечників списів та осколка
ядра чи гранати – свідки
бойових дій 1708 р.*

з декоративним рельєфом, там вже не відродились.

У Батурині знайдено багато срібних та мідяних польських, чеських, німецьких (Бранденбург), швейцарських і російських монет, свинцева товарна пльомба з м. Бреслау (Вроцлав, Сілезія) 1669 р., уламки дорогої зброї й військового обладунку, рафіновані прикраси, канделябр з класичною жіночою статуеткою, ваза з рельєфним рослинним візерунком, вироблені з бронзи, міді й білону, іноді позолочені чи посріблені,

масивна кістяна люлька з майстерно вирізьбленими реалістичними фігурками західноєвропейців, деякі мальовані кахлі (без рельєфу) та порцелянові статуетки XVII–XVIII ст., які, вірогідно, були торговими імпортом з Речі Посполитої, Габсбургської і Російської імперій та Голандії. Цінна західна зброя (позолочене латунне навершя шаблі у формі голови лева) та посріблений бронзовий пояс з зображенням вершника у броні на пряжці могли бути трофеями, здобутими козаками у сучасниках з поляками.

Ці археологічні знахідки свідчать про заможність і культуру побуту козацької старшини (офіцерської кляси), поширення в її се-

Розкопки поховань жертв різанини у Батурині 1708 р.

Родинне поховання молодої жінки з дитиною – жертв батуринської трагедії.

редовищі писемности та європейських впливів, а також про високий розвій ремесла і народнього мистецтва та широкі комерційні й культурні контакти гетьманської столиці із Західною і Східною Європою. У цьому центрі козацької держави за Мазепи виразно виявляються західні бароккові впливи на муровану палацову і церковну архітектуру та декоративні рельєфи деяких кахлів.

Так, у світлі археологічних досліджень Батурин постає як один з найзначніших і динамічно зростаючих міст України, провідний центр формування козацько-гетьманської еліти і війська та культури українського барокко. Тяжке розорення столиці Гетьманщини у 1708 р. різко підірвало її інтенсивне піднесення. Відроджене місто за Розу-

мовського вже не спромоглося відновити колишніх адміністративно-військових і політичних функцій та авторитету, широких економічних й культурних зв'язків із Заходом та високого рівня художнього ремесла і народнього мистецтва блискучої Мазепиної доби.

В ході розкопок знайдено безліч мушкетних й пістольних куль, гарматних картечі та ядер і уламків зброї – реліктів героїчної оборони Батурина 1708 р., залишки згорілих будівель, потужні шари попелу й вугілля від згарищ та численні тлінні рештки похованих і непохованих жертв каральної акції царя Петра у захопленій гетьманській столиці. На фортеці й передмістях відкрили десятки кістяків дорослих, дітей та підлітків на долівках у зруйнованих житлах, льохах чи господарчих ямах, де мешканці ховались від нападників і пожежі, а також у розкопаних колодязі та рові цитаделі, куди скидали забитих.

На території цитаделі археологи розкопали найбільше поховань дітей і жінок, які тут масово загинули під час різанини та пожежі 1708 р. На їх кістяках часто виявлені сліди насильницької смерті: розсічені чи розтриті черепи, іноді з кульовими отворами, відтяти частини, перерубані кістки тощо. Там відкрили два родинні парні поховання жінок з дітьми чи онуками, які, явно, були забиті одночасно.

Дослідники гадають, що під час обстрілу та штурму Батурина жінки з дітьми переховувались у найбільш захищеній внутрішній частині фортеці, її цитаделі, зокрема у центральному мурованому гетьман-

ському палаці. Там вони й розділили трагічну долю оборонців, коли впала твердиня. Після повернення козаків і полковників Мазепи до спустошеного Батурина разом зі шведською армією родичі поховали тіла своїх жінок і дітей біля руїн палацу та на сусідньому цвинтарі спаленої дерев'яної Воскресінської церкви. На цитаделі також часто знаходили фрагментовані кістяки, окремі черепи й кістки дітей та дорослих, які, очевидно, лишились непохованими після погрому 1708 р.

Розкопано рештки крипти біля Воскресінської церкви та у підвалі Троїцького собору, де перед 1708 р. були поховані якісь поважні сучасники Мазепи, можливо, настоятелі чи благодійники цих храмів. Обидві крипти виявились пограбованими і зруйнованими, а кістяки грабіжники викинули. Один череп знайшли поза стінами крипти.

Наша експедиція не порушує поховань і не забирає людські кістки на антропологічні, остеологічні чи інші лабораторні аналізи. Щороку після археологічних досліджень решток жертв трагедії о. Кривко відправляє заупокійну службу по загиблим від московської навали. Після цього могили й розкопи засипають.

Тож матеріяли багаторічних розкопок канадсько-української експедиції у Батурині підтверджують і суттєво доповнюють обмежені писемні відомості та народні перекази про тотальне знищення гетьманської столиці разом з її населенням російським військом 2-4 листопада 1708 р.

* * *

Як відомо, президент України п. Віктор Ющенко багато років опікується справою відродження Батурина, відбудовою його знаменитих архітектурних пам'яток та вшануванням жертв Батуринської трагедії. За його ініціативою у 2004 р. коштом блоку "Наша Україна" на цитаделі спорудили величний гранітний меморіальний хрест з бронзовим розп'яттям (скульптор п. Анатолій Гайдамака) у пам'ять про козаків і міщан, які віддали життя, захищаючи гетьманську столицю і спочивають в її землі.

Після Помаранчевої революції, навесні 2005 р., держава й меценати почали активно благоустроювати містечко, ремонтувати і реставрувати там будови XVII-XIX ст., насамперед палац гетьмана Кирила Розумовського з двома флігелями. Фінансування програми відродження Батурина в основному здійснюється "Благодійним фондом "Гетьманська столиця"", створеним за ініціативою президента (директор п. Микола Бутко та голова наглядової ради фонду, голова ради директорів корпорації "Індустріяльний союз Донбасу" п. Сергій Тарута).

Керівництво канадсько-української експедиції від початку розкопок у Батурині періодично інформувало провід блоку "Наша Україна" та п. Ющенка про нові археологічні відкриття і передавало йому

наші публікації й документальні відеофільми. 2005 р. Коваленко підготував детальний відкритий лист до президента України, де пропонується наукова програма відродження Батурина, реконструкції там укріплень цитаделі, двох гетьманських палаців кінця XVII ст., встановлення пам'ятників гетьманам, розбудова туризму, проведення більш масштабних розкопок і конференцій, академічні видання та заходи для гідного вшанування світлої пам'яті жертв трагедії 1708 р. Крім автора цей лист-програму підписали Когут, Сисин, Процик, Мезенцев та багато відомих учених, журналістів, громадських і культурних діячів України, Канади та Америки. Його опубліковано в *Гомоні України* (рік LVII, № 25 за 27 червня 2005 р., с. 5) та скорочену версію у *Свободі* (рік CXII, № 25 за 24 червня 2005 р., с. 5).

Сумно, що через політичні зміни в Україні від червня 2006 р. до жовтня 2007 р. відбудови архітектурних пам'яток та благоустрій містечка майже не велись.

2007 р. Мезенцев підготував офіційне звернення до президента України від дослідників Батурина про необхідність відзначення на державному рівні 300-ліття Батуринської трагедії у 2008 р. та проведення державою належних заходів до цієї річниці. Запропоновано створення у Батурині постійно діючої міжнародної археологічної експедиції з державним пляновим бюджетом. Це звернення підписали канадські й українські керівники Батуринської експедиції та керівництво СКУ. Заступник голови СКУ адв. Євген Чолій передав документ разом з нашими новими публікаціями під час зустрічі з п. Ющенком у серпні минулого року.

Невдовзі після останніх виборів до Верховної Ради України, 9 жовтня 2007 р., президент видав указ "Про відзначення 300-річчя подій, пов'язаних з воєнно-політичним виступом гетьмана України Івана Мазепи та укладенням українсько-шведського союзу". Ця державна постанова, зокрема, доручає Кабінету Міністрів України за участю Національної академії наук України розробити плян і провести заходи до 300-х роковин Батуринської трагедії.

Але, на наш погляд, у президентському указі, присвяченому головним чином відзначенню українсько-шведських відносин VIII-XXI ст. та їх дослідженням, дуже обмежені заплановані заходи стосовно відродження й відбудови Батурина. Конкретно там передбачено тільки завершення розпочатої 2005 р. реставрації і музеєфікації палацового комплексу гетьмана Розумовського, благоустрою території цитаделі, укріплення Меморіального хреста пам'яті Батуринської трагедії, а також облаштування об'єктів соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури містечка. На жаль, у цьому указі не заплановано державного фінансування розкопок нашою експедицією та інших до-

сліджень Батурина, організації наукової конференції і видань, присвячених річниці, та подібних академічних проєктів, які пропонувались ученими.

Згідно з указом президента, з жовтня 2007 р. продовжується реставрація палацового ансамблю Розумовського та благоустрій Батурина. До кінця минулого року він також виконав свою обіцянку підвищити статус Батуринського державного історико-культурного заповідника до престижної категорії національного заповідника. Це сприятиме розбудові його музеїв, бібліотеки, архіву, наукової, екскурсійної і видавничої діяльності та розвитку краєзнавства. Заповідник готується провести у Батурині в жовтні цього року репрезентативну міжнародну наукову конференцію з нагоди 300-річчя Батуринської трагедії з виданням збірки її доповідей. Члени нашої експедиції вже готують матеріали для виступів на цій важливій імпрезі. Заповідник також завершує і має відкрити цього року Археологічний музей Батурина, де буде демонструватись, реставруватись і зберігатись велика колекція знахідок канадсько-української експедиції.

Вже давно затверджена державна постанова про спорудження у Батурині 2008 р. пам'ятника гетьманові на еміграції Пилипу Орлику (1710-1742 рр), відомому мазепинцю та автору першої української конституції. Але досі держава не вирішила питання про встановлення там пам'ятника видатному правителю України гетьманові Мазепі. Восени 2007 р. директорка Батуринського заповідника пані Реброва опублікувала у пресі України та діяспори палке звернення до громадськості й меценатів допомогти їй установі зібрати кошти на створення гідного монумента на честь Мазепи у його столиці.

Необхідно також реставрувати розбитий за сталінського терору мармуровий надгробок Розумовському, твір талановитого українського скульптора Івана Мартоса початку ХІХ ст., і встановити його на первинному почесному місці у залі Воскресінської церкви (1803 р.) над криптою, де покоїться прах останнього гетьмана козацької держави. Власті обіцяли це зробити ще 2003 р., названого в Україні роком Кирила Розумовського з нагоди 200-ліття від дати його смерті.

Президент плянує відбудувати спалений у 1708 р. центральний гетьманський палац у цитаделі разом з її укріпленнями, а згодом також віллу Мазепи на Гончарівці та Троїцький собор Батурина, коли експедиція закінчить розкопки двох останніх споруд за пару років. Отже, відповідальним завданням експедиції є повністю розкрити залишки Мазепиної резиденції й собору, отримати необхідні археологічні дані, встановити пляни та розміри будов і спершу достовірно графічно відтворити їх архітектуру та декор. Матеріали археологів

стануть основою для обґрунтованої наукової реконструкції цих втрачених пам'яток.

Як видно, держава не виділяє коштів на розкопки та інші студії гетьманської столиці й оприлюднення їх результатів. Тому продовження Батуринського археологічного проєкту надалі залежить від його спонсорської підтримки КІУСом та НТШ і жертводавцями у Канаді і США. Дослідники Батурина дуже сподіваються на їхню подальшу допомогу.

Тих добровольців, які бажають підтримати розкопки, історичні та архітектурно-мистецькі студії Батурина, відтворення вигляду його зруйнованих церков і гетьманських палаців та публікації результатів цих дослідів, ласкаво просимо зголоситись до директора КІУСу проф. Зенона Когути (тел.: (780) 492-2972; zenon.kohut@ualberta.ca). За додатковою інформацією про Батуринський археологічний проєкт просимо звертатись до д-ра Володимира Мезенцева (тел.: (416) 766-1408; v.mezentsev@utoronto.ca).

Роман Петришин, Ореста Шулякевич,
Адрія Пеленська, Богдан Горіх

КАНАДСЬКІ ПРАКТИКАНТИ СПРИЯЮТЬ ВПРОВАДЖЕННЮ ДВОХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ В УКРАЇНІ

За період з 1991 по 2005 роки уряд Канади інвестував близько 300 мільйонів доларів та спонсорував 429 проекти в Україні (1). З 1997 року Канадська агенція з міжнародного розвитку (CIDA) керувала Програмою Міжнародної молодіжної практики (YIP), що являється складовою стратегії уряду Канади у галузі працевлаштування молоді (YES), створюючи умови для молодих канадських професіоналів бути більш конкурентноспроможними в рамках швидкої глобалізації світового ринку (2). До даного часу більше 4500 молодих канадців було залучено до участі в програмах за кордоном. Вони працювали в близько 190 канадських організаціях, які мають зв'язки з численними партнерами у світі. Це різноманітні недержавні організації, компанії, освітні установи, які діють в країнах, визнаних для діяльності Канадською агенцією з міжнародного розвитку, до складу яких входять і канадські організації, активні в Україні. Для участі в проектах молоді канадці повинні бути віком від 19 до 30 років, випускниками вищих навчальних закладів, непрацевлаштованими або займати посади, що не відповідають їхній освіті, та мати легальне право на роботу в Канаді. Кандидати шукають посади, пов'язані зі своєю кар'єрою, для здобуття досвіду за кордоном, керуючи проектами, урізноманітнюючи та забезпечуючи успішне працевлаштування для себе в майбутньому. Згадана вище програма забезпечує молодих канадців можливістю перевірити свої вміння в рамках структурного середовища іншої країни. До Програми Міжнародної молодіжної практики можуть подавати заявки канадські організації, які мають можливість створювати, спільно фінансувати і керувати проектом на протязі дев'яти місяців. В 2007-08 роках Український центр засобів і розвитку при коледжі ім. Грента МакЮена в Едмонтоні, провінція Альберта, запросили і отримали фінансування на реалізацію проектів двох практикантів в Україні.

Програми для дітей з порушеннями психофізичного розвитку в Україні

У спадок від радянського минулого Україна отримала систему, яка спрямована на підтримку дітей з вадами через школи-інтернати, що

спеціалізуються в одній з восьми медично визнаних порушень (наприклад, сліпота, напівсліпота, глухота, порушення слуху, розумові розлади і т. д). Статистика кількості дітей з вадами в Україні недостовірна, і вважається, що дані надзвичайно занижені. У 2004 році було визнано 135,773 таких дітей, що представляє 1,6 відсотки всіх дітей в Україні. За останні п'ять років число дітей з особливими потребами значно зросло, в той час коли кількість населення зменшилась завдяки імміграції, рівню смертності та низькому рівню народжуваності (3).

Ще до недавнього часу батьки дітей, з визнаним діагнозом та "приклесним ярликом" інвалідності, заохочувались здавати дітей до шкіл-інтернатів. У 2003-04 роках загальний набір до 397 таких закладів налічував 64,667 дітей, з яких 304 інтернати знаходились у міській місцевості (52,051 дітей) і 93 – в сільській (12,616 дітей) (4). Крах Радянського Союзу в 1991 році призвів до зубожіння колишніх радянських республік на протязі 1990-х років. Відсутність коштів, разом з нестабільною політичною ситуацією в Україні, дестабілізували централізацію старої системи. Новий Закон про освіту дозволив батькам вибирати школу для дітей, і багато надали перевагу школам за місцем проживання, а не інтернатам. У результаті з'явилась величезна кількість шкіл та дитсадочків, включаючи приватні школи, що дало можливість вибору для дітей і батьків. Незважаючи на дефіцит ресурсів, Міністерство освіти і науки та Інститут спеціальної педагогіки Академії педагогічних наук України охоче шукали шляхи покращення освітніх можливостей для дітей з особливими потребами.

Допомога Канади Україні

Незадовго після визнання незалежності в Україні було запроваджено цілий ряд канадських ініціатив у сфері спеціальної освіти. Визначним являється створення центру "Джерело" у Львові для дітей з церебральним паралічем. "Джерело" встановило новий сучасний стандарт по догляду за дітьми з особливими потребами, і центр залишається національним лідером в даній галузі (5). Канадський центр вивчення неспроможности (CCDS) разом з університетом провінції Манітоба, ввели програму ступеня бакалавра "Соціальна робота" у Львівській політехніці. Програма підтримала ріст громадянського суспільства, зосередилась на рівноправності і правах людей з порушеннями психофізичного розвитку (6).

Український центр засобів і розвитку коледжу імені Ґрента МакЮена допоміг створити і зібрати кошти для діяльності Альянсу для глухих і слабочуючих в Канаді та Україні. Альянс – це асоціація, що проводить щорічні освітні табори та заохочує визнання української жестової мови. Починаючи з 2004 року, чотири партнери – коледж

ім. Грента МакЮена й Альбертський університет у Канаді, та Інститут спеціальної педагогіки і Національний педагогічний університет ім. Драгоманова в Україні – співпрацюють як Канадсько-українська мережа досліджень (КУМД). З метою сприяння діалогу в галузі спеціальної освіти були проведені дослідження в Україні, опубліковано матеріали академічних конференцій в галузі спеціальної освіти, організовано ряд нагород для навчання аспірантів з України за кордоном, перекладено наукові статті і розіслано їх електронною поштою всім зацікавленим, створено двомовний англо-український вебсайт (www.canada-ukraine.org). Вклад канадців у сприяння інноваціям у спеціальній освіті в Україні більш детально підсумовано в матеріалах конференції, опублікованих у 2008 році Міжнародним центром освіти, культури та відносин з діаспорою Львівської національної політехніки (9).

Проекти практикантів Українського центру засобів і розвитку (УЦЗР) в Україні

Знаючи про можливість з боку Канадської агенції з міжнародного розвитку (CIDA) профінансувати проект практикантів та потребу канадської молоді посприяти покращенню послуг для дітей з порушеннями розвитку в Україні, Український центр засобів і розвитку втілює у життя проект з вересня 2007 по квітень 2008 року. Проектом було передбачено перебування одного практиканта в Києві, іншого – у Львові, співпрацюючи з партнерами УЦЗР для покращення умов для дітей і дорослих з особливими потребами. Після проведення національного конкурсу було обрано два успішні кандидати: *Ореста Шулякевич* (10), якій надавала допомогу представник коледжу ім. Грента МакЮена в Києві, що розташований в Міжнародному інституті бізнесу, – Анна Горбань; та *Адрія Пеленська* (11), яка працювала з Лідією Андрушко, представником Канадсько-української фундації у Львові. Обидві молоді канадки вільно володіють українською мовою, пройшли тижневе міжкультурне тренування та тижневу орієнтацію в Едмонтоні про роботу агенцій, які надають послуги особам з порушеннями розвитку, разом з тренуванням з теорії та методів суспільного розвитку. Після того їхнім завданням було створення і реалізація власного проекту в Україні.

Проект Орести Шулякевич

Мета: Покращити комунікаційні технології в трьох українських школах для глухих дітей.

Завдання: Україна переживає період економічного росту, який безперечно впливає на розвиток соціальних програм та філантропії.

Ознайомившись з громадами людей з вадами в Києві, очевидною стала необхідність вирішення цілого ряду проблем. Будучи обмеженою в часі, завданням практикантки було обрати проект, який би швидко і ефективно змінив стереотипи і загальне усвідомлення проблем інвалідності в Україні. Відвідавши кілька засідань та прослухавши результати нещодавніх досліджень громад людей з вадами, вона вирішила працювати з громадою глухих і покращити їхні технологічні можливості.

Головними завданнями цього маленького проекту були покращення комунікації в громаді глухих та розширення кола осіб, обізнаних з даною проблемою, які працюють в неурядових організаціях, галузі освітніх послуг та досліджень, урядовому та бізнесовому секторах, які підтримують соціальну інклюзію (включення) глухих і слабочуючих людей.

Реалізуючи проект у трьох школах, важливим являється поширення інформації, що сприятиме розвитку і впровадженню майбутньої політики, яка підтримує реформу. Сприяючи застосуванню альтернативних навчальних моделей та впровадженню технологічних послуг дає громаді більш розвинуту сітку соціальних програм та послуг. Вводячи систему навчання, базовану на інтернет-мережі, ми створюємо нові можливості для освіти.

Методика: В Києві доступ до інтернету досить розсіяний, який забезпечується лише двома постачальниками високошвидкісного Інтернету. Для звичайного населення все ще вважається рідкістю мати швидкісне підключення. Ореста вирішила реалізувати програму, що з'єднала б три окремі початкові школи та Інститут спеціальної педагогіки. Під час візиту до України в листопаді 2007 року професор, доктор Дебра Расселл з Альбертського університету привезла подарунок Інституту спеціальної педагогіки, який повинен сприяти дослідженню української жестової мови представниками інституту від імені громади глухих. Доктор Расселл привезла спеціальну відеокамеру – вебкамеру, що зробило можливим для інституту спілкуватись жестовою мовою з персоналом Альбертського університету та Західноканадським центром вивчення глухоти. Саме цей подарунок спонукав Оресту організувати подібний проект, який міг би зблизити дітей з порушеннями слуху, вчителів, адміністраторів та громадою глухих в усьому світі. Вона вирішила принести подібні камери в початкові школи-інтернати для глухих дітей у трьох різних областях України. З допомогою корпоративних інвесторів, вебкамери повинні були бути встановлені в установах та школах для дітей з порушеннями слуху, де є наявний швидкісний інтернет. Учні, шкільний персонал та батьки мали б можливість розширити своє коло зв'язків. Спілкування за до-

помогою даного візуального пристрою дало б можливість проводити семінари і форуми, користуючись українською жестовою мовою. У дітей повинна бути можливість говорити за допомогою жестів з іншими глухими дітьми України, а також спілкуватись з величезною багатонаціональною громадою в усьому світі.

У проєкті брали участь три школи з різних областей України: Львівська, Кам'янець-Подільська та Чернівецька (12). Завдяки Олександрові Савченкові й Анні Горбань було встановлено зв'язки з трьома школами для глухих, які відповідали нижчезгаданим критеріям. Школи розташовані у трьох обласних центрах: Львів, Кам'янець-Подільський та Чернівці (13). Три вибрані школи повинні були відповідати наступним вимогам:

- Директор – готовий співпрацювати задля забезпечення реалізації проєкту.
- Школа з комп'ютерною лабораторією або доступ до комп'ютерів у класах.
- Високошвидкісне інтернет-сполучення, мінімум 518 кілобайт.

З академічної точки зору, в інтернатах глухі діти отримують ту ж базову освіту, що й діти в загальноосвітніх школах. Але отримуючи повну освіту, діти відокремлені від сім'ї та громади, живуть в інтернатах, ізольовані від решти світу, в товаристві лише інших глухих дітей. Сім'ї, де чуючі батьки мають глухих дітей, як правило, проходять через випробування недостатнього спілкування.

Даний проєкт був першим свого роду в Україні в школах для глухих, і учасники були дуже схвильовані, впроваджуючи нові ідеї і технології. Всі три директори шкіл підтримали проєкт, виявили бажання залучити школи до експерименту заради привернення уваги до місцевих реалій та сприяння змінам у громаді людей з порушеннями слуху. Саме в школах для глухих вивчається культура, мова та цінності глухих людей. Наявність відкритої комунікації через вебкамери надає дітям можливість більшого усвідомлення оточуючого світу і дружби на все життя. Завдяки вебкамерам представники трьох шкіл мають потенціальну можливість розмовляти жестовою мовою з професійними освітянами всього світу.

У Києві як пострадянському місті все ще існує багато ідеалів і політичних структур, що є наслідками попереднього періоду. Вивчаючи громаду, практикантка змогла визначити основні потреби громади глухих. У процесі вона використовувала кілька різних засобів. На протязі перших шести тижнів вона зустрічалась з рядом професіоналів, які мають вплив у громаді людей з порушеннями психофізичного розвитку. За шість тижнів проєкт почав набирати форму, чіткішими стали розуміння громади та взаємодії всередині її.

Практикантка зібрала інформацію про громади людей з порушеннями розвитку, провела дослідження, як дана громада усвідомлює проблеми вад. Вона зустрілась із впливовими людьми, що стало критичним для збору необхідної інформації та прийняття рішення допомогти глухим і слабочуючим в Україні. Вона усвідомила, що, не дивлячись на велику кількість людей з порушеннями слуху – 100000, дана громада страждає від недостатку ресурсів. У неї з'явилося більше запитань, ніж відповідей, до того ж вона розчарувалась відсутністю інтересу з боку місцевої громади і зневагою населення до громади глухих та людей з вадами в загальному. Насправді громада глухих людей не поодиноким щодо кількості перешкод, які потрібно подолати. Ті ж проблеми існують і в громадах людей з іншими порушеннями розвитку.

В Україні існує мало законодавчих актів, спрямованих на стимулювання благодійності. Підтримка культурних неурядових організацій з боку приватного бізнесу залишається обмеженою, не дивлячись на Закон про добродійність і добродійні організації (1997), що звільняє від оподаткування до 4 відсотків оподаткованого прибутку коштів, пожертвуваних до місцевих бюджетів або неприбуткових організацій. Коли практикантка говорила з місцевими жителями про державні стимули звільнення від податків, більшість людей заперечили їх існування взагалі. Це означає, що більшість благодійних пожертвувань робляться шляхом придбання конкретних речей, що віддаються безпосередньо особам, які потребують допомоги, або люди вирішують не допомагати взагалі. Хоча запропоновані податкові стимули мали на меті заохотити більше приватних пожертвувань до благодійних організацій в Україні, поширена практика бізнесу приховувати справжні доходи заперечила шанси належної реалізації даного закону в життя (14).

Не дивлячись на відсутність необхідних ресурсів, останніми роками спостерігається жвавіший рух захисту прав людей з особливими потребами, що виріс завдяки втручання міжнародних неурядових організацій та взаємодії між місцевими учасниками. На зміни також вплинула необхідність змін у пострадянському суспільстві, яка посилилась через особливі історичні, економічні та соціальні причини. Громади людей з порушеннями психо-фізичного розвитку в Україні мають свою бюрократичну та ієрархічну структури, ще більш ускладнені соціальними бар'єрами та формальними установами, які контролюються державою.

Насправді надихнула практикантку продовжувати роботу з громадою глухих презентація дослідження пані Ірини Чепчиної з Інституту спеціальної педагогіки про українську жестову мову. Вона зрозуміла, що існує лише кілька ресурсів щодо української жестової мови (УЖМ), і для дослідників надзвичайно складно зібрати інфор-

мацію про УЖМ та її користувачів. Оскільки українська жестова мова – візуальна, то її важко задокументувати. Звичайно, мови мають три компоненти: читання, письмо і усне мовлення. Так як і для будь-якої іншої мови, мовлення являється життєво важливим і для виживання та еволюції жестової мови. Українські жести – мова, яку необхідно задокументувати та обговорити за допомогою візуальних пристроїв. Можливість спілкуватись являється життєво важливою для прогресу та еволюції громади і мови. Встановлення вебкамер у школах, установах бізнесу, інститутах дає можливість користувачам мови природно спілкуватись за допомогою жестів.

Вона знала, що проект встановлення вебкамер у школах – це лише маленький початок в спільноті глухих людей, але кілька таких маленьких кроків поступово приведуть Україну до західноєвропейських стандартів. Зростання в Україні відбувається дуже швидко, і проекти, фінансовані місцевими інвесторами та міжнародними учасниками, зроблять можливим розвиток громади.

Результат: В проекті спостерігався цілий ряд нашарувань та ускладнень. Установлення вебкамер в українських школах виявилось набагато складнішим завданням, ніж спочатку очікувалось. Співпраця освітніх установ, неурядових організацій та бізнесу – досить нове явище, з яким українці не знайомі. Ділова етика – поняття, яке поволі стає пріоритетом у великих мультимільйонних компаніях. Але дане поняття не просочилося в середній приватний бізнес. Хоча, відповідно до *Київ Пост* 2008 року, представники бізнесу починають усвідомлювати важливість давати кошти на соціальні програми та благодійні організації.

У 2007 році Віктор Пінчук, засновник і головний власник компанії "Інтерпайп", один з українських лідерів сталеної промисловости, пожертвував більше мільйона гривень на благодійні проекти. Продовжуючи цю тенденцію, Рінат Ахметов також пожертвував 78.8 мільйон гривень на філантропію. Не дивлячись на ці вражаючі цифри, звичайні бізнесмени не роблять спроб допомогти соціальним програмам. Через відсутність підтримки з боку місцевого бізнесу, проект було важко представляти на їхній розгляд, і практикантці довелося шукати фінансування з інших джерел.

Відсутність громадянського обов'язку являється справжньою перешкодою для збору коштів для будь-якого проекту. Відправивши багато листів-прохань та кілька разів намагаючись залучити місцевий бізнес, практикантка звернулась до канадської громади за допомогою профінансувати проект і сприяти подальшому розвитку двосторонніх відносин між Україною і Канадою. За фінансової підтримки від спонсорів, вона змогла закупити чотири вебкамери.

Першу камеру було поставлено до Інституту спеціальної педагогіки. Оскільки інститут був першим місцем для встановлення вебкамери, необхідно було розв'язати певні проблеми. По-перше, Інститут спеціальної педагогіки лише нещодавно отримав свої власні комп'ютери, і ще пізніше – їх було підключено до інтернет-мережі. Так як прогрес встановлення належних базових технологій, таких як комп'ютери і доступ до швидкісного інтернету, відбувається повільно, то процес встановлення високоякісних вебкамер був складним.

Було важко тому, що, представляючи нову технологію, їй потрібно було орієнтуватись на обмеження ресурсів інституту. Проблемаю виявився надзвичайно повільний інтернет, який неможливо покращити без коштів або довгого процесу офіційних документів зі штампами. По-друге, надзвичайно важливим для проекту був пошук належної сучасної камери, яку можна використовувати для спілкування жестовою мовою. Практикантка відвідала кілька блог-сайтів та сайтів громад людей з порушеннями слуху в мережі інтернету, щоб зорієнтуватись, чим користуються інші, спілкуючись жестами через веб-технології. Після пошуків та порівняльної експертизи, вона вирішила встановити вебкамери Logitech Quick Cam Pro 9000.

Хоча Pro 9000 являється найпопулярнішою і дорожчою моделлю, якою користуються більшість глухих людей, все ж зображення не цілком чітке. Встановивши вебкамеру в лабораторії для глухих і слабочуючих в Інституті спеціальної педагогіки, виявилось, що зображення нечітке і розпливається, коли люди жестикулюють. Даної проблеми неможливо уникнути повністю, але з розвитком технології вона з часом зникне.

Інститут був навчальною базою для практикантки перед постачанням вебкамер до трьох шкіл. Вона швидко зрозуміла, що неможливо просто залишити іноземне обладнання і сподіватись, що люди будуть знати, що з ним робити. Виконуючи даний проект, було конче важливо усвідомити і зрозуміти обмеження людей та можливі перешкоди.

Введення нової технології в освітні програми сприятиме еволюції навчального прогресу і розвитку її в швидшому темпі. Для розвитку України являється критичним, щоб аутсайтери зрозуміли обмеження та були готові працювати в таких умовах або ефективно змінити поточні обставини. Зважаючи на обмежене фінансування, практикантка змогла надати лише невелику допомогу. Однак, представивши трьом школам та Інституту спеціальної педагогіки технологію вебкамер, вона надала їм можливість з'єднатися з рештою світових громад глухих людей, і тим самим сприяти подальшому дослідженню української жестової мови.

Практикантка була задоволена результатом проекту, адже він

торкнувся кількох груп та ініціював більш ефективне спілкування у середовищі людей з порушеннями слуху. Вона досягла своєї мети, а учасники проекту були дуже раді отримати вебкамери для подальшого навчання. Створення та реалізація проекту були складними, але водночас принесли масу задоволення для практикантки.

Проект Адрії Пеленської

Мета: Заснувати "Школу волонтерів" у Львівському інституті економіки і туризму (ЛЕФ), яка б сприяла перетворенню Львова в зручне й доступне для туристів-інвалідів місто.

Завдання: З огляду на те, що в містах України існують чисельні фізичні структурні перешкоди, які значно утруднюють пересування людей з обмеженими фізичними можливостями, а особливо це стосується стародавнього Львова, необхідно провести кардинальні зміни, щоб перетворити його в легкодоступне місто. Викладені нерівною бруківкою вулиці є, безперечно, живописними, однак представляють собою значні перешкоди для людей в інвалідних візках. Львів мало чим відрізняється від інших європейських міст, побудованих сотні років тому без огляду на легку доступність, однак реконструкції у Львові проходять в набагато повільнішому темпі, аніж де-інде в Європі. Ресторани і туристичні об'єкти не мають відповідно обладнаних туалетів, пандусів і ліфтів. На відміну від польських чи німецьких систем, котрі покладаються на технічні засоби, Україна все ще повинна визначити систему реальних пристосувань і перетворень, які б зробили середовище доступнішим і допомогли б людям з обмеженими фізичними можливостями.

Після багатьох місяців досліджень і зустрічей, планування проекту і прогнозування кінцевих результатів, було прийнято рішення зосередити проект у Львівському інституті економіки й туризму (ЛЕФ). В жовтні 2007 року я, як молодий спеціаліст-практикант, була учасником конференції в ЛЕФі. Ця конференція виллилась у всеукраїнський симпозіум, який пропагував програми реабілітації людей зі спеціальними потребами. Серед учасників конференції були представники не лише зі Львівської області, а й з Криму, Дніпропетровська, Івано-Франківська, Одеси, Харкова, Києва і Полтави. В ході конференції під назвою "Індивідуальні програми реабілітації людей з обмеженими фізичними можливостями", було встановлено надійні та сумісні контакти, проведено ряд обговорень, які вилились опісля в ряд паралельних проектів.

ЛЕФ – це фінансований урядом навчальний заклад вищої освіти, який пропонує програми з різноманітних аспектів бізнесу, маркетингу та навичок в галузі туризму, готельного бізнесу і торгівлі.

Любомира Михайлівна Зінь, завідувачка кафедри фізичної культури і спортивного туризму в ЛІЕФі, була і організатором конференції, і ініціатором участив ній ЛІЕФа (15). На початку конференції прозвучала інформація про те, що в загальноосвітніх школах, інститутах та університетах надзвичайно мало уваги приділяється пропаганді інклюзії та спеціальної освіти. Любомира Михайлівна відчула нагальну потребу навчати студентів у ЛІЕФі, щоб дбати про людей з обмеженими психофізичними можливостями, які становлять досить вагому групу населення, однак потребам яких наше суспільство приділяє незначну увагу.

Незважаючи на енергію та ентузіазм львів'ян, у місті, яке має значні перспективи для розвитку туризму, помітні мізерні зміни на шляху до втілення ідей інклюзії та доступного й зручного середовища. В 2006 році Львівська міська Рада прийняла нові положення, згідно з якими новозбудовані споруди повинні відповідати встановленим будівельним нормам і стандартам, які передбачають такі елементи структурної доступності, як пандуси та розширені сходові площадки. На жаль, дуже часто під час спорудження багатьох новобудов ці норми ігноруються, а реконструкція існуючих будівель не проводиться так швидко, як хотілось би.

Намагання пристосувати Україну до польської чи німецької системи нових стандартних будинків були ідеальними, однак, зважаючи на фінансові умови, структуру та саму природу Львова, виявились нереальними і нездійсненними. Альтернативою стала система швейцарського стилю і намір створити людські ресурси шляхом освіти та розвитку суспільної усвідомленості. З'явилась ідея створити групу студентів-добровольців в ЛІЕФі та на суміжних факультетах інших вузів, наприклад у Львівському державному інституті фізичної культури, – групу енергійної та прогресивно настроєної молоді. Таким чином, будь-хто, в кого виявиться бажання подорожувати до Львова чи мандрувати по Львівській області, матиме безпосередній контакт з обізнаними та згуртованими волонтерами, які знають про індивідуальні потреби туристів-мандрівників з різноманітними порушеннями фізичного розвитку.

До складу новоствореної групи із робочою назвою "Школа волонтерів" могли б увійти студенти і педагоги ЛІЕФа, Львівського державного інституту фізичної культури та Українського католицького університету, а також лідери в питаннях організації громади. Ця група могла б надавати допомогу та послуги будь-кому зі спеціальними потребами, хто лише був би зацікавлений в отриманні такого роду допомоги в плануванні відпочинку чи подорожі. Керуючись гаслом "Громадяни за активне громадянство: створимо світ рівних мож-

ливостей”, основоположними завданнями могли б стати наступні:

- проведення навчальних семінарів, теоретичних занять і опрацювання практичних навичок;
- заохочення студентів і молоді до участі у волонтерській діяльності;
- планування та впровадження заходів, націлених на розвиток спортивного туризму й організації дозвілля. У своїй діяльності група керувалась наступними п’ятьма принципами:
 - рішення брати участь в діяльності "Школи волонтерів" повинно добровільно зародитись у свідомості людини, яка вважає себе активним громадянином;
 - шкільна діяльність повинна організовуватись й проводитись компетентними експертами, які ведуть групову роботу в різних галузях;
 - застосування мультидисциплінарного підходу в межах однієї згуртованої команди
 - пропаганда відкритості й доступності для всіх;
 - надання послуг, які поєднують практичні та теоретичні аспекти.

Щотижня група зустрічалась на одногодинні семінари, які проводились експертами із певних галузей знань; практичні екскурсії проводились принаймні раз на місяць. Партнерство із спеціалістами з різних питань, як-от спеціальної освіти, реабілітаційної та терапевтичної діяльності, готельного бізнесу, становить невід’ємну частину розвитку й становлення теоретичної і практичної бази знань, а отримання практичного досвіду є необхідним для досягнення групою свого максимального потенціалу (16).

Головне завдання проекту полягало в тому, щоб ознайомити студентів-волонтерів з тими перешкодами, які на кожному кроці постають перед інвалідами в їх повсякденному житті, і щоб озброїти їх відповідними стратегіями та досвідом надання допомоги. Завдяки ряду семінарів та екскурсій, було створено мережу студентів, фахівців та бізнесменів у галузі подорожей і туризму. З огляду на відсутність формального оцінювання чи тестування, стимулюючими факторами реалізації проекту стали особиста зацікавленість та можливості персонального розвитку. В той час, як на початковому етапі реалізацію програми вів досвідчений експерт, структура програми ніколи не передбачала жорсткості й незмінності, а навпаки, заохочувала до створення вільного, флюїдного членства для досягнення максимального росту.

Метод: Львівські експерти з питань інклюзивної освіти – об’єднана група ерудованих людей. Зустрічі з багатьма впливовими спеціалістами стали вирішальними в ході моєї підготовчої роботи, оскільки допомогли мені створити загальну картину існуючих структур та історії.

Як результат обговорень та збору інформації, почали вимальовуватись загальні обриси потреб громади. Відповідні скарги, коментарі та пропозиції ще в більшій мірі допомогли окреслити об'єм необхідних робіт і сфери реалізації потенційного проекту. В ході цього процесу було виявлено потенційних партнерів. Співпраця та налагодження мережі зв'язків і контактів відіграють важливу роль для іноземця, який намагається досягти успіху в будь-якому аспекті громадської діяльності, тому створення надійних взаємовідносин повинно стати першорядним завданням. На початковому етапі велось багато розмов з адміністраторами та персоналом визначених інклюзивних шкіл у Львові (відповідно до ініціативи "Крок за кроком"), зокрема шкіл № 82, № 95 та дитячого садка-школи "Малюк". В 2001 році кілька львівських шкіл були визначені Міністерством освіти і науки України як пілотні школи для впровадження практики інклюзивної освіти, важливої для учнів з визначеними особливими потребами. Будучи єдиною практичною ініціативою такого роду в Україні й маючи підтримку з боку уряду України, ця ініціатива стала важливою відправною точкою. Незважаючи на те, що персонал та адміністрація шкіл мали якнайкращі наміри, було очевидно, що фінансування цієї програми є невиправдано недостатнім. Будинок школи №82, яка спеціалізується на наданні допомоги дітям з обмеженими фізичними можливостями, має чотири поверхи, однак не має жодного ліфта або правильно заниженого пандуса для полегшення доступності. Не через брак працівників, натхненних, зацікавлених людей, а радше через відсутність належної підтримки й відповідної освіти, система у Львові й досі недо-розвинена. Незважаючи на недавні намагання міського уряду Львова, особливо в сфері суспільної роботи і послуг, спрямовані на підтримку молодих організацій-паростків, все ще існують значні труднощі, які блокують будь-які звернення про грошову допомогу. Бюрократія, яка існує в українському суспільстві, вражає своєю непоборністю, і багато людей вважають не вартим в'язнути в трясовині формальностей та офіційних процедур, які займають багато цінного часу, більш важливого для фактичної успішної роботи. Довготривалі проекти, як-от проект товариства "Віра і світло" і ЕМАУС, які функціонують неофіційно, змогли досягти значних результатів.

Мій час у Львові в якості молодого спеціаліста-інтерна був досить обмежений, і я мусила розпочати необхідний і реальний проект, виходячи із моїх здібностей, визначених характеристик проекту та часу, відведеного для його реалізації. Завдання, яке стояло переді мною, інтерном, було не з легких. Наступним кроком після того, як було визначено потреби громади і встановлено контакти й взаємовідносини, було усвідомлення академічних та практичних здібностей, а також

і особистих інтересів інтерна. Варто усвідомити особисті обмеження, оскільки вони мають вагомий вплив на реалізацію проекту. В молодих дипломованих спеціалістів, як правило, академічні знання часто переважають практичний досвід. Те, чого зуміє досягти один молодий спеціаліст, значно відрізнятиметься від того, на що спроможеться інший, і не лише з огляду на зовнішні чинники, а й приймаючи до уваги індивідуальну підготовку, досвід та інтереси. Маючи чітке усвідомлення завдань проекту, молодий спеціаліст-інтерн повинен сам планувати і проводити дослідження, формувати й розвивати необхідні взаємовідносини, приймати рішення про доречність тієї чи іншої методології та ставити перед собою реальні, стійкі й життєздатні цілі. Як вже було зазначено, ідея створення проекту зародилась в мене після участі в конференції "Індивідуальні програми реабілітації людей з обмеженими фізичними можливостями", яка проходила в ЛІЕФі. Саме там і тоді я познайомилась з головою Всеукраїнської профспілки працездатних інвалідів (ВППІ) Володимиром Борисовичем Петровським і викладачами ЛІЕФа, такими як Любомира Михайлівна Зінь. І хоча я багато дізналась на конференції і здружилась з багатьма її учасниками, ранні стадії спільного проекту вдалось реалізувати майже через місяць після конференції. Петровський попросив мене допомогти йому в існуючому проекті, який він розробив і для реалізації якого сподівався отримати підтримку. Ознайомившись з деталями, які передбачали впровадження значних змін в транспортну систему України, в систему освіти, розвитку туризму і архітектурного проектування, я, при всій моїй повазі до Володимира, була змушена відхилити його пропозицію. Враховуючи відведений для реалізації проекту час та мій досвід, я не була певна, що зумію зробити ефективний внесок у такий проект. Моя відмова, одначе, не поклала край нашому діалогу. Під час зустрічі з пані Зінь, яка протягом багатьох років є активною діячкою Всеукраїнської профспілки працездатних інвалідів (ВППІ), ми обговорили її участь у підготовці статті для газети *Новий шлях*, що виходить в Торонто. Вона багато розповідала про співпрацю ЛІЕФа з "Товариством зеленого хреста" і про те, як простий дзвінок з проханням добровільно допомогти людям-інвалідам, котрі потребували спеціальної допомоги, змінив її підхід до життя. Займаючись самоосвітою і збираючи навколо себе студентів, вона почала перебудовувати свої уроки й подавати нові знання через інші соціальні призми. Пані Зінь підтвердила: "З практичного досвіду народилась теорія. Ніхто ніколи формально не навчав наших студентів, як належним чином слід допомагати тому, хто пересувається в інвалідному візку, або ж сліпому, і навіть якщо вони б хотіли дізнатись про це, нема в нас діючої школи". Ще у вересні 2006 року пані Зінь, а через неї і ЛІЕФ, почали

займатись питаннями допомоги людям зі спеціальними потребами. Формально ЛІЕФ не змінив своїх навчальних планів; однак, під впливом пані Зінь багато викладачів почали звертати увагу на діяльність її групи, на яку раніше ніхто не звертав уваги. Адаптували навчальні заняття, поволі почала мінятися ментальність, однак бракувало програм, які б навчали студентів допомагати належним чином людям зі спеціальними потребами. Так зародилась ідея створення "Школи волонтерів". Знаючи про існування певних тем, які становлять інтерес для студентів, але не мають джерел, де б задовільнити свій інтерес, Зінь та молодий спеціаліст-інтерн скоординували зустрічі зі спеціалістами з різних галузей, щоб у такий спосіб спробувати знайти вихід з ситуації, що склалась. Проблема полягала не у відсутності знаючих і досвідчених спеціалістів, оскільки Львів є центром багатьох провідних проектів для людей з особливими потребами; важко було зібрати їх усіх у межах одного колективу, подати студентам необхідну теорію та запропонувати відповідний практичний досвід. Організувавши неформальний "круглий стіл" з зацікавленими експертами, Зінь та молодий спеціаліст-інтерн заохотили учасників провести семінар (який міг би бути виключно теоретичним або практичним, або ж поєднанням обох) на певну тему з огляду на їхню експертизу. Така ідея означала мінімальні зобов'язання з їхнього боку, однак урок мав би надзвичайно велику користь для студентів. Якщо нам не вдавалось знайти експерта для висвітлення якоїсь певної теми, Зінь та молодий спеціаліст-інтерн були готові самі взятись за проведення семінару чи якоїсь діяльності. "Школа волонтерів" стала в більшій мірі місцем створення мережі зв'язків і контактів, встановлення взаємовідносин між студентами та експертами в процесі вивчення потреб людей зі спеціальними потребами. Завдяки такій практиці встановлення контактів та діяльності, ми сподівались підсилити кваліфікації не лише зайнятих у сфері подорожей і туризму, а й допомогти іншим усвідомити, побачити ту невикористану нішу, яка існує на сьогоднішньому ринку. Місцеві фірми, туристичні агентства, готелі, ресторани й музеї в рівній мірі повинні усвідомити, що існує велика потреба, яку ще досі не вдалось задовільнити. В той час, як у місті на кожному кроці можна почути фразу "Львів відкритий для світу", прийшов час реальних дій, щоб дійсно відкрити місто й суспільство для людей зі спеціальними потребами. Було встановлено партнерські стосунки з численними організаціями, як-от "Товариством зеленого хреста" у Львові, яке вже зараз організовує подорожі для людей зі спеціальними потребами. Підтримання і подальший розвиток цих стосунків є невід'ємним елементом успіху та життєздатності "Школи волонтерів", оскільки такі подорожі і тури стають джерелом неоціненного досвіду для волон-

терських груп та всіх, хто підтримує існуючі ініціативи, що мають під собою міцну теоретичну базу і здатних до дій студентів. "Товариство зеленого хреста" часто запрошують до участі в міжнародних конференціях; воно організовує поїздки за межі України, що знову ж таки є додатковим стимулом для студентів-волонтерів отримати відповідний досвід під час подорожей.

Результат: Назва останнього офіційного семінару із розробленої для "Школи волонтерів" серії – "Розвиток туризму". Андрій Мацелюх, голова Львівської асоціації розвитку туризму і наш основний експерт у цій галузі, говорив в загальному про існуючі тенденції в сфері подорожей і туризму. В той час, як Львів і Львівська область, які тісно співпрацюють з Віденською радою з питань туризму, могли б багато запропонувати туристам, вони все ще на цілі десятиліття позаду інших міст Європи. Це особливо гостро відчувається в усьому, що стосується доступності та активізації послуг людям із обмеженими фізичними можливостями.

Мацелюх планував організацію аналогічних семінарів для практикуючих у місті гідів, однак поки що не отримав належного фінансування для їх проведення. Він підтвердив, що "Школа волонтерів" стала першим освітнім засобом для студентів, який допоміг своїм учасникам усвідомити існування перешкод у Львові. Учасники обговорили можливості реалізації аналогічних проектів в майбутньому, а передусім організацію груп (команд) для правильного вимірювання і документації міри доступності та доречності відвідин того чи іншого туристичного об'єкту, ресторану або готелю людьми зі спеціальними потребами. Після завершення дослідження серед громадськості буде розповсюджуватись відповідна туристична інформація та брошури. На даний момент у Львові є лише один готель, "Леополіс" на Театральній площі, який є повністю доступним для людей з обмеженими фізичними можливостями. Хоча уряд і ввів вимогу про забезпечення більшої доступності в наявні будівельні норми і стандарти, нагляд за дотриманням цих норм є недовірливим, а самі норми та стандарти часто просто ігноруються.

Звертаючи особливу увагу на те, що створення послуг та зручностей, усунення бар'єрів – це ніша на ринку, якій досі не було застосування, але яка буде зростати експоненційно в майбутні роки з огляду на старіння населення в глобальному масштабі, на зростаючі тенденції подорожувати до Східної Європи та на майбутнє Євро-2012, яке пройде по всій Україні, а Львів буде одним з міст її проведення, студенти вже зараз значно випередили інших, ставши невід'ємною частиною "Школи волонтерів". І не лише тому, що вони вивчають нове, розширюють свої знання й отримують різноманітний досвід, але й

тому що завдяки "Школі волонтерів" вони мають змогу зустрічатись і взаємодіяти з експертами з різних областей, про існування яких вони раніше не знали.

Студенти мали можливість висловити в усній та письмовій формах свої коментарі до організаторів-методистів зі "Школи волонтерів", щоб вказати, які аспекти потребували додаткової роботи і в чому саме вдалось досягти успіхів. Висновки, отримані в результаті аналізу 24 письмових анонімних опитувань-анкет, є досить послідовними й логічними: семінари всім сподобались, бо навчили їх про речі, до того незнані; семінари дали поштовх до змін метальности в питаннях потреб і бажань людей-інвалідів; здобувши новий досвід, учасники семінарів відчули себе більш впевненими в наданні допомоги людям зі спеціальними потребами; разом з тим учасники семінарів зауважили про необхідність проведення додаткових семінарів на інші теми та більше можливостей застосування досвіду в практичних умовах, як от надання допомоги під час проведення екскурсійних турів або в таборах відпочинку. Згуртування спеціалістів з різних галузей в одному проекті виявилось корисним для декотрих студентів. Хоча "Школа волонтерів" і отримала певну спонсорську фінансову підтримку, ці кошти пішли на оплату поточних витрат, а не на організацію подорожей або таборів. Зв'язок з "Товариством зеленого хреста", яке організовує такі подорожі, надасть можливість зацікавленим особам реалізувати набуті знання та вміння, оскільки товариство завжди відчуває потребу в добровольцях, готових допомогти. І хоча ніякого офіційного рішення поки що не було прийнято, ведуться переговори про організацію кількох можливих турів по Львівській області та Криму. Студенти, які брали участь принаймі в шести семінарах, отримують сертифікати від ЛІЕФа про успішне завершення програми, які будуть затверджені "Товариством зеленого хреста" і свідчитимуть про те, що студенти отримали певну базу знань, досвід і готові допомагати під час таких турів. Було налагоджено мережу зв'язків і контактів, і я певна, що "Школа волонтерів" продовжуватиме надихати молодь, учасників "Школи" та стимулювати їх до проведення змін і до участі в майбутніх проектах, якщо тенденції розвитку туризму будуть продовжувати зростати такими темпами, які ми спостерігаємо зараз. Незабаром наші студенти-учасники розпочнуть свої власні кар'єри, бізнеси, розійдуться по туристичних фірмах та урядових організаціях; а враховуючи поступові здвиги в їхній ментальності, можна сподіватись і на зміни в самому суспільстві. А доки ті зміни матеріалізуються, база підготовки студентів-волонтерів пропонуватиме допомогу й ділитиметься досвідом і надалі.

Реклама цих послуг буде проводитись різними шляхами, а саме

через інтернет-сайт (www.shkolavolonteriv.com), друковані оголошення в місцевих туристичних агенціях та через рекомендації місцевих туристичних агентів.

Довідкові джерела

1. Канадська агенція з міжнародного розвитку (Canadian International Development Agency). Оцінка програм для України. Відділ оцінювання, відділення виконання та менеджменту знань. Березень 2005. ст. iv

2. www.acdi-cida.gc.ca/iyip

3. Stake, R.S. (2006) "The Ukraine Case Study" in Multiple Case Study Analysis. New York: The Guildford Press pp. 119-192

4. Спількування з працівниками Інституту спеціальної педагогіки Академії педагогічних наук України

5. "Джерело" <http://www.dzherelocentre.org.ua/index.php/museum.uk.html>

6. Хоменко, Ірина. Канадський центр вивчення інвалідності (Canadian Centre for Studies In Disabilities (CCDS)), Вінніпер, Манітоба, Канада.

7. "Канадсько-український альянс для глухих та слабочуючих" був заснований в 2000 році в Едмонтоні й зареєстрований як громадське товариство. Він є спорідненою організацією й засновником "Українсько-канадського альянсу для глухих та слабочуючих" (УКАГС), створеного в Києві й очолюваного д-ром Олександром Савченком.

8. З діяльністю КУМД можна ознайомитись на сайті www.canada-ukraine.org

9. Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою. (2008) Друга Міжнародна науково-практична конференція. Національний університет "Львівська політехніка".

10. Славка Шулякевич здобула університетську освіту (спеціальність "антропологія") в Альбертському університеті.

11. Адрія Пеленська здобула університетську освіту (спеціальність "історія та освіта") в Торонтському університеті.

12. Школи-учасники:

1. Львівська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат Марії Покрови для глухих дітей. Адреса: вул. Личаківська, 35, м. Львів, 79010
Директор: Юрій Крамар, телефон: (8)0322-75-50-71, моб. (8)0677-49-02-37

Email: sotnyk@mail.ru

2. Кам'янець-Подільський багатопрофільний навчально-реабіліта-

ційний центр (школа-інтернат для слабочуючих дітей). Директор: Олександр Доложевський

Адреса: вул. Суворова, 22, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл., 32300

3. Чернівецька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 1 для глухих дітей.

Адреса: вул. Фрунзе, 6, м. Чернівці, 58022

Директор: Олена Савчук. Email: deafkids@front.ru

Спонсори: Kontakt Canada International

13. Учасники:

Ганна Горбань – менеджер представництва Коледжу ім. Грента МакЮена в Україні. Представництво розташоване в Міжнародному інституті бізнесу, ел. адреса: gmcc@iib.ua.com Олександр Савченко – директор Українсько-канадського альянсу для глухих та слабочуючих, Savch@hotmail.com

14. Проект "Закону про меценатів та меценатську діяльність", мета якого заохотити філантропійну діяльність у цій сфері, вже безрезультатно обговорюється протягом кількох років. Практика обговорення законів та повторних обговорень необхідності прийняття цих законів є загальною практикою в Україні, і цілком нормально, що закони і законоположення приймаються в надзвичайно повільному темпі. Часто потрібно місяці, а то й роки, щоб провести якісь зміни, і навіть більше часу, щоб реалізувати ці зміни на практиці.

15. Учасники:

Любомира Михайлівна Зінь – головний партнер у проекті, викладач Львівського інституту економіки і туризму, завідувачка кафедри фізичної культури та спортивного туризму. Олександр Волошинський – зацікавлений керівник семінару, працює з інвалідами в питаннях подорожей і туризму, голова "Товариства зеленого хреста" міста Львова. Микола Сварник – зацікавлений керівник семінару, усунення фізичних бар'єрів; голова Всеукраїнської громадської організації "Коаліція захисту прав інвалідів та осіб з інтелектуальною недостатністю", викладач Національного університету "Львівська політехніка" (суспільна робота), депутат Львівської міської Ради. Оксана Федорович – зацікавлений керівник семінару, терапевтична та реабілітаційна діяльність; викладач Львівського державного інституту фізичної культури; працює в громадській організації "СТИМУЛ", спеціалізується на активній реабілітації людей з особливими потребами. Андрій Мацелюх – зацікавлений керівник семінару; розвиток туризму, Львівська асоціація розвитку туризму. Олена Шинаровська – зацікавлений керівник семінару, волонтерська діяльність; віце-президент громадської організації "Європейський

діалог"; директор благодійного фонду "Центр освітніх ініціатив" Лілія Антал, бібліотекар Львівського інституту економіки і туризму.

Мар'ян Пітин, викладач Львівського інституту економіки і туризму та Львівського державного інституту фізичної культури.

Український студентський клуб університету Торонто – спонсор розвитку вебсайту та маркетингу.

16. Див. блоги Адрії Пеленської на сайті Канадсько-української мережі досліджень (КУМД) (Canada Ukraine Research Team (CURT)) www.canada-ukraine.org

Михайло Саварин

ІНТЕРВ'Ю З В'ЯЧЕСЛАВОМ ЧОРНОВОЛОМ

(Літо 1990)

Зачну тим, що з моїх спостережень за останні два місяці виявляється, що ви керували "трибунною" фазою Народного руху на Львівщині, а тепер керуєте фазою новообраних демократичних рад. Якою тактикою ви добивалися позицій тоді, тобто у 1987 році, і якою тепер? Я би хотів, щоб ви розповіли і про тактику з верхів і про тактику з низів. Які проблеми у 1987 році з'являлися у верхах і низах?

Я не був діяльним діячем саме Руху, хоч я входжу в керівництво Руху, тому я про цю структуру низових ланок не дуже знаю. Поговоріть з ними, а я краще розповім про тактику, яку я вів, починаючи з 1987 року. Я кажу "я", бо починав один, а вже тоді приєдналися кілька активістів національно-демократичного руху. Ми починали дуже скромно – з відродження журналу. Але всі добре розуміли влітку 1987 року, коли ми видали заяву про легалізацію чи відновлення журналу *Український вісник*, що справа не в журналі, а в тому, що створюється перший організований осередок на Україні. Це якраз той час, коли щось трошки стало можна. Після січневого пленуму ЦК я відчув, що вже можна починати якусь організовану діяльність. Влітку 1987 року журнал був вже готовий, але чекали відповідного моменту для його запуску. Отже, як тільки з'явилася "гласність" в Москві, ми запустили свій журнал у хід. На сьогоднішній день, то був дуже спокійний журнал, в якому були викладені всі основні проблеми, що потім почали реалізуватися. Також там було кілька матеріалів, які сьогодні навіть в офіційній пресі друкуються. Але проти нас почалася буря брутальної кампанії. *Радянська Україна* друкувала і всі обласні газети передрукували. Тоді ще був такий час, що вони могли організувати робітників у Львові на невеличкі збори, де вони винесли резолюцію з засудженням і вимогою викинути мене і Михайла Гориня за кордон. Але потрібно було розпочинати нашу діяльність.

Український вісник став організаційним центром. Я його розцінюю не як явище самвидаву, а як явище суто організаційне. Навколо нього зібралися люди. Я вважаю, що мені треба було показати всі напрямки, по яких нам треба було діяти. Саме це я зробив у листі до Горбачова. Зрозуміло, що це було символічне звернення до нього. То був самвидавчий документ, який широко розійшовся. Із задоволенням можу констатувати, що, незважаючи на стриманий тон, мені вдалося показати всі напрямки. Як тільки я згадав там про необхідність пере-

глянути ставлення до ОУН-УПА, то така злива ненависті у засобах масової інформації почалася... Це сьогодні ми про це вільно пишемо. Ось наша газета на першій сторінці про Шухевича подає інформацію. Тоді багато речей не згадувалися офіційно, скажімо, голод 1933 року. Він вийшов у них блідий, але навіть підказав їм, що треба було провести пленум партії з національного питання. Через рік вони його таки провели. Я вважаю, що там були намічені ті шляхи, по яких ми сьогодні ідемо, особливо у справі затирання білих плям в українській історії. Отже, вдало був вибраний відправний пункт задля організації навколо видання. Десь за півроку відчувалося, що треба вже йти далі, треба організацію, треба партію. Я не дуже задоволений нашими позиційними партіями, і може й добре ми тоді зробили, що назвали це відразу Гельсінською спілкою. Ідея її почала бродити на початку 1988, а реалізувалася весною цього ж року. Це була ширша за традиційну партію організація, але справді перша структура, що запропонувала програму. Сьогодні ця програма вже теж спокійно видається. Деякі окремі моменти з неї попали в програму Компартії, хоч ми колись за них витерпіли багато нападок. Сьогодні це все перекочувало в програми кандидатів у депутати навіть від партократії. Рух повторив нашу програму, розширивши її, але у нас вона була першою. Звичайно, перше завжди не цілком досконале.

Програма була більше людсько-захисною?

Ні, ніколи вона не була людсько-захисною. Це – фірма. Гельсінська спілка ніколи не була продовженням Гельсінської групи. Навіть назва у нас спочатку була інша, але потім подумали, що краще нехай вона матиме правозахисну зовнішність для того, аби нас менше переслідували. Це все відбувалося в період до загального піднесення народу, до мітингів і страйків. Отже, навіть серед засновників Гельсінської спілки був тільки один член колишньої Гельсінської групи, яким був я. Михайло Горинь формально ніколи не належав до Гельсінської групи. Всі інші, що її засновували, теж не були членами Гельсінської групи. Це фікція. Це фікція, яку тепер з тактичних міркувань активно підтримують члени Української республіканської партії. Група – це правозахисна організація, яка говорить про кривди заподіяні певним людям.

Але вона продовжувала говорити про еволюційний процес до незалежності?

Ми поставили питання про національну проблеми, беручи до уваги той момент, що права людини не можуть виявитися поза нацією. Але це був тільки хитрий місточок. Я ж кажу, що навіть назва у нас була

інша, але потім подумали, що так буде краще. Також з тактичних міркувань ми назначили Лук'яненка головою. Через те, що він був у засланні в той час, нам було легше відбиватися. Він навіть того не знав, що його було обрано головою. Ми йому те повідомили. Крім того, ми так вирішили, щоб не було між нами ніяких суперечок, бо основними активістами були я і Михайло Горинь. Тому цю ходячу фікцію треба спростовувати. Це була самостійна організація, яка продовжувала весь національно-демократичний рух. Вона перша дала програму, перша організувала людей і перша створила структуру партії ще до Руху.

І навіть до Товариства української мови?

Товариство української мови зробило свою дуже корисну справу. Але ця організація не є радикальною і має вужчу програму.

Програму українізації, так?

Саме так, але наша організація була політичною з першою політичною програмою. В програмі ми згадували, що можливе створення конфедерації, але при умові, що Союз продовжуватиме існувати. Нас на Заході не зрозуміли і почали критикувати, називаючи "федералістами", хоч усе своє життя я був самостійником. Ми намагалися пояснити, що малося на увазі, але найкраще це було підмічено в *Українському слові* Плав'юком, який розтлумачив нашу позицію, говорячи, що створення конфедерації не є обов'язком, а лише за умови існування Союзу. Деякі крайні сили виявили супротив і нерозуміння щодо цієї думки та до наших дій. Але ж нічого відразу не робиться, все відбувається поступово. Якби ми не були поступовими раніше і висловлювали наші гасла, які ми проголошуємо сьогодні, то ми би не втрималися і народ би нас не зрозумів. Ми рухаємося швидко, але поступово. Наприклад, сьогодні з'явилися любителі гострих слів і гострих фраз, на зразок Олега Вітовича, які не пропонують нічого нового у своїх доповідях, бо все вже було сказане нами, зате починають робити безглузді узагальнення.

Трохи пізніше виникла потреба активніших дій. У нас з'явився дискусійний клуб, на якому я виступив з тезами з національного питання, викликавши бурю невдоволення та незгоди. Кілька слів скажу про появу мітингів. Після того, як виник цей молодіжний дискусійний клуб, до якого ми з великим зусиллям потрапили, народ вимагав обговорення актуальних національних питань.

Вперше все розпочалося на вечорі Симоненка у 1987 році.

Так, в кінці 1987 року. Тоді був мій перший публічний виступ, і саме

тоді на нас була розроблена нагінка, що нас треба вигнати з Радянського Союзу. Але раптом з'являються ті, хто знав Симоненка особисто, і ті, хто набрався сміливості виступити. Отже, вийшов Богдан Горинь, я і Михайло. Під час моєї промови у мене в кишені була газета *Львовская правда*, в якій мене обливають брудом. Отже, демонстративно виймаючи її, я запитав: де правда? Звичайно, люди відразу зрозуміли, про що мова. Наші виступи продовжилися у дискусійному клубі, на якому я оголосив тези з національного питання. Ми домовилися, що обговорення буде через два тижні, але дискусійний клуб закрили і не пустили людей на зібрання. Саме з того моменту почала наростати хвиля обурення, яка переросла в перший стихійний мітинг. Не буду розповідати про обставини, бо ви їх добре знаєте.

Так, але мені цікаво почути вашу думку.

Через певний період протистоянь вони зрозуміли, що не можуть нічого вдіяти і вирішили взятися до сили. Мітинги розганяли, але люди вперто приходили. Потрібен був новий прорив. Саме в той час улітку у Львові ми спробували зробити демократичний фронт сприяння перестрої. Нам нічого не вдалося, але цю ідею підхопили письменники – не колишні екстремісти, а комуністи, які мали певне прикриття. Це вже тепер вони з Компартії повиходили. Хоч вони підготували набагато ліберальнішу програму, але то був, мабуть, необхідний етап. На жаль, це ні до чого доброго не привело. Рух у Львові тепер доволі пасивний. Вчора навіть не змогли влаштувати належне пікетування.

З якої нагоди вчора було пікетування?

З тієї нагоди, що обком партії мали виселяти з будівлі відповідно до рішення львівського арбітра. Арбітр постановив, що вони там досить розкішно живуть, а нам бракує приміщення. Але це рішення було затримане Києвом, мабуть, під тиском ЦК. Вчора мало відбутися це виселення, але Рух якось не спрацював в організації належного пікету. Рух уже багато не спрацює. Рух або розвалиться, або перейде на іншу стадію. Особливо у Львові помічається надто багато закулісних ігор і занадто ліберальні тенденції. Словом, Рух себе вже не знайде, мабуть, його кульмінаційна точка, якою були вибори, вже минула. До речі, на виборах Рух мене підтримував, але дуже опирався, щоб я став головою Обласної ради. Опирался з тих міркувань, що вони не будуть мною керувати. Їм потрібна була своя людина, яку вони могли би смикати за мотузочки. Саме таким був етап протистоянь з серпня 1988 до початку 1989 року, коли ми знову прорвали. Кінець 1988 року був ознаменований рівновагою протистояння сил. В той час активно працювала наша Спілка. Також почала активну роботу пресова служба,

через яку ми зробили своє ім'я. Нагніталася пропагандистська атмосфера. Ми випустили понад сотню інформаційних буклетів та листівок. 29 чи 30 жовтня відбулося перше засідання організації, яка вже на той момент мала свою структуру. Створювалася партійна організація. Координаційна рада збиралася щомісяця в Києві. Спочатку командували "парадом" я і Михайло Горинь. Пізніше, коли повернувся Лук'яненко, почалися певні тертя через його принципи, які він почав впроваджувати. Я пішов у пресу, а потім у депутатство. Я побачив, що організація виконала свою роботу. То був короткий, але дуже доцільний період її існування. Ми розповсюдили декларацію принципів у кількох тисячах примірників найрізноманітнішими способами. Це й була база для майбутньої платформи Руху. Ми були лівими, "екстремістами", як нас офіційно називали в пресі, але до того екстремізму легше було підтягуватися центристам.

Отже, у 1989 році розпочався період масового руху. До роботи долучився Іван Драч, який нам дуже допоміг у новій хвилі Руху. Хоча багато людей відійшло від діяльності, з'являлися нові люди. Ще влітку минулого року я був на другому місці в області. На першому місці – Братунь. Але провели ще одне опитування вже по місту, то перевага за його результатами була на моєму боці. Сам факт, що так високо стояли Драч і Братунь, може дивувати, але вони виявилися доволі потрібними фігурами на політичній сцені. Засоби масової інформації все більше розковувалися і друкували багато раніше забороненої інформації. Звичайно, все готувало базу для наступного вибуху, в результаті чого була проведена виборча компанія. На наступний день, після того як Драча не допускали до виборів, розпочався стихійний мітинг. На цьому мітингу ведучим був я. Він відбувся 21 квітня 1989 року на ринку біля ратуші. Наш мітинг був відзначений як перший масовий похід. Ми перекрили вулиці, рухалися через центр, кричали "ганьба" біля міському партії і прокуратури. Словом, викричалися і виходилися на славу. І після цього дійства відбувалися щоденні мітинги, які були несанкціонованими. Через них я відсидів 15 діб. Отже, ще рік тому я сидів у в'язниці. Після цього Драч став національним героєм. 26 квітня 1989 року був запланований екологічний мітинг на річницю Чорнобиля, який не міг бути заборонений. Його вів Котик. Він лібералізувався дуже активно. То все в ньому сиділо всередині, мабуть. Я не дуже в нього вірив, але він виявився щирим чоловіком, тому тепер багато з ним контактую. Дуже цікава річ трапилася під час цього мітингу. Отже, десь серед натовпу піднявся український прапор. Потім ще один, а за ним ще кілька. Звичайно, то була визначна подія 26 квітня 1989 року. Всі завмерли, але я не розгубився, бо мав тоді запланований виступ. Беру слово і бачу, що Котик стоїть не-

рухомо, роблячи вигляд, що того всього не помічає. Отже, у своїй промові я зазначив, що ми вже маємо не тільки поступ у боротьбі за владу але й нашу національну символіку. Таким чином, я ще й словесно узаконив цю справу. Через кілька днів 1 травня наші прапори ясніли над колонами. Чи вам розповідали, як ми проводили першотравневу демонстрацію цього року на підтримку рад?

Ні, не розповідали. Розкажіть, будь ласка.

То була могутня сорокатисячна демонстрація під синьо-жовтими прапорами. Ми, депутати Верховної Ради, йшли попереду. Нам ця демонстрація нічого не коштувала. Не було ніяких трибун і не було обов'язкових транспарантів. Люди підготували все самі. Отже, демонстрацію ми провели за цілковитої підтримки народу та на підтримку народної влади. Демонстрація рухалася двома потоками на стадіон "Дружба", який знаходиться далеко від центру міста. На стадіоні відбувся великий мітинг, на якому ми всі й виступили з промовами. Це було перше першотравневе свято. Ми спершу вагалися, але потім вирішили перетворити це совєцьке свято на підтримку народних рад. Рівно рік пройшов, і ми мали якісь зрушення. Наші опоненти побачили, що почали втрачати позиції і стали свідками організації Львівського руху і "Меморіалу". "Меморіал" організовувався якраз у той час, коли я був у в'язниці. Саме тому портрети тих, хто був ув'язнений, можна було помітити над колонами. Я навіть маю десь фотографії того часу. Проте наші опоненти того не витримували і почали проводити серію судів, засуджуючи нас на 15-добові терміни. Якимось випадково вивався і мав нагоду полетіти у Вільнюс на зустріч незалежних журналістів, а повертаючись, мене зловили в аеропорту, повезли кудись нелюдними дорогами і засудили на 15 днів ув'язнення. З шумом і галасом повезли мене у Золочів, бо переживали, що у Львові люди можуть мене відстояти. Отже, я відсидів до 6 червня минулого року. Тепер я приїжджаю у Золочів як голова Ради задля вирішення всіляких "побутових" питань міста. Бачимо, що досить швидко відбуваються цікаві зміни. Саме тоді це був період, коли ми почали брати реванш. Наші мітинги 1989 року були настільки сильні, що їм було неможливо протистояти.

Наступний етап пов'язаний із виборчою кампанією. Ми ще влітку почали готуватися, але потім УГС вичерпала всі свої сили, що відзначилося на шестимісячній слабкості в організації. Але найвищим піднесенням УГС було створення Руху, а саме проведення його установчого з'їзду, що вилилося у масштабну подію в Києві. Отже, з одного боку, нас судять, а з іншого, маємо гучні організаційні моменти піднесення народного духу. Нас пообирали скрізь. Я, сидячи у в'язниці, був обраний співголовою "Меморіалу".

Чи можете розповісти про початки Руху на Львівщині?

Я не був на установчому з'їзді Руху, бо був у відрядженні в Прибалтиці чи Москві. Але можу сказати, що я був саме тим елементом, що створював Рух, штовхаючи його до активного життя, тому не дуже мав відношення до організаційних моментів у його започаткуванні. Хоча, можливо, якби активніше залучився до його формування, то може він би був дещо радикальнішим. Але мушу сказати, що дуже добре в ньому спрацював Михайло Горинь. Поки він там був, то був Рух у Львові. Саме під його твердим керівництвом була надана оцінка раніше окупованим українським землям.

Новою кульмінацією була осінь, яка ознаменувалася боротьбою за лідерство. За мною йшла молодь, яка добре реагувала на радикальні елементи мого бачення боротьби, але в той час у мене з'являлися інші наміри, тому УГС я віддав без бою. Мені не подобалася ідея формалізації організації та надання їй дещо авторитарного характеру, що, до речі, дуже сильно відбилося у статуті Української республіканської партії. Навіть більшовики так далеко не зайшли у своїх теперішніх програмах.

Я дуже скептично ставлюся до сьогоднішнього стану Руху, але, з іншого боку, він був необхідний для тієї перемоги, яку ми сьогодні маємо. Безперечно, Рух і Товариство української мови були важливими структурами форми організації, яку люди саме і шукали.

Чи вам не здається, що зараз помітна прірва між верхами і низами, що виникла через брак спілкування між цими категоріями організації?

Так, цілком згідний, що можна помітити хаос в організації, але то їхні проблеми. Влада то така річ, яка забирає всі сили і час. Я зараз працюю в дещо іншому напрямку. Мене турбують конструктивні питання області, які пов'язані з землею, торгівлею та міжнародною співпрацею. Щодо продовження нашої розмови про історичну фазу, то мушу зазначити, що виборча кампанія була дуже важливим і потрібним моментом, який мав неабиякий вплив на нашу діяльність, яка сьогодні може бути стримана хіба що танками.

Чи є якісь конкретні плани щодо боротьби проти імперської системи, яка є коренем усього зла?

Ви знаєте, усвідомлення того, що імперія приречена, спонукає нас до поміркованого ставлення та розуміння, що це завдання цілком реальне. Але потрібно таку думку "вбити" у свідомість народу. Наші сесії для цього дуже багато дають, на яких відкрито обговорюється питання про суверенітет. Тішить думка, що ідея національної неза-

лежності та ідея того, що імперія повинна бути зруйнована, пішла у маси. Дуже добре, що Росія демократизувалася і висунула Єльцина. Єльцин нам зараз не дає пального, але то нічого, ми їм не даму цукру. І це добре, що він проводить таку політику. Принаймні з неї ми бачимо, що він береже інтереси Росії. Мене засипали телеграмами і листами зі Східної України про те, що вони хочуть самостійності.

Очевидно, проголосити самостійність можна з самого верху, але, як ви справедливо зазначили, будь-яка революція приречена на провал, якщо її не підтримують з низів. Отже, як можна збалансувати цей процес?

От зараз для нас це основна проблема. Головним питанням на сьогодні є розігнання парламенту. Відповідно, потрібно готувати людей до акцій громадянської непокори. Скажімо, прикладом такої акції може бути громадянський страйк, але ми ще не зовсім готові до нього. Все повинно відбуватися поступово. Нехай закінчиться ця сесія Верховної Ради, нехай їхня вимріяна напівринкова економіка доведе до повного матеріального краху, і саме тоді цей занепад допоможе організувати і революціонізувати народ. Наша мрія – перетворення Народної ради на дієвий парламент, що цілком реально, але потрібно ще трішки часу та сприятливих умов для підтвердження нашої дієздатності та доцільності нашої роботи. Думаю, що протягом року повинно відбутися зрушення народу, що переформує всі інституції управління і спричинить розпад діючого парламенту. Як не сумно, але для того, аби заблокувати дію парламенту, нам бракує близько 30 депутатських голосів. Скажімо, навіть у нашому блоці зараз відбувається боротьба про те, що доцільніше: розпуск парламенту чи консолідація і співпраця. Цю другу лінію веде Юхновський. Саме він висунув ідею підтримки союзного договору, але більшість людей Народної ради навіть не хочуть розглядати ідею союзного договору, бо інакше він пізніше згадуватиметься у декларації про незалежність.

Михайло Саварин

ІНТЕРВ'Ю З МИХАЙЛОМ ГОРИНЕМ

(Літо 1990)

Я не готувався до ґрунтовної бесіди, тому все, що скажу, буде експромтом. Як і у всякому експромті, буде багато чистосердечного і багато пропущеного, більше "емпірії" і менше узагальнення, що власне і є особливістю експромту. Потрібно було, мабуть, підготувати якусь розвідку, аби можна було зважити на терезах усе, що впливало на бурхливий процес останніх двох років. Але це завдання істориків і дослідників, а наша справа – зібратися разом і з'ясувати все, як воно було. Ці два роки характеризуються певними обставинами та випадковостями, які в ході історії не є випадковостями чи збігами обставин, а перетворюються у щось інше.

Після повернення з ув'язнення в липні 1987 року я хотів лікуватися, але на лікування не було часу в прямому розумінні цього слова. Будучи тяжко хворим після серцевних нападів, відразу долучився до видання вісника. Вісник сам по собі не міг розрухати українську громаду. Він лише доказував, що вже є група людей, які готові писати і говорити те, що, здавалося, було недозволеним. 1987 рік був дуже невиразним у політичному відношенні. Люди боялися, що повернеться старе і що станеться щось таке, що після тих усіх громадських заходів треба буде повернутися в тюрму. Власне офіційні органи КГБ цю думку свято підтримували. У розмові зі мною один із працівників львівського КГБ, начальник оперативного відділу полковник Романов, говорив мені, що це все скоро закінчиться і доведеться знову повертатися на старе місце. Я йому відповів, що ми зустрічатися більше не будемо, а будемо виконувати кожен свої обов'язки. Однак, якщо нам потрібно буде зустрітися, то нехай він приходять з кайданами, і я піду далі відбувати своє. Мене не цікавило, що буде завтра. Я бачив, що є можливості щось робити, тому з головою занурився в цю роботу.

1987 рік був роком камерної політики. Зустрічалися групи людей, вели між собою розмови, зустрічалися на вечорах, вітали в'язнів, які поверталися з ув'язнення. Я пригадую, коли мав лекцію про Лесю Українку "Філософія і переспів у творчості Лесі Українки", то мені запропонували виступити в будинку політосвіти. Це було все таке на "ура", але розмаху воно не давало. Тираж журналу був дуже малий, що не дозволяло нам вийти на широку аудиторію. Розповім про цікавий випадок. 13 червня 1988 року ми хотіли провести організаційне засідання Товариства української мови, яке нам заборонили. Ми пішли

до пам'ятника Франка, біля якого почався мітинговий марафон. Іншими словами, розпочалися безперервні мітинги, під час яких я відчув, що власне мітинги були тим, чим не міг бути журнал. Адже за один день всезагальних зборів можна було досягти того, чого не міг досягти журнал за місяці. Також люди відчувають якусь силу, стоячи лікоть до ліктя, що будить у них громадську активність і мужність. З того моменту я почав надавати великого значення мітингам. Коли говорять про те, що я брав участь у зародженні цього руху, то я би так не сказав. Ми організували УГС. Я знав, що зібралася група молодих хлопців, які почали вести розмови про створення фронту. Але я тим не цікавився, бо був зайнятий Комітетом захисту політв'язнів і Міжнародним координаційним комітетом. Ми їздили у Закавказзя і Прибалтику для того, щоб зібрати дисидентські кола різних республік і думали щось утворити на тій базі. Однак напередодні установчої конференції Народного фронту, як ми тоді називали, я побачив, що то є сила, до якої потягнулися наші інтелектуали, серед яких були академік Голубець і академік Юхновський. Я виступив з доповіддю на цій конференції, внаслідок чого мене обрали членом президії від Української Гельсінської спілки, хоча вважають, що спілка не повинна була долучатися до Руху. Моя особиста думка була іншою. Я казав, що Українська Гельсінська спілка – гвардія старих політв'язнів, людей, які в силу обставин займалися політикою. Проте вони не зможуть мати вплив на політичний клімат в Україні, якщо не використають інших масових організацій. Якщо ми хочемо мати вплив на політичний клімат в Україні, ми повинні йти в масові організації, очолювати їх і штовхати на лінію вогню, лінію, на якій ми стоїмо. Всупереч багатьом я вирішив піти у керівництво Руху. Президія Руху була дуже неоднорідною.

На жаль, вона однорідніша сьогодні.

Саме так. Мені здавалося, що нам вдавалося приймати рішення, які були не гірші від рішень Української Гельсінської спілки. Може тому, що був певний авторитет, і тому, що вони зі мною рахувалися. Я ніколи не відчував опору, і у нас не було гострих конфліктів. Коли мені потрібно було прийняти якесь рішення, я розмовляв з різними людьми. А коли за столом переговорів я пропонував радикальні пропозиції, то їм було не дуже зручно мені відмовити, бо вже раніше ми це обговорювали. Тоді ми не мали гострих конфліктів і непорозумінь. Але хтось висунув мене у секретаріат Руху. Я й сьогодні не знаю, хто тоді запропонував мою кандидатуру. Я погодився на цю пропозицію.

Чи ви не шкодуєте, що погодилися на цю посаду?

Ні, зовсім не шкодую, бо мені вдалося провести кілька операцій,

які вплинули на політичний клімат. Однією з перших операцій був "живий" ланцюг, на який вдалося підняти мільйони людей.

До речі, ми широко розголосили цю подію в канадських мас-медіа.

Оскільки в Житомирі нараховувалося тільки кілька сотень людей, тому я мусив кинути на Житомир франківчан і львів'ян, щоб заповнити щілини. Ця робота була, як в оперативному штабі, бо потрібно було покрити 550 кілометрів. Коли я зібрав Велику раду Руху (1989 рік) і запропонував цю ідею, то половина людей сказали, що такий крок не вдасться, і ми тільки осоромимося. Через два дні київська міська організація Руху на чолі з багатьма дуже впливовими вченими написала заяву протесту, що вони не братимуть участі в цій акції. Їхні докази були справді солідними. Вони стверджували, що люди не готові та не вийдуть на площі і дороги взимку. Також казали, що нам можуть перешкодити і розігнати людей. Очевидно, що мені в пригоді стала політична діагностика. Я сказав, що, якщо ми не готові підняти мільйони людей, то чому нам соромитися. Якщо акція провалиться, то ми визнаємо нашу слабкість. Щодо того, що КГБ і міліція можуть нам перешкодити, то все залежить від того діагнозу, який ми поставимо. Я вважаю, що напередодні виборів КГБ не піде на те, щоб знищити наш ланцюг. Мені вдалося просунути ту ідею, але я зустрівся з певними труднощами. Та все ж діагноз був правильний. ЦК партії повідомив, що не буде нам допомагати, але й не перешкоджатиме, що нас і влаштовувало.

Я вважаю, що всі ці події були дуже важливі. Пізніше ми мали кілька солідних сесій великої ради Руху. Наукова сесія була присвячена Дню злуки, яка дала нам можливість повернути народ обличчям до історії, тобто показати, що то – наша історія, а те, що прийшло з Харкова – чуже й "експортоване" з Москви. Через два тижні до мене в Рух нахлинули житомиряни, просячи літературу, прапори, значки тощо. Житомир "перебудувався" протягом кількох тижнів. Найкращим доказом того є Житомирська міська рада, яка четверта після західної України встановила на будівлі міської ради національний синьо-жовтий прапор. Також три місяці до того люди, здалека споглядаючи за рухом, не підходили і не брали в ньому участь.

Важливою подією була також сесія великої ради, присвячена Карпатській Україні. Нам вдалося підняти все Закарпаття. Я вважав, що жодна група і жодна партія не здатна це зробити. Тільки масова ліберальна організація з кілька сотнями тисяч членів була здатна на такі дії. За останні 70 років ми вперше відсвяткували День злуки 22 січня, заявили, що це наше свято, і прийняли резолюцію, що ми буде-

мо святкувати його щороку. Це була історична подія. Зараз ми хочемо провести козацьке свято, але не знаю, як воно вдасться, бо залишилося дуже мало часу на його підготовку.

Я вважаю, що Рух повинен виконувати таку роботу, яка займається політичним вихованням народу. У нас політична свідомість і громадська активність народу дуже низька, і немає жодної організації, яка би хотіла тим зайнятися. Я вважаю, що цим повинен займатися Рух як ліберальна організація, але він у своєму ядрі повинен мати людей, що постійно штовхатимуть його на лінію вогню. Я зайняв тут таку тактику, що всім організаціям, які тільки в Києві є, я намагаюся дати дах над головою. Я сам не маю приміщення, бо наш Рух орендує приміщення у Товариства мови, але я надав приміщення УРП (Українській республіканській партії), СНУМ, а тепер, коли була заснована Українська міжпартійна асамблея, хоч маю скептичні ставлення до її ініціатора Григорія Приходька, намагаюся їм допомогти в тому, щоб вони мали хоч якесь місце для зборів. Виходячи з того, що ми не знаємо, які нам потрібні будуть сили завтра, я намагаюся проводити не сектантську політику, а загальноукраїнську. Я бачу, що результат є. Отож ідеєю є об'єднання всіх сил, які можуть щось робити.

Чи можете розповісти про активність Руху на Львівщині до моменту вашого від'їзду, а також про вашу роль в Русі?

Я вам скажу, що той період був важкий, бо ми потрапили до Верховної Ради СРСР в момент виборів, які надали нам поштовх на те, що ми почали вести пропаганду за тих депутатів, які були ліберальнішого напрямку, а саме за Братуня, Драча, Іваничука. Я поїхав до Києва не у вересні, а почав працювати там у червні. Щодо роботи у Львові, то я можу сказати, що ми організовували громадські акції, готувалися до виборів, друкували літературу також до виборів, організовували дискусійного характеру вечори для зустрічі з виборцями. 7 травня відбувся установчий з'їзд у Львові, а вже у червні я працював на Київ. У Львові ми багато часу приділяли утворенню великих осередків на заводах, що і було нашою основною роботою. За два місяці до установчого з'їзду ми нараховували близько 50000 членів у Львові та Львівській області.

Я вважаю, що вплив на деградацію львівського Руху мали дві сторони: ліберальна і радикальна. Ми опинилися у ситуації, що напередодні мого від'їзду до Києва нас дуже часто запрошували у гості для розмови представники міськкому партії. Нам потрібно було зайняти певну позицію. Секретар з ідеології міськкому партії Мартинюк виступив проти нас у газеті, подавши неправдиву інформацію. Коли він появився на нашій нараді, то я заявив, що не бажаю бути на ній, бо не

бажаю сидіти за одним столом з Мартинюком. Я подаю цю інформацію для того, щоб показати, що у той час формувалася і відшліфовувалася позиція. Бо під їхнім "приласкуванням", не маючи чіткої позиції, можна було попасти під їхній бік. Люди, які все життя ходили на "червоний килим" (до начальства) і привикли їх слухати, дискутувати з начальством не могли. Їм треба було в цьому допомогти, потрібно було показати приклад на собі, а не лягати.

У той час також появилися страйкоми. До страйкомів потрапив Фурманов. Я сам його рекомендував, бо він був непоганим оратором на мітингах, які ми організовували. Він був трохи авантюрний, дуже різкий, дещо примітивний. Фурманов вступив у конфлікт з професурою через свою закомплексованість, адже був простим робітником, а не академіком чи професором. Між ними виник конфлікт, у який підключився Степан Хмара. Хмара хотів, щоб люди були такі, як він, і дуже важко було його переконати, що до такої праці нелегка і довга дорога, проте він поставив високі вимоги. Саме його різкість викликала конфлікт, який їх штовхнув в обійми партії. Рух почав розпадатися. Більше того цей розпад донісся до громадськості, викликавши масові незадоволення. Я думаю, що той конфлікт завдав Рухові досить сильний удар.

Отже, цей конфлікт був спричинений багатьма факторами, які привели до того, що найбільша рухівська організація на Україні опинилася у такій ситуації, яку тепер намагаються пов'язати зі мною, стверджуючи, що коли я був, то Рух ще існував. Однак я думаю, що причина успішності Руху була не в мені, а в тому, що Рух був на підйомі. З іншого боку, може частково це і є правдою, адже, коли я там був, то мої погляди завжди брали до уваги, а також я мав тісні контакти з тими людьми. Я ніколи не мав жодних конфліктів з Голубцем чи, скажімо, з професором Влохом. Те, що потрібно було прийняти, ми приймали.

Що ви можете сказати про Влоха і Голубця? Як ви можете їх охарактеризувати?

Я вважаю, що з тими людьми можна плідно працювати. Якщо порівнювати Влоха і Голубця, то можу сказати, що Влох дещо амбітніший від Голубця, любить і вміє наживати собі ворогів і не хоче вчитися на помилках, що і спричинило втрату його авторитету.

Незважаючи на обставини і людей, які спричинили занепад Руху, я думаю, що у Львові його можна реанімувати. Можливо, так вийде, що восени повернуся до Львова. Мабуть, можна буде підшукати ділових людей, які би хотіли працювати, бо потрібно, щоб вже створена структура стала дієвою. Організація деморалізується тоді, коли вона не

має роботи, коли немає ідей для їхньої реалізації. Отож потрібні тільки ідеї, які би організація втілювала в життя, адже все інше у нас є.

Я вважаю, що ми перейшли у фазу неконструктивної роботи. Вся наша опозиція була деструктивною за своїм характером. Ми руйнували імперію, але нічого не будували. Зараз ми потрапили у фазу конструктивної роботи. Всі організації на місцях повинні домагатися впровадження закону про мову. Це колосальна робота, починаючи від вивісок на вулицях, заводах, крамницях і закінчуючи документацією науково-дослідних інститутів, викладанням у середніх школах і вищих навчальних закладах. Це величезний шмат роботи, який є конструктивним елементом у будівництві нашої держави. Зараз ми є свідками демократизації управління. Якщо би ми мали солідні рухівські організації на місцях і керівництво трудових колективів, то ми би могли перейти до децентралізації управління на кожному заводі і взяти контроль на підприємствах в руки трудового колективу.

Так, як це вже сталося в багатьох місцях на Львівщині?

Саме так. Отже, маємо частково виконану роботу в економічній діяльності. Також необхідно прибрати до рук усі військові підприємства і полігони і здійснювати контроль за тим, як вони впливають на екологію. Я би дав завдання обміряти всі полігони і виставити їм рахунки за користування землею. Я поставив би питання здійснювати контроль над тими фабриками, які забруднюють повітря і водойми. Однак на перше місце я би поставив піднесення національної свідомості нашого народу, що включає контроль за видавництвом, а саме за видаванням нашої історичної літератури, видаванням документів з історії української політичної думки, починаючи від Мазепи і закінчуючи організаціями, які знаходяться за кордоном. Я би поставив питання про контакти з нашою діаспорою, про видання всієї політичної і наукової літератури, яка виходила в діаспорі, про утворення спільних підприємств діаспори з Україною і підготовки кадрів для будівництва нашої держави. Ми будемо формувати український національний банк, але ми не маємо кадрів для нацбанку. Я би організував студентський обмін українських студентів зі студентами діаспори. Незважаючи на те, що імперія ще "на ногах", починається будівництво української держави. Я називаю цей період конструктивним періодом, періодом будівництва нашої держави. Кілька західноукраїнських областей перейняло у свої руки ради, що, можливо, і є початком утворення української держави. Можливо, до тієї області приєднається, скажімо, Житомир.

В кінці липня в Дніпродзержинську проводитиметься конференція демократичних рад України – від районних до Верховної Ради. Будуть депутати, яких вибрав народ і які хочуть перетворення і утворення

української держави. Але це буде не партія, а це будуть десятки тисяч депутатів, які приїдуть для того, щоб обговорити подальшу долю українського народу. Політична карта України змінюється. До роботи долучається не тільки партія, але величезний депутатський корпус, який створить необхідну політичну силу, що повинна протистояти імперії. Складність ситуації, уміння об'єднати все до купи і направити у певному руслі – завдання часу і те необхідне, що повинні робити ті люди, які би хотіли займатися політикою на рівні української держави. Першочерговим завданням є об'єднання шахтарів і налаштування контактів з ними. Шахтарі, в принципі, вже почали з нами контактувати, надіславши свої звернення до Верховної Ради. Також необхідно домогтися відкриття шкіл, яких бракує по всій Україні. Необхідне проведення величезної роботи з українізації нашого народу, з економічного піднесення, з політичного піднесення, з історичної освіти. Все це потрібно виконати за дуже короткий час. Якщо ситуація нас не випередить і доля дасть нам два чи три роки часу, аби ми могли вирівняти політичну свідомість нашого народу на Україні до певного рівня, хоча б до галицького рівня, то ми не матимемо тієї катастрофи, яку мав Грушевський.

Я дуже не люблю критиків Грушевського. Я вважаю, що то неграмотний підхід у зв'язку з тим, що ніхто не враховує ситуацію, у якій був Грушевський. Коли мене запитують, чому Грушевський не проголосив першим універсалом незалежність України, я відповідаю, що тоді, коли проголошувався перший універсал, у Києві було білогвардійське військо і поліція була білогвардійська, яка була готова на арешти. Як бачимо, люди не розуміють ситуації. Або, скажімо, люди скаржаться, що невдало був використаний момент, але ніхто не хоче думати про те, що ідея української держави не була першочерговим пріоритетом. Для наддніпрянця найбільшою цінністю була земля, а щоб був готовий померти за Україну, то тільки одиниці були на це здатні. Саме тому потрібно піднести національну свідомість на такий рівень, на якому ідея національної держави була би найбільшою цінністю і щоб людина була здатна відмовитися від масла і ковбаси, але прагнула незалежної України.

Випадково я дізнався, що наші партократи зовсім не знають історії України. Я вирішив знайти кількасот підручників з історії, щоб роздати депутатам Верховної Ради України. Я зустрівся з Товариством книголюбів, і вони мені дали 760 книжок історії Грушевського. Я їх поширив серед наших депутатів. Ціна книжки висока – 15 карбованців. Я це згадав не випадково. Коли я приїхав на склад, там де були ці книжки, я був здивований, як акуратно вони були запаковані, як на цілком європейський манер вони були обв'язані стрічками. Я запитав

в однієї жінки, як їм вдалося утримати такий "нерадянський" порядок. Вона мені сказала, що "ми їм платимо".

То є досить важкий психологічний чинник.

Можу сказати, що у нас витворився тип "споживача" і "прохача". За 70 років радянської влади створився тип "гомосоветікус". Отже, "гомосоветікусом" є байдужа, пасивна, лінива, пригноблена людина, тобто людина-раб.

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

Західньоканадський відділ в Едмонтоні

Балан Ярослав	Нагачевський Андрій
Білаш Оленка	Недашківська Алла
Біско Анна	Новаковський Кен
Британ Роман	Петришин Маруся
Гарасимів Богдан	Петришин Роман
Гладишевський Мирослав	Пилип'юк Наталія
Горняткевич Андрій	Полковський Валерій
Гриньків Григорій	Пристаєцький ІринейПавло
Дитиняк Марія	Ревуцький Валеріян
Ільницький Олег	Роланд Петро
Клід Богдан	Росляк Марія
Когут Зенон	Саварин Маріянна
Кононенко Наталія	Саварин Михайло
Коровник Леонід	Саварин Петро
Котович Юрій	Славутич Яр
Курило Тарас	Соколовський Іван
Левицький Марко	Сорока Микола
Лесів Марія	Суховерський Микола
Лисогор Світлана	Тодосійчук Дмитро
Макар Олександр	Химка Іван
Малицький Олександр	Ціпко Сергій
Мариняк Ксеня	Черевик Браєн
Медвідський Богдан	Черненко-Рудницька Олександра
Мельник Антон	Шиян Роман
Мотюк Давид	Шулякевич Богдан

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО.....	5
--------------------	---

ЮВІЛЕЇ

Віктор О. Буйняк ДО 90-РІЧЧЯ ЯРА СЛАВУТИЧА ЗВЕРНЕННЯ ДО НАЩАДКІВ.....	6
Ярослав Розумний PER ASPERA AD ASTRA (ДО 85-РІЧЧЯ ЙОСИПА ГОШУЛЯКА).....	10
Богдан Гарасимів ВПЛИВ УКРАЇНЦІВ НА КАНАДСЬКУ ФЕДЕРАЛЬНУ ПОЛІТИКУ І ЧОМУ ВОНА ТЕПЕР ЗМЕНШУЄТЬСЯ.....	22
Манолій Р. Лупул ПРО МОЮ КНИГУ“ПОЛІТИКА БАГАТОКУЛЬТУРНОСТІ: УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКІ МЕМУАРИ”.....	39
Валерій Полковський MANOLY R. LUPUL. <i>THE POLITICS OF MULTICULTURALISM: A UKRAINIAN-CANADIAN MEMOIR.</i> – EDMONTON – TORONTO: CANADIAN INSTITUTE OF UKRAINIAN STUDIES PRESS, 2005. – 508 PP. [МАНОЛІЙ Р. ЛУПУЛ. ПОЛІТИКА БАГАТОКУЛЬТУРНОСТІ: СПОГАДИ КАНАДСЬКОГО УКРАЇНЦЯ. – ЕДМОНТОН – ТОРОНТО: ВИДАВНИЦТВО КАНАДСЬКОГО ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ, 2005. – 508 С.].....	44
Петро Саварин КАНАДСЬКА ФУНДАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ СТУДІЙ.....	47
Петро Саварин КАТЕДРАЛЬНА АВДИТОРІЯ І “ВЕРХОВИНА” – ДІМ СВ. ЙОСАФАТА ДЛЯ СТАРШИХ ГРОМАДЯН (НОТАТКИ ДО ІСТОРІЇ).....	150
Петро Саварин СЛОВО НА ПОРОЗІ НОВОГО 25-РІЧЧЯ ПЛАСТУ В ДІЯСПОРІ У.Н.О., 15.11.1970, 3:00 ГОД.....	164

ПРЕСА Й РАДІО

Олександр Малицький ПРЕСА (ПЕРІОДИЧНІ ТА СЕРІЙНІ ВИДАННЯ) УКРАЇНСЬКОЇ АЛЬБЕРТИ.....	170
Марко Левицький ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІСТЕЙ (<i>UKRAINIAN NEWS</i>).....	193

Роман Кравець ІСТОРІЯ РАДІОПРОГРАМИ БРАТСТВА УКРАЇНЦІВ КАТОЛІКІВ ЕДМОНТОНСЬКОЇ ЄПАРХІЇ (НА ПІДСТАВІ МАТЕРІАЛІВ Г. ПОРОХІВНИКА).....	215
Сергій Ціпко ЗВІТИ ЕДМОНТОНСЬКИХ ГАЗЕТ ПРО ГОЛОД 1932-33 РР. В УКРАЇНІ.....	218

РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ

Петро Саварин ЧИ МОЖЛИВЕ ЗБЛИЖЕННЯ МІЖ УКРАЇНЦЯМИ КАТОЛІКАМИ І ПРАВОСЛАВНИМИ?.....	223
прот. Богдан Демчук ІВАН ОГІЄНКО-МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН – БОГОСЛОВ, ТЕОРЕТИК І ПАСТИРСЬКИЙ ДОРАДНИК.....	239
Леонід Коровник ПЕРЕКЛАДАЧІ СВЯТОГО ПИСЬМА.....	250
Пол Бродовий ЗУСТРІЧ НА ПЕРЕЛОМІ.....	264
Мирна Косташ MEMOIRS OF BYZANTIUM.....	268
Маруся Петришин МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, 1987-2007.....	272
Маріянна Саварин НАВЧАННЯ ІКОНОГРАФІЇ В РЕЛІГІЙНІЙ ПРОГРАМІ ДЛЯ Х КЛАСИ.....	294

УКРАЇНСЬКІ АРХІВИ КАНАДИ

Ірина Матяш УКРАЇНСЬКІ АРХІВНІ ЗБІРКИ В КАНАДІ.....	302
Андрій Нагачевський ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ТАНЦЮ В АЛЬБЕРТІ.....	327
Аліція Грунтовіч-Загрош ТОВАРИСТВО УКРАЇНСЬКОГО АНСАМБЛЮ ТАНЦЮ “СОПІЛКА”.....	349
Василь Канівець МАГНІТНЕ ТЯЖІННЯ СВІТУ ТАНЦЮ АБО РОЗВИТОК АНСАМБЛЮ УКРАЇНСЬКОГО ТАНЦЮ “ТРИЗУБ”.....	372
Олеся Маркевич ІСТОРІЯ ТАНЦЮВАЛЬНОГО ТОВАРИСТВА “ВОЛЯ”.....	389

МАЛЯРСТВО

Степан Мельниченко ПЕРШІ ОРАЧІ МИСТЕЦЬКИХ ПРЕРІЙ АЛЬБЕРТИ	397
Мирослав Шкандрій МИСТЕЦТВО РОМАНА КОВАЛЯ.....	415

У СВІТІ МУЗИКИ

Ольга Логвиненко СВЯТКУВАННЯ 35-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ТОВАРИСТВА АЛЬБЕРТИ.....	437
Галина Котович УКРАЇНСЬКЕ МУЗИЧНЕ ТОВАРИСТВО АЛЬБЕРТИ, 1999–2007.....	442
М. Циган БЕРЕГІНЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПІСНІ.....	445
Браєн Черевик ЗВУКИ ПРЕРІЙ.....	451

ЛІТЕРАТУРА Й ПЕРЕКЛАД

Валерій Полковський ПРОБЛЕМА ЕТНІЧНОСТІ ТА РІЗНОМАНІТНІСТЬ ТЕМ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРНІЙ ДОВОЄННІЙ ЛІТЕРАТУРІ (1920-40-І РОКИ).....	456
Микола Ів. Сорока ПРО РОМАН ТОДОСЯ ОСЬМАЧКИ “РОТОНДА ДУШОГУБЦІВ” (“RED ASSASINS”).....	463
Ксеня Мариняк КОРОТКИЙ ОГЛЯД СИСТЕМ ТРАНСЛІТЕРАЦІЇ З УКРАЇНСЬКОЇ НА АНГЛІЙСЬКУ МОВУ.....	478
Леонід Коровник КВІТУЧА МОВА-ІПОМЕЯ.....	485
МАЛЬОВНИЧА УКРАЇНА.....	486
ГОЛОДОМОР.....	487
ЛЖЕСЛОВ'ЯНСТВО.....	489
ДО 90-РІЧЧЯ ЯРА СЛАВУТИЧА.....	490
ЖИТТЯ, МОВ БЛИСКАВКА.....	491
Наталія Ковальова ВІЛЬНА.....	492

ПЕРСОНАЛІЇ

Микола Мушинка ЕДМОНТОН 1937 РОКУ ОЧИМА ДМИТРА ДОРОШЕНКА.....	496
Олександра Черненко ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ СТЕФАНИК.....	502
Марія Кейван ВЕРЕСЕНЬ – МІСЯЦЬ РАДОСТИ І ПЕЧАЛІ.....	509
Зоня Кейван ОБРАЗКИ З ЖИТТЯ МАТЕРІ.....	513

ЗВ'ЯЗОК З УКРАЇНОЮ

Віталій Макар КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКА ПРОБЛЕМАТИКА В ПРАЦЯХ НАУКОВЦІВ УКРАЇНИ.....	516
Валер'ян Ревуцький ВИЗНАЧНІ МИТЦІ – ЖЕРТВИ ГОЛОДОМОРУ 1932-1933 РР.....	525
Зенон Когут, Володимир Мезенцев БАТУРИНСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ ПРОЄКТ ПІД СПОНСОРАТОМ КІУСУ (2001-08 РР.).....	527
Роман Петришин, Ореста Шулякевич, Адрія Пеленська, Богдан Горіх КАНАДСЬКІ ПРАКТИКАНТИ СПРИЯЮТЬ ВПРОВАДЖЕННЮ ДВОХ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ В УКРАЇНІ.....	546
Михайло Саварин ІНТЕРВ'Ю З В'ЯЧЕСЛАВОМ ЧОРНОВОЛОМ.....	565
Михайло Саварин ІНТЕРВ'Ю З МИХАЙЛОМ ГОРИНЕМ.....	573
ЧЛЕНИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.....	581

Наукове видання

ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК

Частина 5

Головний редактор *Микола Ів. Сорока*

Технічний редактор *Роман Свинарчук*

Комп'ютерна верстка *Наталії Крушинської, Світлани Федорчук*

Підписано до друку

Формат 480x660/8. Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 36,6. Гарнітура "JournalC".

Наклад 750 прим.

Видавництво Національного університету "Острозька академія"

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.

Свідоцтво про державну реєстрацію

РВ №1 від 8 серпня 2000 року.